

M. Mr de Rencard Arch^{te} de
a Odesa
de la part de l'Etat

3

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

149

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

38.

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ
ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΗΤΟΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΠΤΟΙ ΟΡΟΘΩΣΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΗΤΟΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

ΥΠΟ ΤΙΝΟΣ ΑΓΓΛΟΥ,

Ὅστις ἐκκλείεται τῆς κοινῶτας αὐτῆς ὑπὸ τῆς ἐν αὐτῇ νῦν
ἱπαρχούσης ἀντιφάσεως, τῶν μὲν Ῥώσων λεγόντων
αὐτῷ ὅτι εἶναι Βεβαπτισμένος, καὶ ἀπαγορευόντων τὴν
ἀναβάπτισιν, τῶν δὲ Ἑλλήνων δυσχυρίζομένων ὅτι
εἶναι ὅλως ἀβάπτιστος, καὶ ἐπιταττόντων εἰς αὐ-
τὸν τὰ Βαπτισθῆ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ν. ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

(Ὅδὸς Ἑρμοῦ παρὰ τῇ Καπνικαρέᾳ.)

1852.

141

ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ

ΠΕΡΙ

ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΤΗΣ ΤΙΝΟΣ ΑΓΓΛΟΥ

«Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις δυνατά ἐστι
παρὰ τοῦ Θεοῦ.»

«Αἰτεῖτε τὰ μεγάλα, καὶ τὰ μικρὰ προστε-
θήσεται ὑμῖν.»

Научная библиотека
Одесского национального
университета
имени И. И. Мечникова

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Κεφ. Α'.	Περὶ τῆς διακριτικῆς ἐπωνυμίας, τῆς παρούσης καταστάσεως, καὶ τῶν φαινομένων προσδοκιῶν τῆς «Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας»	Σελ. 4
— Β'.	Περὶ τῆς παρούσης φαινομένης πάλης τῆς με- ταξὺ Ὁρθοδόξιας καὶ Καθολικότητος	44
— Γ'.	Μέλλουσαι Τύχαι τῆς Σλαβικῆς Αὐτοκρατο- ρίας· Δοκιμασία καὶ ἀποτυχία Ἰωάννου τοῦ Δ', τοῦ πρώτου στεφθέντος Τσάρου, δηλαδὴ Βασι- λέως ἢ Αὐτοκράτορος τῆς Μοσχοβίας	39
— Δ'.	Μέλλουσαι Τύχαι τῆς Σλαβικῆς Αὐτοκρατορίας· Δοκιμασία τοῦ Τσάρου Ἀλεξίου Μιχαηλίδου, μετὰ τῆς Εὐγενίας καὶ τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ῥωσσίας, κατὰ τὸν ΙΖ'. Αἰῶνα	49
— Ε'.	Παρατηρήσεις τινὲς περὶ τῆς ὀρθῆς μεθόδου τοῦ Ἀμφισβητεῖν	76
Κεφ. ΣΤ'.	Παρατηρήσεις περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως Ἑρρίδων τινῶν μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας	83
α'.	Περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύ- ματος	83
β'.	Περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ Παπικῆς Κυριαρχίας	87
γ'.	Περὶ τοῦ Βαπτίσματος τῶν Δουτικῶν τελουμέ- νου ἄνευ τριττῆς Καταδύσεως	90
δ'.	Περὶ τῆς ὑπὸ Προσφυτέρων γινομένης δι' Ἀ- γίου Μύρου Σφραγίσεως τῶν Βαπτισθέντων	99
ε'.	Περὶ Ἀζύμων	403
ς'.	Περὶ τοῦ τύπου τῆς Ἀγιάσεως τῶν Τιμίων Δώρων ἐν τῇ Λειτουργίᾳ	405
ξ'.	Περὶ τῆς θέσεως τῆς μεγάλης Προσφορᾶς	409

η'. Περὶ τῆς Ἀγίας Κοινωνίας ὑπὸ τὸ ἓν εἶ-	
δος μόνον	412
θ'. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀγίων πρὸ τῆς	
γενικῆς Κρίσεως	413
ι'. Περὶ Καθαρτηρίου	414
ια'. Περὶ τῶν λεγομένων Συγκαταβάσεων	416
ιβ'. Περὶ τῆς ὑπάρξεως Ἀγίων καὶ Θαυμάτων ἐν	
ἀμφοτέραις ταῖς Κοινωνίαις	423
ιγ'. Περὶ Ἀμεταβλήτου ὡς χαρακτηριστικοῦ τῆς Ἀ-	
νατολικῆς, καὶ Νεωτερισμοῦ ὡς χαρακτηρι-	
στικοῦ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας	425
Κεφ. Ζ'. Περὶ τῆς τάσεως τῆς περὶ Δογματικῆς Ἀναπτύ-	
ξεως Θεωρίας ἐπὶ τὴν ἔριδα τὴν μεταξὺ τῆς Ἀ-	
νατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας	427.
— Η'. Ἰδιαιτέρα ἔκθεσις περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ	
Ἀγίου Πνεύματος	436
— Θ'. Δοξασίαι τινὲς παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ τμήματι	
τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπικρα-	
τοῦσαι ὡς πρὸς τὸ Βάπτισμα	447
α'. Περὶ Βαπτίσματος ὑπὸ Αἰρετικῶν ἢ Σχισματι-	
κῶν ἐπιτελουμένου	447
β'. Περὶ Βαπτίσματος ὑπὸ Διακόνων ἢ λαϊκῶν ἐ-	
πιτελουμένου.	452
γ'. Περὶ Βαπτίσματος ἄλλως ἐπιτελουμένου παρὰ	
διὰ τριττῆς Καταδύσεως	455
Κεφ. Ι'. Τρία Ἐγγράφα περὶ τῆς Ἀναβαπτίσεως ἢ μὴ	
Ἀναβαπτίσεως τῶν Δυτικῶν	467
α'. Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν πρωτοτύπων Πρακτικῶν τῆς	
ἐν Μόσχᾳ Συνόδου τοῦ ἔτους 1666, 1667 Α. Χ.	
Ῥωσιστὶ γεγραμμένων, καὶ σωζομένων ἐν τῷ	
Πατριαρχικῷ Σκευοφυλακίῳ ἐν τῷ Κρεμλίῳ. 467	
β'. «Α. Χ. 1718, Αὐγούστου 31. Ἐπιστολὴ πρὸς	
τὸν Αὐτοκράτορα Πέτρον τὸν Α'. παρὰ Ἱερε-	
μίου τοῦ Γ'. Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως,	
ὀρίζουσα ὅτι Λουθηρανοὶ καὶ Καλθινισταὶ προ-	
σερχόμενοι εἰς τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν δὲν πρέ-	
πει νὰ ἀναβαπτίζωνται, ἀλλὰ πρέπει νὰ χρί-	
ωνται μεθ' Ἀγίου Μύρου» (Ἀπόσπασμα με-	
θρημνησμένον ἐκ τῆς Ῥωσικῆς μεταφράσεως	

	ἐκδοδομένης ἐν τῇ Πλήρει Συλλογῇ τῶν Ῥω- σικῶν Νόμων)	178
γ'.	« Ὁρος τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, συσταίνων μὲν τὸ θεῖον δοθὲν ἅγιον Βάπτισμα, καταπτύων δὲ τὰ ἄλλως γινόμενα τῷ Αἵρετικῶν Βαπτίσματι. » (Α. Χ. 1756.)	180
Κεφ. ΙΑ'.	Περὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν προ- σπομένης Σπουδοτυπίας, ἥτοι περὶ τοὺς ἐξω- τερικοὺς τύπους ὑπερβαλλούσης σπουδῆς .	185
—	ΙΒ'. Περὶ Εὐπιστίας καὶ Δεισιδαιμονίας	200
—	ΙΓ'. Πράγματα Εὐκταῖα ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου ἥτοι 'Ανατολικῆς Ἐκκλησίας' (ἐν μέρει ἐπαναλαμβα- νόμενα ἐκ τῶν προηγουμένων Διατριβῶν.) . .	216
—	ΙΔ'. Περὶ τοῦ Καθήκοντος τοῦ εὐχεσθαι ἰδίως ὑπὲρ ἀνεγέρσεως τῆς Ἑνότητος τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὲρ συγκροτήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου	224
—	ΙΕ'. Περὶ τῶν ἑπτὰ Ἀποκαλυπτικῶν Ἐπιστολῶν τῶν ἀποτεινομένων πρὸς τὰς ἑπτὰ Ἐκκλησίας τῆς 'Ἀσίας, καὶ διὰ τούτων πρὸς τὴν Καθολικὴν 'Εκκλησίαν.	237

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

*Περὶ τῆς διακριτικῆς ἐπωνυμίας, τῆς παρούσης
καταστάσεως, καὶ τῶν φαινομένων προσδοκιῶν
τῆς « Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. »*

ΜΕΤΑ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, τέσσαρα ἔθνη εἰδωλολατρῶν, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Μηδο-Πέρσαι, οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, διαδοχικῶς ὑπεδούλωσαν καὶ κατέσχον τὸ ὠραιότατον μέρος τῆς τότε οἰκουμένης γῆς, τὸ ἐν ἑαυτῷ ἐμπεριλαμβάνον τὸ σπέρμα τῆς ἀνθρωπίνης ἐκείνης ἐκπολιτεύσεως, καὶ τῆς θείας ἐκείνης θρησκείας, αἵτινες ἔμελλον κατὰ τοὺς ὕστερον αἰῶνας νὰ ἐξαπλωθῶσιν ἐφ' ὅλην τὴν σφαῖραν τῆς γῆς.

Οὐδὲν μὲν τῶν τεσσάρων τούτων ἔθνων ἐκυρίευσέ ποτε ὅλης τῆς γῆς· ἀλλὰ καὶ τὰ τέσσαρα ἀντεπιοῦντο καὶ ὠρέγοντο κράτος παγκόσμιον. Ἐκαστον αὐτῶν κατέπτε καὶ κατὰ τὴν ἑκτασιν τοῦ κράτους ὑπερέβαλε τὸ πρὸ αὐτοῦ· καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἔδωκεν ἢ διετήρησε τὸ ὄνομα τῆς 'Οἰκουμένης' εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ κόσμου (τὸ κεντρικώτατον καὶ πλείους λόγου ἄξιον), τὸ ὁποῖον ἔκειτο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν δὲ τοῦ τετάρτου Κράτους, δηλαδὴ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ, ὁ Ὑψιστος καθίδρυσε πέμπτου Κράτους, τὴν Βασιλείαν τοῦ Οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, τουτέστι, τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις καθὼς τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα, τὰ πρὸ αὐτῆς ἀκμάσαντα καὶ ἐν μέρει ὑποσκελισθέντα ὑπ' αὐτῆς, ἐπόθει νὰ ὑποβάλῃ εἰς ἑαυτὴν σύμπασαν τὴν οἰκουμένην γῆν· τουτέστι, νὰ κατασταθῇ ὁρατῶς οἰκουμενικὴ, καθολικὴ, ἥτοι παγκόσμιος κατὰ τόπους καὶ ἔθνη, καὶ ἀοράτως, ἥτοι πνευματικῶς, καθολικὴ κατὰ πνευματὲραν ἔτι ἔννοιαν, ἐμπεριλαμβάνουσα καὶ τοὺς πρότερον

υπάρξαντας καὶ τοὺς εἰς τὸ μέλλον Ἐκλεκτοὺς πάσης γενεᾶς καὶ πάσης θρησκευτικῆς Οἰκονομίας.

Ἡ Οἰκουμένη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, συμπαγὲς οὖσα σῶμα, καὶ συγκειμένη ἐκ τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον χωρῶν, ἦτον ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτοι Νέας Ῥώμης, διηρημένη εἰς δύο μεγάλα τμήματα, τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὸ Δυτικόν, δύο Κράτη ἐντὸς ἐνὸς Κράτους, κατ'ἀρχὰς μὲν ἡνωμένα, ὕστερον δὲ ἀποκεχωρισμένα καὶ ἀπεχθῆ μάλιστα πρὸς ἀλλήλα· καὶ ἐντὸς μὲν τοῦ ἐνὸς τούτων ἐπεκράτει ἡ Ἑλληνικὴ, ἐντὸς δὲ τοῦ ἄλλου ἡ Λατινικὴ γλῶσσα.

Ἡ Χριστιανικὴ δ' Ἐκκλησία, ἐπιστρέφουσα καὶ περιλαμβάνουσα εἰς ἑαυτὴν τὰ πλήθη τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κόσμου, καὶ ἀναφανδὸν θριμβεύουσα ἐπὶ τῶν χρόνων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, καὶ ἔκτοτε συνδεομένη οἰκειότερον μετὰ τῆς κοσμικῆς πολιτείας κατέστη καὶ αὐτὴ οἰκουμενικὴ κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἔννοιαν, τουτέστιν Ἐκκλησία τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κόσμου, ἥτοι Οἰκουμένης, καὶ, καθὼς τὸ Ῥωμαϊκὸν Κράτος, διηρεῖτο καὶ αὐτὴ ἐξωτερικῶς εἰς δύο μεγάλα τμήματα, τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὸ Δυτικόν, τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Λατινικόν.

Τὸ Δυτικὸν δὲ Ῥωμαϊκὸν Κράτος κατεστράφη μὲν ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς βαρβάρων ἐθνῶν· ἀλλ' ἀφοῦ ἡ γλῶσσα, οἱ νόμοι, ἡ ἐκπολίτευσις, καὶ ἡ θρησκεία τῶν Χριστιανῶν αὐτοῦ κατοίκων μετεδόθησαν καὶ εἰς τὰ ἔθνη ταῦτα, ἀνηγέρθη πάλιν κατὰ τινὰ ἔννοιαν καὶ ἀνεζωοποιήθη ἐν τῇ Φραγκικῇ καὶ ὕστερον Γερμανο-Ῥωμαϊκῇ Αὐτοκρατορίᾳ τῆς Δύσεως. Οὕτως ἡ Οἰκουμένη, ἥτοι ὁ κατοικούμενος κόσμος, οὐχὶ μόνον δὲν ἐκόλοσώθη ἀλλὰ καὶ ἐξετάθη διὰ τῶν ἐν τῇ Δύσει μεταβολῶν καὶ ἡ Ἐκκλησία ἡ μετ' αὐτοῦ ἐκτεινομένη, καὶ ἡ κατὰ μέγα μέρος αἰτία τῆς ἐπεκτάσεως αὐτοῦ, διετῆρει ἐτι τὴν ἑαυτῆς ὄψιν καὶ ὡς Δυτικὴ γεωγραφικῶς, καὶ ὡς Λατινικὴ κατὰ τὰς ιεροτελεστίας καὶ τὴν γλῶσσαν, καὶ ὡς Ῥωμαϊκὴ ἕνεκα τῆς ἑδρας τῆς κεντρικῆς τῆς κυβερνήσεως.

Ἀπὸ τοῦ μέσου δὲ τοῦ ἐννάτου αἰῶνος, τὸ ὅποῖον εἶναι τὸ

ἀρχαιότατον, ἢ τοῦ ἐνδεκάτου, τὸ ὅποσον εἶναι τὸ ὑστερώτατον χρονικὸν σημεῖον, αἱ Ἐκκλησίαι τῆς ἀρχετύπου Ἀνατολικῆς καὶ τῆς ἀνεγνηγερομένης Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας, αἱ ὁποῖαι πρότερον ἦσαν ὡς δύο μεγάλοι λοβοὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος, ἦσαν κεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλήλων κατὰ θρησκευτικὴν Κοινωνίαν. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἰδέα ὅτι μία μόνον ὑπῆρχεν Οἰκουμένη, συγκεκλιμένη ἐκ διπλοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, διεσώθη· καὶ πρὸς τούτοις ἡ ἰδέα ὅτι μία μόνον ὑπῆρχεν Ἐκκλησία, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν οἰκουμενικότητα τοῦ διπλοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους, καὶ ἀξιοῦσα ἐνδομύχως νὰ κατασταθῇ ὡσαύτως καθολικὴ ἥτοι παγκόσμιος καὶ κατὰ τὴν πλατυτάτην ἔννοιαν, διέμενεν ἔτι παρ' ἀμφοτέραις.

Τὸ Δυτικὸν μὲν Τμήμα τοῦ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ κόσμου ἔπαθ' ἐτινα ζημίαν ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀπίστων· ἀλλ' ἐκέρδησεν ἔτι πλεότερα ἐκ τῆς προσθήκης τῶν Τευτονικῶν καὶ τῶν Σκανδιναβικῶν ἐθνῶν καὶ ὕστερον ἐν μέρει καὶ μάλιστα πρότερον τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Τὸ Ἀνατολικὸν δὲ Τμήμα τοῦ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ κόσμου ἔπαθε πολὺ μεγαλειτέρως ζημίαν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῆς Αἰρέσεως καὶ τοῦ Μωσμεθανισμοῦ, καὶ ἐκέρδησε περισσότερον μὲν κατὰ τὴν ἔκτασιν, ὀλιγώτερον δὲ κατὰ τὸν πληθυσμὸν, ἐκ τῆς θαυμηδὸν προσθήκης τῶν Σλαβωνικῶν φυλῶν καὶ χωρῶν· αὗται δ' αἱ ζημίαι καὶ τὰ κέρδη τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐγένοντο ἐν μέρει μὲν πρότερον, κυρίως δὲ μετὰ τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ μικρῶν δὲ τινων καὶ προσκαιρῶν ἐξαιρέσεων, αἱ πολιτικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ἐκεῖναι ἀναπτύξεις καὶ ἐπεκτάσεις αἱ ἀναφεύσαι ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ ἀνεγέρσεως τοῦ Δυτικοῦ Κράτους, καὶ τῆς τῶν Τευτονικῶν ἐθνῶν ἐπιστροφῆς, διετέλουν οὔσαι γεωγραφικῶς Δυτικαὶ κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ Ἐκκλησίαν. Αἱ δὲ πρὸς Ἄρκτον ἐπεκτάσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς κατ' ἰδέαν πολιτικῆς Οἰκουμένης αἱ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ Αὐτοκρατορίαν ὀφειλόμεναι,

διέμενον ἔτι ἅπασαι γεωγραφικῶς Ἀνατολικαὶ κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν· ὥστε τὰ δύο ταῦτα διακριτικὰ ἐπίθετα, Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ, μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν ιε'. ἑκατονταετηρίδα, δὲν εἶχον ἀπολέσει οὐδὲν τῆς σχετικῆς αὐτῶν κυρίας σημασίας.

Ὡσαύτως αἱ Δυτικαὶ ἀναπτύξεις καὶ ἐπεκτάσεις ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν πανταχόσε, Ἐκκλησιαστικῶς τε καὶ πολιτικῶς, τὴν χρῆσιν τῆς Λατινικῆς γλώσσης, τῶν Λατινικῶν ἱεροτελεστιῶν, καὶ πολλῶν ἐκ τῶν Λατινικῶν νόμων καὶ πολιτικῶν ἐθῶν. Αἱ Ἀνατολικαὶ δ' ἀναπτύξεις ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν Ἐκκλησιαστικῶς μὲν, ἂν οὐχὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τοῦλάχιστον τὰς Ἑλληνικὰς ἱεροτελεστίαις, πολιτικῶς δ' ἀπ' ἀρχῆς πολλὰ τῶν Ἑλληνορωμαϊκῶν νόμων καὶ πολιτικῶν ἐθῶν, καὶ ἐπὶ τέλους (μετὰ πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1453) τὴν ἰδέαν Σλαβικῆς τινος ἀντιπροσωπεύσεως, καὶ ἀνεγέρσεως, καὶ ἐπεκτάσεως τῆς Ἑλληνοανατολικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀνιλόγου πρὸς τὴν ἀναγέννησιν καὶ ἐπέκτασιν τῆς Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας διὰ τῶν Φράγκων καὶ Γερμανῶν.

Οὕτως αἱ δύο Ἐκκλησίαι, αἱ κατ' ἀρχὰς ἀντιστοιχοῦσαι πρὸς τοὺς δύο μεγάλους λοβοὺς ἐνὸς Ρωμαϊκοῦ Κόσμου ἢ Κράτους ἡνωμένου, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἔνωσις ἐξηκολούθει καὶ μετὰ τὸν πολιτικὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπέζησαν ἐπὶ τέλους ἀμφοτέραι μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Τμήματος ἐκείνου ἥτοι δευτερευόντος Κράτους ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ δυναμῷ μὲ τὸ ὅποιον κατ' ἀρχὰς ἑκατέρα ἦτον ἡνωμένη· καὶ συνεδέθησαν μὲ νέαν πολιτικὴν δυνάδα, τὴν Γερμανολατινικὴν καὶ τὴν Ἑλληνοσλαβικὴν, εἰς εὐρυτέραν καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένην Οἰκουμένην· οὐδεμίᾳ δ' ἐκ τούτου προέκυψε μετὰβολή, μέχρι τοῦ τέλους τῆς ιε'. ἑκατονταετηρίδος, εἰς τὴν ἀναφορικὴν θέσιν τῶν δύο αὐτῶν Ἐκκλησιῶν, οὐδὲ ἀναρμοστία τις ἀξία λόγου ὡς πρὸς τὴν διηνηκῆ χρῆσιν τῶν πρότερον διακριτικῶν προσηγοριῶν ἑκατέρας αὐτῶν, Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς, Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς.

Τῆς Ἀμερικῆς δὲ ἡ ἀνακάλυψις, καὶ ὁ περίπλους τῆς σφαίρας τῆς γῆς, καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ ἐμπορίου, τῶν δορικτησιῶν, καὶ τῶν ἀποικιῶν ἐφ' ἅπασαν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς, ἐπεξέτεινε τὴν ἰδεατὴν Οἰκουμένην μέχρι τῶν ἀπωτάτων καὶ φυσικῶν αὐτῆς περάτων. Ὁ «Κόσμος» δὲ, ὁ κατοικημένος καὶ ἐκπεπολιτευμένος κόσμος, ὁ ἐκτοῦ κόσμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους ἀναβλαστήσας καὶ προοδεύσας, εἶναι σήμερον (ἂν καὶ ὄχι ἐξίσου κατὰ πάντα τὰ μέρη, οὐδ' ὑπὸ μίαν κεφαλὴν ἔτι ὑποτεταγμένος,) ἀληθῶς ἰσομεγέθης μὲ τὴν προσθατὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἡμετέρου Πλανήτου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστιανισμὸς ἀπῆλause τὴν ἐκ τῆς ἀχανοῦς ταύτης ἐκτάσεως ὠφέλειαν, καὶ κατέστη κατ' ἔννοιάν τινα ἰσομεγέθης μὲ τὴν νεωτέραν ταύτην Οἰκουμένην, τουτέστι μὲ ὅλην τῆς κατοικουμένης σφαίρας τὴν ἐπιφάνειαν, τὸ ἐξαγόμενον εἶναι ὅτι αἱ διακριτικαὶ προσηγορίαι Ἀνατολικῇ καὶ Δυτικῇ, ἐπὶ μερικῆς τινος Ἐκκλησίας ἤτοι Κοινωνίας ἐφαρμοζόμεναι, δὲν ἔχουσι πλέον γεωγραφικὴν ἀλλὰ μόνον ἱστορικὴν κυρίως σημασίαν. Καὶ τῶν δύο δ' Ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἡ σχετικὴ θέσις περιέπεσεν ἐκ τούτου εἰς καιριωτάτην μεταβολήν. Ἀντὶ δύο μεγάλων συμπαγῶν ἀθροισμάτων Χριστιανῶν ἀντιτεταγμένων πρὸς ἄλληλα, διηρημένων εἰς δύο κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰς ἱεροτελεστίας, τὴν καταγωγὴν, καὶ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν, συμφώνως πρὸς τὴν εἰς δύο διαίρεσιν τοῦ τότε γνωστοῦ Κόσμου, σχεδὸν ἴσων κατὰ τὸν ἀριθμὸν Ἐπισκόπων καὶ Χριστιανῶν, ἰσοσταθμιζομένων κατὰ τὰς περιπετείας τῆς τύχης, κατὰ τὰ κέρδη καὶ τὰς ζημίας, βλέπομεν ἤδη ἀπὸ τῆς ις'. ἐκατονταετηρίδος μίαν μόνην ἐκ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν κατασταθεῖσαν τρόπον τινὰ παγκόσμιον, διαρρήξασαν τὰ πρότερον αὐτὴν περιορίζοντα ὅρια τῆς Δύσεως, καὶ μὴ ἐπιτρέπουσαν πλέον εἰς τὴν ἀντίζηλόν της τὴν προσηγορίαν Ἀνατολικῆς, ἐγκολπουμένην, περικυκλοῦσαν, διαπερῶσαν καὶ καταπλακόνουσαν αὐτὴν πανταχόθεν· ἐνῷ ἡ πρότερον Ἀνατολικὴ οὖσα διαμένει σκυθρωπὴ εἰς ἀμυντικὴν θέσιν, ἐν σῶμα συμπαγὲς ὡς πρότερον, σῶμα ὀγκῶδες, ἀναντιρρήτως, κατὰ τὴν ἔκτασιν τοῦ τόπου καὶ κατὰ

τὸν πληθυσμὸν, ἀλλὰ οὐδεμίαν ἔχον προσδοκίαν ἀνταγωνισμοῦ πρὸς τὴν σχεδὸν παγκοσμιότητα τῆς Ῥωμαϊκῆς Κοινωνίας.

Καὶ αἱ διακριτικαὶ ἄλλοτε προσηγορίαι Ἑλληνικῇ καὶ Λατινικῇ ἀπέχουσι πολὺ τοῦ νὰ ᾔναι σήμερον ἐξ ἴσου κατάλληλοι, ἐφαρμοζόμεναι ἐπὶ τῶν δύο ἀντιζήλων Κοινωνιῶν. Κοινωνία ἐμπεριλαμβάνουσα σήμερον ἐν ἑαυτῇ ἑκατομμύρια Χριστιανῶν μεταχειριζομένων Λειτουργίας Ἀνατολικῆς καταγωγῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Συριακὴν, τὴν Ἀρμενικὴν, καὶ ἄλλας γλώσσας, δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀκριβῶς ἢ ἀποκλειστικῶς Λατινική. Οὐδὲ Κοινωνία ἐμπεριλαμβάνουσα διάφορα ἄλλα ἔθνη, ἐπιτελοῦντα τὴν θείαν λατρείαν ἕκαστον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν, περιέχουσα μεταξὺ τῶν οἱ ἴσως ἑκατομμυρίων ἑξ. ἑκατομμύρια Σλάβων προσευχομένων ἐν τῇ Σλαβικῇ γλώσσῃ, δύναται προσφυῶς νὰ ὀνομάζεται Ἑλληνικὴ μόνον διότι αἱ ἱεροτελεστία αὐτῆς παράγονται κατὰ μέγα μέρος (κατ' οὐδένα λόγον ἀποκλειστικῶς) ἐξ Ἑλληνικῶν πηγῶν, καὶ διότι ἦτο ποτὲ (καὶ τοῦτο οὐχὶ ἐντὸς τῶν σημερινῶν ὁρίων τῆς) στενῶς συνδεδεμένη μετὰ τὴν Ἑλληνορωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν.

Σήμερον δὲ τὰ μόνον εὐχρηστα διακριτικὰ ἐπίθετα τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι προφανῶς ἀναφάρμοστα ἢ ἐλλιπῆ εἶναι ταῦτα, Ῥωμαϊκῇ, Ῥωμαιοκαθολικῇ, ἢ μόνον Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀφ' ἑνὸς μέρους, καὶ Ὀρθοδοξοκαθολικῇ, ἢ μόνον Ὀρθόδοξος ἀφ' ἑτέρου. Τὰ ἐπίθετα Καθολικῇ καὶ Ὀρθόδοξος ἀντιπιοῦνται μὲν καὶ μεταχειρίζονται ἀμφοτέραι, πρακτικῶς ὅμως ἡ μὲν ἐπιμένει εἰς τὴν προσηγορίαν καὶ τὴν ιδέαν τῆς Καθολικότητος, ἡ δὲ εἰς τὴν προσηγορίαν καὶ τὴν ιδέαν τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ τελευταία δ' αὕτη λέξις καὶ ἡ διὰ ταύτης σημαυνομένη ιδέα πρέπει ταχύτερον ἢ βραδύτερον νὰ ἔλθῃ εἰς τελικὴν συμπλοκὴν πρὸς τὴν λέξιν καὶ τὴν ιδέαν τῆς Καθολικότητος ὡς ἀναφουράμενης ἐκ τῆς ρίζης τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας.

Τοσαῦτα μὲν περὶ τῶν διακριτικῶν ἐπωνυμιῶν· ἤδη δὲ θέλομεν διαγράψαι ἐν συντόμῳ τὴν παροῦσαν κατάστασιν καὶ τὰς πιθανὰς προσδοκίας τῆς ἐπονομαζομένης Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας.

Ἡ Κοινωνία αὕτη ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἔχει σήμερον περὶ τὰ ἐβδομήκοντα ἑκατομμύρια ψυχῶν, ὑπὸ τριακοσίους ἢ καὶ ὀλιγωτέρους Ἐπισκόπους. ἔχει δὲ Πατριαρχεῖα πέντε, ἐξ ὧν τὸ μὲν, δηλαδή τὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ πρῶτον ἄλλοτε κατὰ τὸ ἀξίωμα μετὰ τὴν Παλαιὰν Ῥώμην, ἔχει σήμερον μόνον πέντε χιλιάδας ψυχῶν, καὶ ἓνα μόνον Ἐπίσκοπον πλὴν τοῦ Πατριάρχου· τὸ δὲ νεώτατον, τὸ τῆς Ῥωσσίας, ἔχει ἴσως πεντήκοντα ἑκατομμύρια· τὸ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἑνδεκα ἑκατομμύρια· τὸ δὲ τῆς Ἀντιοχείας πεντήκοντα χιλιάδας· τὸ δὲ τῶν Ἱεροσολύμων εἰκοσιπέντε χιλιάδας. Πρὸς τοῦτοις ὑπάρχουσι καὶ διάφοροι ἄλλαι μικρότεραι Ἐκκλησίαι ἀνεξάρτηται ἢ αὐτοκέφαλοι, ὡς ἡ τῆς Κύπρου, ἡ τῆς Αὐστριακῆς Σερβίας, ἡ τοῦ Μαυροβουνίου, καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Αζάρα τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ. Ἐξ δὲ γλῶσσαι εἶναι εὐχρηστοὶ ἐν τῇ Κοινωνίᾳ ταύτῃ πρὸς τὰς ἱεουργίας τῆς Ἐκκλησίας κατὰ μεγάλην ἔκτασιν, δηλαδή ἡ Ἑλληνική, ἡ Γεωργιακὴ, ἡ Σλαβική, ἡ Ἀραβική, ἡ Βλαχική, καὶ ἡ Τουρκική· τρεῖς δὲ ἢ τέσσαρες ἄλλαι εἶναι ἴσως εὐχρηστοὶ κατὰ τινὰς χώρας, ὡς ἡ Λεττικὴ, ἡ Ἑσθονικὴ, ἡ Γερμανικὴ, καὶ ἡ Χαλδαϊκὴ ἢ τοῦ Συριακῆ. Κατὰ τὸ Τουρκικὸν δὲ Κράτος ἡ Ἱεραρχία περιστέλλεται μετὰ πολλῆς σπουδῆς ὑπὸ Ἐξουσίας Ἀπίστου, καὶ δὲν δύναται νὰ προσκαλῇ προσηλύτους, οὐδὲ καὶ τὸν ἑαυτῆς λαὸν νὰ ἐκπαιδεύῃ ἐλευθέρως· δὲν συγχωρεῖται πρὸς τοῦτοις νὰ συγχροτῇ Συνόδους· ἀλλ' ὅμως ἐξασκεῖ, κατὰ συγχώρησιν τῆς Ἀπίστου Κυβερνήσεως, δικαιοδοσίαν τινὰ ἐπὶ τοῦ λαοῦ τῆς, παρὰ τοῦ ὁποίου ὑποχρεοῦται νὰ εἰσπράττῃ φόρους τινὰς ὑπὲρ τῶν Δυναστῶν. Ἐν Αὐστρίᾳ δὲ οἱ Ὀρθόδοξοι κεῖνται ὑπὸ Ῥωμαιοκαθολικὴν Χριστιανικὴν Κυβέρνησιν, ἥτις κατ' ὀρθωσεν, ἄνευ πολλῶν βιαίων μέσων, νὰ ἐνώσῃ τρία ἑκατομμύρια Χριστιανῶν Ὀρθοδόξων ἀνεκαθεν μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἐπέτυχον ἄλλοτε καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Ἡγεμόνων τῆς Πολωνίας καὶ τῆς Λιθουανίας, ὅπως καὶ σήμερον ἐπιτυγχάνουσι κατ' ἑλασσον μέτρον οἱ τῶν Γάλλων Προξένων ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τῆς Ἀνα-

τολῆς Ἐν τῇ Ῥωσσικῇ δ' Αὐτοκρατορίᾳ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διοικεῖται ὑπὸ μονίμου Πνευματικῆς Συνόδου, τῆς ὁποίας τὰ μέλη, ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν ὄντα, διορίζονται καὶ μετατίθενται ὑπὸ τοῦ Στέμματος· οὐδ' ἐπιτρέπεται εἰς τὸν Κλῆρον τῆς Ῥωσσίας νὰ συγκροτῇ ἄλλας Συνόδους εἰς σύσκεψιν περὶ θρησκευτικῶν πραγμάτων, ἢ εἰς σύνταξιν Κανόνων. Ἄπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ὑπηρετοὶ τῆς Ἀγιοτάτης Διοικούσης Συνόδου καὶ τῶν Ἐπαρχικῶν Ἐπισκόπων διορίζονται, μισθοῦνται, καὶ μετατίθενται ὑπὸ τῆς πολιτικῆς Κυβερνήσεως, καὶ ὑπὸ ταύτης τὰς διαταγὰς ἀμέσως ὑπόκεινται· καὶ ὅλη ἡ ἀκίνητος καὶ χρηματικὴ περιουσία τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ ὅλα τὰ πρὸς ἐκπαίδευσιν κεφάλαια καὶ καθιδρύματα, πνευματικὰ τε καὶ κοσμικὰ, εἶναι ὡσαύτως ὑπὸ τὴν πολιτικὴν Ἐξουσίαν.

Ὁ πληθυσμὸς δὲ τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατεχομένης εἶναι Ὁρθόδοξος κατὰ πολὺ διαφόρους ἀναλογίας. Ἐν τῇ Μεγάλῃ Ῥωσίᾳ δύναται νὰ θεωρῇται ὡς ἓν σχεδὸν ὁμογενὲς ἄθροισμα. Ἐν ταῖς Παραδουναβίαις ὡσαύτως Ἡγεμονίαις, καὶ ἐν τῷ Βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ὁρθόδοξοι ἀποτελοῦσι τὸ πλεῖστον τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐν τῇ Γεωργίᾳ δέ, καὶ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, οἱ Ὁρθόδοξοι εἶναι ἕως τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τρίτον Μωαμεθανοί. Ἐν τῇ Αὐστριακῇ δὲ Σερβίᾳ εἶναι μεμιγμένοι μετὰ Οὐνιτῶν καὶ ἄλλων Ῥωμαιοκαθολικῶν. Ἐν δὲ τῇ Ἀσιανῇ Τουρκίᾳ εἶναι ὀλίγιστοι ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς ἄλλοθρήσκους κατοίκους. Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ καὶ ἐν Συρίᾳ μόλις ὑπάρχουσιν ὡς ἰθαγενεῖς· ὑπερέχουσι δὲ κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτοὺς οὐχὶ μόνον σὶ Μονοφυσῖται, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ Οὐνῖται ἢ ἄλλοι τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Κοινωνίας.

Ἀφοῦ δὲ τιαύτη εἶναι ἡ παρούσα κατάστασις τῆς Ὁρθοδόξου Κοινωνίας, αἱ τύχαι αὐτῆς δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐμπερικλείονται εἰς τὰς τῆς Σλαβικῆς γενεᾶς, καὶ οὕτως εἰς τὰς τῆς Ῥωσσικῆς Αὐτοκρατορίας. Δυνάμεθα δὲ νὰ βεβαιώσωμεν ὡς πιθανὸν ὅτι, προϊόντος τοῦ χρόνου, θέλει ἀναλάβει πάλιν, διὰ τῆς Ῥωσσικῆς δυνάμεως, ὅλας τὰς χώρας ἐκεῖνας, ὅσαι συνεκρό-

τουν ἄλλοτε τὴν Γραικορωμαϊκὴν ἤτοι Ἀνατολικὴν Αὐτοκρατορίαν· καὶ πρὸς τούτοις μάλιστα ὅτι θέλει κατακαλύψει ὅλην τὴν Ἀσίαν, μέχρι τῶν ἀκροτάτων παραλίων τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Νοτίου Ὠκεανοῦ· ἐνῷ ἡ Ἀρκτὶς Ἀμερικὴ, ἡ Αὐστράλια, καὶ αἱ ὑπερμεγέθεις καὶ πολυάριθμοι νῆσοι αἱ μεταξὺ τῆς Νέας Ὀλλανδίας καὶ τῆς Κίνας διεσπαρμέναι, θέλουσι κατοικεῖσθαι ὑπὸ λαῶν ἐν μέρει μὲν Διαμαρτυρομένων ἢ ἀπίστων, ἐν μέρει δὲ Ῥωμαιοκαθολικῶν, Βρεταννικῆς καταγωγῆς.

Πρὸς τούτοις δὲ εἶναι εἰς ἄκρον πιθανὸν ὅτι ἡ νῦν θρηγουμένη ἁμάθεια καὶ ἀπαιδευσία τοῦ Ὁρθοδόξου Κλήρου τῆς Ἀνατολῆς θέλει ἐκλείψει βαθμὴδὸν ὑπὸ περιστάσεις εὐμενεστέρας· καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ οὐχὶ ὀλιγώτερον παρὰ τοὺς ἀδελφούς των τὸν Ῥωσικὸν Κλήρον, θέλουσι κατασταθῇ ἐφάμιλλοι πρὸς τοὺς ἐλλογιμωτάτους τοῦ Δυτικοῦ Κλήρου.

Τοιαύτη εἶναι ἡ προσδοκωμένη ἀνάπτυξις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας· ὑπολείπεται δ' ἔτι νὰ ἐξετασθῶσι τὰ ἐπόμενα ζητήματα·

Τέλος πάντων, δὲν θέλει ἄρᾳ γε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, καὶ ἀφοῦ ἐξαπλωθῇ ἐπὶ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν, ἀπέχει πάλιν ὅσον καὶ ἄλλοτε τοῦ νὰ ᾔηται ὁρατῶς παγκόσμιος, ἤτοι Καθολικὴ, κατ' ἐκείνην τὴν ἔννοιαν καθ' ἣν ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι παγκόσμιος ἔτι καὶ σήμερον;

Θέλει λοιπὸν ἐξαποστείλει ποτὲ ἀποστόλους, ἢ θέλουσιν οἱ ἀπόστολοι αὐτῆς κατορθώσαι τι πέραν τῶν ὁρίων τοῦ Ῥωσικοῦ ἢ ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐπικρατειῶν;

Θέλει ἄρᾳ γε εἶσθαι ἰκανωτέρα παρ' ὅσον ἐφάνη μέχρι τοῦδε νὰ προφυλάξῃ μέρος τι τοῦ ἑαυτῆς λαοῦ εἰς Ῥωμαιοκαθολικὸν ἡγεμόνα ὑποβαλλόμενον ἀπὸ τοῦ νὰ προσαχθῇ διὰ πειθοῦς ἢ βίας ὡς τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν;

Θέλει ἄρᾳ γε ἀναφανῇ ἐκ τοῦ Κλήρου αὐτῆς εὐσύνετός τις καὶ ἐνθερμος ἀντίδρασις κατὰ τῆς διαδόσεως τῆς κακοηθείας καὶ ἀπιστίας αἵτινες πηρακολουθοῦσι τὴν ἐκπολίτευσιν τῶν ἑθνῶν, ὅποιαν ἐδείξεν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, καὶ μάλιστα ἡ Γαλ-

λική, ἥτις κατ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν καιρὸν καθ' ὃν τὸ Γαλλικὸν ἔθνος ἐν γένει ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐτόλμησε νὰ ἐξαποστείλῃ Ἱεροκλήρυκας ἵνα διδάσκωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Κίαν;

Αἱ πρὸς τὴν πολιτικὴν Ἐξουσίαν σχέσεις αὐτῆς ἐν τῇ ἀπεράντῳ Σλαβικῇ Αὐτοκρατορίᾳ, ἥ ἐν ταῖς Πολιτείαις εἰς τὰς ὁποίας ἐνδέχεται αὕτη μετὰ αἰῶνας νὰ διαιρεθῇ, θέλουσιν ἀράγε συμβιβάζεσθαι μὲ τὴν ἀληθῆ ἀποστολὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἐνεργητικότητά Ἀποστολικῆς Ἱεραρχίας; ἢ θέλει εἶσθαι, ὡς πρὸς τὸ ὅλον, πολιτικὸν ἀπλῶς ὄργανον κοσμικῆς ἢ ἀπίστου πολιτικῆς Κυριαρχίας, ἥτις θέλει εὑρεῖ μόνον ἀνταγωνιστὴν τὸν Πάπαν τῆς Ῥώμης; καὶ ἥτις ἀνυψωθεῖσα εἰς τοιοῦτον ἀπαράμιλλον βαθμὸν κοσμικῆς μεγαλειότητος θέλει ἐγχειρήσει νὰ καταβάλῃ διὰ τῆς βίας τὸν Ῥωμαιοκαθολικὸν Χριστιανισμόν, καὶ οὕτως ἴσως ἐπιφραγίσει τὴν ἀλήθειαν αὐτῆς;

Τοιαῦτα ζητήματα διαγείρονται εἰς τὸν νοῦν Ῥωμαιοκαθολικοῦ Χριστιανοῦ ὅστις αἰσθάνεται τὴν ἑαυτοῦ ἰσχὺν ἐν τῇ λέξει καὶ τῇ ιδέᾳ καὶ τῇ συνειδήσει τῆς καθολικότητος, καὶ ὅστις δὲν δύναται νὰ φαντασθῇ ὡς δυνατόν τὸ νὰ ἐπιστραφῶσιν οἱ Αὐτοκράτορες καὶ οἱ Ἐπίσκοποι Ῥώσσοι ἀπὸ τοῦ πνεύματος καὶ παραδείγματος Πέτρων, Αἰκατερινῶν, καὶ Προκοπιδῶν, καὶ Λεφορτῶν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀρχὰς τοιούτων Μοναρχῶν ὅποιοι ἦσαν οἱ Βλαδιμίροι, Ἱεροσλάβος ὁ Μέγας, Ἀλέξανδρος ὁ Νέβσκιος, Δημήτριος ὁ Δόνσκιος, καὶ Μιχαὴλ Θεοδωρίδης, τοιούτων Συμβούλων ὅποιοι ἦσαν ὁ Ἱερεὺς Σίλβεστρος καὶ Ἀλέξιος ὁ Ἀδασσέβιος, καὶ τοιούτων Ἱεραρχῶν ὅποιοι ἦσαν ὁ Ἅγιος Φίλιππος ὁ Μητροπολίτης, καὶ ὁ Πατριάρχης Νίκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

*Περὶ τῆς παρούσης γαιρομένης πάλης τῆς μεταξὺ
Ὁρθοδοξίας καὶ Καθολικότητος.*

Καθὼς εἶναι εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ἐν Ἁγίον Πνεῦμα, καὶ ἐν Βάπτισμα, οὕτως εἶναι καὶ ἐν Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τὰ οὐσιώδη προσόντα εἶναι ἀδιαχωρίστως ἅπαντα ἡνωμένα. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι Ἑγία· ἡ αὐτὴ Ἐκκλησία εἶναι Καθολικὴ ἥτοι παγκόσμιος· ἡ αὐτὴ εἶναι Ἀποστολική· ἡ αὐτὴ εἶναι Ὁρθόδοξος ἥτοι ὁρθῶς πιστεύουσα· ἡ αὐτὴ εἶναι Μία. Ἐὰν δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν δύο Θεοί, ὁ μὲν Παντοδύναμος, ὁ δὲ Πολυεύσπλαγχνος, τότε δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι καὶ δύο Ἐκκλησίαι, ἡ μὲν Καθολικὴ ἥτοι παγκόσμιος, ἡ δὲ Ὁρθόδοξος.

Ἀλλ' ὅμως ἐπὶ χρονικοῦ τινος σημείου, ἡ μεταξὺ δύο τινῶν χρόνων σημείων, βλέπομεν τὸ μέγα ἐκεῖνο Σῶμα τῆς ὁρατῆς Καθολικῆς ἥτοι Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας (τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς διαίρεσεως τῆς Οἰκουμενικῆς Ῥωμαϊκῆς Αυτοκρατορίας διεκρίνετο κατ' ἐπιφάνειαν εἰς δύο κλάδους, Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν, Ἑλληνικὸν καὶ Λατινικὸν, ἄνευ βλάβης τῆς οὐσιώδους αὐτοῦ ἐνότητος) διασχιζόμενον εἰς δύο κεχωρισμένας καὶ πολεμίας κοινότητας· ἐξ ὧν ἡ μὲν, ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ ἐμβάλῃ τὴν ὁρθοδοξίαν ἐκείνην εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰς συνειδήσεις διὰ τῆς βαρύτητος προφανοῦς Καθολικότητος· ἡ δὲ, ἐρειδομένη κατ' ἀρχάς μὲν ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς ἀδαικρέτου ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἔκτοτε δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ὀφείας (ὡς ὑπὲρ αὐτῆς τεκμηρίου) μεγαλειτέρας Καθολικότητος, ὀλίγον ἐφρόντιζεν ἡ ἠδύνατο ν' ἀντικρούσῃ τὴν κατ' αὐτῆς προσβολὴν ὡς πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Τὸ Ἀνατολικὸν δὲ Τμήμα τοῦ Χριστιανισμοῦ κατέκρινεν ἀναφανδὸν τοὺς Λατίνους ὡς ἑτεροδόξους γενομένους· καὶ οὕτως ἀνελάμβανεν ἡ σιωπηλῶς ὑπεδήλου, ὅτι τούτου ἕνεκα δὲν ἠδύνατο οὗτοι νὰ ᾔναι Καθολικοί· ἡ δὲ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία,

οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾦσαν τὰ φαινόμενα αὐτῆς μειονεκτήματα, ὅτι ἔπρεπε βεβαίως νὰ ᾦναι καὶ *Καθολικὴ*, ἐπεὶδὴ ᾗτον ἀναμφισβητήτως Ὁρθόδοξος. Οἱ Λατῖνοι δὲ ἀντέκρουον λέγοντες ὅτι αὐτοὶ, ἔχοντες τὴν Καθέδραν τοῦ Πέτρου (ἐφ' ἧς ἐστηρίζετο ἡ ἐνότης καὶ Καθολικότης τῆς Ἐκκλησίας), ἔπρεπεν ἐπομένως νὰ ᾦναι καὶ Ὁρθόδοξοι, οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾦσαν τὰ φαινόμενα αὐτῶν μειονεκτήματα· οἱ δὲ Ἀνατολικοὶ, μὴ θέλοντες ν' ἀκολουθῶσιν αὐτοὺς, καὶ ἀποσχιζόμενοι ἀπὸ τῆς ἐνότητος, ὅτι δὲν ἠδύναντο πραγματικῶς νὰ ἔχωσι μηδὲν πλεονέκτημα ὡς πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἐφρόνουν ὅτι εἶχον πλεονεκτήματα.

Ἐκατέρα δὲ μερὶς εἶχεν ἴδιον λόγον ἰσχυρὸν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίζετο· οὐδετέρα δὲ μερὶς ἀπῆντα εἰλικρινῶς ἢ ἀποχρώντως πρὸς τὴν ἔνστασιν τῆς ἄλλης. Ἐκατέρα μερὶς ὑπέκρυπτε τὸ ἐαυτῆς ἀσθενὲς φαινόμενον μέρος, καὶ ἐπεστηρίζετο ἐπὶ τοῦ λόγου ἐκείνου τὸν ὁποῖον αὐτὴ ἐφρόνει ὑπερισχύοντα, ἐν' ἀποκρύψῃ δι' αὐτοῦ τὸ ἐαυτῆς ἀσθενές.

Ἐπὶ τοιούτων περιστάσεων, ἐὰν τὰ δύο ἀντιμαχόμενα σώματα ᾦσαν ἐξ ἀρχῆς ἴσα κατὰ τὴν δύναμιν πρὸς ἄλληλα, καὶ διέμενον ἕκτοτε τοιαῦτα, αἱ δύο αὐταὶ δυνάμεις ἤθελον ὅλως οὐδετερώσει ἄλληλας· καὶ ἤθελε φαίνεσθαι σήμερον πρὸς ἡμᾶς ἢ ὅτι δὲν ὑπάρχει τι τοιοῦτον οἶον ἢ ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίσεως ὁμολογουμένη Ἐκκλησία Ὁρθόδοξος ἅμα καὶ Οἰκουμενικὴ, (καταστρεφόμενων καὶ τῶν δύο ὑπ' ἀλλήλων), ἢ ἄλλως ὅτι τὰ δύο ἀντιπαλαίοντα σώματα ἀμφοτέρω ἐπίσης εἶναι ἡ Ἐκκλησία, τουτέστι, μέρη τῆς Ἐκκλησίας· καὶ ὅτι ἡ πάλιν αὐτῶν καὶ ὁ ἐξωτερικὸς χωρισμὸς εἶναι ἐπιπόλαιον μόνον συμβεβηκὸς καὶ νόσημα, καὶ δὲν προσβάλλει τὴν οὐσιώδη Ὁρθοδοξίαν καὶ Καθολικότητα τὴν εἰς ἀμφοτέρας ἔμφυτον.

Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἐφαίνετο ὅτι εἶχε τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τοῦ πρώτου χωρισμοῦ, ὅτε κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἐπισκόπων ᾦσαν ἴσα σχεδὸν καὶ αἱ δύο μερίδες, (ἂν καὶ τότε ἀκόμη τὸ ἀξιωμακ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης

καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῆς Ἑδρας καὶ τοῦ Μαρτυρίου τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου ἔβρεπον τὴν πλάστιγγα ἀπλῆς αὐθεντίας πολλὴ ὑπὲρ τῶν Δυτικῶν), τοιαύτη ισότης σήμερον βεβαίως δὲν ὑπάρχει· διότι προϊόντος τοῦ χρόνου, αἱ μὲν ἀποδείξεις τῆς τῶν Ἀνατολικῶν ὑπεροχῆς ὡς πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν διαμένουσι σχεδὸν ὅποια ἦσαν· αἱ δὲ ἐπισυμβᾶσαι μεταβολαὶ εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τὸν Χριστιανικὸν λαὸν ἐπηύξησαν πολὺ τῶν Δυτικῶν τὰ πλεονεκτήματα ὡς πρὸς τὴν Καθολικότητα.

Ἡ ἐπονομαζομένη δὲ Καθολικὴ ἢ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία φαίνεται σήμερον σαφῶς πρὸς πάντα ὅτι εἶναι πραγματικῶς Καθολικὴ, ἥτοι παγκοσμίως διαδίδομένη, (καὶ τοῦτο εἶναι ἐν μέρει τοῦλάχιστον τῆς ιδέας τῆς Καθολικότητος), κατὰ τοσοῦτον βαθμὸν καθ' ὅσον ἡ ἐπονομαζομένη Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν φαίνεται νὰ ἦναι τοιαύτη. Τοῦτο εἶναι γεγονός, περὶ τοῦ ὁποίου οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία οὐδὲ λάθος. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου μέρους μόνον εἰς τοὺς οὕτω φρονοῦντας φαίνεται ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι πραγματικῶς Ὁρθόδοξος κατὰ βαθμὸν τοιοῦτον καθ' ὃν ἡ ἐπονομαζομένη Καθολικὴ δὲν φαίνεται νὰ ἦναι τοιαύτη· ἢ ὅτι ἡ φαινομένη ταυτότης τοῦ φιλαρχικοῦ πνεύματος τῆς Χριστιανικῆς Ῥώμης καὶ τοῦ τῆς Ἐθνικῆς Ῥώμης, καὶ ἡ διηνεκὴς αὐτοσυστασία τῆς Ῥωμαϊκῆς Καθέδρας φαίνονται ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς μερίδος.

Ἐὰν δέ τις εἶναι ἠναγκασμένος νὰ ἐκλέξῃ ἐπὶ τοιούτων μόνον δεδομένων, εἶναι πρόδηλον ὅτι δύναται εὐκολώτερον καὶ ὀρθότερον νὰ ὑποπτεύσῃ ὡς πεπλανημένας καὶ αὐτὰς τὰς ἰσχυροτάτας ἀτόμων ἢ κοινοτήτων πεποιθήσεις ὡς πρὸς δυσνόητον ζήτημα περὶ Ὁρθοδοξίας ἢ ἑτεροδοξίας, παρὰ νὰ δυσπιστῇ πρὸς τὸν κοινὸν νοῦν καὶ τὴν ὅρασιν πάντων τῶν ἀνθρώπων ὡς πρὸς τὸ πλεονέκτημα ὑπερτέρας ὁρατῆς Καθολικότητος, τὸ ὁποῖον εἶναι γεγονός πρόδηλον.

Ἡ λοιπὸν ἡ προσωπικὴ ἡμῶν ἢ ἐκ κληρονομίας δοξασία ὅτι ἡ αὐτόκλητος Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι πραγματικῶς Ὁρ-

θόδοξος, καὶ ἡ αὐτόκλητος Καθολικὴ Ἐκκλησία ἑτερόδοξος, πρέπει νὰ θυσιασθῇ καὶ ν' ἀναστραφῇ, ὥστε Ὁρθοδοξία ὑπερτέρα, περὶ τῆς ὁποίας *δυνάμεθα* νὰ διστάζωμεν, νὰ ὑποβληθῇ εἰς καθολικότητα ὑπερτέραν, περὶ τῆς ὁποίας *δὲν* *δυνάμεθα* νὰ διστάζωμεν· ἢ ἄλλως, ἐὰν ἀδυνατῶμεν ν' ἀπαλλαχθῶμεν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων πεποιθήσεων, καὶ ὅμως βλέπωμεν τὴν ἀτοπίαν τοῦ ὑποθέτειν ὅτι μεγαλειτέρα φαινομένη Καθολικότης ἀντιτάσσεται ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας πρὸς ἀληθινὴν Καθολικότητα καὶ πρὸς Ὁρθοδοξίαν, πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ δοξασία καὶ πρόσληψις ὅτι ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων, ἀφοῦ ἀπάγει εἰς τοιαύτας ἀπορίας καὶ ἀτοπίας, εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδία ψευδής· καὶ πρέπει νὰ συμβιβάσωμεν τὰ διαμαχόμενα φαινόμενα, τὴν ὑπερτέραν Ὁρθοδοξίαν τῆς μιᾶς καὶ τὴν ὑπερτέραν Καθολικότητα τῆς ἄλλης μερίδος, ὑποθέτοντες ὅτι ἡ ἔρις καὶ τὸ σχίσμα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων, εἶναι ἐπιπόλαια μόνον καὶ οὐχὶ οὐσιώδη· καὶ ὅτι οὕτως ἢ ἄλλως ἀμφότεραι δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τῆς ἔριδος συναποτελοῦσαι τὴν παγκόσμιον Ἐκκλησίαν, ὅπως καὶ πρὸ τῆς ἔριδος· καὶ ὅτι ἡ ἀληθὴς αὐτῶν ἐνδόμυχος ἐνότης δὲν διεφθάρη περισσότερο ὑπὸ τοῦ μακροχρονίου αὐτῶν ἐξωτερικοῦ σχίσματος, παρ' ὅσον ἡ ἀληθὴς ἐσωτερικὴ ἐνότης τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας διεκόπη ἢ διεφθάρη διὰ τῆς διασχίσεως εἰς δύο ἢ καὶ τρεῖς ἐξωτερικὰς ὑποταγὰς («*Obedientias*») ἐπὶ ἐξδομήκοντα ἔτη κατὰ τὴν ιδ'. καὶ ιε'. ἑκατονταετηρίδα.

Κατὰ τοιαύτης ὑποθέσεως ὑπάρχουσιν ἀναντιρρήτως ἐνστάσεις δεινόταται·

Ἀφ' ἐνὸς μὲν μέρους οἱ Λατῖνοι, πληρέστατα συναισθανόμενοι τὴν ὀχυρὰν θέσιν των ὡς πρὸς τὸ παρὸν ζήτημα, θέλουσιν εἰσθαι πρόθυμοι νὰ ἀντεῖπωσιν ὅτι καὶ ἡ ἐξωτερικὴ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀναγκαίως ὁρατὴ καὶ τελεία, ἢ τουλάχιστον οὐχὶ ὑποκειμένη εἰς τοιαύτην ἐπισκοπήσιν καὶ διακοπὴν ὅσην ὑποθέτει ἡ θεωρία αὕτη, ἢ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος θεωρία σαφῶς καὶ αὐστηρῶς ἀπορρίπτε-

ται ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· ὥστε πᾶς ὁ ἐπ' αὐτῆς ἐρειδόμενος ἐρείδεται ἐπὶ γνώμῃς ἀπλῶς ἰδιωτικῆς, ἐναντίον πάσης ἀληθοῦς ἢ ἐπαγγελλομένης αὐθεντίας· καὶ, τέλος, ὅτι πρέπει τις νὰ ἐκλέξῃ ἀπλῶς ἐκ τῶν δύο· ἐὰν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐγκολπωθῇ τις ὡς Οἰκουμενικὴν Ὁρθοδοξίαν ἥτις σαφέστατα δὲν εἶναι τοιαύτη, πρέπει νὰ στερῇ νὰ συμπνίξῃ πάντα δισταγμὸν, καὶ νὰ δεχθῇ ὡς Ὁρθόδοξον Καθολικότητα ἥτις ἐνδεχόμενον νὰ ᾔηται τοιαύτη, καὶ ἂν ὑπάρχωσι κατ' αὐτῆς ἰσχυραὶ ἐνδείξεις, καὶ ἡ φωνὴ πολυπληθοῦς μειοψηφίας, καὶ κρίσις ἰδιωτικῇ.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ μέρους οἱ Ἀνατολικοί, ὀλίγον εἰθισμένοι εἰς ἀφρημένας ἀμφισβητήσεις, ἡ δὲ αἰσθάνονται τὸ μειονέκτημα τῆς θεολογικῆς αὐτῶν θέσεως, καὶ δὲν φροντίζουν νὰ βελτιώσωσιν αὐτήν, ἢ, ἐὰν ποτε συναισθάνωνται ὅτι ἡ Ῥώμη ἔχει τι πλεονέκτημα, τοῦτο διεγείρει μόνον ἀπορίαν καὶ ἀγανάκτησιν ὁμοίαν μὲ ἐκείνην τὴν ὁποίαν αἰσθάνονται ὅταν βλέπωσι τὴν πρόσκαιρον ἀνύψωσιν καὶ τυραννίαν ἀπίστων Αὐτοκρατοριῶν. Ἡ ἀλήθεια, λέγουσι, δὲν πρέπει κατ' οὐδένα χρόνον, οὐδὲ κατὰ δεδομένην τινὰ περίοδον ἐκατονταετηρίδων, νὰ μετρηῇται διὰ γεωγραφικοῦ ἀπλῶς πλάτους, ἢ δι' ἀριθμῶν· οὐδὲ, ἐνόσω αἱ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπαγγελίαι πρὸς τὴν ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν ἐκπληροῦνται γενικῶς καὶ ἀποχρώντως πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, πρέπει ἄλλῃ τις Κοινότης σαφῶς ἐπανισταμένη κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Νόμου, νὰ προτιμᾶται ἀπλῶς διότι εἶναι εὐρυτέρα, καὶ ἂν ἔτι διατελῇ εὐρυτέρα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Τούναντίον δὲ μάλιστα, καὶ αὐτὸς ὁ ζήλος ἐκείνων οἵτινες ἀδιαλείπτως κραυγάζουσιν 'Ὁ Οἶκος τοῦ Κυρίου, ὁ Οἶκος τοῦ Κυρίου, ὁ Οἶκος τοῦ Κυρίου ἡμεῖς ἐσμεν,' καὶ οἵτινες ἐν τῷ ζήλῳ τούτῳ περιέρχονται γῆν καὶ θάλασσαν ἵνα ποιήσωσιν ἓνα προσήλυτον, εἶναι μέγα τεκμήριον ὅτι πολὺ ἀπέχουσι τοῦ ἀληθινοῦ Οἴκου τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁμοιάζουσι μᾶλλον μὲ τοὺς παλαιούς Ἰουδαίους, οἵτινες καυχώμενοι μὲν διὰ τὸν Ναὸν, καὶ θαρράλεις ταυτίζοντες αὐτὸν πρὸς ἑαυτοὺς ὡς τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ ποιῶντες αὐτὸν ὄργανον τῶν ἰδίων ὀρέξεων, κατέλυσαν τὸν ἀληθινόν

Ναόν, καὶ ἐσταύρωσαν ὡς βλασφημοῦντα κατὰ τοῦ Ναοῦ τὸν Κύριον αὐτὸν τοῦ Ναοῦ. Οἱ Ὁρθόδοξοι δὲ, καίτοι πολὺ ἐλλείποντες, ἀντιπρόσθεν, ὡς πρὸς τὸν ζῆλον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἀγάπην τὴν ὁποῖαν ὀφείλουσι νὰ δεικνύωσιν ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ κόσμου καὶ τῆς εἰς ἓν πάλιν ἐνώσεως ἀπάντων τῶν Χριστιανῶν, ἐλλείπουσιν εἰς τοῦτο μόνον καθὼς ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὸν πονηρὸν τοῦτον αἰῶνα, καὶ οἱ Λατῖνοι ἐξίσου μετ' ἄλλων, ἐλλείπουσι πρὸς πάσας τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ καθήκοντα τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀπλῶς ὀφειλόμενα, καὶ μὴ ἔχοντα μετ' ἑαυτῶν ἀφορμὰς ἐπακτὰς ἐξ ἰδιοτελείας, φιλαρχίας, ἢ ἀντιζηλίας.

Ταῦτα λέγονται ἑκατέρωθεν· καὶ πάλιν ὁμοῦς πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὰ τῶν Λατίνων ἐπιχειρήματα εἶναι ἰσχυρότερα· ἐπειδὴ, ὁ,τιδήποτε καὶ ἂν λεχθῇ, ἂν ἡ ἀληθινὴ Ἐκκλησία εἶναι « πόλις ἐπάνω ὄρους κειμένη, ἣτις οὐ δύναται κρυβῆναι, » πρέπει βέβαια νὰ φέρῃ πολλὴν ἀπορίαν πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπου τὴν ἀληθινὴν ζητοῦντος Ἐκκλησίαν ἢ θεὰ δύο συγχρόνως ὁρέων καὶ δύο πόλεων μᾶλλον ἢ ἕττον ὁμοίων κατὰ τὴν ὄψιν πρὸς τὸ ζητούμενον· καὶ θέλει εἶσθαι πρὸς αὐτὸν παράδοξον ἀκουσμα ἢ πρόσκλησις εἰς τὴν μικροτέραν πόλιν καὶ εἰς τὸ μικρότερον ὄρος μᾶλλον παρὰ πρὸς τὰ μείζονα. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀνατολικὸς Χριστιανὸς πρέπει νὰ αἰσθανθῇ τοῦτο, ἂν τύχῃ ν' ἀκούσῃ τινὰ τῆς Νεστοριανῆς Ἐκκλησίας, τῆς νῦν περιοριζομένης εἰς ξ' μόνον χιλιάδας ψυχῶν ἐπὶ τὰ Καρδούχια ὄρη, μεταχειριζόμενον τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπιχείρημα, ὅτι ἡ ἀληθινὴ Ἐκκλησία δὲν κρίνεται διὰ πλάτους ἀπλῶς ἢ ἀριθμοῦ. Ἄν δὲ καὶ ὑπάρχει, ἀντιπρόσθεν, μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἐπονομαζομένης Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας καὶ τῆς Νεστοριανῆς, ὡς πρὸς τὴν ἰσχὺν ὁμοῦς τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου ἢ διαφορὰ δὲν εἶναι κατὰ τὸ εἶδος, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν βαθμόν. Ἀμφοτέραι εἶναι μειοψήφαι, ἡ μὲν εὐαριθμοτάτη, ἡ δὲ πολυαριθμοτάτη· ἡ μὲν προβάλλουσα παράλογον ἀπαίτησιν, ἡ δὲ ὀλιγώτερον ὑπερβολικὴν ἀπαίτησιν ἐπὶ γνώμης ἰδιωτικῆς, ἵνα ἐνωθῶμεν μετ' αὐτῆς κατὰ μεγαλειτέρας φαινομένης

αὐθεντίας. Ἀλλ' ἐὰν βαθμὸς τις μειονεξίας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν καὶ κατὰ τὴν ἔκτασιν τῆς χώρας καθιστᾷ ἄτοπον τῆς Νεστοριανῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀπαίτησιν, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ οἰοσδήποτε βαθμὸς περὶ ταῦτα μειονεξίας πρέπει βέβαια νὰ ἐμπεριλαμβάνῃ μειονέκτημά τι τῆς Ἐκκλησίας ἢ μερίδος ἐκείνης εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει. Ὅτι δ' οὕτως ἔχει, δεικνύεται προσέτι καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἄνθρωποι ἐνάρετοι καὶ εὐσεβεῖς μεταβαίνουνσι πολλάκις ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς πρὸς τὴν Ῥωμαιοκαθολικὴν Κοινωνίαν, καὶ οἱ τοιοῦτοι πάντοτε σχεδὸν ὡς κυριώτερον λόγον τούτου λέγουσιν, ὅτι ἡ φαινομένη αὐθεντία καὶ παγκοσμιότης τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὑπερτερεῖ τῆς αὐτοκλήτου Ὁρθοδοξίας τῶν Ἀνατολικῶν, οἵτινες εἶναι μειονοψηφία μόνον· οὐδὲν δὲ ἢ σχεδὸν οὐδὲν παράδειγμα δύναται νὰ ἐπαχθῇ, οὐδὲ ἐνὸς Λατίνου Ἐπισκόπου, ἢ ἱερέως, ἢ λαϊκοῦ ὁμολογουμένως εὐσεβοῦς καὶ πεπαιδευμένου μεταβάλλοντος εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἐκ πεποιθήσεως ὅτι αὕτη μόνη εἶναι Ὁρθόδοξος, ἐπομένως δὲ καὶ οὐσιωδῶς Καθολικὴ, ὅσαι καὶ ἂν ὑπάρχουσιν αἱ πρὸς τοῦτο ἐναντίαι ἐνδείξεις.

Ἄν δὲ καὶ ὑπάρχουσιν αἱ προειρημέναι ἐνστάσεις ἐκατέρωθεν, καὶ ὁμολογῆται τῶν Λατίνων τὸ πλεονέκτημα, ἐὰν τις ἀναγκασθῇ νὰ ἐκλέξῃ ἐκ τῶν δύο τούτων μερίδων, ἡ θεωρία ὅτι ἀμφοτέραι ὁμοῦ συγκροτοῦσι τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν δυνατόν ἐστι νὰ ᾔναι ἀληθὲς καὶ παραδεκτέα. Ἡ ὑπαρξὶς μεγάλων ἀποριῶν καὶ ἐνστάσεων κατ' αὐτῆς δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἀπόρριψιν αὐτῆς, πλὴν ἐὰν καταπεισθῶμεν προσέτι ὅτι αἱ ἀπορίαι ἐκεῖναι καὶ ἐνστάσεις εἶναι μεγαλείτεροι παρὰ τὰς ἐγειρομένας ἐναντίον ἐκατέρας τῶν ἄλλων θεωριῶν, τῆς ἀποκλειστικῆς Ἑλληνικῆς, καὶ τῆς ἀποκλειστικῆς Λατινικῆς.

Καὶ χωρὶς δὲ νὰ διαγραφῶσι κατὰ πλάτος, εἶναι σαφές, ὅτι τὰ φαινόμενα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (ἵνα μὴδὲν εἰπωμεν περὶ τῶν ἐσωτερικῶν φαινομένων τῶν ἐντὸς τῆς Λατινικῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, μὴδὲ περὶ τῆς ἰδιωτικῆς κρίσεως τὴν ὁποίαν δύναται τις νὰ ἔχῃ περὶ τινων ἀμφισβητήσεων) ἀντιτάττουσιν

οὐχί μικρὰς δυσκολίας πρὸς τὴν ἀποκλειστικὴν Λατινικὴν θεωρίαν, δυσκολίας τὰς ὁποίας δὲν εἶναι τόσον εὐκολον νὰ ἀποτινάξῃ τις δι' ὀλίγων λέξεων καὶ ἐν παρέργῳ. Ἀπ' ἐτέρου δὲ εἶναι σαφές ὡσαύτως ὅτι τὰ φαινόμενα τῆς Λατινικῆς ἤτοι Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀντιτάττουσιν ἔτι μεγαλειτέρας δυσκολίας πρὸς τὴν ἀποκλειστικὴν Ἀνατολικὴν θεωρίαν. Τὸ ζήτημα λοιπὸν εἶναι οὐχί ἂν αἱ δυσκολίαι καὶ ἐνστάσεις αἱ πρὸς τὴν τρίτην ἀντιταττόμεναι θεωρίαν (δηλαδή ὅτι αἱ δύο Ἐκκλησίαι εἶναι τέλος πάντων οὐσιωδῶς μία, καὶ ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀλλοτριώσις ἐπιπόλαιος μόνον) εἶναι μεγάλαι, ἀλλ' ἂν εἶναι μεγαλειτέραι τῶν ἀντιταττομένων ἢ πρὸς τὴν ἀποκλειστικὴν Ἑλληνικὴν, ἢ πρὸς τὴν ἀποκλειστικὴν Λατινικὴν θεωρίαν, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν τελευταίαν.

Ἐάν τις συμφωνῇ μετὰ τοῦ συγγραφέως, ὅτι ὡς πρὸς τὸ σύνολον ἡ δυσκολία τοῦ ὑποθέτειν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία διατελοῦσιν ἔτι συγκροτοῦσαι ὁμοῦ τὴν Καθολικὴν καὶ σήμερον μετὰ τὴν ἔριν αὐτῶν, ὅπως καὶ πρότερον, εἶναι μικροτέρα παρὰ τὴν ἄλλην δυσκολίαν, τὴν τοῦ ὑποθέτειν ὅτι ἡ οἱ Ἕλληνες ἢ οἱ Λατῖνοι εἶναι ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως ἀπεσχισμένοι, καθὼς οἱ Ἀρειανοὶ οἱ Νεστοριανοὶ καὶ οἱ Μονοφυσῖται ἀπεσχίσθησαν, ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξιας καὶ Καθολικότητος, ὁ τοιοῦτος εἰκότως θέλει ἐρευνήσῃ ὁποῖα σημεῖα δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ καὶ ἐν τοῖς λόγοις σήμερον καὶ τοῖς αἰσθημασι τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων ἐπισχύοντα τὴν θεωρίαν ἐκείνην τὴν ὁποίαν κλίνει νὰ παραδεχθῇ αὐτὴν δι' ἑαυτήν.

Α. Πρῶτον μὲν, πρέπει νὰ πλήττῃ πάντα Χριστιανὸν ὡς παράδοξον καὶ ἐναντίον πρὸς πᾶσαν πείραν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τοῦτο, ὅτι, ἐὰν ἀληθῶς ἔπεςεν εἰς αἵρεσιν ἡ Ἑλληνικὴ ἢ ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία, ἡ πρόοδος τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν ἀλλοτριώσεως καὶ ἀποχωρίσεως ἐγένετο τοσοῦτον βαθμὴδὸν καὶ ἀδιακρίτως, ἀπὸ Φωτίου μέχρι Κηρουλαρίου καὶ ἐπέκεινα, ἐπὶ διάστημα πλεῖον ἢ διακοσίων ἐτῶν· ἐνῶ ἐπὶ πασῶν τῶν ἄλλων

αἵρέσεων ἀνεφαίνοντο πάντοτε ἅγιοι καὶ πεπαιδευμένοι Ἐπίσκοποι καὶ Διδάσκαλοι καταγγέλλοντες αὐτάς ὡς τοιαύτας εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῶν ἐμφανίσεως, καὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους σταθερῶς ἀπαρνούμενοι νὰ κοινωνῶσιν ἢ μετὰ τῶν αἰρετικῶν αὐτῶν, ἢ μετὰ τῶν ἐξ ἀσθενείας κοινωνούντων μετ' αὐτῶν, ἕως οὗ κατῴρθωσαν τὴν πλήρη καὶ τελικὴν καταδίκην τῆς αἵρέσεως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὅλης. Ἀλλ' ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καὶ ὁ Φώτιος αὐτός, ὁ τοσοῦτον ἀναφανδὸν καὶ μετὰ τοσαύτης εὐστοχίας ἀναθεματίσας τοὺς πρεσβεύοντας τὸ «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» (*Filioque*) ὅτε εἶχε λόγους ὥστε νὰ προσβάλῃ τὴν Ῥώμην, ἐφρόνει ὀλίγον μόνον πρότερον, ὅτε συνέφερεν εἰς αὐτὸν νὰ ἔχῃ εἰρήνην, ὅτι δικαίως ἠδύνατο νὰ γράφῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Λατῖνοι «περὶ μικρῶν τινων» μόνον διέφερον, ὑποδηλῶν τότε ἀναντιρρόπως τὴν αὐτὴν ταύτην διαφορὰν τοῦ «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» ἐξίσου ἢ καὶ περισσότερον πάσης ἄλλης. Ἀπ' ἐτέρου δέ, ἐὰν ἢ παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἄρνησις τοῦ «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» ἦτον αἵρεσις (ὅπως ὕστερον ἰσχυρίζετο ὁ Ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα Καρδινάλιος Οὐμβέρτος, ὅστις ἀτόπως ὠνείδιζεν αὐτοὺς ὡς ἐξαλείψαντας αὐτὸ ἐκ τοῦ Συμβόλου), πῶς τότε ἠδύναντο οἱ Παπὰ τῆς Ῥώμης νὰ ἔρχονται, ὅπως ἐπραττον διὰ τῶν Ἀντιπροσώπων τῶν, εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ἀφοῦ ὁ Φώτιος καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ κατεδίκασαν τοσοῦτον δημοσίᾳ τὸ «ἐκ τοῦ Υἱοῦ» ὡς πλάνην καὶ μάλιστα ὡς αἵρεσιν, καὶ νὰ μετέχωσι καὶ νὰ προσδρεύωσιν ἐν Ἀνατολικαῖς Συνόδοις χωρὶς νὰ προσφέρωσι μηδὲ λέξιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἢ ὑπὲρ τῆς καταδίκης τῆς περὶ τοῦτο πλάνης· ἀποκρυπτόμενοι αὐτὴν ὅλως διόλου, καθαιροῦντες τὸν Φώτιον διὰ λόγους μόνον ἀταξίας, χωρὶς νὰ ὑποδείξωσι μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν περὶ τῆς Ὀρθοδοξίας αὐτοῦ, ἀπαγγέλλοντες τὸ Σύμβολον κατὰ τὸν τύπον τὸν διὰ τῶν ἀναθεμάτων ἐκείνου ὑποστηριζόμενον, καὶ μάλιστα δέ, κατὰ τὰ φαινόμενα, σιωπηλῶς συγκατατιθέμενοι εἰς τὴν πλαγίαν ἔκφρασιν τῶν αὐτῶν ἀναθεμάτων κατὰ τῆς Προσθήκης; Πάλιν, ἐὰν ἡ ἀποδοχὴ τοῦ «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» ἦτο καθ' ἑαυτὴν αἵρεσις, πῶς ἠδύναντο οἱ

Ἕλληνας τοσοῦτον δημοσίᾳ καὶ τοσοῦτον συχνῶς, ἀπὸ Φωτίου μέχρι τῆς σήμερον, νὰ προτείνωσιν ἔνωσιν μετὰ τῶν Λατίνων, ἂν μόνον ἡ προσθήκη παρελείπετο ἐκ τοῦ Συμβόλου, χωρὶς νὰ ἐπιμένωσι περὶ καταδίκης ἢ περιορισμοῦ τινος τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ὡς αἰρέσεως; Ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἐὰν τῶν Ἑλλήνων ἡ ἄρνησις τοῦ «ἐκ τοῦ Γίου» ἦτον αἵρεσις ἢ ἑτεροδοξία, πῶς ἡδύνατο ὁ Πάπας Λέων ὁ Τρίτος, θέτων ἐπὶ τῶν δύο ἀργυρῶν τοῦ ἀσπίδων ἢ πινακῶν δημοσίαν διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκης τῆς ὑπὸ τῶν πρέσβειων τοῦ Μεγάλου Καρόλου ἐπιμόνως ἀπαιτουμένης, νὰ δεικνύῃ τὴν ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας ἀγάπην αὐτοῦ καὶ τὴν μέριμναν μὴ τύχη νὰ παραχαραχθῇ; (*Haec Leo posui amore et cautela Orthodoxae fidei?*) Ἡ ἐὰν ἦτο σχίσμα καὶ ἀποστασία τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἐνό- τητος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τὸ ν' ἀντιτείνωσι πρὸς τὴν Καθέδραν τοῦ Πέτρου ὅτε μετὰ ταῦτα ἐπροστάτευσεν, καὶ παρε- δέχετο, καὶ ἐπέταττε μάλιστα τὴν καινοτομίαν ἐκείνην, πῶς ἡ- δύνατο ὁ αὐτὸς Πάπας Λέων ὁ Γ', ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς, νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι καὶ αὐτὸς, ὁ Πάπας, καὶ ἅπαντες οἱ ἄλλοι Χριστιανοὶ ἦσαν τοσοῦτον ὑποκείμενοι εἰς τὰ δόγματα τῶν Οἰ- κουμενικῶν Συνόδων τῶν ἀπαγορευουσῶν πᾶσαν ἀλλοίωσιν τοῦ Συμβόλου, ὥστε ἐὰν παρενέβαλλον τὴν προκειμένην φράσιν, ὅ- σον ὀρθόδοξον καὶ ἂν ἐφρόνουν αὐτήν, ἤθελον καταστήσει ἀδύ- νατον ἔπειτα τὸ νὰ διδάσκη τις ἢ νὰ ψάλλῃ ἢ νὰ ἀπαγγέλλῃ τὸ Σύμβολον ἀνεπιλήπτως; Ἡ πῶς ἡδύνατο ἕτερος Πάπας, Ἰωάννης ὁ Η', μετὰ ἡμίσειαν ὕστερον ἑκατονταετηρίδα, νὰ γρά- φῃ πρὸς τὸν Φώτιον, ὅπως ἔγραψε, συμφωνῶν μετ' αὐτοῦ κατὰ τοῦτο, ἐντόνως καταδικάζων τοὺς αἰτίους τῆς καινοτομίας, καὶ ἀπαιτῶν παρὰ τῶν Ἀνατολικῶν καιρὸν μόνον καὶ ὑπο- μονήν, ἕως ὅτου δυνηθῶσι νὰ διορθώσωσιν ἐν τῇ Δύσει τη- λικοῦτον ἀμάρτημα; Ἡ πῶς ἡδύνατο ὁ αὐτὸς Πάπας, ἀφοῦ προσεκάλεσεν εἰς τὴν Ῥώμην τοὺς Ἀποστόλους τῶν Σλάβων, τὸν Ἀγ. Κύριλλον καὶ τὸν Ἀγ. Μεθόδιον, ὡς αἰρετικούς κατη- γορηθέντας ὑπὸ Γερμανῶν Ἐπισκόπων διότι δὲν ἐδέχοντο τὴν

προσθήκην, καὶ κατεδίκάζον τὴν ἐν αὐτῇ διαλαμβανομένην διδασκαλίαν· πῶς ἡδύνατο, λέγω, ὁ αὐτὸς Πάπας, Ἰωάννης ὁ Η΄, νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς ἁγίους ἐκείνους ἄνδρας μόνον διότι οὐδὲ ἡ Ῥώμη αὐτὴ εἶχεν ἔτι παραδεχθῆ, καίτοι παρ' ἄλλοις ἀνεχομένη, τὴν προσθήκην ;

Β΄. Ἐὰν λάβωμεν ὡς ἀληθεῖς (πρὸς τοῦ ὁποίου τὴν πλατυτέραν ἀπόδειξιν ἤθελεν εἶναι χρεία ἐτέρας Διατριβῆς) ὅτι ἡ ἀλλοτριώσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἦτο κατὰ μέγα μέρος ἀποτέλεσμα πνεύματος ἐντὸς ἐκατέρας αὐτῶν βαθμηδὸν ἀναφυέντος κάτωθεν, καὶ ὅτι ὅσον οὐσιώδεις καὶ ἂν ἦσαν ἀφ' ἐνὸς μέρους αἱ πράξεις καὶ αἱ αἰτίαι καὶ αἱ προφάσεις τοῦ Φωτίου καὶ τοῦ Κηρουλαρίου καὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς (καὶ μάλιστα ἡ ὑπόθεσις ἡ περὶ τοῦ «καὶ ἐκ τοῦ Γιοῦ »), καὶ ἀφ' ἐτέρου ἡ ἀντιποίησις Παπικῆς Κυριαρχίας, αἱ κύριαι ὅμως δυνάμεις, αἵτινες ἐπήγαγον τὸν χωρισμὸν, ἦσαν δημῳδεις μᾶλλον, τουτέστιν, ἐθνικαὶ ἀντιπάθειαι μετὰ τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σλάβων, καὶ μετὰ τούτων προλήψεις καὶ ἀντιπάθειαι ὡς πρὸς θρησκευτικὰς διατυπώσεις· τότε, ὅσῳ περισσώτερόν τις ἔδῃ καὶ ἐννοήσῃ τοῦτο, τόσῳ περισσώτερον θέλει καταπεισθῆ ὅτι πλὴν τούτων δὲν ὑπῆρχε πιθανῶς ἐν τῇ ῥίζῃ τοῦ μεγάλου καὶ μακροχρονίου τούτου καὶ ἀξιοθρηνήτου σχίσματος οὐσιώδης τις πλάνη θεολογικὴ, οὔτε παρὰ ταύτῃ οὔτε παρ' ἐκείνῃ τῇ μερίδι, ἀλλ' ἡθικὴ μόνον καὶ πνευματικὴ παρακμὴ ἀμφοτέρωθεν, ἥτις παρεχωρήθη νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἐαυτῆς τιμωρίαν. Ἐπειδὴ ἐπλεόναζεν ἡ ἀνομία, διὰ τοῦτο ἡ φιλαδελφία ἐψυχράνθη καὶ αἱ ἰσχυραὶ ἐκεῖναι φυσικαὶ ἀρχαὶ ἀλλοτριώσεως καὶ ἀποστροφῆς αἵτινες, καίτοι ἐκπαλαί ἀναφανίσαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ πάντοτε ἐπαυξάνουσαι, ἦσαν ἐπὶ αἰῶνας κατεσταλμέναι καὶ συγκατατούμεναι εἰς ἐνότητα διὰ τῆς θείας χάριτος, διέσχισαν τὴν ὁρατὴν Ἐκκλησίαν, ὡς τὸ πάλαι τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, εἰς δύο μεγάλους κλάδους διακεχωρισμένους.

Γ΄. Ἀλλ' ἄς ἀφήσωμεν τὰς γενικὰς ταύτας σκέψεις, καὶ ἄς ἔλθωμεν εἰς γεγονότα ἱστορικά. Εὐρίσκομεν ὅτι ἀπὸ Κηρουλα-

ρίου μέχρι τῆς σήμερον οἷτε Λατῖνοι καὶ οἱ Ἕλληγες ἔδειξαν πολ-
λὰ σημεῖα βαθείας συνειδήσεως ὅτι οἱ ἀντίπαλοί των ἀνῆκουσιν
ἔτι εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τοιαύτην ἔννοιαν καθ'
οἷαν ἄλλοι αἰρετικοὶ ἢ σχισματικοὶ δὲν δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἀ-
νῆκουσιν εἰς αὐτήν.

Περὶ μὲν τῶν Λατίνων βλέπομεν τὴν ἀλήθειαν ταύτην καλῶς
σαφηνιζομένην διὰ τῶν ἀνακολουθῶν ἐκφράσεων τοῦ Πάπα Οὐρ-
βανοῦ τοῦ Δ', ὅτε ἐκήρυττε τὴν πρώτην Σταυροφορίαν. Ταυτο-
χρόνως σχεδὸν ἀναγγέλλει ὅτι ὁ σκοπὸς του εἶναι « νὰ ἐλευθε-
ρώσωμεν ἐκ τῆς καταδυναστείας τῶν ἀπίστων τοὺς προσφιλε-
στάτους ἡμῶν ἀδελφοὺς τῆς Ἑλληνικῆς ἤτοι Ἀνατολικῆς Ἐκ-
κλησίας, τοὺς πρεσβεύοντας τὴν αὐτὴν ὡς ἡμεῖς πίστιν, καὶ συγ-
κληρονόμους τῆς αὐτῆς ἐλπίδος, » καὶ, νὰ ἐπιβάλωμεν διὰ τῆς
βίας ἐπὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, « ἥτις ὑπὸ τοῦ Διαβό-
λου νῦν παροτρυνομένη διαφέρει ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν Ἐκπόρευσιν
τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, » τὴν Λατινικὴν ἀπόφασιν περὶ τοῦ δόγ-
ματος τούτου· καὶ πάλιν, « νὰ προάγωμεν τὸ γενικὸν συμ-
φέρον τῆς Χριστιανωσύνης, » καὶ, « τὴν ποθεινοτάτην ἀνύψω-
σιν τῆς ἡμετέρας Λατινικῆς Ἐκκλησίας εἰδικώτερον. » Μετὰ τῆς
αὐτῆς δ' ἀνακολουθείας οἱ Σταυροφόροι, ὅτε μὲν πρῶτον ἐκυρί-
ευσαν τὴν Ἀντιόχειαν, ἀνῆγειραν τὸν Ἕλληνα ἤτοι Ὁρθόδοξον
Πατριάρχην εἰς τὴν Καθέδραν αὐτοῦ, φρονοῦντες τοῦτο (ὡς γρά-
φει ὁ Οὐίλλιαμ. τῆς Τύρου,) συμφωνώτερον πρὸς τὴν γνώμην τῆς
ἀρχετύπου Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τοὺς Κανόνας, παρὰ νὰ καθι-
δρύσωσιν ἐκεῖ Λατῖνον Πατριάρχην οἰκεῖον. Ὀλίγον ὕστερον
ὁμως, μεταβάλλοντες γνώμην, ἐξεδίωξαν αὐτὸν πάλιν, καὶ ἐγ-
κατέστησαν Λατῖνον Πατριάρχην. Καὶ ὅτε δ' ἐκυρίευσαν τὰ
Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν Παλαιστίνην, καθίδρυσαν ἐκεῖ Λατῖνον Πα-
τριάρχην ἅμα καὶ Λατινικὴν Ἱεραρχίαν, ἀποδιώκοντες τοὺς
Ἕλληνας· καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει προσέτι καὶ κατὰ τὸ πλεῖ-
στον τῆς Ἀνατολῆς πῶς μετεχειρίζοντο « τοὺς προσφιλεστάτους
αὐτῶν ἀδελφοὺς, τοὺς Ἕλληνας, τοὺς πρεσβεύοντας τὴν αὐτὴν
ὡς ἐκεῖνοι πίστιν, καὶ συγκληρονόμους τῆς αὐτῆς ἐλπίδος, »

πῶς ἐβεβήλουν καὶ διήρπαζον τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν, καὶ καθίδρουον ἀπανταχοῦ Λατινικὴν Ἱεραρχίαν, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαγραφῶσιν ἐνταῦθα ταῦτα· σημειωτέον δὲ μόνον ὅτι καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν σκληρῶν ἐκείνων βιαιοπραγιῶν ἡ μηδὲν διακρίνουσα δεισιδαιμονία τῶν Λατίνων ἐπεμαρτύρει τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκείνης Ἐκκλησίας τὴν ὁποίαν κατεπάτουν ὑπὸ τοὺς πόδας· διότι ἀρπάζοντες Λεῖψανα καὶ Βιόννας οὐδεμίαν ἐποιοῦν χρονολογικὴν διάκρισιν, ὁποῖαν ἤθελον ποιεῖ ἐὰν ἐλήστευον Ἱερά Ἰακωβιτῶν ἢ Νεστοριανῶν, ἀλλ' ἥρπαζον μετὰ μεγάλης σπουδῆς τὰ Λεῖψανα Ἀγίων οἵτινες ἤκμασαν μετὰ τὸν Φώτιον καὶ τὸν Κηρουλάριον, ὡς ἐὰν μηδὲν ὑπῆρχε σχίσμα μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ ἰσχυροτέραν μαρτυρίαν δὲν δύναται τις νὰ φαντασθῇ παρὰ τὴν ὁποῖαν παρέσχεν αὐτῇ ἡ ἐν Φλωρεντία Σύνοδος. Ἐν ταύτῃ, ἂν καὶ οἱ Ἕλληνες ἔπρεπε τοῦ λοιποῦ νὰ ὑποτάσσωνται ἀπολύτως εἰς τὴν Ῥώμην, ὡς πρὸς τὸ παρελθὸν ὅμως ἀνεγνωρίζετο ἡ ὑπαρξίς τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν τῆς Ἑλληνικῆς, ἥτοι Ἀνατολικῆς, ὡς διακεκριμένης ἀπὸ τῆς Λατινικῆς, μετὰ πάντων αὐτῆς τῶν Ἀγίων· ὁ Πάπας δὲ ἀνεγνώριζε τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ἀδελφὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Συνόδου, καὶ τοὺς λοιποὺς Πατριάρχας ὡς τοὺς νομίμους κατόχους τῶν ἐαυτῶν Ἐπαρχιῶν· καὶ μετὰ ταῦτα ἐνομίζετο ὅτι ἐγένετο «ἱερά ἔνωσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν», χωρὶς ν' ἀνακαλέσῃ ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ τι οὐσιῶδες μήτε ἡ μία μήτε ἡ ἄλλη, ἀμφοτέραι φαινόμεναι, μετὰ τὴν γενομένην διασάφησιν, ὅτι πάντοτε ἐνδομύχως ἐνόουν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Τοιαύτη ἦτον ἡ ἐκθεσις ἡ γενομένη παρὰ Λατίνων Ἐπισκόπων, ὅτε ἐπανήρχοντο ἐκ τῆς Συνόδου· καὶ τοιαύτη εἶναι μέχρι τοῦ νῦν ἡ σχέσις τῶν Οὐνιτῶν τῶν ἀποδεχθέντων ὕστερον τοὺς ὅρους τῆς ἐν Φλωρεντία Συνόδου πρὸς τὴν μὴ ἡνωμένην Ἐκκλησίαν τῶν προγόνων των ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κηρουλαρίου μέχρι τῆς ἑνώσεως αὐτῶν. Τινὲς δὲ Λατῖνοι συγγραφεῖς μετὰ τῶν Οὐνιτῶν συναναστρεφόμενοι, βλέποντες τῶν εἰς αὐτοὺς συγχωρηθέντων ὅρων τὸ πλάτος ὡς πρὸς τὸ παρελθόν, καὶ ἐπιθυμοῦν-

τες νὰ καλύψωσι τὰ θεολογικὰ παρεπόμενα τοιούτου πλάτους, καὶ συνάμα νὰ καταστήσωσι τὴν μεταξὺ τῶν δύο Κοινωνιῶν γέφυραν ὅσῳ τὸ δυνατόν χρησιμωτέραν εἰς τὸ μέλλον, ἐτόλμησαν τὰ παραδοξότατα ἐγχειρήματα, παραποιοῦντες τὴν Ἱστορίαν, περιγράφοντες ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἃν καὶ ὑπῆρχεν ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας τοσοῦτον πικρὰ ἔχθρα μεταξὺ αὐτῶν, ὡς διὰ παντὸς ἀφοσιωμένην πρὸς τὸν Πάπαν, καὶ εἰς τὴν «Καθολικότητα,» κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἔννοιαν τῆς λέξεως ταύτης, ἕως τὴν συγκρότησιν αὐτῇ τῶν Οὐνιτικῶν αὐτῶν Συναθροίσεων· τὴν δὲ Ῥωσσικὴν Ἐκκλησίαν εἰδικώτερον, ὡς ἐντελῶς οὖσαν «Καθολικὴν» μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Μητροπολίτου τῆς Μόσχας Φωτίου. Τινὲς δὲ συγγραφεῖς παρεκτείνουσι τὴν Ὀρθοδοξίαν αὐτῆς ὡς καὶ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Πέτρου! Τελευταῖον δὲ, μαρτυρίαν οὐχὶ τὴν ἀσθενεστάτην παρέχει καὶ ἡ διηγετικὴ χρῆσις τῶν φράσεων «Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία» καὶ «Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία» ὡς διακεκριμένη ἀπὸ τῆς «Λατινικῆς Ἐκκλησίας» καὶ «Αὐτικῆς Ἐκκλησίας,» καὶ «οἱ Ἑλληνας» ἢ «οἱ Ἀνατολικοὶ» ὡς διακεκριμένοι ἀπὸ τῶν «Λατίνων» καὶ «Αὐτικῶν.» Τὴν δύναμιν τῶν τοιούτων φράσεων ἡσθάνθη καὶ ἐσημείωσεν εἰς τῶν δεινοτάτων ἐκ τῶν νεωτέρων Ὑπεροριστῶν λεγομένων Συγγραφέων, ὁ Κόμης Ἰωσήφ Δὲ Μαίστρο· καὶ εἰς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τούτου ὑπέδειξε τὴν χρῆσιν τοῦ ἐπιθέτου «Φωτιανή» ἀντὶ τοῦ «Ἑλληνικῆς» ἢ «Ἀνατολικῆς.» Μετὰ τὴν ἔκδοσιν δὲ τῆς πραγματείας αὐτοῦ αἱ Ἑλληνικαὶ ἢτοι Ἀνατολικαὶ ἢ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι ἐπρεπε νὰ μὴ ἐπονομάζωνται πλέον οὕτως, ἀλλὰ «Φωτιαναὶ» Ἐκκλησίαι, καὶ ἐντεῦθεν προφανέστατα οὐδενὸς λόγου ἄξια, κατὰ φυσικὸν λόγον. Ἀλλ' εἶναι ἔλλογώτερον, ἴσως, νὰ στοχάζηται τις ὅτι ἡ θεωρία συγγραφέως εὐφυοῦς, ὅταν διαμάχεται πρὸς γλῶσσαν ἐρριζωμένην εἰς συνεχῆ ἱστορίαν καὶ εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν καὶ διάνοιαν καὶ συνείδησιν παντὸς τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, εἶναι ἐσφαλμένη, παρὰ νὰ περιμένη ὅτι ὁ κόσμος θέλει μετασκευάσει τὴν γλῶσσάν του οὕτως ὥστε νὰ συμβιβάζεται μετὰ τὴν θεωρίαν ἐνὸς ἀτόμου, καὶ ἂν ἔτι

ἐγκολπωθῇ τὴν θεωρίαν ἐκείνην ἅπασα ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ ἤτοι Λατινικὴ Κοινωνία. Ἀγγλική τις θεωρία δυνατόν ν' ἀπαιτῇ ὥστε ἡ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία, ἐντὸς τῶν ἐαυτῆς διοικήσεων τοῦλάχιστον, νὰ ᾖ ὡς Ὁρθόδοξος καὶ Καθολικὴ καὶ ιδιώτης ἡ μερίς τις δυνατόν νὰ ἐνεργῇ πᾶν ὅ,τι δύναται, ἵνα ἐπονομάζηται οὕτως· ἀλλ' ἡ χρῆσις καὶ ἡ συνείδησις τοῦ κόσμου ἐν γένει θέλει ἐξακολουθῇ ν' ἀπαρνηῇται εἰς αὐτὴν τὰς ἐπωνυμίας ταύτας· Ἑλληνικὴ τις θεωρία δυνατόν νὰ παρακινή τινὰ Ἕλληνα ν' ἀποκρύπτῃ τὴν εἰς τοὺς Λατίνους προστιθεμένην δύναμιν ἐκ τῆς φαινομένης μεγαλειτέρας αὐτῶν καθολικότητος, καὶ ἐκ τῆς ἐπωνυμίας των ὡς 'Καθολικῶν,' καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐμπεριλαμβανομένης ιδέας· ἐντεῦθεν ὁμως δὲν θέλει παύσει τὸ πλεονέκτημα τοῦτο νὰ ὑπάρχῃ, καὶ νὰ ἐννοῇται, καὶ ἐνίοτε μάλιστα νὰ προσάγῃ Ἕλληνας καὶ Ῥώσους εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν Κοινωνίαν, ἐνόσω αἱ δύο Ἐκκλησίαι διαμένωσιν ἐπὶ τῆς παρούσης σχετικῆς αὐτῶν θέσεως. Ὡσαύτως καὶ ἡ μαρτυρία, ὅποια καὶ ἂν εἴναι, ἣτις δίδεται περὶ τῆς ἐντὸς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διηγεκοῦς ὑπάρξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἤτοι Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἐξακολουθεῖ μεταξὺ τῶν Λατίνων καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡ δημώδης διάκρισις τῆς « Λατινικῆς Ἐκκλησίας » ἀπὸ τῆς « Ἑλληνικῆς, » καὶ τῆς « Δυτικῆς » ἀπὸ τῆς « Ἀνατολικῆς, » εἶναι μαρτυρία, τὴν ὅποιαν εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποστερήσωσι τοὺς Ἀνατολικούς εἴτε ἄτομα εἴτε μερίδες.

Ἀπὸ μέρους δὲ τῶν Ἀνατολικῶν ἡ διηγετικὴ ὑπ' αὐτῶν παραδοχὴ τῆς ὑπάρξεως τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ὡς μέρους τῆς ἀληθινῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι κατάδηλος οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν ἐπὶ δημοσίων περιστάσεων, ὡς ἂν ἐγίνετο κοινολογία τις περὶ ἐνώσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κοινῆς χρήσεως τῆς αὐτῆς ἢ παρομοίας γλώσσης ὅποιαν ἀνωτέρω εἵπομεν καὶ ἐπὶ τῶν Λατίνων· καὶ τοῦτο κατὰ βαθμὸν πολὺ μεγαλιέτερον. Καὶ τῶ ὄντι ἡ ἀμφιβολία ἣτις θέλει πιθανῶς ἐγερθῇ εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ μετὰ προσοχῆς ἐξετάζοντος τὴν χρῆσιν τῆς δημώδους γλώσσης παρὰ μελῶν τῆς Ἀνατολικῆς Κοινωνίας (συνδε-

δεμένην μετὰ τῆς ὁλοκληρίου σχεδὸν ἐλλείψεως ζήλου πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν Λατίνων) εἶναι οὐχὶ ἂν παραδέχωνται τὴν ἀληθινὴν ζωὴν τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐὰν ἀνεπιστήτως δὲν ἀμφιβάλλωσιν ἢ δὲν ἀπαρνῶνται τὴν ἑαυτῶν. Οἱ Λατῖνοι μὲν φανερώτατα συνδέουσιν ἀμφοτέρω καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ιδέαν τῆς Καθολικότητος μὲ τὴν ἑαυτῶν Ἐκκλησίαν, καὶ μόνον διὰ μικρᾶς τινας ἐτι διαμενούσης ἀνακολουθείας ὑποδεικνύουσι συνείδησιν ἀμφιβολίας, ἂν ὀρθῶς περιώρισαν τὴν Καθολικότητα εἰς τὸν παρόντα αὐτῆς ὅρισμόν· ἀλλ' οἱ Ἀνατολικοὶ, λαμβάνοντες εἰς ἑαυτοὺς ἐπωνυμίας τοπικὰς καὶ εἰδικὰς, τουτέστιν, ἐπονομάζοντες καὶ διακρίνοντες τὴν ἑαυτῶν Ἐκκλησίαν καὶ θρησκείαν « Ἀνατολικήν, » « Ἑλληνικήν, » ἢ « Γραικο-Ῥωσικήν, » παρὰχωροῦντες ἕρπον τὴν Ἑλληνικὴν προσσηγορίαν « Καθολικὸς » ὡς διακριτικὴν ἐπωνυμίαν τῶν Λατίνων, καὶ δεικνύοντες τοσοῦτον μικρὰν φροντίδα τόσον περὶ τῆς λέξεως ὅσον καὶ περὶ τῆς ιδέας τῆς Καθολικότητος ὑπὲρ ἑαυτῶν, προσεγγίζουσιν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ὁμολογίαν ὅτι αὐτοὶ συγκροτοῦσιν ἀπλῶς μερικὴν Ἐκκλησίαν, ἢ ἄθροισμα μερικῶν Ἐκκλησιῶν, τουτέστι, (καθ' ὅσον δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐν αὐτοῖς ῥιζικὴ τις ἀπέχθεια πρὸς τὸ ὑπόλοιπον συμπλήρωμα τῆς Καθολικότητος,) ἢ σχισματικῶν ἢ αἵρετικῶν, ἢ καὶ ἀμφοτέρων. Τοῦτο δὲ εἶναι πλειότερον παρ' ὅσον χρῆζομεν· ἀρκεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν νὰ εἴπωμεν, ὅτι αἱ κοιναὶ φράσεις καὶ ιδέαι τῶν Ἀνατολικῶν ἀφθόως ἀναγνωρίζουσι τὴν Ῥωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ὡς μέρος τουλάχιστον τῆς ἀληθινῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καλλίτερον δ' ἴσως τοῦτου παράδειγμα δὲν δύναται νὰ ἐπαχθῇ παρὰ τὴν παρατήρησιν ἐκείνην τὴν τοσοῦτον κοινὴν εἰς τὰ στόματα τῶν Ἀνατολικῶν, καὶ οὐχὶ ἀπαιδευτῶν μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῶν ἔλλογιμωτάτων Κληρικῶν καὶ Λαϊκῶν, ὅτι ὑπῆρξαν ἐπτά μόνον Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, καὶ ὅτι ἄλλαι Σύνοδοι ὕστερον συγκροτηθεῖσαι δὲν ἔχουσι τόσην αὐθεντίαν « ἐνεκα τῆς διαιρέσεως τῶν Ἐκκλησιῶν » ἢ πάλιν, ὅτι Οἰκουμενικὴ Σύνοδος εἶναι σήμερον ἀδύνατος (δηλαδή μεταξὺ αὐτῶν τῶν ιδίων, ἢ

μεταξὺ τῶν Λατίνων) διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Εἶναι δὲ ἀληθές
ὅτι τὴν αὐτὴν ταύτην ὁμολογίαν ἔκαμνον καὶ οἱ Λατῖνοι ὑπὲρ
τῶν Ἑλλήνων ὅτε συγκατένευον ὥστε ἡ ἐν Φλωρεντία Σύνοδος,
ἂν μόνον γείνη δεκτὴ, νὰ λογίζεται καὶ νὰ ὀνομάζεται Ὁγδοὴ
Οἰκουμενικὴ. Καὶ αἱ νῆες τοῦ Πάπα Εὐγενίου τοῦ Δ' καὶ αἱ
τῆς ἐν Βασιλείᾳ Συνόδου ἀμιλλώμεναι πρὸς ἀλλήλας καὶ ἐρί-
ζουσαι περὶ τῆς προσαγωγῆς τῶν Ἀνατολικῶν ὑποδηλοῦσι τι
ὅμοιον. Ἀλλ' ἐκ τῶν ὁμολογιῶν τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ τῶν Λατίνων
ἡ πλείστου λόγου ἀξία ἐπὶ τῶν νεωτέρων χρόνων εἶναι ἡ ἐνδια-
λαμβανομένη ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐν Βηθλεὲμ Συνόδου συγκρο-
τηθείσης ἐπὶ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων τῷ 1672. «Ἡ
Σύνοδος αὕτη περὶ Ἐκκλησίας ὁμιλοῦσα ἐπανειλημμένως δια-
κρίνει τὴν «*Δυτικὴν*» ἀπὸ τῆς «*Ἀνατολικῆς*», καὶ ἀμφότερας
ἀπὸ αὐτῆς ὀνομαζομένης *Καθολικῆς Ἐκκλησίας*» καὶ καλεῖ τοὺς Λου-
θηρανούς καὶ Καλβινιστάς διότι ἐπενόησαν αἵρέσεις, καὶ ἐξῆλθον
«ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης (τῆς Δυτικῆς ἢ τοῦ Λατινικῆς βε-
βαίως) ἐν ᾗ μένοντες οἱ προπάτορες αὐτῶν εἶδον σωτηρίαν.»

Ἀλλ' ὅμως, μεθ' ἀπασῶν τούτων τῶν ὁμολογιῶν ἡ ἡμο-
μολογιῶν ὑπὲρ ἀλλήλων, αἱ δύο Ἐκκλησίαι ἔργῳ διάκεινται
ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλας. Οἱ Λατῖνοι ἐπὶ τῶν μέσων αἰώνων
ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου λόγου, ἀλλ' ἐκ μόνης ἐχθροπαθείας, ἀνε-
βάπτίζον τοὺς Ἀνατολικούς ἐν Πολωνίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, καὶ εἰ-
σέτι παραδέχονται αὐτοὺς ἀτομικῶς εἰς τὴν Κοινωνίαν των
ὡς σχισματικούς ἢ αἵρετικούς, ἢ ὡς ἀμφότερα. Καὶ οἱ Ἀνα-
τολικοὶ ὡσαύτως παραδέχονται Λατίνους προσηλύτους ὡς αἵ-
ρετικούς εἰς τὴν ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν, ἐν Ῥωσσίᾳ μὲν χρίον-
τες αὐτοὺς μετὰ Μύρου, ὡς Ἀρειανούς ἢ Μακεδονιανούς, ἐν τῇ
Ἀνατολῇ δὲ καὶ Βαπτίζοντες μάλιστα αὐτοὺς, ὡς Ἰουδαίους,
ἢ Τούρκους, ἢ ἔθνικούς.

Τῶν μὲν Λατίνων, ἀφοῦ εἶναι ἡ ἰσχυροτέρα μερίς, ἡ πρὸς
τοὺς Ἕλληνας διαγωγὴ εἶναι πολιτικῶς καὶ φρονίμη καὶ ἀναγκαία
διότι πᾶσα ἄλλη διαγωγὴ ἤθελεν ὄντως εἶναι ὑποχώρησις εἰς αὐ-
τοὺς τοῦ κυριωδεστάτου ζητήματος τοῦ μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλη-

σιών. Περὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων, ἀφοῦ εἶναι ἡ ἀσθενεστέρᾳ μερίς, καὶ περὶ τοῦ συμφέροντος τῆς ἀληθείας ἐκείνης τὴν ὁποίαν φρονοῦσιν ὅτι παριστάνουσιν, εἶναι ὅπως οὖν ἄξιον ὥστε νὰ ἐξετάσωμεν τοῦ παρόντος αὐτῶν ἔθους τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῆς θέσεώς των ὡς πρὸς τὴν διαμφισβήτησιν, καὶ τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ποία ἤθελεν εἶναι ἡ ἐνέργεια, ἡ ἔκτασις, καὶ ἡ τάσις ἔθους ἐναντίου.

Ἡ πλήρης ἀποκοπὴ ἀπὸ τῆς Καθολικῆς καὶ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀθροίσματός τινος ἀνθρώπων οἵτινες εἶναι ἀληθῶς καὶ ἀπλῶς αἱρετικοί, καὶ ἡ παραδοχὴ πάλιν αὐτῶν καθὼ προσηλύτων εἰς κοινωνίαν, ἐὰν ἐπιστρέψωσιν, ἄντε ὡς ἐν σῶμα ἄντε ὡς ἄτομα, ὅπως ἐγένετο τοῦτο πρὸς τοὺς Ἀρειανούς, Μακεδονιανούς, Νεστορικανούς, Μονοφυσίτας, καὶ ἄλλους, τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ νὰ ἐπιφέρῃ βλάβην τινὰ ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν, ὅσον καὶ ἡ ἀποκοπὴ νεκροῦ ξύλου ἀπέχει τοῦ νὰ βλάπτῃ δένδρον ζῶν. Τούναντίον δὲ, τὸ νὰ διαμένῃ ἡ Ἐκκλησία εἰς κοινωνίαν μετὰ θανάτου ἤθελε προσβάλλει τὴν ἰδίαν αὐτῆς ζωὴν. Ἀλλ' ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει νόσημα μόνον ἐπὶ τινος μέρους σώματος ζῶντος, οὐχὶ δὲ καὶ θάνατος, ὥστε τὸ νενοσηκὸς νὰ διαμένῃ ἐτι ζῶν μέρος, τότε τὸ ἀποτέλεσμα ὁλοκλήρου ἀποχωρισμοῦ τοῦ ὑγιοῦς μέρους ἀπὸ τοῦ νενοσηκότες θέλει ἔχει ἐναντίον καὶ ὀλέθριον ἀποτέλεσμα καὶ ἐπὶ τὸ ὑγιὲς καὶ ἐπὶ τὸ νενοσηκὸς μέρος· διότι τὸ μὲν νενοσηκὸς μέρος δὲν θέλει ἔχει πλησίον τοῦ ἐνεργειᾶν τινὰ συντελοῦσαν εἰς ἀνάρρωσιν αὐτοῦ· τὸ δὲ ὑγιὲς μέρος θέλει κολοβωθῇ, ἢ ἐνδεχόμενον καὶ νὰ καταστραφῇ, στερηθὲν τῆς ἑαυτοῦ συναφείας πρὸς τὰ ἄλλα ἐκεῖνα μέρη τὰ ὅποια δὲν εἶναι ὀλιγώτερον παρ' αὐτὸ ἀναγκαῖα, ἴσως δὲ καὶ ἀναγκαιότερα πρὸς τὴν τελειότητα καὶ τὴν ζωὴν τοῦ ὅλου σώματος. Πᾶς τις δύναται νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ζῶντος σώματος. Οὕτω δὲ, καὶ ἂν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἦτο πρὸς τὴν Λατινικὴν ὡς δύο τρίτα πρὸς ἓν τρίτον κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν βαρύτητα, καὶ ἐξετείνετο ἐπὶ τὴν γῆν σύμπασαν, καὶ κατεῖχε τὴν ἰδέαν καὶ τὴν προσηγορίαν «Καθολικὴ», πάλιν ὁμως, ἐὰν οἱ Λατῖνοι δὲν ἦσαν πραγματικῶς καὶ θαυασίμως αἰρε-

τικοί, οὐχὶ κατ' ἐξωτερικὸν τύπον μόνον ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν, ἤθελεν εἶναι ἄσπλαγχνον καὶ ὀλέθριον σφάλμα τὸ ν' ἀποχωρίσω-
σιν αὐτοὺς οἱ Ἀνατολικοὶ παντάπασιν ἀπὸ τῆς Κοινωνίας ὡς αἰρε-
τικούς, καὶ νὰ τοὺς ἐγκαταλίπωσιν εἰς τὴν πλάνην των, καὶ οὕτω
νὰ στερηθῶσι πᾶσαν ἐνδεχομένην ἐπ' αὐτοὺς ἐπίρροιν. Συμβαίνει
δὲ τοῦτο πολὺ περισσότερον ὅτε οὐχὶ μόνον δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν
αἰρετικοί, ἀλλὰ καὶ ἔχουσι τηλικαύτην μερίδα καὶ συμφέρον ἐν
τῷ παγκοσμίῳ σώματι, καὶ τηλικαῦτα προτερήματα κατὰ τινὰς
ἐπόψεις, ὥστε ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἀποκόπτουσα αὐτοὺς,
οὐχὶ μόνον ἀποστερεῖται πᾶσαν ἐπ' αὐτῶν ἐπίρροιν, ἀλλὰ μά-
λιστα φαίνεται ὅτι τὴν ἑαυτῆς μᾶλλον ὑπαρξίν καθιστᾷ ἀμφι-
σβητήσιμον παρ' ὅτι θλάπτει τὴν ἐκείνων. Ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐάν
τὸ ὑγιὲς μέρος διέμενον ἡνωμένον μετὰ τοῦ νενοσηκότος, καὶ οὕ-
τω διετῆρει τὴν ἑαυτοῦ ἐπίρροιν, τότε καὶ μικρότερον ἔτι μέ-
ρος, τὸ ὁποῖον συνέβαινε νὰ ᾔηται σῶον καὶ ὑγιές, ἠδύνατο νὰ
ἀνανεώσῃ τὴν ὑγείαν καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὸ νόσημα καὶ μεγαλει-
τέρου μέρους, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει πάντοτε ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄφροντις
ἢ ἀδιάφορος ἀνοχὴ τοῦ νοσήματος ἢ τῆς πλάνης.

Ὅπως δὲ σήμερον ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία
οὐδεμίαν ὅλως ἔχει ἐπίρροιν ἐπὶ τὴν Δυτικὴν. Ἐκείνη μὲν ἀ-
πέκοψεν αὐτὴ ἑαυτήν· ἡ δὲ Δυτικὴ, οὕσα ὑλικῶς ἰσχυροτέρα
καὶ εὐρυτέρα, κρατύνει ἑαυτήν εἰς τὴν πλάνην τῆς δι' αὐτῆς
ταύτης τῆς ἀποχωρίσεως, καὶ εὐτόλμως προσκαλεῖ πάντας νὰ
ἐκλέξωσι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν Κοινωνίαν. Ἀλλ' ἂς παρατη-
ρήσῃ πᾶς τις ὁποῖαι ἐμελλον νὰ ᾔηται τῆς Ὀρθοδοξίας αἱ προσ-
δοκίαι ἐάν μία μόνον Ἑθνικὴ Ἐκκλησία τῆς παρούσης Λατινικῆς
Κοινωνίας (ἢ Γαλλικῆς, ἂς ὑποθέσωμεν,) χωρὶς ν' ἀποχωρισθῇ
τῶν λοιπῶν, ἐξωμολογεῖτο τὸ κοινὸν σφάλμα, καὶ προσεκάλει
τοὺς λοιποὺς νὰ προστεθῶσιν εἰς αὐτὴν πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐ-
τοῦ· ἢ αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς ἐπανορθοῦσα διὰ μιᾶς αὐτὸ προσεδέ-
χετο τοῦ λοιποῦ ἐκείνους μόνον τοὺς λαϊκοὺς καὶ Κληρικοὺς ἐκ
τῶν ἄλλων κλάδων τῆς Λατινικῆς Κοινωνίας, οἵτινες ἐξετασθέν-
τες ἤθελον εὐρεθῇ ὅτι εἶναι προσωπικῶς ἀπηλλαγμένοι πάσης

κλίσεως πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πλάνης; Τοιαύτη πραγμάτων κατὰστασις δὲν ἤθελεν ἀράγε εἶναι πλήρης μεγίστων ἐλπίδων; Δὲν ἔπρεπε νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἠθέλομεν ἰδεῖ πάραυτα ἐκ τῶν ἄλλων Λατινικῶν Ἐκκλησιῶν λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς ὁμολογοῦντας τὴν ἐκυτῶν συναινέσιν καὶ συμπάθειαν, καὶ οὕτω πανταχόθεν κινοῦντας τὸ ὅλον σῶμα πρὸς διόρθωσιν; Ἄλλ' ἐάν τις τοπικὴ Ἐκκλησία τῆς παρούσης Λατινικῆς Κοινωνίας ἤθελεν ἐξασκεῖ ἀνυμφιδόλως τηλικαύτην ἐπιβρόχην, καὶ ἤθελε συγχροτεῖ μερίδα τοσούτων ἐλπίδων πλήρη, ὅποια δὲν ἤθελεν εἶναι ἢ ἐπιβρόχῃ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὁλοκληροῦ τοῦ τρίτου μέρους τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, ἂν μόνον συνετῆρει ἢ ἂν ἤθελε σήμερον νὰ ἀνεγείρῃ τὴν ἐαυτῆς συνάφειαν, καὶ οὕτω νὰ κατασταθῇ ἱκανὴ νὰ ἔχῃ ἐπιβρόχῃ τινα; Βεβαίως εἶναι ἀνατίβροχον ὅτι, ἐὰν ἔχῃ ὑπὲρ ἐαυτῆς τὴν ἀλήθειαν, τάχιστα ἤθελε κατορθώσῃ τὴν μετεβόρυσιν τῆς Δύσεως. Ταύτην τὴν θέσιν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἐάν ἤθελε νὰ θέσῃ τοιαύτην τινὰ συνήθειαν πρακτικὴν ἢ τοιοῦτόν τινα κακόν, ὡς τὸν ἐπόμενον.

«Ἐάν τινες ἐκ τῶν Λατίνων προσερχόμενοι ζητῶσι συγκοινωνίαν ἐν τινὶ Ὁρθοδόξῳ Ἐπαρχίᾳ, οἱ τοιοῦτοι νὰ ἐξετάζωνται πρῶτον, καὶ ἐὰν εὐρεθῶσι πρόθυμοι ἢ ἀπαγγέλλωσι τὸ Σύμβολον κατὰ τὸν κανονικὸν τύπον, καὶ ἦναι προσωπικῶς ἐλεύθεροι ἀπὸ κακοβούλου ἀντιστάσεως πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν κατ' ἐκεῖνο καὶ κατ' ἄλλα ἄρθρα, νὰ γίνωνται δεκτοὶ ὡς ἀδελφοί, χωρὶς νὰ ἐνοχλῶνται περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ Δύσει σφαλμάτων, τὰ ὅποια ὑπομένουσι μόνον ὡς ὑπ' αὐθεντίαν τεταγμένοι, ἀλλὰ προσωπικῶς ἐπιθυμοῦσι νὰ ἴδωσι μετεβόρυσματα.»

Τοιαύτη διαγωγὴ πρὸς τοὺς Λατίνους, διαγωγὴ ἡμιανομιᾶς καὶ ἡμιανγνωρίσεως, ἤθελεν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν περὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ιδέαν τὴν ὅποιαν συλλαμβάνει τῶν Ἀνατολικῶν ἢ συνειδησις, δηλαδὴ, ὅτι κατὰ μὲν τὸ κύριον ἄρθρον (ἤγουν τὴν νόθευσιν τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως,) εἶναι

τυπικῶς αἰρετικὴ ἀλλ' οὐχὶ οὐσιωδῶς, κατ' ἄλλα δὲ προσθεύει
 θαρρείας τινὰς πλάνας καὶ διαφθορὰς αἵτινες ὁμῶς δὲν εἶναι
 αἰρέσεις· καὶ ἤθελε δώσει εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν (ἄνευ
 ἀναγνωρίσεως πλάνης οὔτε μικρᾶς οὔτε μεγάλῃς) τὴν ἐλπίδα
 ὅτι θέλει ἐξασκεῖ σωτηριώδη καὶ θεραπευτικὴν ἐπιρροὴν ἐφ'
 ὅλην τὴν Δύσιν, καὶ ἐπαναγάγει τὴν ἐνότητά τοῦ ὅλου σώματος.

Ἀλλὰ δύναται τις ν' ἀντείπῃ πρὸς ταῦτα, ὅτι τοιαύτη
 διαγωγὴ εἶναι νέα, ἀνήκουστος, ἀνακόλουθος, ἀκατόρθωτος,
 ἀπλοῦν τι σχεδίασμα πολιτικῆς ἀνθρωπίνης, μετὰ χιλιετῇ
 ἀποχωρισμὸν ἐπινοηθὲν ἵνα ἐφαρμοσθῇ πρὸς τὰς φανεράς δυσ-
 χερείας τοῦ πράγματος. Δὲν εἶναι οὐδὲν τοιοῦτον. Οἰκδῆποτε
 καὶ ἂν ἦναι ἡ ἰσχὺς τῶν ὑπὲρ τοιαύτης διαγωγῆς ἐπαχθέντων
 ἐπιχειρημάτων, ἔχει ἄλλην καὶ προγενεστέραν ἀξίωσιν ἀπαι-
 τοῦσαν τὴν προσοχὴν πάντων τῶν μελῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκ-
 κλησίας· εἶναι δὲ αὕτη· ὅτι ταύτην τὴν γνώμην πρῶτον συνέλα-
 βον οἱ ἀγιώτατοι καὶ σοφώτατοι ἄνδρες τῆς ἰδίας αὐτῶν
 Ἐκκλησίας μετὰ τὴν τελειοποίησιν τοῦ σχίσματος. Διότι, μετὰ
 τὴν τελείαν ἐκδήλωσιν τοῦ μεγέθους τῶν διαφορῶν τῶν μεταξὺ
 τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, μετὰ τὰ ἀμοιβαῖα ἀναθέματα
 τῶν Ἀρχιεπισκόπων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Ρώμης, μετὰ
 τοὺς χρόνους ὅχι μόνον τοῦ Φωτίου ἀλλὰ καὶ τοῦ Κηρουλαρίου,
 ὅτε οἱ Λατῖνοι ἐξηκολούθουν ἐκ μακροχρόνιου ἐξέως ν' ἀναγνω-
 ρίζωσιν ὡς ἄτομα τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ ζητῶσι
 Κοινωνίαν παρὰ τοῦ Κλήρου αὐτῆς, καὶ ἐκ τούτου ἀνεφύη τὸ
 ζήτημα, πῶς ἔπρεπε νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς τοιούτους, καὶ
 οἱ μὲν ἔλεγον οὕτως οἱ δὲ ἄλλως, καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνε-
 φέρθη πρὸς τοὺς ἀγιωτάτους καὶ ἐλλογιμωτάτους Ἐπισκόπους
 τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς Θεοφύλακτον τῆς Βουλγαρίας
 καὶ Δημήτριον τὸν Χωματινόν, ἡ ἀπάντησις αὐτῶν ἦτον αὕτη·
 ὅτι ὅσοι τῶν Λατίνων αἰτῶσι Κοινωνίαν, πρέπει νὰ ἐξετάζωνται
 εἰς ἕκαστος· καὶ ἐὰν εὐρίσκωνται ὅτι δὲν προσθεύουσι κακοβού-
 λως τὰς πλάνας τὰς ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατακα-
 κριμένους, πρέπει νὰ γίνωνται δεκτοὶ ὡς ἀδελφοί.

Ἄλλ' ἐφάνη μᾶλλον ἀκόλουθος καὶ λογικὸς πρὸς τινὰς Κανονολόγους (καὶ μάλιστα πρὸς Θεόδωρον τὸν Βαλσαμῶνα) ὁ ἐπόμενος συλλογισμὸς· « Ἡμεῖς ἀφορίζομεν τὸν Πάπαν τῆς Ῥώμης διὰ πλάνας τινάς· ἅπαντες οἱ Δυτικοὶ εἶναι προσκεκολλημένοι πρὸς αὐτὸν καὶ τὰς πλάνας αὐτοῦ· ἅπαντες λοιπὸν οἱ Δυτικοὶ πρέπει νὰ περιέπωνται ἀπλῶς ὡς ἄλλοι αἰρετικοί, καὶ νὰ ὁρισθῇ τύπος τις περὶ ἐξωμοσίας αὐτῶν καὶ Καταλλαγῆς. » (Ἐπειδὴ τῆς χολῆς ἡ πικρία δὲν εἶχεν ἔτι διαπεράσει τοὺς Ἀνατολικούς τὸσον βαθέως, ὥστε ν' ἀποφασίσωσιν ὀριστικῶς ὅτι οἱ Λατῖνοι ἦσαν ὡς Ἐθνικοί, καὶ ἀβάπτιστοι· ἐξήρκει λοιπὸν πρὸς γενικὴν χρῆσιν νὰ ὁρισθῇ τύπος τις περὶ Καταλλαγῆς.) Ἀλλὰ περὶ Καταλλαγῆς αὐτῶν πρὸς τί, ἃς ἐρωτήσωμεν; (καὶ ὁ ἀναγνώστης ἃς προσέξῃ εἰς τὴν ἐρώτησιν.) Πρὸς τὴν Καθολικὴν ἀλήθειαν τῆς Καθολικῆς ἡτοι παγκοσμίου Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἄλλων αἰρετικῶν; Οὐχί· ἀλλὰ πρὸς τὴν Καθολικὴν ἀλήθειαν ἡτοι Ὁρθοδοξίαν τῆς « Ἀνατολικῆς » ἡτοι « Ἑλληνικῆς, » τουτέστι, μερικῆς Ἐκκλησίας ἐπαγγελλομένης παγκοσμιότητα· ἐπαγγελίαν, ἥτις διὰ τῆς ἰδίας της φράσεως (« Ἀνατολικῆς ») τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις εἶναι ἀδιάφευκτος, ἀνατρέπεται καὶ καταδικάζεται.

Οὕτως αἱ ἀπερίσκεπτοι συλλογισμοὶ ἐριστικῶν Κανονολόγων προεκρίθησαν μᾶλλον ἢ αἱ γινώμει Ἀγίων. Ὁ ἀπόλυτος ἀποχωρισμὸς τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ὠρίσθη, καὶ ἐστερεώθη ἐν τοῖς θεσμοῖς καὶ τοῖς Τυπικοῖς τῆςτε Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ὁρισμὸς τοῦ πρωτίστου Μυστηρίου, αὐτοῦ τοῦ Βαπτίσματος, καὶ ἡ χάρις τῆς παλιγγενεσίας πρὸς τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, ἀπεφασίσθη νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς εὐμεταβλήτου θελήσεως ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς συγχωρήσεως ἢ μὴ συγχωρήσεως ἀνάγκης ἢ οἰκονομίας παρὰ πεισματοδῶν ἀντιπάλων, διαπικραينوμένων ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἑαυτῶν μειοψηφίας. Ἡ μὲν Ῥώμη ὠφελεῖται ἐκ τοῦ σφάλματος τούτου, ἡ δὲ Ὁρθοδοξία βλάπτεται. Οἱ Ἐθνικοὶ καὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Αἰρετικοὶ ἐμπαιζοῦσι, καὶ συνάγουσιν ἐκ τῶν διαιρέ-

σεων τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιχειρήματα κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ αὐτοῦ· καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ (ὡς προεῖπεν ὁ Θεοφύλακτος) ὑποφέρει μεγάλην ζημίαν ἐν τῷ κληροδοτήματι ἐκείνῳ τὸ ὅποιον ἐδώρήθη πρὸς Αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔθνη.

Ἔπεται ἀπόσπασμα ἐκ τῶν τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἀγιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, Κυρίου Δημητρίου τοῦ Χωμαιηνοῦ, πρὸς Κωνσταντιῖνον Ἀρχιεπίσκοπον τῆς μητροπόλεως Δυρράχίου, τὸν Καβάσιλαν, Ἀποκρίσεων.

α' Ερώτησις. Πῶς λογίζονται τὰ πρὸς τῶν Λατίνων ἱερουργούμενα ἄξιμα, κοινὰ ἢ ἅγια· ὡσαύτως καὶ τὰ ὑπουργούμενα αὐτοῖς σκεύη καὶ ἱερατικὰ ἄμφια, καὶ εἴτι τοιοῦτον· καὶ εἰ ἔλλογόν ἐστι τὸ τούτοις δακτυλιοφορεῖν;

Ἀπόκρισις. Ὁ μὲν ὁ. τῶν ἀγίων Ἀποστόλων κανὼν, καὶ ὁ λζ'. καὶ ὁ λθ'. τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου, καὶ ὁ ζ'. τῆς ἐν Καρθαγένης, ἀζύμων μέμνηται τῶν Ἰουδαϊκῶν καὶ ἑορταστικῶν πεμπομένων τοῖς πιστοῖς παρὰ τῶν αἰρετικῶν, καὶ ἀποτρέπουσι καὶ τὸ λαμβάνειν ταῦτα, καὶ τὸ συνεορτάζειν αὐτοῖς τοὺς πιστούς. Λατινικῶν δὲ ἀζύμων οὐδεὶς οὐδαμοῦ κανὼν μέμνηται, οἷα ὕστερον, ὡς εἶοικε, τοῦ τῶν ἀζύμων ἔθους ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ ἐπεισχωμάσαντος. Ἐξ οὗ μέντοι τὸ τοιοῦτον ἔθος ἀνέκυψε πολλοὶ τῶν ἡμετέρων, κατὰ ζῆλον ὑπερβάλλοντα, συγγράμμασιν ἰδίῳ καθ' ἑαυτοὺς ὡς ἐκφυλον τοῦτο ἀπεσκοράκισαν· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τοῖς Λατίνοις δογματιζόμενον ἀπαῖδον καὶ ἀπεμφαῖνον παντάπασιν ἤλεγξαν· καὶ πολλὰ δὲ ἕτερα ἔθνη τούτων, ὡς τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ μὴ ἀκολουθοῦντα, ἐδελυκτὰ ἐλογίσαντο, καὶ ἀπόσαντο. Ἔνιοι μέντοι, φιλανθρωπότερον τῷ πράγματι χρησάμενοι, ἐπὶ μὲν τοῖς ἄλλοις συγκατέβησαν αὐτοῖς, τὸ τοῦ ἔθους εἰδότες σκληρὸν καὶ ἀγέρωχον, καὶ βαρβαρικοῖς ὡς τὰ πολλὰ συναναχροννύμενον ἤθεσιν, ἐπὶ μόνῳ δὲ τῷ περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως οὐδαμῶς συγκεχωρήκασιν καὶ συνήνεσαν. Ὡν εἷς ἐστὶ καὶ ὁ σοφώτατος Βουλγαρίας ὁ μακαριστὸς Θεοφύλακτος· ὃς ἐν τῷ πρὸς Νικόλαον Διάκονον,

καὶ Κανσπρίσιον, τὸν ὕστερον Ἐπίσκοπον Μελεσόβης, πεμφθέν-
 τι παρ' αὐτοῦ λόγῳ, μετὰ τὸ μέμψασθαι τοῖς ἀδικηκρίτως
 προσφερομένοις αὐτοῖς, καὶ τὰ αὐτῶν ἀποβαλλομένοις καθόλου,
 καὶ μετὰ τὴν ἀπαρθίμῃσιν τῶν δοκούντων ἐλαττωμάτων αὐτῶν,
 καὶ ταῦτα οὕτω διέξεισιν· Ἐγὼ δὲ καὶ τούτων τὰ μὲν οὐδεμιᾶς
 ἐπιστροφῆς δεῖσθαι νομίζω, τὰ δὲ μετρίας, καὶ οἷας, εἰ μὲν
 ἀνύσειέ τις, μικρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ χαρίζεσθαι· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ
 μηδὲ ζημίαν γε τιθεῖναι τὸ ἀνεξάνυστον. Ὁ μάλιστα μοι δὲ δο-
 κεῖ τὴν πρὸς Λατίνους κοινωνίαν τοῖς εὖ φρονοῦσι ποιεῖν ἀπώ-
 μοτον, καὶ ὃ μὴ κατορθούμενος μεγάλην προξενεῖ τὴν ζη-
 μίαν τῇ τοῦ Υἱοῦ κληρονομία ἣν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔλαβε, τοῦ-
 το σοι καὶ δείξω, καὶ διελέγξω, καθόσον ἐνεστι· Καὶ μετὰ
 τινά· Ἔστιν οὖν τὸ μέγιστον ἐκεῖνο σφάλμα, καὶ τοῦτο δὴ, τὸ
 τοῦ Σολομῶντος, ἄδου πεταύρου ποιοῦν συναντᾶν, ἢ ἐν τῷ τῆς
 πίστεως Συμβόλῳ καινοτομία, ἣν ἐποιήσαντο ἀνακηρύττοντες
 τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι· Καὶ
 μετὰ πολλά· Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τῆς προσφορᾶς τῶν Ἀζύμων
 πολὺς ὁ ζῆλος τοῖς πολλοῖς καὶ πυρὸς θερμότερος, ὃ δὴ λέγεται,
 καὶ πρότερον ἢ τὰς ψυχὰς πρόοιντο ἢ τὴν περὶ τούτων δόξαν
 αὐτῶν παραλύσαιεν· οἱ δὲ τινες καὶ οἰκείῳ πάθει καταχαρίζον-
 ται, καὶ παγίς τοῦ Διαβόλου τῷ Παύλῳ δοκεῖ· ἃ μὲν δεῖ πρὸς
 τούτους εἰπεῖν ἐν ὑστέρῳ λέξομεν, τῶν μὲν τὸ ἄμετρον τοῦ ζήλου
 κολάζοντες, τοῖς δὲ ταπεινὸν δεικνύντες τὸ ἀταπεινώτον· Καὶ
 αὖθις, μετὰ πολλά· Καὶ τοῖς Αὐτικοῖς τοίνυν εἴτι μὲν περὶ
 τὸ δόγμα διαμαρτάνεται τὴν πατρικὴν πίστιν σαλεύον, οἷον δὴ
 τὸ ἐν τῷ Συμβόλῳ περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος προστιθέμενον,
 ἐνθα ὁ κίνδυνος μέγιστος, τοῦτο μὴ διορθώσεως ἀξιούμενον
 ὁ συγχωρῶν ἀσύγχωρητος, κὰν ἀπὸ τοῦ θρόνου τοὺς λόγους
 ποιῶνται ὅρ ὑψηλὸν ὑψηλοὶ προτιθέασι κὰν τὴν τοῦ Πέτρου
 ὁμολογίαν προβάλλωνται, κὰν τὸν ἐπ' ἐκείνη μακαρισμὸν
 περιφέρωσι, κὰν τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας ἡμῖν ἐπισείωσι·
 Καὶ πάλιν, μετὰ πολλά· Οὐ τοίνυν οὔτε περὶ τῶν Ἀζύμων, οὔ-
 τε περὶ τῶν Νηστειῶν ἀντισκληρυνθησόμεθα τῷ ἀκαμπεῖ τοῦ

ἔθρους φρονήματι· τοῦτο γάρ ἐστιν ὁστράκω συγκολλᾶν ὁστράκων, μηδὲν ἦθος ὑγροτέρου παρεντιθέντας, ὅπερ ἐγένετο ἂν ἴσως ἐχέκολλον· οὐδὲ, πολλοῦ δεῖ, τῶν ἀπηριθμημένων λοιπῶν, ἅπερ ὁμολογοῦντες καὶ αὐτοὶ τηρεῖν, ἐκτὸς τῆς πνικτοφαγίας, (ταύτης γὰρ οὐδὲ τοῦνομα Λατίνοις σώφροσιν ἀνεκτὸν, ὥσπερ οὐδὲ παρ' ἡμῖν, οὐδὲ τὸ τῆς πορνείας, καὶ τῆς νηστείας, [λησείας?] καὶ οἱ θηριώδεις καὶ κτηνώδεις ταύτην ἐπιτηδεύωσι,) δοκοῦσι πολλοῖς ἀσύγνωστα σφάλλεσθαι· ὧν μὴ συντίθεσθαι τοῖς λόγοις ἀνδρὸς ἐστιν, ὡς οἶμαι, ταῖς Ἑκκλησιαστικαῖς ἱστορίαις ἐγγυμνασθέντος, καὶ μαθόντος ὡς οὐ πᾶν ἔθος ἀποσχίζειν Ἑκκλησίας ἰσχύει, ἀλλὰ τὸ πρὸς διαφορὰν ἄγον δόγματος. Ἔθῃ δὲ πάντως καὶ ταῦτα τὰ παρὰ τοῖς θαυμαστοῖς κριταῖς σφάλματα, τὰ μὲν ἐξ εὐλαθείας, ὡς τὸ προσάγειν τοὺς ἀσπασμούς τοῖς θεοῖς ἐδάφεσι, (μὴ γὰρ δὴ παραδεξαίμεθα τὴν σατανικὴν ἐκείνην συκοφαντίαν, ὡς ἄρα Λατίνοις οὐ παραδεκτέα ἢ τῶν εἰκόνων προσκύνησις,) τὰ δὲ ἐξ οἰκονομίας οἰκονομούσης ἀσθένειαν τάχα μὲν καὶ ψυχῆς, πάντως δὲ τὴν σωματικὴν, ὡς τὸ τοὺς μοναχοὺς ἐν ταῖς νόσοις μεταλαμβάνειν κρεῶν· καὶ τοῦτο κεκολασμένως, καὶ τῷ ὄντι πνευματικῶς· εἰδὲ τινες αὐτὸ χυδαίουσι ταῖς ἀδιαφορίαις, ἕτερος οὗτος λόγος πρὸς τούτους, οὐ πρὸς τοὺς πρώτους τοῦτο κατὰ λόγον οἰκονομήσαντας· καὶ ἄλλα κατ' ἄλλους τινὰς λόγους ἐμπαγέντα ταῖς Δυτικαῖς Ἑκκλησίαις, ὧν οὐδὲν διασπᾶν ἡμᾶς δύναται. Οὐκ ἔνγε τοὺς κρίνοντας ἔχη τὴν ψῆφον ἐκφέροντας πατρικοῖς νόμοις ἀκόλουθον. Καὶ εἶγε μὴ μακρὸς μοι ὁ λόγος ἐμελλεν ἔσεσθαι, καὶ ἱστορίας ἐγγυῆς, εἰδείξα ἂν σοι μυρία ἐπὶ μυρίοις ἔθῃ τοῖς παλαιοῖς πατράσι παρὰ χωρηθέντα πρὸς τὴν τῶν ἀδελφικῶν ψυχῶν περιποίησιν. Ἦδεσαν γὰρ ἐκεῖνοι μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν, ἀλλ' ἕκαστος τῷ πλησίον εἰς τὸ ἀγαθόν, πρὸς οἰκοδομήν. Ἀλλὰ νῦν (φεῦ τοῦ ὑδερικοῦ ἡμῶν ὄγκου,) Καὶ τίς ἐστι μου πλησίον; λέγομεν, καὶ μυρίους καταβάλλομεν ἱσταμένους, ἵνα τὸ οἰκεῖον συστήσωμεν θέλημα. Καὶ ἐφεξῆς κατατρέχει σφοδρῶς τῶν ἀδιακρίτως καὶ ἀναίδην μεμφομένων τοῖς Λατινικοῖς ἔθεσι, καὶ εἰς μέγιστα καὶ ἀπόβλη-

τα σφάλματα ἐγγραφόντων αὐτά. Ἔστιν οὖν ἐκ τῆς ἐγκειμένης ἐννοίας τῷ σοφωτάτῳ τούτῳ συγγραμμάτι συνιδεῖν ὡς ἐλάχιστα μὲν χρή ἐπὶ παντός ἔθνους προσδεχόμενου τὸ κατὰ Χριστὸν κήρυγμα ἐπιτηρεῖν τὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ἔθων ἐλαττώματα· τὰ γε μὴν ἔκφυλα τῶν δογμάτων, καὶ ἀπεμφαίνοντα, καὶ λίαν ὑποβλέπεσθαι, καὶ φεύγειν ὡς γαγγραῖνας, ὧν ὁ θεὸς μέμνηται Παῦλος, καὶ ὡς ἑτεροῖα κακοήθη νοσήματα· ἐπεὶ περ τὰ μὲν ἔθνη οὐ τοσοῦτον, τὰ δὲ γε πονηρὰ δόγματα διασπᾶν ἡμᾶς τούτων δύνανται· ὅθεν οὔτε τὰ ἱερουργούμενα παρὰ τῶν Λατίνων ἄζυμα, οὔτε τὰ ὑποδεχόμενα ταῦτα καὶ ὑπηρετούμενα τῇ τούτων ἱερουργίᾳ σκεύη, καὶ ἀκολούθως οὔτε τὰς ἱεράς αὐτῶν στολὰς, οὔτε τι τοιοῦτον κοινὰ λογισόμεθα. Πῶς γὰρ, τῆς τοῦ Δεσποτικοῦ Ὀνόματος ἐπικλήσεως ἐπισφραγίζουσης ταῦτα, καὶ τῶν τοῦ θεοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθεοῦ ἱερῶν ἐπασμάτων τὴν ἀγιστείαν, ὡς μανθάνομεν, ἱερολογούντων αὐτοῖς; Εἰ δέ τις ἑρεῖ ὡς εἴπερ κοινὰ τὰ τῶν Λατίνων ἄζυμα οὐκ εἰσὶν οὐ προκριματισθησόμεθα καὶ ἡμεῖς τούτων μεταλαμβάνοντες, ἀλλ' ἀκούσεται ὡς ἐπειδὴ, καθὼς ἄνωθεν εἴρηται, μετὰ τῶν ἄλλων ταῖς Δυτικαῖς Ἐκκλησίαις καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς ἄζυμοις ἔθος ἐμπέπηκται, καθὰ καὶ ἡμῖν τὸ προσφέρειν καὶ ἱεουργεῖν ἐνζυμα, ἀδύνατος ἐφ' ἑκατέροις ἔσται ἢ τῶν οἰκείων ἔθων παράδοσις, εἰ μήποτε θάτερον μέρος μεταθέσθαι πρὸς θάτερον αἵρετίσεται, τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ ἀσπασάμενον· πλὴν, ὥσπερ ἐκεῖνοι τὰ παρ' ἡμῶν ἱερουργούμενα, καὶ ἡμεῖς οὕτω τὰ παρ' ἐκείνων ἅγια λογισόμεθα. Καὶ οὐ σφαλόμεθα. Καὶ αἵρετικῶν γὰρ χειροτονίαι τοῖς ὀρθοδόξοις δεκταί εἰσι κατὰ τὴν τῶν πατέρων παράδοσιν, ὀρθοδόξων ἢ ὄντων ἢ γινομένων τῶν ὑπ' αὐτῶν χειροτονουμένων. κ. τ. λ.

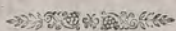
Ἐρώτησις. Εἰ πρόκριμα τῷ Ἀρχιερεῖ τὸ εἰσερχεσθαι εἰς τὰς Λατινικὰς Ἐκκλησίας, καὶ προσκυνεῖν ἡνίκα ἂν προσκληθεῖται παρ' αὐτῶν; καὶ εἰ μεταδώσει τούτοις κατακλαστοῦ, ὅταν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῇ Λειτουργίᾳ παραγίνωνται;

Ἀπόκρισις. Τινὲς τῶν Λατίνων εὐρίσκονται μὴ καθόλου

διαφερόμενοι πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς ἔθνη τάτε δογματικὰ καὶ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ καὶ εἰσὶν, ὡς ἂν τις εἴπῃ, κατὰ τοῦτο ἐπαμφοτερίζοντες. Ὡσπερ τοίνυν τὸ ἀντισκληρύνεσθαι τοῖς ἐπίπαν διαφερομένοις ἡμῖν ἐξαιρέτως ἐπὶ τῷ δόγματι τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, καθήκον καὶ ὅσιον, οὕτω τὸ συγκαταβαίνειν τοῖς μὴ τοιούτοις, καὶ συνέρχεσθαι, οὐ προκρινεῖ τῷ Ἀρχιερεῖ, ὡς οἰκονομίαν πεπιστευμένῳ καὶ μετερχομένῳ τὴν πρέπουσαν οἰκονόμοις ψυχῶν. Ὅθεν καὶ εἰς τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν προσκληθεὶς οὗτος ἀνενδοιάστως ἀφίξεται· τῶν ἁγίων γὰρ εἰκότων εἰσὶ καὶ οὗτοι προσκυνηταί, καὶ ἐν τοῖς κατ' αὐτοὺς ναοῖς ἀναστηλοῦσιν αὐτάς· καὶ προθύμως προσερχομένοις τούτοις μεταδώσει κατακλᾶστος, ὅταν ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ παραγίνωνται. Ἡ τοιαύτη γὰρ συνήθεια δύναμιν ἔχει κατὰ μικρὸν μεθελκύσαι αὐτοὺς καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς ἱερὰ ἔθνη καὶ δόγματα. Πυκνοῦται δὲ καὶ ἡ Ἰταλία θείων Ἀποστόλων καὶ Μαρτύρων ναοῖς, ὧν κορυφαῖος ὁ ἐν τῇ Ρώμῃ περίκλυτος τοῦ ἐν Ἀποστόλοις κορυφαίου Πέτρου ναός· ἐν οἷς ἡμέτεροι εἰσερχόμενοι, ἔχτε τῆς ἱερατικῆς μερίδος καὶ τῆς λαϊκῆς, προσευχάς τε ποιοῦνται πρὸς Θεόν, καὶ τοῖς ἐν αὐτοῖς τιμωμένοις Ἁγίοις τὴν σχετικὴν προσκύνῃσιν καὶ τιμὴν ἀπονέμουσι· καὶ πρόκριμα ἐντεῦθεν οὐδόλως ὑφίστανται, ἐφ' οἷς δηλαδὴ ὑπὸ τοὺς Λατίνους εἰσὶ ναοῖς. Μεμνήμεθα δὲ ὡς γεγόνασιν Ἑρωτήσεις πρὸ ἐτῶν ἤδη ἱκανῶν παρὰ Μάρκου τοῦ τῆς ὁσίας μνήμης Πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἐπ' αὐταῖς Ἀποκρίσεις Θεοδώρου τοῦ μακαρίτου Πατριάρχου Ἀντιοχείας τοῦ Βαλσαμών· αἷς συντεταγμένη ἦν καὶ περὶ Λατίνων αἰχμαλώτων Ἑρώτησις, εἰ χρὴ δηλαδὴ τούτους προσδέχεσθαι παρούσιάζοντας εἰς τὰς Καθολικὰς Ἐκκλησίας, καὶ ζητοῦντας μεταλαμβάνειν τῶν θείων ἁγιασμάτων; καὶ ἀκολούθως ἐπὶ ταύτῃ Ἀπόκρισις καθόλου ἀπαγορεύουσα τοῖς εἰρημένοις Λατίνοις διὰ χειρῶν τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερέων τῆς θείας κοινωνίας ἀξιοῦσθαι· ἥτις δὴ Ἀπόκρισις τὸν οἰκεῖον λόγον συγκροτοῦσα ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς, τῷ Κυριακῷ ἐκείνῳ ἐχρήσατο ῥήματι, Ὅ μὴ ὢν, λέγον, μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστί·

καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ σκορπίζει· Τῇ τοιαύτῃ δ' Ἀπο-
κρίσει τηνικαῦτα πολλοὶ τῶν ἐκλογίμων οὐκ ἔθερτο, οἷα πο-
λὺ ἐχούσῃ τὸ ἀπηνές τε καὶ ἰταμὸν, καὶ μὴ προσήκον, μέμψει
Λατινικῶν τύπων τε καὶ ἑθῶν, ὅτι τε, φάσιν, οὐκ ἀνεργώ-
σθησαν ταῦτα συνοδικῶς· καὶ οὐδ' αὐτοὶ ὡς αἰρεσιῶται
ἀπόβλητοι δημοσίᾳ γεγόνασιν, ἀλλὰ καὶ συνεσθίουσιν ἡμῖν
καὶ συνεύχονται· καὶ δύναταί τις, φησί, [φάσι] τὸν λογισμὸν
τοῦτον ἐκ τοῦ ἱ. κανόνος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας Συνό-
δου, τῆς λεγομένης Πρώτης καὶ Δευτέρας, καλῶς ἀναδείξασθαι·
καὶ ὅτι τὸ αὐτὸ τοῦτο τὸ προσέρχεσθαι Λατίνους ἡμῖν καὶ ζη-
τεῖν τῆς ἐνζύμου μεταλαμβάνειν ἁγίας Προσφορᾶς ἐξ ἡμῶν, δη-
λον ποιᾷ ὡς εἰ μὴ περιεφρόνουν τὰ ἄζυμα, καὶ ὡς οὐ περὶ
πολλοῦ ποιῶνται τὸ στέργειν αὐτοῖς, οὐκ ἂν προσήρχοντο τῇ
παρ' ἡμῶν γινομένη τῶν θείων μυστηρίων ἱερουργίᾳ. Τὸν οἰ-
κεῖον δὲ λόγον καὶ οὗτοι συνιστῶντες ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τὰ
παρὰ τοῦ Θεοῦ Ἰωάννου πρὸς τὸν Δεσπότην εἰρημένον προέτει-
νον, Ἐἶδομεν (εἰπόντες) τινὰ ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα
τὰ δαιμόνια, καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ'
ἡμῶν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, Μὴ κωλύετε· ὅς γάρ
οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἔστι· Προσεπήγαγον δὲ καὶ
ὅτι τὸ μὲν Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἔστι· προδήλως
καὶ γυμνῶς κατὰ τοῦ διαβόλου παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀποτοξέε-
ται, καθὰ δὴ τοῦτο παρίστησιν ἡ αὐτόθι τοῦ Εὐαγγελίου περι-
κοπή· καθὼ γὰρ ἐχθρὸς ἔστιν ἀπ' ἀρχῆς ὁ σατάν, καὶ ἀμετά-
τρεπτος ἀπὸ τῆς κακίας μένει, καὶ καθόλου μετανοίας ἐστέρηται,
κατὰ τοῦτο μὴ ὢν μετὰ τοῦ Δεσπότη, κατ' αὐτοῦ ὢν καὶ
ἔστι καὶ ὀνομάζεται, ὡς Αὐτοῦ μὲν ἀγαπῶντος τὸ ἑαυτοῦ
πλάσμα, καὶ συνάγοντος, ἐκείνου δὲ μισοῦντος αὐτὸ καὶ δια-
σκορπίζοντος· τὸ δὲ Ὅς οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἔστι·
πρὸς ἄνθρωπον εἴρηται οὐκ ἀκολουθοῦντα μὲν τῷ Ἰησοῦ, ζη-
λοῦντα δὲ τοὺς ἀκολουθοῦντας Αὐτῷ, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι Τού-
του ἐκβάλλοντα δαιμόνια, καὶ οὕτω δυνάμενον ἐκ τοῦ ἀπο-
στάδην περιπατεῖν ῥαδίως μεταθέσθαι εἰς τὸ ἀκολουθεῖν· τῆς

ἀνθρωπίνης γὰρ μόνης ἀσθενείας βοήθημα ἢ ἐπιστροφή καὶ με-
 τάνοια, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν χειρόνων εἰς τὰ κρείττω μεταβολή. Προε-
 φερων δὲ καὶ γνώμην ἐπὶ τούτῳ Θεοφυλάκτου τοῦ σοφωτάτου
 Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας· ἥς τὴν σύνοψιν ἐν ἑτέρᾳ ἡμῶν Ἀπο-
 κρίσει ἀνωτέρω ἐποιησάμεθα, θαυμαστὰ περὶ συγκαταβάσεως
 καὶ οἰκονομίας ἐκτιθεμένην, καὶ ἀξιέπαινα. Ἐντεῦθεν ἐκρίθησαν
 οἱ ἀντειπόντες, ὡς εἴρηται, καλῶς καὶ εὐλόγως ἐγροτῆναι, ὡς
 τῆς ἰταμότητος προτιθέμενοι τὴν οἰκονομίαν, πρὸς τὸ μὴ κατα-
 βαλεῖν ἀλλὰ κερδῆσαι ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν τοὺς ἀδελφοὺς
 ὑπὲρ ὧν ὁ κοινὸς Σωτὴρ καὶ Δεσπότης ἡμῶν τὸ ἑαυτοῦ αἷμα
 ἐξέχεεν. » *Ἐκ Βιβλίου ἐπιγραφομένου « Τοῦ Ἀνατολικοῦ
 Νομίμου Βιβλίου γ'. Ab Enimundo Bonafidio I. C. Ty-
 pis Henr. Stephani, A. D. 1573. » p. 149—159.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Μέλλουσαι τύχαι τῆς Σλαβικῆς Αὐτοκρατορίας. Δοκι-
 μασία καὶ ἀποτυχία Ἰωάννου τοῦ Δ', τοῦ πρώ-
 του στεφθέντος Τσάρου, δηλαδὴ Βασιλέως ἡ
 Αὐτοκράτορος, τῆς Μοσχοβίας.

Ὀλίγον ὕστερον ἀφοῦ ἡ Ῥωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἔπεσεν εἰς
 τὰς χεῖρας τῶν Γερμανῶν, ὁ λαὸς οὗτος, πλήρης ὦν δημιουρ-
 γικῆς δυνάμεως, καὶ τοιούτων ἀρετῶν καὶ ιδιοτήτων ὅποῃαι
 ἐμποιοῦσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπερηφανίαν καὶ πεποιθήσιν εἰς
 ἑαυτὸν, καὶ πρὸς τούτοις ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὴν πρωτεύουσαν
 τοῦ κόσμου, τὴν παλαιὰν Ῥώμην, καὶ τὴν Καθέδραν τοῦ κο-
 ρυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου, ἐνόμιζεν ὅτι ἡδύνατο ἀσφαλῶς
 καὶ ἄνευ μάλιστα γενικῆς Συνόδου νὰ πράττῃ, νὰ δικάζῃ, καὶ
 νὰ ἐπιτάττῃ ὅ,τι ἤθελεν ὡς ἐν ὀνόματι τῆς Ἐκκλησίας· καθότι
 ὁ Θεὸς ἔμελλεν ἀφεύκτως νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ἑαυτοῦ ἐπαγγελίας,
 καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ ταύτας οὐχὶ ἄλλως εἰμὴ δι' αὐτῶν.

Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἐδείξε κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὅτι οὐδόλως εἶχε χρεῖαν τῆς συνδρομῆς οὔτε τῆς Γερμανολατινικῆς Ἐκκλησίας καὶ Γερμανολατινικοῦ κόσμου, ὅστις ἦτον ἕτοιμος ἤδη νὰ καλῇ ἑαυτὸν τὸ Σύμπαν, οὐδ' αὐτῆς ἔτι τῆς Ἑλληνικῆς ἦτοι Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ Αὐτοκρατορίας. Ἐνῶ δὲ ἡ μὲν Δύσις ἐξέκλινεν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβόλου, καὶ ὑπέβαλλεν ἑαυτήν, κατ' ἐξωτερικὸν τουλάχιστον τύπον, εἰς τὸ ἀνάθεμα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἡ δὲ Ἀνατολὴ ἐγκατελείπετο εἰς τὴν ῥομφαίαν τοῦ ψευδοπροφήτου, ὁ Παντοδύναμος Ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας προσεκάλεσεν εἰς ἑαυτὸν λαὸν μὴ ὄντα λαὸν, ἀπλοῖκὸν μὲν καὶ θάρβαρον, οὐτ' ἔχοντα οὔτε προσποιούμενον ὅτι εἶχε μεγάλας δυνάμεις, μεγαλύνοντες ὅμως, ἢ μέλλοντα νὰ κατασταθῇ μεγαλειότερος, ἀμφοτέρων ὁμοῦ καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων; κατέχοντα μὲν χώραν ἀγρίαν καὶ ὀλιγάνθρωπον, ἀλλὰ πολλαπλασίαν ὅλης τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως ἀνεγείρῃ ἐκ τοῦ χοῦ τρόπον τινὰ τῆς γῆς τέκνα πνευματικὰ εἰς τὸν Ἀβραάμ, καὶ δικαιώσῃ τὴν ἑαυτοῦ παντοδυναμίαν, καὶ ταπεινώσῃ πάντας τοὺς ὑπὲρ τὸ δέον θαρρόντας ἐπὶ τὴν χάριν καὶ τὰς ἐπαγγελίας Αὐτοῦ, καὶ νὰ ἐτοιμάσῃ ἐν τῇ ἐρήμῳ χώραν ἐξαρκουσαν ὥστε νὰ καταφύγῃ καὶ νὰ ἐνοικήσῃ εἰς αὐτήν ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀρχόντος καταδιωχομένη Ἐκκλησία.

Πάλιν δὲ, καθὼς ἐν τῇ Δύσει οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀνενέωσαν κατὰ τινα ἔννοιαν τὴν Λατινορωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν, ὅτε κατελήφθη καὶ ἐπληρώθη εἰς θάνατον ἐν στόματι μαχαίρας, καὶ καταπατήθη ὑπὸ βαρβάρων λαῶν, οὕτως ἐφαίνετο ὅτι προητοιμάσθη πρὸς τοὺς Σλάβους παρόμοιόν τι ἔργον ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνορωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Ἀνατολῆς, ὅτε ἤθελε καταπατηθῇ καὶ καταστραφῇ ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἄλλων ἀρχαιοτέρων βαρβάρων.

Μάλιστα δὲ, ἐπειδὴ ἡ τριπλῇ μάστιξ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, τουτέστιν, ἡ συνισταμένη ἐκ τῶν Ἀράβων, τῶν Τούρκων, καὶ τῶν Τατάρων, ἐπέπεσε κυρίως ἐπὶ τὴν Ἑλληνορωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν καὶ Αὐτοκρατορίαν, ἐφαίνετο ὅτι εἰς τὴν Σλαβικὴν γενεὰν ἀπέ-

κειτο καὶ τοῦτο, νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Παντοδυνάμου ὡς τῆς ἐκδικήσεως Αὐτοῦ ἢ ῥομφαία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Καταδυνάστης, ὁ τὴν μάχαιραν λαβὼν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ, ἔμελλεν ἐπὶ τέλους ν' ἀπολεσθῇ.

Ἄλλ' οἱ Σλάβοι μετὰ τὴν ἐπίστροφὴν των εἰς τὸν Χριστιανισμόν γενόμενοι ἔνοχοι ὡς ἄνθρωποι μεγάλων ἀμαρτημάτων ἐτιμωρήθησαν διὰ μεγάλων τιμωριῶν· τινὲς μὲν ἐκ τῶν φυλῶν αὐτῶν ἔπεσον ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Λατίνων καὶ τῶν Γερμανῶν, καὶ ἀπώλεσαν ὡς καὶ τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν· τινὲς δὲ ἐξ Ὀρθόδοξων ἐγένοντο τῆς Ῥώμης καὶ τῶν ἱεροτελεστιῶν αὐτῆς ὑπῆκοοι καὶ ὁπαδοί· τινὲς δὲ ἔπεσον ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν ἀπίστων, καὶ μάλιστα ἐγένοντο καὶ αὐτοὶ ἐν μέρει ἄπιστοι. Ἐν τῇ μεγίστῃ δὲ πικρῶν τῶν φυλῶν καὶ τῶν χωρῶν αὐτῶν, δηλαδὴ ἐν τῇ τῶν Ῥώσων, δύο αἰῶνες οἰκικῶν ἐρίδων καὶ αἱματοχυσιῶν μετὰ τῶν πολυαριθμῶν αὐτῶν ἡγεμόνων (Κριαζέη), ἀδελφοῦ πρὸς ἀδελφὸν μαχομένου, καὶ θεοῦ πρὸς ἀνεψιόν, μετ' ἄλλων πρὸς τούτοις ἀμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐτιμωρήθησαν διὰ βαρυντάτης δουλείας ὑπὸ τοὺς Μογγόλους. Ἡ Δυτικὴ Ῥωσσία διεμελίσθη, καὶ ὑπετάγη εἰς τοὺς Οὐγγρους, τοὺς Λιθουανούς, καὶ τοὺς Πολωνούς. Μόνον δὲ κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτῃν ἑκατονταετηρίδα ἡ Ἀνατολικὴ Ῥωσσία, συγκεντρωθεῖσα περὶ τὴν Μόσχαν ὡς Μητρόπολιν τῆς, ἤρχισε ν' ἀνακύπτῃ ἐκ τῆς μακροχρονίου νυκτὸς τῆς τυραννίας ὡς Βασίλειον Ὁρθόδοξον.

Ἐκγονὸς τῆς ἐσχάτης θυγατρὸς τῶν Παλαιολόγων (νυμφευθείσης ἐν Ῥωσσίᾳ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων), καὶ κληρονομήσας παρὰ τοῦ πατρὸς του σκήπτρον ἤδη ὅπως ἀνεξάρτητον, Ἰωάννης ὁ Δ', ὁ πρῶτος πανδῆμως στεφθεὶς Τσάρος τῆς Μοσχοβίας, ἐτέθη εἰς δοκιμασίαν ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας, καὶ, καθὼς ὁ Σαούλ, ὁ πρῶτος Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, ἔπρεπε νὰ ἐκλέξῃ ἐν τῶν δύο, ἢ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑφίστην καὶ περικλεεστάτην ἀποστολὴν, ὑπακούων εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκτελῶν τὸν προορισμὸν τοῦ

λαοῦ Αὐτοῦ, ἥ ἐν ἐλλείψει τούτου νὰ κατασταθῇ τέρας καὶ παροιμία εἰς νοουθεσίαν καὶ φρίκην τῶν ἐπερχομένων γενεῶν.

Περιπεσὼν εἰς διάφορα ἁμαρτήματα ὑπὸ πονηρῶν παιδαγωγούμενος κηδεμόνων, καὶ συνελθὼν νεανίσκος ἔτι ὢν εἰς μετάνοιαν ἐκ τῆς πυρπολήσεως τῆς Πρωτευούσης καὶ τῶν ἐγκαίρων παραινέσεων ιερῶς τινὸς Σιλβέστρου ὀνομαζομένου, ὁ Ἰωάννης ἔκαμε πάνδημον τὴν μετάνοιάν του, ὅπως καὶ τὰ κακουργήματά του ἦσαν πάνδημα. Ἐνυμφεῦθη γυναῖκα ἐνάρετον· ἐσέφθη πανδήμως ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου ὡς Βασιλεὺς· (Α.Χ. 1547.) καὶ ὑπεσχέθη δημοσίᾳ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ του ὅτι θέλει βασιλεύει ἐν δικαιοσύνῃ. Ἐκ τούτου παρέλαβε περὶ ἑαυτὸν συμβούλους σοφοὺς, ἐπιδεξιούς, καὶ ἐναρέτους· συνεκάλεσε Σύνοδον πρὸς διάλυσιν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων· συνήγαγε καὶ ἐδημοσίευσε Κώδικα πολιτικῶν Νόμων· διεκόσμησεν ἐπὶ τὸ βέλτιον τὰ τῆς Δικαιοσύνης· διωργάνωσε τὰ στρατιωτικά τῆς Αὐτοκρατορίας· καὶ ἐκστρατεύσας εἰς πόλεμον δίκαιον κατὰ Καζάνης καὶ Ἀστραχάνης, καθυπέταξε δύο Βασίλεια τῶν ἀπίστων Τατάρων. Ἐν δὲ μόνον, καὶ τοῦτο κατασταθὲν εἰς ἄκραν τότε ἀσθένειαν, καὶ εὐάλωτον, ὑπελείφθη, τὸ Βασίλειον τῆς Κριμαίας.

Τῶν κατακτήσεων τούτων ἡ φήμη διεδοθήθη καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην· καὶ τὸ ἐκ τούτου προκύψαν ἀποτέλεσμα ἦτον ὡς ἔαν τὸ πρότερον περικαλύπτον τὴν Ῥωσσίαν νέφος διελύθη αἴφνης, καὶ ἀπεκάλυψε πρὸς τὰ δυσπιστοῦντα τῶν Δυτικῶν ὄμματα, ἐν καιρῷ τοῦ μεγίστου αὐτῶν τρόμου καὶ ἀνάγκης, Χριστιανὸν ἥρωα νέον τὴν ἡλικίαν, Ἡγεμόνα μεγάλης Αὐτοκρατορίας, μετὰ στρατοῦ τριακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν, πρόθυμον νὰ ᾖναι ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ καὶ τὸ ὑποστήριγμα τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου.

Ἐὰν δὲ ὁ Ἰωάννης ἔπραττεν ὅ,τι οἱ σύμβουλοί του ἔλεγον πρὸς αὐτὸν ὅτι ἦτο τὸ καθήκον του· ἔαν τότε καθυπέταττε τὴν Κριμαίαν, ἡ διαδοχὴ τοῦ στέμματος τῆς Πολωνίας καὶ τῆς Λιθουανίας ἔμελλεν ἀδιαμφισβήτητως εἰς αὐτὸν νὰ ἐξασφαλισθῇ· ὁ Αὐτοκράτωρ δὲ τῆς Γερμανίας καὶ ὁ Πάπας ἔμελλον ὅσον οὕτω νὰ παρακαλέσωσιν αὐτὸν νὰ γίνῃ ἀρχιστράτηγος ὅλης τῆς Εὐ-

ρώπης κατὰ τῶν Τούρκων, προσθέτοντες ὅτι αὐτὸς ἤθελεν ἔχει κατὰ φυσικὸν λόγον τὸ δικαίωμα πρὸς ὅσον μέρος τῆς πρότερον Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας ἠδύνατο ν' ἀνακτηθῇ, καὶ ὅτι οὐδεμία τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων ἤθελε φθονήσῃ διὰ τοῦτο. Αὕτη ἦτον ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς πατρίδος του. Τιμωρουμένη καὶ τεταπεινωμένη διὰ τὰς ἀμαρτίας της ἐπὶ τρεῖς ἑκατονταετηρίδας ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τατάρων, ἡ Ῥωσσία ἐξωμολόγησε τὰς ἀμαρτίας της, καὶ τὴν δικαιοσύνην τῆς τιμωρίας, καὶ προσηυχήθη καὶ περιέμενε συγχώρησιν καὶ ἀπελευθέρωσιν. Ἐπὶ τέλους δὲ ὁ Θεὸς παρέσχεν εἰς αὐτὴν ἐλευθερίαν· καὶ συγχρόνως προσήνεγκε πολὺ περισσώτερα, ὕψωσιν, καὶ κράτος, καὶ νίκην, καὶ δόξαν, διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ ἕως διὰ τὴν μέλλουσαν θεραπείαν καὶ αὐτοῦ τοῦ σχίσματος τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀλλ' ἀτυχῶς ὁ Ἰωάννης δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολὴν του.

Ἡ ἐσχάτη πράξις καθ' ἣν ἠκολούθησε τὴν συμβουλὴν τῶν ἐμφρόνων καὶ θεοσεβῶν Συμβούλων του καὶ ἀληθῶν φίλων, ἡ πράξις ἥτις ἀπεκάλυψεν ὅλην τὴν σειρὰν τῆς μελλούσης αὐτοῦ μεγαλειότητος καὶ δόξης ἐὰν ἐξεπλήρου τὸ καθήκον του, ἀλλ' ἥτις ἐμέλλεν ἔργῳ νὰ ᾔηται τὸ σημεῖον τῆς τροπῆς καὶ ἐνάρξεως τῆς πρὸς τὰ κάτω φορᾶς αὐτοῦ, ἔχει πολὺ δραματικὸν χαρακτῆρα. Ὁ Χὰν τῆς Κριμαίας, ὅστις πρότερον ἦτο σύμμαχος μὲν τῆς Λιθουανίας καὶ Πολωνίας, ἐχθρὸς δὲ τῆς Ῥωσσίας, βλέπων ὅποια ἦτον ἡ τύχη τῆς Καζάνης καὶ τῆς Ἀστραχάνης, καὶ γινώσκων ὅτι καὶ αὐτὸς ἐμέλλεν ἀκολούθως νὰ πάθῃ τὸ αὐτό, συναισθανόμενος προσέτι ἄκραν τότε ἀδυναμίαν καὶ ἀνικανότητα πρὸς ἀντίστασιν, συνήθροισεν ὅλας τὰς δυνάμεις του, ἐνέβαλεν αἶφνης εἰς τὴν χώραν τῶν συμμάχων του μηδὲν ὑποπτευόντων, κατερμήμωσεν αὐτὴν διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ φωλεὰν φέρων πλῆθος λαφύρων καὶ σύρων ὀπισθεν ἑκατὸν χιλιάδας αἰχμαλώτων χριστιανῶν καταδεδικασμένων εἰς δουλείαν ἢ ἀποστασίαν ἀπὸ τῆς πίστεώς των. Ἐπεμψε δὲ τότε πρεσβείαν μετὰ δώρων πλουσίων εἰς τὸν Τσάρον τῆς Μόσχας,

ἀναγγέλλων ὅτι ἐνθυμούμενος δῆθεν στερεάν τινα συμμαχίαν προὔπαρξασαν μεταξύ τοῦ πάππου τοῦ Ἰωάννου (τοῦ Μεγάλου Ἡγεμόνος Ἰωάννου τοῦ Γ΄.) καὶ τῶν ἐαυτοῦ προγόνων, καὶ ἐπιθυμῶν ν' ἀνανεώσῃ αὐτήν, « ἐθυσίασεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην » τὴν συμμαχίαν τὴν ὁποίαν εἶχε μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Ῥωσσίας, τοὺς Πολωνοὺς καὶ τοὺς Λιθουανούς. Ἀλλ' ἡ προσδοκία τοῦ ἀπίστου ἐψεύσθη. Ὁ Ἰωάννης, πειθόμενος εἰς τὴν συμβουλὴν τῶν φρονίμων ἐκείνων ἀνδρῶν εἰς τοὺς ὁποίους ὤφειλεν ὅλην τὴν προτέραν δόξαν του, δὲν ἐδέχθη τοὺς πρέσβεις τοῦ Χάν, οὐδ' ἐμολύνθη διὰ τῶν δώρων αὐτοῦ· πέμψας δὲ ἑκτακτον πρεσβείαν ἰδικὴν του εἰς τὴν Πολωνίαν, ἐξέφραζε τὴν συμπάθειαν αὐτοῦ διὰ τὰ δυστυχήματα τὰ ἐπ' αὐτὴν ἐπαχθέντα ὑπὸ τῆς προσφάτου Ταταρικῆς ἐπιδρομῆς, καὶ ἀνήγγελλεν ὅτι λησμονῶν τὴν μεχρὶ τοῦ χρόνου ἐκείνου ὑπάρχουσαν ἑχθραν μεταξύ αὐτῆς καὶ τῆς Ῥωσσίας, καὶ φροντίζων μόνον περὶ τοῦ κοινοῦ αὐτῶν Χριστιανισμοῦ, ἦτον πρόθυμος νὰ συνδράμῃ αὐτὴν μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς Αὐτοκρατορίας του. Ἡ ἐνθουσιώδης χαρὰ ἡ μετὰ τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν Λιθουανῶν προξενηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀνεπίστου ταύτης καὶ παραδόξου γενναιότητος ὑπερέβαινε πᾶν ὄριον. Ὑπεδέχοντο πανταχοῦ τοὺς πρέσβεις τοῦ Ἰωάννου μετὰ τῶν ἐνθερμοτάτων ἐπιδειξέων εὐγνωμοσύνης· ἐγένετο δὲ καὶ τις συνεννόησις ὥστε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σιγισμόνδου, γηραλέου ὄντος καὶ ἀτέκνου, νὰ διαδεχθῇ αὐτὸς κοινῇ συναινέσει τὰ ἡνωμένα Στέμματα τοῦ Μεγάλου Δουκάτου καὶ τοῦ Βασιλείου.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ Ἰωάννης, ἐκτὸς τῆς δημοσίου δοκιμασίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπέκειτο ὡς Ἡγεμὼν, ὑπέκειτο καὶ εἰς ἄλλην προσωπικὴν καὶ ἠθικὴν δοκιμασίαν ὡς ἄνθρωπος. Εἶχε δ' ὑπερβῆ ἤδη τὸ σημεῖον τῆς τροπῆς καὶ τῆς πρὸς τὰ κάτω φορᾶς τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ. Ἐξ αἰτίας φυσικῆς, καὶ σχεδὸν ἀξίους γχωρήτου, εἶχε συλλάβῃ καὶ διαφύλαττεν ἐνδόμυχον γογγυσμὸν καὶ ζήλοτυπίαν κατὰ τῶν συμβούλων του Σιλβέστρου καὶ Ἀδασσεβίου. Τοῦτο δὲ ἦτον ἐπειδὴ δὲν ἦσαν πρόθυμοι νὰ ὁμόσωιν ὑπακοὴν πρὸς τὸν νῆπιον υἱὸν του, ὅτε αὐτὸς εὕρισκετο εἰς κίν-

δυνον θανάτου, ἀλλ' ἐπροτίμησαν τὴν παλαιὰν Ῥώσικὴν τάξιν τὴν περὶ Διαδοχῆς, καθ' ἣν ἔμελλον ν' ἀποφύγωσι τὸ ἀνήλικον τοῦ διαδόχου. Εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν αἰσθανθῇ τις κατὰ τινα βαθμὸν συμπάθειαν πρὸς τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ καὶ τὰ τῆς Τσαρίτσης (τ. ε. τῆς συζύγου αὐτοῦ.) Πρὸς ἄνδρα τοιούτου ζωηροῦ ἡθους πρέπει βέβαια νὰ ᾔτο δοκιμασία δεινοτάτη, ὅπως ᾔτο δοκιμασία δεινοτάτη καὶ πρὸς τὸν Σαοῦλ τὸ πάλαι τὸ νὰ ᾔναι μὲν Βασιλεὺς, καὶ νὰ ἔχῃ υἱὸν ἴδιον ἄξιον διάδοχον, νὰ βλέπῃ δὲ ἐνώπιόν του καὶ εἰς τὴν τράπεζάν του τὸν ἀπολαμβάνοντα ὅλην τὴν δόξαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐθεώρει ἰδίαν ἑαυτοῦ, καὶ δημοσίᾳ προωρισμένον ὡς ὑποσκελιστὴν τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ἐν τῷ Βασιλείῳ. Ἀφοῦ δὲ ὁ Ἰωάννης συνέλθεν ἀπαξ καὶ διαφυλάττε τὴν ἔνοχον ταύτην κακοβουλίαν, ἤρχισε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀκροάζηται τοὺς ψιθυρισμοὺς κακοήθων κολάκων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπομένωσι τὴν αὐστηρότητα τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν ὑπὸ τῶν ὁποίων ἔτι ἐχειραγωγεῖτο. Οὗτοι ἐσφετερίζοντο, ἐλέγετο, ὅλην τὴν δόξαν ἣτις ἔπρεπε ν' ἀπονέμηται πρὸς τὸν Τσάρον· ἐπέμενον δὲ ὥστε νὰ ἐξακολουθῇ τὰ σχέδια αὐτῶν, ἵνα διαφυλάττωσιν ἔτι εἰς ἑαυτοὺς καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν ἐνῷ τοῦ Ἰωάννου ἡ εὐφυΐα ᾔτον ὑπερτέρα, καὶ τὰ σχέδια τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐπινοίας προκρίτωτερα παρὰ τὰ ἐκείνων. Οὕτως ἠκροάσθη πάλιν τὸν πειρασμόν· καὶ εἰς τὴν προτέρῃν κρύφιον καὶ κατεσταλμένην δυσμένειαν προσέθηκε καὶ πολιτικὴν ζηλοτυπίαν, καὶ κενόδοξον ἐπιθυμίαν νὰ κατορθώσῃ μεγάλα πράγματα ἀνεξαρτήτως ἀπὸ Σιλβέστρου καὶ Ἀδασσεβίου, καὶ ἐναντίον μάλιστα τῶν συμβουλῶν αὐτῶν. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἡ ἐπιρροή τῶν παλαιῶν ἐξεῶν του, κατὰ θεῖαν παραχώρησιν, ἀνέλαβεν ἰσχὺν ἐπ' αὐτόν. Αἱ ἀσέλγειαι καὶ τὰ ἄλλα πάθη του συνεφώνουν πρὸς τῶν κολάκων τὸ φρόνημα ὅτι « οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι εἶχον ἐπιβάλῃ ἐπ' αὐτόν ζυγὸν καὶ χαλινὸν ἀφόρητον. » Οὕτως ἤρχισε νὰ τρώγῃ καὶ νὰ πίνῃ, καὶ νὰ πράττῃ καὶ ἄλλα χείρονα· καὶ ἐξέπεσε πάλιν εἰς τὰ ἁμαρτήματα διὰ τὰ ὁποῖα εἶχεν ἄλλοτε ἀποδείξει μετάνοιαν.

Τοῦτο δὲ ἦτο τὸ αἷτιον δι' ὃ παρημέλησε καὶ τὴν δημοσίαν ἀποστολὴν καὶ δοκιμασίαν του καθὸ Ἡγεμόνος.

Διότι, καθὼς ὁ Σαούλ ἐφείσθη τῶν Ἀμαλχηκίων, καὶ ἀπώλεσε τὴν βασιλείαν διὰ παντός, οὕτω καὶ ὁ Ἰωάννης ἐφείσθη τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας, καὶ ἀπώλεσεν ἐπομένως πάντα τὰ πρὸς αὐτὸν προσενεχθέντα. Θέλων γὰρ προλάβῃ τὰ κοσμικὰ σχέδια Πέτρου τοῦ Α', καὶ ἐπιθυμῶν ν' ἀνοίξῃ τὴν Ῥωσίαν πρὸς Δυσμὰς, καὶ γὰρ ἀποκτήσῃ λιμένα ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς, καὶ θεωρῶν τοὺς σκοποὺς τούτους μεγαλειότερους καὶ καιριωτέρους παρὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κριμαίας, ἥτις ἐφαίνετο πρὸς αὐτὸν εὐχεύρωτος κατὰ πάντα καιρὸν, ὁ Ἰωάννης ἐξεστράτευσε πρὸς τὰ Βορειοδυτικὰ μεθόριά του εἰς πόλεμον κατὰ Χριστιανῶν, κατὰ τοῦ Τάγματος τῶν Λιβονίων Ἱπποτῶν, καὶ τῶν Σουηδῶν. Τοῦτο δ' ἐπήγαγε συμμαχίαν μετὰ τῶν Τατάρων οὗτ' ἔντιμον οὗτ' εἰλικρινῆ, ψύχρανσιν καὶ βῆξιν πρὸς τὴν Πολωνίαν, καὶ πόλεμον μακρὸν καὶ πεισματώδη, τοῦ ὁποίου τὸ τέλος ἦτον ὁ παντελής ὄλεθρος τῆς πολιτικῆς τύχης καὶ τοῦ ιδιωτικοῦ χαρακτη-
 ρος τοῦ Ἰωάννου. Παρεφέρετο δὲ ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην κακουργίαν, ἐπειδὴ ἕκαστον πρὸς τὸ κακὸν βῆμα καθίστα τὸ ἐφεξῆς φυσικώτερον ἢ καὶ ἀφευκτον, καὶ φαντασία ζωηρὰ εἰς τὴν μανίαν προσεγγίζουσα μετὰ κενοδοξίας προσβεβλημένης καὶ ἰσχυρογνωμοσύνης καὶ καχυποψίας ἐπήλυνεν αὐτὸν εἰς τὰ πρόσω, μέχρις οὗ κατεστάθη τὸ δεινότατον τέρας τῆς τυραννίας, τῆς ὠμότητος, καὶ τῆς δεισιδαίμονος ὑποκρίσεως παρ' ὅσα εἶδε ποτε ὁ κόσμος, καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν ἔτι ὀνομάζεται ὁ Τρομερός. Ἀπασαι δὲ αἱ πολιτικαὶ αὐτοῦ προσδοκίαι βαθυμυκτὸν ἐπεσκοτίζοντο. Οἱ Τάταροι τῆς Κριμαίας ἀνέλαβον τὰς δυνάμεις των· ἐξετέλεσαν καταστρεπτικὰς εἰσβολὰς εἰς τὴν Ῥωσίαν, καὶ κατέκαυσαν τὴν Μόσχαν· ὁ Ἰωάννης παρέδωκε Χριστιανούς προσηλύτους ἵνα στρεβλωθῶσι καὶ θανατωθῶσιν ὑπὸ τῶν Ἀπίστων· χάριν δὲ τοῦ πολέμου του κατὰ τὴν Ἄρκτον κατήσχυεν ἑαυτὸν πέμπων δῶρα, κύπτων πρὸς τὸ ἔδαφος, καὶ προσφέρων προσωπικῶς δουλικὴν ὑπόκλισιν εἰς τὸν Χάγ τῶν Τατάρων. Ἀντὶ δὲ γὰρ δια-

δεχθῆ ἐν εἰρήνῃ τὸν θρόνον τῆς Πολωνίας, εἶδε νὰ ἐκλεχθῇ εἰς αὐτὸν εἰς ἐχθρὸς, ἐξ ἐπιβροῆς καὶ ὑπὸ προστασίαν τῶν Τούρκων, καὶ μέγας μάλισα στρατηγὸς, Στέφανος ὁ Βατώρης, πρὸς ὃν ἐμελλε νὰ ἔχῃ πόλεμον μακρὸν καὶ ἀτυχῆ. Ἐφόνευσε δὲ τὸν ἑαυτοῦ γιόν μετὰ τὰς ιδίας του χεῖρας, ἐξαφθεῖς ἐκ μανιώδους ὑποψίας, ἀφοῦ πρότερον ἐπαιδαγωγῆσεν αὐτὸν ὥστε νὰ ᾔναι ζηλωτὴς τῆς πατρῴας κακίας. Ἀπέδειξε δ' ἑαυτὸν, μεθ' ὅλην τὴν δόξαν τῆς πρωΐαιτέρας βασιλείας του, ὑπὸ τὴν αἰσχρὰν ἔποψιν οὐχὶ μόνον ἀτυχοῦς Στρατηγοῦ καὶ Ἡγεμόνος ἀλλὰ καὶ δειλοῦ ιδιώτου καὶ, τελευταῖον, περὶ τὰ τέλη τοῦ ἀθλίου βίου του ἐκλείσεν ἐπονείδιστον συνθήκην εἰρήνης διὰ τῆς αἰτηθείσης μεσιτείας Παπικοῦ πρεσβευτοῦ, ὅστις λέγεται ὅτι καὶ ἐξηπάτησεν αὐτὸν ὥστε νὰ παραχωρήσῃ πλείοτερα παρ' ὅσα ἦτον ἀνάγκη καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐσχάτην ἀκμὴν.

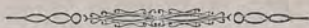
Οὕτως, ἐκ τῆς ἀποτυχίας τοῦ Ῥωστικοῦ τούτου Σαοῦλ, ἡ ἀποστολὴ καὶ ὁ προορισμὸς τῆς Ῥωσσίας ἀνεβλήθη· ἡ προσερχθεῖσα εὐκαιρία κατὰ τὴν δεκάτην ἑκτὴν ἑκατονταετηρίδα ἀπωλέσθη. Ἀντὶ δὲ τῆς δημοσίας δόξης, καὶ τῶν πρὸς ὅλον τὸν Χριστιανικὸν κόσμον εὐεργεσιῶν τὰς ὁποίας ὁ Ἰωάννης ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ, διεδέχθησαν τὴν μακρὰν καὶ φρικώδη τραγωδίαν τοῦ βίου αὐτοῦ (Α.Χ. 1582.) ὅλαι αἱ θύλλαι τῆς Θείας ὀργῆς κατασκήπτουσαι ἐπὶ τοὺς ἀπογόνους καὶ τὸ Βασίλειον αὐτοῦ. Μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ ἐυήθους υἱοῦ του Θεοδώρου, (Α.Χ. 1598.) σύμπας ὁ Μοσκοβικὸς οἶκος τῆς γενεᾶς τοῦ Ρουρῆκου (ἥτις ἐβασίλευσεν ἀφ' ὅτου συνεκροτήθη τὸ Ῥωσσικὸν ἔθνος) ἀπεσβέσθη. Ἀπεσβέσθη δὲ ἐκ τῆς εὐστόχου πανουργίας προδότου τινὸς ὅστις ἤνθησεν ἰσάμενος ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἐξηπάτα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὸν φιλύποπτον ἐκεῖνον τύραννον, τὸν ἄνευ τινὸς λόγου φρονέσαντα τοσοῦτους ἀγαθοὺς καὶ γενναίους καὶ πιστοὺς ἄνδρας. Οὕτω τὰ κακουργήματα τὰ ὁποῖα ἐμελλον νὰ τιμωρηθῶσιν ὑπὸ τοῦ Ὑπερτάτου Δικαστοῦ ἐδιπλασιάσθησαν· εἰς τοῦ Ἰωάννου τὰ ἀμαρτήματα προσετέθησαν τὰ τοῦ Βωρίστου Γοδουνώβιου, Ἐμφύλιοι ἔριδες καὶ πόλεμοι ἀναριθμήτων ἀντι-

ζήλων αντιποιοιμένων τὴν βασιλείαν διεσπάραττον τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου. Οἱ Λατῖνοι Πολωνοὶ ἐπολιώρκησαν, κατέλαβον, καὶ ἐν μέρει ἐπυρπόλησαν τὴν Μόσχαν. Οἱ Σουηδοὶ ἐκυρίευσαν τὰς Βορείους ἐπαρχίας· καὶ ἡ Ῥωσσία ἐφαίνετο ὅτι ἐκινδύνευε ν' ἀπολέσῃ καὶ τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ὑπαρξίν.

Τέλος δὲ, τὰ πράγματα μετέλαβον ἄλλην ὄψιν, καὶ ὁ Θεὸς ἐν ὀργῇ ἐνεθυμήθη ἔλεον. Ὁ Κλήρος ἠγέρθη πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος· τινὲς δὲ γενναῖοι καὶ φιλοπάτριδες εὐγενεῖς ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν, καὶ ἐβοήθουν τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ. Οἱ Πολωνοὶ ἐξώσθησαν ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Μόσχας (τοῦ Κρεμλίου)· καὶ περὶ τὰ τείχη τῆς Λαύρας τῆς ὑπεραρχίας Τριάδος τὰ νέφη τὰ ὁποῖα τοσοῦτον χρόνον ἐπεσκοτιζον τὴν Μοσχοβίαν ἀπεκυλίσθησαν, καὶ ἡ ἀνεμοζάλη διελύθη.

Ἀνεφάνη δὲ τότε θέαμα συγκινητικόν, ἀντίθετον πρὸς τὰς παρελθούσας φρίκας. Βλέπομεν ὁμόφωνον ἐκλογὴν νέου Τσάρου, υἱοῦ Βοϊτάρου τινος Ἀρχιερέως ὅστις ἔπαθε πολλὰ ὑπὲρ τῆς πατρίδος του, αἰχμάλωτος ἔτι ὢν ἐν Πολωνίᾳ, καὶ ὅστις διὰ τῆς χειροτονίας κατεστάθη ἀνίκανος κοσμικῆς Ἡγεμονίας ἐκ προηγηθεισῶν ζηλοτυπιῶν. Βλέπομεν τοὺς προεστῶτας τοῦ Κλήρου καὶ τῶν Εὐγενῶν, πορευομένους εἰς τὸ Μοναστήριον ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ μήτηρ μετὰ τοῦ Υἱοῦ τῆς, καὶ παρακαλοῦντας αὐτὴν καταπεφοβημένην καὶ ἄκουσαν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πατρίδος των νὰ παραδώσῃ αὐτὸν, νέον ἔτι παῖδα καὶ ἄθῳον, εἰς τοὺς κινδύνους τοῦ θρόνου. (Α. Χ. 1613.) Βλέπομεν καθιδρυμένην βασιλείαν δικαίαν καὶ εἰρηνικὴν· εἰρήνην συνωμολογουμένην μετὰ μεγάλων μὲν ἀλλ' ἀναγκαίων θυσιῶν· εὐπειθῆ καὶ θεοσεβῆ Υἱὸν, ἐπιστήμως στεφθέντα καὶ χρισθέντα, κυβερνῶντα καλῶς ὑπὸ τὰς συμβουλὰς Πατριάρχου, ὅστις ἦτον φυσικὸς ἅμα καὶ πνευματικὸς αὐτοῦ πατήρ. Βλέπομεν θεμελιωμένην νέαν Δυναστείαν· τὴν Ῥωσσίαν δὲ ἀναλαμβάνουσιν ἀναψυχὴν καὶ ἀνάρρωσιν. Ἄν καὶ ἔπρεπε δὲ νὰ παρέλθῃσι πολλὰ ἔτη ἕως ν' ἀποκατασταθῇ πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνην θέσιν ὡς πρὸς τὸν

Χριστιανικόν κόσμον, τὴν ὁποίαν ἡδύνατο νὰ κατέχη κατὰ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος, καὶ νὰ προσενεχθῇ πάλιν εἰς αὐτὴν ἡ ἀποστολὴ καὶ ἡ εὐκαιρία τὴν ὁποίαν τότε ἀπώλεσε, πάλιν ὁμῶς ἐπηυξάνετο καθ' ἕκαστον ἔτος ἡ δύναμις αὐτῆς, μέχρι τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Μιχαηλίδου πατρὸς Πέτρου τοῦ Δ', ὅτε ἡ νέα Δυναστεία αὐτῆς, καὶ ὁ Κλῆρος, καὶ οἱ Εὐγενεῖς (ἅπασαι δηλαδὴ αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι, αἱ θεμελιώσασαι τὴν καθεστῶσαν τάξιν τῶν πραγμάτων,) ἔμελλον νὰ ὑποστῶσι νέαν δοκιμασίαν· δοκιμασίαν πολὺ διαφέρουσαν τῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δ'. ἔμελλον πάλιν νὰ ἔχωσιν ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἔμ- προσθέν των προκείμενα, καὶ ἡ τὸ ἀγαθὸν ἐκλέγοντες νὰ κατα- σταθῶσιν ἄξιοι ὥστε νὰ καθιδρυθῇ ἀσφαλῶς ὁ οἶκος τῶν Ῥω- μανωβιδῶν, καὶ ν' ἀνεγερθῶσι τῆς Ῥωσσίας ἡ ἀποστολὴ καὶ αἱ εὐκαιρίαι, ἡ τὸ κακὸν προκρίνοντες νὰ ἐπισύρῳσιν ἐπὶ τὰς ἐαυ- τῶν κεφαλὰς νέας συμφορὰς καὶ τιμωρίας οὐχὶ τόσον ἐξωτερικὰς ὥσον ἐσωτερικὰς· σειρὰν οἰκιακῶν κακοηθειῶν καὶ τραγωδιῶν, τὸν ἀφανισμόν τῆς Δυναστείας ἣτις ἤρχισε μετὰ τοιούτων ἀ- γαθῶν ἐλπίδων, τὸν ἐξευτελισμὸν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν δύο Τάξεων, τῆς τῶν Εὐγενῶν καὶ τῆς τοῦ Κλήρου, τὴν εἰσα- γωγὴν ἐπὶ τέλους τῆς Δυτικῆς κακοηθείας, ἀπιστίας, ἔσως δὲ καὶ ἀναρχίας, ἡ ὅπωςδὴποτε, τὴν ἀνάπτυξιν νέας τινὸς Βαβυ- λῶνος ἀπίστου ἀντὶ στερεᾶς Ὁρθοδόξου Αὐτοκρατορίας. Ὅποια δὲ ἦτο ἡ νέα αὕτη δοκιμασία, θέλει ἐξηγηθῇ πλείοτερον ἐν τῷ ἐπομένῳ Τμήματι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Μέλλουσαι τύχαι τῆς Σλαβικῆς Αὐτοκρατορίας. Δοκιμασία τοῦ Τσάρου Ἀλεξίου Μιχαηλίδου, μετὰ τῆς Εὐγενείας καὶ τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ῥωσσίας, κατὰ τὸν ΙΖ'. Αἰῶνα.

Ἐκ τῆς μεγαλοδωρίας παλαιοτέρων χρόνων, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς Ταταρικῆς δυναστείας, οἱ Ῥῶσσοι Ἐπίσκοποι καὶ τὰ

Μοναστήρια εἶχον ἀποκτήσει πρὸ τοῦ ιζ'. αἰῶνος ἀπέραντα κτήματα, καὶ ἐπὶ τούτων πάντων ἐξήσκουν ἰδίαν δικαιοδοσίαν κατ' ἴδιον αὐτῶν Ἐκκλησιαστικὸν Κώδικα ἢ Νομοκάνονα, διαφέροντα τοῦ πολιτικοῦ νόμου τῆς Ῥωσσίας περὶ τινὰ πράγματα. Τοιοῦτος πλοῦτος, μετὰ τοιούτου προνομίου, καὶ μετὰ τῆς ἐκ τούτων ἐπακολουθοῦσης πολιτικῆς δυνάμεως, ἔτεινε φύσει εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρῃ κατὰ τῆς Ἱεραρχίας τὴν ζηλοτυπίαν τῶν λαϊκῶν τῆς ἀνωτέρας τάξεως, ἀφοῦ ἡ Μοσχοβία κατεστάθη Κράτος ἀνεξάρτητον. Αὐτοὶ μὲν οἱ Τσάροι, κατὰ τὸ τέλος τῆς ις'. καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ιζ'. ἑκατονταετηρίδος, δὲν φαίνεται νὰ ἡσθάνθησαν, οὐδ' εἶχον ἀφορμὴν νὰ αἰσθανθῶσι, τοιαύτην ζηλοτυπίαν· διότι, ὅσηνδήποτε καὶ ἂν ἦτο τῆς Ἱεραρχίας ἡ ἐπιρροή, αἰέποτε συνήργει πρὸς ὠφέλειαν, οὐχὶ πρὸς βλάβην, τῶν Μεγάλων Ἡγεμόνων. Ἡ ἐνότης τῆς Αὐτοκρατορίας βαθμῶδὸν συνεσχηματίσθη καὶ συνεκρατήθη διὰ τῆς ἐπιρροῆς ἐκείνης ὑπὸ τὸν Ταταρικὸν ζυγόν· ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀσφάλεια αὐτῆς πολλάκις μὲν προήχθη καὶ ἀνηγέρθη, οὐδέποτε δὲ διεκινδυνεύθη ἢ διεταράχθη ἐκ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Μητροπολιτῶν καὶ τῶν Πατριαρχῶν· καὶ τούτων ἡ ἀνεξάρτητος καὶ ὀξυδερκὴς φιλοπατρία προσέφερε τὴν ἀρίστην ὑπεράσπισιν εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ βασιλεύοντος Οἴκου καὶ τῆς δημοσίας τάξεως ὅτε ὁ Ἡγεμὼν συνέβαινε νὰ ᾔηται ἀνήλιξ ἢ ἀσθενοῦς χαρακτῆρος. Ἀλλ' ἄτομα καὶ φατρίαι ἐκ τῶν Εὐγενῶν, ἔσως δὲ καὶ οἱ Εὐγενεῖς καθὼ κλάσις, ἦσαν ζηλότυποι κατὰ δυνάμεις πνευματικῆς ἅμα καὶ πολιτικῆς, ἥτις διὰ μὲν τῆς κοσμικῆς αὐτῆς ισότητος προσέβαλλε τὴν ὑψηλοφροσύνην αὐτῶν, διὰ δὲ τῶν αὐστηρῶν ἀρχῶν καὶ κανονισμῶν ἀντέκρουε τὰ πάθη αὐτῶν.

Ἐκτὸς δὲ τῆς φυσικῆς ταύτης ἀλλὰ πονηρᾶς ζηλοτυπίας, ὑπῆρχον εἰς τὰ προνόμια τοῦ Κλήρου πράγματά τινα, τῶν ὁποίων συνετός τις καὶ εὐσεβὴς Ἡγεμὼν καὶ νομοθέτης ἠδύνατο εὐλόγως ν' ἀπαιτήσῃ τὴν κατάργησιν χάριν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Τὸ νὰ ὑπάρχωσιν ἐν ἰσχύϊ δύο διάφοροι Κώδικες νόμων κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐφ' ἅπασαν τὴν Αὐτοκρατορίαν (διότι

αἱ γαῖαι τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν ἀπανταχοῦ διεσπαρμέναι, καὶ δὲν ἔκειντο ὅλαι ὁμοῦ εἰς ἓν ἄθροισμα,) ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴν ἐπιφέρωσιν ἐνόχλησιν, καὶ νὰ μὴν αὐξάνη καθ' ἐκάστην ἡ ἐνόχλησις αὕτη ἀναλόγως πρὸς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἐκπολιτεύσεως· καὶ τοῦτο τοσοῦτον μάλλον, καθ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε τρίτη τις δικαιοδοσία ὑπερτάτη ἣτις ἠδύνατο νὰ δέχεται ἐφέσεις ἐν περιπτώσει δικῶν συμμιγῶν ἢ ἀμφιβόλων, καὶ ν' ἀποφασίζῃ ὡς διαιτητὴς μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μεγάλου Ἡγεμόνος Ἰωάννου Γ'. καὶ τῆς τοῦ Τσάρου Ἰωάννου Δ', οὐχὶ ἐκ φόβου ἢ ζήλοτυπίας κατὰ τῆς ἱεραρχίας παρὰ τῶν Μοναρχῶν ἐκείνων, ἀλλ' ἐκ πολιτικῆς ἀπλῶς πλεονεξίας τοῦ πρώτου, ἴσως δὲ καὶ ἐκ ῥοπῆς τινος πρὸς τὴν Ἰουδαϊζουσαν Αἵρεσιν, (περινενοημένην τινὰ ἀλλὰ πρόωρον προαντίληψιν τοῦ νεωτέρου ὕλισμοῦ,) καὶ ἐκ τυχαίας τινὸς ἀνάγκης τοῦ δευτέρου, ἀνεφάνησαν τὰ πρῶτα σημεῖα τῆς πολιτικῆς ἐκείνης τάσεως πρὸς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ πλούτου τῶν Ἐπισκόπων καὶ τῶν Μοναστηρίων, ἣτις ἔμελλε πάλιν νὰ δειχθῇ κατὰ τὴν 13. ἑκατονταετηρίδα, καὶ νὰ καταντήσῃ μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτῆς συνεπειῶν διὰ τῶν πράξεων Πέτρου τοῦ Α', Πέτρου τοῦ Γ', καὶ Αἰκατερίνης τῆς Β', κατὰ τὴν 14. ἑκατονταετηρίδα.

Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος Ἀλεξίου τοῦ Μιχαηλίδου, πρὸ τοῦ μέσου τῆς 13. ἑκατονταετηρίδος, (Α.Χ.1648,) συνέβη, ὥστε οἱ Βογιάροι τοῦ Συμβουλίου, οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ κηδεμόνες, νὰ προσθέσωσιν εἰς τὸν τότε συνταχθέντα νέον Κώδικα πολιτικῶν νόμων οὐχὶ μόνον ἄρθρον καθ' ὃ δὲν ἐπετρέπετο εἰς Ἐπισκόπους καὶ εἰς Μοναστήρια ν' ἀγοράζωσιν ἢ νὰ δέχωνται εἰς τὸ ἐξῆς νέα ἀκίνητα κτήματα, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν διάταξιν περὶ γενικῆς ἐπιθεωρήσεως πάντων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ἐπὶ σκοπῷ ἀφαιρέσεως τῶν ἀπὸ τινος χρόνου ἀποκτηθέντων ἐναντίον τοῦ γράμματος ἑτέρου διατάγματος περὶ ἀκινήτων κτημάτων ἐκδοθέντος ἐπὶ ἄλλης προηγηθείσης βασιλείας. Διότι οἱ Τσάροι οὐδόλως εἶχον

στοχασθῇ ὅτι ἢ αὐτοὶ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τοῦ χαρίζειν ἢ οἱ Ἐπίσκοποι καὶ τὰ Μοναστήρια ἀπὸ τοῦ λαμβάνειν παρ' αὐτῶν, ἢ ἐπὶ ῥητῇ αὐτῶν ἀδεία, νέα κληροδοτήματα· καὶ πολλὰ τοιαῦτα κληροδοτήματα πραγματικῶς ἐδωρήθησαν, καὶ ἀδειαι ἐδόθησαν πρὸς ἀπόκτησιν καὶ κατοχὴν νέων κτημάτων.

Διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ νέου Κώδικος οἱ Βογιάροι, ἀντὶ ἀπλῶς ν' ἀπαιτήσωσι νὰ παραχωρήσῃ ἡ Ἐκκλησία τὸ προνόμιον κεχωρισμένης δικαιοδοσίας ἐπὶ τῶν κατοίκων τῶν ἑαυτῆς γαιῶν εἰς πολιτικὰς ἀπλῶς δίκας, καὶ ἐπὶ πάντων εἰς ἄλλας τινὰς μικτὰς ὑποθέσεις (διότι περὶ τούτου ἡδύνατο εὐλόγως νὰ γείνη διαπραγματεύσεις, ἢ ἡδύνατο καὶ ν' ἀπαιτηθῇ παρὰ Συνόδου τοῦ Κλήρου,) ἀφίγοντες τὰ ἄλλα Ἐκκλησιαστικὰ Δικαστήρια καὶ τὸ ὑπέρτατον τοῦ Πατριάρχου νὰ διαμένωσιν ὅπως ὑπῆρχον, ἀνήγειραν νέον ὑπέρτατον Δικαστήριον λαϊκόν, ἵνα ὑπερισχύῃ πάντων ἐκείνων, καὶ ν' ἀποφασίσῃ προσέτι ἅπαντα τὰ ζητήματα τὰ περὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἰδιοκτησιῶν, αἵτινες, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῶν περὶ ἀμετακινήσιος κτημάτων διαταγμάτων, ἐτάττοντο ὑπὸ ἐπιτήρησιν καὶ διεύθυνσιν πολιτικῶν ὑπαλλήλων ὑπὸ τοῦ Στέμματος διοριζομένων.

Αἱ διατάξεις αὗται τοῦ Κώδικος τοῦ Ἀλεξίου Μιχαηλίδου, συνταχθεῖσαι ἐνῶ αὐτὸς ἦτον ἀνῆλιξ ὑπὸ τῶν Βογιάρων, καὶ ἐπικυρωθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ νεανίσκου ἔτι ὄντος ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἐκείνων, ἐγένοντο μετ' οὐ πολὺ ἀφορμὴ μεγάλης πάλης μεταξὺ τοῦ χειροτέρου μέρους τῶν Εὐγενῶν καὶ τοῦ γενναιοτέρου μέρους τῆς Ἱεραρχίας· πάλης, ἣτις ἦτον ἡ κρίσιμος ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου, καὶ ἡ κλεῖς πρὸς τὴν ἐφεξῆς ἱστορίαν τῆς Ῥωσσίας μέχρι τῆς σήμερον.

Ἡγέρθη κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἐν Ῥωσσίᾳ μέγας τις Πατριάρχης, ὀνόματι Νίκων, ὅστις διὰ τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος καὶ βίου, καὶ τῆς θέσεως καὶ ἄλλων τυχαίων πλεονεκτημάτων του, ἐδείκνυε ἅπαντα τὰ προσόντα τὰ προσφορώτατα εἰς τὸ νὰ προαγάγῃ τὴν εὐημερίαν καὶ δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος του, καὶ εἰς τὸ νὰ συγκεντρώσῃ

ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ τὴν Ἱεραρχίαν τὸν φθόνον καὶ τὴν δυσμένειαν τῶν κακοβούλων.

Ὁ Νίκων οὗτος, ἀπολαμβάνων οὐχὶ μόνον τὸ σέβας καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄκραν φιλίαν τοῦ Ἡγεμόνος του, Ἡγεμόνος φιλοστόργου καὶ εὐσεβοῦς, ἀναδεχόμενος κατ' ἀρχὰς τὸ Ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα προὔτεινεν ὡς συνθήκην τοῦτο, τὸ νὰ μὴν ἐπιβληθῶσιν εἰς τὴν Ἐπαρχίαν του, δηλαδή τὴν τῆς Νοβογοροδίας, οἱ κατὰ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἐκκλησίας νόμοι οἱ ἐκδοθέντες ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος αὐτοῦ· καὶ ὁ Ἀλέξιος συνήνεσεν εἰς τὴν προταθεῖσαν συνθήκην.

Βλέπων δὲ τὸ μέγεθος καὶ τὴν δυσχέρειαν τῆς πάλης ἥτις πιθανῶς ἔκειτο ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ὁ Νίκων, ἐνῶ ἦτον ἔτι μόνον Μητροπολίτης Νοβογοροδίας, ἐπρότεινε, καὶ ἐπεστάτησεν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐν ὀνόματι τοῦ Τσάρου, τὴν Ἀνακομιδὴν τῶν Λειψάνων τοῦ Ἀγ. Φιλίππου, πρῶτην Μητροπολίτου τῆς Μόσχας, εἰς τὴν ἐν τῇ Πρωτευούτῃ ἐκείνῃ Μητρόπολιν τῆς Κοιμήσεως. Ὁ Ἀγ. Φίλιππος ὑπῆρξε κατὰ τὸ γένος ἐκ τῶν πρώτων οἰκογενειῶν τῶν Βογιάρων, καὶ τὸ ἀξιεπαινετώτατον ἔργον τῆς Ἐπισκοπῆς αὐτοῦ ἦτο τοῦτο, ὅτι ἀτρομήτως ἐπέπληξεν Ἰωάννην τὸν Δ', τὸν Τρομερόν, διὰ τὰς ὁμότητες καὶ διὰ τὴν κακοπολιτείαν τῆς Ἐπικρατείας του, καὶ ἐκ τούτου ὑπέστη παρὰ τοῦ τυράννου ἐκείνου τὸν στέφανον τοῦ Μαρτυρίου. Ὀλίγοι ἢ οὐδείς ἴσως ὑπένοήσε τότε τὴν ἰδιόζουσαν σημασίαν τῆς πράξεως ταύτης, τῆς Ἀνακομιδῆς τῶν Λειψάνων αὐτοῦ, ἃν καὶ πάντες ἐνόουν ὅτι ἦτο δεῖγμα σεβασμοῦ παρὰ τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας, παρὰ τοῦ Κλήρου, τῶν Βογιάρων, καὶ τοῦ Τσάρου αὐτοῦ, ἀπονεμομένου πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐκείνην τῶν Ἱεραρχῶν ἥτις εὐτόλμως ἀνθίσταται καὶ ἐπιπλήττει τὴν κοσμικὴν βίαν, καὶ γενναίως ὑποφέρει διωγμοὺς χάριν τῆς ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης. Καὶ ἐάν τις ἤθελεν ἐννοήσῃ πρὸς τί ἀληθῶς ἀπέβλεπεν ὁ Νίκων διὰ τῆς προτάσεως ταύτης, ἢ ὅτι προεμήνυεν ὅτι ὁ ἐπόμενος Πατριάρχης τῆς Μόσχας ὀφείλε νὰ ᾔηται ἕτοιμος ν' ἀκολουθήσῃ τὰ ἔχνη τοῦ Φιλίππου, καὶ νὰ κερδήσῃ χώραν τινα παρὰ τοὺς

πόδας αὐτοῦ, ἤθελε στοχασθῇ τὴν τοιαύτην προμήνυσιν πολλὸν παράκαιρον καὶ ἄλογον. Διότι ποῖαν τινὰ ὁμοιότητα ἠδύνατό τις νὰ ἀποκαλύψῃ μετὰ τοῦ ἡπίου καὶ φιλοστόργου καὶ εὐσπλάγγνου Ἀλεξίου καὶ τοῦ μανιώδους σχεδὸν τέρατος τοῦ φονεύσαντος τὸν Φίλιππον ; καὶ μετὰ οἰωνοδήποτε τῶν τότε ζώντων Βογιάρων καὶ τῆς φρικαλέας Δορυφορίας τῆς λεγομένης «Ὀπρητσίνας ; » Ἀλλ' οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα.

Μόλις ἐξετελέσθη τῶν Λειψάνων τοῦ Ἀγ. Φιλίππου ἡ Ἀνακομιδὴ, καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ μετὰ καρτερίας ἀνθίστασθαι πρὸς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν κατὰ τινὰς περιστάσεις διεδηλώθη ὅτι εἶναι ἐν τῶν τεσσάρων ἀκρογωνιαίων θεμελίων τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας, ὅτε ὁ Πατριαρχικὸς θρόνος ἐχήρευσε, καὶ ἡ προαίσθησις τοῦ Νίκωνος ἐξεπληρώθη. Τότε δὲ, ἐνῶ ὁ Ἡγεμὼν καὶ φίλος του (καὶ πᾶσα ἡ Αὐλὴ μετ' αὐτοῦ) προσεκάλουν, καὶ παρώτρυνον, καὶ ἠνάγκαζον αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὴν Πατριαρχίαν, ἐδείκνυσεν ὁ Νίκων (ἀτόπως καὶ ἀκατανόητως ὅπως ἴσως ἐφάνετο) τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἀποστροφὴν καὶ φόβον, τὰ ὅποια ὁ προκατόχος του, ὁ Ἀγ. Φίλιππος, εἶχε δείξει ὅτε ἐξελέχθη ὑπὸ Ἰωάννου Δ', τοῦ Τρομεροῦ, ἵνα κατασταθῇ Μητροπολίτης. Καί, καθὼς ὁ Φίλιππος, συγκατένευσεν εἰς τὰς δεήσεις αὐτῶν μόνον ἐπὶ τισιν ὅροις· ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ Τσάρος καὶ οἱ Εὐγενεῖς πανδημῶς ὑπεσχέθησαν πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ ὅτι, ἐὰν ἐγίνετο Πατριάρχης αὐτῶν, ἤθελον εὐσυνειδότης ὑπακούει αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ των πατρός, καὶ νὰ ἀφήσῃ αὐτὸν νὰ διοικῇ τὰ Ἐκκλησιαστικά.

Οὕτως ὁ Νίκων ἐγένετο Πατριάρχης (Α.Χ.1653.) καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον ἐνήργησεν ὥστε οἱ χάριν αὐτοῦ πρότερον ἀνασταλόντες νόμοι ἐν μόνῃ τῇ Ἐπαρχίᾳ τῆς Νοβογοροδίας νὰ ἀνασταλῶσι ὡσαύτως καὶ καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς Ῥωσσικῆς Ἐκκλησίας καὶ Αὐτοκρατορίας. Ἀλλ' ὅμως ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ ἀπλὴ ἀναστολὴ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολλὸν, καὶ ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἔπρεπεν ἢ νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἢ ν' ἀκυρωθῶσιν· ἢ ἀκύρωσις δ' αὐτῶν, ἐγγεγραμμένων ἐν τῷ Κώδικι ὄντων, δὲν ἦτον ἔργον εὐκολόν· τοῦτο ὑπέφαινε προηγουμένην

πάλην, καὶ πλήρη ἀνατροπὴν τῶν ἐπιβρόων ἐκείνων ἐξ ὧν εἶχον καταχωρισθῇ ἐκεῖ. Τοῦτο δὲ ἦτο πρὸς τὸ ὅποιον ὁ Νίκων ἀπέβλεπε. Πρὸς τοῦτο παρεσκευάζετο, ὅτε διέπραξε τὴν Ἀνακομιδὴν τῶν Λειψάνων τοῦ Ἀγ. Φιλίππου, καὶ ὅτε ὑπεχρέωσε τὸν Τσάρον καὶ τοὺς Βογιάρους διὰ πανδήμου ὄρκου ὅτι θέλουσιν ὑπακούει αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ των πατρός.

Οἱ ἐπιλήψιμοι λοιπὸν νόμοι ἀνεστάλησαν καὶ ἔκειντο μετέωροι· καὶ ὁ Νίκων ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου καθήμενος διέτελει πράττων ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας ἀπάσης ὅ,τι πρότερον εἶχε πράξει μόνον ὑπὲρ τῆς μιᾶς Ἐπαρχίας τῆς Νοβογοροδίας. Ἀνεκούριζε τοὺς πτωχοὺς, ἀπένεμεν ἢ ἐπόριζε δικαιοσύνην πρὸς τοὺς καταπιεζομένους, ἐνεθάρρυνε τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν μάθησιν, ἐνίσχυε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν, καὶ μαλιστα μετὰ τοῦ Κλήρου, ἐξετάζων αὐτοπροσώπως τοὺς αἰτοῦντας χειροτονίαν, καὶ τιμωρῶν δραστηρίως παρανομοῦντας κληρικούς· διώρθε κατὰ χρήσεις παρεισαχθείσας εἰς τὰ τῶν ἱερῶν τελετῶν· εἰσήγαγε νέον καὶ προπεδέστερον τρόπον ψαλμωδίας· συνεκρότησε Σύνοδον πρὸς διόρθωσιν καὶ ἐκτύπωσιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Βιβλίων· καὶ ἐν γένει προῆγε πᾶσαν ἀναγκαίαν καὶ χρησιμον μεταρρύθμισιν. Συγχρόνως δὲ ἐκήρυττεν ἐπιμελῶς αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, μεταχειριζόμενος ἐν ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς καὶ ταῖς κοιναῖς ὁμιλίαις του λεκτικὸν πλήρες ἀναφορῶν πρὸς τὰς Ἱερὰς Γραφάς, ἀναφορῶν οὐχὶ ἐπιπολαίων καὶ τετριμμένων, ἀλλὰ προσφυῶν καὶ διδακτικῶν, δραστηκωτάτων καὶ ἱεροπρεπεστάτων, καὶ ἰδίως προσφορωτάτων εἰς ἐφαρμογὴν. Διὰ τούτων δὲ τῶν μέσων ἐφείλκυσε εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐγκάρδιον ἀγάπην εὐσεβοφρόνων ἀνδρῶν (καὶ μάλιστα τοῦ Ἡγεμόνος), ἀλλ' ὅμως καὶ τὴν ζήλοτυπίαν καὶ τὸ μῖσος πάντων τῶν ἀμαθεστέρων, δεισιδαιμονεστέρων, καὶ κακοηθεστέρων Ἱεραρχῶν καὶ Κληρικῶν, οἵτινες μετεχειρίσθησαν τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην διόρθωσιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Βιβλίων ὡς ἰσχυράν λαβὴν, ἵνα διασπείρωσι κατ' αὐτοῦ ἀπέχθειαν καὶ μετὰ τῶν λαϊκῶν ἐκείνων ὅσοι ἦσαν ὡς αὐτοὶ ἀμαθεῖς, δεισιδαίμονες, καὶ κακοήθεις.

Ἡ προσθήκη ἀπαραδειγματίστου πολιτικῆς ἐπιβροχῆς καὶ λαμπρότητος πρὸς τοιοῦτον χαρακτῆρα καὶ τοιαύτην θέσιν ἐπήγαγεν ἐπὶ τὸν Πατριάρχην παρὰ μεγάλης τινὸς φατρίας Βογιάρων προσωπικὸν μῖσος πολὺ σφοδρότερον παρ' ὅσον ἄλλως ἤθελεν ἐπαχθῆ ἢ ὑπὸ τῆς παρ' αὐτοῦ προαγωγῆς Ἐκκλησιαστικῶν μεταρρυθμίσεων, ἢ καὶ ὑπὸ τῆς ὑπερασπίσεως Ἐκκλησιαστικῶν δικαιωμάτων. Ὁ Τσάρος ἀποδημῶν ἐκ τῆς πρωτευούσης ἕνεκα τοῦ Πολωνικοῦ πολέμου προέκρινεν ὡς δυνάμει Ἀντιβασιλεῖα τὸν Πατριάρχην ὑπὲρ πάντας τοὺς Βογιάρους τοῦ Συμβουλίου, καὶ ἰδίως ὑπὲρ πάντας τοὺς ἐγγυτάτω τοῦ θρόνου ἱσταμένους ὡς συγγενεῖς τῆς συζύγου καὶ τῆς μητρός του, ἀνθρώπους μοχθηροὺς, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἐπιβροχὴν ὁ Νίκων, ἀπλῶς καὶ πιστῶς ἐκπληρῶν τὰ πρὸς αὐτὸν διαπιστευθέντα καθήκοντα, δὲν παρεχόρει οὐδέν. Ἐπειτα ἐν καιρῷ τοῦ μεγάλου λοιμοῦ ὁ Τσάρος ἀνέθεσε τὴν ὑπὲρ τῆς συζύγου καὶ τῆς οἰκογενείας του κηδεμονίαν πρὸς τὸν Πατριάρχην ὡς τὸν προσφιλέστατον καὶ πιστότατον φίλον του· καὶ ὅτε ἀνέλαβεν ἀβλαβῆ τὴν παρακαταθήκην ταύτην, ἀπένειμε πρὸς αὐτὸν ἐκ φιλοφροσύνης μὲν καὶ εὐγνωμοσύνης, ἀλλὰ μετ' ἀβουλίας, τὸν Ἡγεμονικὸν τίτλον « Μεγάλου Δεσπότη » (Βελήκι Ὁσσοῦδάρ,) τὸν ὅποιον ἦτον συνειθισμένος παῖς ὢν ν' ἀκούῃ ἀποδιδόμενον πρὸς τὸν μακαρίτην ἑαυτοῦ πάππον τὸν Πατριάρχην Φιλάρετον Νικητίδην. Τὸν τοιοῦτον τίτλον ἀπεποιεῖτο μὲν ὁ Νίκων ὡς ἀπρεπῆ, καὶ ἀπηγόρευσε πρὸς τοὺς κληρικοὺς νὰ τὸν μεταχειρίζωνται πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ἡ παρὰ τοῦ ἰδίου Τσάρου χρῆσις αὐτοῦ, καὶ ἐκ τούτου παρὰ τῶν αὐλικῶν προσέτι, ἦτο φύσει ἐπαχθεστάτη πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του μεταξὺ τῶν κορυφαίων Βογιάρων, καὶ ἐχρησίμευσεν ὕστερον, καίτοι ἀδίκως καὶ παραλόγως, ὡς μία τῶν κατ' αὐτοῦ κατηγοριῶν. Ἐνῷ δὲ διεῖπε τὴν Ἀντιβασιλείαν, ὁ Νίκων ἠτύχησε νὰ κατορθώσῃ ἢ νὰ προσδεχθῇ τὴν οὐσιωδεστάτην καὶ λαμπροτάτην προσθήκην εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν· διότι πρὸς αὐτὸν καὶ δι' αὐτοῦ ἐγένετο ἡ πρότασις ἣτις ὑπήγαγεν ὑπὸ τὸ Μοσχοβικὸν σκῆπτρον ὅλην

τὴν Μικρὰν λεγομένην Ῥωσσίαν μετὰ τῆς ἀρχαίας Πρωτευούσης Κιέβου καὶ τῶν Κοζακικῶν δυνάμεων τῆς Οὐκραίνης.

Ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων γίνεται εὐκατάληπτον πῶς συνεσκευάσθη συνωμοσία μεταξὺ μεγάλου μέρους τῶν προκρίτων Βογιάρων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν οἰκειοτάτων τοῦ Τσάρου συγγενῶν, καὶ τῆς φιλοσκότου καὶ ὀπισθοδρομικῆς μερίδος τῆς Ἱεραρχίας, ἵνα κατορθώσωσι τὴν πτώσιν τοῦ Νίκωνος. Καὶ ἂν δέ, ἐνόσφ ὁ Ἀλέξιος ἐπέμενεν ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ, δὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἄλλο τι εἰμὴ νὰ ἐπιδεικνύωσι τὴν ἀπέχθειάν των διὰ λέξεων καὶ διαβολῶν, ἀλλ' ὅμως ἔφθασεν ἐπὶ τέλους ὁ καιρὸς καθ' ὃν εἶδον ὅτι μετ' εὐστοχίας ἠδύναντο ν' ἀπακίτησωσιν ὥστε αἱ ἀνασταλεῖσαι τοῦ πολιτικοῦ Κώδικος διατάξεις νὰ ἐκτελεσθῶσι· καὶ ὁ Τσάρος ἔδωκε τὴν ἑαυτοῦ συναίνεσιν.

Τί κατ' ἀρχὰς ἐπήγαγε τὴν μεταβολὴν ταύτην τῆς γνώμης τοῦ Τσάρου δύσκαλον εἶναι σήμερον, ἴσως δὲ καὶ ἀδύνατον, ν' ἀνακαλυφθῇ. Τὰς προσωπικὰς συκοφαντίας τὰς παρὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Νίκωνος ἐπινοηθείσας πρέπει βεβαίως νὰ ἐξετίμησε κατὰ τὴν ἀληθείαν τῶν ἀξίων. Ὅτι δ' οὕτως εἶχε, δεικνύεται σαφέστατα ἐκ τῆς μέχρι τέλους ὑπολειφθείσης ἐν αὐτῷ προσωπικῆς ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸν Πατριάρχην. Ἡ ἀποτυχία τοῦ κατὰ τῶν Σουηδῶν πολέμου (τὸν ὅποιον εἶχε συμβουλεύσει ὁ Νίκων) δυσκόλως ἠδύνατο αὐτὴ μόνη νὰ ἐπιφέρῃ ψυχρότητα, ἂν καὶ ὁ Ἀλέξιος εἶχε βεβαίως βαθμὸν τινα σπουδαρχίας καὶ κενοδοξίας, καὶ ἦτον ἐπιβρόπις εἰς ὀργὴν ὅσας αἱ ὀρέξεις του ἀπὴντων ἐμπόδιον. Εἶναι δὲ πιθανώτερον ὅτι δὲν ἀνελογίσθη τὰς δυσχερείας τὰς προκύψουσας ἐκ τῆς διαγωγῆς ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ὅτι ἠγγυήθη ὅτε, χάριν τοῦ Νίκωνος, ἀνέστειλε τὰς διατάξεις τοῦ Κώδικος· καὶ ὅτι ἐκινεῖτο ὑπὸ τοῦ εὐπρεποῦς ἐν μέρει λόγου ὅστις ἐφαίνετο ὅτι ἔκειτο ἢ εἰς αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς τὰς διατάξεις ἐκείνας, ἢ, ὅπως δὴποτε, εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην, ὅτι μέρος οὔσαι τοῦ Κώδικος καὶ μὴ ἠκυρωμέναι ἔπρεπε νὰ τεθῶσιν εἰς ἐνέργειαν· καὶ πρὸς τούτοις ὑπὸ αἰσθηματος τῆς ἀνάγκης ἢ τοῦ νὰ συγκατατεθῇ εἰς τοῦτο, ἢ τοῦ ν'

ἀποσπασθῇ ἀμέσως καὶ ἐντελῶς ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ συγγενῶν καὶ ἀπὸ πάσης αὐτῶν τῆς μερίδος ἐν τῷ Συμβουλίῳ, καὶ νὰ δώσῃ εἰς τοῦ Νίκωνος τὰς ἀρχὰς πλήρη καὶ μόνιμον θρίαμβον ἐπὶ κινδύνῳ ἴσως τοῦ θρόνου του. Ἄλλ' ἐξ οἰωνοδήποτε κρυφίων λόγων ἐψυχράνθη ἡ ζέσις τῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην εὐμενείας του, παραδοθεὶς ἅπαξ εἰς βούλευμα ὀπισθοπορικόν, καὶ βλέπων ὅτι ὁ Πατριάρχης ἐξ ἀρχῆς τὰ πάντα προῖδὼν δὲν ἤθελε ποσῶς νὰ ἐνδώσῃ, παρεσύρετο κατὰ τινα ἀνάγκην ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην περιπλοκὴν· ἡ πολιτικὴ, καὶ ἐπὶ τέλους καὶ ἡ προσωπικὴ τοῦ Τσάρου ἀλλοτριώσεις ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου ἐπηυξάνετο μᾶλλον καὶ μᾶλλον· καὶ αἱ ἀντεκκλησιαστικαὶ τάσεις τῆς μερίδος ἐκείνης εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Τσάρος εἶχε παραδοθῇ ἐγίνοντο μᾶλλον καὶ μᾶλλον καταφανεῖς.

Οὐχὶ μόνον αἱ ἐπιλήψιμοι διατάξεις τοῦ Κώδικος ἐξετελοῦντο, ἐνῶ Δικαστήριον λαϊκόν, Μοναστηριακόν καλουμένον, κατίσχυε τοῦ Πατριαρχικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν εἰς πνευματικὰ ἀξιώματα, καὶ αὐτὴ ἡ χειροτονία εἰς Ἱερατικούς Βαθμούς, ἐξήρτητο ἐπὶ τινων περιπτώσεων ἀπὸ διαταγῆς κατ'εὐθείαν τοῦ Μονάρχου· ἐνῶ, πρὸ ὀλίγων μόνον ἐτῶν, ὅτε Κληρικοί τινες ἐξηγοῦντο τοῦ Τσάρου τὴν προστασίαν, ὁ Ἀλέξιος ἀπῆντησεν οὕτω· «Φοβοῦμαι τὸν Πατριάρχην Νίκωνα· οὗτος θέλει μοι εἰπεῖ, Μήπως παρεμβαίνω ἐγὼ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν στρατευμάτων σου, ἢ εἰς τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν τοῦ Βασιλείου σου; Διὰ τί λοιπὸν ζητεῖς σὺ νὰ παρεμβῇς εἰς τὴν πνευματικὴν διοίκησιν μοναχῶν καὶ κληρικῶν; »

Ἐπὶ τῶν περιστάσεων τούτων ὁ Νίκων, ἵνα συγκινήσῃ τὴν διάνοιαν καὶ τὸ συνειδὸς τῶν ἐμφρονεστέρων Βογιάρων, καὶ μάλιστα αὐτοῦ τοῦ Μονάρχου, μετεχειρίσθη ὡς τελευταῖον μέσον τὸ ἐφεξῆς· διεκήρυξε πανδημῶς ἐν τῇ Μητροπόλει ὅτι, «ἐὰν αὐτὸς ἦτον, ὡς ἐλέγετο, αἴτιος πάντων τῶν δεινῶν τῶν γινομένων ἐν τῇ Ἐπικρατείᾳ, οὐχὶ μόνον τῶν πολιτικῶν ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν, ἦτον ἕτοιμος ν' ἀφήσῃ αὐτοὺς εἰς ἑαυτούς· αὐτὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ᾔῃαι Πατριάρχης τῶν, ἐὰν αἱ πράξεις

αἱ εἰς αὐτὸν ἀνήκουσαι ἐπράττοντο ὑπ' ἄλλων κατὰ διαταγὴν τοῦ Τσάρου ἢ τῶν Βογιάρων· ἔπρεπε δὲ νὰ φροντίσωσι περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς Πατριαρχικῆς ἐξουσίας ἄνευ αὐτοῦ· ὡ καὶ οὕτω λέγων ἀφῆκε τὴν Ἀρχιερατικὴν ῥάβδον τοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀπῆλθεν ἐνδεδυμένος ἐνδυμα ἀπλοῦ μοναχοῦ μ'. βέρστια μακρὰν τῆς Μόσχας, εἰς Βοσκρεσένσκη, ὅπου ἐκτιζε μέγα Μοναστήριον ὀνομασθησόμενον *Νέαν Ἱερουσαλήμ*, μεθ' ἐνὸς ναοῦ οἰκοδομημένου κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Τάφου καὶ τῆς Ἀναστάσεως, τὸ ὅποῖον εἶχε πορισθῇ ἐκ Παλαιστίνης.

Ἀλλὰ τὸ κακὸν ὑπερίσχυσε· καὶ ὁ Ἀλέξιος εἶχεν ἀσθενείας τινὰς ἐξ ὧν ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην του, ἀφοῦ ἅπαξ ἀπεφάσισε κακοβούλως καὶ ἀπῆντησεν ἀντίστασιν. Ἀντὶ δὲ νὰ ἔλθωσιν εἰς γνώμην δοκιμωτέραν, τὸ Συμβούλιον τῶν Βογιάρων ἠθέλησαν νὰ δράξωσι κατὰ γράμμα τὰς λέξεις αὐτὰς τοῦ Νίκωνος· καὶ οὕτω, προσποιούμενοι ὅτι ἐθεώρουν τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ ὡς ἀπλὴν παραίτησιν, ἔστειλαν ν' ἀπαιτήσωσι τὴν συναίνεσιν του εἰς τὴν χειροτονίαν διαδόχου τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου. Μὴ δυνηθέντες δὲ νὰ λάβωσι ταύτην, καὶ περιπλεχθέντες πρακτικῶς ἐκ τῆς ἀρνήσεως τοῦ νὰ διέπη τὴν Πατριαρχίαν ὑποκείμενος εἰς τὰς λαϊκὰς αὐτῶν παρεμβάσεις καὶ μεσολαθήσεις, προσέτριβον εἰς αὐτὸν πάσας τὰς δυσχερείας ὅσαι ἐπηκολούθησαν, καὶ τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ παρεποιοῦν ὡς πολιτικὸν κακούργημα. Πόση δὲ ἦτο τοῦ Νίκωνος ἡ δύναμις καὶ προσωπικὴ ἐπιρροή, καὶ πόσον δεινὴ ἡ πάλῃ ἡ διαταράττουσα τότε ὅλον τὸ πολιτικὸν καὶ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν σύστημα τῆς Ῥωσσίας, ἐδείχθη ἀρκούντως ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, ὅτι ἐνῶ ὁ μὲν Πατριάρχης ἐμόναζεν ἐν Βοσκρεσένσκη, ἡ δὲ πολιτικὴ Κυβέρνησις διείπε τὰ τῆς Ἐκκλησίας προσωρινῶς διὰ Κληρικῶν ὅσοι ἤθελον νὰ ὑπηρετῶσιν αὐτὴν δουλοπρεπῶς, ἄνευ Πατριάρχου, ἡ πάλῃ αὕτη τῶν δύο μερίδων διήρκεσε μετέωρος οὐχὶ ὀλιγώτερον ὀκτὼ ἐτῶν. (Α. Χ. 1658—1667.)

Ἐν συμβεβηκόσ τῆς περιόδου ταύτης, ὡς ἔχον ἀπ' εὐθείας

ἀναφορὰν πρὸς τὴν προσωπικὴν ἁμαρτίαν τοῦ Ἀλεξίου καὶ τὴν τιμωρίαν αὐτῆς ἐν τοῖς ἀπογόνους αὐτοῦ, εἶναι σημειώσεως ἄξιον·

Εἰς ἡ δύο Βογιάροι, οἵτινες εἶχον παραχωρήσει ἰδιοκτησίαν τινὰ πρὸς τὸν Νίκωνα διὰ τὸ Μοναστήριον αὐτοῦ τῆς Νέας Ἱερουσαλὴμ, ἐνῶ ἡ ἀπόκτησις ἰδιοκτησίας τοιαύτης ἦτο μὲν ἐναντία πρὸς τοὺς περὶ ἀκινήτων κτημάτων νόμους καὶ πρὸς τὸν Κώδικα, ἀλλὰ κατεστάθη νόμιμος κατ' εἰδικὴν ἄδειαν τοῦ Τσάρου, ἔλαβον εὐκαιρίαν ἐκ τῆς νέας ἐπικυρώσεως τῶν διατάξεων τοῦ Κώδικος ν' ἀπαιτήσωσι καὶ ν' ἀναλάβωσι τὴν ἰδιοκτησίαν των. Ὁ Νίκων δὲ τότε διέταξε ν' ἀναθεματισθῶσι δημοσίᾳ οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, καὶ νὰ ἀναγνώσωσιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῇ γενομένη κατὰ τὴν περίστασιν ἐκείνην Παρακλήσει ψαλμούς τινας περιέχοντας ἁράς· ὡς, «*Δίκασον Κύριε, τοὺς ἀδικοῦντάς με·*» κτλ. «*Πρόσθετε ἀρομίαν ἐπὶ τὴν ἀρομίαν αὐτῶν·*» «*Ἐξάλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώοντων·*» κτλ. «*Γενηθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὄρφανοί, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ χήρα· Γενηθήτω τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς ἐξολόθρευσιν·*» κτλ. «*Ὅνθ' ὧρ ἠγάπησε κατάραν, καὶ ἤξει αὐτῷ, καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογία, καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ·*» κτλ. Τάχιστα δ' ἀπηγγέλθησαν ταῦτα πρὸς τὴν Αὐλὴν, καὶ διεβεβαιοῦτο ἐκεῖ, οὐχὶ ἀπεικόντως, ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Νίκωνος ὅτι ἀνεθεμάτισε καὶ κατηράσθη τὸν ἡγεμόνα του, καθότι ἡ καταρασθεῖσα ἱεροσουλία καὶ τὰ εἰρημένα ἄτομα ἐταυτίζοντο ὑπ' αὐτῶν μετὰ τοῦ Τσάρου καὶ τῆς Κυβερνήσεώς του. Ἀπεστάλησαν δ' Ἐπίτροποι παρὰ τοῦ Συμβουλίου ἐν ὀνόματι τοῦ Τσάρου πρὸς τὸν Πατριάρχην ἵνα ἐρωτήσωσιν, ἂν κατηράσθη τὸν Τσάρον; καὶ ἂν οὐχὶ αὐτόν, ποῖον ἄλλον κατηράσθη, ἢ τί ἐπραξεν; Οἱ Ἐπίτροποι δὲ, οἵτινες ἦλθον μετὰ τρόπου σοβαροῦ καὶ ἀπειλητικοῦ, διετάχθησαν νὰ περιμένωσι μέχρις οὗ τελειωθῇ ἡ Λειτουργία· καὶ τότε ἐπληροφρήθησαν παρὰ τοῦ Πατριάρχου ὅτι δὲν κατηράσθη τὸν Ἀλέξιον, οὐδὲ πρὸς αὐτὸν προσωπικῶς ἀπετείνοντο τὰ γενόμενα ἀλλ' ὅτι κατηράσθη ἄλλα τινὰ ἄτομα, ληστὰς τῆς Ἐκκλησίας

τῶν ὁποίων ἀνέφερε τὰ ὀνόματα· καὶ ὅτι, ἂν ἤθελον νὰ μείνωσι καὶ ν' ἀκούσωσιν, ἤθελε διατάξει νὰ ἐπαναληφθῇ πάλιν ἡ Παράκλησις ἐκείνη ἐνώπιον αὐτῶν. Οὕτως οἱ Ἐπίτροποι ἐπανήλθον μετὰ ταύτης τῆς ἀπαντήσεως. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης μία τῶν καιριωτέρων κατηγοριῶν κατὰ τοῦ Νίκωνος ἦτον ὅτι κατηράσθη τὸν Τσάρον· καὶ ὁ Νίκων, καίτοι μὴ καταρασθεὶς ὄντως αὐτὸν (διότι ἠδύνατο θεθαίως νὰ διακρίνῃ τὴν ἀμαρτίαν, καίτοι μεγάλην οὔσαν, θεοσεβοῦς καὶ φιλοστόργου ψυχῆς ἀπὸ τῆς πωρώσεως κακοβούλου καὶ ἱεροσύλου ἀδικίας), ἐδείκνυνεν ὅμως, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ὕστερον, ὅτι ἐφοβεῖτο μὴ ὁ Ἀλέξιος ἐμπεριληφθῇ πραγματικῶς εἰς τὴν κατάραν, καὶ ἐπισύρῃ τὴν τιμωρίαν αὐτῆς ἐφ' ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἀπογόνους.

Τέλος δὲ, μετὰ πάλιν ὀκταετῇ, ἐπειδὴ ἡ Πατριαρχία καθ' ὅλον τοῦτον τὸν χρόνον ἦτον κατὰ τινα τρόπον μετέωρος, ἀπώπειρα δέ τις πρὸς καθάρεσιν τοῦ Νίκωνος διὰ Συνόδου Ῥώσσων Ἐπισκόπων ἀπέτυχε, ὁ Τσάρος ἐπείσθη νὰ προσκαλέσῃ τοὺς τέσσαρας Ἀνατολικούς Πατριάρχας καὶ ἀριθμὸν τινα Ἑλλήνων Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων, οἵτινες, συγκροτήσαντες μετὰ Ῥώσσων Ἐπισκόπων μικτὴν Σύνοδον ἐν Μόσχᾳ τῷ ἔτει 1666, ἐνώπιον τοῦ Τσάρου αὐτοῦ καὶ τῶν Βογιάρων, ἐδίκασαν καὶ καθήρεσαν τὸν Νίκωνα ὅπως ἐζητεῖτο παρ' αὐτῶν, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθον ἐντίμως ἀνταμειφθέντες διὰ τὴν ὑπηρεσίαν των. Δύο μόνοι ἐκ τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν ἦσαν αὐτοπροσώπως παρόντες, ὁ Ἀλεξανδρείας Παῖσιος, καὶ ὁ Ἀντιοχείας Μακάριος, ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος εἶχε καὶ πρότερον διατρίψῃ ἐν Ῥωσσίᾳ, κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Νίκωνος, καὶ εἶχεν εὐεργετηθῇ παρ' αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ οἱ τέσσαρες ἦσαν μέτοχοι τῶν γενομένων.

Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ πληρέστερον τὴν ἱστορίαν τῆς ἀξιωμακροῦς ταύτης δίκης, πρέπει νὰ ζητήσῃ αὐτὴν ἐν τῇ τοῦ Νίκωνος ἐντύπῳ Βιογραφίᾳ τῇ συνταχθείσῃ ὑπὸ τοῦ πιστοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ κληρικοῦ Σουσερηνωβίου, καὶ ἐν ἄλλοις τοιοῦτοις συγχρόνοις ἐγγράφοις ἅτινα διασώζονται ἐν Ῥωσσίᾳ ἢ

ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀλλ' ἐν ἡ δύο περιστατικὰ εἶναι τοσοῦτον χαρακτηριστικά, ὥστε δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῶσιν ὅλως ἀμνημόνευτα. Ὁ Νίκων προσήλθεν ἐνώπιον τῆς Συνόδου παρεσκευασμένος καὶ ἐνδεδυμένος ὡς εἰς καταδίκην θανάτου. Ὁ Ἀλέξιος δὲ, ὅστις καίτοι μὴ παρεσκευασμένος εἰς ὀπισθοδρομήσιν ἡμάρτανεν ὅμως καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν σκευωρίαν ἐναντίον τῆς καλλιτέρας αὐτοῦ φύσεως καὶ συνειδήσεως, καὶ διέσωζε τοῦλάχιστον πολὺ μέρος τοῦ προτέρου σεβασμοῦ καὶ τῆς εὐμενείας του πρὸς τὸν Πατριάρχην, διεταράχθη πρὸς τοῦτο· καὶ ἐν ἐκπλήξει τῶν Βογιάρων ἀφήσας τὸν θρόνον του, ἐπλησίασε πρὸς τὸν Πατριάρχην, καὶ ἔλαβε τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐπέπληξε διότι ἐνόμιζεν αὐτὸν ἱκανὸν τοιούτων σκοπῶν. Συνωμίλησάν δὲ ὀλίγην ὥραν μετὰ φωνῆς χθαμαλῆς, ὁ μὲν Πατριάρχης ἐξηγῶν ὁποῖα ὑπῆρξαν ἀληθῶς πράγματά τινα παρανοηθέντα ὑπὸ τοῦ Τσάρου, καὶ ἐκθέτων τὰ τεχνάσματα καὶ τοὺς σκοποὺς των ἐχθρῶν του, ὁ δὲ Τσάρος, ὡσεὶ ὁμολογῶν ὅτι μᾶλλον ἢ ἥττον ἔσφαλε, διαμαρτυρούμενος ὅτι ἤλπιζεν ἔτι καὶ τότε ὅτι ἠδύναντο νὰ διαφύγῃσι τὰ ἔσχατα· ἀλλ' ὁ Νίκων εἶπε πρὸς αὐτὸν σαφῶς, καίτοι ἡπίως, ὅτι ἡπατᾶτο ἐὰν ἐνόμιζε δυνατόν τοῦτο· ὅτι ἤδη δὲν ἠδύναντο νὰ ὀπισθοδρομήσῃ, καὶ ἐὰν ἤθελεν· ὅτι ἡ ὀργή του ἔπρεπε ν' ἀποπερατωθῇ καὶ νὰ ἐκπληρωθῇ. Ἀφ' ἑτέρου δὲ, ὅτε εἰς τῶν τοῦ Νίκωνος Κληρικῶν, λησμονῶν ἑαυτὸν ἐξ ἀγανακτήσεως κατὰ τινος ψευδομάρτυρος, ὑπεφώνησε· «Τοῦτο, ὦ εὐσεβέστατε Τσάρε, εἶναι ψεῦδος·» ὁ Τσάρος οὐδεμίαν ἔδειξε σπουδὴν ἵνα μάθῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὀργὴν μᾶλλον καὶ μανίαν διὰ τὴν τόλμην τοῦ Κληρικοῦ. Καὶ ὅτε τοῦ Νίκωνος αἱ ἀποκρίσεις ἐφαίνετο ὅτι ἔφερον τοὺς κατηγοροὺς του εἰς καταισχύνην ἢ εἰς σιωπὴν, ὁ Ἀλέξιος ἀνυπομόνως ἐστράφη πρὸς τοὺς Βογιάρους, καὶ ἡρώτα ἂν μηδεὶς αὐτῶν ἤθελε νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἡγεμόνος των. Ὅτε δὲ πρὸς τὴν πρόσκλησιν ταύτην ἐγένετο ἀπάντησις ὁποῖα ἠδύναντο νὰ προσδοκάται, ὁ Πατριάρχης ἠρώτησεν εἰρωνικῶς, «Διὰ τί δὲν διατάττεις αὐτοὺς νὰ πιῶσι λίθους; οὕτως ἤθελον ταχέως τελειώσῃ τὸ ἔργον· ἀλλ' οὐ-

δέποτε θέλουσι τελειώσει ἐμὲ διὰ λόγων, ἂν καὶ ἄλλα ἐννέα ἔτη συλλέξωσιν αὐτούς. » Καὶ λόγοι ὅμως ὑπῆρξαν ἀρκοῦντως, καὶ μᾶλλον ἢ ἀρκοῦντως. Ὁ πρῶτον Ἀρχιεπίσκοπος Γάζης, Ἕλληνα, Παΐσιος ὀνομαζόμενος, ἐξῆρχεν ἐντῇ διαδικασίᾳ διὰ τῆς ὠνίου καὶ πομπώδους ῥητορείας του, καὶ ἀνέφερε Χριστιανούς καὶ Ἐθνικούς συγγραφεῖς, ἐμμέτρον καὶ πεζοῦ λόγου, ἀδιακρίτως ὑπὲρ ἀποθεώσεως Βασιλέων, μέχρις οὗ τὸ Συμβούλιον ἀποφασίσαν (ὅ,τι καὶ ὁ Νίκων αὐτὸς πάντοτε ἐδίδασκε) ὅτι ὁ μὲν Τσάρος πρέπει νὰ ᾔηται ὑπέρτατος ἐν τῇ πολιτικῇ κυβερνήσει, ὁ δὲ Πατριάρχης ἐν τῇ πνευματικῇ, (Τοσοῦτον εἶναι δύσκολον νὰ ψεύδῃται τις μετ' εὐκρινῶν ἐκφράσεων ἐν πλήρει γνώσει,) κατεδίκαζε τὸν Νίκωνα διὰ τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπαχθείσας κατηγορίας, καθήρεσεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ καὶ τοῦ Ἐπισκοπικοῦ καὶ τοῦ Ἱερατικοῦ ἀξιώματος, καὶ περιώρισεν αὐτὸν εἰς ἀπομεμακρυσμένον Μοναστήριον ὡς ἀπλοῦν μοναχόν. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1667. Α. Χ.

Ἐπὶ τῶν περιστάσεων τούτων ὁ Νίκων πρὸς τὸν πέριξ αὐτοῦ συρρέοντα λαόν, ἵνα λάβῃ τὴν εὐλογίαν του, ἔλεγε ταύτην μόνην τὴν λέξιν, « Προσεύχεσθε ! » Πρὸς τοὺς κορυφαίους δὲ τῶν ἐχθρῶν του Κληρικῶν, οἵτινες ἔρριπτον ἐπ' αὐτὸν πλῆθος χλευασμῶν καὶ ὕβρεων, προσεῖπε τὴν προσεγγίζουσαν αὐτῶν τῶν ἰδίων τιμωρίαν καὶ ἐξευτελισμόν· καὶ τινὰς τούτων ἔζησεν ὥστε νὰ ἱδρὴν πίπτοντας πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ μετὰ δακρύων μετανοίας. Τοὺς Πατριάρχας δὲ ἐπέπληξε διὰ τὴν ἀναξίαν τοῦ χυμακτῆρός των συγκατάθεσιν ἕνεκα κέρδους οὐδαμινού, προσφέρων πρὸς αὐτοὺς ἐμφαντικῶς ἓνα μαργαρίτην μέγαν ἀπὸ τῆς μετωπίδος τοῦ καμιλαυχίου τὸ ὅποῖον ἀφῆρεσαν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ λέγων οὕτω· « Τέλος πάντων, ἐὰν κερδήσητε ἐκ τούτου ἐλεημοσύνην τινά, ὥστε νὰ παρηγορῆσθε ὑπὸ τὰς συμφοράς καὶ τὰς καταθλίψεις τὰς ὁποίας πάσχετε παρὰ τῶν Τούρκων, αὕτη δὲν θέλει διαρκέσει ἐπὶ πολὺ· καὶ ἠδύνασθε νὰ ἐνασχολῆσθε πρεπωδέστερον καὶ ὠφελιμώτερον παρὰ πλανώμενοι εἰς μακρὰς χώρας ὡς ἐπαῖται. » Ἐνῶ δ' ἐγίνετο τοῦτο, ἢ μετ' οὐ πολὺ, ὁ Τσάρος ἔ-

πεμψε πρὸς αὐτὸν ἓνα τῶν Βασιλέων του, ἐκ τῶν γενναιοτέρων, μετὰ δώρου χρημάτων καὶ μηλωτῶν εἰς χρῆσιν τοῦ Νίκωνος καὶ τῶν ἀκολουθῶν αὐτοῦ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν· διότι δὲν εἶχον μεθ' ἑαυτῶν οὐδὲν ἐκ τῶν ἰδίων, καὶ ἔπρεπεν ἀμέσως νὰ πεμ- φθῶσιν εἰς Μοναστήριον εἰς τὰ βορειότατα τῆς Ῥωσσίας, ἐνῷ ἦτο τότε Ἰανουάριος μὴν καὶ ὁ πάχος δριμύτατος. Ἀλλ' ὁ Νίκων δεικνύων τὰ δῶρα εἶπε· « Φέρετε τὰ ὑτά ὀπίσω πρὸς τὸν πέμ- φαντα αὐτά. Ταῦτα δὲν εἶναι τῶν ὁποίων ἔχει χρεῖαν ὁ Νίκων. » Ὁ Ἀξιωματικὸς δὲ, ἀφοῦ ματαίως παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ μὴ περιφρονήσῃ καὶ λυπήσῃ τὸν Κύριόν του ἀπορρίπτων οὕτω τὴν φιλοφροσύνην αὐτοῦ, προσελθὼν ἡσύχως πρὸς αὐτὸν εἶπεν· « Ὁ Τσάρος μοι προσέταξεν ὡσαύτως νὰ ζητήσω τὴν συγχώρη- σίν σου, καὶ τὴν εὐλογίαν σου. » Ὁ Νίκων δὲ ἀπήντησε διὰ τῶν λέξεων τούτων τοῦ ψαλμοῦ τῶν καὶ ἀνωτέρω ἤδη μνημο- νευθεισῶν· « *Οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν,* » (τουτέστιν, οὐχὶ ὅσον ἔδει, οὐδὲ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας,) « καὶ διὰ τοῦτο μακρύνεται ἀπ' αὐτοῦ. » ὑποδηλῶν ἀπ' εὐθείας μὲν τὴν ἑαυτοῦ ἐξορίαν, ἐκ πλαγίου δὲ τὴν μέλλουσαν πιθανῶς τιμωρίαν τῆς ἀμαρτίας αὐ- τοῦ. Ἐνῷ δὲ ἀνέβαιναν εἰς τὸ ὄχημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔμελλε ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Μόσχας, ὁ Νίκων ἀπήγγελλε πρὸς ἑαυτὸν ἐκφώ- νως μετ' εἰρωνίας τὰς λέξεις ταύτας ἐκ προτέρας τινὸς συνο- μιλίας μνημονευθείσας· « Ἄ, Νίκων, Νίκων, μὴ στερηθῇς τοὺς φίλους σου· μὴ λέγῃς πάντα ὅσα ἐνδεχόμενον νὰ ᾔναι ἀληθῆ. . . Ἐὰν ἤθελες μόνον νὰ δώσῃς ὀλίγα λαμπρὰ συμπόσια, καὶ νὰ δειπνήσῃς μετ' αὐτῶν, πάντα ταῦτα δὲν ἤθελον ἐπέλθῃ ἐπὶ σέ. »

Δὲν πρέπει δὲ νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τοιοῦτος ἀνὴρ οἷος ὁ Νίκων, καὶ τοιαύτη ὑπόθεσις οἷα ἡ τοῦ Νίκωνος, δὲν εἶχον πολλοὺς ἀφωσιωμένους ὁπαδοὺς, καὶ μάλιστα μεταξὺ τοῦ Κλήρου. Ἐκ τούτων τινὲς μὲν καὶ ἐθανατώθησαν· ἄλλοι δὲ ἀνεκρίθησαν μετὰ στρεβλώσεως· πολλοὶ δὲ περιωρίσθησαν εἰς διάφορα Μοναστήρια, καὶ ἐκρατοῦντο ἐκεῖ περιωρισμένοι ἐπὶ ἰε. ἢ ις. ἔτη. Ὀλίγοι τινὲς ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ συνοδεύσωσιν αὐτὸν εἰς Βιελο-όξερο (Λευκὴν Λίμνην), καὶ νὰ μετὰσχῶσι τῆς φυλακίσεως αὐτοῦ.

Καὶ μεταξύ δὲ προσέτι τοῦ λαοῦ, οἷασδήποτε καὶ ἂν εἶχον
τινὲς τούτων προλήψεις περὶ τὰ Ἐκκλησιαστικά Βιβλία, ὑπῆρ-
χον τοιαῦτα ὑπὲρ αὐτοῦ αἰσθήματα, ὥστε ἡ Κυβέρνησις προέ-
βαινε μετ' ἄκρας περισκέψεως καὶ δειλίας μάλιστα εἰς ἐκτέ-
λεσιν τῆς καταδίκης αὐτοῦ. Ἡ φρουρά ἡ ἐντὸς τοῦ Κρεμε-
λίου διετάχθη νὰ φέρηται πρὸς τὰ συρρέοντα πλήθη μεθ' ὅλης
τῆς δυνατῆς φιλοφροσύνης, καὶ νὰ ἀναγγέλλῃ πρὸς αὐτὰ ὅτι
ἤθελεν ἀναχωρήσει ὁ Νίκων διὰ τοῦ Βορείου μέρους, ἐνῷ πραγ-
ματικῶς αἱ πύλαι ἐκλείσθησαν, καὶ ἐξαίφνης μετεκομίσθη με-
τὰ μεγίστης ταχύτητος, ἰσχυρῶς φρουρούμενος, διὰ τῆς Γεφύ-
ρας πρὸς τὸ Νότιον τοῦ ποταμοῦ, καὶ οὕτως ἐξῶ τῆς πόλεως
καὶ τῶν προαστείων, κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν. Μὴ θελήσας
δὲ νὰ δεχθῇ τοῦ Τσάρου τὰ δῶρα ἐδέχθη ὕστερον ἓνα ἐπενδύ-
την δωρηθέντα τυχαίως παρὰ τινος εὐσπλάγχχνου Ἀρχιμανδρί-
του· καὶ αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ἀκόλουθοί του ἔπαθον πολὺ ἐκ τοῦ
δριμύος ψύχους. Διεκομίζοντο δὲ μετ' ἄκρας ταχύτητος διὰ τῶν
πόλεων καὶ τῶν κωμῶν τὰς ὁποίας ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ πε-
ράσωσιν, καὶ δὲν ἐπετρέπετο νὰ σταθῶσιν οὐδαμοῦ, μηδὲ ν' ἀ-
γοράσωσι τι δι' ἑαυτοὺς καθ' ὁδόν.

Ἐπὶ τέλους δ' ἐστάθησαν ἕως οὗ διέλθῃ ἡ νύξ· καὶ κατέλυ-
σαν εἰς τινα οἰκήματα, ἐξ ὧν ἐδιώχθησαν μετ' ἐπιμελείας οἱ
πρότερον κατέχοντες αὐτά. Ἀλλὰ κατὰ τὸ μεσονύκτιον, ὅτε ὁ
Νίκων καὶ οἱ περὶ αὐτὸν κατελείφθησαν μόνοι, ἠνεώχθη τις
θύρα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ δωματίου, καὶ διὰ ταύτης ἀνέβη
γραῖά τις, ἥτις πρῶτον ἠρώτησε τίς ἦτον ὁ Πατριάρχης Νίκων ;
καὶ ὅτε οὗτος ἀπεκρίθη· Ἐγὼ εἶμαι· πεσοῦσα εἰς τοὺς πόδας αὐ-
τοῦ, εἶπε μετὰ πολλῶν διαμαρτυριῶν ὅτι ἦτον ἀληθέστατον, ὅτι
εἶχε παραγγεληθῇ κατ' ὄναρ τὴν προλαβοῦσαν νύκτα, νὰ περι-
μένη αὐτόν. Εἶχεν ἰδεῖ, ἔλεγε, πολὺ εὐεიდῇ τινα ἄνθρωπον
λέγοντα πρὸς αὐτήν· « Ὁ δούλός μου Νίκων ἔρχεται ἐνταῦθα
ὑποφέρων πολὺ ἐκ τοῦ ψύχους, καὶ ἐνδεής πάντων τῶν ἀναγ-
καίων· δὸς λοιπὸν εἰς αὐτόν ὅ,τι ἔχεις. » Ἐνεκα τούτου, ἔλε-
γεν αὐτῇ, ἐκρύφθη εἰς τὸ κατώγειον πρὶν ἔλθωσι τοῦ Τσάρου

οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ καταλάβωσι τὴν οἰκίαν τῆς καὶ ἀποδιώξωσι τοὺς οἰκήτορας. Μετὰ τοῦτο ἐκφέρουσα ἀριθμὸν τινα μηλωτῶν καὶ ἄλλων ἐνδυμάτων τῶν υἱῶν τῆς, (οἷτινες κατῴκουν μετ' αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ,) καὶ χρήματα, παρεκάλει αὐτὸν ἐπιμόνως νὰ δεχθῇ πρὸς χρῆσιν ἰδίαν καὶ τῶν ἐαυτοῦ Κληρικῶν. Καὶ ὁ Νίκων ἐδέχθη τὴν οὕτω πορισθεῖσαν πρὸς αὐτὸν προμήθειαν ἀντὶ τῆς παρὰ τοῦ Τσάρου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀπορρίψῃ.

Ὁ Νίκων ἔζησε πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν καθάρσεσίν του, καὶ περισσότερα παρὰ τὸν Ἀλέξιον. Οὐδέποτε δὲ κατ' οὐδένα τρόπον ἀνεγνώρισεν ὡς δικαίαν τὴν καταδίκην του· οὐδ' οἱ Κληρικοὶ οἱ παρακολουθοῦντες αὐτὸν ἔπαυσαν ποτὲ τοῦ προσαγορεύειν αὐτὸν Πατριάρχην, ἢ τοῦ εὐχέσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ καθ' οἷον τοιοῦτον ἐν ταῖς Ἱεραῖς Ἀκολουθίαις. Καὶ ὁ Ἀλέξιος δὲ δὲν ἔπαυε τοῦ πέμπειν κατὰ καιροὺς ἵνα ζητῶσι τὴν συγχώρησίν του, καὶ προσφέρωσι πρὸς αὐτὸν δῶρα, τὰ ὅποια ὁ Νίκων μέχρι τινὸς ἀπερρίπτειν. Ἡ φυλάκισις αὐτοῦ ἦτο κατ' ἀρχὰς εἰς ἄκρον αὐστηρά· τὰ παράθυρα τοῦ κελλίου του ἦσαν συγκεκλεισμένα διὰ σιδήρων, καὶ δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐξέλθῃ οὐδὲ εἰς περίπατον. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Ἀλέξιος, ἄνευ εἰδήσεως τοῦ Συμβουλίου, ἔστειλε μυστικὰς διαταγὰς ἵνα μετριάσωσιν ὅπως οὖν τὴν ὑπερβολικὴν ταύτην αὐστηρότητα· καὶ οὕτω τὰ σιδήρα τῶν παραθύρων ἀφῆρέθησαν· διὰ τὸ ὅποῖον ἐπῆλθεν ἀκολουθῶς ἐπίσημος ἐπίπληξις παρὰ τοῦ Συμβουλίου, ὡς εἴαν εἶχε πρᾶχθῇ ἄνευ ἐπισήμου ἀδείας. Τέλος δὲ, βλέπων ὅτι τὰ γενόμενα δὲν ἠδύναντο ν' ἀπογείνωσι, καὶ ὅτι οἷονδ' ἥποτε καὶ ἂν ἦτό ποτε τὸ σφάλμα τοῦ Τσάρου, δὲν ἠδύναντο ἴσως πλέον νὰ παλινδρομήσῃ, οὐδὲ ν' ἀπαλλαχθῇ ἐκ τῶν πολιτικῶν ἐκείνων ἀναγκῶν καὶ ἐπιβρώων αἵτινες περιεστοίχιζον αὐτόν, ὁ Νίκων δὲν ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἀγαθὸν ὑπῆρχεν ἐν τῷ χαρακτῆρι τοῦ Ἡγεμόνος του, καὶ ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν, λέγων ὅτι συνεχώρει αὐτὸν προσωπικῶς ὡς ἄνθρωπος ὅ,τι καὶ ἂν ἔπαθεν ἀδίκως, καὶ κατὰ τοῦτο ἀπέστελλε πρὸς αὐτόν τὴν εὐλογίαν του· καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς ἤθελε δεχθῇ τὰ παρ' αὐτοῦ στελλόμενα δῶρα. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ὁμως, ἀναλο-

γιζόμενος ὅτι ὁ Παντοδύναμος ἠδύνατο ἔτι νὰ δώσῃ πρὸς τὸν Τσάρον καὶ ἄλλην εὐκαιρίαν, καὶ μὴ ἐπιθυμῶν μῆτε νὰ πράξῃ τι δυνάμενον ἀπρεπῶς ν' ἀποκοιμίσῃ τὸ συνειδὸς αὐτοῦ, μῆτε νὰ παραμελήσῃ τι δυνάμενον νὰ ἐξεγείρῃ καὶ φωτίσῃ αὐτὸ, ὑπέδειξεν ὅτι αὕτη ἦτον ἀτελής μόνον καὶ προσωπικὴ συγχώρησις· καὶ ὅτι ὑπῆρχεν ἄλλη πληρεστέρα καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Ἀφesis μετὰ χειροθεσίας, τὴν ὁποίαν εἶχε χρεῖαν νὰ ζητῇ ὁ Ἀλέξιος, καὶ τὴν ὁποίαν τότε ἤθελε δώσει ὁ Νίκων ὅτε ἤθελεν ἰδεῖ τοῦ Τσάρου τὸ πρόσωπον ἐν Μόσχᾳ. Ἀλλὰ τοῦτο ἐπῆγε πλήρη τὴν ἀνασκευὴν τοῦ παρελθόντος, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας πτώσιν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Νίκωνος· καὶ τοιαύτην χάριν δὲν εἶχε προετοιμάσει ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξίου ἡ Θεία Πρόνοια. Πολὺ ὁμῶς ἐχάρη, ὁ Ἀλέξιος διότι ὁ Πατριάρχης ἔκαμε τὴν τοσαύτην συγκατάβασιν· καὶ ἔκτοτε ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν πολλὰ δῶρα, καὶ μάλιστα κοσμήματα καὶ ἱερὰ ἄμφια διὰ ἐν παρεκκλησίαν τοῦ Μοναστηρίου, ὅπου ἦτον ἤδη ἐπιτετραμμένον πρὸς αὐτὸν νὰ ἱεουργῇ, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ εὐχῇται ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του. Καὶ περὶ τὴν τελευτὴν δὲ τοῦ βίου του καὶ δι' ἀγγελιαφόρων καὶ διὰ τῆς ἐγγράφου διαθήκης του ἐζήτησε πάλιν ἐπισήμως τὴν συγχώρησιν τοῦ Νίκωνος, ὀνομάζων αὐτὸν Πνευματικὸν Πατέρα του, δίδων πρὸς αὐτὸν οὐχὶ μόνον τὴν προσήκουσαν προσηγορίαν Πατριάρχου, ἀλλὰ (τὸ παράδοξον) καὶ τὴν Ἡγεμονικὴν «Μεγάλου Δεσπότης» ἣτις εἶχε μεταπλασθῇ εἰς ἐν τῶν κακουργημάτων αὐτοῦ, καὶ ἐκφράζων τὴν λύπην του ὅτι «κρίμασι Κυρίου» (δηλ. οὐχὶ ἐκ τοῦ θελήματος τοῦ Τσάρου) δὲν εὐρίσκετο τότε ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ, τῷ Πατριαρχικῷ δηλονότι θρόνῳ τῆς Μόσχας. Ὁ Νίκων δὲ (ἂν καὶ ὁ Ἀλέξιος ἀπέθανε πρὶν λάβῃ αὐτήν,) ἀπέστειλε πάλιν προσωπικὴν καὶ προφορικὴν συγχώρησιν (μὴ θέλων νὰ δώσῃ αὐτὴν ἔγγραφον διὰ φόβον, μὴ μεταχειρισθῶσιν αὐτὴν ἀπρεπῶς οἱ Βογιάροι), καὶ μετὰ στεναγμοῦ ὑπεδήλωσε πάλιν τὴν δημοσίαν ἐκείνην ἁμαρτίαν, τῆς ὁποίας ἦτον ἀδύνατον εἰς αὐτὸν ἢ τὸ ἀξιοκατάκριτον νὰ συγχωρήσῃ ἢ τὰ ἐπιχείρα νὰ ἀποτρέψῃ· «Θέλομεν ἀπαντηθῇ ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Θεοῦ.»

Ἐξετάζοντες ἀκριβέστερον τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀλεξίου δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν εἰς τὴν ἑγγραφὸν Διαθήκην καὶ τὰς Ἐπιστολάς καὶ εἰς τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις τοῦ βίου αὐτοῦ ὑπερπερισσὴν αἰσθητικὴν φιλάνθρωπίαν καὶ εὐσεβείαν, τῶν ὁποίων ἡ ἔκφρασις ἔκλινεν εἰς ὑπερβολὴν ποιητικῆς φαντασίας. Εἶχε μὲν πολλὰς ἀρετὰς μεγάλου καὶ ἀγαθοῦ Μονάρχου, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἐλεύθερος ἀπὸ σπουδαρχίας, κενοδοξίας, καὶ ὀργιλότητος, οὐδ' ἀπὸ τινος ἀσθενείας ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων τούτων πηγαζούσης ἣτις ἔκαμνεν αὐτὸν νὰ ἐπιμένῃ καὶ εἰς τὰ παράλογα. Ἡ κενοδοξία αὐτοῦ συμπαρετάττετο ὥσως εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν κατὰ τῆς Πνευματικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Πατριαρχικῆς ἐξουσίας· καὶ ὅτε ἐλέγετο πρὸς αὐτὸν ὅτι Πατριάρχην ἔχων Πάππον, καὶ κατηρτισμένος ὢν ὥστε νὰ ᾔῃαι Ἐπίσκοπος αὐτὸς ὁ ἴδιος, εἶχεν ὅχι μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ διέπειν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ καλῶς διέπειν τὰ Ἐκκλησιαστικά, ἐνδέχεται νὰ εἶχε τοσοῦτον μεγαλειτέραν κλίσιν εἰς τὸ νὰ ἀκροάζηται τὰ ἄλλα ἐκεῖνα ἐπιχειρήματα, δι' ὧν παριστάνετο ὅτι ἡ πάλῃ ὑπῆρχεν ἀπλῶς ὑπὲρ ἀμιγροῦς Πνευματικῆς ἢ ἀμιγροῦς Πολιτικῆς Κυριαρχίας· καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκλέξῃ ἐν τῶν δύο τούτων, ἢ νὰ καταβάλλῃ τὸν Νίκωνα, ἢ νὰ παραδώσῃ πρὸς αὐτὸν τὴν Μόσχαν, ὅπως Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἐμυθολογήθη ὅτι παρέδωκε τὴν παλαιὰν Ῥώμην πρὸς τὸν Πάπαν Σίλβεστρον. Τὰ ἐξωτερικὰ δὲ ἡθικὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐπάγει ἀναγκαιῶς εἰς τὴν παρατήρησιν ἡμῶν ἡ αὐστηρὰ ἐξέτασις τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Ἀλεξίου, εἶναι ταῦτα· πρῶτον μὲν, ὅτι οἰαιδήποτε καὶ ἂν ᾔσαν αἱ ἀρεταὶ ἢ τὰ ἐλαττώματα τοῦ Νίκωνος καὶ τῆς μερίδος αὐτοῦ, οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν (καὶ μετὰξὺ αὐτῶν οἱ οἰκειότατοι τοῦ Τσάρου συγγενεῖς) ᾔσαν σαφέστατα κακοὶ ἄνθρωποι, καὶ πρὸς τούτους τοὺς κακοὺς ἀνθρώπους παρέδωκεν ὁ Ἀλέξιος τὴν κυβερνήσιν τοῦ βασιλείου του καὶ ὑπεδούλωσεν ἑαυτόν· δεύτερον δὲ, ὅτι ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ πρὸς τοὺς οἰκείους φιλοστοργία τοῦ Ἀλεξίου δὲν ἀπέτρεψεν αὐτὸν ἀπὸ μιᾶς πουλάχιστον παρανόμου σχέσεως· καθότι ἀναφέρεται νόθος τις

αὐτοῦ υἱός, ὅστις ἀπεπέμφθη μετὰ τῆς μητρὸς του ἐκ τῆς αὐ-
λῆς περὶ τὸν χρόνον τοῦ δευτέρου γάμου τοῦ Ἀλεξίου. Δὲν
ἦτο δ' ἕως ἀνάρμοστον νὰ ἐξετασθῶσιν ἀκριβέστερον αἱ περι-
στάσεις καὶ οἱ χρόνοι τῆς πρώτης ἐνάρξεως ταύτης ἢ ἄλλης
τινος παρομοίης καὶ προηγηθείσης σχέσεως.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ μέρους, ὅσῳ περισσότερον ἐξετάζωμεν τοῦ Νί-
κωνος τὸν χαρακτῆρα, τόσον ὀλιγώτερον εὐρίσκομεν λόγον νὰ ἐπι-
βάλωμεν ἐπ' αὐτὸν οἰονδήποτε τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ὑπὸ τῶν
ἐχθρῶν του προστριβομένων εἰς αὐτόν. Οὐδὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῷ
τοιούτον, οἷον ἄγνοια τῆς διακρίσεως καὶ τῶν προσηκόντων ὁρίων
τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας· οὐδὲ οἰαδήποτε φαι-
νομένη κλίσις ἢ πρὸς κοσμικὴν ἢ πρὸς πνευματικὴν ὑπερηφάνειαν
ἢ σπουδαρχίαν. Κατὰ τὴν μακροχρόνιον ἐκείνην πάλιν βλέπομεν
ἐκ τοῦ βίου αὐτοῦ τί ἀντεποιεῖτο ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσωπικῶς, δηλ.
αὐστηρὰς ἐπιτιμίας καὶ κακουχίας διὰ τὰς ἑαυτοῦ καὶ τὰς τοῦ
λαοῦ του ἁμαρτίας, ξηροφαγίαν, λίθινον στρώμα καὶ προσκεφά-
λαιον, καὶ βαρείας ἀλύσεις. Καὶ οἱ προσωπικῶς πρὸς αὐτὸν προσ-
κεκολλημένοι Κληρικοὶ καὶ ἄλλοι φαίνονται ὅτι ἦσαν ἄνθρω-
ποι παρομοίων φρονημάτων καὶ διαθέσεων, πρὸς τοὺς ὁποίους
οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῶν Βογιάρων δεικνύουσι
τρανωτάτην, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀλλόκοτον ὅλως ἀντίθεσιν.

Πολλοὶ τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀλεξίου εἶχον
ἀνάδοχον τὸν Νίκωνα· καὶ ἀδελφὴ τις τοῦ Ἀλεξίου, ἡ Πριγ-
κίπισσα Τατιανὴ θυγάτηρ τοῦ Μιχαήλ, ὅτε ὁ Νίκων ἔκειτο
εἰς φυλακὴν καὶ οἱ ἐχθροὶ του ἐκυβέρνηον τὴν Ῥωσσίαν ἐν τῷ
Συμβουλίῳ, διηγεῖτο ἐνίοτε πρὸς τὸν ἀνεψιὸν της Θεόδωρον
Ἀλεξιάδην ἀνέκδοτα περὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ μεγάλου ἐκείνου Πα-
τριάρχου, καὶ περὶ τῆς κακοβουλίας τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ· πῶς ἡ-
γωνίζετο καὶ ἔπασχε χάριν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ· καὶ πῶς
ἡ οἰκοδομὴ τοῦ μεγάλου Μοναστηρίου τῆς Νέας Ἱερουσαλὴμ,
μετὰ τοῦ ἐκεῖ οἰκοδομουμένου ναοῦ κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν Παλαι-
στίνῃ Ἁγίου Τάφου καὶ τῆς Ἀναστάσεως, ἀνεβλήθη ἕνεκα τῆς
ἀδίκου καθικρίσεως καὶ φυλακίσεως αὐτοῦ.

Ὅτε ὁ Θεόδωρος διεδέχθη τὸν πατέρα του Ἀλέξιον ἦτο νεώτερος ἢ ὥστε νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ κυβερνᾷ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ· ἀλλ' αἱ πρῶται πολιτικαὶ αὐτοῦ πράξεις ἦσαν ἀπόπειραι ἵνα καταπείσῃ τὸ Συμβούλιον νὰ ἐλευθερώσῃ, ἢ τοῦλάχιστον νὰ μετριάσῃ τὴν αὐστηρότητα τῆς φυλακίσεως τοῦ Ἀναδόχου του. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Νίκωνος (ὅστις συνέβη εὐθὺς σχεδὸν ἀφοῦ μόλις ἐξεδόθη διατάγῃ περὶ τῆς ἐλευθερώσεως αὐτοῦ, μετὰ συγχωρήσεως νὰ ἐπανέλθῃ καὶ ν' ἀποθάνῃ εἰς τὸ Μοναστήριόν του ἐν Βοσκρεσένσκῃ, A.X. 1681,) ὁ Θεόδωρος, μαθὼν νὰ ἐννοῇ τὴν παρελθοῦσαν πάλιν κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἔποψιν, παρεκάλει τὸν τότε ὀνομαζόμενον Πατριάρχην νὰ θάψῃ αὐτὸν μετὰ τῶν τιμῶν τῶν εἰς τὸ Πατριαρχικὸν ἀξίωμα προσηκουσῶν· καὶ ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης ἐκεῖνος, ὡς ἔπρεπε νὰ προσδοκᾷ τις, ἀπηρνεῖτο τοῦτο, ἐπάγων ὡς ἐνστασιν τὴν αὐθεντίαν τῶν Ἀνατολικῶν Πατριαρχῶν καὶ τῆς Συνόδου τῶν καθαιρεσάντων τὸν Νίκωνα, ὁ νέος Τσάρος ἐξετίμησε τὴν ἐνστασιν ταύτην κατὰ τὴν ἀληθινὴν ἀξίαν της. Διέταξε τὸν ἀμέσως πρεσβύτερον Ἱεράρχην, τὸν Μητροπολίτην Νοβογοροδίας, νὰ ἐκτελέσῃ τὸ θέλημά του· καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος προηγεῖτο τῆς ἐκφορᾶς κρατῶν τὸν κράδβατον τοῦ νεκροῦ ἕως εἰς τὸν τάφον. Μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τοῦτο, ἀπέστειλε πρεσβευτὰς καὶ ἐλεημοσύνας εἰς τὴν Ἀνατολὴν, καὶ ἐνήργησε παρὰ τῶν τσεσάρων Πατριαρχῶν τέσσαρα Γράμματα ἢ πράξεις, αἵτινες δι' εὐσχήμεων μακρολογιῶν καθιέρουν πάλιν τὴν μνήμην τοῦ ἀποθανόντος. Ἡ πράξις αὕτη γενομένη πρὸς καθυσχύασιν τοῦ θεοσεβοῦς συνειδότος τοῦ Υἱοῦ ἀναντιρρήτως ἔσχυε τοσοῦτον τοῦλάχιστον ὅσον καὶ ἡ προτέρα ἀντίθετος πράξις, ἡ γενομένη πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν πολιτικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Πατρὸς. Τὰ αἴτια καὶ αἱ ἀμοιβαὶ ἦσαν τὰ αὐτὰ κατ' ἀμφοτέρως τὰς περιπτώσεις. Ἐφαίνετο ὡς ἐὰν ὁ Θεόδωρος ἐτέθη μὲν εἰς τὸν Θρόνον ἵνα συμπληρώσῃ διὰ τοῦ χαρίεντος τούτου καὶ κατανυκτικοῦ τρόπου τὰς ὁμολογίας τοῦ Ἀλεξίου, μετετέθη δ' ὕστερον ἵνα δώσῃ χώραν εἰς τὰς ἐπικειμένους τιμωρίας.

Οὕτως ἐτελείωσε τὸ ἀξιοληγόμενον τοῦτο ἐπεισόδιον τῆς

ῥωσικῆς Ἱστορίας καθ' ὅσον ἦτον προσωπικὸν μόνον πρᾶγμα· ἀλλὰ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ συνεπειῶν δὲν ἔβλεπον ἔτι ἢ μόλις ἔβλεπον τὴν ἀρχὴν μόνην. Οὐδ' ἡμεῖς ἐφθάσαμεν ἔτι εἰς τὸ τέλος αὐτῶν ἕως σήμερον μετὰ δύο ἑκατονταετηρίδας· διότι ἡ πτώσις τοῦ Νίκωνος ἦτον ἡ κρίσιμος περίστασις ἀφ' ἧς ἐξήρτηντο αἱ ἐπόμεναι ἀναπτύξεις πολλῶν γενεῶν ἀμφοτέρων θηρσκευτικαί τε καὶ πολιτικάι.

Ποῖαι λοιπὸν εἶναι αἱ συνέπειαι, αἵτινες πρέπει ν' ἀνατεθῶσιν εἰς τοῦ Νίκωνος τὴν πτώσιν; θέλει τις ἔσως ἐρωτήσῃ. Πρὸς τὴν ἐρώτησιν ταύτην δύναται νὰ γείνη ἀπάντησις συντομωτάτῃ καὶ πληκτικωτάτῃ, τουλάχιστον πρὸς ὅσους ἔχουσιν ἱκανότητα τοῦ σκέπτεσθαι, δι' ἄλλης ἐρωτήσεως, ἧτις εἶναι αὕτη· Ποῖαι ἤθελον εἶναι αἱ συνέπειαι, ἐὰν ὁ Ἀλέξιος ἐπράττεν ἄλλως; ἐὰν ἐξηκολούθει ὑποστηρίζων τὸν Νίκωνα, καὶ παρείχετο πρὸς αὐτὸν δύναμιν ὥστε νὰ καταβάλλῃ τοὺς ἑαυτοῦ ἐχθρούς; ἤθελον εἶναι αὗται· Ἡ κυβέρνησις τῆς πολιτείας, καθὼς καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας, ἤθελεν ἀνατεθῆ εἰς τὰς χεῖρας τῶν φίλων του, ἀνδρῶν ὁμοίων αὐτοῦ· ἡ δύναμις μεγάλων καὶ μοχθηρῶν τινων ἀνθρώπων περὶ τὸν Τσάρον ἤθελε διὰ παντὸς καταβληθῇ· ὁ Ἀλέξιος ἀποθνήσκων δὲν ἤθελεν ἔχει ἀφορμὴν νὰ πενθῇ τὴν στέρησιν ἀληθοῦς προσωπικοῦ φίλου, μηδὲ νὰ φοβῇται καταλείπων κυβέρνησιν ἀκατάστατον εἰς παῖδα φιλάσθενον, ὑπὸ μοχθηρῶν περιστοιχισμένον ἀνθρώπων, οἵτινες ἦτον ἀδύνατον νὰ πιστευθῶσιν ὅτι ἐμελλον νὰ φέρωνται μετὰ δικαιοσύνης πρὸς τὴν δευτέραν αὐτοῦ σύζυγον καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτῆς· ἀπ' ναντίας δὲ, ἤθελε καταλείψει τὸν πρεσβύτερον υἱὸν του Θεόδωρον καὶ τὴν δευτέραν οἰκογένειάν του ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Ἀναδόχου του, καὶ Κυβέρνησιν πρὸ πολλοῦ ἀσφαλῶς ἐδραιωμένην εἰς τὰς χεῖρας ἐνερῶτων ἀνδρῶν, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἐμελλε φύσει νὰ διαπρέπη καὶ ὁ Ματθαίφ· ὁ θάνατος τοῦ Νίκωνος καὶ ὁ τοῦ Θεοδώρου αὐτοῦ, τοιαύτης οὐσῆς τῆς Κυβερνήσεως, δὲν ἤθελον ἐπαγάγει οὐδένα κίνδυνον· ὁ Ματθαίφ δὲν ἤθελεν εἶναι ἐξόριστος καθ' ἣν στιγμὴν τὰ πάντα ἐξήρτηντο

αὐτοῦ ἤθελε προτιμήσει μᾶλλον ἢ τοὺς ἐξ αἵματος ἀπογόνους του, νὰ δολοφονήσῃ τὸ ἔσχατον κατάλειμμα τῆς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἑαυτοῦ γενεᾶς. Ταῦτα εἶναι, τὰ ὁποῖα, ἀνθρωπίνως συλλογίζόμενοι, λέγομεν ὅτι δὲν ἔμελλον οὐδ' ἠδύναντο νὰ συμβῶσιν ἐὰν ὁ Νίκων διετηρεῖτο εἰς τὴν ἀρχήν. Ὅποιαιδέποτε καὶ ἂν ἦσαν αἱ μέλλουσαι τύχαι τῆς Ῥωσσίας, δὲν ἠδύναντο νὰ ἦναι αὗται.

Ἄλλ' ὁ Νίκων ἔπесει καὶ ἡ πτώσις αὐτοῦ ἐπέσυρε τὴν δικαίαν τιμωρίαν καὶ τοῦ Κλήρου, καὶ τῶν Εὐγενῶν, καὶ τοῦ Βασιλεύοντος Οἴκου· τιμωρίαν, ἥτις δὲν δύναται ν' ἀναιρεθῇ, πρὶν ἢ ταύτην ἐπαγαγοῦσα ἁμαρτία ἐξομολογηθῇ προσηκόντως, καὶ ἀποδοθῇ δικαιοσύνη εἰς τὰ δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὁ Νίκων ἐξεικόνιζε. Διότι δὲν ἦτο προσωπικὴ ἀπλῶς πάλῃ, ἀλλὰ πάλῃ δύο ἀντικειμένων ἀρχῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἢ μία ἐμπεριελαμβάνετο, ὡς πολλάκις συμβαίνει, εἰς τὸ πρόσωπον ἀνθρώπου ἔχοντος θέσιν καὶ χαρακτῆρα καθιστώντα αὐτὸν ἀρμόδιον αὐτῆς ἀντιπρόσωπον καὶ ἐνσάρκωσιν.

Ἐὰν δὲ ἦναι ὀρθὴ ἡ θεωρία αὕτη, καὶ τοῦ Ἀλεξίου τὸ σφάλμα ἔμελλε νὰ τιμωρηθῇ τοσοῦτον αὐστηρῶς, διὰ τί, δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ, ἐλέπομεν μετὰ δύο ἐκατονταετηρίδας τοιοῦτον Μονάρχην ὅποῦς ἦτον ὁ Ἀλέξανδρος, καίτοι παιδαγωγηθέντα ἐν τὸς κακοήθους αὐλῆς τὴν φιλοσοφικὴν καλουμένην παιδαγωγίαν, ἐγκολπιζόμενον πάλιν τὰς ἀρχὰς ἀληθοῦς φιλοπατρίας καὶ ὀρθοδοξίας κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην κρίσιν τῆς βασιλείας του, τὴν εἰσβολὴν τῶν Γάλλων εἰς τὴν Ῥωσίαν; ἢ διὰ τί ἐλέπομεν πάλιν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν νῦν Αὐτοκράτορα, ἀνιστάμενον ὡς πρόμαχον τῆς τάξεως καὶ τῆς θρησκείας, ἐφέλκοντα πρὸς ἑαυτὸν τὸ σέβας πάντων τῶν χρηστοτήτων ἀνθρώπων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ δημοσίου χαρακτῆρός του καθὼς Ἡγεμόνος, περιεστοιχισμένον ὑπὸ πολυαρίθμου καὶ ἐρασμίας οἰκογενείας, καὶ ἀπολαύοντα πᾶσαν ἔλλογον ἐλπίδα ὅτι θέλει καταλείπει θρόνον ἀσφαλῆ εἰς τοὺς ἀπογόνους του ἐπὶ πολλὰς γενεάς; καὶ πάντα ταῦτα μάλιστα ἐνῷ ἡ Πατριαρχία, ἥτοι ἡ ὑπερτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, οὐχὶ μόνον παραβιάζεται, ἀλλὰ καὶ κατεπνί-

ἀπὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· ἡ Σοφία (ἐὰν ὁ χαρακτήρ αὐτῆς
δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῇ κατ' ἄλλον τρόπον,) δὲν ἤθελεν ἔχει οὐδε-
μίαν εὐκαιρίαν ὥστε ν' ἀντεπιστρέψῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ πατρός
τῆς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν τέκνων αὐτοῦ διὰ τῆς ἀνοσίτου φιλαρ-
χίας τῆς· δὲν ἤθελε δυνηθῇ ν' ἀποστερήσῃ τὸν Πέτρον τῆς προ-
σηκούσης ἐκπαιδεύσεως· ὁ Πέτρος δὲν ἤθελε παιδαγωγηθῇ ὑφ'
ἐαυτοῦ, ἢ ὑπὸ τοιούτων ἀνθρώπων οἷος ὁ Λεφόρτιος, ἀλλ' ὑπὸ
τῶν μαθητῶν καὶ φίλων τοῦ Νίκωνος καὶ τοῦ Ματθαίου· ἀνα-
λαβὼν δὲ τὴν ἐξουσίαν προσηκόντως κατηρτισμένος, δὲν ἤθελεν
εὔρει φιλόσκοτον καὶ ὀπισθοπορικὴν Ἱεραρχίαν, ἥτις εἶχεν ἥδη
κατασταθῇ ὄργανον τῶν Βογιάρων καὶ ἀξία οὐδενὸς ἄλλου πράγ-
ματος ἀξιολογωτέρου εἰμὴ τοῦ νὰ δεχθῇ τὸν Τσάρον ἢ τὸ ξίφος
τοῦ Τσάρου ὡς Πατριάρχην τῆς· οὐδ' ἤθελεν εὔρει εὐγενεῖς ἀνι-
κάνους νὰ ἐκτιμῇσιν τι μέγα ἢ ὠφέλιμον ἐν ταῖς βουλευμασιν
αὐτοῦ, ἢ διὰ τοῦ θάρους τῆς νομίμου ἐπιρρόης των ν' ἀποτρέ-
ψωσιν αὐτὸν ἀπὸ ἀντεθνικοῦ τινος ἢ προώρου ἔργου, οὐδ' ἀξίους,
διὰ τῆς Ἐκκλησίας τὴν καταπάτησιν, νὰ καταπατηθῶσι καὶ αὐ-
τοί, καὶ ν' ἀπολέσωσι τὴν ὁποίαν πρότερον εἶχον πολιτικὴν ἰσχὺν
καὶ ἀξίαν· οὐδέποτε ἤθελε λάβει ἀφορμὴν ἀληθῆ ἢ φαντασιώδη
ὥστε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν φρικώδη θυσίαν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ
κληρονόμου τοῦ πρὸς τὸ εἶδωλον τῆς ἐκπολιτεύσεως· οὐδ' ἤθελε
καταλειφθῇ ὁ θρόνος αὐτοῦ λάφυρον πρὸς τυχοδιώκτας, ὥστε νὰ
καταληφθῇ ὑπὸ γυναικὸς ξένης ἐκ γένους ταπεινοῦ· οὐδ' ἤθελον
καταντήσῃ τὰ πράγματα εἰς τοῦτο, ὥστε ἡ διαδοχὴ τοῦ θρόνου
νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ προσωπικοῦ ἀπλῶς θελήματος τοῦ Μο-
νάρχου, καὶ νὰ ᾖ ἐτι ἐπισφαλετέρα ἕνεκα τῆς καθαιρέσεως
τῶν φυσικῶν αὐτοῦ προπυργίων, τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῆς Εὐγενίας·
οὐδ' ἔμελλον οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἐκ τοῦ θηλυκοῦ φύλου (ἐὰν ποτε
ἤρχετο πρὸς αὐτὰς ἡ διαδοχὴ,) νὰ ᾖναι τοιαῦται ὅποια ἦσαν,
ἢ νὰ διαδεχθῶσιν ὅπως διεδέχθησαν τὸν θρόνον, ἢ νὰ πράξωσιν
ὅποια ἔπραξαν ἀφ' οὗ ἀνέβησαν εἰς αὐτόν· οὐδ' ἔμελλεν ἄλλη
τις ξένη γυνή, ὁ τύπος αὐτὸς καὶ ἐνσάρκωσις τῆς κοσμικῆς αὐ-
τοῦ πολιτικῆς, καὶ τοιαύτη κληρονόμος ὁποίαν ἡ φιλοπατρία

αὐτοῦ ἤθελε προτιμῆσαι μᾶλλον ἢ τοὺς ἐξ αἵματος ἀπογόνους του, νὰ δολοφονήσῃ τὸ ἔσχατον κατὰλειμμα τῆς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἑαυτοῦ γενεᾶς. Ταῦτα εἶναι, τὰ ὁποῖα, ἀνθρωπίνως συλλογιζόμενοι, λέγομεν ὅτι δὲν ἔμελλον οὐδ' ἠδύναντο νὰ συμβῶσιν ἂν ὁ Νίκων διετηρεῖτο εἰς τὴν ἀρχήν. Ὅποιαιδὴποτε καὶ ἂν ἦσαν αἱ μέλλουσαι τύχαι τῆς Ῥωσσίας, δὲν ἠδύναντο νὰ ἦναι αὗται.

Ἄλλ' ὁ Νίκων ἔπесε· καὶ ἡ πτώσις αὐτοῦ ἐπέσυρε τὴν δικαίαν τιμωρίαν καὶ τοῦ Κλήρου, καὶ τῶν Εὐγενῶν, καὶ τοῦ Βασιλεύοντος Οἴκου· τιμωρίαν, ἣτις δὲν δύναται ν' ἀναιρεθῇ, πρὶν ἢ ταύτην ἐπαγαγοῦσα ἁμαρτία ἐξομολογηθῇ προσηκόντως, καὶ ἀποδοθῇ δικαιοσύνη εἰς τὰ δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὁ Νίκων ἐξεϊκόνιζε. Διότι δὲν ἦτο προσωπικὴ ἀπλῶς πᾶλη, ἀλλὰ πᾶλη δύο ἀντικειμένων ἀρχῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἢ μία ἐμπεριελαμβάνετο, ὥς πολλάκις συμβαίνει, εἰς τὸ πρόσωπον ἀνθρώπου ἔχοντος θέσιν καὶ χαρακτῆρα καθιστῶντα αὐτὸν ἀρμόδιον αὐτῆς ἀντιπρόσωπον καὶ ἐνσάρκωσιν.

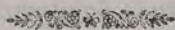
Ἐὰν δὲ ἦναι ὀρθὴ ἡ θεωρία αὕτη, καὶ τοῦ Ἀλεξίου τὸ σφάλμα ἔμελλε νὰ τιμωρηθῇ τοσοῦτον αὐστηρῶς, διὰ τί, δύναται τις νὰ ἐρωτήσῃ, ἐλέπομεν μετὰ δύο ἐκκτονταετηρίδας τοιοῦτον Μονάρχην ὁποῖος ἦτον ὁ Ἀλεξάνδρος, καίτοι παιδαγωγηθέντα ἐν τὸς κακοήθους αὐλῆς τὴν φιλοσοφικὴν καλουμένην παιδαγωγίαν, ἐγκολπιζόμενον πάλιν τὰς ἀρχὰς ἀληθοῦς φιλοπατρίας καὶ Ὁρθοδοξίας κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην κρίσιν τῆς βασιλείας του, τὴν εἰσβολὴν τῶν Γάλλων εἰς τὴν Ῥωσίαν; ἢ διὰ τί ἐλέπομεν πάλιν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν νῦν Αὐτοκράτορα, ἀνιστάμενον ὡς πρόμαχον τῆς τάξεως καὶ τῆς θρησκείας, ἐφέλκοντα πρὸς ἑαυτὸν τὸ σέβας πάντων τῶν χρηστοτήτων ἀνθρώπων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ δημοσίου χαρακτῆρός του καθὼς Ἡγεμόνος, περιεστοιχισμένον ὑπὸ πολυαριθμοῦ καὶ ἐρασμίας οἰκογενείας, καὶ ἀπολαύοντα πᾶσαν ἔλλογον ἐλπίδα ὅτι θέλει καταλείπει θρόνον ἀσφαλῆ εἰς τοὺς ἀπογόνους του ἐπὶ πολλὰς γενεάς; καὶ πάντα ταῦτα μάλιστα ἐνῷ ἡ Πατριαρχία, ἥτοι ἡ ὑπερτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, οὐχὶ μόνον παραβιάζεται, ἀλλὰ καὶ κατεπνί-

χθῆ· ἐνῷ ἡ δικαία τῆς Ἐκκλησίας ἐλευθερία πρὸς ἔργα πνευματικὰ εἰσέτι δὲν ἀποδίδεται εἰς αὐτήν· ἐνῷ ὁ Αὐτοκράτωρ διατελεῖ ἔτι « Ὑπέρτατος Κριτὴς » τῆς Ἱερωτάτης Συνόδου· καὶ πρᾶξις τις ἐν ἣ προσαγορεύεται μάλιστα « *Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας* » ἔτι καίται ἐπὶ τοῦ Θυσιαστηρίου τῆς Μητροπόλεως ἐντὸς τῆς ὁποίας στέφεται ἐν Μόσχᾳ;

Εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ ἐνθυμηθῇ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα, τουτέστιν, ὅτι αἱ συνέπειαι τῆς πάλης τῆς κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἐκατονταετηρίδα δὲν ἐξετελέσθησαν ἔτι πλήρεις. Αἱ σχετικαὶ θέσεις τῆς Κοσμικῆς καὶ τῆς Πνευματικῆς ἐξουσίας δὲν κατήντησαν ἔτι εἰς τὴν τελικὴν αὐτῶν ἀποκατάστασιν. Ἐπὶ τῶν δύο ἐσχάτων βασιλειῶν, ἂν καὶ δὲν ἔγεινεν ἐξομολόγησις παρελθόντων παραπτωμάτων πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐδείχθη ὅμως σκαίᾳ τις ἀπόπειρα πρὸς ἀπόκρυψιν καὶ ἐπικάλυψιν αὐτῶν, κίνημά τι μικρὸν καὶ κολοβὸν ὀπισθοδρομικόν. « Δὲν πράττομεν πλέον τοιαῦτα πράγματα ὅποια ἐγίνοντο ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου » « Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ὁ Πέτρος ἦτον ἰσχυρογνώμων, καὶ ἔπραττέ τινα πράγματα μᾶλλον ἀποτόμως· ἀλλ' οἱ Ἀνατολικοὶ Πατριάρχαι διώρθωσαν πᾶν ὅ,τι ἦτον ἄτακτον διὰ τῆς συγκαταβάσεώς των καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Συνόδου » « Ἐγὼ εἶμαι μόνον Ὁμπερπολητσεμῆστερ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ » « Ἄν ὁ Αὐτοκράτωρ προσαγορεύηται « *Ἡ Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας*, » ἢ « *Ὑπέρτατος Κριτὴς* » τῆς Ἀγ. Συνόδου, τοιαῦται προσηγορίαι σημαίνουσι μόνον ὅτι εἶναι ὁ ὑπέρτατος προστάτης καὶ φύλαξ τῶν δογμάτων τῆς ἐπικρατούσης Πίστεως, ὁ συντηρητὴς τῆς ὀρθῆς Πίστεως καὶ πάσης εὐταξίας ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ. » Τοιαῦται εἶναι αἱ ἐκφράσεις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας σήμερον· καὶ ἐνόσω βλέπομεν τὴν πληθὺν τοῦ λαοῦ ἀπαίδευτον καὶ πιστεύουσαν, ἐλευθεραν ἀπὸ τῆς ιδέας ἢ τῆς συνειδήσεως ὅτι στέργει εἰς πολιτικὴν Κυριαρχίαν περὶ τὰ θρησκευτικὰ, ἐνῷ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἀφ' ἐτέρου μέρους ἀποκρύπτει τοὺς σφετερισμούς της, ἢ καὶ ἀπέχει ὁπωσὺν ἀπ' αὐτῶν ἢ ἀπὸ τῶν συνεπειῶν των, εἰλικρινῶς δυνά-

μεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ καθιδρυθεῖσαι ἀρχαὶ δὲν ἐφηρμόσθησαν ἔτι μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐτῶν συνεπειῶν.

Ἀλλὰ μόνη ἡ ἀπάντησις αὕτη ἀναντιρρήτως δὲν ἐξαρκεῖ. Τί δέ, ἐὰν κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ οὐρανοῦ ὁ νῦν Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ εἶναι ἐλεύθεροι ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας τοῦ Ἀλεξίου, καὶ τῆς ὀφειλομένης τιμωρίας; Διότι δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ τὸ κληρονομεῖν καὶ τὸ ποιεῖν τὸ κακόν. Τί, ἐὰν ἐτάχθησαν ὅπου εἶναι τεταγμένοι, ἵνα ὑποστῶσι τὴν δοκιμασίαν των σήμερον; ἵνα δοθῇ πρὸς αὐτοὺς γνῶσις καὶ εὐκαιρία ὥστε νὰ διορθώσωσι τὰ ἐπιλήψιμα τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὰς κληρονομηθείσας σχέσεις των πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν· νὰ ἱκανοποιήσωσι τὰς ἀμαρτίας τῶν προκατόχων των· καὶ οὕτως, ἐκπληροῦντες τὸ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν Αὐτοῦ καθήκον, νὰ κατασταθῶσιν ἄξιοι τῆς στερεώσεως τοῦ Θρόνου των; Ἀφ' ἐτέρου δὲ μέρους, ἐὰν ἀτυχῶς παραμελήσωσι τὴν διδομένην πρὸς αὐτοὺς χάριν καὶ εὐκαιρίαν, ταυτίζοντες ἑαυτοὺς ἐν πνεύματι πρὸς τὰς ἀμαρτίας τῆς Πολιτείας περὶ τῶν ὁποίων δὲν ἔγεινεν οὐτ' ἐξηκολόγησις οὔτε μετάνοια, καὶ ἡ προσωπικῶς ἐπαναλαμβάνοντες καὶ αὐξάνοντες αὐτάς, ἡ ἀπαρνούμενοι ἐκ κοσμικῶν λόγων τὴν διόρθωσιν αὐτῶν, ἐνῶ ἐννοοῦσι τὴν ἀληθινὴν αὐτῶν φύσιν, τότε, πρὶν ἢ ἀντίπῃ τις πρὸς τὰς προεκτεθείσας θεωρίας ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς εὐημερίας καὶ τῶν προφανῶν προσδοκιῶν τῆς Δυναστείας ἐκείνων, πρέπει νὰ περιμείνῃ μέχρι τέλους, καὶ νὰ ἴδῃ ὁποία θέλει εἶναι τῆς παρουσίας Οἰκογενείας ἡ ἱστορία. Μὴ γένοιτο, νὰ ὁμοιωθῇ πρὸς τὴν τῆς Οἰκογενείας τοῦ Ἀλεξίου, ἥτις ἦτον ὅμως πολυάριθμος καὶ ἀνθοῦσα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς, πεπαιδευμένη παιδείαν ὑψηλοτέραν τοῦ αἰῶνος τοῦ Μονάρχου ἐκείνου, καὶ οὐχὶ ἄμοιρος εἴτε σωματικῆς καλλονῆς, εἴτε διανοητικῆς εὐφυΐας, εἴτε καλοκάγαθου καὶ εὐσεβοῦς ἡθους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

*Παρατηρήσεις τινές περὶ τῆς ὀρθῆς μεθόδου
τοῦ ἀμφισβητεῖν.*

Ἐπειδὴ ὑπάρχουσιν ἀτυχῶς διαφωνίαι μεταξύ τῶν Χριστιανῶν, θρησκευτικαὶ συζητήσεις καὶ διαμφισβητήσεις πλεονάζουσι, καὶ εἶναι ἐν γένει μάταιαί τε καὶ ὀλέθρια. Ἡ τὴν ἀλήθειαν ἀγαπῶσα καὶ ζητοῦσα ψυχὴ ἀποστρέφεται τὴν ἀπὸ στόματος συζητήσιν, καὶ σχεδὸν οὐχὶ ὀλιγώτερον τὴν ἀνάγνωσιν ἐριστικῶν συγγραφῶν· καὶ ἐὰν ἀναγκάζωμεθα ἐνίοτε νὰ μεταχειρισθῶμεν ἐριστικὰ θεολογικὰ συγγράμματα, διεξερχόμεθα τόμους ὀλοκλήρους ἀνευ μηδεμιᾶς σχεδὸν ἄλλης ὠφελείας παρὰ τὴν πλαγίαν ταύτην, ὅτι ἐξακριβοῦμεν ποῖα γεγονότα καθ' ἑαυτοῦ ὁμολογεῖ καὶ ποῖα ἐπιχειρήματα ἀποκρύπτεται ὁ συγγραφεὺς.

Ἀλλ' ὅμως, ὑποθεθέντος ὅτι ἐνδέχεται ἐνίοτε νὰ ᾔναι τινες οὕτω διατεθειμένοι, ὥστε ἐκ προταθείσης καὶ παραδεχθείσης συζητήσεως νὰ προκύπτῃ ἴσως ὠφελεία τις, καλὸν εἶναι νὰ σκεφθῶμεν διὰ ποίων κανόνων πρέπει νὰ ὁδηγῇται τις εἰς τοιαύτας συζητήσεις.

Πρὸς τὴν τοιαύτην σκέψιν δυνατόν νὰ εὑρεθῶσι χρήσιμοι αἱ ἐπόμενοι εἰσηγήσεις· Πρῶτον, ὡς πρὸς τὴν διάνοιαν

Α'. Πρέπει νὰ προσέχωμεν μὴτε νὰ ἐπιχειρῶμεν μὴτε νὰ ἐξακολουθῶμεν συζήτησιν τινα μετ' ἀνθρώπου ὅστις δὲν ἔχει περὶ αὐτῆς τὰς ἀπαιτουμένας ἀρχάς, ἱκανότητα, μάθησιν, ἢ διάθεσιν.

Β'. Πρέπει νὰ μὴ ζητῶμεν ν' ἀποδείξωμεν μηδὲ ν' ἀνασκευάσωμεν ἀποδεικτικῶς πρῶτας ἀρχάς, ἢ τὰς ὡς τοιαύτας λαμβανομένας ἐκατέρωθεν· μηδὲ ν' ἀναδεχώμεθα νὰ ὁμιλῶμεν ὡς προϊστάμενοι, ἰδιῶται μόνον ὄντες ἢ ὑποδεέστεροι· μηδὲ νὰ διασκεπτῶμεθα ὡς ἐλεύθεροι πέραν τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀπολείπουσιν ἡμᾶς ἐλευθέρους αἱ πρῶται ἡμῶν ἀρχαὶ καὶ ἡ περιορίζουσα ἡμᾶς δογματικὴ Αὐθεντία.

Γ'. Πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν διάκρισιν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξύ συστήματός τινος ἢ θέσεως ἢ διωργα-

νωμένης κοινότητος καθ' ἑαυτήν καὶ τοῦ ιδιώτου ὅστις ἐνδέχεται νὰ ᾖναι μετ' αὐτῆς συνδεδεμένος, καὶ ὅστις διασκεπτόμενος μεθ' ἡμῶν δυνατόν νὰ ταυτίξῃ ἑαυτὸν μετ' αὐτῆς. Ὅ,τι εἶναι ἀληθές κατὰ τινος συστήματος ἀπὸ ὑψηλοτέρας σκοπιᾶς θεωρουμένου δυνατόν νὰ ᾖναι ψευδέστατον καὶ ἀδικιώτατον κατὰ τοῦ ιδιώτου, καὶ κατὰ τοῦ συστήματος ὅπως αὐτὸς φρονεῖ ὅτι βλέπει αὐτὸ, ἰστάμενος ἐπὶ θέσεως ταπεινοτέρας· μάλιστα δέ, ἡ κατηγορία δυνατόν νὰ μὴν ᾖναι οὐδὲ καταληπτὴ εἰς αὐτόν· καὶ ἡ μομφὴ ἐκείνη ἣτις εἶναι ἀληθῶς δικαιοσύνη κατὰ μελῶν ἀτομικῶν, κατὰ Ἀρχόντων ἢ προεστώτων, κατὰ πλειοψηφικῶν, καὶ κατὰ γενεῶν καὶ ἔθνων ὁλοκληρῶν ἀνηκόντων εἰς τι σύστημα ἢ Ἐκκλησίαν, καὶ ἣτις ἐκ τούτου θέλει ἀφειοχτῶς φαῖναι ὅτι προσαρμόζεται εἰς τὸ σύστημα καθ' ἑαυτὸ, ἐνδεχόμενον ὅμως νὰ ᾖναι ἀπλήρως συκοφαντία ὅταν ἐφαρμοσθῇ οὕτως, καὶ τοιαύτη νὰ φαίνεται πρὸς τοὺς θεωροῦντας τὸ σύστημα ἀπὸ θέσεως ὑψηλοτέρας.

Δ'. Πρέπει νὰ σπουδάζωμεν ὅσῳ τὸ δυνατόν νὰ ἐννοήσωμεν τὰ αἰσθήματα, τὰς ἔξεις, καὶ τοὺς τρόπους τοῦ σκέπτεσθαι τῶν ἀντιπάλων, καὶ τὴν ἀκριβοῦς σημασίαν τῶν λέξεων τὰς ὁποίας μεταχειρίζονται, πρὶν ἢ κρίνωμεν καὶ ἔτι μᾶλλον πρὶν ἢ ἀναφανδὸν ἀπορρίψωμεν ἢ προσβάλωμεν τοὺς λόγους αὐτῶν.

Ε'. Πρέπει νὰ ὑπολογιζώμεθα τὴν ἰσχυρὰν ἐνέργειαν τῶν πρώτων ἀρχῶν, τῆς θέσεως, καὶ τῶν ἔξεων, ἐπὶ τὰ καθ' ἑκάστα διανοήματα καὶ σκέψεις· καὶ νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι δὲν ἐξαρκοῦσιν ἐν οἰαδήποτε διαμφορῇ ἢ σαφήνεια τοῦ συλλογισμοῦ καὶ ἡ χρηστότης τοῦ ἥθους ἀφ' ἑκατέρων τῶν μερῶν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται προσέτι καὶ σταθερὰ προσοχὴ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν καὶ πρὸς τὰ ἐπιχειρήματα ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ἐπειτα δέ, ὡς πρὸς τὸ ἥθος

Σ'. Πρέπει πάντοτε νὰ ὑποθέτωμεν τὸν ἀντίπαλον ὡς ἴσον ἢ μᾶλλον ὡς ἀνώτερον ἡμῶν, καὶ ὡς ζητοῦντα μόνην τὴν ἀλήθειαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ ἂν δὲ ὑπάρχωσι σημεῖα πρὸς τὸ ἐναντίον, πρέπει ἢ ν' ἀποκλείωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ταῦτα, καὶ νὰ ὑποχωρῶμεν πρὸς αὐτὸν τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ τὸν ὑποθέτωμεν καλλίτερον παρ' ὅσον εἶναι· ἢ ἄλλως, ἐὰν τοῦτο εἴ-

ναι ἀδύνατον, νὰ παύσωμεν τὴν διαμφισβήτησιν, καὶ νὰ συνδια-
λεχθῶμεν μετ' αὐτοῦ κατ' ἄλλον τρόπον.

Ζ'. Οἰασδήποτε δὲ μομφῆς φαίνεται ἄξιος ὁ ἀνταγωνιστὴς
ἡμῶν, οὐδέποτε πρέπει νὰ μεμφώμεθα αὐτόν· διότι αὐτὸ τοῦτο,
ὅτι εἶναι ἀξιόμεμπτος, εἶναι βλάβη μὲν πρὸς τὰ λογικὰ αὐτοῦ
ἐπιχειρήματα, ὠφέλεια δὲ (ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἴσως) τῶν ἡμετέρων.
Ὅθεν ἐξαρκεῖ ὅτι ἐπιδεικνύει τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν· τὸ νὰ ψέγω-
μεν δὲ ἡμεῖς ἢ νὰ ἐπιδιώκωμεν αὐτόν διὰ τοῦτο οὐχὶ μόνον εἶναι
ἀνοίκειον πρὸς Χριστιανοὺς καὶ ἀγενεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀποστερεῖ
τὴν ὑπεροχὴν ἡμῶν, τὴν ὁποίαν ἄλλως ἠθέλωμεν ἔχει ἐκ τούτου.

Η'. Ἀφ' ἐτέρου δὲ οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐπιχειρῶμεν νὰ ἐξελέγ-
χωμεν μὴδ' ἀπολύτως ν' ἀρνώμεθα τὴν ἀλήθειαν ἠθικῆς τιнос
ἢ διανοητικῆς μομφῆς ἐφ' ἡμᾶς προστριβομένης, ἐν μέρει μὲν διὰ
λόγους παρομοίους πρὸς τοὺς ἀνωτέρω εἰρημένους ἐν τῷ ἐσχάτῳ
παραγράφῳ, ἐν μέρει δὲ διὰ τὸν λόγον ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἴ-
μεθα μᾶλλον ἢ ἥττον ἔνοχοι τῶν εἰς ἡμᾶς προσαπτομένων,
καὶ δὲν δυνάμεθα σχεδὸν νὰ ὑπερασπίζωμεν χωρὶς νὰ καταδι-
κάζωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς· καὶ ἂν δὲ ἤμεθα ἀμεμπτοι, ἔπρεπε ν'
ἀποδεχθῶμεν τὴν ἀδικον μομφὴν ὡς κέντρον πρὸς τὸ καλόν, ἵνα
κατασταθῶμεν ἔτι ταπεινοφρονέστεροι, καὶ ἐπιμελέστεροι πρὸς ἀ-
ποφυγὴν τελειοτέραν τοῦ προσαπτομένου εἰς ἡμᾶς ἐλαττώματος,
καὶ πρὸς ἐπαύξησιν τῆς ἐναντίας πρὸς αὐτὸ ἀρετῆς.

Μετὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας ὡς πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὸ
ἦθος τῶν διαμφισβητούντων, θέλει προταθῇ ἐνταῦθα μέθοδος
τις, καθ' ἣν ἡ διαμφισβήτησις δύναται νὰ γείνη εὐκολωτέρα
καὶ ἀπλουστερά. Εἶναι δὲ αὕτη· Οἱ δύο ἀντίπαλοι ἄς ἀνταλλά-
ξωσι τὰς θέσεις των, κατὰ κοινὴν συμφωνίαν καὶ ὑπόθεσιν, καθ'
ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν συνδιάλεξιν· καὶ ἐκάτερος ἄς ἐκθέσῃ
καθ' ὅλην τὴν δεινότητά καὶ μάθησίν του ὁποίας φρονεῖ τὰς
προτάσεις τοῦ ἀντιπάλου του. Ἀφοῦ δὲ τοῦτο γείνη παρὰ τοῦ
ἐνός, ἢ γενομένη αὕτη ἐκθεσις θέλει φανῇ πρὸς τὸν ἀντίπαλον
ἢ ὅτι εἶναι εὐθεῖα, καὶ πλήρης, καὶ τοσοῦτον ἰσχυρά ὅσον
ἡδύνατο νὰ ἐκτεθῇ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, (ἴσως δὲ καὶ ἰσχυρο-

τέρα,) ἢ ὅτι εἶναι τὸναντίον. Ἐὰν μὲν βλέπῃ ὅτι ὁ ἀντίπαλος κατενόησε πληρέστατα τὸ θέμα αὐτοῦ, τότε πρέπει νὰ συμπεράνῃ ὅτι οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἐκεῖνος νομίζει ὡς ἔχοντας τὰς ἐναντίαν εἶναι ἄξιοι καὶ τῆς ἰδικῆς του ἐπιστάσεως. Ἐὰν δὲ ἡ παρὰ τοῦ ἀντιπάλου γενομένη ἐκθεσις εἶναι ἐλλιπής, τότε δύναται νὰ ἐπανορθώσῃ ἢ νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν περὶ τοῦ ἐκτεθέντος θέματος γνῶσιν αὐτοῦ· καὶ εὐλόγως νὰ παρακαλέσῃ αὐτὸν νὰ διασκεφθῇ ἀκριβῶς τὰς προστιθεμένας διασαφήσεις, διορθώσεις, ἢ ἐπιχειρήματα, πρὶν ἢ κηρυχθῇ πάλιν ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ διαμφισβήτησιν τὰς προτάσεις αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸ τοῦτο φυσικῶς τῷ λόγῳ πρέπει νὰ γείνῃ παρ' ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον θέλει προληφθῇ ἀπέραντος συζήτησις ματαία καὶ ἀνωφελής, καὶ θέλει ἀποδειχθῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ ὑπαρξίς τοιούτων ἀρχῶν καὶ διαθέσεων, ὅποῃαι εἶναι ἀναγκαῖαι πρὸς ἐπωφελῆ συζήτησιν.

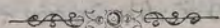
Ἄς ὑποθέσωμεν, λόγου χάριν, ὅτι παρίστανται εἰς συνδιάλεξιν δύο ἀντίπαλοι, ὁ μὲν μέλος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὁ δὲ τῆς Λατινικῆς, ὅστις πρὸς ὥραν παραχωρεῖ τὴν καιριωτάτην ἀρχὴν του τὴν περὶ Παπικῆς Κυριαρχίας· καὶ ὅτι τὸ προκείμενον ζήτημα εἶναι τὸ περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Ἐὰν μὲν ὁ Λατῖνος θελήσῃ νὰ ἐκθέσῃ ἐπιμελῶς τοὺς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου λόγους τοῦ Ὁρθοδόξου, καὶ φαίνεται πρὸς τὸν Ὁρθόδοξον ὅτι πράττει τοῦτο ἀκεραίως καὶ ἐντελῶς, τότε ὁ Ὁρθόδοξος πρέπει νὰ περιμένῃ ὅτι θέλει εὑρεῖ τι προσοχῆς ἄξιον εἰς ὅ,τι ὁ Λατῖνος ἐνδέχεται νὰ εἴπῃ ὑστερον ὑπὲρ τῆς ἐτέρας γνώμης. Ἐὰν δὲ ὁ Λατῖνος ἐπιχειρῶν νὰ ἐκθέσῃ τὴν γνώμην τῶν Ὁρθοδόξων φαίνεται ὅτι δὲν ἐμελέτησεν ἢ δὲν ἐνόησεν αὐτὴν ἀρκούντως, τότε ὁ Ὁρθόδοξος δύναται νὰ δείξῃ τὴν ἔλθειψιν ταύτην, καὶ ἐλλόγως ν' ἀναβάλῃ τὴν περαιτέρω συζήτησιν, ἕως οὔ ὁ Λατῖνος ἐννοήσῃ πληρέστερον τὴν ὑπόθεσιν. Αὕτη ἡ μέθοδος ἐξαρκεῖ καθ' ἑαυτὴν ὥστε νὰ διακόψῃ πᾶσαν ἀνωφελῆ διαμφισβήτησιν, καὶ νὰ φέρῃ εἰς πέρας πᾶσαν ἐπωφελῆ συζήτησιν τάχιστα καὶ σαφέστατα.

Ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα δὲ τὰ διαφέροντα ἡμῶν κατὰ τὴν θρησκείαν μεθ' ὧν ἐνδέχεται ποτε νὰ συναναστραφῶμεν, εἶναι οὐσιωδестаτάη μία τις γενικὴ παρατήρησις. Βλέπομεν ὅτι ἐκ τοῦ ἀναριθμήτου πλήθους τῶν σήμερον ζώντων Χριστιανῶν δοξασιῶν διαφόρων οὐδεὶς σχεδὸν ἐπενόησεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὰς ἰδίας πλάνας, (ἐὰν ἀληθῶς εἶναι πλάναι). οἱ πλεῖστοι κατακολουθοῦσιν ἀπλῶς τὴν παράδοσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετράφησαν· ἐὰν ᾖναι αἰρετικοὶ ἢ σχισματικοί, εἶναι τοιοῦτοι χωρὶς νὰ τὸ συναισθάνωνται· καὶ ἐὰν μάλιστα διεποτίσθησαν ἐκ τῆς ἑαυτῶν αἵρέσεως· πλειότερόν τι ἢ ὀλιγώτερον τῶν κακῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ πνεύματος ἐξ ὧν ἐκείνη ἐβλάστησε, καὶ τοῦτο πάλιν προέρχεται ἐν γένει ἐκ τῆς ἀτυχοῦς αὐτῶν θέσεως, οὐχὶ ἐξ ἐθελουσίου καὶ προσωπικῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῶν ἐναντίων καλῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ καλοῦ πνεύματος τῆς ἀληθείας. Δὲν ὑπάρχει δὲ πλάνη κοινοτέρα, οὐδὲ πλάνη ἀξιωμαμπτοτέρα ἢ βλαβερωτέρα, παρὰ τὴν τοῦ λαλεῖν κατ' ἀνθρώπων οὔτινες ἐκληρονόμησαν τὰς πλάνας των διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου τόνου καὶ τρόπου ὅστις ἤθελεν εἶναι ἴσως ἀρμόδιος ἢ συγγνωστός ἐὰν ᾖσαν αἵρεσιάρχαι ἢ πρωτοεργαὶ τοῦ σχίσματος. Ἄς ὑποθέσωμεν, λόγου χάριν, Ἱεράποστολὸν τινα ἐξ Αἱρέσεώς τινος τῆς Ἀγγλίας ἢ τῆς Ἀμερικῆς παροικοῦντα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Τί ἄλλο δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐλεεινότερον ἢ ἀπεχθέστερον παρὰ τὸ νὰ βλέπῃ τις τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον προσβαλλόμενον βιαίως ὑπὸ Χριστιανῶν οὔτινες καυχώμενοι διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὸ Βάπτισμά των φαίνονται ὅτι κατὰ τὴν ἡθικὴν δὲν εἶναι οἱ περισσότεροι καλλίτεροι αἰρετικῶν ἀβαπτίστων; οὔτινες ἐνῶ ἐπικαλοῦνται τοὺς Ἁγίους καὶ προσκυνοῦσι τὰς εἰκόνας αὐτῶν δεικνύουσιν ἐν τοῖς ἔργοις καὶ τοῖς λόγοις αὐτῶν τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ οὐχὶ καλλίτερον παρ' ὅσον οἱ ὕβρισται τῆς Θεοτόκου καὶ οἱ εἰκονομάχοι; οὔτινες εἶναι ἀφρόντιδες ὅσον καὶ ἀνίσχυροι, καὶ ἀνίσχυροι ὅσον καὶ ἀφρόντιδες, ἵνα διακοινώσωσι τὴν ἑαυτῶν Ὁρθοδοξίαν πρὸς τὸν κόσμον· καὶ οὐδέποτε θεβαίως οὐδὲ ὠνειρεύθησαν νὰ ἐξαποστείλωσιν Ἱεραποστόλους πρὸς τοὺς Ἀμερικανούς ἢ τοὺς Κινέζους; οὔτινες

ἐνῷ λοιδοροῦσι τοὺς Αἰρετιστάς τοὺς πρεσβεύοντας καὶ κηρύττον-
τας τὰς ὁποίας παρέλαβον πλάνας, εἶναι ἐπιρρέπεις μᾶλλον εἰς
τὸ νὰ ἐγκαταλίπωσιν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὴν ὁποίαν παρέλαβον
ἀλήθειαν, καὶ νὰ γένωσιν ἄπιστοι χάριν νομιζομένης ἐκπολι-
τεύσεως; Ἦθελεν εἶναι θεβαίως ὀρθότερος ὁ ἐφεξῆς τρόπος τοῦ
σκέπτεσθαι, δηλαδὴ τὸ νὰ εἴπωσιν οὕτως· « Ὁ ἄνθρωπος μὲν
οὗτος ὁ μεταξὺ ἡμῶν διατρίβων κεῖται ἴσως ἐν πλάνῃ ἐκ τύχης
μόνον, οὐχὶ ἐξ ἰδίου σφάλματος, ἀλλὰ μόνον ἐξ ἧς ἐκληρονόμη-
σε παραδόσεως· ἡμεῖς δὲ εὕρισκόμεθα ἴσως ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχὶ
ἐξ ἰδίας ἡμῶν ἀρετῆς, ἀλλὰ μόνον ἐκ τῆς ἡμετέρας παραδόσεως·
ὁ φκινόμενος δ' αὐτοῦ ζήλος (ἢ τῶν ἀποστειλάντων αὐτὸν) πρὸς
διάδοσιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ νομιζομένης ἀληθείας εἶναι προσωπικὴ
ἀρετὴ καὶ ἀξιέπαινον αἶσθημα, ἢ ἔλλειψις δὲ παρ' ἡμῖν ὁμοίου
ζήλου ἡ ἐνεργείας εἶναι κακία καὶ ἔλλειψις ἀξιόμμεμπτος. » εἰς πρὸς
τὰς αἰτίας δὲ τῶν σχισμάτων καὶ τῶν αἵρέσεων, αὗται εὕρισκον-
ται ἐν γένει εἰς προηγουμένην τινὰ διαφθοράν μεταξὺ Ὁρθοδόξων
Χριστιανῶν. Οὗτοι ἐψυχράνθησαν, καὶ ἡ αἵρεσις θέλει κηρύξει
ζέσιν· προσεκολλήθησαν εἰς ἐξωτερικοὺς τύπους ἄνευ ζωῆς καὶ
πνεύματος, καὶ ἡ αἵρεσις θέλει κηρύξει ζῶν καὶ πνεῦμα ἄνευ
ἐξωτερικῶν τύπων· ἐπολυπλασίασαν μύθους καὶ παραδόσεις ἀν-
θρώπων περὶ πράγματα ἐπουσιώδη, καὶ ἡ αἵρεσις θέλει κολο-
βώσει τὴν πίστιν περὶ πράγματα οὐσιώδη· ἐγένοντο δεισιδαί-
μονες λατρευταὶ παραδόσεων, καὶ ἡ αἵρεσις θέλει συστήσει
ἀποκλειστικὴν μελέτην τοῦ γράμματος τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ὑπερ-
μεγάλυναν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν, καὶ προήγαγον αὐ-
τὴν πέραν τοῦ προσήκοντος ὁρίου, δηλαδὴ τῆς πίστεως καὶ εὐ-
ταξίας, εἰς πολιτικὴν κυβέρνησιν, μεταφυσικὴν, ἢ καὶ φυσικὴν
ἐπιστήμην, καὶ ἡ αἵρεσις θέλει εἰσαγάγει πολιτικοὺς ἄρχοντας,
φιλοσόφους, καὶ ἐπιστήμονας, μάλιστα δὲ καὶ δημοκρατικὴν
ιδιωτικὴν κρίσιν, ἵνα δογματίζωσι περὶ Ἐκκλησιαστικῆς εὐ-
ταξίας καὶ πίστεως. Ὁ ἀληθὴς λοιπὸν τρόπος οὐχὶ μόνον τοῦ
νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δύναμιν τῆς αἵρέσεως, ἀλ-
λὰ καὶ τοῦ νὰ ἀπαντήσωμεν αὐτῇ διὰ προσηκούσης θεραπείας,

εἶναι τὸ νὰ σπρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ νὰ προλαμβάνωμεν ἢ νὰ ἐπανορθώωμεν τὰ σφάλματα ἐκεῖνα ἐξ ὧν ὠφελεῖται ἡ αἵρεσις, καὶ νὰ ἐπιδεικνύωμεν πιστῶς καὶ ἐντελῶς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐρείδεται ἡ αἵρεσις, ὥστε νὰ ἄρῳμεν ἀπὸ τοῦ μέσου τὴν πρόληψιν τὴν διεγερθεῖσαν κατὰ τοῦ ἄλλου ἐκείνου μέρους τῆς ἀληθείας τὸ ὁποῖον ἀρνεῖται, καὶ νὰ δεῖξωμεν πρὸς πάντας πόσον ἡ Ὁρθοδοξία, ἡ περιέχουσα πάσας τὰς ἀκτῖνας τῆς ἀληθείας ἠνωμένης καὶ ἀμυγρεῖς, ὑπερέχει τὴν αἵρεσιν, ἥτις παριστᾷ μόνον ἀποκεκομμένον καὶ διεστρεβλωμένον ἀπόσπασμα τῆς ἀληθείας ἀναμειγμένον μὲ κακίαν καὶ πλάνην.

Ἐν τῷ ἐπομένῳ Τμήματι θέλομεν ἐπιχειρήσει ν' ἀναθεωρήσωμεν ἐν συντόμῳ τὴν παροῦσαν κατάστασιν εἰδικῶν τινων ἀμφισβητήσεων τῶν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς ἤτοι Ὁρθοδόξου καὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀναθεώρησει θέλομεν ζητήσῃ, ὡς ἀπὸ μέρους τῶν Ἀνατολικῶν, οὐχὶ πόσα δύνανται νὰ λεχθῶσι κατὰ τῶν Λατίνων, ἀλλὰ πόσα δύνανται νὰ λεχθῶσι πρὸς εἰρήνην μετ' αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν. Διότι, ἐὰν δύο ἀδελφοὶ ἐμπέσωσιν εἰς ἔριδας, (παραλείπομεν τὴν μεγάλην πιθανότητα ὅτι ἀμφότεροι ἔχουσι μᾶλλον ἢ ἥττον ἄδικον,) θέλει εἶναι χαριέστερον καὶ ἐπαγωγότερον, ἐὰν ὁ εἰς ἐκεῖνος ὁ μᾶλλον ἀδικούμενος ἐκ τῶν δύο εἶναι ὁ προθυμότερος νὰ ὁμολογήτῃ ἑαυτὸν ὡς οὐχὶ ἀναμάρτητον. Καὶ ἂν ὁ Χριστὸς αὐτὸς, ὁ μηδεμίαν ἔχων ἀμαρτίαν, ἐποίησεν ἑαυτὸν ἀμαρτίαν χάριν ἡμῶν, ἡμεῖς θεθαίως, οἵτινες εἴμεθα ἀμαρτωλοὶ, πρέπει νὰ θελήσωμεν, καὶ ἂν ἡμεῖς μᾶλλον ἔχομεν τὸ δίκαιον, νὰ διαγώμεν ὥστε περιπεσόντες μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς ἀμάρτημα, καὶ νὰ προλάβωμεν νὰ κάμωμεν τὰ πρῶτα διαβήματα πρὸς διαλλαγὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Παρατηρήσεις περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως

ἐρίδων τινῶν μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῆς

Ῥωματοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Α'. Περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

Δυτικὸς Θεολόγος δὲν ᾔθελε θέσει τοῦτο τὸ ζήτημα πρῶτον, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τοῦ Πάπα Κυριαρχίαν, καὶ εἰκότως· διότι ἂν τοῦτο λυθῇ κατὰ τὴν ἰδικήν του ἔννοιαν, ματαίῳι καὶ διαλύει πάντα τὰ ἄλλα. Ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ τὸν σύντομον τοῦτον τρόπον τοῦ ἀποφασίζειν πᾶν ζήτημα οὐδέποτε παρεδέχθησαν ἢ ἐτήρησαν ἐντελῶς οὐδὲ Λατίνων Σύνοδοι, καὶ ἐπειδὴ οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀνατολικῶν Θεολόγοι ἔκριναν πάντοτε ὅτι τὸ περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως ζήτημα εἶναι τὸ μέγα καὶ ἀληθῶς τὸ μόνον ἀνυπέρβλητον ἐμπόδιον πρὸς συγκοινωνίαν, θέλομεν διαπραγματευθῇ τοῦτο πρῶτον.

Ὡς πρὸς τὸν τύπον ἀπλῶς· ὅτι ἡ προσθήκη τοῦ *Filioque*, « καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, » εἰς τὸ Σύμβολον, καὶ ἀληθοῦς ὑποτιθεμένου τοῦ δόγματος τούτου, ἦτον ἀπηγορευμένη, καὶ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ προστεθῇ οὔτε ὑπὸ τοῦ Πάπα αὐτοῦ οὔτε ὑπὸ οἰωνοῦ ποτε Φράγκων ἢ ἄλλων Δυτικῶν Ἐπισκόπων, μετ' αὐτοῦ ἢ ἄνευ αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἐμπέσωσι καὶ αὐτοὶ καὶ ἅπαντες οἱ ὁπαδοὶ των εἰς ἁμαρτίαν, τοῦτο ὡμολογήθη καὶ ὑπὸ Παπῶν τινων, ὡς Λέοντος τοῦ Γ'· καὶ Ἰωάννου τοῦ Η'. Καὶ πρὶν Οἰκουμένην τις Σύνοδος, ἀναγνωρίζουμένη ὡς τοιαύτη καὶ ὑπ' αὐτῶν, ἀποφασίσῃ κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ κυρώσῃ προσθήκας εἰς τὸ Σύμβολον, δὲν πρέπει νὰ θυμιάζωμεν ἂν οἱ Ἀνατολικοὶ ἐμμένωσιν εἰς τὴν γνώμην των ὅτι πᾶσα προσθήκη εἶναι παράνομος, καὶ θεωρῶσιν ἐπιμόνως τὴν τοῦ Συμβόλου ἐπ' ἀνθρώπῳ ὡς τὸ πρῶτιστον καὶ ἀπαραιτήτως ἀπαιτούμενον ἔργον πρὸς ἑνώσιν.

Δελυμένου δ' ὑποτεθέντος τοῦ ζητήματος τούτου, ὑπολείπεται τὸ δεινότερον τὸ περὶ τοῦ δόγματος αὐτοῦ. Τὸ δόγμα τὸ περὶ

τῆς αἰωνίου Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἶναι ἄραγε ἢ ἀλήθεια τῆς ὁποίας ἡ ἄρνησις εἶναι αἵρεσις, ἢ πλάνη τῆς ὁποίας ἡ διδαχὴ εἶναι αἵρεσις;

Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀλήθεια, τὸ ἀρνοῦνται ὅλως οἱ Ἀνατολικοὶ· καὶ βεβαίως φαίνονται ὅτι ἀποδεικνύουσιν (ὡς δύναται νὰ ἴδῃ τις ἐκ τῆς Πραγματείας Ζοιρνικαβίου,) ὅτι ἡγνούν αὐτὸ πάντες οἱ Πατέρες οἱ Ἀνατολικοὶ, καὶ τινες μάλιστα τούτων ῥητῶς ἀρνοῦνται αὐτό· καὶ ὅτι πρὸς τούτοις οἱ Λατῖνοι Πατέρες ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας (καὶ ἰδίως ὁ Ἅγ. Αὐγουστίνος) ἐδίδασκον προδήλως τὴν αὐτὴν ὡς οἱ Ἕλληνες διδασκαλίαν, καὶ ἐκράτουν τὰς αὐτὰς φράσεις· ὥστε ἐὰν περικοπαί τινες ὅπου ὁ Ἅγ. Αὐγουστίνος ἢ ἄλλοι φαίνονται σήμερον ὅτι ἀποφαίνονται τὸ νεώτερον Λατινικὸν δόγμα εἶναι γνήσια, οἱ Πατέρες ἐκεῖνοι πρέπει νὰ ὑποθεθῶσιν ὅτι μετεχειρίζοντο συγχρόνως δύο ἐναντίους τρόπους τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τοῦ ἐκφράζεσθαι περὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου, ὑπόθεσιν ἥτις εἶναι ἀπίθανος, ἢ, ὅπως δῆποτε, κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις ἔχει χρεῖαν σαφοῦς ἀποδείξεως.

Καὶ ἂν λοιπὸν τὸ Λατινικὸν δόγμα ἤθελεν εἶναι κατ' οὐσίαν ἀληθές, τὰ προειρημένα εἶναι ἰσχυραὶ κατὰ πρώτην ὄψιν προὑπολήψεις κατ' αὐτοῦ· ἀρκούντως ἰσχυραὶ, ὥστε νὰ δικαιολογῶσιν ἢ νὰ συγχωρῶσι τὴν παρὰ τῶν Ἑλλήνων μέχρι τοῦδε ἀμφιβολίαν ἢ ἄρνησιν αὐτοῦ. Ὑπάρχουσι δὲ κατ' αὐτοῦ πλὴν τούτων καὶ ἄλλα σημεῖα· οὕτω, λόγου χάριν, α. Ὅτε πρῶτον ἡ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκφρασις ὡς ἐκπορευομένου καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ παρετηρήθη καὶ κατεκρίθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἱ Λατῖνοι ἢ ἡρμήνευσαν αὐτὴν ὡς μηδαμῶς σημαίνουσαν τὸν Υἱὸν συναίτιον τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἢ ὑπέκρυψαν ὅλως αὐτὴν, ἀντὶ νὰ ἐπιμένωσι παρρησία εἰς αὐτὴν ὡς ἀλήθειαν· β'. Πάλιν δὲ, ὅτε παρεδέχθησαν αὐτὸ ἐπὶ τέλους ἅπαντες οἱ Λατῖνοι, ἐπεχείρησαν νὰ τὸ παρεμβάλωσιν εἰς τὸ Σύμβολον, καὶ ν' ἀναγκάσωσι τὴν Ἐκκλησίαν ἅπασαν νὰ τὸ δεχθῇ δι' αὐθάρδους βίαις, οὐχὶ δι' Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

γ'. Πάλιν, ὅτε οἱ Λατῖνοι ἐζήτουν νὰ ἐπιβάλωσιν αὐτὸ ἐπὶ τοὺς Ἀνατολικούς, ἐστήριζον αὐτὸ ἐν γένει ἐπὶ λόγων προφανῶς ψευδῶν, ὡς ἐπὶ ἀδιακόπου καὶ σιφιστάτης παραδόσεως δ'. Πάλιν, πλῆθος ἄπειρον χωρίων ἐπαγομένων ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Δυτικῶν ἐξ Ἑλλήνων τε καὶ ἐκ Λατίνων Πατέρων ἐξηλέγχθησαν ἢ ὡς ὅλως παρεμβεβλημένα, ἢ ὡς παρεφθαρμένα· ε'. Τελευταῖον, περικοπαί τινες ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέμενον συντόνως οἱ Λατῖνοι ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας, καὶ τὰς ὁποίας ὕστερον ἐξήλεγξεν ὁ Ζοιρ- νικάβιος ὡς παρεφθαρμένας, παρεχωρήθησαν ἔκτοτε καὶ ὑπὸ Λατίνων ἐκδοτῶν ὥστε ἡ τῶν Ἀνατολικῶν γνώμη, ὡς πρὸς τὴν κριτικὴν ἐξέτασιν τῶν ἐκ τῶν Ἀγίων Πατέρων ἐπαγομένων ῥήσεων, ἀπέκτησεν ἀξιόλογον αὐξήσιν ἰσχύος ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. Ἄλλ' ἡ ἀπόρριψις δόγματος μὴ ἀποκεκαλυμμένου ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ μηδὲ παραδεδομένου διὰ παραδόσεως ἀδιακόπου ἀπ' ἀρχῆς, ἀλλ' ἀνορωρυγμένου ἢ ἀνεπτυγμένου ὑπὸ τινος τμήματος τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ με- ταγενεστέρων αἰώνων, καὶ θιαίως ἐπιβεβλημένου ἐπὶ τὴν λοιπὴν Ἐκκλησίαν διὰ λόγων ψευδῶν, ἡ ἀπόρριψις αὕτη δὲν δύναται νὰ ᾖ αἵρεσις. Τῷ ὄντι δὲ, ἐὰν ὁμολογεῖτο μὲν ὅτι εἶναι και- νοτομία καὶ ἀνάπτυξις, ἐδεικνύετο ὅμως ἀρκοῦντως ὅτι εἶναι ἔλλογος καὶ ἀναγκαία ἀνάπτυξις, ἡ ἀπόρριψις αὐτῆς ὑπέκειτο εἰς μεγαλειτέρα εὐθύνην.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ μέρους, πάμπολλοι τῶν Ἑλλήνων ἰσχυρίζον- ται οὐχὶ μόνον ὅτι τὸ Λατινικὸν δόγμα εἶναι ψευδὲς καθ' ἑαυ- τὸ, ἀλλ' ὅτι εἶναι καὶ αἵρεσις, καὶ ὅτι οἱ Λατῖνοι εἶναι αἵρε- τικοὶ πρεσβεύοντες αὐτό. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα εἶναι δίκαιον ν' ἀντεῖπη τις,

Α'. Ὅτι αἱ αἵρετικαὶ συνέπειαι αἵτινες φαίνονται ὅτι ἐπα- κολουθοῦσι τὴν ἀπόφασιν τὴν περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καθὼς καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἕνεκα τῶν ὁποίων λέγεται ὅτι τὸ δόγμα καθ' ἑαυτὸ εἶναι αἵρεσις, σαφῶς ἀπορρί- πτονται καὶ καταδικάζονται ὡς αἵρέσεις καὶ ὑπὸ τῶν Λατίνων οὐχὶ ὀλιγώτερον ἢ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· τὸ ὁποῖον ἤθελε φανῇ

ὅτι καθιστᾷ τῶν Λατίνων τὴν πλάνην, ἂν εἶναι πλάνη, ἁπλῶς παρανόησιν καὶ κατάχρησιν λέξεων.

Β'. Ὅτι ἅπασαι αἱ αἵρέσεις πηγάζουσιν ἐκ πονηρῶν αἰτιῶν, ἀλλὰ ἡ αἰτία ἡ ὑπαγορεύσασα τὸν ἰσχυρισμὸν τούτου τοῦ δόγματος κοινῶς ὁμολογεῖται καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν ὅτι ἦτον εὐσεβής· δηλαδή ἡ ἐπιθυμία τοῦ ὑποστηρίξειν κατὰ τῶν Ἀρειανῶν καὶ ἄλλων Αἰρετικῶν τὴν ἰσότητά καὶ τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα.

Γ'. Ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπανελημμένως καὶ συνεχῶς ἐπρότειναν ἔνωσιν καὶ συκοινωνίαν μετὰ τῶν Λατίνων, παραβλέποντες πάντα τὰ ἄλλα σφάλματα, ἔχον μόνον ὁ τύπος τοῦ Συμβόλου ἐπανωρθοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύναντο νὰ πράξωσιν ἐὰν τὸ περὶ τῆς ἐκ τοῦ Υἱοῦ Ἐκπορεύσεως δόγμα ἐθεωρεῖτο ὅτι εἶναι καθ' ἑαυτὸ αἵρεσις.

Δ'. Ὅτι πρὶν ἢ ἀποδειχθῇ ὅτι οὐχὶ μόνον τινὲς ἢ πολλοί, ἀλλ' ἅπασαι τοῦ Ἀγ. Λύγουστίνου καὶ ἄλλων Λατίνων Πατέρων αἱ ῥήσεις αἱ τὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ Ἐκπόρευσιν ἀποφαίνουσιν εἶναι παρεμφθαρμένοι ἢ παρεμβεβλημένοι, ἢ ὅτι σημαίνουν οὐδέν τι πλέον παρ' ὅσον ἐξηγήθησαν ὅτι σημαίνουν διὰ τῆς ἐξηγήσεως τῆς πρὸς Μάρτυρον τὸν Μάρτυρα ἐν Ῥώμῃ δοθείσης κατὰ τὴν ἐβδόμην ἐκατονταετηρίδα, οἱ Λατίνοι, καὶ ἐν πλάνῃ ἂν ἦναι, δὲν δύνανται ἐλλόγως νὰ καλῶνται αἰρετικοὶ διότι ἐμμένουσιν εἰς δόγμα κατὰ τὸ φαινόμενον διδαχθὲν καὶ κληροδοτηθὲν πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ μεγάλων Ἀγίων, οἵτινες γεραίρονται ὡς τοιοῦτοι καὶ ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς ὅχι ὀλιγώτερον ἢ ὑπὸ τῆς ἑαυτῶν Ἐκκλησίας.

Συμπεραίνομεν λοιπὸν ὅτι ἂν μόνον ὁμολογηθῇ ὅτι τὸ *Filioque* (« καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ») δὲν πρέπει νὰ ἦναι παρεμβεβλημένον εἰς τὸ Σύμβολον ἄνευ τῆς συναινέσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὸ ζήτημα τὸ περὶ τοῦ δόγματος καθ' ἑαυτὸ μένει ἐτι προκείμενον καὶ ἐκκρεμές· καὶ ὅτι οὔτε οἱ Ἕλληνες εἶναι αἰρετικοί, ἂν ἀρνῶνται, οὔτε οἱ Λατίνοι· ἂν ἰσχυρίζωνται αὐτὸ, ἂν μόνον ἀμρότεροι ἐπιθυμῶσι νὰ ἐξετασθῇ καὶ νὰ διαλυθῇ εἰλικρινῶς καὶ εὐσεβῶς τὸ ζήτημα ὑπὸ Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Β'. Περὶ τῆς 'Ρωμαϊκῆς καὶ Παπικῆς Κυριαρχίας.

Τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας οἱ Ῥωμαῖοι τὴν μὲν ἄρνησιν λογίζονται αἵρεσιν, τὴν δὲ πρὸς αὐτὴν ἐναντίωσιν μέχρι τέλους σχίσμα· οἱ Ἕλληνες δὲ θεωροῦσι τὴν ἀντιποίησιν τῆς Κυριαρχίας ταύτης ὡς τὸ δεύτερον μέγα ἐμπόδιον πρὸς ἑνωσιν, καὶ πολ-
λάκις ὀνομάζουσιν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν αἵρεσιν.

Εἶναι μὲν σαφές ὅτι αἱ προσηγορίαι « Τοποτηρητῆς τοῦ Χριστοῦ » καὶ « Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας » δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὰς ἀναγκάσιως ἢ ψευδεῖς ἢ αἰρετικαί, καθότι καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ αὐτοὶ παρὰδέχονται ὅτι κατὰ τινὰ ἔννοιαν καὶ ἐπὶ τινῶν περιστάσεων πᾶς ἱερεὺς εἶναι τοῦ Χριστοῦ τοποτηρητῆς καὶ ἀντιπρόσωπος, καὶ ὅτι πᾶς Ἐπίσκοπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ Ἐπαρχίᾳ εἶναι καὶ τοποτηρητῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας· ὥστε ὁ κορυφαῖος Ἐπίσκοπος εὐρυτέρως τινος Διοικήσεως ἢ Πατριαρχίας, ἢ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, δύναται ὀρθῶς νὰ προσαγορεύηται διὰ τῶν αὐτῶν προσηγοριῶν, μόνον κατὰ γενικωτέ-
ρον καὶ ἀοριστοτέραν σημασίαν.

Ὁμολογητέον ὅμως ὅτι τῶν προσηγοριῶν τούτων ἡ ἀντι-
ποίησις ὑπὲρ τοῦ Πάπα τῆς Ῥώμης γίνεται οὐχὶ κατὰ τοιαύ-
την γενικὴν ἢ ἀόριστον ἔννοιαν· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῆς ἀπεράντου φιλαρχίας, μετὰ τῆς τοῦ ἄρχεῖν ἱκανότητος, τὸ ὅποιον διέκρινεν ἄλλοτε τὴν Ἐθνικὴν Ῥώμην, παρεδόθη ὡς τοπικὸν κληροδόμημα καὶ εἰς τὴν Ῥώμην τὴν Χριστιανικὴν. Κατὰ τὴν δευτέραν ἤδη ἑκατονταετηρίδα Πάπας τις (ὁ Βίκτωρ) ἐτόλμησε νὰ βάλῃ κατὰ νοῦν ν' ἀφορίσῃ ὁλοκλήρους Ἐκκλησίας ἀπλῶς διότι ἠθέλησαν νὰ κρατῶσιν ἱεροτελεστικὴν τινὰ παράδοσιν διαφέρουσαν τῆς ἰδικῆς του. Ἡ δύνατο δὲ νὰ συγγραφθῇ ἱστορία διεξοδικωτάτη περὶ τῶν ἐπεμβάσεων, συγκρούσεων, ἡττῶν ἐν μέρει καὶ κατὰ καιροῦς, μεγάλων καὶ τελικῶν νικῶν καὶ κατακτήσεων, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Ῥωμαϊκὸς θρόνος ὑπεδούλωσε καὶ συνεσωμάτωσεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε ἡ δύνατο κάλλιστα παρὰβληθῇ πρὸς τὸ

Ἐθνικὸν Ῥωμαϊκὸν Κράτος τὸ βαθμηδὸν ἐπεκτεῖναν τὴν κυριαρχίαν του ἐφ' ἅπασαν τὴν πάλαι οἰκουμένην καὶ πεπολισμένην γῆν. Τὸ ζήτημα δὲ ὡς πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς· εἶναι τοῦτο· Ἀφοῦ τοιοῦτον πνεῦμα ὑπάρχει ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς γεγονὸς, ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι τοῦτο εἶναι κακόν, (ὅποιον καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ ὑποθέτουσιν αὐτό,) ἔπεται ἄραγε ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἤθελε παραδεχθῇ καὶ διδάσκη οἰκνδῆποτε αἵρεσιν ἂν συνεκοινῶναι μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἢ καὶ ὅτι ἤθελεν ἐπιδοκιμάξῃ μάλιστα διὰ τούτου τὸ φιλαρχικὸν πνεῦμα τῆς Ῥωμαϊκῆς, ὑποτεθέντος, δηλαδὴ, ὅτι τὸ δόγμα τὸ περὶ τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας δὲν ἐπεβάλλετο ἐπ' αὐτὴν χάριν τοιαύτης συγκοινωνίας ὡς ἄρθρον πίστεως; Δὲν φαίνεται ἀπ' ἐναντίας σαφέστατον ὅτι τοιαύτη συγκοινωνία (ὑποτεθέντος ὅτι αἱ δύο Ἐκκλησίαι συνεφώνουν ἄλλως κατὰ τὴν πίστιν,) δὲν ἤθελεν ἐμπεριλαμβάνει οὔτε τὸν ἰσχυρισμὸν οὔτε τὴν ἄρνησιν δογματικῆς προτάσεως οἰκνδῆποτε, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ἀνατολικούς; καὶ ὅτι ἐπομένως οὐχὶ μόνον εἶναι δυνατόν εἰς αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ καθῆκον νὰ προσφέρωσι τοιαύτην Κοινωνίαν;

Ἄλλ' ἀναφέρεται προσέτι καὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἂν προσφέροντες συγκοινωνίαν μετὰ τῶν Λατίνων δὲν ἤθελον ὑποβληθῇ ταχύτερον ἢ βραδύτερον εἰς τὸν ζυγὸν τῆς Ῥώμης, καὶ ἂν δὲν δύνανται εὐλόγως νὰ διαρρήξωσι τὴν ὁρατὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας χάριν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐλευθερίας των; Ἀλλ' οὐδ' ἐπερὶ τούτου ὑπάρχει ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία. Διότι, ὑποτεθέντος ὅτι ἡ Ῥώμη θέλει νὰ συγκοινωνῇ ἐπὶ τοιοῦτοις ὅροις, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἤθελε διαμένει καὶ μετὰ τὴν νέαν ταύτην ἔνωσιν ἐπίσης ἐλευθέρᾳ ὥστε ν' ἀντιτείνῃ πρὸς πᾶσαν εἰς τὸ μέλλον ἐπέμβασιν ὅσον ἦτο καὶ πρὶν ἐπὶ χίλια ἔτη· ἡ μόνη δὲ περίπτωσις καθ' ἣν ἡ Ῥώμη ἠδύνατο νὰ μεσολαβήσῃ ἢ νὰ ἐγκαταστήσῃ νέον τι παράδειγμα ἢ δικαίωμα εἰς ἐπέμβασιν ἤθελεν εἶναι αὕτη, ἐὰν ἤθελε σύμβῃ ν' ἀναφυῶσιν ἀμφισβητήσεις ἐντὸς αὐτῆς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐκείνη νὰ μὴ ᾔναι ἱκανή, ἄνευ ξένης βοηθείας, νὰ κατορθώσῃ ὥστε ὀρθό-

δόξος μειονοφηγία νὰ κατισχύη πλειονοφηγίας ἑτεροδόξου. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἄλλοτε πολλοὶ θρόνοι καὶ Ἐκκλησίαι, αἵτινες ἦσαν ποτε ἀνεξάρτητοι, καὶ ἠδύναντο, ἐὰν διετέλουν ἀμώμητοι, νὰ διατηρῶσι διὰ παντός τὸ κανονικὸν πρὸς ἀνεξαρτησίαν δικαίωμα, ἀπώλεσαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ πρὸς ταύτην δικαίωμα, καὶ ἔπεσον ὑπὸ τὴν δύναμιν ἐκείνην ἣτις παρέσχε τὴν νίκην εἰς μειονοφηγίαν ὀρθόδοξον. Τὸ αὐτὸ τοῦτο ἠδύνατο ἀναντιρρήτως νὰ συμβῇ πάλιν καὶ εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν νέαν αὐτῶν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ῥώμης. Τοιαύτη δ' ὑποδούλωσις ἤθελεν εἶναι τοῦ ἰδίου αὐτῶν σφάλματος ἀποτέλεσμα, καὶ αἰσχύνη μὲν αὐτῶν τιμὴ δὲ τῆς Ῥώμης, καὶ σημεῖον ὑπὲρ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀξιώσεων.

Ἀλλ' ὅμως δυνατόν νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἅπαντα ἡ θεωρία αὕτη εἶναι κενὴ καὶ ἀνωφελής, ἐπειδὴ ὅ,τι καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι δυνατόν ἢ δίκαιον νὰ προσφέρωσιν οἱ Ἀνατολικοὶ, ἡ Ῥώμη δὲν δύναται νὰ συγκατανεύσῃ ἀπὸ μέρους τῆς εἰς συνθήκας τοιαύτας, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῶν Ἀνατολικῶν ἀπλῶς νὰ δεχθῶσι τὸ περὶ τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας δόγμα ὡς ἄρθρον πίστεως, καὶ νὰ ὁμώσωσιν ὅτι θέλουν ἔχει αὐτὸ κανόνα τῶν πράξεων τῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔχει ἀναγκαστικῶς οὕτως.

Ὅτι τὸ περὶ τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας δόγμα, ὅπως νῦν πρεσβεύεται καὶ διδάσκεται ἐν τῇ Λατινῇ Ἐκκλησίᾳ, δὲν ἦτον ἄρθρον πίστεως σαφῶς ἀποκεκαλυμμένον καὶ παραδεδομένον διὰ καθολικῆς παραδόσεως ἀπ' ἀρχῆς εἶναι προφανέστατον. Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ ὅτι κατ' οὐσίαν εἶναι ἀληθινὸν δόγμα, πρέπει νὰ ὑπῆρξῃ μᾶλλον ὡς παρακαταθήκη εἰς μόνην τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν παρακατατεθειμένη, ὡς συνείδησις εἰδικοῦ τινος χαρίσματος τὸ ὁποῖον ἔμελλε βαθμηδὸν νὰ ἐκδηλωθῇ ὅπως αἱ περιστάσεις τῆς Ἐκκλησίας ἤθελον ἀπαιτεῖ τοῦτο. Καὶ ἐὰν ἡ ὡς πρὸς τοὺς Λατίνους ἢ καθ' ἑαυτὸ ἦναι ἤδη ἄρθρον πίστεως, πρέπει νὰ κατεστάθῃ τοιοῦτον ἐξ ἀναπτύξεως. Ἀλλ' ἡ μὴ παραδοχὴ δόγματος ἐρειδομένου οὐχὶ ἐπὶ σαφοῦς Γραφικοῦ ῥήτου ἢ ἐπὶ ἀρχετύπου καὶ ἀδιακόπου παραδόσεως, ἀλλ' ἐπὶ ἀναπτύξεως,

δὲν εἶναι αἵρεσις· τοῦλάχιστον οὐχὶ ἕως οὗ (οὐχὶ ἐπιβληθῇ βιαιώως ἐπὶ ψευδῶν καὶ ὅλως μάλιστα ἀτόπων στηριζόμενον λόγων, ἀλλὰ) προταθῇ ὡς ἀνάπτυξις ἐν ἀδελφικῷ καὶ Χριστιανικῷ πνεύματι, καὶ ἀποχρώντως ἀποδειχθῇ τὸ ἔννομον καὶ ἡ ἀνάγκη τοιαύτης ἀναπτύξεως. Ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία συνεκοινωνεῖ ἐπὶ αἰῶνας πρότερον χωρὶς ν' ἀπαιτῇ ὁμολογίαν τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας ὡς ἄρθρου πίστεως, καὶ χωρὶς νὰ ἐπιβάλλῃ ὄρκον ὑπακοῆς, ἢ νὰ στέλλῃ Βούλλας καὶ Ὁμοφῶρια ἐν περιπτώσει νέων χειροτονιῶν Ἐπισκόπων ἢ Ἀρχιεπισκόπων ἐκ τῆς Ῥώμης· καὶ ἠδύναντο πάλιν νὰ πράττῃ οὕτως, ἐὰν ᾔθελε, χωρὶς νὰ παραχωρῇ οὐδ' ὀλίγον τῶν ἐαυτῆς ἀξιώσεων ἢ ἰδεῶν περὶ τῶν ἐαυτῆς ἀφηρημένων δικαιοματίων καὶ δυνάμεων, περιμένουσα ἀπλῶς εὐκαιρίαν, ἕως οὗ οἱ Ἀνατολικοὶ, ἢ ἀφ' ἐαυτῶν ἢ ἐκ τῆς ἐνεργείας μελλόντων τινῶν συμβαμάτων ἢ περιστάσεων, ἤθελον καταστήσει ὥριμον μετὰ αὐτῶν τὴν ἀνάπτυξιν ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐκώλυσαν ἢ ἐβδράδυναν μέχρι τοῦδε σκάνδαλα καὶ πάθη ἀνθρώπινα καὶ ἀνεπιτηδεῖα τῶν Δυτικῶν διαγωγῇ. Τοιαύτη οἰκονομικὴ διαγωγὴ πρὸς Ἐκκλησίαν οὐδέποτε παραδεχθεῖσαν τὴν Παπικὴν Κυριαρχίαν ὡς δόγμα δὲν ᾔθελε συνεπάγῃ τοιαύτην παλινωδίαν ἢ ταπεινώσιν τῆς Ῥώμης ὅποια ᾔθελε συνεπαχθῇ ἐὰν τις τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπ' αὐτῆς διοικουμένων, ἢ Ἰσπανικῇ, λόγου χάριν, ἢ καὶ ἡ Γαλλικὴ αὐτῇ, ἐπετρέπετο εἰς τὸ μέλλον νὰ διοικῆται ὑφ' ἐαυτῆς ἐλευθέρα πάσης ἐξωτερικῆς ἐπεμβάσεως.

*Γ'. Περὶ τοῦ Βαπτίσματος τῶν Δυτικῶν τελουμένου
ἄνευ τριττῆς Καταδύσεως.*

Μετὰ αὐτῶν χρόνων τοῦ Μιχαὴλ Κηρουλάρου καὶ τῶν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου οἱ Ἀνατολικοὶ πολλάκις, ἀλλ' οὐχὶ ἀνεξαιρέτως, ἐθεώρουν ὅσα Λατινικὰ Βαπτίσματα ἐτελοῦντο ἄνευ τριττῆς καταδύσεως ὡς ὅλως ἀσήμεντα. Καὶ ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ πρὸς τοῦτοις εὐρίσκομεν κατὰ τὴν ἐνδεκάτην καὶ τὴν δωδεκάτην ἑκατονταετιρίδα Ἱεράρχας Ἕλληνας παραγγέλλοντας ὅτι

ἅπαντες οἱ Ῥωμαῖοι ἦτοι Λατῖνοι οἱ μὴ κανονικῶς Βαπτισθέν-
τες διὰ τριττῆς καταδύσεως ἔπρεπε νὰ « Βαπτίζωνται. » Ἀφ'
ἐτέρου δὲ μέρους καὶ οἱ Γερμανοὶ Δυτικοί, πιθανῶς χάριν ἐκ-
δικήσεως κατὰ τῶν Ἀνατολικῶν, ἐβάπτιζον ἐκ νέου ἐπὶ τινας
ἐκατονταετηρίδας Χριστιανοὺς Ἀνατολικούς προσερχομένους εἰς
αὐτοὺς, ἄνευ προφάσεως ἱεροτελεστικῆς οἰασθήποτε.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ἕλληνας, τὸ ὑπὸ τινῶν τηρούμενον
ἔθος τοῦ ἐκ νέου Βαπτίζειν Λατίνους ἐφαίνετο μετὰ τὴν ἐν Φλω-
ρεντίᾳ Σύνοδον ὅτι διωρθώθη καὶ κατηργήθη διὰ παντός, καὶ
ὅτι ἐν ὁμοίμορφον ἔθος τοῦ λοιποῦ ἐθεσμοθετήθη ὑπὸ Συνόδου
συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1484, καὶ ὑπὸ τῶν
τεσσάρων Πατριαρχῶν κεκυρωμένης· καὶ αἱ διατάξεις τῆς Συνό-
δου ταύτης εἰσῆχθησαν καὶ εἰς Ῥωσσίαν τῷ 1667 ὑπὸ μικτῆς
Συνόδου Ἑλλήνων καὶ Ῥώσων Ἐπισκόπων ἐν Μόσχᾳ συγκροτη-
θείσης, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ οἱ τέσσαρες μὲν Πατριάρχαι ἐψηφο-
φόρησαν, δύο δ' ἐξ αὐτῶν, Παῖσιος ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ Μα-
κάριος ὁ Ἀντιοχείας, προήδρευον αὐτοπροσώπως. Σημειωτέον
δὲ ὅτι ἡ Σύνοδος αὕτη ἡ ἐν Μόσχᾳ οὐχὶ μόνον κατήργησε τὸ
ἔθος τοῦ ἀναβαπτίζειν Λατίνους, θεσπισθὲν ὑπὸ προλαβούσης
Συνόδου τοπικῆς (συγκροτηθείσης ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Φιλαρέτου
τοῦ Νικητῆδου, πάππου τοῦ βασιλεύοντος Τσάρου Ἀλεξίου),
ἀλλ' ἐπήγαγε καὶ λόγους καὶ προηγούμενα παραδείγματα ὥστε
νὰ πληροφορήσῃ τοὺς δισταγμούς του Ἀλεξίου, δεικνύων ὅτι τὰ
παράλογα θεσπίσματα τοπικῆς Συνόδου ἠδύναντο νὰ διορθω-
θῶσιν οὕτω καὶ νὰ καταργηθῶσι δι' ἄλλης μείζονος καὶ γενικω-
τέρας Συνόδου. Τὸ ζήτημα δὲ τὸ πρὸς τὴν Σύνοδον ταύτην ὑπο-
βληθὲν δὲν ἦτον ἀπλῶς ἂν οἱ Λατῖνοι πρέπει ν' ἀναβαπτίζωνται
καθὼ αἰρετικοί, ἀλλὰ καὶ τοῦτο προσέτι, « ἂν εἶναι ἀναγκαῖον ἢ
εὐλογον νὰ ἀναγνωρίζωνται κατὰ συγκατάθεσιν ὡς Χριστιανοὶ οἱ
μὴ Βαπτισθέντες διὰ τριττῆς καταδύσεως; » Ὁ αὐτὸς κανὼν ἐφ-
ηρμόσθη καὶ ἐπὶ τὸ Βάπτισμα τῶν Λουθηρανῶν καὶ τῶν Καλβινι-
στῶν ὑπὸ Συνόδου συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει· καὶ ἐγ-
κατεστάθη ὑστέρον εἰς τὴν Ῥωστικὴν Ἐκκλησίαν (Α.Χ. 1723) διὰ

τῆς πρὸς Πέτρον τὸν Μέγαν Ἀπαντήσεως Ἱερεμίου τοῦ Γ'. ἥτις ῥητῶς ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν προειρημένων Συνόδων. Σημειωτέον δὲ καὶ ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ Πατριάρχαι ἐν τῇ Ἀπαντήσει τῶν τῷ 1723 Α. Χ. πρὸς τοὺς Βρεταννοὺς Ἐπισκόπους καὶ Κληρικοὺς, καίτοι γινώσκοντες αὐτοὺς ὡς μὴδὲν διαφέροντας τῶν ἄλλων Δυτικῶν κατὰ τὸ Βάπτισμα, καὶ ἐκθέσαντες μάλιστα πρὸς αὐτοὺς διεξοδικήν ἔκθεσιν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, οὐδὲ λέξιν ὅμως προσέθηκαν ὑποδηλοῦσαν ὅτι οἱ πρότερον δι' ἐπιχύσεως ἐν Βρεταννίᾳ Βαπτισθέντες ἦσαν ἀβάπτιστοι καὶ ἔπρεπε νὰ ἀναβαπτισθῶσιν.

Ἀλλ' ὅμως τῷ 1756 ὅρος τις ὑπογεγραμμένος ὑπὸ τριῶν Πατριαρχῶν, καὶ ἐκδοθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ἐν ὀνόματι « τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, » ἐπὶ προσχρήματι αὐθεντίας δῆθεν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, τῶν τε Ἀποστόλων διαταττόντων ἐν τρισὶ καταδύσει Βαπτίζειν, τοῦτε Ἰσαποστόλου Διονυσίου, τῆς τε Δευτέρας καὶ Πενθέκτης ἀγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων διαταπτούσων τοὺς ἄλλως πως Βαπτιζομένους ὡς ἀβάπτιστους προσδέχεσθαι, ἀνέτρεψε πάσας τὰς προηγουμένας συνοδικὰς ἀποφάσεις, καὶ ἐθέσπισεν ὥστε τοῦ λοιποῦ τῶν Αἰρετικῶν (δηλαδὴ τῶν Λατίνων καὶ ἄλλων Δυτικῶν) τὸ Βάπτισμα, ὡς διὰ ῥάντισμου ἢ ἐπιχύσεως ἐπιτελούμενον, νὰ θεωρῇται ὡς ἄκυρον, καὶ πάντες οἱ ἐκ τῶν Κοινωνιῶν ἐκείνων προσήλυτοι μὴ Βαπτισθέντες διὰ τριττῆς καταδύσεως νὰ ἀναβαπτίζωνται. Οὕτω δ' εἰσαχθὲν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν τὸ ἔθος τοῦ ἀναβαπτίζειν κρατεῖται ἀνεξαιρέτως ἕκτοτε, ἐνῶ τὸ ἐναντίον ἔθος τοῦ ἀποδέχεσθαι τὸ κατ' οὐσίαν κύρος τοῦ Δυτικοῦ δι' ἐπιχύσεως Βαπτίσματος, ἐπὶ παλαιοτέρων ἀποφάσεων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας στηριζόμενον, διακρατεῖται ἔτι ἐν Ῥωσίᾳ· καὶ οὕτως ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, καθὸ σύνολον, ἔχει σήμερον δύο ἐναντία καὶ ἀσυμβίβαστα θεσπίσματα καὶ ἔθη συγχρόνως περὶ τὸ καιριώτατον τοῦτο πρᾶγμα.

Οἱ Ἕλληνες ὅμως, κλείοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ ἔθος τῶν Ῥώσων, καὶ δεχόμενοι ἀνεξετάστως εἰς τὴν Κοινωνίαν των ὡς Ὁρθοδόξους Χριστιανοὺς ἅπαντας τοὺς « ἀβάπτιστους » ἐ-

κείνους (ἀπὸ τῶν Συζύγων τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας μέχρι τῶν μυριάδων ιδιωτῶν Λατίνων ἢ Διαμυρτωμένων γινομένων κατ' ἔτος δεκτῶν ὡς προσηλύτων,) τοὺς ὁποίους οἱ Ῥώσσοι ἐδέχθησαν εἰς Κοινωνίαν, δεικνύουσιν ὅτι τὸ ἰδικόν των ἔθος τοῦ ἀναβαπτίζειν εἶναι ἢ ἐθελουσίᾳ ἀνοσιουργία (διότι εἶναι ἀνόσιον ἔργον τὸ ἐπιχειρεῖν ἐν γνώσει ἐπανάληψιν τοῦ Βαπτίσματος), ἢ ἄλλως (ὅπως πρέπει μᾶλλον νὰ ἐρμηνεύσωμεν αὐτὸ χάριν Χριστιανικῆς ἀγάπης,) ὅτι εἶναι δυνάμει, ἂν οὐχὶ κατ' εἶδος, συνθηματικὸν ἤτοι ὑποθετικόν. Ἡ δευτέρα αὕτη ἐρμηνεία αὐτοῦ δὲν εἶναι παράλογος· διότι οὕτως οἱ ἀρχαῖοι κληόνες παραγγέλλουσι περὶ νηπίων καὶ ἄλλων περὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχει τις ἀμφιβολία ἀπλῶς νὰ Βαπτίζωνται καὶ ὅσοι ἔλαβον Χειροτονίαν ἀμφίβολον Χειροτονοῦνται ἀπλῶς, χωρὶς νὰ ὑπονοῇται ὅτι ἡ προτέρα Χειροτονία των διὰ τούτου κηρύττεται μετὰ βεβαιότητος ὡς οὐδέν.

Οὐχὶ δὲ μόνον καθιστῶσιν ὑποθετικόν οἱ Ἕλληνες τὸ ἰδικόν των ἔθος κλείοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ τῶν Ῥώσσων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὁμοφώνου ὁμολογίας των ὅτι ἐν περιπτώσει ἀνάγκης, ἢ χάριν μεγάλου τινὸς συμφέροντος, καθὼς ἐὰν διαπραγματεύωνται μετὰ μεγάλων ὁμοῦ ἀθροισμάτων ιδιωτῶν ἢ ὁλοκληρῶν Κοινοτήτων, ἢ πρὸς ἀποφυγὴν μεγάλου τινὸς σκανδάλου, δύνανται νὰ μεταχειρισθῶσι συγκατάβασιν ἢ οἰκονομίαν περὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο, καὶ νὰ δεχθῶσι Λυτικούς ἄνευ νέου Βαπτίσματος, πλαγίως βεβαιοῦσι τὸ κῆρος τοῦ Λυτικοῦ Βαπτίσματος, καὶ περιάγουσι τὴν ἑαυτῶν διδασκαλίαν εἰς τὴν ἐλευθέρην αὐτοκατάκριτον πρότασιν ταύτην· « Τὸ Λατινικὸν Βάπτισμα εἶναι οὐδὲν ἐκτὸς ὅταν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες εὐαρεστηθῶμεν νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς ἔχον κῆρος. » Αἱ μόναι δ' ἀπολογίαι, τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ εὔρῃ ὑπὲρ τούτου εἶναι, πρῶτον, ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος σήμερον τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου δὲν ἐξησχέθη εἰς τὸ συλλογίζεσθαι μετ' ἀκριθείας, καὶ ἐὰν εὔρεθῶσι περιπεπλεγμένοι εἰς παραλόγους τινὰς συνεπείας, ἀπορρίπτουσι συνοπτικῶς πάσας τὰς τοιαύτας ἀκανθώδεις δυσκολίας ὡς ὅλως

πρὸς τὴν θρησκείαν ἀσχέτους· καὶ, δεύτερον, ὅτι δύνανται ν' ἀν-
τείπωσιν ὅτι παρόμοιαι ἀνακολουθίαι δοξασίας καὶ ἔθους, καὶ
καὶ περὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Βάπτισμα καὶ περὶ ἄλλα πολλοῦ λόγου
ἄξια ἀντικείμενα, ὑπῆρχον καὶ κατ' ἀχαιοτέρους αἰῶνας· καὶ
ὅ,τι τότε ὑπέμεινεν ἡ Ἐκκλησία ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνακολουθίας ἢ
ἀτελείας δύναται καὶ σήμερον νὰ ὑπομείνῃ· καὶ οὕτω δὲν εἶναι
ἀνάγκη νὰ ἐνοχλῶνται τόσοι πολλοί, ἵνα συμβιβάσῃ τὸ τῶν
Ῥώσσων πρὸς τὸ ἰδικόν των ἔθος. Ἀλλ' ὑπάρχει μεγάλη δια-
φορὰ μεταξὺ τῆς συνυπάρξεως ἐναντίων δοξασιῶν καὶ ἔθων κατ'
ἀρχαιοτέρους αἰῶνας, ὅτε ἡ ἐπιμιξία τῶν ἀνθρώπων ἦτο σχετι-
κῶς δυσχερὲς, καὶ ὅτε ἡ ἀνακάλυψις τοιαύτης τιμῆς ἀνακολου-
θίας ἐπέφερον ἀμέσως σύγκρουσιν καὶ ἐπὶ τέλους τὴν ἀναίρεσιν
αὐτῆς, καὶ τῆς ἐν γνώσει καὶ βουλήσει διατηρήσεως ἀντιφατι-
κῶν δοξασιῶν καὶ ἔθων ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Τῶν Ἑλλήνων δ' ἡ ὁμολογία ὅτι τῶν ἐν κινδύνῳ θανάτου ὄν-
των τὸ Βάπτισμα ἀνευ τριττῆς καταδύσεως τυγχόν ὑπὸ Ὁρ-
θοδόξου ἱερέως τελούμενον δὲν πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνηται
εἶναι ἄλλη σαφὴς μαρτυρία ὑπὲρ τῆς ἀληθείας· καθὼς εἶναι
προσέτι καὶ ἡ ὁμοιόμορφος διαγωγὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας
κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν δημοσίας διαπραγματεύσεως εἴτε πρὸς
Λατίνους εἴτε πρὸς Διαμαρτυρομένους (καθὼς τῷ ἔτει 1439
Α. Χ. πρὸς τοὺς Λατίνους, ἀπὸ τοῦ 1574 μέχρι τοῦ 1584
Α. Χ. πρὸς τοὺς Λουθηρανούς, καὶ ἀπὸ τοῦ 1716 μέχρι τοῦ
1724 πρὸς τοὺς Βρεταννοὺς,) περὶ ἐνώσεως. Οὐδέποτε αὕτη
τότε οὐδὲ καὶ νύξιν ἔδωκεν ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ βαπτισθῶ-
σιν οἱ Λυτικοί. Καὶ τῷ ὄντι, ἐὰν ἄλλως ἐγένετο, πᾶσα ἄλλη
συζήτησις περὶ δόγματος, ὡς καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ *Filioque*
ἢ τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας, ἤθελεν εἶναι δευτερεύουσα καὶ ἄ-
τοπος. Διότι οἱ Λατῖνοι μὴδὲν Βάπτισμα λαβόντες ἀφ' ὅ-
του ἔπαυσαν τὴν χρῆσιν τριττῆς καταδύσεως, καὶ παρεδέ-
χθησαν τὴν ἐπίχυσιν ἢ τὸν ῥαντισμὸν, δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν
οὔτε Μυστήρια οὔτε Ἱερατεῖον· ὥστε ἡ μετ' αὐτῶν συζήτησις
περὶ ἄλλων λεπτολογιῶν ἐπὶ σκοπῷ ἐνώσεως ἤθελεν εἶναι καὶ

τότε καὶ νῦν ἔτι ὅλως περιττή. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες, καθὼς ἀνωτέρω ἐλέχθη, δὲν ἐξησκήθησαν εἰς λογικὰς ἐρεῦνας, καὶ φρονοῦσιν ὅτι πάσας τὰς τοιαύτας δυσκολίας τὰς ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἀνακολουθειῶν πηγάζουσας δύναται τις ν' ἀποφύγῃ ὅπως πετεινά τινα λέγονται ὅτι διαφεύγουσι τὸν ὀρνιθοθήραν, κρύπτοντα τὰς κεφαλὰς τῶν ὑπὸ φύλλα, καὶ κλείοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐνῶ ἀρίνουσιν ὅλον τὸ σῶμά των ἐκτεθειμένον.

Ἰπάρχουσι προσέτι καὶ ἄλλα σημεία ὅτι οἱ Ἕλληνες εὐρίσκονται εἰς πλάνην περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο· δηλαδή, ὅτι καὶ οἱ ἐλλογιμώτατοι καὶ ἐπιφανέστατοι αὐτῶν ἄνδρες περὶ αὐτοῦ λαλοῦντες διαφωνοῦσι πολὺ πρὸς ἀλλήλους, ὡς μηδεμίαν ἔχοντες ὁμοιόμορφον παράδοσιν μηδὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα περὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην· ὡς βάσιν δὲ τῆς κατὰ τὸ 1756 ἀποφάσεως ἀποδίδουσι τὰς προφανέστατα ψευδεῖς καὶ συκοφαντικὰς ἐκθέσεις ὡς πρὸς τὸν παρόντα Λατινικὸν τρόπον τοῦ Βαπτίζειν, καὶ ὡς πρὸς τὴν κατηγορίαν ὅτι οἱ Λατῖνοι μετέβαλον ἠθῆν τὴν τελετὴν τοῦ Βαπτίσματος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλληνικῶν ἀποφάσεων κατὰ ἀναβαπτίσεως. Καὶ πολλάκις παρέκφέρονται εἰς ἀλόγους καὶ πικρὰς προσβολὰς κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Πάπα αἰτίνες οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀναφορὰν πρὸς τὸ εἰδικὸν τοῦτο ζήτημα. Ἀπέναντι τοιούτων σημείων καὶ τοιούτων διαθέσεων λογικὰ ἐπιχειρήματα εἶναι μάταια. Τὰ τοιαῦτα εἶναι οἴκτου μᾶλλον ἄξια καὶ προσευχῆς.

Ἀρίνοντες λοιπὸν τὴν παροῦσαν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν τῶν αἰσθημάτων καὶ δοξασιῶν περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ὡς ἀντιφατικὴν καὶ αὐτοκατάκριτον, καὶ ἐλπίζοντες καιροὺς καλλιτέρους εἰς τὸ μέλλον, ἃς ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα αὐτὸ καθ' ἑαυτό.

Ὁμολογεῖται πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων ὅτι τῶν ἐν κινδύνῳ θανάτου εὐρισκομένων τὸ Βάπτισμα, καίτοι ἄνευ τριττῆς καταδύσεως, καὶ ἄνευ καταδύσεως μηδεμιᾶς τελούμενον, εἶναι μυστήριον Παλιγγενεσίας ἔγκυρον, καὶ μὴ ἐπαναλαμβανόμενον ἐὰν ὁ οὕτω Βαπτισθεὶς ἀναλάβῃ τὴν ὑγείαν. «Οὐδὲ

πρέπει τοῦτο νὰ ἐπανάγη φόβον ἢ ἀμφιβολίαν εἰς ὄντιναδὴ πο-
τε, » λέγει ὁ Ἅγιος Κυπριανός· « *Nec quemquam movere
debet quod aspergi vel perfundi videntur aegri, cum
gratiam Dominicam consequuntur.* » (*Cyprian. Epist.
Lib. IV. Epist. 7. ad Magnum.*) Καὶ ἂν τοῦτο ἔχη
οὕτως, τὸ νὰ συγχωρῇ μὲν ἡ Ἐκκλησία ὥστε ὁ ἐν κινδύνῳ θα-
νάτου εὐρισκόμενος νὰ Βαπτίζεται ἄνευ καταδύσεως διὰ λόγον
ἀνάγκης, ν' ἀπαγορεύῃ δὲ τὴν τοιαύτην Βάπτισιν εἰς περιπτώ-
σεις ὅπου αὐτὴ δὲν βλέπει οὐδεμίαν τοιαύτην ἀνάγκην, τοῦτο
δὲν θέλει ἐμποδίσαι τὸ τοιοῦτον Βάπτισμα, ἐὰν ἀπρεπῶς τε-
λεσθῇ ἐναντίον τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τοῦ νὰ
ῆναι ἔγκυρον Βάπτισμα, ἂν καὶ οἱ ἀπρεπῶς τελέσαντες αὐτὸ
υπόκεινται ἐκ τούτου εἰς Ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον ἢ ἀφορισμόν.

Τὸ διὰ βαντισμοῦ Βάπτισμα (τὸ ὁποῖον εἶναι ἀτυχῶς συ-
νηθέστατον μετὰ πολλῶν Διαμαρτυρομένων, καὶ μετὰ τῶν
μελῶν προσέτι τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, καίτοι ἐναντίον πρὸς
τὸ Ἀγγλικὸν τυπικόν) διακρίνεται ἀπὸ τοῦ δι' ἐπιχύσεως ἢ
λούσεως Βαπτίσματος διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι δὲν παρέχει
τὴν αὐτὴν βεβαιότητα ὅτι τὸ ὕδωρ ἐγγίζει τὸν Βαπτιζόμενον.
Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι εὐλογον ἴσως τὸ ἐξ ὑποθέσεως (« *formā
conditionali,* ») Βαπτίζειν τοὺς διὰ βαντισματος μόνον Βα-
πτισθέντας. Ἄλλως δὲ καὶ αἱ Γραφαὶ αὗται, « Ῥανῶ ἐφ' ὑμᾶς
καθαρὸν ὕδωρ, καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πασῶν τῶν ἀκαθαρσιῶν
ὑμῶν. » (Ἰεζεκ. λς. 25.) καὶ, « Προσερχώμεθα . . . ἐρραν-
τισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ λελουμέ-
ναι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ » (Ἑβρ. ι. 22.) καὶ ἡ πρὸς τὸν
Πέτρον ἀπόκρισις τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· « Ὁ λελουμένος οὐ χρεί-
αν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος. »
(Ἰωαν. ιγ. 10.) καὶ ἄλλαι παρόμοιαι, φαίνονται δεικνύουσαι ὅτι
δὲν εἶναι τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος, οὐδ' ὁ τρόπος τῆς χρήσεως αὐ-
τοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐξήρτηται ἡ χάρις τοῦ Μυστηρίου.

Τούτων δὲ τεθέντων, καὶ ὑποτεθέντος ὡς ὁμολογουμένου
τούτου, ὅτι οἱ ἀπρεπῶς Βαπτισθέντες ἄλλως πως παρὰ διὰ

τρίτης καταδύσεως άνευ πραγματικῆς τινος ἀνάγκης συγχώρουμένης ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρέπει καὶ οὕτω ν' ἀναγνωρίζονται ὡς Βεβαπτισμένοι καὶ ἀναγεγεννημένοι, καὶ ὅτι μόνον ὅσοι ἐβαπτίσθησαν διὰ ῥαντίσματος, ἢ περὶ ὧν ὑπάρχει πραγματικὴ τις ἀμφιβολία, δύναται ν' ἀναβαπτίζονται συνθηματικῶς (τῆς συνθηματικότητος ταύτης ἐκφραζομένης ἢ ὑπονοουμένης,) ὑπολείπεται ἔτι τὸ ζήτημα, Πῶς πρέπει τις νὰ προσφέρηται πρὸς τοὺς τολμῶντας νὰ Βαπτίζωσιν οὕτως ἀπρεπῶς;

Ἐπὶ δύο περιπτώσεων ἡ ἀπάντησις πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι εὐκολος· διότι, α'. Ἐὰν οἱ οὕτως ἀτάκτως Βαπτίζοντες εἶναι ἀλλότριοι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, αὕτη δὲν δύναται νὰ πράξῃ οὐδέν, ἐπειδὴ δικάζει οὐχὶ τοὺς ἐκτὸς ἀλλὰ τοὺς ἐντὸς καὶ β'. Ἐὰν εἶναι Κληρικοὶ ἢ λαϊκοὶ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν μερικῆς τινος Ἐκκλησίας, θέλουσι τιμωρηθῇ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης κατὰ τοὺς ἐαυτῆς κανόνες. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ τρίτη περίπτωση, ἡ ἐφεξῆς, ἥτις εἶναι ὀλιγώτερον σαφής·

Ὑποθεθέντος ὅτι ὁλόκληρός τις Ἐκκλησία, ὡς ἡ Λατινικὴ, ἐπιμένει συγχωροῦσα ἢ διατάττουσα ἐντὸς τῶν ἐαυτῆς ὁρίων νὰ ἐπιτελῇται τὸ Βάπτισμα κατὰ τινὰ τύπον ἄτακτον άνευ πραγματικῆς τινος ἀνάγκης, καὶ ἀρνούμενη νὰ διορθώσῃ τὸ ἔθος τοῦτο, δύναται ἄραγε μόνη ἢ περιστάσις αὕτη νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς Ἀνατολικοὺς ἀρνούμενους διὰ τοῦτο νὰ συκοινωνῶσι μετὰ τῶν Δυτικῶν, ἢ δὲν ἡδύνατο μάλιστα ἡ κατάχρησις αὕτη, καὶ τοι μεγάλη, νὰ ᾗναι ἀνεκτὴ χάριν ἐνότητος;

Ἀφ' ἐνὸς μὲν μέρους εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἐὰν τὸ Βάπτισμα χωρὶς τινος ἀνάγκης ἐπιτελῇται ἄλλως παρὰ διὰ τρίτης καταδύσεως, τινὰ τῶν μικροτέρων ἐκείνων Μυστηρίων τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπεριλαμβανομένων δὲν ἐπιδεικνύονται πλέον ὁρατῶς ἐν ἐνὶ ἐκάστῳ Βαπτίσματι. Οὕτε τὰ τρία Πρόσωπα τῆς Τριάδος (καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρᾶξιν τοῦ Βαπτίσματος), οὕτε τὰ τρία νυχθήμερα καθ' ἃ ὁ Χριστὸς ἔκειτο ἐν τῷ τάφῳ, οὕτε ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ταφή ἡμῶν (βυθιζομένων ὑπὸ τὸ ὕδωρ,) καὶ ἡ μετ' Αὐτοῦ πάλιν ἀνέγερσις (ἀνεγειρομένων ἐκ τοῦ ὕδα-

τος,) εἰς καινότητα ζωῆς, ἐκδηλοῦνται ὅπως πρότερον ἐξεδηλοῦντο διὰ τοῦ καθολικοῦ καὶ Ἀποστολικοῦ τύπου. Ὅσα δὲ μεγαλείτερον ἢ ἰσχυρότερον τμήμα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ ὀλιγωροῦν τὰ μικρότερα ταῦτα μυστήρια τοῦ Βαπτίσματος, τόσα μεγαλείτερος εἶναι ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ μολυνθῶσι διὰ τῆς αὐτῆς ἀνευλαθείας καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῆς Ἐκκλησίας μέρη, καὶ οὕτω ν' ἀπολεσθῇ ἐπὶ τέλους παντάπασι ὁ πλήρης τύπος τοῦ μυστηρίου. Ὅθεν ὡς πρὸς τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον ἤθελε φανῇ εὐλογον τὸ ν' ἀρνῶνται οἱ Ἀνατολικοὶ ὅτι ὁ Πάπας ἢ καὶ ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἔχει δικαίωμα νὰ μεταβάλλῃ τὸν οἰκουμενικὸν τοῦ Βαπτίσματος τύπον, καὶ νὰ ἀπαιτῶσιν ἐπιμόνως τὴν διόρθωσιν τῆς καταχρήσεως ταύτης ὡς ἀπαραίτητον προκαταρκτικὸν βῆμα πρὸς ἑνωσιν. Καὶ δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι, ἐὰν συνεκροτεῖτο Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, οἱ Λατίνοι δὲν ἤθελον δεῖξει ἰσχυρογνωμοσύνην ὡς πρὸς τοῦτο.

Ἀλλ' ἐὰν ὑπῆρχέ τις δυσκολία, τότε ἴσως, καθὼς γίνεται καὶ ἐπὶ τῆς ἱατρικῆς, ἔπρεπε νὰ ἐξετάσῃ τις οὐχὶ τί εἶναι τὸ ἄριστον ἢ τὸ ἀγαθὸν καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ τί εἶναι δυνατὸν ἢ ἀνεκτὸν κατὰ τὰς προκειμένας περιστάσεις. Ἐὰν κατὰ τὴν ἑναρξίν τοῦ σχίσματος τοιοῦτοι ἄνδρες ὅποῖος ὁ Θεοφύλακτος ἔκρινον ὅτι ἡ ἐνότης ἦτο τοσοῦτον μέγα καθῆκον, ὥστε χάριν αὐτῆς ἅπασαι τῶν Λατίνων αἱ καταχρήσεις, πλὴν μόνης τῆς νοθεύσεως τοῦ Συμβόλου, ἠδύναντο νὰ ᾖναι ἀνεκταί, πολὺ περισσότερον ἡμεῖς θεθαίως μετὰ χιλιετῇ πεῖραν τῶν φρικωδῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ σχίσματος δυνάμεθα νὰ φρονῶμεν τὸ αὐτὸ, ὅτε ὅλος ὁ κόσμος φαίνεται βυθιζόμενος εἰς κακοήθειαν καὶ ἀπιστίαν ἕνεκα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπισκοπότησεως τῆς ἐνότητος. Καὶ ἐλλόγως τις ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ ὅτι κακὰ τὰ ὅποια ἀπεδείχθη ἀδύνατον νὰ διορθωθῶσι διὰ τοῦ χωρισμοῦ, ἠδύναντο νὰ διορθωθῶσι μετὰ τὴν ἐκ νέου ἑνωσιν. Ἐν τούτῳ δὲ οὐχὶ μόνον ἡ τοῦ Θεοφύλακτου καὶ ἄλλων κρίσις, ἀλλὰ καὶ πολλὰ δημόσια παραδείγματα ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας δύνανται νὰ ἐπαχθῶσιν πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τοιαύτη μακροθυμία δὲν εἶναι ἀδύνατος.

*Δ'. Περὶ τῆς ὑπὸ Πρεσβυτέρων γινομένης δι' ἁγίου
Μύρου Σφραγίσεως τῶν Βαπτισθέντων.*

Οἱ Λατῖνοι κατὰ τὴν ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα α' Ἐβδαίου ἢ πάλιν ἤτοι ἔχριον πάλιν διὰ τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ Ἐπισκόπων τῶν τοὺς μετὰ τὸ Βάπτισμα χρισθέντας δι' ἁγίου Μύρου ὑπὸ Ἑλλήνων Ἱερέων. Πρὸ πολλοῦ μὲν ἔπαυσαν τὴν διαμφισβήτησιν ταύτην οἱ Λατῖνοι, καὶ ἀνεκάλεσαν τὰς ἐνστάσεις των, καθότι αἱ συνθῆκαι τὰς ὁποίας ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλλωσιν ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐπέτρεπον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθος, καὶ πολλὰ συναθροίσεις Οὐνιτῶν κρατοῦσιν ἐτι αὐτό· ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι ἴσως ἀνάρμοστον νὰ ἐκθέσωμεν παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, καθότι ἐνδέχεται νὰ πορίσῃ οὐσιώδη νύξιν καὶ ὁδηγίαν πρὸς διασάφησιν καὶ ἐπὶ ἄλλων πραγμάτων παρεξηγήσεων καὶ πρὸς ἀνέγερσιν τῆς ἐνόητος.

Τὸ δῶρον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐδίδετο διὰ τῶν Ἀποστόλων, καὶ ὕστερον διὰ τῶν διαδόχων αὐτῶν, τῶν Ἐπισκόπων. Τὸ θεῖον Χρίσμα ἔρρεεν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν Βαπτισθέντων· ἀλλ' Ἀπόστολος ἢ Ἐπίσκοπος ἦτον ἀναγκαῖος ἐπὶ τὴν διακονίαν ταύτην. Τοῦτο ἦτο, τὸ ὁποῖον οἱ Λατῖνοι ὀρθῶς ἰσχυρίζοντο· καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον, βλέποντες τοὺς Ἀνατολικούς Ἱερεῖς σφραγίζοντας τοὺς Βαπτισθέντας μὲ τὸ ἅγιον Μῦρον, ἐφαντάζοντο ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ ἐπρέσβευον καὶ τὸν Πρεσβύτερον οὐχὶ ὀλιγώτερον ἢ τὸν Ἐπίσκοπον ὡς πηγὴν τοῦ θείου τούτου χαρίσματος. Ἀλλ' ἐὰν ἐγνώριζον ἢ ἐὰν ἀνελογίζοντο ὅτι τὸ οὕτω διδόμενον Χρίσμα ὑπὸ τοῦ Πρεσβυτέρου τοῦ Ἑλλήνος ἔπρεπε πρότερον νὰ καθιερωθῇ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου (ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ πρωτεύοντος Ἀρχιεπισκόπου), καὶ ὅτι ἐκ τῶν χειρῶν τούτου κατ' ἀρχὰς ἔρρευσε, καὶ ὅτι οὐδ' ἅπαντες τοῦ κόσμου οἱ Πρεσβύτεροι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ καθιερώσωσιν ἢ νὰ ποιήσωσι τὸ Χρίσμα, ἠθελον ἐννοήσῃ τοῦτο ὡς μαρτυρίαν καὶ ἐμφαντικωτέραν μάλιστα παρὰ τὴν ἰδικήν των ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ταύτης, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος μόνος εἶναι ἡ πρῶ-

τη καὶ κυρία πηγή τοῦ Χρίσματος, καθότι τοῦ Πρεσβυτέρου αἱ χεῖρες εὐκολίας μόνον χάριν ἐπιχρίουσι τὸ ἐξωτερικὸν Χρίσμα, τοῦ Ἐπισκόπου ὁμως μόνου αἱ χεῖρες ἐποίησαν τὸ Χρίσμα αὐτὸ ἐνεργὸν ὥστε νὰ παρέχῃ πνευματικὴν χάριν.

Τοῦτο εἶναι παράδειγμα παρανοήσεως, σκανδάλου, καὶ σχίσματος, πηγαζόντων ἐκ πράγματος τὸ ὁποῖον ἔπρεπε μᾶλλον νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ἀμοιβαίαν ἀγάπην καὶ τιμὴν καὶ οἰκοδομήν, καὶ εἰς τὸ νὰ δοξάζωσιν ὁμοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκεῖνο, τοῦ ὁποῖου ἡ θαθεῖα ἐνότης παρέχει εἰς πάσας τὰς ποικιλίας τῶν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐξωτερικῶν τύπων, ὡς εἰς ἐνδύματα τῆς οὐρανίου Νύμφης, τὰ ἀντίθετα μὲν ἀλλ' ἐναρμόνια χρώματα. Τὸ ἐν δὲ τοῦτο παράδειγμα ἐξαρκεῖ ἴσως ὥστε νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὴν διάνοιαν ἡμῶν γενικὴν ἀρχήν· καὶ δύναται νὰ χειραγωγήσῃ εἰς μᾶλλον ἢ ἥττον πλήρη κατάληψιν καὶ συμβιβασμὸν πολλῶν ἄλλων διαφωνιῶν καὶ ἀμφισβητήσεων, καὶ νὰ πληρώσῃ ἡμᾶς αἰσχύνης καὶ ταπεινώσεως διὰ τὰς ἀμαρτίας ἐκεῖνας, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἑλλειψιν ἐκείνην τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης, αἵτινες τοσάκις μετέστρεψαν καὶ αὐτὴν ἡμῶν τὴν καλλονὴν καὶ δόξαν εἰς σκάνδαλα. Τὴν ἀρχὴν ταύτην τῆς διαλλαγῆς δύναται ὁ ἀναγνώστης καὶ ἀφ' αὐτοῦ νὰ ἐφαρμόσῃ λεπτομερῶς, καὶ πιθανῶς θέλει εὑρεῖ αὐτὴν κατὰλληλον εἰς διάλυσιν καὶ πολλῶν ἄλλων διαμφισβητήσεων. Ὡς βοήθημα δὲ καὶ διασάφησιν κατὰ τὸ πρῶτον αὐτοῦ βῆμα δύναται νὰ παρατηρήσῃ καὶ ἐν ἄλλο παράδειγμα τυπικοῦ ἀπλῶς πράγματος οὐδεμίαν ἐπάγοντος ἀξίαν λόγου ἀμφισβήτησιν, τὸ ἐπόμενον·

Ἰερεὺς τις Ἀνατολικὸς ἀκούων πρώτην φορὰν ὅτι ἡ ἁ. Κυριακὴ μετὰ τὴν Πεντηχοστὴν δὲν εἶναι ἡ Ἑορτὴ τῶν Ἁγίων Πάντων παρὰ τοῖς Λατίνοις, ἀλλ' ἡ τῆς Ἁγίας Τριάδος, καὶ μνηθάνων ὅτι ἡ Λατινικὴ αὕτη Ἑορτὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰσῆλθῃ σχετικῶς ὀψιαιτέρον, εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι θέλει δείξει ἑπαρσὴν τινα διὰ τὴν ἀρχαιότητα τῆς Ἀνατολικῆς τάξεως, καὶ ὅτι θέλει ἐκφράσῃ σαρχασμὸν τινα κατὰ τοῦ ἀπρεποῦς τῆς Λατι-

νικῆς καινοτομίας. Ἀλλ' ὅμως, ἐὰν ἐξετασθῇ εἰλικρινῶς τὸ Λατινικὸν τοῦτο ἔθος, καθ' οἷονδήποτε χρόνον καὶ ἂν εἰσῇχθῃ, θέλει εὐρεθῇ ὅτι εἶναι ὠραία παικιλία καὶ συμπλήρωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθους, καθότι ἀμφοτέρω ὁμοῦ ἐκφράζουσι τὸ σύνολον μιᾶς ιδέας τοσοῦτον πλήρες, ὅσον οὐδέτερον αὐτῶν μεμονωμένον δύναται νὰ ἐκφράσῃ αὐτό. Παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀγίας Τριάδος διότι διὰ τῆς καταπέμψεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος συμπληροῦται τῶν τριῶν θείων Προσώπων ἡ ἀποκάλυψις· καὶ πρὸς τοῦτο δὲν διαφωνοῦσιν οἱ Λατῖνοι ποιοῦντες τὴν Ὀγδόην τῆς ἑορτῆς εἰδικὴν ἑορτὴν τῆς Ἀγίας Τριάδος· διότι ἡ Ὀγδοὴ εἶναι ἡ ἐπανάληψις καὶ συμπλήρωσις τῆς πρώτης ἡμέρας. Ἡ μόνη δὲ διαφορά εἶναι ὅτι ἡ μὲν Ἑλληνικὴ τάξις θεωρεῖ τὴν Ἀγίαν Τριάδα ὡς προϋπάρχουσιν καὶ ὁσονοῦπα ἀποκαλυφθησομένην διὰ τῆς καταβάσεως τοῦ Ἀγ. Πνεύματος, ἡ δὲ Λατινικὴ τάξις θεωρεῖ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς Ἀγ. Τριάδος ὡς ἐξαγόμενον καὶ καρπὸν τῆς καταβάσεως ἐκείνης, ἀναγνωρίζοντες ὑπὸ ἡμῶν ἀκολούθως. Καὶ ἐπειδὴ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸ κατελθὼν τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἤρχισεν εὐθὺς ἕκτοτε νὰ σχηματίζῃ καὶ ν' ἀγιάζῃ τὸ Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ἑλληνικὴ τάξις ὥρισε προπεδίστατα ὥστε ἡ ἑορτὴ τῶν Ἀγίων Πάντων οὐχὶ μόνον νὰ ἐπακολουθῇ εὐθὺς τὴν τῆς Πεντηκοστῆς, ἀλλὰ καὶ ν' ἀρχίζῃ ἀπὸ τῆς Ὀγδοῆς αὐτῆς, νὰ ᾖναι συμπλήρωσις αὐτῆς, καὶ συνέχεια, καὶ τελειοποίησις τοῦ ὅλου. Ἡ Λατινικὴ δὲ πάλιν τάξις, ἐπειδὴ ἡ τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἀγίασις, καίτοι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς ἀρχομένη, δὲν εἶναι συμπληρωμένη μέχρι τοῦ τέλους, πανηγυρίζει τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀγίων Πάντων κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καθ' ὃν τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ἔτος συμπληροῦται ὁσονοῦπα, καὶ ἤδη περιήλθομεν σχεδὸν εἰς τὸ τέλος, δηλαδή εἰς τὴν Δευτέραν Παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. Αἱ παραινέσεις δὲ αἱ διελθασθάνομεναι ἐν τοῖς Ἀποστόλοις καὶ Εὐαγγελίοις πασῶν τῶν Κυριακῶν μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν παριστάνουσιν ὅλας τὰς ἐνεργείας τοῦ Ἀγίου Πνεύματος πρὸς

τὴν καθαγίασιν τῶν ἐκλεκτῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Οἰκονομίας. Καὶ τότε, ἀφοῦ οἱ Ἅγιοι τῆς ὅλης Οἰκονομίας τελειοποιηθῶσιν οὕτως, συνενοῦνται μυστικῶς ἅπαντες εἰς μίαν κοινὴν ἑορτήν. Ἄλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς προωρισμένης αὐτῶν καθαγιάσεως εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἡ συντέλεσις τῆς πραγματικῆς ἤδη καθαγιάσεως αὐτῶν κατὰ τὸ τέλος, καὶ ἡ ἐορτασις αὐτῆς ἀναδρομικῶς, συγκροτοῦσιν ὁμοῦ μίαν ιδέαν πλήρη· ἑκατέρα δὲ τάξις ἤθελεν εἶναι σχετικῶς ἀτελής ἐὰν δὲν εἶχε τὴν ἄλλην ὡς συμπλήρωμα. Ἄλλ' ὡς ἐπανεέλθωμεν·

Ὡς πρὸς τὴν διαμφορσθήτησιν περὶ τῆς ἐπιχρίσεως τοῦ ἁγίου Μύρου παρὰ τῶν Ἱερέων σημειωτέον πρὸς τοῦτοίς, ὅτι δυνατὸν νὰ ἔχη πλαγίαν τινὰ σχέσιν, διὰ τῆς μυστικῆς σημασίας τῆς ιεροπραξίας, πρὸς τὸ δόγμα τῆς ἀρχεγόνου καὶ δευτερεύουσας Ἐκπορεύσεως, ἢ μᾶλλον τῆς κυρίως Ἐκπορεύσεως καὶ τῆς Πέμψεως, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ Λατινικὴ μὲν τάξις, καθ' ἣν μόνος ὁ Ἐπίσκοπος καὶ ποιεῖ καὶ ἐπιχρίει τὸ ἅγιον Μῦρον, εἰκονίζει τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ καθ' ἑαυτὸν καὶ καθὼς χορηγούμενον χάρισμα, εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς· καὶ περαιτέρω δὲν προβαίνει. ἡ Ἀνατολικὴ δὲ τάξις, καθ' ἣν μόνος μὲν ὁ Ἐπίσκοπος ποιεῖ ἀλλὰ καὶ ὁ Πρεσβύτερος συγχωρεῖται νὰ ἐπιχρίῃ αὐτὸ, εἰκονίζει οὐχὶ μόνον τὴν προειρημένην ἀλήθειαν, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ὑποστατικῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς, (καὶ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς,) ἀλλὰ καὶ ταύτην, ὅτι πέμπεται καὶ χορηγεῖται κατὰ τὴν Οἰκονομίαν καὶ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ οἱ Λατῖνοι, ἐνῶ ἐρέμφοντο τοὺς Ἀνατολικούς διότι δὲν ὠμολόγουν αἰώνιον ὑποστατικὴν ἐκπόρευσιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, προσέβαλλον συγχρόνως, χωρὶς νὰ τὸ αἰσθάνωνται, τὴν Ἀνατολικὴν τάξιν διότι εἰκονίζεν ὡς καὶ δευτερεύουσαν ἐκπόρευσιν ἥτοι παρὰ τὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ἰσχυρίζοντο τὸ ἀποκλειστικὸν κύρος τῆς ἰδικῆς των τάξεως, καὶ ἀποβρίπτοντες τὴν παρὰ τῆς Ἀνατολικῆς τάξεως ἐξήγησιν καὶ ἀναπλήρωσιν αὐτῆς, ἰσχυρίζοντο ἰσχυρισμὸν ὑποδηλοῦντα κατὰ τὸ φαινόμε-

νον ἄρνησιν οὐχὶ μόνον τῆς αἰωνίου καὶ ὑποστατικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς δευτερευούσης καὶ οἰκονομικῆς ἐκπορεύσεως ἥτοι πέμψεως ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

Πάλιν, ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία, παραδεχομένη τὴν Ἀνατολικὴν τάξιν εἰς τὰς Συναθροίσεις τῶν Οὐνιτῶν, εἰκονίζει καὶ αὐτὴ σήμερον, καίτοι ἄνευ συνειδήσεως ἴσως καὶ προβουλεύσεως, τὸ δόγμα τὸ περὶ ἀρχετύπου ὑποστατικῆς ἐκπορεύσεως ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, ὀφείλουσα πρὸς τοῦτοις εἰς τὴν Ἀνατολικὴν τῶν Οὐνιτῶν τάξιν ἐξήγησιν καὶ ἀναπλήρωσιν δεικνύουσαν ὅτι ἡ ἰδία αὐτῆς Λατινικὴ τάξις δὲν ἀρνεῖται τὴν δευτερεύουσαν ἐκπόρευσιν ἥτοι πέμψιν ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

Καὶ ἕτερον ζήτημα περὶ « Βεβαιώσεως » ἀναφύεται ἐκ τοῦ Λατινικοῦ ἔθους τοῦ ν' ἀναβάλλωσιν αὐτὴν εἰς ἡλικίαν κρίσεως, καὶ μάλιστα τότε νὰ συγχέωσιν ἴσως τὴν σχετικὴν τάξιν τῶν δύο τούτων Μυστηρίων, δίδοντες πρῶτον ἄνευ τινὸς ἀνάγκης τὴν ἀγίαν Κοινωνίαν πρὸς τοὺς μέλλοντας ἤδη νὰ Βεβαιωθῶσι. Εἶναι εὐκόλον νὰ ἔδῃ τις ὅτι καθ' οἰονδήποτε βαθμὸν ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἡθικῆς καὶ διανοητικῆς φύσεως θεωρηθῇ ἀναγκαία πρὸς τὸ Μυστήριον τῆς πνευματικῆς Χρίσεως καὶ τὸ τῆς πνευματικῆς Τροφῆς, αὕτη δὲν δύναται νὰ ᾖ ὀλιγώτερον ἀλλὰ περισσότερον μᾶλλον ἀναγκαία πρὸς τὸ τῆς Παλιγγενεσίας. Ὅποιοιδήποτε λόγοι εὐχερεῖς καὶ ἂν ὑπηγόρευσαν τὴν ἀναβολὴν, αὕτη ἤνοιξε πλατεῖαν θύραν πρὸς Λουθηρανικὰς καὶ Καθολικὰς πλάνας, ὅπως δεικνύεται ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Ἐκκλησίᾳ, τῆς ὁποίας οἱ Ἐπίσκοποι ὀρίζουσιν ὀψιαιτέραν ὁσημέραι τὴν ἡλικίαν εἰς παραδοχὴν τῶν αἰτούντων « Βεβαίωσιν. » Οἱ Ἀνατολικοὶ λοιπὸν φυσικῶς τῷ λόγῳ καὶ πρεπόντως ἤθελον ζητήσῃ νὰ διορθώσωσιν οἱ Λατῖνοι τὴν πλάνην ταύτην· ἐὰν ὅμως τοῦτο ἀπεδεικνύετο ἀδύνατον, ἡ διατήρησις αὐτῆς ἡδύνατο νὰ ᾖ ἀνεκτὴ χάριν τῆς ἐνότητος.

Ε'. Περὶ Ἀζύμων.

Ἦς πρὸς τὰ Ἄζυμα τῶν Λατίνων, τὰ ὅποια οἱ Ἕλληνες τῆς

ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἐπῆγον ὡς ἀποχρῶσαν αἰτίαν χω-
ρισμοῦ τοσοῦτον ὅσον καὶ τὸ *Filioque*, ἐνίοτε δὲ μάλιστα
καὶ περισσότερον, ὑπάρχουσι βεβαίως σημεῖα ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ
Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία κατ' ἀρχὰς ἐλειτούργει καθὼς οἱ Ἀνα-
τολικοὶ δι' ἐνζύμου ἄρτου, ὡς ὡμολογήθη ὑπὸ τινων ἐκ τῶν
ἐλλογιμωτάτων καὶ εἰλικρινεστάτων τῶν νεωτέρων Λατίνων.
Καὶ ἐὰν μὲν τις ἐπιστήσῃ τὸν νοῦν ἐπὶ τὴν ἔννοιαν τὴν εἰς τὴν
ζύμην ἀποδιδομένην ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ ὑπὸ τῶν Πατέρων, καὶ
ὑπεγειρομένην ἐκ τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ ποιεῖν τὸν φυσικὸν ἐκεί-
νον ἄρτον ὅστις εἶναι σύμβολον τοῦ οὐρανίου Ἄρτου, τὸ Λα-
τινικὸν ἔθος πρέπει νὰ φανῇ ὡς παράνομος καὶ βλαβερά καινο-
τομία, καταστρέφουσα ἐν μέρει τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν εὐπρέπειαν
τοῦ συμβόλου. Ἐὰν δὲ πάλιν ἀναλογισθῇ ὅτι « ζύμη » πολ-
λάκις ἀναφέρεται καὶ κατὰ κακὴν ἔννοιαν ἐν ταῖς Γραφαῖς,
καὶ ὅτι ἡ παροῦσα ἱεροπραξία τῶν Λατίνων δὲν εἰσέχθη πρὸς
ἐξεκόνισιν αἰρετικοῦ τινος δόγματος (ὅπως εἰσέχθη ὑπὸ τῶν
Ἀρμενίων ἢ μεταβολὴ τοῦ Τρισαγίου, ἴσως δὲ καὶ τὸ ἀμιγὲς
Ποτήριον,) ἀλλὰ πρὸς ἐξεκόνισιν τοῦ αὐτοῦ ὀρθοδόξου δόγμα-
τος ὡς τὸ τῶν Ἑλλήνων, διὰ διαφόρου ὅμως καὶ ἐναντίας ἐ-
φαρμογῆς τοῦ συμβόλου τῆς ζύμης, τὸ μόνον ὑπολειπόμενον
ζήτημα εἶναι πρῶτον μὲν, ἂν καὶ τὸ ἥμισυ τῆς Ἐκκλησίας
μετὰ τοῦ Πάπα, ἀλλὰ χωρὶς Συνόδου, ἡδύνατο δικαίως νὰ με-
ταβάλλῃ τὴν πρότερον ὑπάρχουσαν διατύπωσιν περὶ πρᾶγμα
τοιούτον· δεύτερον δὲ, ἀφοῦ ὁ Πάπας καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία
ἔχουσιν ἤδη πραγματικῶς μεταβεβλημένην τὴν πρότερον ὑ-
πάρχουσαν οἰκουμενικὴν διατύπωσιν, καὶ τῶν Ἀζύμων ἡ χρῆ-
σις διατελεῖ στερεὴν ἔθος ἐπὶ πολλὰς ἤδη ἑκατονταετηρίδας
παρ' αὐτοῖς, πρέπει νὰ σκεφθῇ τίς ἂν, τῆς πειθοῦς μὴ ἰσχυ-
οῦσης, τὸ ἀτάκτως εἰσαχθὲν δὲν δύναται, κατ' ἐκείνην τὴν ἔν-
νοιαν καθ' ἣν ἐννοοῦσιν αὐτὸ, νὰ συγχωρηθῇ εἰς αὐτοὺς χάριν
εἰρήνης; ἢ ἂν οἱ Ἀνατολικοὶ δικαιολογῶνται ὡς καὶ ἐπὶ τῇ θά-
σει ταύτῃ μὴ συγχωροῦντες τὴν Κοινωνίαν των, ἢ ἂν χρεωστῶ-
σι νὰ μὴ συγχωρῶσιν αὐτὴν, μέχρις ὅτου οἱ Λατῖνοι ἐπιστρέ-

ψωσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ οἰκουμένην συνήθειαν; Ἡ περὶ-
πτωσις αὕτη τῆς ἀθέσμου τῶν Ἀζύμων εἰσαγωγῆς ὁμοιάζει
πολὺ πρὸς τὴν τῆς ἀτάκτου ἐπίσης ποτὲ γενομένης ἐν Ἰσπανίᾳ
εἰσαγωγῆς Βαπτίσματος διὰ μιᾶς καταδύσεως, οὐχὶ ὡς ἀπο-
δοκιμαζομένης τῆς τριττῆς καταδύσεως τῆς τὰ τρία ἴσα Πρό-
σωπα ἐξεικονίζουσης, ἀλλὰ μεταβαλλομένου τοῦ συμβόλου
πρὸς ἐκδήλωσιν ἄλλου μέρους τῆς ἀληθείας, τουτέστι, τοῦ ἐ-
νιαίου τῆς κοινῆς Αὐτῶν θείας οὐσίας.

ΣΤ'. Περὶ τοῦ Τύπου τῆς Ἀγιάσεως τῶν τιμίων

Δώρων ἐν τῇ Λειτουργίᾳ.

Οἱ νεώτεροι Λατῖνοι συνήθως μέμφονται τὰς τῶν Ὁρθό-
ξων καὶ ἄλλας Ἀνατολικὰς Λειτουργίας διότι κατ' αὐτάς
δὲν τελειοῦται ἡ ἀγίασις τῶν τιμίων Δώρων διὰ τῆς ἐκφωνή-
σεως τῶν Κυριακῶν λογίων «Τοῦτο ἐστὶ τὸ Σῶμά μου» κτλ.
εἰς τὰ ὅποια οἱ Σχολαστικοὶ αὐτῶν προσῆψαν τὴν ὅλην δύ-
ναμιν τῆς ἱεουργίας οὕτως ὥστε νὰ καθιστῶσιν ἀνάρμοστον
τὸ δέεσθαι ὑστερον ὑπὲρ τῆς καταπέμψεως τοῦ Ἁγίου Πνεύ-
ματος ἵνα μεταβάλῃ τὰ Δῶρα. Καίτοι δὲ, ὡς φαίνεται, ἐνδόντες
ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῆς κατ' αὐτῶν
μαρτυρίας πασῶν σχεδὸν τῶν Λειτουργιῶν τοσοῦτον, ὥστε νὰ
παραδέχωνται ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ Τύποι δὲν εἶναι ἀναγκαιῶς
αἰρετικοί, ἀλλὰ δύνανται νὰ ᾔναι ἀνεκτοί, ἐξακολουθοῦσιν
ὅμως, ὅπου δύνανται, (καθὼς εἰς διαφόρους Οὐνιτῶν Συναθροί-
σεις,) νὰ κολοβῶσι τοὺς Ἀνατολικούς Τύπους τῆς Ἱεουργίας,
καὶ νὰ διαστρέφωσιν αὐτοὺς ὥστε νὰ συνάδωσι πρὸς τοὺς ἐ-
αυτῶν. Καὶ τῇ ὄντι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοήσῃ τις πῶς ἄλ-
λως, ἔχοντες τοιοῦτον δόγμα ὅποῖον ἔχουσιν, ἡδύναντο νὰ
πράξωσιν.

Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ παραβλέψωμεν τὴν σχολαστικότητα αὐ-
τῶν ἀπέχουσιν τῆς προσηκούσης ἀκριβείας, ἢ νὰ διορθώσωμεν
καὶ περιστείλωμεν αὐτὴν εἰς ἀνεκτὰ ὅρια, ὥστε νὰ μὴ σημαί-
νῃ τι πλεῖον ἢ τοῦτο, ὅτι καθὼς ἡ Θεία ῥῆσις «*Αὐξάνεσθε*

καὶ πληθύνεσθε·» ἀπαξ ῥηθεῖσα παρέχει ἰσχὺν εἰς ἅπαντας τοὺς γάμους μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, χωρὶς νὰ καθιστᾷ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τὸν τύπον τοῦ γάμου, οὕτω καὶ ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ ἡ ῥῆσις τοῦ Χριστοῦ «*Τοῦτο ἐστὶ τὸ Σῶμά μου·*» κ.λ. ἀντὶ νὰ μὴ καταλείπη πρὸς τὸν Ἱερέα νὰ πράξῃ ὕστερον ἄλλο μὴδὲν εἰμὴ τὸ ἐκφωνεῖν αὐτὴν, ἐμφαίνει μᾶλλον καὶ ἀπαιτεῖ νὰ πράξῃ ὅ,τι καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἐπραξε, τουτέστι, νὰ προσφέρῃ τὰ Δῶρα μετ' εὐχαριστίας, καὶ νὰ δέηται ἵνα μεταβληθῶσιν εἰς τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα Αὐτοῦ καὶ νῦν, ὅπως καὶ τότε μετέβαλεν αὐτὰ Χριστὸς ὁ ἴδιος. Οὕτω δὲ τούτου ἐννοουμένου, ὑπολείπεται εἰς ἡμᾶς τὸ ζήτημα οὐχὶ πῶς νὰ δικαιολογήσωμεν τοὺς Ἀνατολικούς, οἵτινες εἶναι σαφές ὅτι πράττουσιν ὀρθῶς ὅ,τι πράττουσιν, ἀλλὰ νὰ ἐξετάσωμεν κατὰ πόσον οἱ Λατῖνοι δύνανται καὶ ἄκοντες νὰ ᾔναι συγγνωστοὶ ἢ ἀνεκτοί, ἂν καὶ οὗτοι φαίνονται ὅτι δὲν πράττουσι τὸ αὐτὸ τοῦτο.

Ἐάν τις ἤδη Ἐκκλησία ἐδόξαζεν ὅτι ἡ εὐλογία τοῦ Γάμου συνίσταται ἀπλῶς ἐκ τῆς παρὰ τοῦ Ἱερέως προφορᾶς τοῦ Θεοῦ λόγου, «*Ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε,*» ἐμπεριλαμβανομένης καὶ ὑπονοουμένης δεήσεως ἵνα ἐκτελεῖται καὶ σήμερον ὁ λόγος οὗτος διὰ τῆς χάριτος Ἐκείνου Ὅστις πρῶτον ἐξεφώνησεν αὐτόν, δὲν ᾔθελεν εἶναι εὐκολον νὰ δείξῃ τις ὅτι τοιοῦτος Τύπος εἶναι ἀνεπαρκὴς ἢ ἀπολύτως ἄκυρος, καὶ ἂν οἱ Σχολαστικοὶ ἠδύναντο νὰ προσάψωσι παχυλὴν τινα καὶ δεισιδαιμονικὴν ἰδέαν εἰς τὴν προφορὰν ἀπλὴν τῶν λέξεων αὐτῶν. Ἡ δύνατο δὲ μόνον νὰ λεχθῇ ὅτι τοιοῦτος Τύπος δὲν ἦτον ὁ πληρέστατος οὐδὲ ὁ προσφορώτατος τῶν δυνατῶν νὰ ἐπινοηθῶσι. Τὸ αὐτὸ τοῦτο ἰσχύει καὶ περὶ τῆς προφορᾶς τῶν Κυριακῶν λογίων ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ. Ἐάν ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία θέλῃ νὰ μεταχειρίζηται αὐτὰ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, θέλουσιν εἶναι καὶ μόνα ἔτι καὶ καθ' ἑαυτὰ ἀποχρῶσα ἀγίας τῶν Δώρων, οὐχὶ διότι ἡ προφορὰ αὐτῶν ὠρίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ὄργανον ἵνα ἐνεργήσῃ τὴν μεταβολὴν τοῦ Ἄρτου καὶ τοῦ Οἴνου, ἀλλὰ διότι ὁ σκοπὸς μεθ' οὗ προφέρονται ἐμπεριέχει δυνάμει,

ἀν καὶ δὲν ἐκφράζῃ ἐξωτερικῶς, τὴν Προσφορὰν καὶ τὴν Δέη-
σιν ἦτοι Ἐπίκλησιν, αἵτινες προσφυέστερον ἐκφράζονται μετ'
εὐκρινείας εἰς πάσας τὰς ἄλλας Λειτουργίας.

Ἀλλ' ἴσως τὸ καίμενον τῆς Ῥωμαϊκῆς Λειτουργίας ὑπεμφαίνει,
καὶ ὅπως σήμερον ἔχει, Ἐπίκλησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀλλα-
χόθι, καὶ οὐχὶ μόνον ὑπὸ τὴν προσφορὰν τῶν Κυριακῶν λογίων.
Τοιαύτη Ἐπίκλησις δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὑπεμφαίνεται ἡ εὐ-
θὺς πρὸ τῆς προσφορᾶς τῶν Κυριακῶν Λογίων, ἢ μετ' αὐτά.
Διότι πρὸ αὐτῶν εὐρίσκομεν τὰς ῥήσεις ταύτας, « *Accepta
habeas dona quae Tibi offerimus . . . Hanc oblationem
placatus accipias. Quam oblationem in omnibus
benedictam facere digneris, ut nobis corpus et san-
guis fiant dilectissimi Filii Tui Domini nostri Jesu
Christi, Qui pridie quàm pateretur, etc.* » Καὶ μετὰ τὰ
Κυριακὰ λόγια καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν Προσφορὰν ταύτας,
« *Supra quae propitio vultu respicere digneris, et jube...
praeferri in sublime altare Tuum, . . . ut quotquot ex
hac altaris participatione sacrosanctum Filii Tui Cor-
pus et Sanguinem sumpserimus, omni benedictione
coelesti et gratiâ repleamur.* »

Ἐὰν ἤδη λάβωμεν τὰς προτέραις ῥήσεις ὡς ἀντιστοιχοῦσας
πρὸς τὴν τῶν Ἀνατολικῶν Προσφορὰν καὶ Ἐπίκλησιν τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος (καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ σὶ τὰ Κυριακὰ λόγια
ἐπακολουθοῦσαι φράσεις ἐν τῇ Λατινικῇ Λειτουργίᾳ θέλουσιν
ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ « *Ἐτι προσφέρομέν Σοι* » κτλ. ἐν τῇ
Ἑλληνικῇ,) τότε θέλομεν ἐλλόγως στοχασθῇ ὅτι εἶναι ἐν καὶ
τὸ αὐτὸ εἶπε λέγομεν κατὰ τὸν Λατινικὸν τύπον (καὶ κατὰ
τὴν Ἀγγλικὴν Λειτουργίαν,) « *Προσφέρομέν Σοι τὰ Δῶρα
ταῦτα, καὶ δεόμεθά Σου ὅπως εὐλογήσης αὐτά, ὥστε νὰ
γείνωσι τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα Αὐτοῦ, Ὅστις εἶπε Ὁυ-
τό ἐστι τὸ Σῶμά μου.* » κτλ. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀ-
νάμνησιν » ἢ εἶπε κατὰ τὸν τύπον τῶν Ἀνατολικῶν Λειτουργι-
ῶν, « *Αὐτός εἶπε Ὁυτό ἐστι τὸ Σῶμά μου.* » κτλ. Τοῦτο

ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· Δι' ὃ νῦν προσφερόμεν
Σοὶ τὰ Δῶρα ταῦτα, καὶ δεόμεθά Σου ἵνα καταπέμψῃς τὸ
Ἅγιόν Σου Πνεῦμα ἐπ' αὐτὰ, καὶ ἵνα εὐλογήσῃς αὐτὰ ὥστε
να γείρωσι τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα Αὐτοῦ. »

Ἡ ἐὰν λάβωμεν τὰ ἐν τῇ Λατινικῇ Λειτουργίᾳ προηγού-
μενα τῶν Κυριακῶν λογίων ὡς προπαρασκευαστικὰ μόνον, καὶ
θεωρήσωμεν τὰ ἐπακολουθοῦντα αὐτὰ ὡς ἀντιστοιχοῦντα πρὸς
τὰ μετ' αὐτὰ ἐπόμενα ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς Λειτουργίαις, (ὡς
τινες θέλουσιν ἴσως νὰ πράττωσι, βλέποντες τὴν μεγάλην ὁ-
μοιότητα τῆς Προσφορᾶς ἣτις ἐπακολουθεῖ τὰ Κυριακὰ λόγια ἐν
τῇ Λατινικῇ Λειτουργίᾳ πρὸς τὴν ἐπακολουθοῦσαν τὰ αὐτὰ λό-
για ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις Λειτουργίαις,) ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώ-
σει δὲν θέλει ὑπάρχει οὐδ' ἐλάχιστη διαφορὰ τάξεως συμβι-
βασμὸν ἀπαιτοῦσα. Ἡ μόνη δὲ διαφορὰ θέλει εἶναι αὕτη, ὅτι
ἡ μὲν Ἀνατολικὴ Ἐπίκλησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετὰ τὰ
Κυριακὰ λόγια καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν αὐτὰ Προσφορὰν εἶ-
ναι προφανὴς καὶ εὐθεῖα, ἡ δὲ Λατινικὴ ὑποκεκρυμμένη καὶ
πληχία, ἐμπεριλαμβανομένη εἰς τὴν δέησιν « *Super quae
propitio vultu respicere digneris, . . . et jube . . .
praeferri in sublime altare Tuum, . . . ut quotquot ex
hâc altaris participatione sacrosanctum Filii Tui Cor-
pus et Sanguinem sumpserimus omni benedictione coe-
lesti et gratiâ repleamur.* » Συγχρόνως δ' ὁμολογητέον
ὅτι αἱ λέξεις αὗται ὅπως ἔχουσι, καίτοι ἐπιδεκτικαὶ ἴσως τοι-
αύτης ἐννοίας, ἤχοῦσιν ὁμῶς μᾶλλον ὡς ἐὰν ἡ ἀγίασις ὑπε-
τίθετο ἤδη τετελειωμένη, καὶ ὑπεγείρουσιν εἰς τὴν μνήμην τοῦ
ἀνθρώπου τὴν δέησιν ἐκείνην ἣτις παρὰ τοῖς Ἀνατολικοῖς
ἐκφωνεῖται ὑπὲρ τῶν προσκομισθέντων Δώρων μετὰ τὴν τελεί-
ωσιν τῆς μεταστοιχειώσεως, καὶ ἐντὸς τῆς ὁποίας γίνεται ὡς
ἐνταῦθα μνεία τοῦ ὑπερουρανίου θυσιαστήριου « Ὑπὲρ τῶν
προσκομισθέντων καὶ ἁγιασθέντων τιμίων Δώρων, ὅπως
ὁ Θεὸς ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ὑπερουράγιον καὶ νο-
ερόν Αὐτοῦ θυσιαστήριον, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῶν τὴν θέλαν

χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ παναγίου Πνεύματος· ἢ ὥστε εἰς μὴδελίαν ἐγένετο παραφθορὰ τῆς Λατινικῆς Λειτουργίας, (ὁποῖαν καὶ Ἕλληνες καὶ Ἄγγλοι συγγραφεῖς ὑποθέτουσιν ὅτι πρέπει νὰ ἔγινε, τὴν ὁποῖαν ὁμως ἦτο καλλίτερον νὰ μὴ ὑποθέτωμεν ἄνευ ἀποδείξεως,) φαίνεται πιθανώτατον ὅτι ἡ Ἐπικλήσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὑπὸ ἀρχαίων Λατίνων συγγραφείων ὡς καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων ἀναφερομένη ὡς ἐκτελοῦσα τὴν μεταβολὴν τῶν Δώρων, ἐμπεριλαμβάνεται εἰς τὴν Δέξιν ἣτις προηγεῖται τῶν Κυριακῶν λογίων, καὶ οὕτως ἐξακολουθεῖ καὶ τελευτᾷ ἐμφαντικῶς εἰς τὴν προφορὰν αὐτῶν τούτων τῶν λογίων.

ΣΤ'. Περὶ τῆς θέσεως τῆς μεγάλης Προσφορᾶς.

Πρὸς τὸ ζήτημα τὸ περὶ τοῦ τύπου καὶ τῆς στιγμῆς τῆς ἀγιάσεως τῶν τιμίων Δώρων συνάπτεται καὶ ἕτερον ζήτημα τὸ περὶ τῆς Προσφορᾶς. Διότι κατὰ τὰς ιδέας τῶν Λατίνων Σχολαστικῶν, ἐπειδὴ ἡ μεταβολὴ γίνεται εὐθὺς μετὰ τὴν προφορὰν τῶν Κυριακῶν λογίων, ἡ ἀμέσως ἐπακολουθοῦσα ταύτην Προσφορὰ ἐν τῇ Λατινικῇ Λειτουργίᾳ εἶναι προσφορὰ οὐχὶ ἄρτου καὶ οἴνου καθὼ συμβόλων, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως ἐπίσης θέλει ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἄντε διὰ τῆς προφορᾶς ἀπλῶς τῶν Κυριακῶν λογίων ὑποθέσωμεν μετὰ τῶν Σχολαστικῶν ὅτι ἐκτελεῖται ἡ ἀγίασις, ἄντε διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τῆς ἐμπεριλαμβανομένης ἐν τῇ προφορᾷ ἐκείνῃ καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ δεήσει. Ἀφ' ἑτέρου δὲ μέρους ἡ Προσφορὰ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ πασῶν τῶν ἄλλων Λειτουργιῶν (πλὴν τῆς Λατινικῆς,) καίτοι ὁμοία πρὸς τὴν τῆς Λατινικῆς οὔσα ὡς ἀμέσως ἐπακολουθοῦσα τὰ Κυριακὰ λόγια, ἀλλ' ὁμως ἐπακολουθουμένη καὶ αὕτη ὑπὸ τῆς Ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἵνα μεταβάλλῃ τὰ Δῶρα, δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι εἶναι προσφορὰ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ πρέπει νὰ πρεσβεύηται ὅτι εἶναι (καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐπίγειον θυσιαστήριον) προσφορὰ ἄρτου καὶ οἴνου καθὼ συμβόλων ἢ ἀντιτύπων τῆς Θυσίας ἐκείνης ἣτις εἶναι αἰωνίως παροῦσα ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θυσιαστηρίου, καὶ τὴν

ὁποῖαν ὁ Ἱερεὺς ἐπὶ τῆς γῆς προσφέρει καὶ ἐν τῇ Προσφορᾷ ταύτῃ πρὸ τῆς τελείας ἀγιάσεως κατὰ τινὰ ἔννοιαν διὰ τῆς ἐνώσεώς του μετὰ τοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλ' οὐδ' ἐνταῦθα ὑπάρχει πραγματικῶς δογματικὴ τις διαφορὰ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων, ἀλλὰ μόνον διαφορὰ τύπου καὶ σχετικοῦ μέτρου ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς ἐπιφανείας τῆς εἰς τὴν Προσφορὰν διδομένης πρὸ τῆς τελειώσεως ἢ μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς ἀγιάσεως τῶν Δώρων. Διότι ἂν καὶ ὁμολογῶμεν ὅτι ἡ μεγάλη Ἀναφορὰ, ἥτοι Προσφορὰ, ἐν τῇ Λατινικῇ Λειτουργίᾳ γίνεται ὕστερον ἀφοῦ πραγματικῶς τελειωθῇ ἡ ἀγίασις, καὶ οὕτως εἶναι αὐτοῦ τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ προσφορὰ, ἐνῶ ἡ μεγάλη Προσφορὰ τῶν Ἀνατολικῶν Λειτουργιῶν, καίτοι ἡ αὐτὴ σχεδὸν κατὰ τὰς λέξεις οὕσα, ἀλλὰ γινομένη πρὸ τῆς τελειώσεως τῆς ἀγιάσεως, δὲν δύναται νὰ ᾔῃαι ἄλλο τι εἰμὴ ἄρτου καὶ οἴνου προσφορὰ, πάλιν ὅμως εἶναι σημειώσεως ἄξιον ὅτι καὶ ἡ Λατινικὴ Λειτουργία ἔχει καὶ ἄλλην προηγουμένην προπαρασκευαστικὴν προσφορὰν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν μεγάλην Προσφορὰν τῶν Ἀνατολικῶν, ἀλλὰ μόνον ὀλιγώτερον ἐμφαντικὴν, καὶ κειμένην πρότερον οὐχὶ ὕστερον τῶν Κυριακῶν λογίων, καὶ αἱ Ἀνατολικαὶ Λειτουργίαι ἀφ' ἐτέρου μέρους ἔχουσιν ὡσαύτως ἐξακολούθησιν τῆς Προσφορᾶς ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν μεγάλην Προσφορὰν τῆς Λατινικῆς Λειτουργίας, ἀλλὰ μόνον ὀλιγώτερον ἐμφαντικὴν, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀγιάσεως. («*Ἐτι προσφερομένη Σοὶ τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων, »* κτλ.) Διότι ὁ Ἀνατολικὸς Ἱερεὺς καὶ μετὰ τὴν Ἐπίκλησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν Δώρων, ἔχουν μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς Θυσίας, ἐξακολουθεῖ ἔτι προσφέρειν τὴν αὐτὴν ἐκείνην Προσφορὰν ἣτις πρότερον μὲν ἐγένετο ἀλλ' ἤδη ἀπέκτησεν ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου νέαν ἔννοιαν καὶ νέον βάθος, ὡς ἐρμηνεύεται σαφῶς ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολυμίτου ἐν ταῖς Κατηχήσεσιν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι αἱ οὐσιωδέσταται ἐκεῖναι

Δεήσεις αἱ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀγίασιν τῶν Δώρων γινόμεναι καὶ ὑπὲρ τῶν μεταστάντων καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπὶ γῆς ζώντων παράγουσιν οὐχὶ μικρὰν δύναμιν ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ αἰωνίου Σφαιρίου ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Καὶ τοῦτο εἶναι ἐντελῶς ἰσοδύναμον πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς μεγάλης Προσφορᾶς τῆς Λατινικῆς Λειτουργίας μετὰ τὴν ἀγίασιν τῶν Δώρων.

Τῷ ὄντι, ἐάν τις ᾔθελεν ὑποθέσει ὅτι Ἐπίκλησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἵνα μεταβάλλῃ τὰ Δῶρα ὑποδηλοῦται ἐν τῇ Δεήσει «*Sube Haec praeferri*» κλ. ἥτις ἐν τῇ Λατινικῇ Λειτουργίᾳ γίνεται μετὰ τὰ Κυριακὰ λόγια καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν αὐτὰ Προσφορὰν, ᾗθελεν ἔχει τότε καὶ τὰ τρία τμήματα τῆς Καθιερώσεως ἐν τῇ Λατινικῇ Λειτουργίᾳ ἀκριβῶς ἀντιστοιχοῦντα καὶ κατὰ τάξιν καὶ κατ' ἔννοιαν πρὸς τὰ αὐτὰ τρία τμήματα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ· ἡ Λατινικὴ δὲ Προσφορὰ δὲν ᾔθελεν εἶναι τότε πλέον αὐτοῦ τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ προσφορὰ, ἀλλὰ, καθὼς ἡ Ἀνατολική, τῶν συμβόλων μόνον, δηλαδὴ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου. Ἀλλὰ ᾗθελον ἔτι καὶ τότε διαμένει ἐν τῇ Λατινικῇ, καθὼς καὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Λειτουργίᾳ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα κατ' ἔννοιαν, δηλαδὴ ἐξακολουθήσας τῆς Προσφορᾶς μετὰ τὴν μεταβολὴν τῶν Δώρων ἐν τῇ ἐπομένῃ Δεήσει «*Communicantes*, »etc. Ἀλλ' ὅμως εἶναι πολὺ εὐλογώτερον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν τὰ λόγια ἐθεωροῦντο αἰετοτε ἐν τῇ Λατινικῇ Λειτουργίᾳ ὡς ἡ ἐμφαντικὴ τελείωσις τῆς ἀγιάσεως, καὶ ὅτι οἱ Λατῖνοι Σχολαστικοὶ τῶν μέσων αἰώνων κατηκολούθησαν ἐν γένει τὴν ἀληθεῖ πατροπαράδοτον ἔννοιαν τῆς ἱεροτελεστίας των, παρὰ τὸ νὰ ὑποθέσῃ ἄνευ ἀποδείξεως ὅτι τὴν θεωρίαν ταύτην ὅτι τὰ Κυριακὰ λόγια εἶναι τὰ τελειοῦντα τὴν ἀγίασιν ἐπενόησαν αὐτοὶ αὐθαίρετως, ἐναντίον τῆς ἐκφράσεως καὶ τῆς πατροπαράδοτου ἐννοίας τῆς Λειτουργίας των, καὶ ὕστερον ἀπέδωκαν νέαν ὅλως ἔννοιαν εἰς τὴν Προσφορὰν, καὶ ἄλλως ἐκολόβωσαν τὴν ἱερωτάτην τῶν τελετῶν των, ἐπὶ σκοπῷ ἀπλῶς τοῦ νὰ συμβιβάσωσιν αὐτὴν πρὸς τὴν ἑαυτῶν θεωρίαν. Τοῦτο εἶναι παραπολὺ ἀπίθανον.

Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν θεωρηθῇ τὸ πρᾶγμα, τοῦτο εἶναι βέβαιον, ὅτι καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ καὶ οἱ Δυτικοὶ συμφωνοῦσι κατὰ τὸ δόγμα τοῦτο, ὅτι ἡ Θυσία καὶ ἡ Προσφορά τελειοῦνται κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην ἔννοιαν διὰ τῆς μεταβολῆς αὐτῆς τῶν Δώρων. Καὶ ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι οὔτε τὸ νὰ ποιῇ διακεκριμένην προσφορὰν τινὰ ὁ Ἱερεὺς ὕστερον (ἐὰν ποιῇται τοιαύτη προσφορά,) προσθέτει πραγματικῶς οὐσιῶδες τι, οὔτε τὸ νὰ παραλείπῃ τοιαύτην τινὰ διακεκριμένην προσφορὰν (ἐὰν παραλείπῃται τοιαύτη προσφορά,) ἀφαιρεῖ πραγματικῶς οὐσιῶδες τι. Ἡ διαφορὰ ὡς πρὸς τοῦτο δύναται μόνον νὰ ᾖ κατὰ τὴν παρούσαν ἢ τὴν ἀπουσίαν ἐξωτερικῆς τυπικῆς ἐπιδείξεως τοῦ ἀναγκαίως ὑπάρχοντος κατ' ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ὁμοίως δυνάμει αὐτῆς τῆς ἰδίας ἀγιάσεως τῶν Δώρων.

Ζ'. Περὶ τῆς Ἀγίας Κοινωνίας ὑπὸ τὸ ἓν εἶδος μόνον.

Ὅσα καὶ ἂν ᾖναι μεμπτὸν τὸ Λατινικὸν ἔθος τοῦ παρέχειν τὴν Ἀγίαν Κοινωνίαν πρὸς τοὺς λαϊκοὺς ὑπὸ ἓν μόνον εἶδος, δὲν δύναται τις ἐλλόγως νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ λαϊκοὶ ἕνεκα τούτου στεροῦνται ὅλως τὴν χάριν τοῦ Μυστηρίου. Διότι οἱ Χριστιανοὶ ἅπαντες ἤθελον ὁμολογήσει ἀνενδοιάστως ὅτι, ἐὰν κατὰ περίπτωσιν τινὰ ᾖτον ἀδύνατον νὰ Κοινωνήσῃ τις ἐξ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, (ὡς ἐνδέχεται νὰ συμβῇ κατὰ σπανίας τινὰς περιπτώσεις νόσου,) ἤθελον εἶναι συγγνωστὸν καὶ ὀρθὸν νὰ Κοινωνήσῃ ἐξ ἑνὸς εἶδους μόνου, καὶ ὅτι ὁ οὕτω Κοινωνῶν ἠδύνατο θαρρᾶλέως νὰ ἐλπίζει ὅτι ὁ Θεὸς θέλει ἐπιχορηγήσει πρὸς αὐτὸν ὅλην τὴν χάριν τοῦ Μυστηρίου, καθότι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι οὐχὶ τύπων θρησκεία ἀλλὰ πνεύματος· καὶ πρὸς τοὺς λαϊκοὺς τῶν Λατίνων ὁ κανονισμὸς τῆς Ἐκκλησίας τῶν εἶναι πραγματικῶς ἀνάγκη. Τὸ μόνον δὲ ζήτημα, τὸ ἄξιον τῆς προσοχῆς τῶν Ἀνατολικῶν εἶναι τοῦτο, ἂν τὸ σφάλμα καὶ ἡ κατάχρησις τοῦ Δυτικοῦ Κλήρου, ὅστις, ἄνευ τινὸς πραγματικῆς ἀνάγκης δικαιολογούσης αὐτὸν, ἀποστερεῖ οὕτω τοὺς λαϊκοὺς τὸ ἓν εἶδος, εἶναι τοσοῦτον δεινὰ, ὥστε, ἐὰν δὲν θῇ νὰ διορθώσῃ αὐτὰ, τοῦτο μόνον εἶναι λόγος

ἀποχρῶν ὥστε ν' ἀπαρνηῇται ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία συγκοινωνίαν εἴτε πρὸς αὐτὸν τὸν Κλήρον, εἴτε πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀδικουμένους λαϊκοὺς.

Ἐάν μὲν Χριστιανοὶ τινες λαϊκοὶ ἀπηρενοῦντο νὰ λάβωσιν ἡ Κληρικοὶ νὰ δίδωσι τὴν Ἀγίαν Κοινωνίαν ὑπ' ἀμφοτέρα τὰ εἶδη ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐξεικονίσωσιν αἵρεσίν τινα (ὡς, λόγου χάριν, τὸ ἰσχυρίζεσθαι ὅτι τοῦ οἴνου ἡ χρῆσις εἶναι παράνομος), τοῦτο ἦτον ἴσως λόγος ἀποχρῶν ὥστε ν' ἀποστραφῇ τις τὴν συγκοινωνίαν αὐτῶν· ἀλλὰ τὸ αἷτιον διὰ τὸ ὁποῖον οἱ Λατῖνοι διατηροῦσι τὸ παρὸν ἔθος των εἶναι γνωστότατον εἰς τοὺς Ἀνατολικούς· ὅτι εἶναι εὐλάβεια, καίτοι παράλογος ἴσως εὐλάβεια· ἡ αὐτὴ μάλιστα ἐκεῖνη εὐλάβεια ἣτις προέτρεψεν ἅπαντας σχεδὸν τοὺς Ἀνατολικούς, ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἐ. ἑκατονταετηρίδος, εἰς μικροτέραν τινὰ καινοτομίαν, δηλαδή τὴν τοῦ χορηγεῖν τὰ δύο εἶδη μικτὰ πρὸς τοὺς λαϊκοὺς. Καὶ ἡ κατάχρησις αὕτη τῶν Λατίνων, καίτοι χρόνῳ ὑστερωτέρα, δύναται ἐλλόγως νὰ συμπεριληφθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐκεῖνην γνώμην τοσοῦτων λογίων καὶ ἁγίων ἀνδρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅτι, ἔάν μόνον τὸ Σύμβολον ἐπανωρθοῦτο, ἅπασαι αἱ λοιπαὶ πλάναι καὶ καταχρήσεις τῶν Λατίνων δύνανται νὰ οἰκονομηθῶσι καὶ παραβλεφθῶσιν ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας χάριν ἐνώσεως, ὅσω καὶ ἂν ἐπιθυμῇ καὶ πρέπει νὰ ἐπιθυμῇ καὶ νὰ ἀγωνίζηται ὑπὲρ τῆς διορθώσεως αὐτῶν. Παρόμοια δύνανται νὰ λεχθῶσι καὶ περὶ τοῦ Λατινικοῦ ἔθους τοῦ νὰ ἀποστερῶσι τὰ παιδιά τὴν Ἀγίαν Κοινωνίαν, τὸ ὁποῖον ἐμνημονεύθη ἀνωτέρω ὅτε ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ Ἁγίου Μύρου ἥτοι τῆς Βεβαιώσεως, τὴν ὁποίαν οἱ Λατῖνοι ἀναβάλλουσι, καθὼς καὶ τὴν Ἀγίαν Κοινωνίαν ἕως οὗ τὰ παιδιά φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἐτῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπὶ μακρότερον χρόνον.

*Η'. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀγίων πρὸς
τῆς γενικῆς Κρίσεως.*

Περὶ τῆς παραδοχῆς τῶν Ἀγίων εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ εἰς τὴν

μακαριοποιὸν ἔποψιν τῆς Ἁγίας Τριάδος πρὸ τῆς τελικῆς Ἀναστάσεως καὶ Κρίσεως, εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ τις πῶς ἡδύνατο νὰ ἐγεροθῇ ἔρις· διότι, ἐὰν λαλήσωμεν οὐχὶ κατὰ θεολογικὴν ἀκρίβειαν ἀλλὰ κατὰ τὸν συνήθη δημώδη τρόπον, τὰς αὐτὰς ἐκφράσεις περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εὐρίσκει τις παραδεδεγμέναις ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Ἐκκλησίαις. Ἐὰν δὲ οἱ Λατῖνοι παραβιάζωσιν ἐνίοτε τὰς ἐκφράσεις ταύτας, ὥστε νὰ βλάψωσι τὴν συμμετρίαν τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας, τοῦτο οὐδέποτε δύναται νὰ καταστήσῃ ἔλλογον πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸ νὰ ἐξοκείλωσιν εἰς τὸ ἐναντίον ἄκρον, καὶ ἐνῷ πολεμοῦσι Λατινικὴν πλάνην νὰ καταδικάζωσι καὶ ν' ἀπορρίπτωσιν ὁλοκλήρως γλῶσσαν ἐν ταῖς ἰδίαις αὐτῶν ὑμνωδίαις καθιερωμένην, καὶ συνεχῶς ἐκφερομένην ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτῶν στόματος.

Θ'. *Περὶ Καθαρτηρίου.*

Ἡ περὶ Καθαρτηρίου διδασκαλία ὑπὸ μὲν τῶν Λατίνων διδάσκεται, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἀπορρίπτεται. Ἡ διδασκαλία τῶν Πατέρων καὶ τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς παρούσης Ἑλληνικῆς ἥτοι Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ πασῶν τῶν ἄλλων κεχωρισμένων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, εἶναι αὕτη· ὅτι γενικῶς καὶ ὡς πρὸς τὸ ὅλον ὁμιλῶν τις πρέπει νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ κατάστασις τῶν μεταστάντων πιστῶν εἶναι κατάστασις φωτός, καὶ ἀναπαύσεως, καὶ εἰρήνης, καὶ ἀναψύξεως, καὶ εὐδαιμονίας πολὺ μὲν μεγαλειτέρας παρ' οἵανδήποτε τῆς ζωῆς ταύτης, ὑποδεεστέρας δὲ τῆς μελλούσης μετὰ τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὴν τελικὴν Κρίσιν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ τῶν Λατίνων διδασκαλία εἶναι αὕτη· ὅτι γενικῶς καὶ ὡς πρὸς τὸ ὅλον ὁμιλῶν τις πρέπει νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ κατάστασις τῶν μεταστάντων πιστῶν εἶναι κατάστασις βασάνων διαφέρουσα τῆς ἐν τῇ γεέννῃ μόνον κατὰ τὴν βεβαιότητα μελλούσης ἐλευθερώσεως. Ἐνταῦθα βεβαίως φαίνεται ὅτι ὑπάρχει μεγίστη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἴσως ἡ διαφορὰ δὲν εἶναι κατ' οὐσίαν δόγματος διαφορὰ, ἀλλὰ μόνον σχετικῆς συμμετρίας·

Διότι, ἀφοῦ ὑπάρχουσι πολλαὶ διαφοραὶ καὶ βαθμοὶ μεταξύ τῶν ψυχῶν ἐκείνων ὅσαι μεθίστανται ἔχουσι ἐν ἑαυταῖς ῥίζαν ἢ ἔξιν μενανόιας καὶ πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ ἀγάπης, καὶ πολλὰ συγγνωσταὶ ἀμαρτίαι καὶ ἀποτελέσματα θανασίμων ἀμαρτιῶν εἶναι προσκεκολλημένα κατὰ διάφορον βαθμὸν εἰς τὰς μεθισταμένας ψυχάς, ὑπάρχουσι ψυχὰς ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσιν, αἵτινες εἶναι δυνατόν ἔτι νὰ σωθῶσι, περὶ τῶν ὁποίων οἱ Ἀνατολικοὶ νὰ ἐλπίζουσι μὲν δύνανται, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ φρονῶσιν ὅτι διὰ μιᾶς εὐρίσκονται ἀπολύτως καὶ ἀμειγῶς εἰς κατάστασιν μακαριότητος. Περὶ τῶν τοιούτων δοξάζουσιν ὅτι ἔχουσι χρεῖαν τῶν δεήσεων καὶ τῶν Προσφορῶν τῆς Ἐκκλησίας ἵνα πορισθῇ εἰς αὐτὰς ἀναψυχὴ καὶ ἀνακούφισις ἀπὸ α τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀνιαρῶν. » Ἀφ' ἑτέρου δὲ μέρους οἱ Λατίνοι περὶ τῶν ψυχῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων δοξάζουσιν ὅτι ἡ εὐθὺς διεξέρχονται τὸ Καθαρτήριον, ἢ ταχέως ἀπαλλάττονται αὐτοῦ· καὶ ὅτι ὅσῳ εἶναι τελειότερα ψυχὴ τις, ἡ κατάστασις αὐτῆς, καίτοι ὡς πρὸς τὸ σύνολον θασάνων οὔσα κατάστασις, ἴσως δὲ καὶ ἐντὸς ὕψους πυρὸς, τόσῳ πλειοτέρην ἔχει μερίδα καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ἐκείνων στοιχείων ἀνέσεως καὶ ἀναψύξεως τὰ ὅποια κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν θεολογίαν εἶναι τὰ ἐπικρατέστερα. Οὕτω λοιπὸν τὰ στοιχεῖα ἐν ἑκατέρᾳ τῶν δύο θεολογιῶν εἶναι τὰ αὐτά· ἐν μὲν τῇ Ἀνατολικῇ εὐδαιμονία μετὰ τινος ὅμως μίγματος λύπης, ἐν δὲ τῇ Λατινικῇ κόλασις μετὰ τινος ὅμως μίγματος ἀναψυχῆς καὶ εὐδαιμονίας· μόνον οἱ βαθμοὶ, καθ' οὓς ἐννοοῦνται καὶ μνημονεύονται τὰ δύο στοιχεῖα τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς στενοχωρίας, εἶναι διάφοροι καὶ ἐναντίοι. Καὶ αὕτη ὅμως ἡ ἐναντιότης δυνατόν ἴσως εἶναι νὰ συμβιβασθῇ.

Κατ' ἀρχαιοτέρους μὲν αἰῶνας, ὅτε οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἐν γένει ἐναρετώτεροι, ὅτε ὁ κόσμος ἀναφανδὸν ἠναντιοῦτο πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐχωρίζετο ἀπ' αὐτῆς, καὶ ὅτε ἡ Παιδεία ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ἦτον αὐστηροτέρα, ἐνδεχόμενον ὅτι ἤθελε ὑπάρχει ἀπρεπὲς τι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰ μέλη αὐτῆς ἐὰν ἀνεθεώρει ἢ καὶ παρετήρει μίγμα τι θλίψεως εἰς τὴν κατάστα-

σιν τῶν πιστῶν ψυχῶν μετὰ θάνατον. Τοῦναντίον δὲ, ὅτε ὁ ἁ-
μάρτωλὸς κόσμος εἰσῆλθεν ὅλος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτε ἡ
γενικὴ τῶν ἡθῶν διαφθορὰ μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν κατέστη φα-
νερωτάτη, καὶ ἡ Παιδεία κατήντησε ἢ ὅλως ἄχρηστος πλέον ἢ
σκιά μόνον τῆς πάλαι ἰσχυροῦσης, ἦτο φυσικὸν καὶ ἄφευκτον
παρεπόμενον τὸ νὰ σκέπτονται μᾶλλον περὶ τῆς καταστάσεως
ψυχῶν κατωτέρων μὲν τάξεων, δυναμένων ὅμως ἔτι νὰ σωθῶσι·
καὶ τὸ ἄπειρον φαινόμενον πλῆθος αὐτῶν νὰ δώσῃ τόνον καὶ
χρωματισμὸν εἰς τὴν γενικὴν τῆς Ἐκκλησίας θεωρίαν καὶ φρα-
σεολογίαν περὶ τῆς διαμέσου ταύτης καταστάσεως τῶν ψυχῶν.

Ἐὰν τοιαύτη θεωρία ἦτο παραδεκτὴ, ἤθελε φανῇ ὡς ἐπόμε-
νον τοῦτο, ὅτι ὀγδόη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν ἤθελεν εὖρη
ἀναγκαίως μεγάλην τινὰ δυσκολίαν ὥστε νὰ ὀρίσῃ ὀρίαν τινὰ ἐν-
τὸς τῶν ὁποίων τὸ περὶ τῆς διαμέσου καταστάσεως δόγμα νὰ
θεωρῆται ὡς δογματικῶς τεθεσπισμένον, ἢ ὡς καταλειμμένον
ἐλεύθερον καὶ ἐπιδεκτικὸν ποικίλης φρασεολογίας. Ἡ Ἀνατο-
λικὴ Ἐκκλησία συνάπτει ἤδη ὁμοῦ τὰς δύο ἐναντίας ἰδέας εἰς
τὰς ἐπισήμους αὐτῆς εὐχὰς τῆς Πεντηκοστῆς· καὶ ἡ δύνατο ἐπί-
σης νὰ συγχωρήσῃ ὥστε τὸ σύνολον τῆς περὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύ-
την ὑπαρχούσης Λατινικῆς φρασεολογίας νὰ συνυπάρχῃ εἰς μίαν
Κοινωνίαν μετὰ τοῦ συνόλου τῆς ἰδίας τῆς φρασεολογίας, ἂν
μόνον μηδεμία μερικὴ λέξις ἢ ἰδέα ἐπιτείνηται ἢ γενικεύηται
ποσοῦτον παραλόγως, ὥστε ν' ἀνατρέπηται ὅλως ἡ ἀρχαιοτέρα
καὶ καθολικωτέρα συμμετρία τῆς διδασκαλίας.

Γ'. Περὶ τῶν λεγομένων Συγκαταβάσεων

(De Indulgentiis.)

Ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος ἢ ἡ Ἐκκλησία δύναται νὰ δίδῃ συγκαταβά-
σεις ἢ μετριάσεις τῶν κανονικῶν ἐπιτιμίων τῆς ἁμαρτίας τῶν
ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐπιβαλλομένων, ἅπασαι αἱ Ἐκκλησῖαι καὶ
αἱ αἱρέσεις ὅσαι ἐπιβάλλουσιν ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐπιτίμια, συμ-
φωνοῦσι κατὰ τοῦτο. Καὶ ἐπειδὴ κανονικὰ ἐπιτίμια ἐπεβάλλ-

λοντο διάφορα ἐπὶ διαφόρους ἀμαρτίας, καὶ ἠδύναντο νὰ πα-
ρατείνωνται ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ἐφ' ὅλον τὸν βίον καὶ δι' ἓν τι-
μόνον ἀμάρτημα, δὲν εἶναι διόλου οὐσιωδῶς ἄτοπον τὸ νὰ δι-
δωνται συγκαταβάσεις ἐπὶ μακρὰς περιόδους, καὶ ἐπὶ ἑκατον-
τάδας μάλιστα ἢ χιλιάδας ἐτῶν, πλὴν ἐὰν θεωρηθῇ ὡς ἀδύνα-
τον (ἀλλὰ πόσον ἀτυχῶς, δυνατόν!) τὸ νὰ ᾔναι τὰ ἀμαρτή-
ματα ἡμῶν ἄξια ἐπιτιμιῶν ὀλοκλήρων αἰώνων. Οὐδὲ τὸ νὰ δι-
δωνται συγκαταβάσεις τοιαῦται καὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν αὐτῶν,
εἴτε κατὰ λόγον ἀκριβείας, (ἐὰν πρὸ τοῦ θανάτου ᾔσαν ἐπισή-
μως δεδεμένοι πρὸς τοσοῦτον ἢ τοσοῦτον χρόνον ὠρισμένον ἐ-
πιτιμιῶν, καὶ ἀπέθανον πρὸ τῆς συμπληρώσεως αὐτοῦ,) εἴτε
καθ' ὑπόθεσιν καὶ ἀορίστως, καθ' ὅσον ἐνδέχεται ν' ἀπέθανον
ἐνοχοὶ ἐπιτιμιῶν, οὐδὲ τοῦτο, λέγω, ὑπεμφαίνει δογματικὴν
τινα πλάνην ἢ ἀτοπίαν, ἂν καὶ εἶναι ἴσως δύσκολον νὰ ἐρ-
μηνεύσῃ τις διὰ λέξεων τὴν ἀκριβῆ ἐνέργειαν τοιαύτης Ἐκ-
κλησιαστικῆς πράξεως ἐπὶ τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῶν ὁποίων γίνεται.
Ἄν δὲ καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ὑπέρτερος πάντων τῶν ἐξωτερικῶν μέ-
σων, καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων Του Μυστηρίων, καὶ δύναται τις νὰ
ἐλπίζῃ ὅτι Αὐτὸς θέλει διορθώσῃ πᾶν λάθος καὶ ἀναπληρώσῃ
πᾶσαν ἔλλειψιν, δὲν ἔπεται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι ἡ Ἐκκλησία
ὁρατὴ πρέπει νὰ παραμελῇ νὰ πράττῃ ἐξωτερικὴν τινα πράξιν
ἀρμοδίαν, ἢ νὰ ὑπολαμβάνῃ ταύτην ἄμοιρον ἐνεργείας, ἐὰν
πράττῃ αὐτήν. Ἐὰν διὰ τοῦ στόματός της, τουτέστι διὰ τῶν
Κανόνων, ἐξέφρασεν ἐξωτερικῶς λόγον δέοντα, καὶ ἐμέτρησε τὸν
δεσμὸν δι' ἐτῶν, εἶναι ἴσως πρεπωδέστερον νὰ λύσῃ τὸν δεσμὸν
δίδουσα ἀφέσεις καὶ συγκαταβάσεις καὶ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν αὐ-
τῶν, παρὰ νὰ εἴπῃ « Ἀπέθανε μὲν (ἢ ἐνδέχεται νὰ ἀπέθανεν)
ἐν δεσμῷ ἀφορισμοῦ, καὶ ἄνευ ἐκπληρώσεως τῶν ὀφειλομένων
ἐπιτιμιῶν ἤδη δὲ, ἂν καὶ δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι εἶναι
συγχωρητέος, δὲν εἶναι λόγου ἄξιον νὰ συγχωρηθῇ ἡ μνήμη αὐ-
τοῦ, ἀφοῦ ὁ Θεὸς εἶναι παντοδύναμος, καὶ θέλει διευθετῆσαι πάν-
τα τὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. » Ὡς καὶ ἡ Ἀγγλικὴ αὐτὴ Ἐκκλησία, καίτοι
ἀποδοκιμάζουσα Καθαρτήριο καὶ τὰς Παπικὰς Συγκαταβά-

σεις, καὶ παραλείπουσα τὰς ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων Εὐχὰς, διακραι-
τεῖ ὅμως τὴν ἀξίωσιν καὶ τὴν συνήθειαν τοῦ λύειν τὸν δεσμὸν
τοῦ ἀφορισμοῦ μετὰ θάνατον.

Ἐὰν δὲ αἱ λεγόμεναι Συγκαταβάσεις θεωρηθῶσι καὶ ὡς ἐ-
φαρμογὴ τῶν ἀξιωμασθίων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀγίων Αὐτοῦ
καὶ εἰδικῶν τινων ἀγαθοεργιῶν τῶν ζώντων πρὸς ὠφέλειαν τῶν
μεταστάντων, οὐδεὶς δύναται ν' ἀμφισβῆσται ὅτι οὐχὶ μόνον ἡ
Ἐκκλησία ἀλλὰ καὶ ἕκαστος Χριστιανὸς δύναται νὰ κάμῃσι
τοιαύτην ἐφαρμογὴν· τουτέστι, δύναται νὰ αἰτῶσι παρὰ τοῦ
Θεοῦ τὴν ὠφέλειαν τῶν ψυχῶν ἐκείνων πρὸς τὰς ὁποίας ἡ διά-
νοια ἀπευθύνεται.

Ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα δὲ λύσεων ἀφορισμῶν καὶ συγκα-
ταβάσεων ἐπιτιμίων ἐπὶ τὴν μεταστᾶσαν ψυχὴν, οἱ μὲν Ἕλληνες
θέλουσι φρονεῖν ὅτι ἡ μὲν ἄφεςις δυνατόν ἐνίστε νὰ ἔχῃ τὸ ἀπο-
τέλεσμα τοῦ εὐκολύνειν τὴν ὀφειλομένην μὲν ἀλλ' ἀναβαλλο-
μένην διάλυσιν τοῦ νεκροῦ σώματος, ἀμφοτέρω δὲ (δηλαδὴ
καὶ ἡ λύσις τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ ἡ συγχώρησις τῶν ἐπιτιμίων,)
δυνατὸν νὰ φέρωσιν εἰς τὴν ψυχὴν ἀναψυχὴν τινα ἢ μετρίασιν
«τῶν κατεχόντων αὐτὴν ἀνταρῶν» (τὸ ὅποῖον ὡσαύτως φρονοῦσι
καὶ περὶ τῶν γενικῶν εὐχῶν καὶ προσφορῶν τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκ-
κλησίας καὶ τῶν ζώντων πιστῶν ὑπὲρ τῶν ὑποδεεστέρων καὶ
ἀτελεστέρων ἐκείνων ψυχῶν αἵτινες ὅμως δυνατόν εἶναι νὰ σω-
θῶσιν·) οἱ δὲ Λατῖνοι θέλουσι φυσικῶς τῷ λόγῳ ἐκφράσει τὸ αὐ-
τὸ φρόνημα ὑπὸ τὸν τύπον ἐπικουφίσεως, ἀνέσεως, ἢ ἐλευθερώ-
σεως ἀπὸ τῶν ὀδυνῶν τοῦ Καθαρηθρίου. Καὶ μέχρι τοῦδε οὐ-
δεμίᾳ ἀνάγκῃ εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν ἀνεπίδεκτον συμβιβασμοῦ
διαφορὰν δόγματος.

Ἀλλὰ ἐνταῦθα, πρὸς ἀποφυγὴν ἀγοραίων παρανοήσεων,
παρατηρητέον, ὅτι οὐδε τὰ κανονικὰ ἔτη τῶν ἐπιτιμίων τὰ ὅποια
δύναται ἀμαρτωλὸς τις νὰ ὑπολογίζηται, ἢ νὰ ἐπιχειρῇ νὰ
ὑπολογίζηται, ὡς ὀφειλόμενα πρὸς τὰ ἀμαρτήματά του, ἵνα
ἐπεγεῖρῃ ἑαυτὸν εἰς φόβον καὶ συντριβὴν καρδίας, εἶναι ἀναγκά-
ως πραγματικὰ ἔτη, οὔτε αἱ πρὸς ταῦτα συσχετικαὶ Συγκα-

ταβάσεις συνδέονται κατὰ γράμμα ἢ πραγματικῶς πρὸς χρόνον, ἂν καὶ φαίνονται ὡς διὰ τούτου μετρούμενα ἢ ἐκφραζόμενα. Ὁ σκοπὸς τῶν ἐπιτιμίων εἶναι τελεία συντριβὴ καὶ καθαρισμὸς τῆς ψυχῆς· καὶ εἴτ' ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἢ ἐβδομάδων μετὰ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ ἁμαρτήσαντος ἐκπληροῦται ὁ σκοπὸς οὗτος, καθὼς ἐν τῷ παραδείγματι τοῦ αἰμομίκτου Κορινθίου, καὶ καθὼς ἐγένετο κατὰ τὸν ἀρχαιότατον αἰῶνα τῆς Ἐκκλησίας, (ὅτε τὸ ἐπιτίμιον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἦτο μὲν πολὺ ὀξύτερον, ἀλλ' ὡς κατὰ χρόνον μετρούμενον πολὺ βραχύτερον παρὰ ὕστερον,) εἴτ' ἐντὸς ἐπτὰ, δέκα, ἢ εἴκοσι ἐτῶν, ἢ διὰ δημοσίου ἐπιτιμίου ὁλοκλήρου θείου, (ὅπως ἐγένετο καθ' ὕστερότερος αἰῶνας, ὅτε ἡ Ἐκκλησία ἤρχισε νὰ ἀναμιγνύηται περισσότερον μετὰ τοῦ κόσμου,) τοῦτο εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό. Ὁ μὲν Ἄγ. Παῦλος ὡς καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν ἐφοβεῖτο μὴ ὁ μετανοῶν ἤθελε καταποθῇ ὑπὸ θλίψεως ὑπερβαλλούσης· κατὰ τοὺς ὕστερον δὲ χρόνους ἡ Ἐκκλησία ἀποφασίζουσα ἀπὸ ἐνὸς μέχρι τριάκοντα ἐτῶν ἀφορισμὸν καὶ δι' ἐν μόνον ἁμάρτημα, δὲν ἐφοβεῖτο τῶν μετανοοῦντων ἐν γένει τὴν κατάποσιν ὑπὸ θλίψεως ὑπερβαλλούσης· ἀλλ' ἐπὶ εἰδικῆς τινος περιπτώσεως ὅπου ὁ σκοπὸς ἐφαίνετο ὅτι κατωρθώθη ταχύτερον κατέλειπεν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον τὴν ἐξουσίαν νὰ δίδῃ Συγκατάθασιν· τουτέστι, νὰ μετρῇ τὸ ἐπιτίμιον οὐχὶ κατὰ χρόνον, ἀλλὰ κατὰ τὴν προκοπὴν τοῦ μετανοοῦντος. Καὶ ἔτι ὕστερότερον, ὅτε ἡ αὐστηρότης βαθμυδὸν εἰς τὸ ἔπακρον ἐπιταθεῖσα ἀπετύγχανε, καὶ πλεοναζούσης ὅσημέραι τῆς ἀνομίας κατέστη ἀδύνατον νὰ ἐπιβάλλωνται, ἢ νὰ ἐκτελῶνται, ἢ καὶ νὰ μετρῶνται τὰ διαταττόμενα ὑπὸ τῶν κανόνων ἐπιτίμια, ἡ Ἐκκλησία ὡς πρὸς τὰ τῆς Παιδείας ἐπανῆλθε κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἀρχέτυπον ταύτην καὶ ἀπλουστάτην ἀρχὴν, ὅτι πρὸς πεπτωκότας Χριστιανοὺς πραγματικὴ συντριβὴ καὶ διόρθωσις εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα εἰς σωτηρίαν. Ἀλλ' ὅμως, ἵνα χορηγήσῃ ιδέαν τινὰ, καίτοι ἀνεπαρκῆ καὶ μεταφορικὴν, περὶ τοῦ πόσον εἶναι δυσχερὲς ἡ ἐπανόρθωσις τοῦ πεσόντος, καὶ πόσον ἀναγκαῖα ἡ χρῆσις ὅλων τῶν

δυνάμεων του ἀναλόγως πρὸς τὸ πλῆθος καὶ τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ, διετέλει προτείνουσα ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν Χριστιανῶν τὰ δι' ἡμερῶν καὶ ἑτῶν μετρούμενα ἐκεῖνα ἐπιτίμια τὰ ὁποῖα μετεχειρίζετο ἄλλοτε πρὸς καταδάμασιν τῆς κακοηθείας, φωτισμὸν τοῦ συνειδότος, καὶ βοήθειαν τῶν μετανοούντων, πρὶν ἢ κατισχύσῃ τῆς κανονικῆς αὐτῆς Παιδείας ἡ ὑπερπερισεύουσα ἐν τῷ Χριστιανικῷ κόσμῳ ἀνομία. Συγκατάβασις λοιπὸν τοσούτων ἡμερῶν ἢ ἑτῶν ἔχει ἀναφορὰν οὐχὶ πρὸς πραγματικὰς στροφὰς τῆς γῆς περὶ τὸν ἄξονά της, ἢ περὶ τὸν ἥλιον, αἰσθητὰς ὑποτιθεμένας ἐν τῇ διακρίσει καταστάσει ἢ χώρᾳ τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ πρὸς ἑτῇ κανονικῶν ἐπιτιμίων· καὶ τοιαῦτα ἑτῇ κανονικοῦ ἐπιτιμίου ὡς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι τύπος μόνον, διάφορος κατὰ διαφόρους αἰῶνας, δι' οὗ ἐμποιεῖται ἰδεᾶ τις τῆς διακρίσεως ἁμαρτημάτων καὶ τῆς δυσχερείας τοῦ νὰ κατορθωθῇ τελεία συντριβὴ τοῦ ἁμαρτήσαντος. Οὐδ' ἔχει πάλιν ἡ λεγομένη Συγκατάβασις ἀναφορὰν πρὸς τοιαῦτα ἑτῇ ἐπιτιμίων ὡς πραγματικῶς ἐπιβεβλημένα ἀλλ' ὡς δυνατὰ νὰ ἐπιβληθῶσιν· οὐδ' ἔχει ἀναφορὰν, ὅταν ἐφαρμόζηται ἐπὶ τῶν ἀποθανόντων, πρὸς καθήκον τι πραγματικῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἑτῶν, ἐὰν δὲν ἐδόθη συγκατάβασις, (διότι τοῦτο εἶναι ἀδύνατον), ἀλλὰ πρὸς τὸ οὐσιῶδες ἐκεῖνο κατάλειμμα (οἷονδ' ἥποτε καὶ ἂν ᾖ τούτο,) τοιούτου δεσμοῦ τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται νὰ φέρωσιν αἱ ψυχαὶ μεθ' ἑαυτῶν κατὰ τὴν διάμεσον κατάστασιν. Ἡ διὰ χρόνου δὲ μέτρησις τοῦ καταλείμματος τούτου, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ψυχὰς αὐτὰς, εἶναι ἀπλῶς τροπικὴ φράσις, καθὼς ἐάν τις ἔλεγεν ὅτι συγχωρεῖται ἡ ὑποχρέωσις τοῦ κανονικοῦ ἐκείνου ἐπιτιμίου τὸ ὁποῖον, ἐὰν ἔζων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔζων ἐπὶ ἔξαρχοῦντα χρόνον χωρὶς ν' ἀξιωθῶσι μετριάσεώς τινος, καὶ ἐὰν οἱ παιδευτικοὶ κανόνες ταύτης ἢ ἐκείνης ἑκατονταετηρίδος ᾗσαν ἐν ἰσχύϊ, ὥφειλον κατ' ἀκριβῆ λόγον νὰ ἐκπληρώσωσι διὰ τὰ ἁμαρτήματά των. Ἀλλ' ὁ λόγος δι' ὃν διατηροῦνται αἱ ποικιλίαι καὶ διακρίσεις τοῦ χρόνου περὶ τὰς Συγκαταβάσεις εἶναι

τῶν ζώντων ἢ ὠφέλεια, ἀνακινουμένων τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν δι' ἰδεῶν ὠρισμένων, ἐνῷ ἀόριστος καὶ γενικὴ ὑπόσχεσις «συγκαταβάσεώς τινος ἢ ὠφελείας» ἀναλόγου πρὸς τὰς προσπαθείας αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, χωρὶς νὰ ὀρίζηται τὸ ποσὸν τῆς συγχωρουμένης συγκαταβάσεως ἢ τῆς ἀπαιτουμένης προσπαθείας ἐν ἐκάστη περιπτώσει, ἐκινδύνευεν ἰσως νὰ μὴ ἐπιφέρῃ τόσον πολὺ ἀποτέλεσμα.

ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην αἱ Συγκαταβάσεις δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν εἰς εἰδὸς τι πνευματικῶν γλυκυσμάτων τὰ ὅποια ἡ Ἐκκλησία ῥίπτει πρὸς τὰ τέκνα τῆς μετ' ἐπιγραφῆς εἰς ἐκάστην Συγκατάβασιν ὠρισμένης ἀξίας καὶ ὠρισμένων ἀγαθῶν ἔργων, ἐλπίζουσα ὅτι οὕτω θέλει παροτρύνει μᾶλλον ἢ ἥττον τὸν ζῆλον αὐτῶν πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν μεγάλων σκοπῶν ἀληθοῦς συντριβῆς καὶ ἀγαθοεργίας, καὶ πρὸς φιλάδελφον ἱκεσίαν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἄλλων Χριστιανῶν. Καὶ οὕτως οὔτε ἀνάγκη τις ὑπάρχει νὰ λέγωμεν ὅτι τὸ οὐσιώδες δόγμα τὸ ἐμφαινόμενον ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ συνηθείᾳ τοῦ διανέμειν Συγκαταβάσεις εἶναι ψευδές, ἢ ἀπαράδεκτον παρὰ τοῖς Ἀνατολικοῖς, ἢ ὅτι τὸ βούλευμα τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Παπῶν τῶν παρεχόντων αὐτάς εἶναι πονηρὰ, οἰαιδήποτε καταχρήσεις καὶ ἂν προσεκολλήθησαν ἐπ' αὐτάς.

Καὶ ἐπὶ τῆς πωλήσεως δ' αὐτῆς τῶν Συγκαταβάσεων, ἥτις ἀπηγορεύθη ὡς κατὰ χρεῖς ὑπὸ τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου, πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι ἡ οὐσιώδης συνθήκη πρὸς ἀπόλαυσιν πωλουμένης Συγκαταβάσεως διέμενε πάντοτε ἡ αὐτὴ καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων περιπτώσεων· «Ὅστις, ἔχων ἀληθῆ συντριβὴν καὶ καρδίαν ἀγάπην πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, θέλει ἐκπληρώσει εὐλαβῶς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν θρησκευτικὴν πράξιν, ἢ θέλει ποιήσῃ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἀγαθοεργίαν ὠρισμένην, κτλ.». Οὐδεμίᾳ ὑπῆρχεν ἄδεια ἢ συγχώρησις πρὸς ἁμαρτίαν, ὡς ψευδῶς ὑπολαμβάνουσιν οἱ Διαμαρτυρόμενοι· οὐδεμίᾳ συγχώρησις ἐδίδετο προηγουμένως δι' ἁμαρτίας μὴ πεπραγμένας ἔτι, ἢ πρὸς ἀμωχτωλοὺς ἀμετανοήτους· ἀλλ' ἀνταλλαγὴ

Ἐκκλησιαστικοῦ ἐπιτιμίου εἰς χρήματα, ἢ εἰς ἀγχοεργίαν τινά, ἢ εἰς ὑπηρεσίαν ὑπὲρ τοῦ Στρυῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς ἀνθρώπους οἵτινες ἤθελον ἔχει τοιαύτην διάθεσιν καὶ τοιαῦτα ἔργα ὅποια ἠδύναντο νὰ δικαιολογήσωσι μετρίᾳσιν ἐπιτιμίου καὶ ἂν δὲν ἔδιδον χρήματα. Αὕτη ἠδύνατο νὰ ᾔται παχυλὴ τὰ κατὰχρησις καὶ ἀναντιρρήτως ἦτο· (ὅπως δύναται νὰ ᾔται καὶ ἡ πώλησις ἄλλων πολὺ διαφόρων Συγκαταβάσεων, ὡς ἵνα τρώγῃ τις θούτυρον καὶ ὡς κατὰ τὸν καιρὸν τῶν Νηστειῶν, αἵτινες ἐνίοτε συγγέονται μετὰ τῶν περὶ τοῦ Καθάρτη-
ρίου Συγκαταβάσεων) ἀλλ' ὅμως ἦτον πρᾶγμα πολὺ θεαίως διάφορον τῆς ὑπεράγκου ἐκείνης ἀσεβείας ὅποیان κοινῶς παρι-
στῶσιν αὐτὴν οἱ Διαμαρτυρόμενοι.

Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, καὶ ἂν ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία δὲν ἐδέχετο νὰ μετριάσῃ ὅπως οὖν τὴν παροῦσαν αὐ-
τῆς φρασεολογίαν καὶ συνήθειαν τὴν περὶ τὰς λεγομένας Συγκα-
ταβάσεις, οὐδὲ ἀπὸ σεβασμοῦ πρὸς εὐχὴν Οἰκουμενικῆς Συνό-
δου, πάλιν ὅμως δὲν ὑπάρχει ἐν τούτοις τι ὅπως ἱκανὸν νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Ἀνατολικούς ἀπὸ τοῦ συγκοινωνεῖν μετ' αὐτῆς.

Ἀφ' ἐτέρου δὲ μέρους οἱ Ἀνατολικοὶ ἠδύναντο ἴσως νὰ ἐλπί-
ζωσιν ὅτι ἐν Οἰκουμενικῇ τινι Συνόδῳ αὕτη ἡ ὀφειναιότης, καὶ
περιπλοκωτάτης, καὶ ἐπιδεκτικωτάτης παρεξηγήσεως καὶ κατα-
χρήσεως ἐκ πασῶν τῶν Λατινικῶν ἀναπτύξεων ἦτοι παραλλα-
γῶν ἠδύνατο νὰ περισταλῇ ὅπως οὖν, καὶ τῆς Ἐκκλησίας αἱ
συγχωρήσεις καὶ εὐλογίαι, καὶ μάλιστα καθ' ὅσον ἀναφέρονται
πρὸς τῶν μεταστάντων τὰς ψυχὰς, νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ τινι γε-
νικὸν τύπον, παραλειπομένης ἴσως τῆς καθ' ἡμέρας καὶ ἐνιαυ-
τοὺς μετρήσεως, καὶ τῆς λέξεως « πλήρης, » (« *Plenaria*. »
Ὅ,τι δὲ καὶ ἂν ἐγίνετο περὶ τούτου, ἐπειδὴ τὸ ὅλον εἶναι οὐχὶ
περὶ δόγματος ζήτημα, ἀλλὰ περὶ εὐβουλίας καὶ περισκέψεως
ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ κινεῖν τοὺς ἀνθρώπους πρὸς αἰσθήματα
καὶ ἔργα εὐσεβείας, οἱ Ἀνατολικοὶ ἠδύναντο, ἄνευ διακρίσεως
τῆς ἐνότητος, νὰ μὴ παραδέχωνται εἰς τὰς ἰδίαις ἐαυτῶν διοι-
κῆσεις τῶν Παπικῶν Συγκαταβάσεων τὴν χρῆσιν καὶ ἂν αὐτοὶ

μὲν ἐπλκνῶντο ἡ δὲ Ῥώμη ἔκρινεν ὀρθῶς, ἡ ζήμια ἐπ' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ἤθελε πέσει.

*ΙΑ'. Περὶ τῆς ὑπάρξεως Ἀγίων καὶ Θαυμάτων
ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Κοινωνίαις.*

Σήμερον καὶ οἱ Λατῖνοι κοινῶς χλευάζουσι τοὺς τῶν Ἀνατολικῶν Ἀγίους τοὺς ἀκμάσαντας μετὰ τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ τοὺς τῶν Δυτικῶν Ἀγίους τοὺς μετὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀκμάσαντας· ὡσαύτως καὶ οἱ Λατῖνοι ἀπορρίπτουσι τὰ νεώτερα τῶν Ἀνατολικῶν θαύματα καὶ εἰκόνας, καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ τὰ τῶν Λατίνων. Ἀλλὰ τοῦτο ἑκατέρωθεν εἶναι ἀπλῶς τοῦ σχίσματος ἐπακολούθημα· καὶ ἡ παρ' ἀμφοτέρους ὑπαρξὶς νομιζομένων Ἀγίων καὶ Θαυμάτων οὐχὶ μόνον δὲν ἐμποδίζει, ἀλλὰ καὶ συντελεῖ μᾶλλον πρὸς τὴν ἐκ νέου ἔνωσιν. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ ἤθελον διατελεῖ τιμῶντες τοὺς Ἀγίους τῶν ἁπαντας τοὺς μετὰ τὸ σχίσμα ἀκμάσαντας, καὶ οἱ Δυτικοὶ τοὺς ἐαυτῶν. Καὶ ἂν δὲ ὑπετίθετο ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἦτο σχισματικὴ, καὶ ἡ Δυτικὴ αἰρετικὴ, πάλιν ὅμως κατὰ τὴν γνώμην τῶν σοφωτάτων Θεολόγων οὐδόλως ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι δὲν ἠδύναντο ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ταύταις νὰ ὑπάρξωσιν ἀγιότης καὶ θαύματα. Διότι, ἂν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὑπάρχουσι ταῦτα μεταξύ ἰσχυρογνωμόνων σχισματικῶν ἢ αἰρετικῶν, ἀλλ' ὅμως μεταξύ ἀτόμων καὶ γενεῶν ὕλικῶς ἦτοι ἐξωτερικῶς μόνον ἐμπεπλεγμένων ἴσως εἰς σχίσμα ἢ αἵρεσιν, καὶ ἀξίων συγγνώμης ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀνυπερβλήτου καλουμένης ἀγνοίας, ἠδύναντο νὰ ὑπάρξωσιν ἀγιότης καὶ θαύματα καθ' οἷονδήποτε βαθμὸν· καὶ οὕτως οὐχὶ μόνον περὶ τῆς Ὀρθόδοξου ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς Νεστοριανῆς καὶ τῆς τῶν Μονοφυσιτῶν Ἐκκλησίας δύνανται νὰ παραδεχθῶσι Λατῖνοι Θεολόγοι ὅτι προήγαγον ἴσως Ἀγίους, καὶ εἶδον ἴσως ἀληθινὰ θαύματα. Πολὺ δὲ μᾶλλον ἐὰν, ὡς ὑπεθέσαμεν, ἀμφοτέραι, καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ καὶ ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία, ἦναι μέρη τῆς ὄντως Καθολικῆς

Ἐκκλησίας, εἶναι εὐλογον καὶ πρὸς τὴν θεωρίαν ἡμῶν συμφῶν ὅτι ἀμφοτέραι διετέλεσαν προάγουσαι, ὡς νομίζεται, Ἀγίους καὶ θαύματα ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἀλλοτριώσεως αὐτῶν μέχρι τῆς σήμερον.

Ὑπάρχει ὅμως κλάσις τις φημιζομένων Ἀγίων καὶ θαυμάτων τὰ ὁποῖα εἶναι ἀληθῶς ἐμπόδια μᾶλλον ἢ βοηθήματα πρὸς ἔνωσιν· τουτέστιν, ἡ τῶν συνδεδεμένων μετὰ τῆς διαιρέσεως αὐτῆς, καὶ φαινομένων μάλιστα ὅτι ἐμεγαλύνθησαν (παρὰ τοῦ ἑνὸς ἢ παρὰ τοῦ ἑτέρου μέρους,) χάριν τῆς διαιρέσεως. Οὕτως, ἂν καὶ δύναται νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ὁ Φώτιος, ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, καὶ Μάρκος ὁ Ἐφέσιος, ἦσαν μεγάλοι καὶ ἐλλόγιμοι ἄνδρες, καὶ ὅτι ὑπεράσπιζον μάλιστα τὴν ὀρθόδοξον φρασεολογίαν, δὲν θέλουσι μεγαλυνθῇ ἕως εἰς τὸν βαθμὸν Ἀγίων εἰμὴ παρὰ τῶν ἐπιθυμούντων νὰ μεταχειρίζωνται αὐτοὺς ὡς πικρίας καὶ διαιρέσεως ὄργανα, ἵνα διατηρῶσιν ἀνοικτὰ τὰ ἔλκη τῆς Ἐκκλησίας.

Ὡσαύτως οὐδ' ἡ παρ' ἀμφοτέραις ταῖς Ἐκκλησίαις ὑπαρξίς ὑπερπληθῶν ἀγοραίων μυθολογημάτων καὶ δεισιδαιμονιῶν, καὶ ὑπερβολῶν καὶ καταχρήσεων συμπεπλεγμένων μετὰ τῆς Ἐπικλήσεως τῆς παναγίας Θεοτόκου καὶ τῶν Ἀγίων, καὶ μετὰ τῆς Προσκυνήσεως Εἰκόνων ἢ ἀγαλμάτων καὶ Λειψάνων, ἐπιφέρει τι ἐμπόδιον πρὸς τὴν ἔνωσιν, ἂν καὶ σήμερον καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Λατῖνοι πολλάκις μετὰ πολλῆς ἐλευθερίας, μεθ' ὅσης μάλιστα καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοί αὐτοί, μέμφονται καὶ ἀπορρίπτουσι καὶ χλευάζουσι τὰ σφάλματα ταῦτα ἀμοιβαδόν, ἑκάτερον μέρος τὰ τοῦ ἀντιπάλου του. Ἡ γενικὴ δὲ κατὰ ταῦτα ὁμοιότης τῶν δύο Κοινωνιῶν ἥθελε προσφέρει μᾶλλον μεγάλας εὐκολίας· καὶ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο τι ἐμπόδιον πρὸς εἰρήνην, ἥθελον παραδεχθῇ ἢ ἀνεχθῇ ἑκάτερα τῆς ἄλλης τὰς ὁμοειδεῖς ταύτας δεισιδαιμονίας μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβοῦς προθυμίας μεθ' ὅσης νῦν ἀπορρίπτουσιν αὐτάς· ἐνῶ, ἀφ' ἑτέρου μέρους, καὶ ἂν ἡ Ἀγγλικὴ Κοινωνία ἦτο σαφῶς μία καὶ ἡ αὐτὴ μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς κατὰ πᾶν ἄρθρον πίστεως, πάλιν ὅμως δὲν ἥθελεν

ὑπάρχει μικρὸν τὸ ἐμπόδιον πρὸς στερεὰν πρακτικὴν ἔνωσιν διὰ τὸ ἀσύμφυλον τῶν ἐν ταῖς δύο Κοινωνίαις ἐπικρατούντων αἰσθημάτων περὶ τὴν κοινῶς καλουμένην δεισιδαιμονίαν, ἀσθένειαν (ἐφ' ὅσον ἀληθῶς εἶναι ἀσθένεια,) φυσικὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐδαμοῦ καταταττομένην εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν θανασίμων ἀμαρτημάτων, οὐδ' ἀπαγορευομένην ὑπὸ μηδαμιᾶς τῶν δέκα Ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

1Β'. Περὶ Ἀμεταβλήτου ὡς χαρακτηριστικοῦ τῆς Ἀνατολικῆς, καὶ νεωτερισμοῦ ὡς χαρακτηριστικοῦ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Μεγαλειτέρα δὲ δυσκολία φαίνεται ὅτι ὑπάρχει πρὸς συμβίβασιν τῆς στερεοτύπου ἀρχαιότητος τοῦ Ἀνατολικοῦ τυπικοῦ, ἐπιμόνως διαφυλάττοντος τὰ αὐτὰ ἔθνη, πρὸς τὰς ἀναπτύξεις καὶ τὰς φαινομένας παραλλαγὰς θρησκευτικῶν ἑννοιῶν καὶ τελετῶν αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὸ παρὸν Λατινικὸν τυπικόν. Ἡ μὲν Ἀνατολικὴ Ἱεροτελεστία ὁμοιάζει φυτὸν ἢ οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον, καίτοι κατακεκαλυμμένον ὑπὸ κόνεως καὶ ὀπωσοῦν συνεσταλμένον διαφυλάττει ὅμως ὅλον αὐτοῦ τὸ ἀρχέτυπον σχῆμα καὶ συμμετρίαν· ἡ δὲ Δυτικὴ τοῦναντίον μετεβλήθη τοσοῦτον ὥστε ὁμοιάζει μᾶλλον νέον ὅλως οἰκοδόμημα ἐκ τῶν ἐρειπίων παλαιότερου ἐν μέρει ὠκοδομημένον. Πολλὰ μὲν μέρη οὐσιώδη τοῦ παλαιοῦ ἀφῆρέθησαν· ἄλλα δὲ μετετέθησαν εἰς χώραν σκοτεινότεραν, ἐνῷ πράγματα πρότερον ἀνύπαρκτα ἢ ἐπουσιώδη ἠγέρθησαν ὡς ἐπιφανῆ· καὶ πολλοὶ μὲν ἀρχαῖοι ὀχετοὶ χάριτος καὶ οἰκοδομῆς ἐξηράνθησαν, ἄλλοι δὲ ἠνεψώθησαν. Ἀντὶ μιᾶς ἡμερουσίου δημοσίας Λειτουργίας ἐπὶ ἐνὸς θυσιαστηρίου ἐν ἐνὶ ναῷ, καὶ τοῦ Ἐπισκόπου συλλειτουργοῦντος μετὰ τῶν Ἱερῶν καὶ Λευϊτῶν του, βλέπομεν σήμερον πολλαπλάσια θυσιαστήρια, καὶ ἕκαστον Ἱερεῖα λειτουργοῦντα ὁσημέραι ἰδίαν κερωρισμένην Λειτουργίαν. Ἐπειτα γίνεται ἡ ἀπόθεσις τοῦ μυστηριώδους Σώματος τοῦ Χριστοῦ οὐχὶ χάριν τῶν ἀσθενῶν, ἀλλ' ἵνα πορισθῇ τοπικὴ τις σωματικὴ παρούσα τοῦ Χριστοῦ ὡς

ἐνοικοῦντος καὶ ἀγιαζόντος τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ναοῦ, μεθ' ὅλης τῆς σειρᾶς τῶν ἐκ τούτου παρεπομένων χρήσεων καὶ εὐλαβειῶν· π. χ. τῆς Ἐπισκέψεως τοῦ ἀποτεθειμένου Σώματος τοῦ Χριστοῦ, μετὰ μελέτης καὶ προσκυνήσεως ἔμπροσθεν Αὐτοῦ, κτλ. Πρὸς τούτοις, ὑπάρχουσιν αἱ εἰδικαὶ καὶ συστηματικαὶ εὐλάβειαι πρὸς τὴν Παναγίαν Θεοτόκον, μετὰ τῶν διαβεβαιουμένων γεγονότων καὶ τῶν διδασκαλιῶν ἐφ' ὧν ἐν μέρει στηρίζονται, καὶ ἄλλα παρόμοια πράγματα, τὰ ὁποῖα σήμερον μὲν κατέχουσιν τοσαύτην χώραν ἐν τῇ Λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥσαν δ' ὅλως ἀγνωστα πρὸς τοὺς ἀρχαίους. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι χρεῖα νὰ μνημονεύσωμεν πάλιν δογματικὰ τινὰ ἄρθρα, περὶ τῶν ὁποίων ἤδη ἐλαλήσαμεν πρότερον.

Ἡ γενικὴ δ' ὄψις εἶναι αὕτη· Παρὰ μὲν τοῖς Δυτικοῖς φαινόμεναι καινοτομίαι, πλάναι, καὶ καταχρήσεις ἴσως, μετὰ προδηλοτάτης ζωῆς καὶ ἐνεργείας· παρὰ δὲ τοῖς Ἀνατολικοῖς φαινομένη διατήρησις τοῦ ἀρχαίου τύπου τῆς ιεροτελεστίας καὶ τῆς συμμετρίας τῆς διδασκαλίας, μετὰ σπουδοτυπίας (*formalism*), καὶ ψυχρότητος· ὥστε, ἐὰν ἡ ἐνότης ἐμελλε ν' ἀνεγερθῇ, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ἢ ὅτι ἡ μὲν Λατινικὴ ζωὴ, ἐγκαταλείπουσα τοὺς νέους καὶ σχολιοὺς αὐτῆς ὀχετοὺς, ἤθελεν ἐπανέλθει ἵνα ῥέῃ πάλιν εἰς τοὺς παλαιοὺς τῶν Ἀνατολικῶν ὀχετοὺς, οἱ δὲ Ἀνατολικοὶ διατηροῦντες ὅ,τι ἔχουσιν ἤδη ἤθελον ἀπολαύσει αὐξήσει ζωῆς ἐκ τῆς μετὰ τῶν Λατίνων ἐνώσεως· ἢ, ἄλλως, ὅτι ὑπάρχει πραγματικὴ συνάφεια μεταξὺ τῆς ζωῆς καὶ τῶν καινοτομιῶν τοῦ ἐνὸς καὶ μεταξὺ τοῦ φιλαρχαΐσμου καὶ τῆς ψυχρότητος τοῦ ἄλλου μέρους· καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ, μετὰ τὴν νέαν ἐκώσιν, ἤθελον ἀρχίσει πιθανῶς νὰ νεωτερίζωσι, καὶ νὰ δέχωνται παρ' ἑαυτοῖς τὰς Λατινικὰς ἀναπτύξεις καὶ παραλλαγὰς τῆς παλαιᾶς συμμετρίας.

Καὶ ἐὰν ὑποθέσωμεν τὴν δευτέραν ταύτην περίπτωσιν, καὶ ὅτι ἐπὶ ἀριθμοῦ τινος μικροτέρων πραγμάτων ἢ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εὗρισκεν ὅτι ὑπάρχει πραγματικὴ τις συνάφεια μεταξὺ πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῶν Λατινικῶν καινοτομιῶν, ἤθελεν ἔχει

αὕτη λόγους ἰσχυροὺς ἵνα ἐφαρμόσῃ τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην οὕτως, ὥστε νὰ παραδεχθῇ ὡς ἐκ τούτου δικαιολογούμενας, καὶ ὡς ἀναπτύξεις, καὶ τὰς δύο ἐκείνας καιριωτάτας ἀπασῶν διδασκαλίας, τὴν περὶ τῆς Διττῆς λεγομένης Ἐκπορεύσεως, καὶ τὴν περὶ τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας· τὸ ὅποῖον ἤθελεν ὑπεμφαίνει πλήρη ἀνατροπὴν τῶν μέτρων ἐκείνων τῆς σχετικῶς ὑπεροχῆ καὶ ὑποδεστέρας τάξεως τὰ ὅποια μέχρι τοῦδε ἐθέσαμεν ὡς ὑπάρχοντα μετὰ τῶν θεολογικῶν διδασκαλιῶν καὶ ἱεροτελεστιῶν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο δὲ φέρει ἡμᾶς εἰς ἄλλην ὑπόθεσιν, τὴν ὁποίαν θέλομεν πραγματευθῇ ἐν ἰδίῳ Κεφαλαίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Περὶ τῆς τάσεως τῆς περὶ Δογματικῆς Ἀναπτύξεως Θεωρίας ἐπὶ τὴν ἔριδα τὴν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ γενικὸν ἔθος τῶν Ῥωμαιοκαθολικῶν συγγραφέων ἦτον μέχρι τοῦδε νὰ ὑπερασπίζωσι πάσας τὰς ὑπαρχούσας διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας των, καὶ ὡσαύτως τοὺς περὶ παιδείας καὶ ἱεροτελεστίας καιριωτάτους τοῦλάχιστον θεσμοὺς, στηριζόμενοι ἐπὶ παραδόσεως δῆθεν εἴτε γραπτῆς εἴτε προφορικῆς ἀδιακόπως ἀπ' ἀρχῆς διατηρηθείσης. Ὑποδεδουλωμένοι δὲ εἰς τὴν θεωρίαν ταύτην πολλάκις ἐνόθευσαν καὶ διέστρεψαν τὸ κείμενον ἀρχαίων συγγραφέων, ἠρνήθησαν ἢ παρηρμήνευσαν τὴν σαφεστάτην αὐτῶν ἔννοιαν, καὶ παρενέβαλον ψευδῆ χρωματισμὸν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν.

Οἱ Ἀνατολικοὶ δ' ἀφ' ἐτέρου μέρους, καὶ οἱ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, βλέποντες φανεράν διαφωνίαν ἐπὶ πολλῶν οὐσιωδῶν ἄρθρων μετὰ τῆς νῦν Ῥωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ παρατηροῦντες ὅτι τῶν Ῥωμαιοκαθολικῶν οἱ ἀγῶνες ἵνα ἀρνηθῶσιν

ἢ ἀποκρύψωσιν ἢ δικαιολογήσωσι τοιαύτην διαφωνίαν εἶναι ἀτυχεῖς καὶ δόλιοι, ἐπισχύουσι τὴν ἑαυτῶν πεποίθησιν ὅτι ἡ μὲν Λατινικὴ Ἐκκλησία κεῖται ἐν πλάνῃ, αὐτοὶ δὲ (ἂν καὶ τοῦτο οὐδὲν ἔπειτα,) διαμένουσιν ἐν τῇ ἀληθείᾳ.

Ἀρτίως δὲ ἀνὴρ τις μεγαλοφυῆς, ἐλλόγιμος, καὶ θεοσεβὴς, ὅστις ἐπὶ μακρὸν μὲν χρόνον ἠγωνίζετο νὰ δικαιολογήσῃ τὴν Ἀγγλικὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' εὗρεν αὐτὴν ἀδικαιολόγητον, ὑπὸ πολλῶν λόγων ἐφελκυσθεὶς πρὸς τὴν Ῥώμην, ἐπεχείρησε διὰ τινος ἐμπειρημένου συγγράμματος οὐχὶ μόνον νὰ ἐξηγήσῃ τὴν διαφωνίαν τῆς νεωτέρας Ῥωμαιοκαθολικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ τρέψῃ μάλιστα τὴν αὐτὴν ταύτην διαφωνίαν εἰς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς Ῥωμαϊκῆς Κοινωνίας. Πράττει δὲ τοῦτο διὰ τινος θεωρίας περὶ Ἀναπτύξεως, καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἐξουσίαν οὐχὶ μόνον νὰ πλατύνῃ τοὺς ὁρισμούς της τοὺς περὶ τῆς πίστεως ἀρνούμενη νέας ἐκάστοτε ἀναφωρούμενας αἱρέσεις, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν πίστιν αὐτὴν διὰ προσθήκης νέων θετικῶν ἀληθειῶν, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις ἐνδεχόμενον νὰ ἐπῆλθε καὶ νὰ ἐπερίσσευσεν εἰς αὐτὴν, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐξ ἱερογραφικῶν, λογικῶν, καὶ ὑπερφυσικῶν πηγῶν· μάλιστα δὲ καὶ ν' ἀντιλέγῃ ἴσως ἐπὶ τινων ἀρθρῶν πρὸς τὰς συγκεχυμένας μᾶλλον ἢ ἐσφαλμένας καταλήψεις ἀρχαιοτέρων αἰώνων. Οὕτως ἡ Διττὴ λεγομένη Ἐκπόρευσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δυνατὸν νὰ ἦτον ἄγνωστος· ἡ Παπικὴ Κυριαρχία ἐνδεχόμενον νὰ ὑπῆρχε μόνον ὡς κοιμώμενον σπέρμα, ὡς ἀόριστόν τι συναίσθημα ἐν τῇ τοπικῇ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ· τὸ δόγμα τὸ ὑπὲρ Ἐπικλήσεως Ἁγίων, καὶ τὸ ὑπὲρ Προσκυνήσεως Εἰκόνων, ἐνδέχεται τὸ μὲν νὰ ἦτον ἄγνωστον, τὸ δὲ ν' ἀπερρίπτετο· Αἱ ἐπικρατοῦσαι φράσεις, αἱ περὶ τῆς καταστάσεως τῶν μεταστάντων πιστῶν, ἦσαν ἴσως ἀσύμφωνοι πρὸς τὴν νῦν καθεστῶσαν περὶ Καθαρτηρίου διδασκαλίαν· καὶ ἐπομένως ἐνδεχόμενον νὰ μὴ ὑπῆρχον ἄλλαι Συγκαταβάσεις εἰρῇ λύσεις κανονικῶν ἐπιτιμίων· Τὸ περὶ Μετουσιώσεως δόγμα, καθ' ὅσον ἀπέβλεπε τὴν διάκρισιν τῆς φυσικῆς «οὐσίας» καὶ φυσικῶν «συμβεβηκότων»,

δυνατὸν νὰ ἦτο ζήτημα ἔτι ἐλεύθερον· ἡ Χρῆσις τῶν Ἀσθενῶν ἦτοι τὸ Εὐχέλαιον ἦτον ἴσως εὐχρηστον κυρίως χάριν τῆς ἀναρρώσεως αὐτῶν· ἡ κατὰ μέρος ἱστορία τῆς παιδικῆς ἡλικίας, καὶ τὰ περὶ τῆς ἐν σώματι μεταστάσεως τῆς Παναγίας Θεοτόκου δυνατὸν νὰ ἐλήφθησαν ἐξ ἀποκρύφων ἢ αἰρετικῶν συγγραμμάτων· καὶ οἱ Πατέρες δυνατὸν νὰ ὑπέλαβον ὅτι αὕτη συνελήφθη ὡς οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι ἐν προπατορικῇ ἁμαρτίᾳ· καὶ ὅμως ἡ νεωτέρα Ῥωμαϊκὴ διδασκαλία δυνατὸν ἐπὶ πάντων τῶν κεφαλαίων τούτων ἐξ ἀναπτύξεως νὰ ᾔηται ἡ ἀληθὴς καὶ ἀναγκασία συνέπεια, ἀναπλήρωσις, καὶ διόρθωσις τῆς ἀρχετύπου διδασκαλίας τῆς πίστεως.

Δὲν ἐπιχειροῦμεν διεξοδικὴν ἐξήγησιν οὐδὲ λεπτομερῆ ἔρευναν τῆς θεωρίας ταύτης, τὴν ὁποίαν δύνανται νὰ μελετήσωσιν οἱ ἐννοοῦντες Ἀγγλικά ἢ Γαλλικά ἐν τῷ συγγράμματι αὐτῷ τοῦ Δρ. Νεούμαν· ὀλίγα δέ τινα μόνον θέλομεν εἰπεῖ περὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν διαμφισβήτησιν τὴν μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ γενικοῦ χαρακτηριστικοῦ αὐτῆς, τοῦ ἀμεταβλήτου, τοῦ στερεοῦ φιλαρχαϊσμοῦ της ὡς καὶ κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας, καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἀποφύψεως τῆς Διττῆς Ἐκπορεύσεως, τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας, τοῦ Καθαρηρίου, καὶ τῶν λεγομένων Συγκαταβάσεων, διὰ τοῦτον ῥητῶς τὸν λόγον ὅτι αἱ διδασκαλαὶ αὗται ἦσαν ἄγνωστοι πρὸς τοὺς ἀρχαίους, φαίνεται ὅτι ἀποδοκιμάζει τὴν περὶ Ἀναπτύξεως τοῦ Δρ. Νεούμαν καὶ τοῦ Κόμητος Δὲ Μάιστρ διδασκαλίαν. Αὗται αὖται αἱ λέξεις, «Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δὲν γνωρίζει ἀναπτύξεις·» ἐλέγοντο πολλάκις ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μητροπολίτου τῆς Πετροπόλεως Σεραφεῖμ ὅτε ἐγένετο λόγος περὶ τῆς εἰς τὸ Σύμβολον προσθήκης. Ἀφ' ἐτέρου δὲ, διὰ τῶν διδασκαλιῶν της περὶ τῆς Ἐπικλήσεως Ἁγίων καὶ Προσκυνήσεως Εἰκόνων φαίνεται πρὸς πολλοὺς ὅτι παρεδέχθη τὴν ἀρχὴν ταύτην.

«Οἱ Ἀνατολικοὶ οὗτοι» (ἐλεγέ ποτε Κληρικός τις Ἄγγλος, ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν Ῥωσσίᾳ διατρίβων, πρὸς τὸν συντάκτην

τῆς πραγματείας ταύτης,) «φρονοῦσι, φαίνεται, ὅτι ἡ Πίστις εἶναι ὡς μέγα τι φυτὸν, τὸ ὅποῖον ἔλαβεν ὅλην τὴν δυνατὴν αὐξήσιν του μόνον ἕως τῆς Ἑβδόμης Συνόδου.» Καὶ ἐὰν οὕτως ἔχῃ, δὲν κατκλιμαβάνει τις διὰ τί καὶ ἄλλαι δογματικαὶ ἀναπτύξεις, καθὼς ἡ τῆς Διττῆς Ἐκπορεύσεως, ἡ τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας, ἡ τοῦ Καθαρτηρίου, καὶ ἡ τῶν Παπικῶν Συγκαταβάσεων, κ.λ., δὲν ἐνδέχεται νὰ ᾖναι ἀληθεῖς καὶ παραδεκταί, ὅπως ᾗσαν καὶ ἡ περὶ τῆς Ἐπικλήσεως τῶν Ἀγίων καὶ ἡ περὶ τῆς Προσκυνήσεως τῶν Εἰκόνων, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ δικαιολογηθῶσι περισσότερον παρὰ τὰς ἄλλας τὰς προειρημέναις ἐπὶ τῇ θάσει ἀρχετύπου καὶ ἀδιακόπου παραδόσεως.

Καὶ τῷ ὄντι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ μὲνῃ διὰ παντὸς ἀλλοτρία λογικῶν ζητημάτων, καὶ τῶν συνεπειῶν τούτων. Καὶ ἐὰν ἀληθῶς πρεσβεύῃ ἤδη ὡς δόγματα πίστεως δύο κεφάλαια τὰ ὁποῖα δύνανται ὡς τοιαῦτα νὰ δικαιολογηθῶσι μόνον ἐπὶ λόγῳ Ἀναπτύξεως, πρέπει νὰ παρασκευασθῇ εἰς νέαν ἐξέτασιν ἄλλων κεφαλαίων ἀπερρίμμένων ὑπ' αὐτῆς μέχρι τοῦδε, καὶ νὰ συλλογισθῇ ἂν δὲν εἶναι παραδεκτὰ ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ ἢ, ἄλλως, ἐὰν ἐπιμὲν ἄρνούμεν τὰ κεφάλαια ἐκεῖνα, καὶ μετ' αὐτῶν τὴν περὶ Ἀναπτύξεως ἀρχὴν ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀξιοῦσι νῦν ὅτι στηρίζονται, πρέπει νὰ εὔρῃ ἄλλον τινὰ ἀποχρῶντα λόγον ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ στηρίξῃ τὰς διδασκαλίας τῆς περὶ Ἐπικλήσεως Ἀγίων καὶ Προσκυνήσεως Εἰκόνων ὡς, λόγου χάριν, ἐὰν ᾗθελε νὰ διδάσκῃ σαφῶς ὅτι αὐταὶ δὲν εἶναι κυρίως Δόγματα Πίστεως, ἀλλὰ μόνον δευτερεύουσαι δοξασίαι ἢ διδασκαλαί, ὀρθῶς θεσπισθεῖσαι καὶ ἐπιταχθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, περὶ πρακτικῶν ἐθίμων καὶ ἱεροπραξιῶν.

Μέλη τινὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας δεικνύουσιν ἐνίοτε δισταγμὸν νὰ παραδεχθῶσιν ἢ τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο τῶν δύο τούτων μέτρων, καὶ ἀποκρίνονται ὅτι τὰς μὲν διδασκαλίας περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως, τοῦ Καθαρτηρίου, καὶ τῶν Παπικῶν Συγκαταβάσεων, ἐὰν ὠρίζοντο ἢ ἀρεπτύσσοντο ὑπὸ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅπως ὠρίσθη ἡ περὶ τῆς Προσκυνήσεως τῶν Εἰκόνων,

ἤθελον παραδεχθῇ ἀνεκδοιάστως· τὴν δὲ Παπικὴν Κυριαρχίαν ὡς ὀρίζουσιν καὶ ἀναπτύσσουσιν ἢ ταῦτα, ἢ ἄλλας διδασκαλίας, ἢ ὡς ἐνεργοῦσαν καὶ διέπουσιν αὐτογνώνως καὶ αὐτεξουσίως, χωρὶς θεσπίσματος καὶ ἐναντίον μάλιστα θεσπισμάτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, οὐδὲν δύναται νὰ παραδεχθῶσιν. Ἄλλ' ἐὰν ἡ περὶ Ἀναπτύξεως ἀρχὴ γείνη ποσῶς δεκτὴ, δὲν ἐννοεῖ τις πῶς δύναται ἄτομόν τι ἢ μερικὴ Ἐκκλησία νὰ θέσῃ ὅρια τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, ἢ νὰ ἐπιτάτῃ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ζωογονοῦν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀνακινοῦν τὰς ἀναπτύξεις αὐτῆς, ὅτι αἱ ἀναπτύξεις πρέπει νὰ ἀναθλαστάνωσι μόνον διὰ συνελεύσεων καὶ θεσπισμάτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Τίς δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ διοργάνωσις καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας, οὐχὶ ὀλιγώτερον παρὰ τὰ δόγματα καὶ ἡ Παιδεία καὶ αἱ ἱεροτελεστία αὐτῆς, δὲν δύναται νὰ ᾔναι δεκτικαὶ παραλλαγῆς καὶ ἀναπτύξεως; καὶ ὅτι τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἐλάλει καὶ ἐκυβέρνηα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δι' Ἀγίων καὶ Πατέρων, διὰ τοπικῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δὲν δύναται ἐπὶ ὀψιαιτέρων αἰώνων νὰ λαλῇ καὶ νὰ κυβερνᾷ διὰ μιᾶς κεντρικῆς καθέδρας καὶ τρόπον τινὰ μαντείου, τουτέστι, δι' ἐνὸς προσώπου, τοῦ διαδόχου τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου, ἐν Ῥώμῃ; Τοῦτο δύναται ἄριστα νὰ ἔχῃ οὕτω, ἐὰν μόνον γείνη παραδεκτὴ ὡς ἀρχὴ ἡ περὶ Ἀναπτύξεως θεωρία· καὶ ταύτης ἅπαξ παραδεδεγμένης, οἱ Χριστιανοὶ δὲν δύναται ὕστερον νὰ πράξωσιν ἄλλο τι εἰμὴ νὰ σκέπτονται καὶ κρίνωσιν ὅσα τὸ δυνατόν ἐμφρονέστερον ἂν τὰ ἠθικὰ, τὰ πνευματικὰ, καὶ τὰ λογικὰ σημεῖα ὑπὲρ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς διαβεβαιουμένης Ἀναπτύξεως δεικνύωσιν ἀσφαλῆ τὴν παραδοχὴν αὐτῆς.

Κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον, ἐνόσῃ ἡ Ῥώμη φαίνεται ὅτι διατηρεῖ τὴν παλαιὰν αὐτῆς φιλαρχαϊκὴν στάσιν πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπιτάττει εἰς αὐτὴν τὴν παραδοχὴν τῶν νεωτέρων προσθηκῶν ἢ μεταβολῶν τῆς ἢ ἐπὶ ἀλόγου βίας στηριζομένη, ἢ ἐπὶ τοῦ ἀναποδείκτου λόγου ἀδιακόπου ἀπ' ἀρχῆς

παραδόσεως, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐνδέχεται νὰ μὴ αἰσθάνηται τινα ὑποχρέωσιν (ἂν καὶ ὀφείλει νὰ ᾔναι πρόθυμος νὰ δοκιμάζῃ καὶ νὰ κρίνῃ πᾶσαν διδασκαλίαν, ἐὰν ἄλλῳ εἶναι ὑπερτέρᾳ,) νὰ ἐξετάσῃ ἀκριβῶς πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔτι φαίνεται μόνον ὡς ἀνεκτὴ θεωρία ἀτόμων ἢ σχολῆς τινος ἐντὸς τῆς Ῥωμαϊκῆς Κοινωνίας. Ἀλλ' εἶναι πιθανὸν ὅτι θέλει φθάσει ποτὲ καιρὸς, ὅτε ἡ θεωρία αὕτη, τῆς ὁποίας τὰ παρεπόμενα εἶναι τοσοῦτον ἐκτεταμένα καὶ οὐσιώδη ὥστε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μὲν ἐκκρεμῇ, ἢ θέλει πρεσβεύεσθαι φανερώς καὶ γενικῶς, ἢ θέλει ἀπορρίψῃ καὶ καταδικασθῇ. Ἐὰν μὲν καταδικασθῇ παρὰ τῇ Ῥωμαϊκῇ Κοινωνίᾳ, οὐδένα λόγον θέλει ἔχει ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία νὰ ἐξετάσῃ θεωρίαν τῆς ὁποίας οὐδεμίαν ἔχει πραγματικὴν χρείαν, καὶ τὴν ὁποίαν ἀπορρίπτουσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἔχοντες χρείαν αὐτῆς· ἀλλ', ἐὰν συμβῇ ποτὲ νὰ γείνη δεκτὴ καὶ μεθ' ἀπάντων τῶν παρεπόμενων αὐτῆς παρὰ τῇ Ῥωμαϊκῇ Κοινωνίᾳ, θέλει συνεπάγῃ τοιαύτην μεταβολὴν στάσεως καὶ ὁψεως τῆς Ἐκκλησίας ταύτης πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν ἥτις θέλει ἐπιβάλλει ἐπὶ τοὺς Ἀνατολικοὺς ἀπόλυτον ἀνάγκην ν' ἀνακρίνωσιν αὐτὴν μετ' ἐπιστάσις. Διότι δὲν θέλει εἶναι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἢ ἀπορρίψις τῶν καινοτομιῶν τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ὅταν προτείνωνται μετὰ νέων λόγων καὶ νέου ἥθους, καὶ ἡ μέχρι τοῦδε ἀπορρίψις αὐτῶν, ἐνῷ προυτείνοντο μετὰ λόγων προφανέστατα ψευδῶν, καὶ μετ' ἥθους καὶ πνεύματος ἀνεπιτηδείου νὰ καταστήσῃ ἐπαγωγούς τοὺς ψευδεῖς ἐκείνους λόγους.

Ὑποθεθέντος ἤδη ὅτι ἡ περὶ Δογματικῆς Ἀναπτύξεως θεωρία γίνεται δεκτὴ παρὰ τῇ Ῥωμαϊκῇ Κοινωνίᾳ, ἢ πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς γλῶσσα τῆς Κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὸ μέλλον θέλει εἶναι πιθανῶς τοιαύτη τις·

α Ἡ Ἐκκλησία, καίτοι ἀναμάρτητος οὖσα κατὰ τὰ οὐσιώδη, πάσχει ὅμως κατὰ βαθμὸν δύσκολον νὰ ὀρισθῇ ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἀτελειῶν τῶν ἑαυτῆς μελῶν, ἐθνῶν τε καὶ ἀτόμων, μερικῶν τε Ἱερατείων καὶ Ἐκκλησιῶν καὶ μερικῶν λαί-

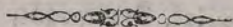
κῶν. Ἐν τῷ μακροχρονίῳ Σχίσματι τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τῶν Δυτικῶν, τοῦ Ῥωμαιοῦ θρόνου καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Πατρι-
 αρχικῶν δυνατὸν νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἐκτὸς ζηλοτυπιῶν ἀναφυσ-
 μένων ἐκ τῆς διαφορᾶς διαφόρων ἐθνῶν, καὶ ἐκ πολιτικῆς Κυ-
 βερνήσεως, Ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας, καὶ ἱεροτελεστικῶν
 ἐθίμων, ὑπῆρξε προσέτι καὶ ἄλλη τις βαθυτάτη αἰτία ἁλ-
 λοτριώσεως ἣτις οὐδέποτε μέχρι τοῦδε προσηκόντως ὡμολο-
 γήθη, τουτέστιν, ἡ ἀμφοτέρωθεν ἄγνοια τῆς ἀρχῆς τῆς Ἀνα-
 πτύξεως, καὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς ἐπὶ τὰς ἀναφυσόμενας ἀμφι-
 σθητήσεις, ἄγνοια, ἕνεκα τῆς ὁποίας οἱ μὲν Λατῖνοι, ἂν καὶ οὐ-
 σιωδῶς εἶχον δίκαιον εἰς ὅ,τι ἐζήτουν νὰ διδάξωσιν ἢ νὰ ἐπι-
 βάλωσιν ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαν, ἐξωτερικῶς ὅμως
 ἐφαίνοντο ὅτι εἶχον ἄδικον· οἱ δὲ Ἀνατολικοὶ, καὶ ἂν οὐσιω-
 δῶς εἶχον ἄδικον ἀπορρίπτοντες τὰς Λατινικὰς καινοτομίας,
 ἐξωτερικῶς ὅμως ἐφαίνοντο ὅτι εἶχον δίκαιον· δηλαδή, κατὰ
 τὴν τότε κοινῶς παρ' ἀμφοτέροις παραδεδεγμένην ἀρχήν, ὅτι
 πᾶν δόγμα ἔπρεπε νὰ στηρίζεται ἐπὶ σαφοῦς καὶ ἀδιακόπου
 παραδόσεως, καὶ ὅτι πᾶν ὅ,τι δὲν εἶχε τοιοῦτον στηρίγμα ἔ-
 πρεπε ν' ἀποβάλληται. Ὅθεν περὶ τοῦ παρελθόντος ἐπιθυμοῦ-
 μεν νὰ ὑπάρχῃ πλήρης ἀμνηστία. Τοσοῦτον δ' ἀπέχομεν τοῦ
 ὀνομάζειν τοῦ λοιποῦ αἰρετικούς ἢ σχισματικούς τοὺς Ἕλληνας
 ὥστε ὁμολογοῦμεν ὅτι, ἐὰν ἡ τοῦ ἀμεταβλήτου ἀρχὴ ἢ παρ'
 ἀμφοτέροις πρότερον παραδεδεγμένη ἦτον ἀληθής, οἱ μὲν Ἀνα-
 τολικοὶ ἤθελον ἔκτοτε διατελεῖ ὄντες Ὁρθόδοξοι, ἡμεῖς δὲ αἰρετι-
 κοὶ ἢ σχισματικοί· διότι ἐκεῖνοι μόνον δὲν ἔπαυσάν ποτε πράτ-
 τοντες συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐκείνην, ἡμεῖς δὲ ἐπράττομεν
 ἀσυμφώνως πρὸς τὰς ἰδίαις ἡμῶν ἀρχὰς ὅτε ἠθέλομεν νὰ ἐπι-
 βάλωμεν ἐπὶ τοὺς Ἀνατολικούς νεωτερισμούς. Ἄν δὲ καὶ φρο-
 νῶμεν νῦν ὅτι ἡ τοῦ Ἀμεταβλήτου ἀρχὴ, ἣτις ἐφαίνετο ἄλλοτε
 πρεσβευομένη παρ' ἀμφοτέροις, ἦτον ἀληθῶς πλάνη, καὶ ὅτι, ἂν
 καὶ ἐσφάλλομεν ὥς πρὸς τὴν βάσιν ἐφ' ἧς ἐστηρίζομεθα καὶ
 ἐπεβάλλομεν τὰς ἡμετέρας καινοτομίας, εἵχομεν ὅμως δίκαιον
 ὥς πρὸς τὰ πράγματα αὐτὰ, εἵμεθα ὅμως πρόθυμοι ν' ἀναλά-

βωμεν ἡμεῖς ὅλον τὸ ὄνειδος τοῦ σχίσματος ὡς πρὸς τὸ παρελθόν· καὶ ὡς πρὸς τὸ μέλλον ἀπαιτοῦμεν μόνον τοῦτο· λησμονοῦντες καὶ ἀποσοβοῦντες ἐκ τῶν ὑμετέρων διανοιῶν ὅλην τὴν παράλογον βίαν καὶ ἐχθραν ὅσην ἐδείξαμεν πρὸς ὑμᾶς, καὶ πάσας ἡμῶν τὰς ἀτελεσφόρους, ἐνίοτε δὲ καὶ δολίαις, προσπαθήσεις· ἵν' ἀποδείξωμεν τὰ ἡμέτερα δόγματα ὡς στηριζόμενα ἐπὶ καθολικῆς ἀνέκαθεν παραδόσεως, νὰ ἐξετάσῃτε ἤδη ἀπροσωπολήπτως καὶ μετ' ἐπιστάσις συντόνου τὴν νέαν θάσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας νῦν στηρίζομεν τὰ αὐτὰ δόγματα, καὶ τὰ δόγματα αὐτὰ, ὑπὸ τὴν νέαν ἐποψὴν καὶ σχέσιν τὴν ὁποίαν θέλουσιν ἔχει ἐπὶ τῆς νέας ταύτης στηριζόμενα θάσεως. Καὶ ἐὰν μεθ' ἱκανὴν διάσκεψιν δυνηθῇτε νὰ ἔλθῃτε εἰς τὸ ὑφ' ἡμῶν ποθοῦμενον συμπέρασμα, τότε ἡ ἐνότης τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, Ἀνατολικῆς τε καὶ Δυτικῆς, θέλει οὕτως ἀνορθωθῇ ἀφ' ἐαυτῆς· καὶ μεταβολαίτινες θέλουσι ζητηθῇ καὶ ἀποδεχθῇ ὑφ' ὑμῶν, αἱ ὁποῖαι πρὸς ἡμᾶς μὲν θέλουσι φανῇ ὡς μεγάλαι βελτιώσεις, πρὸς ὑμᾶς δὲ θέλουσιν ἀνοίξει νέας πνευματικῆς χάριτος καὶ ζωῆς πηγὰς, ἀπὸ τῶν ὁποίων εἴσθε σήμερον ἀποκεκλεισμένοι οὐχὶ τόσο ἐξ ἰδίου ὑμῶν σφάλματος ἢ ἐκ τῶν πρὸς ὑμᾶς παρελθόντων ἡμῶν σφαλμάτων, καὶ ἐκ παραδρομῆς ἢ ἀγνοίας ἀμφοτέρων ἡμῶν. Οὕτως ἡ Ἐκπόρευσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὸ περὶ τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας δόγμα, τὸ περὶ Καθολικότητος, τὸ περὶ Συγκαταβάσεων, καὶ τὸ περὶ Ἀρχάντου Συλλήψεως τῆς Θεοτόκου, τὰ ὁποῖα νῦν ἀπαρνεῖσθε, ἢ περὶ τῶν ὁποίων ἀμφιβάλλετε, (καὶ ὀρθῶς θέβαια κατὰ τὴν περὶ σαφοῦς παραδόσεως θεωρίαν τὴν κοινῶς τότε παραδεδεγμένην,) θέλουσι παύσει τοῦ νὰ ἦναι πρὸς ὑμᾶς ἐπιλήψιμα. Παραλλαχὶ δὲ Παιδείας καὶ ἱεροτελεστίας, οἶον, λόγου χάριν, ἡ συγχώρησις Βαπτίσματος διὰ μιᾶς Καταδύσεως, ἢ καὶ δι' Ἐπιχύσεως, ἢ ἐπιτέλεσις τῆς Βεβαιώσεως ἢτοι Σφραγίσεως μόνον ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου, ἢ ἀναβολὴ τοῦ Μυστηρίου τούτου καὶ τῆς μεταδόσεως τῆς Ἁγίας Κοινωνίας εἰς τὰ παιδία ἕως ὅτου μάθωσι τὴν Κατήχησιν, ἢ χρῆσις ἀζύμων ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ, ἢ ἀγίασις τῶν τιμίων Δώρων διὰ τῶν Κυριακῶν

λογίων καὶ οὐχὶ δι' εὐθείας τινὸς Ἐπικλήσεως ὕστερον τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἢ πρὸς τοὺς λαϊκοὺς ὑπὸ ἓν εἶδος μόνον χορήγησις τῆς Ἀγ. Κοινωνίας, καὶ πάμπολλα ἄλλα παραπλήσια, δὲν θέλουσι τοῦ λοιποῦ παρέχει σκανδάλου ἀφορμὴν, ἀλλὰ διδαχῆς μᾶλλον, καὶ οἰκοδομῆς, καὶ ἀσκήσεως πρὸς ἀμοιβαίαν τιμὴν καὶ ἀγάπην. Ἄλλα δὲ ἔθιμα, τὰ ὅποια σήμερον ὀρθῶς ἀπορρίπτετε ὡς καινοτομίας, διαστροφάς, ἢ μεταβολάς καὶ καταστροφάς τῆς ἀρχαίας θρησκείας, ὡς ἡ πολυπλασίασις θυσιαστηρίων καὶ χθαμαλῶν λεγομένων Λειτουργιῶν ἀντὶ τῆς παλαιότηρας συλλειτουργγήσεως μιᾶς παγκοίνου Λειτουργίας, ἡ χρῆσις τοῦ μυστηριώδους Σώματος τοῦ Χριστοῦ εἰς ἐπίσκεψιν καὶ μελέτην, τὸ περιφέρειν Αὐτὸ ἔξω τοῦ ναοῦ εἰς λιτανείας καὶ πομπάς, αἱ πολυπλασιασθεῖσαι ποικιλίαι τῶν Μοναχικῶν Τηγμάτων, καὶ μάλιστα ἡ θερμότερα καὶ συστηματικώτερα εὐλάβεια πρὸς τὴν παναγίαν Θεοτόκον, θέλουσι μεταβάλλει πρόσοψιν, καὶ θεωρεῖσθαι ὡς ποθεινόταται πηγὰὶ πνευματικοῦ ὕδατος ἐτοίμου νὰ ἀρδεύσῃ καὶ νὰ καταστήσῃ καρπίμους τοὺς σέπτους μὲν ἀλλὰ ἐπικεκαυμένους καὶ ἐξηραμμένους τύπους τῆς ὑμετέρας Ἐκκλησίας. »

Τοιαύτη δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θέλει εἶναι ἡ γλῶσσα θεολόγων Λατίνων μίαν ἡμέραν οὐχὶ πολὺ μακρὰν ἀφεστῶσαν πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς, καὶ ἐξαιρέτως πρὸς τὴν Ῥωσικὴν Ἐκκλησίαν. Πρὸς τοῦτο ἡ πρώτη παρ' αὐτοῖς προπαρασκευὴ πρέπει νὰ ἦναι νέα ἐξέτασις τοῦ ζητήματος τοῦ περὶ τοῦ «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» (*Filioque*), καὶ ἀπόπειρα πρὸς ἱστορικὴν ἐξήγησιν καὶ θεολογικὴν δικαιολόγησιν τῆς βαθμηδὸν γενομένης ἀναπτύξεως τοῦ Λατινικοῦ Δόγματος, μέχρις οὗ ὠρίσθη τελικῶς ὑπὸ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. Ἐὰν μὲν ἀποχρώντως τοῦτο κατορθωθῇ, (ἐγκαταλειφθέντος καὶ ἀποσκορακισθέντος ὅλου τοῦ ὑπερόγκου συρφετοῦ τῶν προτέρων λογομαχιῶν,) ἡ ἐφαρμογὴ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, δηλαδή τῆς Ἀναπτύξεως, καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν ἄλλων διενέξεων, ὡς καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας, θέλει εἶναι εὐχερὲς, ἢ μᾶλλον θέλει παρακολουθήσει ἀφ' ἑαυτῆς· ἐὰν

δὲ τοῦτο δὲν κατορθωθῇ, ἢ δὲν δύναται νὰ κατορθωθῇ ἀπο-
χρώντως, αἱ Ἐκκλησίαι θέλουσι διαμένει ἐν τῇ προτέρᾳ στά-
σει των, καὶ ἀναμένει μέχρις οὗτου διὰ τῶν ἐξωτερικῶν μεταβο-
λῶν τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐπικρατειῶν αὐτοῦ ἐπιχάγη εἰς τὰς
διαμφοισθητέσεις αὐτῶν ὀριστικὸν πέρας ἢ Πικτοδύναμος πρόνοια
τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΘΟΝ.

*Ἰδιαιτέρα Ἐκθεσις περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ
Ἀγίου Πνεύματος.*

Τὰ ἐπόμενα δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὡς συντόμος ἔκθεσις τοῦ
κυρίου σχολαστικοῦ ἐπιχειρήματος, ὅπου θεωρεῖται διαφόρως
ἐκατέρωθεν.

Οἱ μὲν Λατῖνοι φαίνονται λέγοντες, ὅτι α ἡ Ἐνότης τῆς
Θεότητος διακρίνεται εἰς Πρόσωπα, καὶ τὰ Πρόσωπα διακρί-
νονται ἀπ' ἀλλήλων μόνον διὰ τῆς εὐθείας σχετικῆς ἀντιθέ-
σεως τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ αἰτιατοῦ, ὅποια ἐμφαίνεται ἐν τοῖς
ὀνόμασι τῶν Προσώπων αὐτῶν, οὕτως:

α Ὁ Γεννῶν δὲν δύναται, καθὼ γεννῶν, γὰ ἦναι ὁ Γεννώμε-
νος, οὐδὲ τὸ ἀνάπαλιν· ἀλλὰ καθ' ἅπαντα τὰ ἄλλα ὁ Γεννώ-
μενος εἶναι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς τῷ Γεννῶντι. Ὡσαύτως, ὁ Ἐκ-
πορευόμενος ἦτοι προβαλλόμενος δὲν δύναται, καθὼ προ-
βαλλόμενος, γὰ ἦναι ὁ Ἐκπορευῶν ἦτοι προβάλλων, οὐδὲ
τὸ ἀνάπαλιν· ἀλλὰ καθ' ἅπαντα τὰ ἄλλα ὁ Ἐκπορευόμενος
εἶναι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς τῷ Ἐκπορευόντι. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς
φαίνεται, ὁ Ἐκπορευόμενος ἦτοι προβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ
Γεννῶντος πρέπει ἀναγκαίως καὶ αὐτὸς γὰ ἔχη ταύτην τὴν
ιδιότητα, τοῦ γεννῶν, (ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει οὐδεμία φανερά σχε-
τικὴ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν ὄρων α ὁ Ἐκπορευόμενος» καὶ α ὁ
Γεννῶν») καὶ ὁ Γεννώμενος ὑπὸ τοῦ Ἐκπορευόντος πρέπει
ἀναγκαίως καὶ αὐτὸς γὰ ἔχη ταύτην τὴν ιδιότητα τοῦ ἐκπο-

ρεύειν, (ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει οὐδεμία φανερά σχετική ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν ὄρων «ὁ Γεννώμενος » καὶ «ὁ Ἐκπορεύων») ἢ, δι' ἄλλων λέξεων, φαίνεται ὅτι,

«Ὁ Πατήρ καὶ τὸ Πνεῦμα ὁμοῦ καὶ ἐξίσου (εἴτε ὡς δύο Πρόσωπα εἴτε μᾶλλον ὡς μία ἀρχὴ) γεννῶσι τὸν Υἱόν· καὶ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοῦ καὶ ἐξίσου (εἴτε ὡς δύο Πρόσωπα, εἴτε μᾶλλον ὡς μία ἀρχὴ) ἐκπορεύουσι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· ἡ συνέπεια εἶναι ἐπίσης ἀναγκαία ἐν ἀμφοτέραις περιπτώσεσιν.

«Ἄλλ' οὕτως τὸ Πνεῦμα εἶναι αἷτιον τοῦ Υἱοῦ, καὶ εἶναι τὸ ἀνάπαλιν αἷτιατόν τοῦ Υἱοῦ· (καὶ ὁ Υἱὸς αἷτιος τοῦ Πνεύματος) αἱ προτάσεις δ' αὗται καταστρέφουσιν ἀλλήλας. Ὅθεν, ἂν καὶ ἀμφοτέρω αὗται αἱ προτάσεις φαίνονται ὅτι, κατὰ τὰ προειρημένα, ἔπονται ἐπίσης ἀναγκαίως, εἶναι καταφανές ὅτι μία τοῦλάχιστον αὐτῶν εἶναι ἀναγκαίως ψευδής. Ὑπὸ πάντων δ' ὁμολογεῖται ὅτι τὸ Πνεῦμα δὲν γεννᾷ τὸν Υἱόν. Ἀλλὰ, κατὰ τὴν πρώτην πάντων τεθεῖσαν ἀρχήν, μία τῶν αὐτῶν τούτων δύο προτάσεων πρέπει νὰ ᾔῃ ἀληθής· ἄλλως δὲν ἔθελεν ὑπάρχει οὐδεμία εὐθεῖα σχετική ἀντίθεσις διακρίνουσα τὸν Υἱόν καὶ τὸ Πνεῦμα ἀπ' ἀλλήλων. Ὅθεν ὁ Υἱὸς πρέπει νὰ ᾔῃ ὁ ἐκπορεύων τὸ Πνεῦμα. Οὕτω δ' ἔχομεν μεταξὺ καὶ τῶν Τριῶν Προσώπων τὴν ἀπαιτουμένην διάκρισιν τὴν διὰ τῆς εὐθείας σχετικῆς ἀντιθέσεως.»

Οἱ Ἀνατολικοὶ δὲ πάλιν λέγουσιν ὅτι «ἐὰν μὲν ᾔῃ ὁ ἀληθής ἡ πρώτη τῶν Λατίνων ὑπόθεσις, ὅτι πρέπει ἀναγκαίως νὰ ὑπάρχῃ εὐθεῖα σχετική ἀντίθεσις αἰτίου καὶ αἷτιατοῦ ὥστε νὰ διακρίνωνται ἀπ' ἀλλήλων δύο τινὰ Πρόσωπα, τότε, ὁμολογουμένου, ὡς λέγουσι, παρὰ πάντων ὅτι τὸ Πνεῦμα δὲν εἶναι αἷτιον τοῦ Υἱοῦ, εἶπετο θεβαίως ὅτι ὁ Υἱὸς πρέπει νὰ ᾔῃ αἷτιος τοῦ Πνεύματος· Ἀλλ' ἡ πρώτη αὕτη ἀρχὴ των εἶναι ὑπόθεσις αὐθαίρετος καὶ ψευδής. Ἡ Ἐνότης τῆς Θείας Οὐσίας διακρίνεται εἰς Πρόσωπα, καὶ τὰ Πρόσωπα διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων, οὐχὶ μόνον δι' εὐθείας σχετικῆς ἀντιθέσεως αἰτίου καὶ αἷτιατοῦ, ἀλλ' ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων ὡς Πρόσωπα ἄλλως πως·

«Ὁ μὲν Πατὴρ διακρίνεται ἀνταντιρρήτως ἀπὸ τε τοῦ Υἱοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀμφοτέρω τὰ Πρόσωπα ταῦτα κοινῶς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, δι' εὐθείας σχετικῆς ἀντιθέσεως αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ· καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ κοινῶς μετὰ τῶν Λατίνων λέγουσιν ὅτι,

«Ὁ Γεννῶν δὲν δύναται, καθὼ γερνῶν, γὰ ἦναι ὁ Γερνῶμενος, οὐδὲ τὸ ἀνάπαλιν· καὶ ὁ Ἐκπορευόμενος, ἦτοι προβαλλόμενος, δὲν δύναται, καθὼ ἐκπορευόμενος, γὰ ἦναι ὁ Ἐκπορεύων, οὐδὲ τὸ ἀνάπαλιν. Περὶ τῆς ἀμοιβαίας δὲ διακρίσεως τῆς μετὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος οἱ Ἀνατολικοὶ συλλογίζονται κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον·

«Ὁ Γερνῶμενος δὲν εἶναι, καθὼ γερνῶμενος, ὁ Ἐκπορεύων, οὐδὲ τὸ ἀνάπαλιν· ἢ πάλιν, ὁ αἰτιατὸς ἦτοι ὁ γινόμενος οὕτως, ὥστε γὰ ἦναι Δεύτερος ἐν τάξει, ἀμέσως, δὲν εἶναι, καθὼ τοιοῦτος, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς κατὰ τοῦτο τῷ αἰτιατῷ ἦτοι τῷ γινομένῳ ἐμέσως, μετὰ τὸν Δεύτερον, οὕτως ὥστε γὰ ἦναι Τρίτος ἐν τάξει· οὐδὲ τὸ ἀνάπαλιν.» Ἐπειτα δὲ συμπεραίνουσιν ὅτι,

«Τὸ γεννῶμενον Πρόσωπον ὑπὸ τοῦ ἐκπορεύοντος ἦτοι προβάλλοντος Προσώπου δὲν δύναται κατὰ τοῦτο γὰ ἦναι αὐτὸ τὸ Πρόσωπον τὸ ἐνεργοῦν τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐνιαίαν ἐνέργειαν τὴν τοῦ ἐκπορεύειν· οὐδὲ δύναται ὁ Ἐκπορευόμενος ὑπὸ τοῦ Γεννῶντος γὰ ἦναι, κατὰ τοῦτο, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς τῷ οὕτω Γεννῶντι. Ὡστε εἶναι ἐπίσης ἀδύνατον καὶ τὸ Πνεῦμα συνάμα μετὰ τοῦ Πατρὸς γὰ γερνᾷ τὸν Υἱὸν καὶ ὁ Υἱὸς συνάμα μετὰ τοῦ Πατρὸς γὰ ἐκπορεύῃ τὸ Πνεῦμα.

«Διότι ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι ἀμφοτέρω καὶ τὸ γεννᾶν καὶ τὸ ἐκπορεύειν εἶναι ἐπίσης προσωπικαὶ ιδιότητες τοῦ πρώτου Προσώπου τῆς Τριάδος, τῆς μόνης ἀγεννήτου αἰτίας, τούτέστι τοῦ Πατρὸς· καὶ ἐάν τις τολμήσῃ γὰ συμπεράνῃ ἄλλως ἐκ τῆς ἐνόητος τῆς θείας Οὐσίας, διότι οἱ ὅροι «γεννῶμενος» καὶ «ἐκπορευόμενος» (τούτέστιν ὁ «Υἱὸς» καὶ τὸ «Πνεῦμα») δὲν φαίνονται καθ' ἑαυτοὺς διὰ σχετικῆς τινος ἀντιθέσεως ἀποκλείοντες οὔτε ὁ εἰς τὴν ιδιότητα τοῦ ἐκπορεύειν οὔτε ὁ ἄλλος

τὴν τοῦ γεννᾶν, αἱ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ἐπακολουθοῦσαι δύο συνευγμέναι συνέπειαι, ἀμφότεραι ἐπίσης ἀναγκαῖαι, ἀνατρέπουσιν ἀλλήλας, καὶ οὕτως ἀνατρεπόμεναι ἐξελέγχουσι τὸ ψεῦδος τῆς ληφθείσης ἐκείνης ἀρχῆς ἐξ ἧς προέκυψαν.»

Ὡς ἐν κεφαλχαίῳ δὲ περὶ τῆς διακρίσεως τῶν Προσώπων οἱ Ἀνατολικοὶ λέγουσιν οὕτως·

α' Ὁ 'Γεννῶν' διακρίνεται ἀπὸ τοῦ 'Γεννωμένου,' καὶ ὁ 'Ἐκπορευών' ἤτοι προβάλλων ἀπὸ τοῦ 'Ἐκπορευομένου' ἤτοι προβαλλομένου διττῶς· α. διὰ κοινῆς καὶ γενικῆς σχετικῆς ἀντιθέσεως τῆς μεταξὺ 'αἰτίου' καὶ 'αἰτιατοῦ,' καὶ β'. διὰ μερικῆς καὶ εἰδικῆς σχέσεως τοῦ τρόπου τοῦ αἰτίου· τοῦτέστιν, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει διὰ γεννήσεως, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ διὰ ἐκπορεύσεως.

«Πάλιν δέ· ὁ 'Γεννῶμενος' διακρίνεται ἀπὸ τοῦ 'Ἐκπορευομένου' οὐχὶ δι' εὐθείας τινὸς σχετικῆς ἀντιθέσεως ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἢ τοῖς ἰδιώμασι τῶν Προσώπων αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον διὰ διαφορᾶς ἐν τῷ τρόπῳ τῆς αἰτιατότητος αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ σχετικῇ αὐτῶν τάξει προτεραιότητος ἢ ὑστεραιότητος πρὸς τὸν ἓνα κοινὸν αὐτῶν Γεννάρχην. Ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ Αὐτοῦ ὄντες, εἶναι ἐπομένως οἱ αὐτοὶ κατ' οὐσίαν μετ' Αὐτοῦ καὶ μετ' Ἀλλήλων· διακρίνονται δὲ ἀπ' ἀλλήλων ὡς Πρόσωπα διὰ τοῦ τρόπου τῆς ἑαυτῶν 'αἰτιατότητος' ὥστε, καθὼς προεῖρηται, ὁ Γεννῶμενος δὲν δύναται νὰ ᾔῃαι ὁ Ἐκπορευόμενος, οὐδὲ ὁ Ἐκπορευόμενος νὰ ᾔῃαι ὁ Γεννῶμενος, καὶ ὁ Δεύτερος ὢν κατὰ σχετικὴν τάξιν, ἤτοι ὁ ἀμέσως μετὰ τὸν Πρῶτον, δὲν δύναται νὰ ᾔῃαι ὁ ὢν Τρίτος· οὐδὲ τὸ ἀνάπαλιν.»

Οἱ Λατῖνοι δὲ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου φαίνονται πρὸς τοὺς Ἀνατολικούς· ὅτι ἀρχίζουσι λαμβάνοντες αὐθαριέτως ὅ,τι εἶναι ψευδές, καὶ ἔπειτα συλλογίζονται μόνον ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτῶν λήμματος. Πρὸς τούτοις φαίνονται (τοῦλάχιστον ἐὰν ἔτι παραδέχονται τινες μετὰ τοῦ Ἀνσέλμου ὅτι γέννησις καὶ ἐκπόρευσις διαφέρουσι καθ' ἑαυτάς,) ὅτι καταλείπουσιν ὡς πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὴν ἀνισότητά ἐκείνην εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἀπο-

φυγὴν ὡς πρὸς τὸν Υἱὸν αὐτοὶ κατ' ἀρχὰς ἀπέδωκαν πρὸς Αὐτὸν τὴν αἰτιότητα τοῦ Πνεύματος, (ἥτοι ὅτι εἶναι αἷτιος τοῦ Πνεύματος) διότι, μ' ὅλας τὰς προσπαθείας των, τὸ Πνεῦμα (καί-
τοι μιᾶς οὐσῆς τῆς θείας Οὐσίας,) ἤθελεν εἶσθαι ἐνδεὲς ιδιότη-
τός τινος τοῦ Πατρὸς (τουτέστι, τῆς τοῦ γεννᾶν,) ἐκτὸς τῆς τοῦ
ἐκπορεύειν δι' ἧς μόνῃς διακρίνεται δι' εὐθείας σχετικῆς ἀν-
τιθέσεως ἀπὸ τοῦ Πατρὸς· καὶ πρὸς τοῦτοις ἤθελεν εἶσθαι καὶ
ἐνδεὲς ιδιότητός τινος τοῦ Υἱοῦ (τῆς τοῦ γεννᾶσθαι,) ἐκτὸς τῆς
τοῦ ἐκπορεύειν δι' ἧς μόνῃς διακρίνεται δι' εὐθείας σχετικῆς ἀν-
τιθέσεως οὐχ ἥσσον ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ ἢ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.

Καὶ ἐτέρα δὲ πάλιν ἀπορία τὴν ὁποίαν φρονοῦσιν ὡς προκύ-
πτουσαν ἐκ τοῦ τῶν Λατίνων τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι εἶναι ἡ
ἐξῆς· Μία ἀδιάκριτος Θεότης, κατὰ τοὺς Λατίνους, ἀναστρε-
φομένη αὐτὴ εἰς ἑαυτὴν, λέγεται ὅτι γεννᾷ καὶ γεννᾶται· ἡ
αὐτὴ Θεότης τὸ δεύτερον (οὐχὶ ἐν χρόνῳ ἀλλ' ἐν τάξει,) ἀνα-
στρεφομένη αὐτὴ εἰς ἑαυτὴν λέγεται ὅτι ἐκπορεύει καὶ ἐκπο-
ρεύεται· ἡ μόνῃ δὲ διαφορᾷ μεταξὺ τοῦ γεννᾶν ἐν τῇ πρώτῃ
περιπτώσει καὶ τοῦ ἐκπορεύειν ἐν τῇ δευτέρᾳ εἶναι αὕτη, ὅτι
τὸ μὲν γεννᾶν εἶναι ἀπλῶς τὸ αἰτιαν, ἥτοι τὸ γίνεσθαι αἷτιον,
τὸ δὲ ἐκπορεύειν εἶναι τὸ γίνεσθαι αἷτιον ἐκ δευτέρου, τουτέ-
στι, προστιθεμένης μόνον τῆς ἐννοίας τῆς ὑστ' ραιότητος πρὸς
ὁμοίαν προτεραίαν αἰτιότητα. Ἡ λέξις δὲ «Πρόσωπον» τότε
εἶναι κυρίως σχετικὸς ὅρος μεταξὺ δύο. Ἡ πρώτη ἐνέργεια
τοῦ αἰτίου διαιρεῖ ἢ διακρίνει ὅ,τι ἄλλως εἶναι μία ἀπόλυτος
κατ' ἀριθμὸν ἀδιάκριτος Ἑνότης εἰς τὸ «αἷτιον» καὶ τὸ «αἷτι-
ατὸν,» «Πατέρα» καὶ «Υἱόν,» δύο «Πρόσωπα» κατὰ τὴν αὐ-
τὸν δ' ἀκριβῶς τρόπον ἐκείνη ἡ Θεότης ἡ οὐσα (ἐκτὸς τοῦ αἰτίου
καὶ τοῦ αἰτιατοῦ) μία ἀπόλυτος κατ' ἀριθμὸν ἀδιάκριτος Ἑ-
νότης ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, διὰ δευτέρας ἐνεργείας τοῦ
αἰτίου διακρίνεται εἰς τὸ «αἷτιον» καὶ τὸ «αἷτιατὸν,» «τὴν
Μίαν Κοινὴν Ἀρχὴν» καὶ τὸ «Ἅγιον Πνεῦμα,» δύο «Πρόσω-
πα», ὡς ἤθελε φανῆ, καὶ πρὸς τοῦτοις «Πατέρα» καὶ «Υἱόν,»
(καὶ ἂν ἡ ἔκφρασις δὲν ἀπαντᾷται,) ἐξίσου μετὰ τῶν προτέρων

Δύο, (τούτέστι μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ,) ἐὰν ἀληθῶς αἱ ἔννοιαι καὶ οἱ ὅρισμοί τοῦ « Προσώπου » καὶ « Πατρὸς » συνίστανται μόνον διὰ σχετικῆς ἀντιθέσεως τοῦ αἰτίου καὶ τοῦ αἰτιατοῦ. Πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς ὁμῶς ἅπασαι αἱ τοιαῦται ἀδύνατοι σχολαστικαὶ διερευνήσεις εἶναι ἀπλῆ βλασφημία.

Μὴ θέλοντες δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἔλθωμεν εἰς λεπτομερεστέραν ἐκθεσιν περὶ τῆς βαθυτάτης ταύτης ἀμφισβητήσεως, θέλομεν ἐπισυνάψει ἐνταῦθα σύντομον συλλογὴν τοιούτων φράσεων περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως ὁποίας φαίνονται ὅτι μεταχειρίζονται ἡ ὑποδηλοῦσιν οἱ Ἅγιοι Πατέρες.

Περὶ τοῦ Πρώτου Προσώπου τῆς Ἀγίας Τριάδος

Ὁ Πατήρ, α. « ἐκπορεύει, ἢ προβάλλει, ἢ προΐησι » τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· καὶ τοῦτο (β') « κατὰ προσωπικὴν ιδιότητα », « ὅπως κατὰ προσωπικὴν ιδιότητα γεννᾷ τὸν Υἱόν. » γ'. Προΐησι δ' οὕτω τὸ Ἅγιον Πνεῦμα « ἐν τάξει, » οὐχὶ ἐν χρόνῳ, « μετὰ τὸν Υἱόν. » Καὶ διὰ τῆς ἐκπορεύσεως ταύτης « μεταδίδωσιν ὅλην τὴν ἑαυτοῦ Οὐσίαν, πᾶν ὅ,τι Αὐτὸς εἶναι (ἐξαιρουμένων μόνον τῶν προσωπικῶν Αὐτοῦ ιδιοτήτων,) πρὸς τὸ Ἅγιον Αὐτοῦ Πνεῦμα », « ὅπως διὰ τῆς γεννήσεως μεταδίδωσι τὴν αὐτὴν ὅλην Οὐσίαν (ἐξαιρουμένων μόνον τῶν προσωπικῶν Αὐτοῦ ιδιοτήτων,) πρὸς τὸν Υἱόν. » Καὶ, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς εἶναι δεύτερος ἐν τάξει, μεταδίδωσιν ὁ Πατήρ πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα « τὴν αὐτὴν θεϊαν Οὐσίαν ἣτις νῦν ἤδη εἶναι κοινὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ Αὐτοῦ. »

Περὶ τοῦ Δευτέρου δὲ Προσώπου

Ὁ Υἱὸς α. γεννώμενος ὑπὸ τοῦ Προσώπου τοῦ Πατρὸς ἐκ τῆς Οὐσίας Αὐτοῦ « δέχεται Δεύτερος ἐν τάξει πᾶν ὅ,τι ὁ Πατήρ εἶναι (ἐξαιρουμένων τῶν προσωπικῶν Αὐτοῦ ιδιοτήτων,) β'. ἔχει ὡς ἴδιον ἑαυτοῦ· οὐχὶ ὡς μεταδεδομένον εἰς Αὐτόν, ἀλλ' ὡς ἀρχῇθεν ἔμφυτον ἐν Αὐτῷ (ἐνεκα τοῦ ὁμοουσίου Αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐνεκα τοῦ ὅτι εἶναι συνάμα Δεύτερος ἐν τάξει,) τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, » Ὅπερ δέχεται πᾶν ὅ,τι ὁ Πατήρ

εἶναι (ἐξαίρουμένων μόνων τῶν προσωπικῶν ιδιοτήτων,) *Τρίτον ἐν τάξει.* γ'. Ἡδύνατο δὲ ἴσως νὰ λεχθῇ ἀνοικτελως καὶ πλαγίως ὅτι α δίδει ὁ Υἱὸς τὴν ἑαυτοῦ Οὐσίαν πρὸς τὸ Πνεῦμα, ἕνεκα τοῦ ὁμοουσιου Αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πατρὸς, καθόσον τὸ Πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, Ὅπερ κυρίως δίδει, δίδει πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὴν Οὐσίαν ἐκείνην ἣτις εἶναι ἥδη κοινὴ πρὸς τὸν Υἱόν μετ' Αὐτοῦ καὶ κατ' ἀριθμὸν μία ἐν Ἀμφοτέροις. δ'. Οὕτως ὁ Υἱὸς, Θεὸς ὢν ἐκ Θεοῦ, α ἀποστέλλει » οὐχὶ μόνον « παρὰ τοῦ Πατρὸς » ἀλλὰ καὶ « παρ' ἑαυτοῦ ἐφ' ἑαυτόν, » μετὰ τὴν ἐνσάρκωσιν, ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, « τὸ ἑαυτοῦ συναιώνιον Πνεῦμα. » τὸ ἑαυτοῦ Πνεῦμα α οὐχὶ ἐξώθεν ληφθὲν, ἀλλ' ἔμφυτον ἐν Αὐτῷ, καὶ φύσει ἐκρέον ἐξ Αὐτοῦ. »

Περὶ τοῦ Τρίτου Προσώπου.

Α'. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα α *Ἐκπορεύεται* » α. α ἐκ τοῦ Θεοῦ. » τούτέστιν, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Προσώπου, ἥτοι κατὰ λόγον τῆς προσωπότητος Αὐτοῦ. β'. α ἐκ τοῦ Πατρὸς. » γ'. α ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου. » δ'. α ἐκ τοῦ Προσώπου τοῦ Πατρὸς μόνου. » ε. α οὐχὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. » (τούτέστιν οὐχὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς.) ς'. α οὐχὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. » (τούτέστιν οὐχὶ ἐκ τοῦ Προσώπου τοῦ Υἱοῦ.) ζ'. α οὐχὶ ἐξ ἑαυτοῦ. » (τούτέστιν ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ Προσώπου.)

Β'. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα α *ἐκπορεύεται* » α. α ἐκ τῆς Οὐσίας τοῦ Θεοῦ. » τούτέστι, α τοῦ Πατρὸς. » β'. α ἐκ τῆς Οὐσίας τοῦ Πατρὸς κοινῆς ἥδη οὔσης καὶ τῷ Υἱῷ. » δ'. α ἐκ τῆς Οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. » ε. α ἐκ τῆς Οὐσίας τοῦ Υἱοῦ, διότι ἐκ τῆς Οὐσίας ἐκείνης τοῦ Πατρὸς ἣτις εἶναι ἥδη καὶ τοῦ Υἱοῦ.

Γ'. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα α *λαμβάνει* » α. α λαμβάνει ἐκ (ἢ παρὰ) τοῦ Πατρὸς τὴν Οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, » τούτέστι, τοῦ Θεοῦ. β'. α λαμβάνει ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκείνην τὴν Οὐσίαν τοῦ Πατρὸς, ἣτις εἶναι ἥδη καὶ τοῦ Υἱοῦ. » γ'. α λαμβάνει ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν Οὐσίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. » δ'. α λαμβά-

νει ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν Οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ λαμβάνει τὴν Οὐσίαν ἐκείνην ἣτις εἶναι μία ἤδη καὶ ἡ αὐτὴ ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ἐν τῷ Πατρί· » εἰ. « Λαμβάνει παρὰ ἢ ἐκ (*e vel de*) τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, » τουτέστι, παρὰ ἢ ἐκ τῆς κοινῆς Αὐτῶν θείας Οὐσίας· » ς'. « Λαμβάνει παρὰ ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, (*e vel de Filio*), ἐπειδὴ λαμβάνει παρὰ ἢ ἐκ τῆς Οὐσίας τοῦ Πατρὸς.

Δ'. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα αἰναι· » α'. « Τῆς τοῦ Πατρὸς Οὐσίας· » (*Patris essentiae*.) β'. « Τῆς Οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· » γ'. « Τῆς Οὐσίας τοῦ Θεοῦ· » δ'. « Τῆς Οὐσίας τοῦ Υἱοῦ. » Πάλιν δέ,

« Εἶναι· » α', Παρὰ ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς (*de vel e Patre*) λόγῳ τῆς Ἑαυτοῦ Οὐσίας· » β'. « Παρὰ ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λόγῳ τῆς Ἑαυτοῦ Οὐσίας, διότι εἶναι παρὰ ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς· » γ'. « Παρὰ ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ λόγῳ τῆς Ἑαυτοῦ Οὐσίας, διότι ἡ Οὐσία εἶναι ἤδη μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐν Ἀμφοτέροις. »

Ε'. « Ἐκπορεύεται μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, » α'. « Ἄλλ' εἶναι ἴδιον καὶ τοῦ Υἱοῦ· » β'. « Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀλλότριον τοῦ Υἱοῦ· » γ'. « Ἄλλὰ λαμβάνει ἐκ τῶν τοῦ Υἱοῦ· » καὶ α ἐκ τοῦ Υἱοῦ· » δ'. « Ἀλλὰ πέμπεται ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ. » Ἡ πάλιν, α'. « Εἶναι ἀιδίως Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, οὐχ ἥσσον ἢ τοῦ Πατρὸς· » β'. « Δὲν μεταδίδοται τῷ Υἱῷ, ἀλλ' εἶναι ἐξ ἀρχῆς φύσει καὶ ἐμφύτως ἴδιον τοῦ Υἱοῦ· » γ'. Λαμβάνει ἐκ τοῦ Υἱοῦ Αὐτοῦ· τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας Αὐτοῦ, καὶ οὐχί, ὡς τὰ κτίσματα, ἐκ τοῦ πληρώματος Αὐτοῦ· » δ'. « Πέμπεται· » ἡ δὲ πέμψις αὕτη ὑπεμφαίνει τι ὁμοιάζον πρὸς ἐξουσίαν ἐν τῷ πέμποντι, » (τουτέστι, τὴν προτεραιότητα τῆς σχετικῆς τάξεως.)

Τέσσαρες καταχρηστικαὶ μὲν, ἀλλ' ὀρθόδοξοι χρήσεις τῆς λέξεως « Ἐκπορεύεσθαι· »

ΣΤ'. Ἐὰν τὰς λέξεις « ἐκπορεύεσθαι » καὶ α ἐκπόρευσις » μεταχειρισθῇ τις ἀμφιλόγως, ἥτοι κατὰ δύο σημασίας, δύναται νὰ εἴπῃ, α'. Ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα αἰκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· » τουτέστιν, ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου λόγῳ

τοῦ Προσώπου ἐκείνου τὸ ὅποῖον εἶναι ἡ αἰτία, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λόγῳ τῆς κοινῆς ἐκείνης Οὐσίας τῆς Θεότητος (κοινῆς τῷ Υἱῷ, καὶ μιᾶς τὸν ἀριθμὸν ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ἐν τῷ Υἱῷ,) ἣν λαμβάνει παρὰ τοῦ Προσώπου τοῦ Πατρὸς καθὼ αἰτίας.

β. Πάλιν δέ, ἐὰν μεταχειρισθῇ τις τὴν λέξιν «ἐκπορεύεσθαι» ἀμφιλόγως κατ' ἄλλον τρόπον, δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι «ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ» οὕτως· ἡγουν, ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου λόγῳ τοῦ ἑαυτοῦ Προσώπου ἢ τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς ὡς Προσώπου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱῷ λόγῳ τῆς ἑαυτοῦ Οὐσίας ὡς κεχωρισμένης θεωρουμένης, (τούτέστιν ἀνοικείως ἤτοι καταχρηστικῶς.)

γ'. Πάλιν δέ, ἐὰν μεταχειρισθῇ τις τὴν λέξιν «ἐκπορεύεσθαι» ἐν ἑκατέρῳ τῶν δύο προειρημένων τρόπων, ἢ καὶ ἐν ἀμφοτέροις συνάμα, ἡ χρῆσις αὕτη τῆς λέξεως δύναται νὰ γείνη ἔτι μᾶλλον ἀμφιλόγως ἐὰν ἐν αὐτῇ ἐμπεριληφθῇ καὶ ἡ ἐννοία χρονικῆς ἐκπέμψεως· (ὡς ἐγένετο ἐπὶ τῶν πλείστων ῥήσεων τῶν Ἀγίων Πατέρων καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν ὑπὲρ τῆς τῶν Λατίνων γνώμης ἐπαγομένων περὶ τὰς ἀρχάς τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος.)

δ. Ἡ, τελευταῖον, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ συγκεχυμένως· τούτέστι, καὶ (λόγῳ τοῦ Ὁμοουσίου τῆς Θείας Αὐτοῦ Οὐσίας, ἣτις ὑπάρχουσα ἐν Αὐτῷ τρίτῃ τῇ τάξει εἶναι παρὰ ἢ ἐκ τῆς μιᾶς κοινῆς Οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ,) δι' ἐκπορεύσεως αἰωρίου, οὕτω παραλειπομένης ὁλως τῆς ἀληθοῦς καὶ κυρίας ἐννοίας τῆς λέξεως «ἐκπορεύεσθαι» σημαίνουσας ἀρχὴν ὡς Προσώπου ἐκ Προσωπικῆς αἰτίας, καὶ προσέτι (λόγῳ ἐκπέμψεως,) δι' ἐκπορεύσεως ἐν χρόνῳ.

Περὶ τῆς Θείας Οὐσίας

Ἡ Θεότης ἢ ἡ Θεία Οὐσία καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη ἀφρημένως, τούτέστιν ἀνοικείως, ἤτοι καταχρηστικῶς, καὶ ἀσχε-

τως πρὸς τὰς ἐν αὐτῇ προσωπικὰς ιδιότητες, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι εἶναι Μονάς, ἥτις διπλασιάζει ἑαυτὴν, χωρὶς νὰ παύσῃ τοῦ νὰ ᾔῃ κατ' ἀριθμὸν εἰς Θεὸς ἀδιαίρετος· καὶ ἥτις πάλιν μετὰ τοῦτο τριπλασιάζει ἑαυτὴν, διακρίνουσα ἔτι, ὡς πρότερον, εἰς Θεὸς ἀδιαίρετος. Ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἔργῳ δὲν εἶναι ἀφρη- μένη τις θεία Οὐσία (τουτέστι ψιλὴ τοῦ τοῦ ἔννοια προῦπο- θέτουσα τὴν ἔννοιαν πλειόνων Προσώπων,) ἥτις προάγει τὴν Δυ- άδα διὰ γεννήσεως ἢ τὴν Τριάδα δι' ἐκπορεύσεως· ἀλλ' ἐὰν ἠθέλομεν νὰ λαλήσωμεν ἀληθῶς καὶ ὀρθῶς, ὁ Πατὴρ καθὼς Πρόσωπον εἶναι ἡ Μορὰς, ἥτις γενῶσα ἓνα μονογενῆ Υἱὸν δι- πλασιάζει ἑαυτὴν, καὶ προβάλλουσα ἐν μόνον Πνεῦμα μετὰ τὸν Υἱόν, ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ, (*apost vel per Filium*,») τριπλασιάζει ἑαυτὴν. «Μονάς εἰς Δυάδα κινήθεῖσα μέχρι Τριάδος ἔσται.»

Ὡς ἐξαγόμενον λοιπὸν ὅλων τῶν προεκτεθειμένων δυνάμεθα ἤδη νὰ θέσωμεν τὴν ἐπομένην ταύτην ὁμολογίαν·

«Πιστεύομεν ὅτι ὁ Πατὴρ γενᾷ τὸν Υἱὸν πρότερον τάξει (οὐχὶ χρόνῳ)· καὶ μετὰ τὸν Υἱόν, (*post Filium*,) γεγεννημένου ἤδη καὶ μεσοῦντος τοῦ Υἱοῦ, (*genito jam et mediante*,) προβάλλ- λει διὰ τοῦ Υἱοῦ (*per Filium*) τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τῆς αὐτῆς ἐκείνης θείας ἑαυτοῦ Οὐσίας, ἥτις ἤδη εἶναι κοινὴ καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ κατ' ἀριθμὸν μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐν ἀμφοτέροις τῷ τε Πα- τρὶ καὶ τῷ Υἱῷ· καὶ ὅτι ἐπομένως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα «ἐκπορεύε- ται μὲν ἐκ τοῦ Προσώπου τοῦ Πατρὸς μόνου λόγῳ τῆς αἰτιατότητος Αὐτοῦ· «εἶναι» δὲ ἐκ τῆς κοινῆς Οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἢ, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτὸ, εἶναι «ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ,» ἢ ἐξ ἐκείνης τῆς Οὐσίας ἥτις εἶναι καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λόγῳ τῆς Οὐσίας Αὐτοῦ, διὰ τὸ ὁμοού- σιον Αὐτοῦ καὶ συνάμα ὑστεραιότητα ἐν τάξει. Διότι ἐνῷ «λαμβάνει» ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Τρίτον ὑπάρχον τάξει, ἐν τούτῳ λαμβάνει καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ εἶναι ἴδιον Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ οὐχ ἥσπον ἢ τοῦ Πατρὸς· ἴδιον, τουτέστιν, οὐχὶ διὰ δωρεᾶς ἢ «μεταδόσεως,» ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ Υἱὸς γεν- νᾶται διαμέσου, Δεύτερος ἐν τάξει· ἴδιον, οὐχὶ ὡς ἔξωθεν ἐρ-

χόμενον εἰς Αὐτόν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀρχῆς καὶ φύσει ἔμφυτον ἐν Αὐ-
τῷ· καὶ μάλιστα ὅπως ὁ ἄνθρωπος περιέχει ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐκ-
πνέει τὴν ἑαυτοῦ πνοήν. Ὅτι δὲ τὸ Πνεῦμα ἐναλλάξ ἢ ἀμει-
βαδὸν προβάλλεται «ἐν τάξει πρότερον» τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὁ Υἱὸς
γεννᾶται «μετὰ» τὸ Πνεῦμα, ἢ «διὰ μέσου τοῦ Πνεύματος»,
ὥστε καὶ τὸ Πνεῦμα νὰ ᾔῃ διὰ μέσου, (*mediante Spiritu,*)
ἢ ὅτι ὁ αἰώνιος Υἱὸς λαμβάνει ἐκ τοῦ Πνεύματος, ἢ «εἶναι
ἴδιος τοῦ Πνεύματος» κατὰ τὴν αὐτὴν σχετικὴν ἔννοιαν καθ'
ἣν τὸ Πνεῦμα, ἕνεκα τῆς ὑπερυψιότητος ἐν τάξει, εἶναι «Πνεῦμα
τοῦ Υἱοῦ» καὶ ἴδιον τοῦ Υἱοῦ, καὶ πέραν τῆς ἀμειβαίας ἐνυ-
πάρξεως ἢ τοῦ ἐμπεριχωρήσεως πάντων τῶν Τριῶν Προσώπων
δυνάμει τοῦ ὁμοουσίου ἀσχέτως πρὸς τάξιν), ταῦτα οὐδόλως
λέγομεν οὐδὲ ἀνεχόμεθα.»

Διὰ τούτων ἡδύνατο συντόμως νὰ ἐξηγηθῇ ἡ προσθήκη «καὶ
ἐκ τοῦ Υἱοῦ» (*Filioque*) ἢ ἐν τοῖς τῶν Δυτικῶν Ἐκκλησιαστι-
κοῖς Βιβλίοις ἐγγεγραμμένη, ὡς ἐν τῷ Ἀρθρῷ Ε'. τῶν Ἀγγλι-
κῶν ΛΟ΄. Ἀρθρῶν, οὕτως·

«Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον» (του-
τέστιν, ἐκ τοῦ Προσώπου τοῦ Πατρὸς μόνου,) «καὶ ἐκ τοῦ
Υἱοῦ.» (τουτέστιν, ἐξ ἐκείνης τῆς Οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἣτις
ἦδη εἶναι κοινὴ καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ κατ' ἀριθμὸν μία καὶ ἡ
αὐτὴ ἐν Ἀμφοτέροις.)

Οὕτως ἤθελε δοθῇ εἰς τὰς προσβαλλομένας ταύτας λέξεις ἡ
αὐτὴ ἐρμηνεία ἣτις ἐδόθη εἰς αὐτάς ἐν ὀνόματι πάντων τῶν
Λατίνων (ἐξ ὧν πινές εἶχον ἤδη μεταχειρισθῇ αὐτάς,) παρὰ
τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Μάρτυρος κατὰ τὴν ἐβδόμην ἑκατον-
ταετηρίδα, ὅτε πρῶτον παρατηρήθησαν καὶ προσεβλήθησαν ὑπὸ
τῶν Ἀνατολικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ.

Δοξαοίαι τιρὲς παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ τμήματι τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπικρατοῦσαι
ὡς πρὸς τὸ Βάπτισμα.

Α'. Περὶ Βαπτίσματος ὑπὸ Αἰρετικῶν ἢ Σχισματικῶν
ἐπιτελουμένου.

α'. Βάπτισμα ὑπὸ αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν ἐπιτελούμενον
ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος δὲν εἶναι Βάπτισμα, καὶ
οὔτε παρέχει οὔτε δύναται νὰ παρέχῃ παλιγγενεσίαν.

β'. Ἀλλ' ὅμως ἡ Ἐκκλησία δύναται, ἐὰν θέλῃ, νὰ δεχθῇ
ὡς Βάπτισμα τὸ μὴ Βάπτισμα, καὶ ὡς ἀναγεγεννημένους τοὺς
μὴ ἀναγεγεννημένους, (τουτέστιν, ὑπὸ αἰρετικῶν βαπτισμέ-
νους,) κατὰ συγκατάθεσιν ἢ οἰκονομίαν.

γ'. Ἐκ τῶν ΠΕ'. Ἀποστολικῶν λεγομένων Κανόνων ὁ μς'.
ὁ μζ'. καὶ ὁ ξη'. (διατάττοντες νὰ Βαπτίζωνται πάντες οἱ ὑπὸ
αἰρετικῶν Βαπτισθέντες καὶ προσερχόμενοι εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν,)
οὐχὶ μόνον πρὸ τοῦ 381. Α. Χ., ἢ πρὸ τοῦ 691. Α. Χ.,
παρίστανον τοπικὴν παράδοσιν μερικῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Ἀσίᾳ
καὶ ἀλλαχόθι, ἐναντίαν πρὸς τὴν τοπικὴν παράδοσιν τῆς Ῥω-
μαϊκῆς καὶ ἄλλων Δυτικῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἦσαν ἀληθῶς
τοῦ συνεδρίου τῶν Ἀποστόλων θεσπίσματα, καὶ ἡ πηγὴ παρα-
δόσεως τοσοῦτον ἐκτεταμένης ὅσον ἦτο καὶ ἡ καθόλου Ἐκ-
κλησία.

δ'. Ὁ Ἀγ. Κυπριανός, ὁ Μάρτυς, καὶ αἱ ὑπὸ τούτου συγ-
κροτηθεῖσαι τρεῖς Σύνοδοι ἐν Καρθαγένῃ κατὰ τὴν τρίτην ἐκατον-
ταετηρίδα (255, 258 Α. Χ.) θεσπίζοντες ὅτι πάντες οἱ ὑπὸ
αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν βαπτισθέντες εἶναι ἀβάπτιστοι δὲν
ἐσθίρουν τὸ θέσπισμα τοῦτο ἐπὶ λογικοῦ ἐκ τῶν ἱερῶν Γραφῶν
συμπεράσματος ὑπὸ τοπικῆς μόνον ὑποστήριζομένου παραδό-
σεως τῶν Ἀσιανῶν καὶ ἄλλων τινῶν Ἐκκλησιῶν, ἐναντίου δὲ
πρὸς τὴν τοπικὴν παράδοσιν τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Δύσεως, ἀλλ'

ἐπὶ τοῦ ἀναλλοιώτου νόμου τοῦ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων αὐτῶν τεθειμένου ἐν τοῖς ἑαυτῶν Κανόσι, καὶ ἐπὶ τῆς ὁμοειδοῦς ἀνέκαθεν καὶ καθολικῆς παραδόσεως τῆς Δυτικῆς οὐχ ἥσσον ἢ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

ε'. 'Ο η'. Κανὼν τῆς Πρώτης καὶ ὁ ζ' τῆς Δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὀρίζοντες ἵνα αἰρετικοὶ ἐξ διαφόρων αἱρέσεων, δηλαδὴ Ἀρειανοὶ, Μακεδονιανοὶ, Σχεβατιανοὶ, Ναυατιανοὶ, Τεσσαρεσκιδεκατῆται, καὶ Ἀπολλιναρισταὶ γίνωνται δεκτοὶ μετὰ τοῦ Βαπτίσματος τῶν ὅταν προσέρχωνται εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν, οὔτε ἀνέτρεπον οὔτ' ἐδύναντο ν' ἀνατρέψωσι τῶν Ἀποστόλων αὐτῶν τὸ θέσπισμα ὅτι καὶ οὗτοι καὶ πάντες οἱ ἄλλοι αἰρετικοὶ εἶναι ἀναγκάως ἀβάπτιστοι, καὶ οὐχὶ ἀναγεγεννημένοι, καὶ ἔχουσι χρεῖαν Βαπτίσματος· οὐδ' ἀμεταβλήτως ἡρμήνευον καὶ περιώριζον τὴν ἐφαρμογὴν τῶν Κανόνων μς', μζ', μη', τῶν Ἀποστόλων οὕτως, ὥστε εἰς τὸ μέλλον τὸ μὲν Βάπτισμα τῶν τοιούτων αἰρετικῶν ὅποιοι ἦσαν οἱ προειρημένοι (ἐκείνων δηλαδὴ, οἵτινες καίτοι παράλογα δοξάζοντες περὶ τῆς Ἀγ. Τριάδος διεφύλαττον ἐν τῷ Βαπτίσματι τὴν ἐξωτερικὴν Ἐπίκλησιν τῶν τριῶν Προσώπων καὶ τὰς συνήθεις τρεῖς Καταδύσεις,) νὰ ᾖναι δεκτόν, τὸ δὲ πασῶν τῶν ἄλλων τῶν τότε γνωστῶν αἱρέσεων νὰ θεωρῆται ὡς ἄκυρον· ἀλλὰ μᾶλλον εἰσήγαγον, χάριν τῶν προειρημένων ἐκείνων ἐξ αἱρέσεων οὐδεμιᾶς δ' ἄλλης, ἑκτακτόν τινα καὶ ἐξαιρετικὴν οἰκονομίαν ἢ συγκατάθεσιν ἐναντίαν πρὸς τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὸν νόμον τῆς Ἐκκλησίας εἴτ' ἐν Ῥώμῃ εἴτ' ἐν Ἀσίᾳ, καὶ οὐχὶ ἀναγκάως τηρητέον ὡς παράδειγμα· καὶ τοῦτο ἕνεκα λόγων προσκαίρων εὐχερείας, κινδύνου, ἢ ἀνάγκης.

ς'. 'Ενῷ δὲ ὁ ζ'. Κανὼν τῆς Δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐξακολουθεῖ οὕτως· « Εὐνομιανοὺς μέντοι τοὺς εἰς μίαν Κατάδυσιν Βαπτιζομένους, » (δηλαδὴ, εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ,) « καὶ Μοντανιστάς, καὶ Σαβελλιανούς τοὺς υἱοπατορίαν διδάσκοντας, » ['Ο ιθ'. Κανὼν τῆς Α'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου προστάττει τὸ αὐτὸ περὶ τῶν Παυλιανιστῶν·] « κτλ. καὶ

τάς ἄλλας πάσας αἱρέσεις, ἐπειδὴ πολλοὶ εἰσιν ἐνταῦθα, μάλιστα οἱ ἀπὸ τῆς Γαλατῶν χώρας ὁρμώμενοι, πάντας ὡς Ἕλληνας Βαπτίζομεν· ἢ τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος τοῦ Κανόνος δὲν πρέπει νὰ ἐννοῇται μόνον περὶ τῶν ἄλλων πασῶν αἱρέσεων ὅσαι ἦσαν τότε γνωσταὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν τόποις, καὶ διέφερον ἀπὸ τῶν προειρημένων ἐξ αἱρέσεων κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν διετήρουν ὡς ἐκεῖναι ἐν τῇ Βαπτίσει τὴν ἐξωτερικὴν Ἐπίκλησιν τῶν Τριῶν Προσώπων καὶ τὰς συνήθεις τρεῖς Καταδύσεις· ἀλλ' αἱ λέξεις « τὰς ἄλλας πάσας αἱρέσεις Βαπτίζομεν » πρέπει νὰ λαμβάνωνται κατὰ γράμμα καὶ κατὰ τὴν πλατυτάτην σημασίαν των, ὡς καὶ τὴν προϋπάρχουσαν ἀρχὴν καὶ συνήθειαν μαρτυροῦσαι τῆς ὅλης Ἐκκλησίας οὐχ ἦσσαν τῆς Δυτικῆς ἢ τῆς Ἀνατολικῆς, καὶ τὴν αὐτὴν εἰς τὸ μέλλον ἐπιβεβαιοῦσαι ὡς πρὸς πάσας τὰς ἐνδεχομένας νὰ ἀναφυῶσιν αἱρέσεις καθ' οἷονδῆποτε χρόνον καὶ καθ' οἷονδῆποτε τόπον.

ς'. Οἱ Κανόνες τῆς ἐν Τρούλλῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγκροτηθείσης Συνόδου 691. Α. Χ., τῆς κοινῶς καλουμένης Πενθέκτης, ἥτοι Ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς, (ὡς συνεχοῦς θεωρουμένης πρὸς τὴν κυρίως Ἑκτὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τοῦ 680 Α. Χ.) ἔχουσιν ἀληθῶς ἅπαντες οἰκουμενικὴν αὐθεντίαν, καὶ ὑποχρεοῦσιν οὐχ ἦσσαν τὴν Ῥωμικὴν καὶ Δυτικὴν ἢ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

η'. Ο ὁ β'. Κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου διατάττων οὕτως· « Ἐδοξε καὶ τοῦτο τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ Συνόδῳ κάλλιστα τε καὶ σπουδαιότατα ὥστε μένειν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν βεβαίους καὶ ἀσφαλεῖς, πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρειάν παθόντων, τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων δεχθέντας καὶ κυρωθέντας, ἀλλὰ μὴν καὶ παραδοθέντας ἡμῖν ὀνόματι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ΠΕ'. Κανόνας· » ἀναγνωρίζει τοὺς Κανόνας μς'. κζ'. ξή. τῆς συλλογῆς ἐκείνης ὡς τῶν Ἀποστόλων αὐτῶν θεσπίσματα, καὶ καθολικῶς ὑποχρεωτικούς· καὶ ἂν τοῦτο δὲν εἶχε πρότερον οὕτως, ἤθελε δώσει ἕκτοτε τοῦλάχιστον εἰς αὐτοὺς τοιαύ-

την καθολικὴν ἰσχὺν ἣτις ἤθελεν ἀνατρέψει πᾶσιν ἐναντίαν το-
πικὴν συνήθειαν ἢ παράδοσιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἢ ἄλλης Δυτικῆς
Ἐκκλησίας.

θ'. Ὁμοίως δὲ ὁ αὐτὸς Κανὼν β'. τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου,
δεχόμενος τοὺς Κανόνας εἰδικῶν τινῶν Πατέρων, ὡς τῶν Ἀγίων
« Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, Πέτρου Ἀλεξανδρείας, Γρηγορίου τοῦ
Νεοκαισαρείας τοῦ Θαυματουργοῦ, Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου,
Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου Νύσσης, Γρηγορίου τοῦ
Θεολόγου, Ἀμφιλοχίου τοῦ Ἰκονίου, Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας,
καὶ Γεωναδίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως· ἐπὶ μὲν καὶ τὸν ὑπὸ
Κυπριανοῦ γενομένου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀφρῶν χώρας καὶ
Μάρτυρος καὶ τῆς κατ' αὐτὸν Συνόδου ἐκδοθέντα Κανόνα, ὅς ἐν
τοῖς τῶν προειρημένων Προέδρων τόποις καὶ μόνον κατὰ τὸ πα-
ραδοθὲν αὐτοῖς ἔθος ἐκράτησεν, » ἐπεκύρωσε τὸ δόγμα τὸ περὶ
τῆς ἐμφύτου καὶ ἀναγκαίας ἀκυρότητος πάντων τῶν Βαπτι-
σμάτων τῶν ὑπὸ αἰρετικῶν γενομένων, καὶ τὸ ἔθος τοῦ ἀναβα-
πτίζειν πάντας τοὺς τοιοῦτους (πλὴν τινῶν ῥητῶν περιπτώσεων
καθ' ἃς ὠρίσθη νὰ γένηται οἰκονομία,) ὡς ὑποχρεωτικὰ ἐπὶ
σύμπασαν τὴν Ἐκκλησίαν, οὐχ ἥσσαν Ῥωμαϊκὴν καὶ Δυτικὴν ἢ
Ἀνατολικὴν, καὶ ἂν ὑπῆρχε πρότερον οἰαδήποτε συνήθεια ἐναν-
τία ἢ παράδοσις.

ι'. Ὡς πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν καὶ Δυτικὸν ἔθος τοῦ δέχεσθαι
αἰρετικούς καὶ σχισματικούς ἐν γένει (μεθ' ὠρισμένων τινῶν
ἐξαιρέσεων,) διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς, ἄνευ ἀναβαπτίσεως
(ἐναντίον πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Ἀγίου Κυπριανοῦ καὶ τῶν κατ'
αὐτὸν τριῶν Ἀφρικανῶν Συνόδων, καὶ πρὸς τὴν παράδοσιν τῶν
Ἀσιανῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τὴν γνώμην τῆς ὑπὸ τοῦ Φιρμιλιανοῦ
ἐν Ἰκονίῳ συγκροτηθείσης Συνόδου, 258. Α. Χ) ἡ γνώμη ὅτι
τὸ ἔθος τοῦτο ἐστηρίζετο μόνον ἐπὶ ἐξαιρετικῆς τιнос οἰκονομίας
δικαιολογεῖται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, καὶ ὑπὸ τῆς
ὁμολογίας τῶν Λατίνων αὐτῶν· καὶ αὕτη ἐκφρασθεῖσα ὑπὸ τοῦ
Ἀγίου Βασιλείου ἐν τῷ α. τῶν ἑαυτοῦ Κανόνων, οἰκουμενικῶ
γενομένῳ ὡς ὑπὸ τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου παραδεχθέντι, κατέ-

στη ἀπὸ τοῦ 691. Α. Χ. ἡ γνώμη συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας Δυτικῆς οὐχ ἤπτον ἢ Ἀνατολικῆς.

ιβ'. Καὶ ἂν ὁ ιε'. Κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου μετὰ τὴν μνείαν καὶ ἐπικύρωσιν τοῦ ιθ'. Κανόνος τῆς Πρώτης καὶ τοῦ ζ'. τῆς Δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου (κατὰ τὴν προεξηγηθεῖσαν ἀνωτέρω ἐννοιαν ὑπὸ τοὺς παραγράφους ε. καὶ ς'.) φαίνεται ὅτι ἐπεκτείνει τὸν ἀριθμὸν τῶν αἱρέσεων ἐκείνων τῶν ὁποίων τὸ Βάπτισμα ὠρίσθη νὰ συγχωρῇται ἄνευ ἀναβαπτίσεως, πρέπει καὶ τοῦτο νὰ θεωρῇται ὅτι ἔγεινε κατὰ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἐιδι-
κῆς τινος ἐξαιρετικῆς οἰκονομίας, ἐναντίας πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ οἰκουμενικοῦ νόμου.

ιζ'. Οἱ Κανόνες ν'. καὶ ζς'. τῆς ἐν Καρθαγένῃ συγκροτηθείσης Συνόδου 418, 419. Α. Χ., ὀρίζοντες τὰ ὑπὸ τῶν Δω-
νατιστῶν αἰρετικῶν βαπτισθέντα παῖδια ἀτάξει ἀρχαίᾳ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἀναδεχθῆναι » καὶ οἱ Κανόνες οβ'. καὶ οζ'. τῆς αὐτῆς Συνόδου συγχωροῦντες τὴν παραδοχὴν τῶν Δωνατιστῶν Κληρικῶν ἐν Ἀφρικῇ μετὰ τῶν ἱερατικῶν Βαθμῶν των, καὶ οὕτως ὑπεμφαίνοντες ὡσαύτως καὶ τοῦ Βαπτίσματος αὐτῶν συγχώρησιν, πρέπει νὰ ἐννοῶνται ὡς συγχωροῦντες τὴν παραδοχὴν τοιούτων παιδίων καὶ τοιούτων Κληρικῶν ἄνευ Βαπτίσματος κατ' ἐιδικὴν μόνον οἰκονομίαν ἢ, ἐὰν ἡ ἐν Καρθαγένῃ αὕτη Σύνοδος ἐνόει ἄλλως πως, καὶ αἱ ἀποφάσεις τοῦ Ἁγίου Κυπριανοῦ καὶ τῶν Συνόδων αὐτοῦ ἠκυρώθησαν τότε, ὡς λέγεται ὑπὸ τινων, ἐν Ἀφρικῇ, αὕτη ὅμως ἦτον ἡ ἐννοια καθ' ἣν μόνον ἡ ἐν Τρούλλῳ συγκροτηθεῖσα Σύνοδος τῷ 691 Α. Χ. ἐπε-
κύρωσε τοὺς Κανόνας τούτους, καὶ παρέσχεν εἰς αὐτοὺς οἰκουμε-
νικὴν αὐθεντίαν, «αἰχμαλωτίζουσα» καὶ τούτους, ὥς τινες ἄλλους, πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Χριστοῦ.

ιγ'. Ἡ ἑβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν τῷ α. αὐτῆς Κα-
νόνοι ἀνεγνώρισε καὶ ἐπεκύρωσεν ὡς Οἰκουμενικοὺς τοὺς Κανόνας τῶν Ἀποστόλων καὶ τοὺς τῆς ἐν Τρούλλῳ συγκροτηθείσης Συ-
νόδου 691 τῷ Α. Χ., καὶ πρὸς τούτοις πάντα ὅσα ῥητῶς ἢ ἐκ
πλαγίου ἡ ἐν Τρούλλῳ Σύνοδος ἐπεκύρωσεν. Ὅθεν καὶ διὰ τὸν

λόγον τοῦτον ἡ Ῥωμαϊκὴ καὶ ἄλλαι Λυτικαὶ Ἐκκλησίαι, δεχθεῖσαι τὴν Ἐβδόμην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὥφειλον νὰ δεχθῶσι καὶ νὰ κατακολουθῶσι τὴν Ἀποστολικὴν ταύτην παράδοσιν καὶ ἀπόφασιν, ὅτι τὸ ὑπὸ αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν ἐπιτελούμενον Βάπτισμα εἶναι οὐσιωδῶς ἄκυρον, καὶ ὅτι οἱ οὕτως ἀβαπτίστως Βαπτισθέντες ἔχουσι χρεῖαν νὰ Βαπτισθῶσιν ὑπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Β'. Περὶ Βαπτίσματος ὑπὸ Διακόνων ἢ λαϊκῶν ἐπιτελουμένου.

ιδ'. Καθὼς δὲν δύναται λαϊκὸς νὰ προσφέρῃ, ἢ νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίας, ἢ νὰ χειροτονῇ, ἢ νὰ ποιῇ τὸ ἅγιον Μῦρον, οὕτως οὐδὲ νὰ Βαπτίσῃ δύναται· οὐδὲ εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Ἐπίσκοποι· οἱ διάδοχοι αὐτῶν, καθὼς θεόθεν διδαχθέντες ἐπεφύλαττον μὲν εἰς ἑαυτοὺς τὴν τοῦ χειροτονεῖν ἐξουσίαν, καὶ τὴν τοῦ ποιεῖν τὸ ἅγιον Μῦρον, μετέδιδον δὲ καὶ πρὸς τοὺς Πρεσβυτέρους τὴν δύναμιν τοῦ προσφέρειν, καὶ τοῦ δέειν καὶ λύειν, οὕτως ἠδύναντο νὰ μεταδίδωσι καὶ μετέδιδον οὐχὶ μόνον πρὸς τοὺς Πρεσβυτέρους ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους Κληρικοὺς, καὶ πρὸς τοὺς λαϊκοὺς αὐτοὺς, τὴν ἐξουσίαν τοῦ νὰ Βαπτίσωσιν ὡς βοηθοὶ ἑαυτῶν, ὅσάκις ὑπῆρχε χρεῖα τοιαύτης βοηθείας.

ιε'. Βάπτισμα τελούμενον μεθ' ὕδατος μὴ ἁγιασθέντος ὑπὸ ἱερέως καὶ μεταστοιχειωθέντος εἰς τὸ ἐκ τῆς κεντηθείσης πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ ρεῦσαν ὕδωρ δὲν εἶναι Βάπτισμα, (πλὴν ἐὰν ᾖ ὁμοιον πρὸς τὸ τοῦ Προδρόμου, συνιστάμενον ἐξ ὕδατος μόνον,) οὐδὲ παρέχει παλιγγενεσίαν.

ις'. Βάπτισμα μεθ' ὕδατος, εἰς ὃ δὲν ἐχύθη ὑπὸ ἱερέως ἔλαιον σταυροειδῶς, δὲν εἶναι Βάπτισμα, οὐδὲ παρέχει παλιγγενεσίαν.

ιζ'. Οἱ Κανόνες κς'. καὶ κζ'. τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου, οἵτινες ἔχουσιν οἰκουμενικὸν κύρος, καὶ ἄλλοι παρόμοιοι Κανόνες ἀνατιθέντες τὴν ἐξουσίαν τοῦ Βαπτίζειν εἰς Ἐπισκόπους μόνον.

νον καὶ Πρεσβυτέρους δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶνται μόνον περὶ τῆς συνήθους δημοσίας ιεροπραξίας τοῦ Βαπτίσματος καθ' ὅλην τὴν κανονικὴν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην καὶ πεπιληπτικωτάτην ἐννοιαν, καθ' ἣν πάντα τὰ ἄλλα βαπτίσματα τὰ ὑπὸ Διακόνων ἢ ἄλλων τελούμενα διακηρύττονται ὅτι οὐδόλως εἶναι Βαπτίσματα, οὐδὲ παρέχουσι παλιγγενεσίαν.

ιγ'. Ἐπειδὴ τὸ ὑπὸ λαϊκῶν τελούμενον Βάπτισμα διεδηλώθη διὰ τῶν Κανόνων μζ'. καὶ ξή. τῶν Ἀποστόλων καὶ διὰ τοῦ πρώτου Κανόνος τοῦ Ἀγίου Βασιλείου (Οἰκουμενικοῦ διαταθέντος ὑπὸ τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου,) καθὼς προσέτι καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀγ. Διονυσίου τοῦ Ἀλεξανδρείας, [καὶ διὰ τοῦ κδ'. Κανόνος Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ,] ὅτι δὲν εἶναι ἀληθῶς Βάπτισμα, αὕτη εἶναι ἡ ἀναλλοίωτος παράδοσις καὶ νόμος συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὣν οὐδεμίαν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἰσχὺν οὔτε γινῶμαι μερικῶν Πατέρων, οὔτ' ἐναντία τις παράδοσις ἢ συνήθεια τῆς Λατινικῆς ἢ τοι Αὐτικῆς Ἐκκλησίας.

ιθ'. Ἄν καὶ οἱ προειρημένοι Κανόνες καὶ ὁ κς'. καὶ ὁ κζ'. Κανὼν τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου, οἱ μόνον τὸ ὑπὸ Ἐπισκόπου ἢ Πρεσβυτέρου ἐπιτελούμενον Βάπτισμα δεχόμενοι ὡς ἔγκυρον, ἐνδέχεται νὰ ἐμετριάσθωσιν καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ αὐτῇ διὰ τοπικῶν τινῶν Κανόνων συγχωρούντων καὶ εἰς Διακόνους ἐν καιρῷ ἀνάγκης νὰ Βαπτίζωσι· καὶ ἂν προσέτι ἡ συνήθεια καὶ ἡ παράδοσις τῆς Δύσεως ἐνδέχεται νὰ ἐπέτρεψαν εἰς Διακόνους νὰ Βαπτίζωσι καὶ δημοσίᾳ ἔτι ἐν ἀπουσίᾳ Πρεσβυτέρου· πάλιν ὅμως τοιαύτη μετρίχσις δὲν πρέπει νὰ ἐννοῇται ὡς ἄδεια πρὸς Διακόνους νὰ ἐπιτελῶσι νομίμως ὅ,τι καὶ ἂν ἀνευ ἀδείας παρὰ νόμῳ ἐπετελεῖτο πάλιν ἤθελεν εἶναι Βάπτισμα, ἀλλὰ μάλλον ὡς οἰκονομία ἐξαιρετικὴ ἐπιτρέπουσα εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπιτελῶσι, καὶ λαμβάνουσα ὡς Βάπτισμα ἀφοῦ ἐπιτελεσθῇ, τὸ κατ' ἀκρίβειαν καὶ καθ' ἑαυτὸ οὐδόλως ὄν Βάπτισμα.

κ'. Ὅ,τιδὴποτε δὲ καὶ ἂν δοξάζῃ τις περὶ Διακόνων, πρὸς λαϊκοὺς ὅμως οὐδ' ἡ Οἰκουμενικὴ αὕτη Ἐκκλησία μετὰ τοὺς

Ἀποστόλους οὐτ' ἡδύνατο νὰ ἐκτείνῃ οὐτ' ἐξέτεινε τὴν ἄδειαν τοῦ Βαπτίζειν, πλὴν κατὰ τοιαύτην τινὰ οἰκονομίαν· καὶ ἐὰν ἡ παράδοσις καὶ ἡ συνήθεια τῆς Ῥωμαϊκῆς ἢ ἄλλης τινὸς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπέτρεπον τὴν τοιαύτην ἄδειαν ἀπολύτως, τὰ οὕτως ὑπὸ λαϊκῶν ἐπιτελούμενα Βαπτίσματα ἦσαν ἀναγκαιῶς οὐδὲν, καὶ ἡδύνατο κατ' ὀρθὸν λόγον οἱ οὕτω Βαπτισθέντες νὰ ἀναβαπτίζονται.

κἀ. Ἄν καὶ ἀπαντῶνται τοιαῦτα περικοπαὶ οἷαι ἡ ἐπομένη Τερτυλλιανοῦ· «*Dandi quidem Baptismum habet jus summus sacerdos, qui est Episcopus. dehinc Presbyteri et Diaconi, non tamen sine Episcopi auctoritate Alioquin etiam laicis jus est, (quod enim ex aequo accipitur ex aequo dari potest,) quum urget circumstantia periclitantis; etc.*» (*De Baptismo, cap. 17.*) καὶ τοιοῦτοι Κανόνες ὡς οἱ ἐπόμενοι Νικηφόρου τοῦ Ὁμολογητοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, (Α. Χ. 815.) «Κατὰ ἀνάγκην καὶ μοναχὸς ἰδιώτης καὶ ἀνίερος Βαπτίζει παιδίον, ὁμοίως καὶ Διάκονος» καὶ «Τὰ ἀβάπτιστα νήπια, ὅταν δὲν ἦναι παρὼν ἱερεὺς, πρέπει νὰ τὰ Βαπτίξῃ ὅποιος τύχη, καὶν καὶ ὁ ἴδιος πατὴρ αὐτῶν, ἢ ἄλλος οἰοσδήποτε ἄνθρωπος, μόνον νὰ ἦναι Χριστιανός, καὶ δὲν ἀμαρτάνει» τὰ τοιαῦτα ὅμως δὲν παριστάνουσι τὴν γενικὴν παράδοσιν καὶ συνήθειαν τῆς Δυτικῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τὴν ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα, ἀλλ' εἶναι ἢ ἀπλῶς ἐσφαλμένοι, (καὶ διὰ τοῦτο ἴσως οἱ δύο ἐκεῖνοι Κανόνες τοῦ Νικηφόρου παρελείφθησαν ἐκ τῶν ὑστερωτέρων χειρογράφων τοῦ Ἁγίου Ὁρους,) ἢ, ἄλλως, πρέπει νὰ ἐννοῶνται ὡς κατ' οἰκονομίαν μόνον συγχωροῦσαι ἱεροπραξίαν Βαπτίσματος τὸ ὅποιον καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶναι Βάπτισμα, καὶ ἂν τὸ οὕτω Βαπτισθὲν ζήσῃ, πρέπει πάλιν νὰ Βαπτισθῇ.

κβ'. Καὶ ὑποτεθέντος ὅτι τὰ ὑπὸ Διακόνων καὶ λαϊκῶν ἐπιτελούμενα Βαπτίσματα κατ' ἄδειαν τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν ἔγκυρα, καὶ διὰ τοῦτο οὐχὶ δευτερούμενα, πάλιν ὅμως τὸ ὑπὸ

Διακόνων ἢ λαϊκῶν ἀπρεπῶς ἐπιτελούμενον Βάπτισμα χωρὶς τοιαύτης ἀδείας τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς μάλιστα, οὐχὶ μόνον ὑποβάλλει εἰς τιμωρίαν τοὺς οὕτως ἀπρεπῶς Βαπτίζοντας, ἀλλ' εἶναι καὶ καθ' ἑαυτὸ ὅλως ἄκυρον καὶ οὐδέν, καὶ οὔτε δύναται οὔτε πρέπει νὰ γίνηται δεκτὸν παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πάντες οἱ οὕτω Βαπτισθέντες ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ Βαπτισθῶσιν.

κγ'. Ἐπειδὴ Διάκονοι καὶ λαϊκοὶ εἶναι οὐσιωδῶς ἀνίκανοι νὰ ἱερουργήσωσι τὸ μυστικὸν Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἤθελεν εἶναι ἀνοσιούργημα τὸ νὰ μιμηθῶσι τὴν ἱερουργίαν, καὶ νὰ δώσωσι πρὸς ἀποθνήσκοντα Εὐχαριστίαν ἥτις δὲν ἤθελεν εἶναι Εὐχαριστία ὅτε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὑρεθῇ ἱερεὺς ἢ ἐνθέτριως ἡγιασμένη Εὐχαριστία. Ἀλλ', ἂν καὶ εἶναι ἐπίσης ἀνίκανοι νὰ Βαπτίζωσιν οἱ Διάκονοι καὶ οἱ λαϊκοί, εἶναι ὅμως ἔθος εὐσεβὲς καὶ συγγνωστὸν νὰ μιμηθῶσι τὴν ἱεροπραξίαν τοῦ Βαπτίσματος, καὶ νὰ Βαπτίσωσιν ἀβαπτίστως τοὺς ἐν κινδύνῳ θανάτου καιμένους, ὅταν ἦναι ἀδύνατον νὰ εὑρεθῇ ἱερεὺς. Καὶ ὑπὲρ τῶν οὕτω Βαπτισθέντων, ἐὰν ἀποθάνωσι, δύνανται νὰ γίνωνται μνημόσυνα καὶ Λειτουργίαι, καθὼς ἐὰν ἦσαν ἀληθῶς Βεβαπτισμένοι· ἀλλ' ἐὰν ἀναλάβωσι, πρέπει νὰ Βαπτισθῶσιν, οὐχὶ ἐξ ὑποθέσεως, (ἵνα θεραπευθῇ ἀμφιβολία τις ἐγερθεῖσα ἰσως,) ἀλλ' ἀπολύτως, ἀφοῦ τὸ πρότερον αὐτῶν Βάπτισμα εἶναι διακηρυγμένον ἀνεκδοκίμως ὡς μηδόλως παρέχον παλιγγενεσίαν.

Γ'. Περὶ Βαπτίσματος ἄλλως ἐπιτελουμένου παρὰ διὰ τριττῆς Καταδύσεως.

κδ'. Βάπτισμα ἐπιτελούμενον διὰ μιᾶς μόνον Καταδύσεως, ἢ δι' Ἐπιχύσεως, ἢ διὰ ῥαντισμοῦ, ἢ καθ' οἷονδῆποτε ἄλλον τρόπον παρὰ διὰ τριττῆς Καταδύσεως, καὶ ἂν εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ ὕδωρ ἤγγιζε τὸν βαπτισθέντα, καὶ ὅτι τὰ Τρία Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐξωτερικῶς τοῦλάχιστον, ὀρθῶς ἐπεκλήθησαν, δὲν εἶναι Βάπτισμα, οὐδὲ παρέχει τὴν χάριν τῆς παλιγγενεσίας. κε'. Τοιαῦτα Βαπτίσματα ὅποια τὰ προειρημένα, καίτοι

οὐχὶ Βαπτίσματα καθ' ἑαυτὰ ὄντα, ὅμως ἐν περιπτώσει ἀνάγκης συγχωρουμένης ὡς τοιαύτης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἢ κατ' οἰκονομίαν ἢ συγκατάθεσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, δύνανται νὰ συγχωρῶνται ὡς ἐὰν ἀληθῶς ἦσαν Βαπτίσματα· καὶ ὅταν οὕτω συγχωρηθῶσι δύνανται νὰ ὑπολαμβάνωνται ὅτι παρέσχον τῆς παλιγγενεσίας τὴν χάριν.

κς'. Ἄν καὶ ἐνδέχεται νὰ ᾖ αἰσθητὴς περὶ πάντων τῶν ἄλλων Μυστηρίων ὅτι ἡ ὑπαρξὶς αὐτῶν δὲν ἐξήρτηται ἐξ οἰασδήποτε θελήσεως ἢ διακρίσεως τῆς Ἐκκλησίας, οὐδ' ἐξ οἰασδήποτε ἀναγνωρίσεως ἀνάγκης τινός, ἢ οἰκονομίας, ἢ συγκαταθέσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς παρουσίας πραγμάτων τινῶν ὑπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ διατάξεως ἀπαιτουμένων, ἀλλ' ὅμως περὶ μόνου τούτου τοῦ Μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος δὲν ἔχει οὕτως τὸ πρᾶγμα. Οὕτω, λόγου χάριν, ἐπειδὴ ἄρτος καὶ οἶνος καὶ ἱερεὺς, καὶ προφανὴς ἡ ὑπονοουμένη ἐπίκλησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἶναι κατὰ τὴν θείαν διάταξιν ἀναγκαῖα ἵνα ἱεουργηθῇ τὸ μυστικὸν Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἐὰν τι τούτων ἐλλείπῃ, οὐδὲ ἡ σύμπασα Ἐκκλησία ἔχει ἐξουσίαν ἐφ' οἰαδήποτε δικαιολογίᾳ ἀνάγκης ἢ οἰκονομίας ἢ νὰ ποιήσῃ ἢ νὰ θεωρήσῃ ὡς τοῦ Χριστοῦ Σῶμα καὶ Αἷμα τὸ μὴ ὂν ἀληθῶς τοιοῦτον· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος, ἂν καὶ ἡ Κατάδυσις καὶ ἡ τριττὴ Κατάδυσις εἶναι κατὰ τὴν θείαν διάταξιν ἀναγκαῖα ἵνα δοθῇ τῆς παλιγγενεσίας ἡ χάρις, δύναται ὅμως ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἂν ἐλλείπωσιν αἱ ἱεροπραξίαι αὗται, ἐπὶ λόγῳ ἀνάγκης ἢ οἰκονομίας, νὰ ποιήσῃ Βάπτισμα ἢ νὰ θεωρήσῃ ὡς Βάπτισμα τὸ μὴ ἀληθῶς ὂν τοιοῦτον.

κζ'. Ἐνῶ ὁ ὅρισμός ἡ, ὡς οἱ σχολαστικοὶ λέγουσιν, ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος πάντων τῶν ἄλλων Μυστηρίων εἶναι στερεὰ καὶ ἀμετάβλητα, ὁ τοῦ Βαπτίσματος μόνου ὅρισμός εἶναι διττός καὶ μεταβλητός, καθότι ἡ ὕλη αὐτοῦ πρῶτον μὲν εἶναι κυρίως καὶ ἀπολύτως τριττὴ Κατάδυσις, (ὅταν δηλαδὴ δὲν εὐδοκῇ ἡ Ἐκκλησία, ἢ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, νὰ ἐπιτρέψῃ ἐξαίρεσιν τινα,) δεύτερον δέ, εἶναι ἐξαιρετικῶς (ὅταν δηλαδὴ εὐδοκῇ ἡ Ἐκκλη-

σία νὰ ἐπιτρέψῃ δικαιολογίαν ἀνάγκης ἢ οἰκονομίας,) μία ἢ τρεῖς Ἐπιχύσεις ἢ Ῥατίσεις.

κη'. Ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν λεγομένων Κανόνων ὁ μθ'. καὶ ὁ ν'. εἶναι ἀληθῶς νόμοι ὑπὲρ αὐτῶν τῶν δώδεκα Ἀποστόλων θεσπισθέντες, καὶ ὑποχρεοῦσιν ἀνέκαθεν ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν· ἐκτὸς δὲ τούτου, καὶ ἂν ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἢ ἐν Τρούλλῃ συγκροτηθεῖσα Σύνοδος τῷ 691 Α. Χ. παραδεχθεῖσα αὐτοὺς, γενομένη καὶ αὕτῃ δεκτῇ παρὰ τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἤθελε δώσει καὶ οὕτως εἰς αὐτοὺς Οἰκουμενικὴν αὐθεντίαν. Καὶ οἱ Κανόνες οὗτοι διατάττοντες αἰετὶς Ἐπίσκοπος ἢ Πρεσβύτερος μὴ Βαπτίσει εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, κλ. ἢ ἢ αἰ μὴ τρία βαπτίσματα μιᾶς μυστήσεως ἐπιτελέσῃ, ἀλλὰ ἓν βάπτισμα, τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διδόμενον, καθαιρείσθω· ἢ ἐμφαίνουσιν ὅτι πᾶν Βάπτισμα οἰονδήποτε ἐπιτελούμενον καθ' οἰονδήποτε χρόνον ἄλλως παρὰ διὰ Καταδύσεως, καὶ τριττῆς Καταδύσεως, καὶ ἂν τὰ Τρία Πρόσωπα ὀρθῶς ἐπικαλῶνται, καὶ τὸ Βάπτισμα δὲν ὁμοιάζῃ πρὸς τὸ τῶν παλαιότερων αἰρετικῶν τὸ αἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου μόνον διδόμενον, ἢ εἶναι ἀναγκαιῶς ὅλως ἄκυρον καὶ οὐδέν.

κθ'. Ὁ ξ'. Κανὼν τῆς Δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου διατάττων ἵνα τὰ Βαπτίσματα τῶν Εὐνομιανῶν, οἵτινες ἀλλότριοι τῆς Ἐκκλησίας ὄντες καὶ δοξάζοντες αἰρετικὰς δοξασίας περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀπερρίπτον (καὶ τὴν ἐπίκλησιν τῶν Τριῶν Προσώπων καὶ) τὴν τριττὴν Κατάδυσιν, καὶ ἐβάπτιζον διὰ μιᾶς Καταδύσεως εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, εἰκονίζοντες τὴν πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐναντίωσίν των, θεωρῶνται ὡς ἄκυρα καὶ μηδὲν, διέταττε καθ' ὑποδήλωσιν ἵνα καὶ τὰ Βαπτίσματα ἐκείνων, οἵτινες ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ὄντες, καὶ ὀρθῶς περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος φρονοῦντες, καὶ ὀρθῶς ἐπικαλούμενοι τὰ Τρία Πρόσωπα, καὶ μὴ ἀπερρίπτοντες τὴν τριττὴν Κατάδυσιν, ἤθελόν ποτε Βαπτίσει διὰ μιᾶς Καταδύσεως οὐχὶ αἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἵνα εἰκονίσωσι τὴν ἐνότητα τῆς Θεῆς Οὐσίας κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἐκείνων

τῶν ἐκ τῆς χρήσεως τριῶν κεχωρισμένων Καταδύσεων συμπε-
ραινόντων τρεῖς κεχωρισμένας οὐσίας, θεωρῶνται καὶ ταῦτα
ἐπίσης ὡς ὅλως ἄκυρα καὶ μηδέν.

λ'. Ὁ αὐτὸς Κανὼν συγχωρῶν τὸ Βάπτισμα ἐπὶ Αἱρέ-
σεων αἵτινες, καίτοι κρατοῦσαι τὴν ἐξωτερικὴν Ἐπίκλησιν τῶν
Τριῶν Προσώπων καὶ τὰς πρὸς ταῦτα ἀντιστοιχοῦσας συνήθει-
ας τρεῖς Καταδύσεις, δὲν ἐδόξαζον ὁμῶς ὀρθῶς περὶ τῆς Ἁγίας Τρι-
άδος, οὐδόλως ἀφῆκεν ἐλευθέραν τὴν Ἐκκλησίαν τῶν μετὰ ταῦτα
αἰώνων νὰ συγχωρῇ τὸ Βάπτισμά τινων ἐκ τῶν ἐαυτῆς Ἐπι-
σκοπῶν οἵτινες καίτοι ὀρθῶς μεταχειριζόμενοι τὴν ἐξωτερικὴν
Ἐπίκλησιν τῶν Τριῶν Προσώπων, καὶ ἐσωτερικῶς κρατοῦντες
τὴν ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς ταύτην ὀρθόδοξον πίστιν, παρημέ-
λουν ὁμῶς τὸν συνήθη τύπον τῶν τριῶν Καταδύσεων, καὶ ἐβά-
πτιζον ἢ διὰ μιᾶς Καταδύσεως, ἢ διὰ τριττῆς Ἐπιχύσεως, ἢ
διὰ ῥαντισμοῦ.

λβ'. Ἄν καὶ ὁ Πάπας Γρηγόριος ὁ Μέγας, ὁ καὶ ἐπικαλού-
μενος Διάλογος, ὅστις ἀκμάσας πολὺ ὕστερον τῆς Δευτέρας Οἰ-
κουμενικῆς Συνόδου δὲν ἠγνόει τὰ θεσπίσματα αὐτῆς, (οὐδὲ τὸν
μθ'. καὶ τὸν ν'. τῶν Ἀποστολικῶν λεγομένων Κανόνων,) ὑπε-
λάμβανεν ὅτι αἱ δύο περιπτώσεις αἱ ἐν τῷ προηγουμένῳ ἐσχάτῳ
ἀριθμῷ ἀντιπαράβληθεῖσαι ἦσαν ὅλως διακεκριμέναι, καὶ ἐπο-
μένως ὅτι ὁ ζ'. Κανὼν τῆς Δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ
ὁ ν'. τῶν λεγομένων Ἀποστολικῶν ἦσαν ἀνεφάρμοστοι ἐπὶ Βα-
πτισμάτων διὰ μιᾶς Καταδύσεως ὅποια ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του
ἐτελοῦντο ἐν Ἰσπανίᾳ ὑπὸ τινῶν Καθολικῶν, καὶ ἐκυρώθησαν
ὑπὸ τοπικῆς Συνόδου ἐν Τολήτῳ, Γρηγόριος ὁ Διάλογος ἐπλη-
νᾶτο, καὶ τὰ Βαπτίσματα ἐκεῖνα ἦσαν ἀναγκαίως ἄκυρα καὶ
οὐδέν.

λδ'. Ὅτε ὁ Πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος γράφει ὅτι τὸ Βά-
πτισμα παλαιῶν τινων αἱρετικῶν αὐτὸ ἐν τῷ ὀνόματι τῆς
Ἁγίας Τριάδος ἀλλ' ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ,
καὶ μιᾷ καταδύσει, κοινῶς ἀπεδοκιμάσθη καὶ ἀπεβλήθη ὑπὸ
τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας,» (καθὼς ἀπεβλήθη καὶ ὑπὸ τῆς Ἀνα-

τολικῆς διὰ τε τῶν κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ διὰ τῶν ἔτι ἀρχαιοτέρων τῶν λεγομένων Ἀποστολικῶν,) πρέπει νὰ συμπεράνῃ τις ἐκ τούτου ὅτι ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία διὰ συνοδικῆς τιнос πράξεως ὑποδηλουμένης εἶχε καταδικάσει ἀπολύτως ὡς ὅλως ἄκυρα πάντα τὰ διὰ μιᾶς Καταδύσεως Βαπτίσματα, καθ' οἷασδήποτε περιστάσεις καὶ μεθ' οἷασδήποτε Ὁρθοδόξου ἐννοίας ἐπιτελεσθέντα, ἂν καὶ ὁ Πάπας Γρηγόριος ῥητῶς ἀποφαίνεται τὸ ἐναντίον.

λγ'. Ὅτε ὁ αὐτὸς Πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος γράφει ὅτι μετὰ ταῦτα, δι' ἁμαρτήματά τινων ἀναβαπτίζόντων, ἐν τῇ Τολητανῇ Συνόδῳ ἐψηφίσθη εἰς μίαν Κατάδυσιν γίνεσθαι· ἀλλὰ, παυσαμένης τῆς τοιαύτης παρανομίας, κοινῶς παρατετήρηται ἡ τριττὴ ἐν τῷ Βαπτίσματι Κατάδυσις, ἢ παρόμοιον τι συμπέρασμα πρέπει νὰ ἐξαχθῇ, ἡγουν, ὅτι ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία συνοδικῶς ἐκήρυξεν ὅτι τοιαῦτα Βαπτίσματα ὅποια ἐπετρέποντο ὑπὸ τῆς Τολητανῆς Συνόδου εἶναι ἄκυρα καὶ οὐδέν.

λδ'. Ἄν καὶ ὁ Ἅγ. Κυπριανὸς (ὅστις ἀπέβριπτεν ὡς ἄκυρον τὸ Βάπτισμα αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν,) μαρτυρεῖ ὅτι ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία τοῦ τρίτου αἰῶνος ἐθεώρει τὸ διὰ ῥαντισμοῦ ἢ ἐπιχύσεως Βάπτισμα τῶν ἐν κινδύνῳ θανάτου κειμένων ὡς ἔγκυρον, γράφων οὕτω· « *Nec quemquam movere debet quod aspergi vel perfundi videntur aegri cum gratiam Dominicam consequuntur; etc.* » καὶ ὅτι οἱ τοιοῦτοι, ἐὰν ζήσωσι, δὲν πρέπει κατ' οὐδένα λόγον ν' ἀναβαπτίζωνται· καὶ ἂν καὶ ἄλλαι παρόμοιαι μαρτυρίαι δύνανται νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἄλλων Πατέρων, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι πάντα τὰ τοιαῦτα Βαπτίσματα εἶναι οὐσιωδῶς ἄκυρα, ὥστε εἶναι νόμιμον καὶ καλλίτερον, ἐὰν οἱ οὕτω Βαπτισθέντες ζήσωσι, νὰ Βαπτίζωνται. Ἐὰν δέ ποτε συνεχωροῦντο τοιαῦτα Βαπτίσματα, τοῦτο πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ἢ οὕτως, ὅτι ἡ Ἐκκλησία κατ' οἰκονομίαν καὶ συγκατάθεσιν συνεχώρει ὡς Βάπτισμα τὸ μὴ ἀληθῶς ὂν Βάπτισμα, καὶ ὡς ἀναγεγεννημένους ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἐγίνωσκεν ὡς μὴ ἀναγεγεννημένους· ἢ οὕτως, ὅτι ἡ μὴ συγχώρη-

σις ἢ συγχώρησις ἀνάγκης παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἡ ὕλη τοῦ Μυστηρίου μᾶλλον ἢ ἡ τριττὴ Κατάδυσις, ἢ Ἐπίχυσις, ἢ Ῥάντισις, αὐταὶ καθ' ἑαυτάς.

λε'. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσα Σύνοδος τῷ 1484. Α. Χ. μετὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ Σύνοδον (καθὼς καὶ ἄλλη προσέτι παλαιότερα Σύνοδος μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν Λατίνων ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1260,) ἐψήφισε τὴν παραδοχὴν Λατίνων προσηλύτων διὰ Χρίσματος, ἀνευ ἀναβαπτίσεως, μόνον οἰκονομίας ἕνεκα ἐκ τοῦ φόβου τῆς δυνάμεως αὐτῶν προελθούσης, καθότι τὰ Λατινικὰ Βαπτίσματα ἦσαν τότε ἀληθῶς ἄκυρα καὶ οὐδέν.

λς'. Αἱ προειρημέναι Σύνοδοι αἱ συγκροτηθεῖσαι μετὰ τὸ 1260. Α. Χ. καὶ κατὰ τὸ 1484. Α. Χ. ἐψήφισαν τὴν παραδοχὴν Λατίνων διὰ Χρίσματος μόνον ἐπειδὴ ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία τότε δὲν εἶχεν ἔτι παραδεχθῆ γενικῶς τὸ τοῦ Ῥαντισμοῦ ἢ τῆς Ἐπίχυσεως ἔθος. Ἀλλ' οἱ Λατῖνοι μετέβαλον ὕστερον τὴν περὶ τὸ Βάπτισμα ἱεροτελεστείαν των, καὶ κατέστησαν χεῖρονες ἢ πρὸ τοῦ ἔτους 1484. Α. Χ., ἢ μᾶλλον πρὸ τοῦ 1667. (διότι τότε οἱ Ἀνατολικοὶ Πατριάρχαι κατήργησαν ἐν Ῥωσσίᾳ τὸ ἔθος τοῦ ἀναβαπτίζειν Λυτικούς, καὶ ἀντὶ τούτου εἰσῆγαγον ἐκεῖ τὸν ἑαυτῶν κανόνα τοῦ διὰ Χρίσματος δέχεσθαι αὐτούς,) ἢ ἔτι ὀρθότερον, πρὸ τοῦ ἔτους 1718. Α. Χ. (ὅτε τὸ ἔθος τοῦ δέχεσθαι Λυτικούς προσηλύτους διὰ Χρίσματος μόνον ἐπεκυρώθη ὑπὲρ τῆς Ῥωσσίας ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου τοῦ Γ'. ὡς καὶ εἰς παραδοχὴν Διαμαρτυρομένων) καὶ ὁ παρὼν κανὼν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἀναβαπτίζειν ἢ Βαπτίζειν πάντας τοὺς Λυτικούς προσηλύτους, ὁ εἰσαχθεὶς ὑπὸ τινος « Ὁρου » ἐκδοθέντος τῷ 1756 Α. Χ. καὶ ὑπογεγραμμένου ὑπὸ τριῶν Πατριαρχῶν, στηρίζεται καὶ δικαιολογεῖται διὰ τῆς μεταβολῆς τὴν ὁποίαν οἱ Λατῖνοι ἐπήγαγον εἰς τὸν παρ' αὐτοῖς τρόπον τοῦ Βαπτίζειν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλληνικῶν καὶ Ῥωσικῶν θεσπισμάτων τῶν νῦν ὀλιγωρουμένων.

λζ'. Ἐνόσω οἱ Λατίνοι ἐβάπτιζον ἐν γένει δι' ἐπιχύσεως, οἱ Ἕλληνες συνεχώρουν οἰκονομικῶς τὸ Βάπτισμα αὐτῶν, καίτοι παρά κανόνα γινόμενόν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1484, ἢ τοῦ 1667, ἢ τοῦ 1723, μετέβαλον τὴν ἱεροπραξίαν, καὶ ἀντὶ τῆς ἐπιχύσεως εἰσήγαγον τὸν ῥαντισμόν· καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον οἱ Ἕλληνες μετέβαλον τὴν συνήθειάν των κατὰ τὸ 1756· καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐξακολουθοῦσι Βαπτίζοντες τοὺς προσερχομένους Λατίνους μέχρι τῆς σήμερον. (Αὕτη εἶναι μόνον μερικὴ γνώμη, οὐχὶ γενικῶς ἐπικρατοῦσα, καὶ ἀρχοῦντως ἀνασκευαζομένη ὑπὸ τοῦ Ὁρου καὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ ἐπιγραφομένου «*Στηλίτευσις τοῦ 'Ραντισμοῦ*» τῶν ἐκδοθέντων ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1756. Α. Χ.).

λη'. Οἱ Λατίνοι πραγματικῶς συγχωροῦσι καὶ μεταχειρίζονται τὸ διὰ ῥαντισμοῦ Βάπτισμα.

λθ'. Τὸ Λατινικὸν Βάπτισμα εἶναι ἄκυρον ἐπειδὴ ὁ Ἱερεὺς ἀντὶ τῆς λέγει «*Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ*» κ.τ.λ. λέγει «*Βαπτίζω σε*» κ.τ.λ.

μ'. Οἱ διὰ μιᾶς καταδύσεως Βαπτιζόμενοι, ἢ δι' ἐπιχύσεως, ἢ διὰ ῥαντισμοῦ, μετ' ὁρθῆς ἐπικλήσεως τῶν Τριῶν Προσώπων τῆς Ἀγίας Τριάδος, οὔτε Βεβαπτισμένοι εἶναι οὔτε ἀβάπτιστοι, οὔτε ἀναγεγεννημένοι οὔτε μὴ ἀναγεγεννημένοι, ἀλλ' εὐρίσκονται ἐν μεσσίᾳ τινὶ καταστάσει, ἐξ ἡμισείας Βεβαπτισμένοι καὶ ἀναγεγεννημένοι καὶ ἐξ ἡμισείας οὐχί, ὥστε κατὰ τὸ θέλημα τῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὴν παρ' αὐτῆς συγχώρησιν ἢ ἀπάρνησιν ἀνάγκης ἢ οἰκονομίας, εἶναι δυνατόν ἢ νὰ προσαχθῶσιν εἰς τὴν τελείαν κατάστασιν τῶν ἀναγεγεννημένων, ἢ ν' ἀπωσθῶσι πάλιν εἰς τὴν κατάστασιν τῶν μὴ ἀναγεγεννημένων. (Αὕτη εἶναι γνώμη ὀλίγων τινῶν.)

μα'. Ἄν καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία ἐνδέχεται νὰ μετεχειρίσθῃ οἰκονομίαν ὥστε ὑπὸ φόβου ἢ συγκαταβάσεως νὰ δεχθῇ ὥστε Βεβαπτισμένους τοὺς ἀβάπτιστως βαπτισθέντας ὑπὸ Ἀρειανῶν καὶ ἄλλων αἰρετικῶν οἵτινες διεφύλακτον τὴν ἐξωτερικὴν τῆς Ἀγ. Τριάδος ἐπικλήσιν καὶ τὴν τριττὴν κατάδυσιν, ἀνευ

τῆς ἀντιστοιχούσης πρὸς ταῦτα ἐσωτερικῆς πίστεως, ἡ Ἑλληνικὴ ἤτοι Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν ὀφείλει νὰ μεταχειρίζεται, οὐδὲ θέλει μεταχειρισθῇ, παρομοίαν οἰκονομίαν δεχομένη πρόσωπα βεβαπτισμένα ὑπὸ Λατίνων, οἵτινες διαφυλάττουσι μὲν μετὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπικλήσεως τῶν Τριῶν Προσώπων καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ὡσαύτως ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς ταύτην πίστιν, ἀλλὰ χωρὶς ἀσθενείας ἢ ἀνάγκης τινὸς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγχωρουμένης τολμῶσι νὰ βαπτίζωσι διὰ τοῦ συντόμου ἐκείνου τρόπου, τοῦ διὰ τριττῆς ἐπιχύσεως, ὅστις συνεχωρήθη ὑπὸ τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας μόνον ἐν περιπτώσει ἀσθενείας ἢ ἄλλης κατεπειγούσης ἀνάγκης.

μβ'. Τὸ παρὸν τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας ἔθος τοῦ δέχεσθαι Ἀυτικὸς προσηλύτους, τοὺς ἀληθῶς ἀβαπτίστους, χωρὶς νὰ Βαπτίζῃ αὐτοὺς, εἶναι ἀπλῶς κατὰχρησις ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης ἐπιρροῆς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας προερχομένη, ἡ οἰκονομία καὶ σύγκατάβασις ἐναντία πρὸς τοὺς θεσμοὺς καὶ τὴν παράδοσιν συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οὐδ' ὑπὸ τῶν Ῥώσων αὐτῶν ἐπὶ θεολογικῆς τινος ἀρχῆς δικαιολογουμένη.

μβ'. Ἄν καὶ εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν μικτῇ Συνόδῳ Ἑλλήνων, Ῥώσων, Γεωργιανῶν, Σέρβων, καὶ Βλάχων Ἐπισκόπων ἐν Μόσχᾳ συγκροτηθεῖσῃ τῷ 1666, καὶ 1667. Α. Χ. οἱ Ἀνατολικοὶ Πατριάρχαι, οἵτινες προήδρευον αὐτῆς, ἠκύρωσαν τὸν ὑπὲρ ἀναβαπτίσεως Ἀυτικῶν κανόνα παλαιότερας τοπικῆς Ῥωσικῆς Συνόδου, καὶ διέταξαν ἀντὶ τούτου ὥστε εἰς τὸ ἐξῆς ἡ Ῥωσικὴ Ἐκκλησία νὰ κατακολουθῇ τὴν ἐναντίαν συνήθειαν τὴν καθιερωθεῖσαν ὑπὸ Ἑλληνικῶν Συνόδων ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσῶν κατὰ τὴν ιγ'. καὶ τὴν ιε'. ἐκατονταετηρίδα, τὸ ψήφισμα τῆς ἐν Μόσχᾳ ταύτης Συνόδου οὐδόλως ἰσχύει κατὰ τοῦ Ὁρου τοῦ ἐκδοθέντος ὕστερον τῷ 1756 Α. Χ. ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τῆς υπογραφῆς τριῶν Πατριαρχῶν, (καίτοι ἄνευ τινὸς μνείας Συνόδου,) ἢ κατὰ τοῦ Βιβλίου τοῦ ἐπιγραφομένου «*Στηλίτευσις τοῦ Ῥαγτισμοῦ*» τοῦ ἐπιδοκιμασθέντος ὑπὸ τοῦ τότε πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως,

καὶ ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντος ὁμοῦ μετὰ τοῦ προειρημένου Ὁ-
ρου ὡς ἐν ὀνόματι « τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. » Ἀλλὰ καὶ
ἡ μικτὴ Σύνοδος ἡ ἐν Μόσχᾳ συγκροτηθεῖσα τῷ 1666 καὶ
1667, καὶ αἱ παλαιότεραι ἐκεῖναι Ἑλληνικαὶ Σύνοδοι τὰς ὁ-
ποίας αὕτη κατηκολούθησε καὶ ἐπεκύρωσε, ἡκυρώθησαν ἀνα-
τραπεῖσαι ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Ὁρου· καὶ ἤδη ὀφείλει ἡ Ῥωσικὴ
Ἐκκλησία νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸν Ὁρον τοῦτον καὶ πρὸς τὴν
παροῦσαν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων.

μδ'. Οἱ Λατῖνοι καὶ ἄλλοι Λυτικοί, ὅσους ἡ Ῥωσικὴ Ἐκ-
κλησία Βαπτισθέντας δι' ἐπιχύσεως ἢ ῥαντισμοῦ δέχεται κατ'
ἔτος μετὰ Χρίσματος μόνον ἀνὰ χιλιάδας, εἶναι ἅπαντες ἀλη-
θῶς ἀβάπτιστοι καὶ οὐχὶ ἀναγεγεννημένοι· ἰδίως δὲ καὶ ἡ
Αὐτοκρατορίσσα αὕτη τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἅπασαι αἱ σύζυγοι τῆς
Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας (τὰς ὁποίας οἰκονομικῶς οἱ Ἕλληνες
προσαγορεύουσιν ὀρθοδοξοτάτας καὶ εὐσεβεστάτας,) καὶ αἱ
150,000 ἢ 200,000 Λουθηρανῶν προσηλύτων οἱ ὅποιοι ἐγέ-
νοντο δεκτοὶ ἐντὸς τῶν τελευταίων δέκα ἐτῶν ἐκ τῶν Βαλτι-
κῶν Ἐπαρχιῶν, οὗτοι ἅπαντες εἶναι ἀβάπτιστοι, τοὺς ὁποίους
ἡ Ῥωσικὴ Ἐκκλησία ἐν γνώσει καὶ βεβουλευμένως καὶ ἀπ' εὐ-
θείας, (ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία οὐχ ἤσπον ἐν γνώσει καὶ βε-
βουλευμένως, ἀν καὶ πλαγίως διὰ τῶν Ῥώσων) καθ' ὑπόκρισιν
οἰκονομικὴν μεταχειρίζεται ὡς βεβαπτισμένους Χριστιανούς, καὶ
παρέχει πρὸς αὐτοὺς τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

με'. Ἐνῷ δὲ οἱ Ῥῶσοι οὕτως ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς πολι-
τικῆς ἐξουσίας ἢ ἐκ προαιρετικῆς οἰκονομίας καὶ συγκαταβάσεως
μεταχειρίζονται δημοσίᾳ πλῆθος ἀβαπτίστων ἀνθρώπων ὡς
ὀρθοδόξους Χριστιανούς, καὶ παρέχουσι πρὸς αὐτοὺς τὸ Σῶμα
καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι συγγνωστὸν τὸ νὰ ὑποκρίνεται
ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία κατ' οἰκονομίαν καὶ συγκατάβασιν πρὸς
τὴν Ῥωσικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ δέχεται καὶ αὕτη ὡς Ὀρθο-
δόξους Χριστιανούς καὶ νὰ τρέφῃ διὰ τοῦ Σώματος καὶ Αἵμα-
τος τοῦ Χριστοῦ πάντας τοὺς ἀβαπτίστους ὅσους ἐδέχθησαν
πρότερον οἱ Ῥῶσοι· καὶ νὰ ποιῇ τοῦτο οὐχὶ μόνον ἐπὶ ἀγνώ-

στῶν προσώπων χωρὶς νὰ ἐξετάζῃ αὐτὰ λεπτομερῶς, ὥστε νὰ πληροφορηῖται ἂν ἔλαβον ἢ μὴ ἔγκυρον Βάπτισμα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ προσώπων προεγνωσμένων, περὶ τῶν ὁποίων εἶναι πασίγνωστον ὅτι οὐδέποτε ἑβαπτίσθησαν διὰ τριττῆς καταδύσεως.

μς'. Εἶναι ὀρθόν καὶ συγγνωστὸν πρὸς Ἑλληνικοὺς Ἐπισκόπους τὸ νὰ διδάσκωσι Δυτικὸν προσήλυτον ὅτι εἶναι ἀβάπτιστος καὶ οὐχὶ ἀναγεγεννημένος, καὶ ν' ἀπαιτῶσι παρ' αὐτοῦ νὰ ζητῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ οὐχὶ καθ' ὑπόθεσιν ἀλλ' ἀπολύτως καὶ ἀνενδοιάστως τὴν χάριν τῆς παλιγγενεσίας· καὶ ὅμως νὰ λέγωσι συγχρόνως πρὸς αὐτὸν ὅτι, ἐὰν ἔλθῃ πρὸς αὐτοὺς ἀφοῦ πρότερον γείνηται παρὰ τοῖς Ῥώσοις δεκτὸς ἄνευ ἀναβαπτίσεως, οἱ αὐτοὶ οὗτοι Ἐπίσκοποι θέλουσι δεχθῇ αὐτὸν διὰ μιᾶς, ὡς ἐὰν ἦτο Βεβαπτισμένος καὶ ἀναγεγεννημένος, καίτοι γινώσκοντες ὅτι εἶναι ἀβάπτιστος, καὶ θέλουσι παρέχει πρὸς αὐτὸν τὸ Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ πάσας τὰς ἄλλας προνομίαις Χριστιανοῦ Ὁρθοδόξου.

μζ'. Ὑποθεθέντος ὡς ὁμολογουμένου τούτου, ὅτι ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία παρήλαττεν αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν ὡς πρὸς τὸ Βάπτισμα, ποτὲ μὲν παραδεχομένη ποτὲ δὲ ἀποβάλλουσα, ἢ κατὰ τινὰς μὲν τόπους παραδεχομένη κατὰ τινὰς δὲ ἄλλους τόπους ἀποβάλλουσα αἵρετικὸν Βάπτισμα, ἢ λαϊκὸν Βάπτισμα, ἢ σύντομον Βάπτισμα (ὡς τὸ τῶν ἐν κινδύνῳ θανάτου εὑρισκομένων) ἄνευ τριττῆς καταδύσεως, καὶ ὅτι ἡ θεία χάρις τοῦ Μυστηρίου ἐδίδετο ἢ ἀνεστέλλετο κατὰ τὴν παραλλάττουσαν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν ἢ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἢ μερικῶν Ἐκκλησιῶν ἡνωμένων μετὰ τῆς καθόλου, ὑπάρχει νῦν ἔση προὔποληψις ὅτι ἡ θεία χάρις ἐπακολουθεῖ τὴν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν τῆς κεχωρισμένης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῆς Λατινικῆς, (ἢ μᾶλλον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κατ' ἀμφοτέρων τῆς τε Λατινικῆς καὶ τῆς Ῥωσικῆς,) ὅση ἦτο καὶ τὸ πάλαι ὅτι ἡ αὐτὴ χάρις παρήλαττε κατὰ τὴν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας ἡνωμένης, ἢ τοπικῶν Ἐκκλησιῶν αἵτινες ἦσαν ἡνωμένοι μετὰ τῶν λοιπῶν, καὶ οὗτ'.

ἄπεχώριζον ἑαυτάς, οὐτ' ἐπηγγέλλοντο ὅτι ἦσαν αὐταὶ μόναι τὸ ὅλον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας.

μη'. Δυνατὸν ἔσως ἦτο νὰ συμβιβασθῇ τὸ Ἑλληνικὸν πρὸς τὸ Ῥωσικὸν ἔθος, ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἤθελον νὰ συλλογισθῶσιν οὕτω πως· « Οὐτε ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες μόνοι οὔτε οἱ Ῥῶσοι μόνοι συγκροτοῦμεν τὴν καθόλου, ἢ τὴν Ὁρθόδοξον, ἢ καὶ τὴν Ἀνατολικὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τοπικὰ μόνον μέρη αὐτῆς· καὶ οὐδὲν τοπικὸν μέρος Βαπτίζει εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα, ἀλλ' εἰς τῆς καθόλου Ἐκκλησίας τὸ ὄνομα· οὐδὲ δύναται τοπικόν τι μέρος εὐλόγως ἢ ἀληθῶς νὰ προσάψῃ ἐπὶ σύμπασαν τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἰδίαν μόνον τοπικὴν δοξασίαν τοῦ ἀντικειμένην πρὸς δοξασίαν ἄλλων μερῶν. Ὅθεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, δεχομένη Δυτικούς προσηλύτους ἐν ὀνόματι τῆς καθόλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, δὲν δύναται ὀρθῶς νὰ παριστάνῃ τὴν καθόλου Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς βεβαιωτικῶς ἀποφαινόμενην ὅτι οὗτοι εἶναι ἀβάπτιστοι· διότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καθὼς σύνολον οὐδὲν τι τοιοῦτον ἀποφαίνεται. Καθὼς σύνολον, ὅ,τι καὶ ἂν ἐνδέχεται εἰς τὸ μέλλον νὰ πράξῃ, κατὰ τὸ παρὸν διστάζει· διότι ὁ ἄνθρωπος ἢ ἡ κοινότης ἣτις ταυτοχρόνως βεβαιοῖ καὶ ἀρνεῖται τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, ἢ κατὰ τοῦτον μὲν τὸν χρόνον ἢ τόπον βεβαιοῖ, κατ' ἄλλον δὲ χρόνον ἢ τόπον ἀρνεῖται, λέγεται ὅτι εἶναι ἀβέβαιος, καὶ ὅτι διστάζει. Καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία περὶ τῶν Δυτικῶν προσηλύτων βεβαιοῖ διὰ τῆς τοπικῆς μὲν Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὅτι εἶναι ἀβάπτιστοι καὶ ἔχουσι χρεῖαν Βαπτίσματος, διὰ τῆς τοπικῆς δὲ Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας ὅτι εἶναι ἤδη ἀναγεγεννημένοι καὶ ἔχουσιν ἀνάγκην Χρίσματος μόνον. Ὅθεν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία δεχομένη Δυτικούς προσηλύτους ἐν ὀνόματι τῆς καθόλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας θέλει ἀπέχει τοῦ λοιποῦ (μέχρις ὅτου διαλυθῇ τὸ ζήτημα διὰ μικτῆς τινος Συνόδου,) ἀπὸ τοῦ περιάπτειν ἐπὶ σύμπασαν τὴν Ἐκκλησίαν ὅ,τι εἶναι μόνον τοπικὴ γνώμη ἰδίᾳ αὐτῆς καθὼς μέρους, καὶ θέλει Βαπτίζει τοὺς τοιούτους προσηλύτους μόνον ἐξ ὑποθέσεως· τουτέστιν, ἢ ὀλί-

γον τι παραλλάττουσα τὸν Τύπον τοῦ Βαπτίζειν κατὰ τὴν περὶ ἀμφιβόλων περιπτώσεων ὁδηγίαν τὴν ἐνδιαλαμβανομένην ἐν τῷ Εὐχολογίῳ τῷ ὑπὸ Πέτρου τοῦ Μογιλά ἐκδοθέντι ἐν Κιαίβῳ κατὰ τὴν 15'. ἑκατονταετηρίδα, ἔχουσιν οὕτω· « Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ὁ δεῖνα, εἰ μὴ Βεβαπτισμένος ἐστίν, » κ.τ.λ. ἢ κηρύττουσα ὅτι ὁ συνήθης Τύπος, καίτοι μὴ μεταβεβλημένος, εἶναι εὐχρηστος, καὶ συγχωρεῖται νὰ λαμβάνηται καὶ νὰ ἐννοῇται, καθ' ὑποθετικὴν ἔννοιαν, καθὼς ἐπὶ νηπίων καὶ ἄλλων περὶ τῶν ὁποίων εἶναι ἄγνωστον ἂν ἐβαπτίσθησαν ἢ μὴ. » (Διότι περὶ τοιούτων νηπίων οἱ Κανόνες διατάττουσιν ἀπλῶς « νὰ Βαπτίζωνται » καὶ ὁμῶς οὐχὶ μετὰ βουλήσεως βεβαιότατα τοῦ νὰ δευτερωθῇ τὸ Βάπτισμα, ἐὰν πραγματικῶς ᾔνοι ἤδη ἐγκύρως ἐπιτετελεσμένον.)

Ἄλλ' ὁμῶς, αὕτη εἶναι διαγωγὴ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία δὲν δύναται ὀρθῶς ἢ δὲν θέλει νὰ παραδεχθῇ, ἐπειδὴ αὕτη εἶναι οὐχὶ ἀπλῶς μέρος, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σύνολον· καὶ ἔχει δικαίωμα νὰ Βαπτίζῃ ἐν τῷ ἑαυτῆς ὀνόματι, καὶ Βαπτίζουσα νὰ περιάπτῃ τὴν ἰδίαν αὐτῆς γνώμην ἐπὶ σύμπασαν τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν· καὶ ἡ Ῥωσικὴ Ἐκκλησία, ἐὰν διαφέρει τῆς Ἑλληνικῆς, εἶναι οὐδὲν· καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία δὲν ὀφείλει μῆτε νὰ συσχεθῇ μετὰ τῆς Ῥωσικῆς πρὸς ἀναιρέσιν τῆς διαφορᾶς καὶ ἐγκατάστασιν μιᾶς συνωδοῦ διδασκαλίας καὶ πράξεως εἰς τὸ μέλλον, μῆτε νὰ θεωρῇ, πρὶν κατορθωθῇ τοῦτο, τὴν ἑαυτῆς γνώμην ὡς μὴ οὔσαν ἐντελῶς οἰκουμενικὴν ἕνεκα τῆς ἐναντιώσεως τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ.

*Τρία Ἐγγράφα περὶ τῆς Ἀναβαπτίσεως ἢ μὴ Ἀναβα-
πτίσεως τῶν Δυτικῶν.*

*Α'. Απόσπασμα ἐκ τῶν πρωτοτύπων Πρακτικῶν τῆς ἐν
Μόσχᾳ Συνόδου τοῦ ἔτους 1666, 1667, Α. Χ. Ῥωσ-
σιστὶ γεγραμμένων, καὶ σωζομένων ἐν τῷ Πατρι-
αρχικῷ Σκευοφυλακίῳ ἐν τῷ Κρεμελίῳ.*

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος· Ἀμήν. Ἐν τῷ ἐνεστῶτι ἔτει Α. Κ. 7105, καὶ
Α. Χ. 1667, τῇ 15 Μαρτίου, κατὰ τὴν πρόσκλησιν τοῦ Τσά-
ρου Ἀλεξίου Μιχαηλίδου, κτλ. οἱ παναγιώτατοι Πατριάρχαι
Παῖσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, κτλ. Μακάριος ὁ Ἀντιοχείας, κτλ. Ἰω-
άσαφ ὁ Μόσχας καὶ πάσης Ῥωσσίας, κτλ. συνήλθον μετὰ τῶν
πανιερωτάτων Μητροπολιτῶν, Ἀρχιεπισκόπων, καὶ Ἐπισκόπων,
καὶ πάσης τῆς ἱερᾶς Συνόδου, ὅτε ὁ Τσάρος κτλ. ἀπέτεινε τὸν λό-
γον πρὸς αὐτοὺς περὶ προλαβούσης Συνόδου συγκροτηθείσης τῷ
ἔτει 129 [1629 Α. Χ.] ἐπὶ τοῦ μακαριωτάτου Φιλαρέτου Νικη-
τίδου Πατριάρχου Μόσχας καὶ πάσης Ῥωσσίας περὶ τοῦ Βαπτί-
σματος τῶν προσερχομένων ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς πίστεως πρὸς τὴν
ὀρθόδοξον πίστιν τῆς ἁγίας Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, (ἐρωτῶν)
ἂν ὀρθῶς ὠρίσθη τότε νὰ Βαπτίζωνται οἱ τοιοῦτοι;

Μετὰ τοῦτο οἱ Πατριάρχαι κλ. διέταξαν ν' ἀντιγραφῶσιν αἱ
περικοπαὶ ἐκ τῆς Συνοδικῆς ἐκείνης Ἐκθέσεως τῆς γενομένης ἐπὶ
τοῦ Πατριάρχου Φιλαρέτου Νικητίδου, καὶ ἐκ τῶν Κανόνων τῶν
ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ ἐξ ἄλλων θείων
Γραφῶν, ἵνα ἐξακριβωθῇ ἂν οἱ παρὰ τῇ προτέρᾳ ἐκείνῃ Συνόδῳ
συντάχται ἀντέγραψαν καὶ ἐπήγαγον ἀκριβῶς ὅσα ἐπήγαγον
ἐκ τῶν Κανόνων καὶ τῶν θείων Γραφῶν περὶ τοῦ προειρημένου
Λατινικοῦ Βαπτίσματος, ἢ ἂν ὑπῆρχέ τις ἑλλειψις ἀκριβείας.

*Ἀντιγραφὴ ἐκ τῶν Κανόνων καὶ ἐκ τῆς Συνοδικῆς
ἐκείνης Ἐκθέσεως.*

Ἐν τῇ Συνοδικῇ Ἐκθέσει φύλ. 219. εἶναι γεγραμμένα ταῦτα·
«Ἰωνᾶς ὁ Μητροπολίτης Κρουτίτσας εἶπεν ὅτι εἶναι γεγραμ-
μένον ἐν τῇ Ἑκτῇ Συνόδῳ ὅτι οἱ Λατίνοι δὲν πρέπει νὰ Βαπτί-
ζωνται, ἀλλὰ μόνον νὰ χρίωνται μετὰ Μύρου.»

Καὶ ἡ ἀπάντησις πρὸς τὸν εἰρημένον Μητροπολίτην Κρου-
τίτσας Ἰωνᾶν, ὡς ἔπεται·

«Ἐν τῷ ἀναφερομένῳ ὑμέ. Κανόνι δὲν λέγεται τοῦτο· ἀλλὰ
λέγεται ὅτι τοὺς Παυλιανιστάς, τοὺς Εὐνομιανοὺς, τοὺς Μοντανι-
στάς, τοὺς Σαβελλιανοὺς, τοὺς Μανιχαίους, τοὺς Οὐαλεντινια-
νοὺς, τοὺς Μαρκιονιστάς, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ὁμοίων Αἱρέσεων
προσερχομένους εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, ὡς Ἑλληνας δεχόμεθα
τούτους· καὶ Ἕλληνα πρέπει νὰ Βαπτίζεται ἐντελῶς.» Εἶνα
γεγραμμένον προσέτι ἐν μέρει Σχολίου ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Κανό-
νος περὶ ἄλλων Αἱρέσεων μὴ μνημονευομένων ἐν αὐτῷ, καὶ προ-
σθέτον ἐξ ἄλλων Κανόνων τίνες τούτων πρέπει νὰ Βαπτίζωνται.

Ἄλλ' ἐν τούτῳ τῷ ὑμέ. Κανόνι τῆς Ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς
Συνόδου λέγεται καὶ οὕτω· «Τοὺς ἐπιστρέφοντας . . . ἀπὸ
αἰρετικῶν δεχόμεθα οὕτως· Ἀρειανούς, Μακεδονιανούς, Ναυα-
τιανούς, Νεστοριανούς, [Ἀριστεροὺς,] Τεσσαρεσκιδεκατίτας, καὶ
Ἀπολιναριστάς, καὶ Εὐτυχιανούς, καὶ Σεβηριανούς, καὶ τοὺς
ἐκ τῶν ὁμοίων Αἱρέσεων, ἀναθεματίζοντας πάσας τὰς αἱρέσεις,
καὶ ἐν ταύταις τὴν ἑαυτῶν, χρίμεν ἁγίῳ Μύρῳ τὸ μέτωπον,
τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ῥῖνας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα, καὶ
σφραγίζοντες αὐτοὺς λέγομεν Ὑψραγίς δωρεᾶς Πνεύματος
'Αγίου'.»

Καὶ πρὸς τὸν Κανόνα τοῦτον ἡ διδομένη ἀπάντησις ἐν τῇ
Συνοδικῇ Ἐκθέσει (δηλαδή, ὅτι οἱ Λατίνοι πρέπει κατὰ τὸν Κα-
νόνα τοῦτον νὰ Βαπτίζωνται,) δὲν συμφωνεῖ.

Ἐν τῇ αὐτῇ Ἐκθέσει φύλ. 220. λέγονται ὡς εἰς ἀπόδειξιν
ἐπαχθέντες ὁ μς'. καὶ ὁ ν'. Κανὼν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων·

καὶ ἐκ τούτων ἐν μὲν τῷ μς'. γέγραπται «Ἐπίσκοπον αἵρετικῶν δεξάμενον Βάπτισμα ἢ θυσίαν . . . καθαιρεῖσθαι.» ἐν δὲ τῷ ν'. «Εἴτις Ἐπίσκοπος μὴ τρία βαπτίσματα μιᾶς μυστήσεως ἐπιτελέσῃ, ἀλλὰ ἐν βάπτισμα, τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διδόμενον, καθαιρεῖσθω.» κτλ.

Ἄλλ' οὗτοι οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες πρέπει νὰ ἐννοηθῶσιν ὀρθῶς· διότι λαλοῦντες οὕτω περὶ τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς θυσίας αἵρετικῶν ἐννοοῦσι προδήλως ἐκείνους τοὺς αἵρετικούς οἵτινες ἦσαν ὅλως ἀλλότριοι τῆς θείας πίστεως, καὶ κατὰ τὴν διάταξιν τῶν ἐπομένων Κανόνων ἔπρεπε νὰ Βαπτίζωνται, οὐχὶ δὲ ἐκείνων ὅσοι ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀντίκεινται δὲ ἕνεκεν ἄλλων τινῶν σχισμάτων ἢ αἱρέσεων.

Οἱ Ἀποστολικοὶ οὗτοι Κανόνες ἐπάγονται προσέτι ἀτόπως κατὰ τοῦ Λατινικοῦ Βαπτίσματος· διότι λέγουσιν, «Εἴτις μὴ Βαπτίξῃ διὰ τριῶν καταδύσεων, ἀλλὰ διὰ μιᾶς μόνης τῆς εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διδομένης, καθαιρεῖσθω.» ἀλλ' οἱ Λατῖνοι οὔτε διὰ μιᾶς καταδύσεως Βαπτίζουσιν, οὔτε εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου· ἀλλὰ Βαπτίζουσιν ἐπιχέοντες ὕδωρ τρίς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καθὼς ἀποδεικνύει ὁ τοῦ Λατινικοῦ Βαπτίσματος Τύπος ὁ ἐπιδειχθεὶς πρὸς ταύτην τὴν ἱερὰν Σύνοδον. Ἡθελε δ' ἀρμόζει περισσότερον πρὸς τὸν σκοπὸν, ἐὰν ὁ συντάκτης τῆς Ἐκθέσεως προὔτεινε τὸ περὶ Ἐπιχύσεως ζήτημα, ζητῶν ἂν εἶναι παραδεκτὴ ἡ Ἐπίχυσις ἀντὶ τῆς Καταδύσεως, ἐνῶ οὐδεμίαν ἐπιήγαγε μαρτυρίαν δεικνύουσαν τὴν Ἐπίχυσιν ἄκυρον.

Ἐν τῇ αὐτῇ Ἐκθέσει, φυλ. 220. ὁ ιθ'. Κανὼν τῆς Πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ πρὸς τοὺς Παυλιανιστὰς ἀναφερόμενος, ἐπάγεται ὡς ἐπιχείρημα· ἀλλ' οὐδὲ οὗτος ἐφαρμόζεται ὀρθῶς ἐπὶ τὸ Λατινικὸν Βάπτισμα, καθότι οἱ Παυλιανισταὶ ἡρνοῦντο τὴν Θεότητα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἰσχυρίζοντο ὅτι ἦτον ἀπλοῦς ἄνθρωπος.

Ὅπισθεν δὲ τοῦ αὐτοῦ φύλλου 220, εἶναι γεγραμμέναι αἱ

λέξεις αὗται· « Οἱ Μελχισεδεκίανοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι νηστεύουσι τὸ Σάββατον. » Καὶ ἐνταῦθα ὁ συντάκτης ἐποίησε τὴν συλλογὴν οὐχὶ ἀκριβῶς. Παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὸ Σάββατον εἶναι ἑορτὴ, οὐχὶ νηστεία, ὡς εἶναι πρόδηλον ἐκ τῶν νόμων αὐτῶν· καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἐσθίουσι τυρὸν καὶ ὠὰ ἐν πᾶσι τοῖς Σάββασιν, ὡς δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ νς'. Κανόνος τῆς Ἑκτῆς Συνόδου, τοῦ μνημονευομένου ἐν φύλ. 221 ὑπὸ τοῦ συντάκτου αὐτοῦ, ἐσφαλμένως δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερομένου ὡς νς'. Κανόνος τῶν Ἀποστόλων. Ἐχει πρὸς τούτοις ἐν τῷ φύλ. 221 τὰς λέξεις ταύτας· « Οἱ Ἰουδαῖοι φυλάττουσιν ἑορτὴν τὸ Σάββατον. » ἂν καὶ ἀνωτέρω ἐν φύλ. 520 ἔγραψεν « Οἱ Ἰουδαῖοι νηστεύουσι τὸ Σάββατον. » καὶ ὅμως πρότερον ἐν τῷ φύλ. 221 εἶχε γράψῃ, « Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπίσης μετὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ Μελχισεδεκιανῶν καὶ Ἀρμενίων νηστεύουσι τὸ Σάββατον. » Καὶ αὕτη εἶναι ἄλλη ἑλλειψίς ἀκριβείας τοῦ συντάκτου.

Ὅπισθεν δὲ τοῦ αὐτοῦ φύλλου προσῆψεν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν αἵρεσιν τοῦ Μοντάνου· καὶ ἐὰν τῷ ὄντι εὕρισκετο παρ' αὐτοῖς τοῦ Μοντάνου ἡ αἵρεσις, ἢ ἄλλη τις ὁμοία αὐτῆς, (καθιστώσα αὐτοὺς ὁμοίους πρὸς τοὺς αἵρετικούς· ἐκείνους τοὺς ὁποίους διατάττουσιν οἱ Κανόνες νὰ Βαπτίζωμεν,) ἐπόμενον ἤθελεν εἶναι ὅτι ὀφείλομεν νὰ Βαπτίζωμεν καὶ τοὺς Ῥωμαίους ὡσαύτως. Ἀλλὰ, μετὰ τὴν γενομένην παρὰ τῆς Συνόδου ταύτης ἐξέτασιν τῆς Τάξεως τοῦ Λατινικοῦ Βαπτίσματος, φαίνεται ὅτι παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις οὐδόλως ὑπάρχει τοιαύτη αἵρεσις οἷα ἡ τοῦ Μοντάνου, καθότι Βαπτίζουσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· μόνον δὲ ἐπιχέουσιν ὕδωρ τρις ἀντὶ τοῦ καταδύειν. Ἀλλὰ κατὰ τῆς Ἐπιχύσεως οὐδεμίαν ἀπόδειξιν ἐπήγαγεν ὁ συντάκτης πρὸς τὴν Σύνοδον τὴν ἐπὶ Φιλαρέτου τοῦ Νικητιδίου συγκροτηθεῖσαν.

Ἐν τοῖς φύλ. 223, 224, 225, 226, 227, 228 τῆς αὐτῆς Συνοδικῆς Ἐκθέσεως ὁ συντάκτης παραλληλίζει πρὸς τοὺς Λατίνους αἵρετικούς· τινες τοὺς ὁποίους διαταττόμεθα νὰ Βαπτίζωμεν, δηλαδὴ τοὺς Μοντανιστὰς τοὺς λεγομένους Φρύ-

γας, καὶ τοὺς Σαβελλιανοὺς, οἵτινες ἦσαν αἵρετικοὶ περὶ τὴν Ἁγίαν Τριάδα· ἀλλ' οὗτοι δὲν πρέπει νὰ παραλληλίζωνται πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἐπειδὴ κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν τάξιν τὸ Βάπτισμα ἐπιτελεῖται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ὅπισθεν τοῦ 225 φύλλου εἶναι γεγραμμένα ταῦτα· α Οἱ Ἀρειανοὶ Βαπτίζουσι διὰ μιᾶς καταδύσεως· οὗτοι δὲν λέγουσιν 'εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος·' ἀλλὰ 'εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἐλευσομένου,' καθὼς Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, τουτέστι, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ τοῦτο προσέτι ἔγραψεν ὁ συντάκτης οὐχὶ μετ' ἀκριβείας, μὴ ἐρευνήσας τοὺς Κανόνας. Ἐὰν τοιοῦτον ἀληθῶς ἦτο τὸ Βάπτισμα τῶν Ἀρειανῶν κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον [καθ' ὃν οἱ Κανόνες ὠρίσθησαν,] καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἱ Θεοὶ Κανόνες δὲν ἤθελον ὀρίζει νὰ γίνωνται δεκτοί, καὶ νὰ μὴ Βαπτίζωνται, ἀλλὰ μόνον νὰ χρίωνται μετὰ Μύρου, ἀφοῦ πρότερον ἀναθεματίσωσι τὴν ἑαυτῶν αἵρεσιν, ὡς εἶναι δῆλον ἐκ τοῦ 45^{οῦ}. Κανόνος τῆς Ἑκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος.

Ὅπισθεν τοῦ φύλ. 230. ὁ 10^{ος}. Κανὼν τῆς Πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ πρὸς τοὺς Παυλιανιστὰς ἀναφερόμενος, ἐφαρμόζεται ἐπὶ τοὺς Λατίνους. Ὁ συντάκτης καὶ ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἀκριβὴς ποιῶν τὴν ἐφαρμογὴν ταύτην, ὡς ἤδη εἰδείχθη ἀνωτέρω.

Ἡ κυριωτέρα τῶν Λατίνων αἵρεσις εἶναι ἡ ἀποχώρησις τῶν ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὴν Ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καθότι πρεσβεύουσιν ὅτι ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως ἐκ τοῦ Πατρὸς. Τὴν Λατινικὴν δὲ ταύτην αἵρεσιν περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπερβαίνει κατὰ τὴν βαρύτητα καὶ ἡ τῶν Ἀρειανῶν καὶ ἡ τῶν Μακεδονιανῶν αἵρεσις· διότι οἱ μὲν Ἀρειανοὶ δὲν ὁμολογοῦσι τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ἀλλὰ λέγουσιν ὅτι Αὐτὸς ἐποιήθη καὶ ἐκτίσθη· οἱ δὲ Μακεδονιανοὶ χωρίζουσι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ

Υίου, καὶ ποιοῦσιν Αὐτὸ ὑπερέστην. Ἄλλ' ὁμως ὁ ζ'. Κανὼν τῆς Δευτέρας καὶ ὁ ιε'. τῆς Ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου δὲν διατάττουσι νὰ Βαπτίζωμεν αὐτοὺς, ἀλλὰ μόνον νὰ τοὺς χρίωμεν μετὰ Μύρου κατὰ τὸν συνήθη τύπον. Πόσω λοιπὸν μάλλον δὲν πρέπει νὰ Βαπτίζωνται οἱ Λατῖνοι, οἵτινες εἶναι ἔνοχοι ὀλιγώτερον βαρείας πλάνης; Ὁ ζ'. Κανὼν τῆς Δευτέρας Συνόδου λέγει οὕτω· «Τεσσαρεσκαίδεκατίτας, εἴτουν Τετραδίτας, καὶ Ἀρειανούς, καὶ Μακεδονιανούς, καὶ Νεαυτιανούς, καὶ Σαββατιανούς, καὶ Ἀπολιναριστάς, δεχόμεθα διδόντας λιβελλούς, ... σφραγίζοντες αὐτοὺς μόνον κατὰ πάσας τὰς αἰσθήσεις. Καὶ ὁ ιε'. Κανὼν τῆς Ἑκτῆς Συνόδου ἐμνημονεύθη καὶ ἐγράφη ἀνωτέρω. Καὶ ἕνεκα τῶν Κανόνων τούτων οὐδὲ οἱ Λατῖνοι πρέπει νὰ Βαπτίζωνται, καθότι Βαπτίζουσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ οὐχὶ καθὼς οἱ Μοντανισταὶ καὶ οἱ Πεπουζῆνοι καὶ οἱ Φρύγες καὶ πάντες ὅσοι ὁμοιάζουσι τούτους καὶ εἶναι παντάπασιν αἰρετικοί,

‘Ο α'. Καρὼν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου διδάσκει ὅτι Αἰρετικὸς εἶναι ὁ κατὰ τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένος· «Αἰρετικὸς ἐστὶν ὁ παντελῶς ἀπερρηγμένος, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένος· ὁ δὲ διὰ ζήτημά τι ἄγνωστον (ἰάσιμον,) Σχισματικὸς. Παρασυραγωγαὶ δὲ εἰσιν αἱ συνάξεις αἱ παρὰ τούτων ἢ ἄλλων ἀνυποτάκτων γινόμεναι· οἵτινες ἀπεσχέθησαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἀπὸ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἄλλην συνέστησαν εἰς τὴν ὁποίαν συνάγονται. Ἐδοξε τοίνυν τοῖς ἐξ ἀρχῆς τὸ μὲν τῶν Αἰρετικῶν Βάπτισμα παντελῶς ἀθετῆσαι· τὸ δὲ τῶν Σχισματικῶν καὶ τὸ τῶν ἐν ταῖς Παρασυραγωγαῖς παραδέξασθαι.»

‘Ο Καρὼν τοῦ Πρεσβυτέρου Τιμοθέου, ἐν φύλ. 634 τοῦ Κορμπζᾶ (δηλαδὴ τοῦ Ῥωσικοῦ Πηδαλίου,) ὀρίζει νὰ μὴ Βαπτίζωνται οἱ Ἀρειανοί, ἀλλὰ μόνον νὰ χρίωνται μετὰ Μύρου.

‘Εν τῷ Βιβλίῳ τοῦ σεβασμίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωσήφ τοῦ Βολότσκου τῷ ἐπιγραφομένῳ πρὸς τοὺς αἰρετικὸς Νοβγοροδίας, κεφ. ιε., εἶναι γεγραμμένα ταῦτα· «Ὡς πρὸς τοὺς πρσσερχομέ-

νοὺς μὲν ἀπὸ αἱρέσεων καὶ μετανοοῦντας, πιστεύοντας δὲ καὶ Βεβαπτισμένους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δὲν εἶναι διατεταγμένον νὰ ἀναβαπτίζωμεν αὐτοὺς, ἀλλὰ νὰ τοὺς δεχώμεθα εἰς τὰ Μυστήρια εὐθὺς, ἀφοῦ ἀρνηθῶσι τὴν ἐκυτῶν αἵρεσιν.

Ἡ ἐπομένη εἶναι κανονικὴ ἀπάντησις Τιμοθέου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς ζήτημά τι προταθὲν εἰς αὐτόν· [παραλελειμμένη κατὰ τὸ φαινόμενον ἐκ τῶν νεωτάτων Ἐκδόσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Πηδαλίου.]

(Ζήτημα.) «Διὰ τί δὲν Βαπτίζομεν τοὺς αἱρετικούς τοὺς προσερχομένους εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν;» (Ἀπάντησις.) «Ἐὰν ἐβαπτίζομεν αὐτοὺς, δὲν ἤθελεν ἔχει τις τόσην προθυμίαν νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τῆς αἱρέσεως, αἰσχυρόμενος ν' ἀναβαπτισθῇ. Πρέπει ὅμως νὰ ἡξεύρωμεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἔρχεται καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς τῶν Πρεσβυτέρων καὶ διὰ προσευχῆς, καθὼς μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων, κεφ. ἡ. 'Τότε ἐπέτιθον τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐλάβανον Πνεῦμα Ἅγιον.' Πλὴν δὲ τῶν λόγων τούτων πρέπει νὰ θεωρήσωμεν καὶ τὴν περίπτωσιν ἐκείνων οἵτινες ἐθελουσίως ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐθυσίασαν εἰς τὰ εἰδῶλα, καὶ οὐχὶ μόνον αὐτοὶ ἀπωλέσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἠνάγκασαν νὰ συναπολεσθῶσι μεθ' ἑαυτῶν, περὶ τῶν ὁποίων ὁ θ'. Κανὼν τῆς ἐν Ἀγκύρᾃ Συνόδου (φύλ. 41 τοῦ Κορμπζαϊ,) ὀρίζει οὕτως· "Ὅσοις μὴ μόνον ἐθυσίασεν, ἀλλὰ καὶ ἠνάγκασεν ἄλλους, δεκαεὶ τὴν πληρωσάτω." (Τὸ Σχόλιον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τούτου.) "Ὅσοι μὴ μόνον ἐθυσίασαν, κτλ. [Ἀναφέρεται ὁ Κανὼν κατὰ πλάτος, ὅπως κεῖται ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Πηδαλίῳ, σελ. 217, βραχὺ τι παρηλλαγμένος.]

Ἐὰν δὲ τις ἀρχίζῃ νὰ δυσαρεστῇται ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν Συνοδικὴν ἐκείνην Ἐκθεσιν τὴν γενομένην ἐπὶ Φιλαρέτου τοῦ Νικητίδου Πατριάρχου Μόσχας καὶ πάσης Ῥωσσίας, καὶ νὰ μὴ ἀνέχεται τὴν παρὰ μέλησιν αὐτῆς, ὁ τοιοῦτος ἂς μὴ δυσαρεστῇται διὰ τοῦτο, μηδὲ ἂς διαταράττεται ὑπ' ἀμφιβο-

γίας τινός· ἀλλ' ὅς μάθη ὅτι καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρό-
 νους Σύνοδος τις διώρθονεν ἄλλην, καὶ δὲν ἐφρόνει ὅτι ἦτον
 ἀφόρητον τὸ νὰ παρεμβαίνει εἰς τὰ τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀλλὰ
 βουλευομένη περὶ τοῦ μεγαλειτέρου συμφέροντος τῆς Ἐκκλησίας
 διώρθονεν αὐτὰς ὕστερον, ὡς δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ ἐπομέ-
 νου παραδείγματος· Ἡ ἐν Νεοκαισαρείᾳ Σύνοδος ἐν τῷ ἱε.
 αὐτῆς Κανόνι ὀρίζει· ὅτι ἐν ἐκάστη Μητροπόλει ὀφείλουσι νὰ ἦναι
 ἑπτὰ Διάκονοι, ἂν καὶ ἡ πόλις ἐνδεχόμενον νὰ ἦναι πολὺ με-
 γάλῃ. Ἀλλ' οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἑκτῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου
 ἔκριναν περὶ τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου ὅτι δὲν εἶχεν ἐννοή-
 σει ὀρθῶς τὰ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων ῥητὰ περὶ ἑπτὰ
 Διακόνων· διότι οἱ Ἀπόστολοι τότε ἐφρόντιζον οὐχὶ περὶ ἀνδρῶν
 τοῖς θείοις Μυστηρίοις διακονούντων, ἀλλὰ περὶ διακονούντων
 τραπέζαις· κτλ. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ πολλῶν
 ἄλλων Κανόνων ἀθετηθέντων ὕστερον ὑπὸ Οἰκουμενικῶν Συνό-
 δων, (ὡς δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐκ τῆς Συνόδου τῆς ἐπὶ τοῦ Ἁγίου
 Κυπριανοῦ συγκροτηθείσης, ἥτις ἐθέσπισε νὰ Βαπτίζωνται πάν-
 τες οἱ αἰρετικοὶ καὶ σχισματικοί, καὶ περιώρισε τὴν ἐξουσίαν
 τοῦ Βαπτίζειν εἰς τοὺς τρεῖς βαθμούς.) Πάλιν δὲ, ἡ ἐν Καρθαγένη
 Σύνοδος ὥρισεν ἵνα τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ κοινωνῶσιν οἱ πιστοὶ
 τῶν ἁγίων Μυστηρίων μετὰ τὸν δεῖπνόν των, εἰς μίμησιν τοῦ
 Δείπνου ἐκείνου τοῦ Κυρίου· ἀλλ' ἡ Ἑκτὴ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος
 ἠθέτησε τὸν Κανόνα ἐκεῖνον, καὶ ἐθέσπισεν ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι
 καὶ οἱ Πρεσβύτεροι ὀφείλουσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην νὰ ἐπιτελῶσι
 τὴν ἄχραντον Λειτουργίαν νηστεύοντες, καὶ ὅτι ὁ λαὸς πρὸς
 τὸν ὅποιον μεταδίδουσι τὰ ἅγια Μυστήρια ὀφείλουσι νὰ ἦναι
 νηστεύοντες ὡσαύτως. Καὶ τὸ ἔτι ἰσχυρότερον, καὶ αὐτοὺς τοὺς
 Ἀποστολικοὺς θεσμοὺς καὶ Κανόνας διώρθωνον ὕστερον οἱ
 ἅγιοι Πατέρες κατὰ καιροὺς, καθὼς βλέπομεν ὅτι ἐπραξεν ἡ
 Ἑκτὴ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κατὰ τὸν ιβ'. Κανόνα λέγουσα οὕτως·
 «Ἄν καὶ λέγεται» (δηλαδή ἐν τοῖς Ἀποστολικοῖς Κανόσιν,) «ὅτι Ἐπίσκοποι δὲν πρέπει ν' ἀποπέμπωσι τὰς γυναῖκάς των,
 πρὸς μεγαλητέραν ὅμως ὠφέλειαν τῆς θρησκείας διατάττομεν

ἵνα ὁ χειροτονηθεὶς Ἐπίσκοπος μὴ συνοικῇ τοῦ λοιποῦ μετὰ τῆς γαμετῆς αὐτοῦ.» Καὶ πολλὰ δ' ἄλλα τοιαῦτα ἀπαντῶνται ὑπὸ ἀρχαιοτέρων θεσπισθέντα ἱερῶν Συνόδων, τὰ ὅποια διορθώθησαν ὕστερον ὑπ' ἄλλων Συνόδων ἄνευ τινὸς μομφῆς· οὐδὲ ἐμμέφοντο ἢ κατεργρόνουν οἱ οὕτω διορθώνοντες τὰς διορθουμένας ἐκείνας ἀρχαιοτέρας Συνόδους. Οὕτω δὲ καὶ νῦν μηδεὶς ἄς σκανδαλίζεται ἢ ἄς ψέγῃ διὰ τὴν γινομένην διόρθωσιν τῆς ἄλλοτε συγκροτηθείσης Συνόδου ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Φιλαρέτου τοῦ Νικητίδου· διότι πρεπόντως γίνεται, καὶ συμφώνως πρὸς τὰ προειρημένα παραδείγματα.

Ἄλλ' ἐάν τις ἰσχυρογνωμονῇ, καὶ ἐπιμένη θέλων ν' ἀναβαπτίζῃ τοὺς Λατίνους, πρέπει ν' ἀναλογισθῇ τὰ διαλαμβανόμενα ἐν τῷ μζ'. Κανόνι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· «Ἐπίσκοπος ἢ Πρεσβύτερος τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντα Βάπτισμα ἐὰν ἄνωθεν Βαπτίσῃ, ἢ τὸν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐὰν μὴ Βαπτίσῃ, καθαιρείσθω.» καὶ τὸν νέ. Κανόνα, τὸν μνημονευθέντα ἀνωτέρω· (ὁπισθεν τοῦ φύλ. 3.) διότι ὁ Κανὼν ἐκεῖνος διατάττει ν' ἀναβαπτίζωνται τινες βαπτισθέντες διὰ μιᾶς καταδύσεως· καὶ τὸν Κανόνα μθ'. τῆς αὐτῆς συλλογῆς· «Εἴ τις Ἐπίσκοπος ἢ Πρεσβύτερος κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν μὴ Βαπτίσοι εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' εἰς τρεῖς ἀνάρχους, ἢ εἰς τρεῖς Υἱούς, ἢ εἰς τρεῖς Παρχαλήτους, καθαιρείσθω.»

Τοιοῦτοι λοιπὸν αἰρετικοὶ περὶ τῶν ὁποίων οἱ Ἀποστολικοὶ Κανόνες καὶ οἱ προμνημονευθέντες Κανόνες τῶν Πατέρων οἱ ὕστερον ἐκείνων θεσπισθέντες ὀρίζουσι νὰ Βαπτίζωνται, ὀφείλουσι νὰ Βαπτίζωνται· ὅσοι δ' ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δὲν εὐρίσκομεν ἐν τοῖς θείοις Κανόσι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων ὅτι πρέπει ν' ἀναβαπτίζωνται.

Περὶ τοῦ Λατινικοῦ δὲ Βαπτίσματος τοῦ μετὰ τριῶν ἐπιτελουμένου Ἐπιχύσεων εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἱ παναγιώτατοι Πατριάρχαι, Παῖσις ὁ Ἀλεξανδρεὺς, καὶ Μακάριος ὁ Ἀντιοχείας, καὶ Ἰωάσαφ

ὁ τῆς Μόσχας, καὶ οἱ πανιερώτατοι Μητροπολίται, Ἀρχιεπίσκοποι, καὶ Ἐπίσκοποι, καὶ σύμπασα ἡ ἱερὰ Σύνοδος, ἀκούσαντες τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα, διέγνωσαν τὸ πρᾶγμα οὕτως· ὅτι δὲν εἶναι πρόπον νὰ Βαπτίζωνται οἱ προσερχόμενοι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν Λατίνων.

Καὶ εἰς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ θεσπίσματος τούτου οἱ παναγιώτατοι Πατριάρχαι Παῖσιος ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ Μακάριος ὁ Ἀντιοχείας ἐπέδειξαν πρὸς τὴν Σύνοδον ἀρχαῖον βιβλίον Ἑλληνικόν, ἐν ᾧ ἦτο γεγραμμένον πῶς κατὰ τὸ ἔτος 6992 (1484 Α. Χ.) συνεκροτήθη Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ τῆς παναγίας Θεοτόκου τῆς ἐπικαλουμένης Παμμακαριστῆς ὑπὸ τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν Συμεὼν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, Γρηγορίου Ἀλεξανδρείας, Δωροθέου Ἀντιοχείας, καὶ Ἰωακείμ Ἱεροσολύμων, πρὸς διόρθωσιν καὶ ἀποβολὴν τῆς ἀνιέρου Συνόδου τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἡ ἱερὰ αὕτη Σύνοδος ἐθέσπισεν ὅτι «ἐάν τινες τῶν Λατίνων ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον καὶ Καθολικὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, πρέπει νὰ χρίωνται οὗτοι μετὰ τοῦ ἁγίου Μύρου, ἀλλ' οὐχὶ ν' ἀναβαπτίζωνται.» Ἡ ἱερὰ αὕτη Σύνοδος ὥρισεν ὡσαύτως καὶ τὸν Τύπον ὅστις ἔπρεπε νὰ διαφυλάττηται εἰς τὴν παραδοχὴν αὐτῶν, πῶς πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν αὐτοὺς, καὶ νὰ τοὺς προστάττωμεν ν' ἀναθεματίζωσι τὰς Λατινικὰς αἱρέσεις, καὶ ὕστερον νὰ χρίωμεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἁγίου Χρίσματος, καὶ νὰ λέγωμεν εὐχὰς ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ πρὸς τοῦτοις νὰ λαμβάνωμεν παρ' αὐτῶν λιβέλλους πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν.

Ὅμοιαι ὁδηγίαι δίδονται καὶ παρὰ τοῦ σοφωτάτου καὶ πανιερώτατου Μάρκου Μητροπολίτου Ἐφέσου ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ Ἐπιστολῇ ἀρχομένη ἀπὸ τῶν λέξεων τούτων· «Οἱ πανταχοῦ γῆς καὶ ἐν ταῖς νήσοις Χριστιανοί·» ἐν ᾗ μετὰ πολλὰ ἄλλα λέγει καὶ τοῦτο, ὅτι τοὺς ἀπὸ Λατίνων προσερχομένους εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν δεχόμεθα ὡς Ἀρειανούς, Μακεδονιανούς, Σαββατιανούς, καὶ Ναυατιανούς, ἀφ' οὓ δώσωσι λιβέλλον καὶ ἀναθεματίσωσι πᾶσαν αἵρεσιν μὴ φρονοῦσαν ὡς φρονεῖ ἡ ἁγία Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία· καὶ δυνάμει τοῦ ζ'. Κανόνος τῆς Δευτέρας Οἰκουμενικῆς Συνόδου σφραγίζομεν αὐτοὺς

(μετὰ Μύρου) τὸ μέτωπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, κτλ. κατὰ τὴν διάταξιν, λέγοντες· Ὑφραγίς δωρεὰς Πνεύματος Ἁγίου. *Αμήν.* Ἰδοὺ, οὕτω γράφει καὶ παραγγέλλει ὁ πανιερώτατος Μάρκος ὁ Ἐφέσου· καὶ πρὸς τοῦτον συμφώνως οἱ παναγιώτατοι Πατριάρχαι μετὰ συμπάσης τῆς ἱερᾶς Συνόδου ἐθέσπισαν τὸ παρὸν τοῦτο θέσπισμα· «Παῖσις ὁ Ἀλεξανδρείας, Μακάριος ὁ Ἀντιοχείας, Ἰωάσαφ ὁ Μόσχας, καὶ σύμπασα ἡ ἱερὰ Σύνοδος·

«Ἀναγνόντες σήμερον τὰ ἀποσπάσματα τὰ συλλεχθέντα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Συνόδου τῆς συγκροτηθείσης ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Μόσχας Φιλαρέτου Νικητίδου, εὔρομεν ὅτι οἱ συντάκται προὔτεινον ἐσφαλμένως πρὸς τὴν Σύνοδον ἐκείνην περικοπὰς ἐκ τῶν Κανόνων αἵτινες δὲν εἶναι ἱκαναὶ νὰ δικαιολογήσωσι τὸν ἀναβαπτισμόν τῶν Λατίνων. Προσέτι εὔρομεν ἐν τῇ Συνοδικῇ ἐκείνῃ Πράξει καὶ Κανόνας ἀπάδοντας πρὸς τοὺς Κανόνας, καὶ τὰς ἐφαρμογὰς οὐδόλως συμφωνούσας πρὸς τοὺς Κανόνας, καθὼς δεικνύει ἡ αὐτὴ ἐκείνη Συνοδικὴ Πράξις, ἐκ τῆς ὁποίας ἀντεγράφησαν ἤδη τὰ μὴ σύμφωνα τῶν Κανόνων καὶ τῶν ἐφαρμογῶν· καὶ ὁμοθυμαδὸν ἐκρίναμεν ἅπαντες ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀναβαπτίζονται οἱ Λατῖνοι, ἀλλὰ πρέπει μόνον, ἀφοῦ ἀναθεματίσωσι τὰς αἱρέσεις των, καὶ ἐξομολογηθῶσι τὰς ἀμαρτίας των, νὰ χρίωνται μετὰ Μύρου, καὶ οὕτω νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὰ θεῖα Μυστήρια, καὶ εἰς τὴν Κοινωνίαν τῆς ἁγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τοὺς ἱεροὺς Κανόνας περὶ τῶν ὁποίων ἐλέχθη ἀνωτέρω πλατύτερον. Περὶ δὲ τῶν δυσαρεστουμένων διὰ τὴν διόρθωσιν τῆς συγκροτηθείσης Συνόδου ἐπὶ τοῦ παναγιωτάτου Πατριάρχου Μόσχας Φιλαρέτου τοῦ Νικητίδου ἐλέχθη τι ἤδη ἀνωτέρω. Οὕτως ἅπαντες δίδομεν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν συνοδικῶς ὑπὲρ τῶν θείων Κανόνων· καὶ ἀποφαρίζομεν ὁμοφώνως ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης οἱ ἀπὸ τῶν Λατίνων προσερχόμενοι εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Χριστιανικὴν πίστιν ἡμῶν τῆς ἁγίας Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας δὲν πρέπει ν' ἀναβαπτίζονται, ἀλλὰ νὰ γίνωνται δεκτοὶ κατὰ τὸν τύπον καὶ τὴν μαρτυρίαν τὴν ἀνωτέρω

γεγραμμένην. Οὕτως ἀπεφασίσαμεν ὁμοθυμαδόν, καὶ ὑπεγράψαμεν ἰδίαις χερσὶ, τῷ ἔτει 7175. Α. Κ., ἀπὸ τῆς Ἐνσαρκώσεως 1667, Ἰουνίου . . . »

Τοῦτο εἶναι ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῶν τριῶν Πατριαρχῶν, Παῖσιου Ἀλεξανδρείας, Μακαρίου Ἀντιοχείας, καὶ Ἰωάσαφ Μόσχας, (συγκατατεθέντων εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου ταύτης καὶ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων,) ὑπὸ ἑξ Ἑλλήνων Μητροπολιτῶν, Νικαίας, Ἀμασίας, Ἰκονίου, Τραπεζοῦντος, Βάρνας, καὶ Χίου, ὑπὸ τεσσάρων Ῥώστων Μητροπολιτῶν, Νοβογορδίας, Καζάνης, Ροστόβας, καὶ Κρουτίτζης, ὑπὸ ἑνὸς Μητροπολίτου Γεωργίας, ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Σερβίας, ὑπὸ τῶν Ἀρχιεπισκόπων τοῦ Συναΐου καὶ τῆς Βλαχίας, ὑπὸ Παῖσιου πρώην Ἀρχιεπισκόπου Γάζης, ὑπὸ ἑξ Ῥώστων Ἀρχιεπισκόπων, Βολόγδας, Σμολένσκας, Σουζδαλίας, Ριαζάνης, Τβέρας, καὶ Πλεσκοβίας, καὶ ὑπὸ πέντε Ἐπισκόπων, Κολόμνας, Βιάτκας, Σλαβονοσερβίας, Τσερνηγοβίας, καὶ Μιστισλαύδας, καὶ πρὸς τούτοις ὑπὸ πεντήκοντα καὶ ἐπέκεινα Ἀρχιμανδριτῶν καὶ Ἡγουμένων καὶ Πρωτοπρεσβυτέρων, ἐκτὸς μοναχῶν καὶ ἄλλων κληρικῶν.

Β'. «Α. Χ. 1718, Αὐγούστου 31. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Πέτρον τὸν Α'. παρὰ Ἱερεμίου τοῦ Γ'. Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὀρίζουσα ὅτι Λουθηρανοὶ καὶ Καλβινισταὶ προσερχόμενοι εἰς τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν δὲν πρέπει ν' ἀναβαπτίζονται, ἀλλὰ πρέπει νὰ χρίωνται μεθ' Ἀγίου Μύσου.» (Ἀπόσπασμα μεθηρμητευμένον ἐκ τῆς Ῥωσικῆς μεταφράσεως ἐκδεδομένης ἐν τῇ Πλήρει Συλλογῇ τῶν Ῥωσικῶν Νόμων.)

«Ἄφοῦ πράγματάτινα ἀμφίβολα φαινόμενα προϋτάθησαν ἅπαξ διὰ ζητημάτων διὰ ἀρμοδίαν καὶ πρόχειρον ἀπόφασιν, σύμφωνον πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ὁμολογίαν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ δι' ἐξετάσεως καὶ διαγνώσεως Συνόδου ἡ περὶ αὐτῶν δυσκολία ἀνῆρέθη, καὶ ἡ ἀμφιβολία διελύθη, ταῦτα

πρέπει νὰ ὑπάρχωσι καὶ νὰ μένωσιν ὡς διεγνώσθησαν ὑπὸ τῆς Συνόδου, τουτέστιν, ἀδιαφιλονείκητα καὶ ἄθικτα παρ' ἅπασι τοῖς μεταγενεστέροις· ἢ μᾶλλον, ἐάν ποτε συμβῇ ν' ἀναφυῇ τις ἀμφιβολία περὶ τοιοῦτου τινος θεσπίσματος ῥέπουσα πρὸς μεταβολήν, ἡμεῖς ὀφείλομεν κατὰ πάντα τρόπον νὰ ὑπερασπίζωμεν αὐτὸ ὡς εὐσεβῇ διάταξιν τῶν ἡμετέρων προπατόρων, καὶ κατὰ πάντα τρόπον νὰ ἐμποδίζωμεν τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὡς φαίνεται, ὑψηλότατε καὶ γαληνότατε Μονάρχᾳ, διεκονώσατε πρὸς ἡμᾶς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην δι' Ἐπιστολῆς ὑμετέρας οὐχὶ πρὸ πολλοῦ. Ἐν αὐτῇ δὲ προτείνετε ἐρώτησιν, καὶ ζητεῖτε παρὰ τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας γνώμην, περὶ Λουθηρανῶν καὶ Καλθινιστῶν προσερχομένων εἰς τὴν εὐσεβῇ καὶ ἁμωμον διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ἃν πρέπει ν' ἀναβαπτίζωνται, ἢ νὰ προσθέτῳνται εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ κληρονόμους τῆς οὐρανοῦ βασιλείας χριόμενοι μόνον μετὰ θείου Χρίσματος ;

« Αὕτη ἡ ἐρώτησις προὔταθῃ ἄλλοτε καὶ παρ' ἄλλων προσώπων μακαρίας μνήμης πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Κυπριανόν· καὶ ἀφοῦ ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐθεωρήθη καὶ ἐξητάσθη μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ὑπὸ ἱερᾶς Συνόδου, ἐθεσπίσθη, συμφώνως πρὸς τοὺς ἱεροὺς Κανόνας, (τοὺς ὁποίους νομίζω περιττὸν ν' ἀντιγράψω ἐνταῦθα κατὰ πλάτος ἢ νὰ καταριθμῆσω διὰ τῶν τίτλων αὐτῶν,) ὅτι ὀφείλουσι νὰ τελειῶνται χριόμενοι μόνον μετὰ Χρίσματος ἁγίου, καὶ κατ' οὐδένα λόγον νὰ ἀναβαπτίζωνται, ὅταν ἐκουσίως προσέρχωνται εἰς τὸ φῶς τῆς Ὁρθοδόξου θρησκείας, ἐξομῶσαντες πρῶτον τὰς ἄλλοκότους πατρώας παραδόσεις καὶ ἀρεπεῖς δοξασίας, καὶ ὁμολογήσαντες εἰλικρινῶς πᾶν ὅτι περὶ πνευματικῶν πραγμάτων διδάσκειται καὶ κηρύττεται ὑπὸ τῆς Καθολικῆς Ἀποστολικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

« Καὶ οὕτως, ἐπειδὴ τοιαύτη περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἦτον ἡ γνώμη τοῦ Πατριάρχου ἐκείνου τοῦ τότε ἐνδόξου, καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἁγίων Ἐπισκόπων, ἡ αὕτη ὡσαύτως εἶναι καὶ ἡ

γνώμη τῆς ἡμετέρας μετριότητος· κρίνομεν καὶ ἡμεῖς συμφῶ-
νως πρὸς αὐτοὺς, καὶ οὐδεμίαν ποιούμεν ἐναντίαν διάταξιν περὶ
τοῦ πράγματος τούτου, ἀλλ' ἐπικυροῦμεν τὸ θέσπισμα ἐκεί-
νων, καὶ διατάττομεν νὰ ᾖ τὸ αὐτὸ ἀμετάβλητον εἰς αἰῶνας.

« Ὅθεν διὰ τοῦ ἐπικυρωτικοῦ τούτου Πατριαρχικοῦ Γράμμα-
τος κηρύττομεν ὅτι ὅσοι ἐγκαταλιπόντες τὰς Λουθηρανικὰς καὶ
Καθολικὰς αἱρέσεις προσέλθωσιν εἰς τὴν εὐσεβῆ ὁμολογίαν τῆς
ἀμώμου πίστεως τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, κρατοῦντες καὶ
ὁμολογοῦντες πᾶν ὅ,τι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διδάσκει καλῶς
καὶ εὐσεβῶς, δὲν πρέπει τοῦ λοιποῦ ν' ἀναβαπτίζονται, ἀλλὰ
χρίόμενοι μόνον μετὰ Χρίσματος ἁγίου νὰ γίνωνται τέλει Χρι-
στιανοὶ, καὶ υἱοὶ φωτός, καὶ κληρονόμοι τῆς Βασιλείας τῶν
Οὐρανῶν.

« Διὸ καὶ ἀποστέλλεται νῦν τὸ Πατριαρχικὸν Γράμμα τοῦτο
πρὸς τὴν ὑμετέραν Γαληνοτάτην Μεγαλειότητα, ἵνα ὀρίσθῃ ἡ
ὑπόθεσις αὕτη ἄνευ μηδεμιᾶς ἀμφιβολίας τοῦ λοιποῦ οὕτως
ὅπως ἡμεῖς ἐνταῦθα ἐγράψαμεν. » κτλ.

[Ἑπογεγραμμένον ὑπὸ Ἱερεμίου Γ'. Πατριάρχου Κων-
σταντινουπόλεως, κτλ.]

Γ. « Ὁρος τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, συστατῶν
μὲν τὸ θεόθεν δοθὲν ἅγιον Βάπτισμα, καταπτύων δὲ τὰ
ἄλλως γινόμενα τῶν αἱρετικῶν Βαπτίσματα. » (Α.Χ. 1756.)

« Πολλῶν ὄντων τῶν μέσων δι' ὧν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀξιού-
μεθα, καὶ τούτων ὡς εἰπεῖν κλιμακῆδόν ἀλληλενδέτων, καὶ
ἀλληλουχουμένων ὄντων, ἅτε δὴ πάντων πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος
ἀφορώντων, πρῶτον ἐστὶ τὸ τοῖς ἱεροῖς Ἀποστόλοις θεοπαρά-
δοτον Βάπτισμα, οἷα δὴ τῶν λοιπῶν τούτου χωρὶς ἀπρακτούν-
των· (ἐὰν γάρ τις μὴ γεννηθῇ, φησὶν, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος,
οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν.) ἔδει καὶ
γὰρ ἀναγκαίως, τῆς πρώτης γεννήσεως ἐπὶ τὸν θνητὸν τουτονὶ
βίον παράγουσης τὸν ἄνθρωπον, γέννησιν ἐτέραν ἐξευρεθῆναι,
καὶ τρόπον μυστικώτερον, μῆτε ἀπὸ φθορᾶς ἀρχόμενον μῆτε

εἰς φθορὰν καταλήγοντα, δι' οὗ γένοιτ' ἂν ἡμῖν δυνατόν μιμη-
σασθαι τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Τὸ
γὰρ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ὕδωρ τοῦ Βαπτίσματος ἐν τάξει μῆ-
τρας λαμβάνεται, καὶ τόκος τῷ τικτομένῳ γίνεται, ἣ φησὶν ὁ
Χρυσόστομος· τὸ δὲ ἐν τῷ ὕδατι ἐπιφοιτῶν Πνεῦμα ἐν τάξει
Θεοῦ τὸ ἔμβριον διαπλάττοντος. Καὶ ὥσπερ Ἐκεῖνος μετὰ τὴν
ἐν τάφῳ κατάθεσιν τριταῖος ἐπὶ τὴν ζῶην ἀνεφοίτησεν, οὕτως
οἱ πιστεύοντες, ἀντὶ τῆς γῆς τὸ ὕδωρ ὑποδυόμενοι, ἐν τρισὶ
καταδύσει τὴν τριήμερον ἑαυτοῖς χάριν τῆς ἀναστάσεως ἐξει-
κονίζουσιν, ἀγιαζομένου τοῦ ὕδατος τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ πανα-
γίου Πνεύματος, ὡς ἂν τῷ μὲν φαινομένῳ ὕδατι τὸ σῶμα φω-
τίζοιτο, τῷ δὲ ἀοράτῳ Πνεύματι τὸν ἀγιασμόν ἢ ψυχὴ λήψαι-
το· ὡς γὰρ τὸ ἐν τῷ λέβητι ὕδωρ τῆς τοῦ πυρὸς μεταλαμβάνει
θερμότητος, οὕτω τὸ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ὕδωρ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ
Πνεύματος εἰς θεῖαν μεταστοιχειοῦται δύναμιν, καθάριον μὲν
καὶ υἰοθεσίας ἀξιοῦν τοὺς οὕτω Βαπτιζομένους, τοὺς δὲ ἄλλως
πῶς τελουμένους, ἀντὶ καθάρσεως καὶ υἰοθεσίας, ἀκαθάρτους
καὶ σκότους υἱοὺς ἀποφαῖνον.

α Ἐπειδὴ τοιγαροῦν πρὸ χρόνων ἤδη τριῶν ζήτημα ἀνεφύη, εἰ
τὰ παρὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ θεῶν Πατέ-
ρων, καὶ παρὰ τὴν συνήθειαν καὶ διαταγὴν τῆς Καθολικῆς καὶ
Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπιτελούμενα Βαπτίσματα τῶν αἵρετι-
κῶν δεκτὰ ἐστὶ, προσερχομένων ἡμῖν, ἡμεῖς, ἅτε θεῷ ἐλέει τῇ
Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἐντραφέντες, καὶ τοῖς κανόσι τῶν ἱερῶν
Ἀποστόλων, καὶ θεῶν Πατέρων ἐπόμενοι, καὶ μίαν γινώσκοντες
τὴν ἡμετέραν ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν,
καὶ ταύτης τὰ Μυστήρια, ἐπομένως καὶ τὸ θεῖον Βάπτισμα,
ἀποδεχόμενοι, τὰ δὲ τῶν αἵρετικῶν, ὅσα μὴ ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ
Ἅγιον τοῖς ἱεροῖς Ἀποστόλοις διετάξατο καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ
Χριστοῦ μέχρι τῆς σήμερον ποιεῖ, ἐπιτελούμενα, ἐφευρήματα
ἀνθρώπων διεφθαρμένων ὄντα, ὡς ἀλλόκοτα καὶ τῆς Ἀποστο-
λικῆς ὅλης παραδόσεως ἀλλότρια γινώσκοντες, ἀποστρεφόμεθα
κοινῇ διαγνώσει· καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἡμῖν προσερχομένους ὡς

ἀνιέρους καὶ ἀβαπτίστους δεχόμεθα, ἐπόμενοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐντειλαμένῳ Βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῖς τε ἱεροῖς καὶ θείοις Ἀποστόλοις διαταπτομένοις ἐν τρισὶ καταδύσεσι καὶ ἀναδύσεσι τοὺς προσερχομένους Βαπτίζειν, καὶ ἐν ἐκάστη τῶν καταδύσεων ἐν ὀνόματι ἐπιλέγειν τῆς ἁγίας Τριάδος, τῷ τε ἱερῷ καὶ ἱσχυροτάτῳ Διονυσίῳ λέγοντι ἑτρίς ἐν κολυμβήθρᾳ ὕδωρ καὶ ἔλαιον ἁγιασμένα ἐχούτη τὸν προσερχόμενον παντὸς ἀμφοῦ γεγυμνωμένον Βαπτίζειν, τὴν τριττὴν τῆς θείας μακαριότητος ἐπιβοήσαντα ὑπόστασιν· καὶ εὐθὺς τῷ θεουργικωτάτῳ Μύρῳ τὸν Βαπτισθέντα ἐπισφραγίζειν, καὶ μέτοχον ἀποφαίνειν λοιπὸν τῆς ἱεροτελεστικωτάτης Εὐχαριστίας, τῇ τε Δευτέρᾳ καὶ Πενθέκτῃ ἁγίαις Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις διαταπτομέναις τοὺς μὴ Βαπτιζομένους εἰς τρεῖς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις, καὶ ἐν ἐκάστη τῶν καταδύσεων μίαν ἐπὶ κλησιν τῶν θείων ὑποστάσεων μὴ ἐπιβοῶντας, ἀλλ' ἄλλως πῶς Βαπτιζομένους, ὡς ἀβαπτίστους προσδέχεσθαι τῇ Ὁρθοδόξῃ προσιόντας·

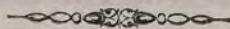
«Τούτοις τοίνυν τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις διατάγμασιν ἐπόμενοι καὶ ἡμεῖς τὰ μὲν τῶν αἰρετικῶν Βαπτίσματα, ὡς ἀπάθοντα, καὶ ἀλλότρια τῆς Ἀποστολικῆς θείας διατάξεως, καὶ ὕδατα ἀνόνητα, ὡς ὁ ἱερὸς Ἀμβρόσιος καὶ ὁ μέγας φασὶν Ἀθανάσιος, καὶ ἁγιασμὸν μηδὲν παρέχοντα τοῖς ταῦτα δεχομένοις καὶ πρὸς καθάρσιν ἀμαρτημάτων οὐδὲν ὠφελοῦντα, ἀπόβλητα καὶ ἀποτρόπαια ἡγούμεθα. Τοὺς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀβαπτίστως Βαπτιζομένους ὡς ἀβαπτίστους ἀποδεχόμεθα προσερχομένους τῇ Ὁρθοδόξῳ πίστει, καὶ ἀκινδύνως αὐτοὺς Βαπτίζομεν, κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς καὶ Συνοδικούς κανόνας, οἷς ἀραρότως ἐπιστηρίζεται ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἀποστολικὴ καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ κοινὴ μήτηρ πάντων ἡμῶν. Καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ κοινῇ ἡμῶν διαγνώσει καὶ ἀποφάνσει σφραγίζομεν τὸν Ὅρον ἡμῶν τοῦτον, ταῖς Ἀποστολικαῖς καὶ Συνοδικαῖς διαταγαῖς συνάδοντα, διαβεβαιοῦντες αὐτὸν δι' ἡμετέρων ὑπογραφῶν, σωτηρίῳ ἔτει ἁψ'ς.» «ΚΥΡΙΛΛΟΣ, ἐλέφ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκο-

πος Κωνσταντινουπόλεως νέας 'Ρώμης, καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. ΜΑΤΘΑΙΟΣ, ἐλέω Θεοῦ Πάπας καὶ Πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας, καὶ Κριτῆς τῆς Οἰκουμένης. ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ, ἐλέω Θεοῦ Πατριάρχης τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, καὶ πάσης τῆς Παλαιστίνης.»

Ἐὰν ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης συμβῇ νὰ παρατηρήσῃ ὅτι τὸ τελευταῖον τῶν τριῶν τούτων Ἐγγράφων, τὸ τοῦ 1756 Α. Χ., ἀπάδει πρὸς τὰ δύο προηγούμενα, καθὼς καὶ πρὸς τὰς ἀρχαιοτέρας Συνόδους πρὸς τὰς ὁποίας ἀναφέρονται, τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσας, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι δὲν εἶναι πρᾶγμα νέον τὸ νὰ διορθόνηται τὸ λάθος ἀρχαιοτέρων τοπικῶν Συνόδων ὑπὸ μεγαλητέρων ἢ Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὕστερον· καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ὁ Ὄρος ὁ ὑπὸ τριῶν Πατριαρχῶν ὑπογεγραμμένος τῷ ἔτει 1756 πρέπει μᾶλλον νὰ κατακολουθῇται σήμερον παρὰ τὰ θεσπίσματα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης τῷ 1484 Συνόδου, τὰ ὑπογεγραμμένα ὑπὸ τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν καὶ ὑπὸ καὶ ἑξῆς. Ἀρχιεπισκόπων, ἢ παρὰ τὰ τῆς ἐν Μόσχᾳ συγκροτηθείσης τῷ 1667, παρόντων καὶ ὑπογραφάντων τριῶν Πατριαρχῶν, 28 Ἑλλήνων, Ῥώσων, Γεωργιανῶν, Σέρβων, καὶ Βλάχων Ἐπισκόπων, καὶ πεντήκοντα καὶ ἐπέκεινα Ἀρχιεραδριτῶν, Ἡγουμένων, καὶ Πρωτοπρεσβυτέρων, πλὴν ἄλλων μοναχῶν καὶ κληρικῶν.

Ἡ πάλιν, ἐὰν τις ἀμφιβάλλῃ ἂν ἡ αὐθεντία Ὁρου ὑπὸ τριῶν ὑπογεγραμμένου Πατριαρχῶν εἶναι τῷ ὄντι μεγαλητέρα παρὰ τὴν τῶν προειρημένων Συνόδων, δύναται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι, ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, οἱ Ἀποστολικοὶ καὶ Οἰκουμενικοὶ καὶ ἄλλοι Κανόνες, καὶ πρὸ πάντων αἱ Ἱεραὶ Γραφαὶ, ὅπως ἐρμηνεύονται ὑπὸ τριῶν Πατριαρχῶν καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἔχουσι μεγαλειτέραν Ἐκκλησιαστικὴν αὐθεντίαν παρ' οἱαδήποτε διάταξις ἢ ἐρμηνεία γενομένη ὑπὸ τῶν Συνόδων τοῦ 1484 καὶ τοῦ 1667, ἢ ὑπ' ἄλλων οἰωνδήποτε Συνόδων, εἰς τὴν ὁποίαν ἡμεῖς δὲν συναιρούμεν.

Πρὸς τούτοις, ἐὰν ὁ Ὄρος τοῦ 1766 αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν δυνάμει ὑπερσταθμίζῃ τῶν ἀρχαιοτέρων Συνόδων τὰ θεσπίσματα, τῇ βοηθείᾳ ὅμως τοῦ Βιβλίου τοῦ εἰς αὐτὸν προσηρητημένου, τοῦ ἐπιγραφομένου «*Στηλίτευσις τοῦ Πατισμοῦ*», ἢ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς εὐκόλως ὑπερσταθμίζων αὐτάς. Διότι τὸ Βιβλίον ἐκεῖνο ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ τότε Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου ἐν ὀνόματι «*τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας*» αὐτῆς· καὶ ἡ αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς εἶναι ἀναντιρρήτως ὑπερτέρα τῆς αὐθεντίας τοπικῶν Συνόδων οἰωνοῦ ἄποτε. Καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ ἐκείνῳ ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ (ἐὰν δυνάμεθα νὰ πιστεῦσωμεν τὸν ἐκδόντα αὐτὸ Πατριάρχην,) λέγει «*πρὸς τοὺς ἰσχυρογνώμονας, καὶ ἐπιμένοντας τῇ κακίᾳ, καὶ ἐβελοκακοῦντας, καὶ λέγοντας ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθεῖσα ὑπὸ καὶ Ἀρχιεπισκόπων τοπικῇ Σύνοδος ἄλμυρὸν Παπικὸν ῥαντισμὸν ἢ Σατανικὴν ὀλεθρίαν ἐπίχυσιν ἐδέξατο ὡς Βάπτισμα, ὅτι ἡμεῖς ὅμως ὡς πονηρὸν, αἰρετικὸν, καὶ ἄξιον ἀναθήματος ἀποβάλλομεν τὸ δόγμα τοῦτο· καὶ ὅτι ὅσοι τὸν Παπικὸν δέχονται ῥαντισμὸν, ἤτοι ἐπίχυσιν, ὑπὸ τοῦ πονηροῦ κινοῦνται πνεύματος, καὶ ἐξομοιοῦνται τοῖς Χριστοκτόνοις Ἰουδαίοις, καὶ τοῖς γεννήμασι τῶν ἐχιδνῶν.*» Τίς μετὰ τοῦτο δὲν θέλει τρέμει ἀποφαινόμενος ὅτι ἡ αὐθεντία τῶν Συνόδων τοῦ 1484 καὶ τοῦ 1667 εἶναι μεγαλειτέρα παρὰ τὴν τοῦ Ὄρου τοῦ 1756; Ἡ ἐὰν ὁ φόβος εἶναι αἷτιον ὀλιγώτερον ἑλλογον ἢ ἡ πεποίθησις, ὁ δισταζὼν ἅς ἀναγνώσῃ τὴν «*Στηλίτευσιν τοῦ Πατισμοῦ*», καὶ ἐὰν εὖρῃ διαπρέποντα καθ' ὅλον τὸ Βιβλίον τοῦτο ἀκριβῆ μάθῃσιν, ὀρθὴν καὶ ἀπαθῆ λογικὴν, καὶ πνεῦμα μακροθυμίας, ἀγάπης, καὶ ἀγιότητος, δὲν θέλει ἴσως δισταῖ πλέον, ἀλλὰ θέλει δεχθῇ ἀμφοτέρω, καὶ αὐτὸ τὸ Βιβλίον καὶ τὸν προσηρητημένον Ὄρον, ὡς τὴν ἀληθῆ φωνὴν καὶ νόμον τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κινουμένης νὰ ἀθετῇ καὶ νὰ καταδικάζῃ τὰ θεσπίσματα τῶν προηγουμένων Συνόδων. *Εὐλόγηθα!*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ.

*Περὶ τῆς πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν προσαπομένης
Σπουδοτυπίας, ἥτοι περὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς Τύπους
ὑπερβαλλούσης σπουδῆς.*

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνθετος ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, πρέπει καὶ ἡ θρησκεία αὐτοῦ νὰ ἔχῃ ἐξωτερικὸν σχῆμα ἥτοι σῶμα οὐχ ἥσσαν ἢ ἐσωτερικὴν ζωὴν ἥτοι πνεῦμα· καὶ τότε ἡ θρησκεία εὐρίσκεται ἐν καλῇ καὶ ὑγειᾷ καταστάσει, ὅτε ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ, εἴτε τοῦ ἀτόμου εἴτε τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἀρκούντως ἀκμαία ὥστε νὰ ἐνσωματῶται συμφώνως πρὸς τὸν καιρὸν ὑπὸ εὐαρμοστούς τύπους, καὶ ὅτε οἱ τύποι οἱ ἡδὴ ὑπάρχοντες καὶ ὑπὸ μηδεμιᾶς περιστάσεως μεταβολῆς κατασταθέντες ἀνάρμοστοι διαφυλάττονται καὶ ζωογονοῦνται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου πνεύματος ὑπὸ τοῦ ὁποίου κατ' ἀρχὰς προήχθησαν.

Ἐπειδὴ ὁμως πᾶσα ἀνθρωπίνη ἐνέργεια ὑπόκειται εἰς παραφθοράν, καὶ ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ ὑπόκειται ὡσαύτως, καθ' ὅσον εἶναι ἀνθρωπίνη, εἰς τὴν αὐτὴν ταύτην ἀσθένειαν. Ἡ ἐνδόμυχος ζωὴ ἥτις ἐπὶ Ἀποστολικῶν ἢ ἀρχαίων χρόνων ἀνέδειξε τοιοῦτους ἱεροὺς καὶ θείους τύπους, καὶ μόλις ἠδύνατο νὰ εὔρῃ τύπους καταλλήλους πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν καὶ ἀδρότητα, βαθμηδὸν ὕστερον ἀπεμαρῶνθη, καὶ κατέλιπε τοὺς τύπους μᾶλλον ἢ ἥττον κενοὺς καὶ κοῦφους, ἀλλ' ἔτι χρησίμους, ἵνα δεικνύωσι πρὸς γενεάν ἐκπεπτωκυῖαν μέτρον ὑψηλότερον παρὰ τὸ ἰδικόν της, καὶ διακοινῶσι κατὰ τινα βαθμὸν πρὸς τὰς ψυχὰς τῶν μεταχειριζομένων αὐτοὺς τὴν σκιάν, τὴν ἡχώ, τὴν ἀμυδρῶς ἀνταυγάζουσαν εἰκόνα τοῦ ολοκλήρου ἐκείνου ρείθρου ζωῆς ἐνεργείας ἐκ τοῦ ὁποίου κατ' ἀρχὰς προήχθησαν.

Οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς, ἀφοῦ ὑπέμειναν τὸν πρῶτον διωγμὸν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἐδέοντο ὁμοῦ ἐν τῷ ὑπερώφῳ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών, αἶροντες φωνὴν ὁμοθυμαδὸν καὶ

λέγοντες τὰ ἔτι σωζόμενα ἐν ταῖς Πράξεσιν αὐτῶν λόγια· καὶ δεηθέντων αὐτῶν, ἐσαλεύθη ὁ τύπος ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι· καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου. Κορνήλιος πάλιν ὁ ἑκτοντάρχης καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ ἠεροῶντο οὐχὶ μετὰ τῶν ἑξωτερικῶν μόνων ὥταν, ἀλλὰ καὶ μετὰ καρδιῶν προσηκόντως κατηρτισμένων, τὰ ὑπὸ τοῦ Πέτρου λαλούμενα λόγια· καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς καὶ πρὶν ἔτι Βαπτισθῶσι δι' ὕδατος εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας ἐψάλλον ὕμνους πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐν τῇ φυλακῇ τῆς πόλεως Φιλίππων, μεταχειριζόμενοι λέξεις τινάς, καὶ ἐπηεροῶντο αὐτῶν οἱ δέσμιοι· ἄφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμοτηρίου· ἀνέψυχθησάν τε παραχρῆμα αἱ θύραι πάσαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη... καὶ ἐβαπτίσθη ὁ δεσμοφύλαξ καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες. Ἐν τοῖς παραδείγμασι τούτοις ἐκ τῆς περισσείας τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος ἐλάλει τὸ στόμα, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦτον ἀνάλογον πρὸς αὐτό.

Τοιαύτη δὲ συνδρομὴ καὶ ἁρμονία τοῦ ἐσωτερικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ λόγου ἢ ἔργου τῆς θρησκείας, καὶ τοιαῦτα μεγάλα ἀποτελέσματα δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἅπαξ μόνον ἐγένετο χρῆσις τῶν λέξεων· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀρχετύπου Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τὸ ζῶν ἐκεῖνο πνεῦμα τὸ κατὰ πρῶτον ὑπαγορεύσαν τὰς λέξεις καὶ τοὺς τύπους τῶν λειτουργιῶν καὶ ἱεροτελεστιῶν αὐτῆς παρηκολούθει καὶ τὴν εἰθισμένην διηνεκὴ μετὰ ταῦτα χρῆσιν αὐτῶν.

Οὕτως, ὅτε κατὰ τὸ σκότος τῆς νυκτός, ὀρθρου βαθύος, τὰ πνευματικὰ τέκνα τῆς ἐλευθέρας Σάρρας καταδιωκόμενα ὑπὸ τῶν τέκνων τῆς παιδίσκης, καὶ οἱ ἐξ ἔθνων Χριστιανοί, μέλη διηρημένων οἰκογενειῶν, γυναῖκες κακοποιούμεναι ὑπὸ τῶν συζύγων των, παιδία ἀπειλούμενα ἢ ἐκβαλλόμενα ὑπὸ τῶν γονέων των, δοῦλοι καταπιεζόμενοι ὑπὸ τῶν κυρίων των, πολῖται καταδιωκόμενοι καὶ κατηγορούμενοι ὑπὸ τῶν γειτόνων των, ὑπῆκοοι προγεγραμμένοι ὑπὸ τῶν τυράννων τοῦ κόσμου τούτου,

συνθηροῖζοντο μετὰ δυσχερείας καὶ φόβου εἰς τὰ ὑπόγεια μεγάλης τινὸς πόλεως, ἣ εἰς μεμονωμένην οἰκίαν ἀδελφῶν τινων εἰς τὰς ἐσχατίας, καὶ ἀνεγινώσκοντο εἰς τὸν ὄρθρον μετ' εὐλαβοῦς καὶ κατανυκτικῆς φωνῆς ὑπὸ τοῦ προεστῶτος οἱ Ἐξ Ψαλμοὶ (γ'. λξ'. ξβ'. πξ'. ρβ'. ρμβ'.) οἱ διαλαμβάνοντες τὰς θρηνηδίας καὶ μελέτας, καὶ ἐξομολογήσεις τοῦ Μεσσίου, τοῦ τελείου ἀνθρώπου, ὑπὸ τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πόνους τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ καὶ τὰς παρὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ἐπηρεάς, πάντες οἱ παρόντες ἐγίνωσκον ὅτι ἡ φωνὴ αὕτη δὲν ἦτο μόνον ἐκ τοῦ Μεσσίου τῆς Κεφαλῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Σώματος αὐτοῦ· καὶ εἰς ἕκαστος αὐτῶν εὕρισκεν ἰδίαν ἐφ' ἑαυτὸν πνευματικὴν ἐφαρμογὴν τῶν στίχων τῶν ψαλμῶν ἐκείνων ἀνάλογον πρὸς τὰς ἑαυτοῦ κακουχίας καὶ ἀνάγκας καὶ κινδύνους, καὶ ἰδίαν ὡσαύτως παρηγορίαν καὶ ἰσχὺν ἐκ τῆς εὐφροσυνωτέρας ἐκείνης ἰκεσίας καὶ μελέτης μεθ' ἧς ὁ εἷς τῶν ψαλμῶν τούτων, ὁ ρβ', συγκινοῦσιν τοὺς ἄλλους.

Ὅτε δὲ μετὰ τοὺς ἔξ Ψαλμοὺς διεδέχετο τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν ψαλμωδία, καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἀντὶ τοῦ νὰ ἐνδιατρίβῃ ἐπὶ τῶν θλίψεων τῆς ἀνθρωπότητος, μετέβαλλε τόνον, καὶ διὰ τῶν ἀντιστροφικῶς ψαλλομένων στίχων τοῦ ριζ'. Ψαλμοῦ ἐξέχεε τὴν εὐχαριστήριον τῆς πίστεώς της ὁμολογίαν, μετὰ σταθερᾶς πεποιθήσεως ὅτι θέλει ὑπερβριαμβεύσει εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ ἐθνικοῦ κόσμου πόλεμον, καὶ ἡ παροῦσα συνάθροισις ἣ οἱ ψάλλται ἐπανελάμβανον ἐκ διαλειμμάτων μετὰ δύο ἢ τρεῖς στίχους ὡς ἐφύμνιον τὸ «Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν· εὐλογημένος ὁ Ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου!» ἐκείνοι συνησθάνοντο ἴσως ὅτι ἡ παλαιὰ Ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ κατεστρέφετο, καὶ ὅτι ἡ εἰδωλολατρικὴ πόλις ἄνωθεν, ἡ ἐπτάλοφος, καὶ σύμπαν τὸ κράτος τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου ἐσαλεύοντο κάτωθεν ἐκ θεμελίων.

Οὕτω καὶ περὶ τῶν Ψαλμῶν (ρλδ'. ρλέ'. ρλς'. ἢ μδ'.) τῶν καλουμένων *Πολυελέου*, καὶ ψαλλομένων πρὸς ἐπικόσμησιν ἑορτῶν, οἵτινες παρόμοιοι πρὸς τὸν ριζ', τὸν προηγούμενον, ὄντες κατὰ

τὸ πνεῦμα ἀπαραριθμοῦσι λεπτομερέστερον τὰς παλαιάς τοῦ Θεοῦ μεγαλουργίας προεικονίζουσας τὰς τῆς Χριστιανικῆς οἰκονομίας, (τὴν τε ἔξοδον ἀπὸ τῆς πνευματικῆς Αἰγύπτου καὶ τὰ μέχρι τῶν μεθορίων τῆς πνευματικῆς Χαναάν ἀκολουθοῦντα θαύματα,) καὶ ἀναφανδὸν ἐκφέρουσι τὸν θρίαμβον κατὰ τῶν εἰδώλων τῶν ἐθνικῶν, δὲν δυνάμεθα ν' ἀμφιβέλλωμεν ὅτι τὴν πνευματικὴν ἔννοιαν « τῶν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς θαυμασίων » τῶν ἐν τούτοις τοῖς Ψαλμοῖς ὑμνουμένων, καθὼς καὶ τὴν αὐτῶν ἔντονον ἐφαρμογὴν ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν καθεστῶσης πάλης, συνηθρόνουντο οἱ ἐν τῷ ναῷ συνηθροισμένοι κατὰ τοὺς πρώτους ἐκείνους αἰῶνας. Καὶ ἡ μουσικὴ μεθ' ἧς οὗτοι ψάλλονται ἔτι καὶ νῦν, καὶ ἡ τῶν Αἰνῶν, τῶν περιλαμβανόντων γενικωτέρας παρ' ὅλης τῆς κτίσεως δοξολογίας, καὶ ἀνελλιπῶς ἄλλοτε ψαλλομένων, καθὼς καὶ ὁ τρόπος ὁ ἔτι καὶ νῦν ἐν χρήσει τοῦ ψάλλειν τὴν μεγάλην Δοξολογίαν, περιέχει εὐδιάκριτα ἔχγη τοῦ πνεύματος ἐκείνου τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς παρηκολούθει τὰς ψαλμωδίας ταύτας.

Κατὰ τὴν τελετὴν τῆς θείας Λειτουργίας ὁ λαὸς ἀναντιρρήτως ἀπεκρίνετο εὐσυνέτως πρὸς ἐκάστην αἵτησιν τῶν δημοσίων δεήσεων ἥτοι Ἐκτενῶν τῶν ἐκφωνουμένων ὑπὸ τοῦ Διακόνου· καὶ ἡγοῶντο εὐκρινῶς ἐκφωνουμένας ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου ἢ τοῦ Πρεσβυτέρου « μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του » τὰς καλλιπεσστάτας καὶ κατανυκτικωτάτας ἐκείνας δοξολογίας καὶ εὐχαριστίας αἵτινες ἦσαν κατ' ἀρχὰς τοσοῦτον πλήρεις καὶ λεπτομερεῖς, (ἂν καὶ ὕστερον ἐλέγοντο χθαμαλῇ τῇ φωνῇ, καὶ συντετμημέναι, καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐψάλλοντο ἄλλα τινὰ διὰ τοὺς λαϊκοὺς ἐξῶθεν τῶν θηροθύρων,) ὥστε οὐχὶ μόνον ἦσαν ἐπαξία θυσία αἰνέσεως παρὰ παντός τοῦ συνηθροισμένου πληρώματος κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν, ἀλλ' ἦσαν καὶ πρὸς ἕκαστον Χριστιανὸν πλουσιοπάροχος διδασκαλία καὶ ἀνάμνησις τῆς ὅλης οὐσίας τῆς πίστεως αὐτοῦ. Ἀκούσαντες διὰ τῶν ὧτων καὶ παρακολούθησαντες μετὰ τῆς καρδίας εἰς τὸ εἰσαγωγικὸν μέρος τῶν εὐχαριστιῶν τούτων, τῶν περὶ τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Δημιουργίας, παρηκολούθουν ὡσαύ-

τως τὸν Ἐπίσκοπον καὶ τοὺς συλλειτουργοῦντας Πρεσβυτέρους, καὶ πάσας τὰς οὐρανίους στρατιάς, τὰς περὶ τὸ θυσιαστήριον παρισταμένας, εἰς τὸν Σεραφικὸν ἐκεῖνον ὕμνον α' Ἄγιος, Ἄγιος, Ἄγιος, » κτλ., γινώσκοντες τί ἔπραττον, καὶ τίνας παρεκολούθουν, καὶ διὰ ποίων προπαρασκευαστικῶν λογίων κατήντησαν εἰς τὴν ἔκρηξιν ἐκείνην τῆς αἰνέσεως. Ὡσαύτως δὲ μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῆς εὐχαριστηρίου ἀναμνήσεως τῆς Οἰκονομίας τῆς ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴν πτώσιν αὐτοῦ μέχρι τῆς Ἐνσαρκώσεως καὶ τῆς τῶν Μυστηρίων αὐτῶν διατάξεως, καὶ τῆς προσφορᾶς τῶν κτισμάτων ἄρτου καὶ οἴνου τῶν ἀντιτύπων τῆς Οὐρανοῦ Θυσίας, καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἵνα κατέλθῃ καὶ μεταστοιχειώσῃ αὐτά, αὐτοὶ ἀπεκρίνοντο μετὰ φόβου μὲν ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας τὸ νοερὸν ἐκεῖνο καὶ πνευματικὸν « Ἀμήν » τὸ ὁποῖον ὁ Ἀπόστολος ἀπαιτεῖ. Οὕτως ἔπραττον προσέτι καὶ μετὰ τὴν ἐπίσημον ἱκεσίαν ὑπὲρ τῶν μεταστάντων καὶ ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ ὑπὲρ πάσης τῆς Ἐκκλησίας τὴν γινομένην μετὰ τὴν τελείωσιν τῶν τιμίων Δώρων, καὶ τὴν τοσαύτην λαμβάνουσαν αὐξῆσιν κατανυκτικότητος καὶ ἐνεργείας ἐκ τῆς παρουσίας τῶν φρικτῶν Μυστηρίων τῶν προκειμένων τότε ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Καὶ πάλιν, κατὰ τὴν παρὰ πάντων ὁμοῦ ἐκφώνησιν τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς ἀμέσως πρὸ τῆς Κοινωνίας, ἤτουν οὐχὶ λόγῳ μόνον ἀλλ' ἐνθέρμως τὸν οὐράνιον ἐπιούσιον Ἄρτον, τοῦ ὁποίου ἔμελλον νὰ μεταλάβωσιν ἅπαντες οἱ παρόντες (πλὴν ἓαν ἐκωλύοντο ὑπὸ συγγνωστῆς τινος αἰτίας), ἵνα ὑπάρχῃ στήριγμα τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ζωῆς. Συνελθόντες δὲ οὕτω, καὶ ἀκροασθέντες τοιαύτην λειτουργίαν, καὶ κοινωνήσαντες κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἀπεχώρουν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια ἔτοιμοι ἢ νὰ πράττωσι μετὰ ζήλου τοιαῦτα ἀγαθὰ ἔργα ὅποια ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἐπεφύλαττεν εἰς αὐτοὺς, ἢ νὰ ὑπομένωσι μετ' εὐσταθείας καὶ προθυμίας πάντα ἐνδεχόμενον διωγμὸν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τὸν Ἐσπερινὸν δὲ (μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν Ψαλμοῦ ργ') ἀρ-
μοδίου πρὸς τὴν ἑναρξιν τοῦ ἡμερονυκτίου ἢ τῆς ἐβδομάδος, ἀνα-

φερομένου πρὸς τὴν Δημιουργίαν καὶ τὴν ἀνανέωσιν αὐτῆς, καὶ μετὰ τὴν ψαλμωδίαν ἄλλων τινῶν Ψαλμῶν (ρμ΄ ρμá. ρκθ΄ ρις΄) οὐχὶ ἀνομοίων πρὸς τὸν Ἐξάψαλμον τοῦ Ὄρθρου, διὰ τῶν ὁποίων κατευθύνετο ἡ προσευχὴ ὡς θυμίαμα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἔπαρσις καθαρῶν χειρῶν ἦτο θυσία ἐσπερινή, ὅτε ἔδυνεν ὁ ἥλιος καὶ ἐφαινόοντο οἱ ἀστέρες καὶ ἀνῆπτοντο τὰ φῶτα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Κλῆρος ἐξερχόμενος καὶ ἱστάμενος εἰς ἡμικύκλιον πρὸς Ἀνατολὰς ἐψάλλε τὸν λαμπρὸν ἐκείνῳ καὶ ἀρχαιότατον ὕμνον, τὸ «*Φῶς ἱλαρόν*» κλ. πρὸς τὸν Υἱόν, τὸ αἰώνιον καὶ ὁμοούσιον φῶς τοῦ Πατρὸς, τοῦ ὁποίου σύμβολον εἶναι τὸ ὁρατὸν φῶς, δοξάζοντες Αὐτὸν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἓνα Θεόν· ὕμνον παμφαῇ, εὐφρόσυνον, γαλήνιον, βαθύτονον (ὡς ἐκφράζοντα τὸ βάθος τοῦ μυστηρίου,) βραδὺν (ὡς ἀναθεωρητικόν,) μεγαλοπρεπῆ ἐκ τῆς λαμπρότητος τῶν ἱερῶν ἀμφίων, συνακολουθούμενον μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ μετὰ θυμιάματος εἰκονίζοντος προσευχὴν καὶ αἴνεσιν, ψαλλόμενον ὑπὸ τῶν Πρεσβυτέρων τὸ μὲν ἡμῖς ἐξῴθεν τὸ δ' ἄλλο ἡμῖς ἐσωθεν τοῦ ἁγίου Βήματος, ὡς δοξολογίαν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀρχομένην μὲν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς γῆς, μέλλουσας δὲ νὰ τελειωθῇ καὶ νὰ ἐξακολουθῇ εἰς αἰῶνας αἰώνων ἐν τῷ οὐρανῷ θυσιαστήριῳ.

Καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ προσέτι Ἀποδείπνῳ, τοῦ ὁποίου γίνεται χρῆσις κατὰ τινας καιροὺς, ὑπάρχει τι προφανὲς λείψανον τῶν πρώτων χρόνων ὅτε ἡ Ἐκκλησία ἐκρύπτετο εἰς τὰ ὑπόγεια ὑπὸ τὸν Ἰουδαϊκὸν καὶ ἐθνικὸν διωγμόν· καὶ εἶναι ἀδύνατον ν' ἀναγνώσῃ τις ἢ ν' ἀκούσῃ ψαλλόμενον τὸ λείψανον τοῦτο χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἐπίπνοιαν τῆς ζωηρᾶς ἐκείνης ἐνεργείας ἧτις πρῶτον συνέλεξε ἡ ἐφήρμοσε τοὺς στίχους αὐτοῦ ἐκ τοῦ Προφήτου Ἠσαΐου· «*Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· γινώτε ἔθνη καὶ ἡττάσθε, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.*» (Τοῦτο ψάλλεται δῖς.) «*Ἐπακούσατε ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· Ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.*» «*Ἰσχυρότερες ἡττάσθε· Ὅτι*» κτλ. Ἐὰν γὰρ πάλιν ἰσχύσητε καὶ πάλιν ἡττηθῆσθε· Ὅτι » κτλ. «*Καὶ ἢν ἂν βουλὴν βουλευσῆτε, διασκεδάσει*

Κύριος· Ὅτι » κτλ. « Καὶ λόγον ὃν ἐὰν λαλήσητε οὐ μὴ ἐμμε-
νη ἐν ὑμῖν· ὅτι » κτλ. « Τὸν δὲ φόβον ὑμῶν οὐ μὴ φοβηθῶμεν,
οὐδὲ οὐ μὴ ταραχθῶμεν· Ὅτι » κτλ. « Κύριον δὲ τὸν Θεὸν ἡμῶν,
Αὐτὸν ἀγιάσομεν, καὶ Αὐτὸς ἔσται ἡμῖν φόβος· Ὅτι » κτλ. « Καὶ
ἐὰν ἐπ' Αὐτῷ πεποιθῶς ᾖ, ἔσται μοι εἰς ἀγιασμόν· Ὅτι » κτλ.
« Καὶ πεποιθῶς ἔσομαι ἐπ' Αὐτῷ, καὶ σωθήσομαι δι' αὐτοῦ· Ὅτι » κτλ.
« Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παῖδιά, ἅμοι ἔδωκεν ὁ Θεός· Ὅτι » κτλ. « Ὁ λαὸς
ὁ πορευόμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα· Ὅτι » κτλ. « Οἱ κατοικοῦν-
τες ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς λάμπει ἐφ' ἡμᾶς· Ὅτι » κτλ.
« Ὅτι Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, Υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν· Ὅτι » κτλ. « Οὗ
ἡ ἀρχὴ ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου Αὐτοῦ· Ὅτι » κτλ. « Καὶ τῆς
εἰρήνης Αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὄριον· Ὅτι » κτλ. « Καὶ καλεῖται τὸ ὄνο-
μα Αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος· Ὅτι » κτλ. « Θαυμαστός
Σύμβουλος· Ὅτι » κτλ. « Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, Ἀρχὼν εἰρή-
νης· Ὅτι » κτλ. « Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· Ὅτι » κτλ. « Δό-
ξα κτλ. Ὅτι » κτλ. « Καὶ νῦν κτλ. Ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. »

Μετὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους καὶ χρυσοῦς αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας,
καθ' οὓς ὑπέκειτο εἰς διωγμὸν, καὶ καθ' οὓς αἱ ἱεροτελεστίαι
αὐτῆς καὶ τὰ συγγράμματα τῶν Ἀγίων, καθὼς καὶ οἱ βίοι
αὐτῶν, ἦσαν σχεδὸν ὁλοκλήρως πνευματικὰ καὶ πρακτικὰ,
ἐπῆλθε κατὰ τὴν τετάρτην καὶ πέμπτην ἑκατονταετηρίδα νέα
χαρκτηρὸς φάσις, καθ' ἣν τὸ θεῖον βάθος καὶ ἡ ἀφέλεια τῶν
ἀρχαίων, χωρὶς νὰ ἐκλίπωσιν, ἀνέλαβον ἔνδυμα νοητικῆς, ῥη-
τορικῆς, καὶ ποιητικῆς κομψότητος. Πολλὰ κατανυκτικὰ Προ-
σευχαί, εὐγλωττοὶ καὶ διδασκτικαὶ Ὁμιλίας, Στιχηρὰ ψαλλό-
μενα εἰς τὸ « Κύριε Ἐκέκραξα » εἰς τὸν Ἑσπερινὸν ἐκάστης Κυ-
ριακῆς καὶ ἐπισήμου ἑορτῆς, Ἀπόστιχα, Ἀπολυτίκια, Καθί-
σματα ἱσως, καὶ Στιχηρὰ διὰ τοὺς Αἵνους τοῦ Ὁρθρου, καὶ
σειραὶ πιθανῶς Κορτακίων καὶ Οἶκων, ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν
δευτέραν ταύτην περίοδον. Οὐδὲ ὑπάρχει ἐν ταῖς Ὁμιλίαις καὶ
Ἱμνωδίαις καὶ Προσευχαῖς τῆς περιόδου ταύτης, ἂν καὶ ἡ
ἀξία αὐτῶν εἶναι κατωτέρα καὶ μᾶλλον ἀνθρωπίνη παρὰ τὴν
τῶν θεοπνεύστων Ψαλμῶν ἢ τὴν τῶν προϊόντων τοῦ Ἀποστο-

λικοῦ αἰῶνος, ὅψις τις ψυχρότητος ἢ ἐπιτηδεύσεως· οὐδ' ὑπάρχει, καθ' ὅσον ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, λόγος τις ὥστε ν' ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι οἱ μεταχειριζόμενοι τὰς προσευχὰς καὶ ψάλλοντες τὰς ὑμνωδίας τῆς περιόδου ταύτης οὐχὶ μόνον διὰ τῶν χειλέων προέφερον, ἀλλὰ καὶ ἐνόουν καὶ ἡσθάνοντο τὸ πνεῦμα αὐτῶν.

Ὑστερον δέ, μετὰ τὴν σύνταξιν τῶν πρώτων Κανόνων, δηλαδὴ σειρῶν συγκειμένων ἐξ ἐννέα ᾠδῶν (τῶν Τροπαρίων ἐκαστης ᾠδῆς συμφωνούντων κατὰ τὰς συλλαβὰς καὶ τοὺς τόνους πρὸς τὸν Εἰρμὸν αὐτῆς,) τουτέστι, μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης, ἐρχόμεθα εἰς περίοδον μιμητικὴν, καθ' ἣν ἡ ἐθιμοταξία τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς, μεθ' ὅλου τοῦ ὄγκου αὐτῆς καὶ τῆς ὑποκρίσεως, παρεισήχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· καθ' ἣν πολλὰ ἀμφίβολα θαύματα, διηγήματα περὶ Ἁγίων, καὶ εἰδικαὶ Εἰκόνες ἔλαβον μεγάλην τιμὴν κατὰ πολλοὺς τόπους διὰ κοσμικῆς κολακείας καὶ αὐλικῆς ἐπιβροχῆς· καθ' ἣν διάφοροι δοξασίαι ἐπὶ νόθων ἢ ἀμφιβάλων στηριζόμεναι συγγραφῶν κατέστησαν μέρος τῆς δημώδους πίστεως· καθ' ἣν, χάριν τοῦ ὁμοιομόρφου καὶ συμμετρίας εἰς τὰ τῆς ἱεροτελεστίας, μέγα πλῆθος Κανόνων καὶ ἄλλων Ὑμνωδιῶν συνετάχθησαν ὑπὲρ πάντων τῶν Ἁγίων, καὶ διὰ πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ, κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀρχαιοτέρων Ὑμνωδιῶν τοῦ αὐτοῦ τοῦτου εἶδους· καὶ αἱ μοναστικαὶ ἱεροτελεστίαι, αἱ εὐάρμοστοι πρὸς Κοινότητα ὅπου οἱ μονάζοντες ὤφειλον νὰ δαπανῶσι τὸ ἐν τρίτον τῶν εἰκοσι τεσσάρων ὥρῶν τοῦ ἡμερονυκτίου εἰς τὰς Ἀκολουθίας τῆς Ἐκκλησίας, εἰσῆχθη μᾶλλον ἢ ἤττον εἰς γενικὴν χρῆσιν καὶ ἐν ταῖς Αὐλικαῖς καὶ Ἐνοριακαῖς Ἐκκλησίαις. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ὁδοῦς μέχρι τοῦ τέλους τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, εὐρίσκωμεν καὶ τὴν ποιότητα τῶν εἰς τὰς ἱεροπραξίας ἐκάστοτε γινομένων προσθηκῶν πολὺ χειροτέραν, καὶ τὴν περὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν σπουδοτυπίαν καὶ ἐπιτήδευσιν ὑπερρυξανομένην. Ἀντὶ βαθείας καὶ ἐνθέρμου καὶ εὐμούσου ποιήσεως, εὐρίσκωμεν

πολλάκις κενὰς καὶ ψυχρὰς καὶ ὑπερβολικὰς ῥαψωδίας· αἰσθάνομενοι δὲ οἱ ἄνθρωποι ὅτι αἱ ἀναγνώσεις καὶ αἱ ὑμνωδίαί ἦσαν πολὺ διεξοδικώτεραι ὥστε νὰ ἐκπληρῶνται ἐντελῶς καὶ προσηκόντως, ἔπεσον εἰς κατεσπευμένην καὶ ἀνευλαβῇ ἐξωτερικὴν δὲ μόνον ἐκπλήρωσιν τῆς ἱεροτελεστίας, ἢ πολλῶν μερῶν αὐτῆς, κατὰχρησιν ἥτις ὕστερον προέβη βαθμηδὸν εἰς τὸ ἔπακρον ἐκ τῆς ἐπελθούσης παραφθορᾶς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἥτις κατήντησεν τέλος εἰς τὴν νῦν λαλουμένην Νεοελληνικὴν ὥστε οὐχὶ μόνον τὸ Ψαλτήριον καὶ αἱ μικρότεραι Ἀκολουθίαὶ ἀνεγινώσκοντο μεθ' ὑπερβαλλούσης ταχύτητος, καὶ αἱ σειραίων ᾠδῶν ἀντὶ νὰ ψάλλωνται ἀνεγινώσκοντο ἢ ἐβατταρίζοντο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλὰ πάντα ταῦτα, καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ Ἀκολουθίαί, ἐγίνοντο διὰ γλώσσης ἥτις δὲν ἐνοεῖτο, ἢ ἀτελῶς μόνον ἐνοεῖτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἔτι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τῶν Κληρικῶν καὶ τῶν Ψαλτῶν.

Ἀλλὰ, χωρὶς νὰ προβῶμεν εἰς πλειοτέρας λεπτομερείας περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς σπουδοτυπίας περὶ τὰς Ἐκκλησιαστικὰς τελετάς, θέλομεν ἤδη ἐκθέσει σκέψεις τινὰς ἐπὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῶν ἱεροτελεστιῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐταὶ ἐμφανίζονται ὑπὸ πρακτικὴν καὶ δημώδη ἔποψιν.

«Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν Αὐτόν. » Τὸ ῥητὸν τοῦτο στρεβλῶς ἐρμηνευόμενον ὑπὸ τινων αἰρετιστῶν ἐπάγεται ὡς ἐπιχείρημα κατὰ πάσης ἐξωτερικῆς ἱεροτελεστίας τῆς τε Δυτικῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ καθ' ὅλου τοῦ σώματος τῆς θρησκείας. Ὡσαύτως καὶ ἕτερον ῥητὸν, « Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαπτολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί· δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. » παρερμηνεύεται ὡς ἐπιχείρημα κατὰ τῶν ἐπαναλήψεων, αἵτινες δὲν εἶναι πάντοτε οὐδ' ἀναγκαιῶς μάταιαι. Καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· « Ἐν Ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ· » λαμβάνεται πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐπιχειρῇ ἀδύνατα,

δηλαδή, νὰ κατὰστήσῃ τὰς Ἀκολουθίας ἐντελῶς ἀκουστάς καὶ ἐντελῶς καταληπτὰς πρὸς πάντας τοὺς προσκυνητάς, ἂν καὶ πολλάκις ἐνδέχεται νὰ ᾔῃ συνάθροισις διαφόρων ἀλλογλώσσων ἀνθρώπων, καὶ αἱ γλῶσσαι αὐταὶ ἀδιαλείπτως νὰ παραλλάττωσιν. Ἀλλ' ὅμως, ἐκτὸς τῶν τοιούτων στρεβλῶν ἐρμηνειῶν, ὑπάρχει τι τοιοῦτον ὡς εἰλικρινὴς καὶ πρακτικὸς πόθος καὶ προσπάθεια ἵνα κατακολουθῇ τις τὸ πνεῦμα τῶν ῥητῶν τούτων· καὶ ὑπάρχει τι τοιοῦτον ὡς ἀπρεπὴς ὑπερβολὴ ἐξωτερικῶν τύπων καὶ ἐπαναλήψεων περὶ τὴν θεῖαν λατρείαν.

Δὲν εἶναι ἴσως ἀνωφελὲς πρὸς Ἀνατολικὸν Χριστιανὸν νὰ μάθῃ ὁποῖα φαίνονται σήμερον μέρη τινὰ τῆς θρησκευτικῆς λατρείας τοῦ πρὸς Ἀγγλοὺς Χριστιανοὺς, οἵτινες περιέπεσον μὲν εἰς σφάλματα ἀντίθετα πρὸς τὰ τῶν Ἀνατολικῶν, καταστρέψαντες μέγα μέρος τῶν ἐξωτερικῶν τύπων τῆς θρησκείας, καὶ ἐκ τούτου ἀναντιρρήτως ὑπομείναντες μεγάλην πνευματικὴν ζημίαν, ἀλλ' ἔχουσι τὸ προτέρημα τοῦ φυλάττειν μετ' εἰλικρινείας καὶ σπουδῆς ὅσα διετήρησαν, καὶ ἀπομακρύνονται μέχρι ἀντιθέτου μάλιστα ἄκρου ἀπὸ ἐξωτερικῆς σπουδοτυπίας, δεισιδαιμονίας, καὶ ὑποκρίσεως. «*Fas est et ab hoste doceri.*» Οὐδεὶς ὑπάρχει τοσοῦτον τέλειος ὥστε νὰ ᾔῃ ἀδύνατον νὰ μάθῃ τι ἐκ τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς κακονοίας τῶν ἐχθρῶν του· πολλὰ δ' ἔτι πλείονα δύναται νὰ μάθῃ ἐκ τῶν σπουδαίων ἐνστάσεων ἀδελφῶν πλανωμένων, τῶν ὁποίων καὶ αἱ πλάναι αὐταὶ εἶναι ἴσως μόνον ὑπερβολικαὶ ἀντιδράσεις προκύπτουσαι ἐκ τῶν σφαλμάτων ἀρχαιοτέρων Ἐκκλησιῶν.

Ἐάν τις λοιπὸν Χριστιανὸς τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας εἰσῆρχετο εἰς Ἑλληνικὴν ἢ Ῥωσικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὰ μέρη τῶν Ἀκολουθιῶν ταῦτα· κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου, πολλάκις δὲ καὶ τοῦ Ἀποστόλου, τὴν ψαλμωδίαν τῆς Μεγάλης Δοξολογίας ἐν τῷ Ὄρθρῳ ἢ τοῦ «Φῶς ἱλαρὸν» κτλ. ἐν τῷ Ἐσπερινῷ μεγάλης τινὸς Ἑορτῆς, ἢ καθ' οἰανδήποτε τῶν ψαλμωδιῶν τοῦ Ἐσπερινοῦ καὶ τοῦ Ὄρθρου, καὶ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν τελετὴν τῆς Λειτουργίας, τὸ ἐκ τούτων προξενουμένον ἤθελε

βεβαίως εἶναι εὐλαθείας καὶ σεβασμοῦ αἴσθημα. Τούναντίον δέ, ἂν συνέβαινε νὰ ᾔηται παρὼν, ὅταν ἀναγινώσκωνται αἱ μικρότεραι Ἀκολουθίαι, ὡς αἱ ὧραι, ἢ τὸ Ἀπόδειπνον, ἢ ἡ Παράκλησις, ἢ ὅταν ἀναγινώσκωνται τὰ Καθίσματα τοῦ Ψαλτηρίου, ἢ οἱ Κανόνες, ἤθελεν αἰσθῆναι μεγίστην δυσπρόστησιν καὶ ἀποστροφήν. Ἦθελε δὲ εἰπεῖ « Ἐάν ποτε ὁ Θεὸς ἐχλευάσθῃ διὰ ὑποκριτικῆς λατρείας ἐκ χειλέων μόνον προφερομένης, νῦν βεβαιότατα χλευάζεται, καὶ ταῦτα ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Οὔτε Ἰουδαῖοι οὔτε Βουδδισταὶ ἱερεῖς τῶν Ἑθνικῶν δύνανται νὰ διεξέρχωνται βατταρίζοντες τὴν πνευμακότητος ἄμοιρον στρεβλολατρείαν τῶν κατὰ τρόπον ἀνοσιώτερον. » Λέξεις δὲν δύνανται νὰ εὐρεθῶσιν ὑπὲρ τὸ δέον ἰσχυραὶ, οὐδὲ ἀρκούντως μόνον ἰσχυραὶ, ὥστε νὰ ἐκφράσωσι τὰ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην αἰσθήματά του· καὶ ὅσῳ σπουδαιότερος καὶ θεοσεβέστερος ὁ παρατηρητὴς, τόσῳ βαθύτερα ἤθελεν εἶναι ἡ λύπη του καὶ ἀπορία. Ἐπὶ τινῶν δ' ἄλλων, ὡς τῆς ψαλμωδίας ἢ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ἐξαψάλμου ἐν τῷ Ὄρθρῳ, ἢ τοῦ Προοιμιακοῦ ψαλμοῦ ἐν τῷ Ἐσπερινῷ, τῆς ἐκφωνήσεως τῶν Ἐκτενῶν καὶ τῶν πρὸς ταύτας ἀποκρίσεων, τῶν κατὰ καιροῦς ἐπιτελουμένων ἱεροπραξιῶν, ὡς Βαπτίσματος, Γάμου, καὶ Ἐνταφιασμοῦ, τὸ ἐκ τούτων προκύπτον αἴσθημα ἤθελε παραλλάττει κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἱεουργοῦντος Πρεσβυτέρου. Ποτὲ μὲν ὁ ξένος ἤθελεν ἀκούει μόνον ἀγροϊκὸν τινα καὶ βέβηλον βατταρισμὸν ὡς ἐπὶ τῶν προειρημένων παραδειγμάτων· ποτὲ δὲ ἡ τελετὴ δὲν ἤθελε φανῇ ὅλως ἀνευλαβής. Ἡ ἐκφωνήσις δὲ τῆς εἰσαγωγικῆς καὶ καταληκτικῆς τῶν λαϊκῶν Δεήσεως (τοῦ Τρισαγίου κτλ. μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Πάτερ ἡμῶν) κατὰ πᾶσαν ἱεροπραξίαν, ἤθελεν ἐμποιήσῃ πάντοτε εἰς αὐτὸν τὴν ἐπαχθεστάτην ἐντύπωσιν. Ὡς πρὸς τὸ ὕφος δὲ τῆς ψαλμωδίας, τὸ μὲν τῶν Ῥώσων εὐθύς ἤθελε καταθέλξει αὐτὸν διὰ τῆς ἡδύτητος καὶ ἁρμονίας του, τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἤθελε προξενήσει ἀηδίαν διὰ τῆς ἐρρίνου κακοφωνίας του· ἀλλὰ τοιαῦτα προτερήματα καὶ ἐλαττώματα εἶναι πράγματα ὅλως διάφορα τῆς εὐλαθείας καὶ τῆς ἀνευλαθείας.

ὥς πρὸς τοὺς συναθροισμένους πιστοὺς ὁ ξένος ἤθελε βαρυνθῆ
 βλέπων τὸ πλῆθος τῶν ἀδιακόπων χειρονομιῶν, τὴν τρίτην
 σταυροκόπησιν τοσάκις ἐπαναλαμβάνομένην, καὶ μετὰ τοιαύτης
 ταχύτητος τῶν τῆς χειρὸς δακτύλων, ὥστε δυσκόλως ὁ ὀφθαλ-
 μὸς ἠδύνατο νὰ παρακολουθῇ αὐτήν. Ἦθελε δὲ παρατηρήσει,
 ἐν Ἀθήναις τοῦλάχιστον, τὴν γενικωτάτην παραμέλησιν τῆς
 θείας λατρείας, τὴν συνήθειαν τοῦ ὑπάγειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν
 μόνον περὶ τὴν ἑναρξιν τῆς Λειτουργίας, ἢ ὀλίγον τι πρότερον,
 μήτε ἐν τῷ Ὁρθρῷ μὴτ' ἐν τῷ Ἑσπερινῷ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρευρι-
 σκομένων τῶν Χριστιανῶν· ἤθελε βλέπει οὐχὶ μόνον ἀνθρώπους ἔ-
 χοντας τὴν κεφαλὴν κεκαλυμμένην κατὰ τὸ Τουρκικὸν ἔθος, καὶ
 ἐναντίον τῆς τοῦ Ἀποστόλου παραγγελίας, μὲ τὸ φέσσι, ἀλλὰ καὶ
 ἄλλους φοροῦντας τὸν Φρυγικὸν πῖλον, εἰσερχομένους καὶ
 ἐξερχομένους, λαλοῦντας, γελῶντας, καὶ πτύνοντας ἐν καιρῷ τῆς
 Ἀκολουθίας· ἤθελε βλέπει ὄχλον θορυβώδη συνωθούμενον πρὸς
 ἀσπασμὸν τῶν Εἰκόνων καθ' ἣν στιγμὴν οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ
 μετελάβανον τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ πο-
 λὺ πλῆθος ἀναχωροῦντας ἐκ τῆς Ἐκκλησίας εὐθὺς σχεδὸν μετὰ
 τὴν τελείωσιν τῆς Ἀγιάσεως, χωρὶς καὶ νὰ περιμένωσι τὴν
 Ἀπόλυσιν.

Ἐὰν δέ τις συνωμίλει μετὰ τινος ἐξ αὐτῶν τῶν Ἀνατολικῶν
 περὶ τῆς θρησκευτικῆς λατρείας των, ὡς ἐπιθυμῶν νὰ πληρο-
 φορηθῇ πόσον «προσεύχονται καὶ μετὰ τοῦ πνεύματος καὶ μετὰ
 τῆς διανοίας, » ἤθελεν εὔρει ὅτι οὐχὶ μόνον εἶναι κατὰ μέγα
 μέρος ἀκατάληπτοι πρὸς τὸν λαὸν αἱ Ἀκολουθίαι, εἴτ' ἐν τῇ
 Σλαβικῇ εἴτ' ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ γινόμεναι, (καθὼς συμ-
 βαίνει καὶ παρὰ τοῖς Λατίνοις, τοῖς Ἀρμενίοις, τοῖς Σύροις,
 τοῖς Κόπταις καὶ Ἀβυσσινίοις, καὶ τοῖς Νεστοριανοῖς,) ἀλλὰ
 καὶ ὅτι, ἐνῷ καθιδρύνονται σχολεῖα καὶ ἐκτείνεται ἡ παιδαγωγία,
 μικρὰ ἢ οὐδεμία προσπάθεια γίνεται ἵνα μάθωσιν οἱ νέοι τὴν
 Ἐκκλησιαστικὴν διάλεκτον. Ἀντὶ νὰ ἀκούσῃ ὅτι τὰ Ἐκκλη-
 σιαστικὰ Βιβλία καὶ αἱ ἱερὰ Γραφαὶ εἶναι ἐκδεδομένα εἰς σχῆ-
 μα εὐμεταχείριστον, καὶ μετὰ παραφράσεως εὐληπτοτέρας κα-

τὰ τὴν σήμερον λαλουμένην γλῶσσαν, ἢ ὑπομνηματὸς τίνος, καὶ ὅτι θεωρεῖται ὡς τὸ πρῶτον καὶ ἀπαραίτητον μέρος ὁρθῆς ἐκπαιδεύσεως τὸ νὰ μάθῃ τις ν' ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ ἐννοῇ τὰ βιβλία τὰῦτα, θέλει εὐρεῖ τὰ τοιαῦτα βιβλία παντάπασι παραμελούμενα, ἐγκαταλελειμμένα μόνον εἰς τοὺς Ἱερεῖς, τοὺς Ἀναγνώστας, καὶ τοὺς Ψάλτας, τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μεταχειριζομένους αὐτά· οὐδεμία δὲ ἴσως μεταξὺ ἐκατὸν οἰκογενειῶν δὲν ἔχει ἐξ αὐτῶν οὐδὲ ἓν, ἐνῶ ἐφημερίδες καὶ ἄλλαι κοῦφαι καὶ ὀλέθριαι συγγραφαὶ πολυπλασιάζονται πανταχόθεν.

Περὶ δὲ ἠθικῆς ἐξαρκεῖ νὰ εἴπῃ τις ὅτι, ἐνῶ ἡ πρὸ τοῦ Μεταλαμβάνειν Ἐξομολόγησις πρὸς τὸν Πνευματικὸν ὑπάρχει κατὰ κανόνα καθὼς ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ ἀγία ὁμως Μετάληψις λαμβάνεται τρίς μόνον τοῦ ἔτους κατὰ τὴν γενικωτέραν συνήθειαν ἐν Ἑλλάδι· καὶ ἡ ἠθικὴ ἐν γένει, ἵνα τὸ ἐλάχιστον εἴπωμεν, φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι ὑγιεινέτερα μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων παρὰ μεταξὺ τῶν ἐκπεπολιτευμένων λαῶν τῆς Δύσεως· αἱ ἀνώτεραι δὲ κλάσεις, αἱ φιλοτιμούμεναι νὰ μιμῶνται τὴν Δυτικὴν ἐκπολίτευσιν, δεικνύουσιν ἰσχυρὰν ῥοπὴν νὰ προσθέτωσιν εἰς τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν ἀπιστίαν.

Τὰ προειρημένα ἐλαττώματα καὶ σκάνδαλα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ πληξῶσι τὰ ὅμματα τοῦ ἀλλοδαποῦ, πολλάκις ὁμολογοῦνται παρρησίᾳ καὶ ὑπὸ μελῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν μετὰ παιδιᾶς, ἢ ὡς ἐν εἵδει ἀπολογίας ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ἀνευλαθείας καὶ ἀπιστίας, ἐνίοτε δὲ μετὰ φαινομένης σπουδαιότητος καὶ πόθου νὰ κατασταθῇ πάλιν ἡ θρησκεία πρᾶγμα ζῶν ἀντὶ ἐξωτερικῆς δεισιδαιμονίας. Οἱ τοιοῦτοι πολλάκις ἐκφράζουσι λύπην, καὶ εὐλόγως, ὅτι αἱ Ἀκολουθίαι εἶναι πολὺ διεξοδικώτεραι ὥστε νὰ ἐπιτελῶνται ὅπως πρέπει· καὶ ὅτι, ἂν καὶ πραγματικῶς συντέμνωνται κατὰ τὴν παροῦσαν χρῆσιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε νὰ ᾔναι προσφορώτεραι πρὸς τὴν ἄνεσιν τοῦ λαοῦ, πάλιν ὁμως οἱ Ἱερεῖς εἶναι ἐπιβεβαρημένοι ὑπὸ τοῦ καθήκοντος τοῦ ν' ἀναγινώσκωσιν ἅπαντα τὰ παραλειπόμενα, ὥστε οἱ ὀφείλοντες

ἡ ἀπαλλάττωσι τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς σπουδοτυπίας ἐμπλέκονται αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἰς τὴν ἔξιν βεβήλου σπουδοτυπίας καὶ βατταρισμοῦ. Πρὸς τούτοις δὲ παρατηροῦσιν ὅτι οἱ Ἀνατολικοὶ πάντοτε ὑπῆρξαν ἔκδοτοι εἰς ὑπερβολικὰς ἐκφράσεις, καὶ εἰς ἐξωτερικὰς ἐπιδείξεις ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ κατὰ βαθμὸν οἰκοθεν ἐμπεριλαμβάνοντα οὐχὶ μικρὸν κίνδυνον ὑποκρίσεως· καὶ ὅτι εἶναι πολὺ λυπηρὸν ὅτι ἡ φυσικὴ αὕτη ὑπερβολὴ ὑπερῆυξήθη ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς ὅλης τῆς ὑπερόγκου ἐκείνης ἐθιμοταξίας τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς εἰς τὰ τῆς θρησκείας, καὶ τῆς συμπλήξεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὡς καὶ ἀφοῦ ἐξηφανίσθη τὸ Βυζαντινὸν Κράτος. Ὡσαύτως παρατηροῦσι περὶ τῶν πολυαριθμῶν Κανόνων ἥτοι σειρῶν ὧδων ὅτι, ἂν καὶ ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ εὐδιάκριτος μεταξὺ τῶν τῆς ἀρχαιοτέρας καὶ τῶν τῆς νεωτέρας περιόδου, ὅμως ἐνὸς περὶ διετηρεῖτο τῶν Χριστιανῶν ἡ προθυμία νὰ ψάλλωσιν αὐτάς, (ὡς ἦτον ἐξ ἀρχῆς ὁ σκοπὸς αὐτῶν νὰ ψάλλωνται,) ἠδύναντο νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν συντήρησιν καὶ αὐξησιν θρησκευτικοῦ αἰσθηματος· ἀλλ' ὅταν οἱ Χριστιανοὶ, μὴ ἔχοντες πλέον εὐκαιρίαν ἢ προθυμίαν νὰ ψάλλωσιν αὐτάς, μεταπίπτωσιν ἀπὸ τοῦ ψάλλειν εἰς τὸ ἀναγινώσκειν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀναγινώσκειν εἰς τὸ βατταρίζειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀπὸ τούτου πάλιν εἰς τὸ ἀπαιτεῖν παρὰ τοῦ Ἱερέως ν' ἀναγινώσκη ἢ βατταρίζη αὐτάς κατ' ἰδίαν, ὡς καθῆκον ὅπωςδὴποτε ἐκπληρωθῇ, τὰ τοιαῦτα εἶναι χεῖρόν τι μᾶλλον ἢ ἀνωφελῆ· καταντῶσι νὰ γίνωνται παρὶς πρὸς τὸ συνειδὸς τῶν Χριστιανῶν, καὶ βδέλυγμα ὀλεθριώτατον. Οὐδὲ εἶναι μικρὰ πηγὴ δεισιδαιμονίας τοῦτο, ὅτι λέξεις καὶ ἔννοιαι, αἵτινες εὐχρηστοὶ ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἄσμασι, καὶ προσφυσῆς, καὶ ὠραῖαι, καὶ κατανυκτικαὶ ὅταν γίνηται τοιαύτη χρῆσις αὐτῶν, καταντῶσι νὰ παρανοῶνται, ἢ ἀτόπως νὰ ἐφαρμόζωνται κατ' ἔννοιαν παχυλὴν, ὅταν ἡ ποίησις μεταπέσῃ εἰς πεζὸν λόγον. Ποιητικαὶ προσφωνήσεις ἐν ταῖς ὧδαῖς καταντῶσι νὰ ἐκλαμβάνωνται ὡς πεζαὶ δεήσεις· καὶ πεζαὶ δεήσεις χρήσιμοι ἴσως ἐὰν ἀπηγγέλλοντο μετ' εὐλαθείας καὶ μετὰ πνεύματος πρὸς τὸν Θεὸν ἀνυψουμένου, εἴτε ἀπ'

εὐθείας πρὸς Αὐτὸν ἀποτεινόμεναι, εἴτ' ἐκ πλαγίου διὰ τῶν Ἀγίων, ἀποκαθίστανται ἀνοσία δεισιδαιμονία ὅταν λέγωνται μετὰ τοῦ λογισμοῦ ὅτι ἀπλῇ ἢ διὰ τῶν χειλέων προφορὰ αὐτῶν εἶναι δέησις εὐπρόσδεκτος, καὶ δύναται νὰ φέρῃ εὐλογίαν ἢ βοήθειαν ἐπὶ τὸν προφέροντα αὐτάς.

Πρὸς τοῦτοις σημειωτέον ὡς κακὸν ἄλλο τοῦτο· ὅτι πλεῖστοι ἐκείνων ὅσοι ἄπαξ ἐτόλμησαν, ὡς ὁ Κοραῆς, νὰ ἐπιχειρήσωσι τοιαύτας ἐπικρίσεις, καὶ νὰ προτείνωσι συντμήσεις καὶ μεταρρυθμίσεις, προέβησαν περαιτέρω τοῦ δέοντος, καὶ ἐπέδειξαν πνεῦμα τεῖνον ἀντικρυς οὐχὶ μόνον πρὸς τῶν Διαμαρτυρομένων τὴν ἀρεσιν, ἀλλὰ καὶ πέραν ταύτης, πρὸς τὴν ἀπιστίαν αὐτήν· πνεῦμα τοσοῦτον κινδυνωδέστερον, καθ' ὅσον ὑποκρύπτεται ὑπὸ σεμνὴν ὄψιν λογικῆς καὶ κριτικῆς μαθήσεως, καὶ ἀγαθῶν σκοπῶν· καὶ καθ' ὅσον τὰ προσβαλλόμενα κακὰ, ὅσα καὶ ἂν ἀποκρύπτονται ὑπὸ τινων, εἶναι πρὸς ἅπαντας γνωστὸν καὶ ἐπαισθητὸν ὅτι ὑπάρχουσιν.

Ἀφ' ἐτέρου δὲ πάλιν, ἐκ πατροπαράδοτου προλήψεως καὶ ἐξέως, ἐκ φιλοτίμου ἐπιδείξεως πρὸς τὸν ὄχλον, ἐκ σπουδῆς προσωπικῶν καὶ χρηματικῶν συμφερόντων, καὶ ἐξ εἰλικρινοῦς φόβου τοῦ Σαδδουκαϊσμοῦ ἐκείνου εἰς τὸν ὅποιον φαίνεται ὅτι χειραγωγεῖ οἰαδήποτε παραδοχὴ ἐπικριτικῶν ἢ μεταρρυθμητικῶν ιδεῶν, οἱ περισσότεροι προσκολλῶνται εἰς τὴν μερίδα τῶν παλαιῶν Φαρισαίων, καὶ οὐδὲ ἰῶτα ἐν ἡ μιᾷ κεραίᾳ παρχωροῦντες ὑπερασπίζουσιν, εἰλικρινῶς ἢ υποκριτικῶς, ὅλον τὸ ὑπάρχον σύστημα, ὅσα καὶ ἂν ᾖναι νεκρὸν, σεσηπὸς καὶ κρυσταλλόπηκτον, καὶ κωφεύουσι πρὸς πᾶσαν λογικὴν ἐπίκρισιν ἢ νοουθεσίαν· δεικνύουσιν τὰ ἐλαττώματα τῆς Κοινωνίας αὐτῶν, καὶ τυφλώττουσι πρὸς πάντα τὰ παρεπόμενα τῆς ἑαυτῶν ἰσχυρογνωμοσύνης.

Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρὸς χλευάζει, καὶ ἐπαίρεται, ὡς ἐν θριάμβῳ· αἱ πεπαιδευμέναι κλάσεις περιφρονοῦσι τὴν θρησκείαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κατὰ τὸν φυσικὸν ῥοῦν τῶν πραγμάτων συνδέουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ βίον ἀκόλαστον μετὰ τῆς ἀπιστίας.

« Τὸ ἔθνος, » θέλει τις ἴσως εἰπῇ, « διαμένει ἔτι ὑγιὲς ἐν Ῥωσσίᾳ, καὶ ἐν Ἑλλάδι. » Δυνατὸν μὲν νὰ ἔχῃ τὸ πρᾶγμα οὕτω· καὶ ἴσως εἶναι ἀληθές τοῦτο· ἀλλ' ὅταν βλέπωμεν πρὸς τὸ μέρος μὲν τῆς θρησκείας μόνον τὴν στάσιμον ἀμάθειαν καὶ ἀπλοϊκότητα τῶν κατωτέρων κλάσεων, πρὸς τὸ ἕτερον δὲ τὰς δυνάμεις τῆς Κυβερνήσεως, τῆς φιλοσοφίας, τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης, τῶν γραμμάτων, τῆς παιδαγωγίας, τοῦ ἐμπορίου, καὶ τὴν φυσικὴν τοῦ ἀνθρώπου βροτὴν πρὸς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, εἶναι γνωστὸν ποῦ τοιαύτῃ κατάστασις πραγμάτων μέλλει νὰ καταντήσῃ. Ἡ ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν ἐξ ἐαυτῆς πρέπει ν' ἀναδείξῃ πνεῦμα καὶ δύναμιν ἱκανὴν νὰ προσελκύσῃ πάλιν τὰς ἀνωτέρας τῆς Κοινωνίας κλάσεις, ἢ τινὰς ἐξ αὐτῶν, καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον τῆς διαφθορᾶς μεταξὺ τῶν κατωτέρων, ἢ τῶν ἀνωτέρων κλάσεων· τὸ πνεῦμα θέλει ἀπρεύτως ἐπεκταθῇ καὶ ἐπὶ τὰς κατωτέρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ.

Περὶ Εὐπιστίας καὶ Δεισιδαιμονίας.

Ἐτερον ἀντικείμενον ἄξιον ἐπιμελεστέρας προσοχῆς, καὶ κατὰ πολλοὺς τρόπους συνεχόμενον μετὰ τοῦ προηγουμένου, εἶναι τὸ περὶ Δεισιδαιμονίας, τῆς ὁποίας μέμφονται τὴν ὑπαρξίν μεταξὺ τῶν Ἀνατολικῶν, καὶ οὐχὶ μόνον τὴν ὑπαρξίν ἢ ἀνοχὴν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν παραδοχὴν καὶ ὑποστήριξιν ὑπὸ αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Τινὲς μὲν, βλέποντες πόσον ἡ θρησκεία εἶναι καταβεβηρμένη ὑπὸ πλήθους ἀλλοκότων μύθων καὶ ψευδῶν θαυμάτων, θέλουσι ν' ἀποσκορακίσωσιν ἀδιακρίτως πᾶν ὅ,τι φαίνεται ἐναντίον πρὸς τὴν πεποιθήσιν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνός των· ἄλλοι δὲ, βλέποντες ποῦ τείνει τοιοῦτον πνεῦμα κριτικῆς δυσπιστίας, φοβοῦνται καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν νὰ ὑποδείξωσι περὶ οἰοδῆποτε διηγήματος τὸ ὁποῖον παραδέχεται ἡ δημώδης διὰ νομαί· καὶ ὑπερασπίζουσιν, εἰλικρινῶς ἢ ὑποκριτικῶς, πολλὰ τὰ

ὅποῦα οὐτ' εὐκόλον εἶναι νὰ πιστεύσῃ τις, οὔτε συντελεστικὸν πρὸς εὐσέβειαν νὰ ὑπερασπίζῃ. Οὕτως ἀμφοτέραι αἱ μερίδες αὗται συμβοηθοῦσι τὸν ἐχθρὸν τῶν ψυχῶν, καὶ συναναγκάζουσι τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐκλέξωσιν ἢ ἀσεβῇ δυσπιστίαν ἢ ἀπεριόριστον δεισιδαιμονίαν.

Ἐνταῦθα θέλομεν ἐκθέσει ὀλίγους τινὰς λόγους οἵτινες ἐνδέχεται νὰ συντελέσωσιν εἰς περιορισμὸν τῆς ὑπερβολῆς ἀφ' ἐνὸς μὲν μέρους τοῦ πυρρῶνισμού, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἐπιβλαβοῦς εὐπιστίας, ἢ τῆς ἐτι ἐπιβλαβεστέρας προσποιητῆς εὐπιστίας.

Κατ' ἀπεριόριστου ἀπιστίας πρὸς διηγήματα περὶ ἀποκαλύψεων καὶ θαυμάτων μεσιτεία Ἀγίων ἢ Ἀγγέλων ἢ Λειψάνων, ἢ κατ' εὐθείαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐνεργουμένων κατ' αἵτησιν Χριστιανῶν, ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν,

α'. Ὅτι, ἀφοῦ ἔχωμεν τὴν ἀναγραφὴν πολλῶν τοιούτων θαυμάτων καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ, καὶ ἀφοῦ ἅπαντα τὰ ἔθνη καὶ ἅπασαι αἱ θρησκεῖαι ἀείποτε ἐκλινον εἰς τὸ πιστεύειν πράγματα τοιαῦτα, εἶναι φυσικώτερον καὶ ἔλλογώτερον ἐκ τῶν προτέρων νὰ πιστεύῃ τις παρὰ νὰ ἀμφιβάλλῃ.

β'. Ὅτι, ἀφοῦ καὶ ὁ Χριστιανισμὸς αὐτὸς εἶναι ὅλος θεῖος καὶ ὑπερφυῆς, καὶ ἕκαστον τῶν συχνότατα ἐπαναλαμβανόμενων αὐτοῦ Μυστηρίων ἐμπεριέχει θαύματα τοῦ ὑψίστου εἶδους, ὁ διστάζων νὰ πιστεύσῃ τὰ μικρότερα δυσκόλως δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι πιστεύει εἰλικρινῶς τὰ μεγαλότερα. Οὕτω, λόγου χάριν, τὸ ν' ἀναδλέψῃ τυφλὸς εἶναι ἀναντιρρόγητως μικρότερον θαῦμα παρὰ τὸ νὰ φωτισθῇ ἢ ν' ἀναγεννηθῇ ψυχὴ διὰ τοῦ Βαπτίσματος.

γ'. Ἐὰν δέ τις ἀντεῖπῃ ὅτι πάντα μὲν τὰ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ μνημονευόμενα θαύματα φαίνονται συνιστώμενα διὰ τινος εὐπρεποῦς σημασίας ἢ περιστάσεως, πλεῖστα δὲ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν θαυμάτων εἶναι ὅλον τὸ ἐναντίον, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῇ πρῶτον μὲν ὅτι, ἐὰν οἱ θεόπνευστοι συγγραφεῖς δὲν εἶχον μετ' ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας ἀναγεγραμμένα τὰ θαύματα τοῦ Ἀποστολικοῦ Διῶνος, καὶ πάντων τῶν ἄλλων προτέρων αἰώνων, ἀλλ' ἀπελείπετο εἰς ἡμᾶς τὸ ν' ἀνεύρωμεν αὐτὰ ἐκ σωροῦ ἐγγράφων

ἢ ἀγράφων παραδόσεων καὶ δημωδῶν διηγημάτων, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἤθελον ὑπάρχει πάμπολλαι ἀλήθειαι καὶ πλά-
ναι ἢ μῦθοι μεμιγμένα ὁμοῦ, πολλὰ ψευδῆ θαύματα καθὼς καὶ
ἀληθινὰ τινα, καὶ περὶ τῶν ἀληθινῶν πολλὰ στρεβλαὶ ἐξιστο-
ρήσεις, ἀποσιωπήσεις οὐσιωδῶν περιστάσεων, καὶ προσθήκαι
ἄλλων μυθωδῶν, ὥστε δὲν ἤθελεν εἶναι εὐκόλον νοῦς ἀνθρώπι-
νος ἄνευ βοηθείας ὑπερτέρας νὰ διακρίνῃ τὸν σίτον ἀπὸ τοῦ
ἀχύρου.

δ'. Καὶ ἂν δέ τις δεχθῇ ὅτι ὑπάρχει τις διαφορὰ κατ' εἶδος
μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἢτοι Ἐκκλησιαστικῶν θαυμάτων καὶ τῶν
ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ διαμνημονευομένων, πάλιν ὅμως ἐνδέχεται
νὰ ὑπάρχωσι πολλοὶ βαθμοὶ καὶ εἶδη θαυματουργίας, καθὼς καὶ
ἀποκαλύψεως, καὶ θείας ἐπιπνοίας.

ε'. Πρὸς τούτοις σημειωτέον ὅτι, ἔὰν ἀφ' ἐνὸς μέρους εἶναι
δύσκολον ἢ ἀδύνατον καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς σοφωτάτους ἄνδρας
νὰ διακρίνωσιν ἀκριβῶς τὰ ψευδῆ ἀπὸ τῶν ἀληθινῶν θαυμάτων,
ἢ τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ μύθου ἢ τῆς πλάνης τῶν μετ' αὐτῆς
μεμιγμένων εἰς ἓν οἰονδήποτε μυθολόγημα, ἀφ' ἐτέρου ὅμως
οὐδόλως εἶναι ἀναγκαῖον πρὸς πίστιν ἢ εὐσέβειαν τὸ νὰ ἔχῃ ἄλ-
λως τὸ πρᾶγμα. Τὸ γινώσκειν μὲν τὰ ἄρθρα τῆς Πίστεως, τὰς
Ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ τινὰς συντόμους Προσευχάς, εἶναι τῷ
ὄντι ἀναγκαῖον πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ τὸ γινώσκειν ἂν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο
τὸ διήγημα περὶ μεσολαβήσεως θείας εἶναι ἀληθές γεγονός ἢ
μῦθος, ἂν εἶναι ἀμιγῆς ἀλήθεια ἢ ἀμιγῆς πλάνη, ἢ μίγμα ἀλη-
θείας καὶ πλάνης, καὶ ἔὰν εἶναι μίγμα, κατὰ ποίαν ἀναλογίαν,
τοῦτο εἶναι ζήτημα περιεργίας μᾶλλον ἢ θρησκείας· καὶ εἶναι
σωτηριωδέστερον ἴσως τὸ νὰ μένῃ ὁ νοῦς ἐν ἀμφιβολίᾳ ἐπὶ
πολλῶν τοιούτων πραγμάτων παρὰ τὸ νὰ ἐνθαρρύνῃται ν' ἀπο-
φασίσῃ περὶ παντὸς πράγματος.

ς'. Καὶ ἀφοῦ δὲν εἶναι ἀναγκαῖον οὐδ' ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν νὰ
κρίνωμεν κατὰ πάσας τὰς περιπτώσεις, οὕτως ἔτι ὀλιγώτερον
εἶναι ἀναγκαῖον, ἔὰν τύχῃ νὰ κρίνωμεν, νὰ ἐπιβάλλωμεν βίᾳ
τὰς κρίσεις ἡμῶν ἐπ' ἄλλους. Ἐὰν ἄνθρωπός τις ἢ ἔθνος πιστεύῃ

διήγημά τι περὶ θαύματος οὐχὶ ἀσεβὲς καθ' ἑαυτὸ ἀλλ' ἐκάνδ' νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ καλὴν ἔποψιν ὡς συμβάλλον πρὸς δόξαν Θεοῦ, καὶ ἡμεῖς φρονῶμεν ὅτι δυνάμεθα ἐλλόγως ν' ἀμφιβάλλωμεν ἢ ν' ἀρνῶμεθα αὐτὸ, δὲν εἴμεθα ἀναγκαιῶς ὑπόχρεοι νὰ προσβάλωμεν, ἢ μάλιστα οὐδὲ δικαίωμα ἔχομεν νὰ προσβάλωμεν, τὴν δημῳδὴν ἐκείνην πλάνην. Καὶ ἐὰν προσβάλωμεν αὐτὴν, πρέπει νὰ ὑπομείνωμεν τὰ ἐπίχειρα τῆς τοιαύτης προσβολῆς, καθὼς καὶ ἐὰν προσεβάλλωμεν τὰ ἐπικρατοῦντα φρονήματα ἢ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ περὶ οἰουδήποτε ἄλλου ἀντικειμένου κοινωνικοῦ συμφέροντος.

Ζ'. Οὐδ' εἶναι ἀναγκαῖον ἢ δίκαιον νὰ μὴ θέλωμεν νὰ ψάλλωμεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κανόνα εἰς ἐξύμνησιν ἀμφισβητησίμου τινὸς Ἀγίου ἢ θαύματος, ἢ ν' ἀπονέμωμεν τὴν συνήθη τιμὴν πρὸς ἀμφισβητησίμῳ τινι Εἰκόνι ἢ Λείψανον· διότι ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη ἀπαγορεύει νὰ σκανδαλίζωμεν διὰ τῶν προσωπικῶν ἡμῶν ἀμφιβολιῶν ἄλλους οἵτινες μηδεμίαν ἔχοντες αὐτοὶ ἀμφιβολίαν θέλουσι θεωρεῖ τὴν ἡμετέραν διαγωγὴν μόνον ὡς ἀτιμάζουσιν πράγματα ἱερά. Περιττὸν δὲ εἶναι νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἀμφιβολία προσωπικὴ ὀφείλει νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὴν δημοσίαν πίστιν, καὶ νὰ μὴ προσδοκᾷ ὅτι αὕτη θέλει ὑποχωρήσει εἰς ἐκείνην. Πρὸς τοῦτοις, καὶ ἂν ἔτι εἴχομεν πεποιθήσιν καὶ γινώσιν θεβαίαν ὅτι ἡ Εἰκὼν ἢ τὸ Λεῖψανον εἶναι ἐπίπλαστον, ἂν καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν πρέπει νὰ ζητῶμεν εὐκαιρίαν ἄνευ τινὸς ἀνάγκης νὰ προσφέρωμεν τιμὴν εἰς αὐτὰ, δὲν ἤθελεν εἶναι δίκαιον ν' ἀπαρνῶμεθα αὐτὴν, ἐὰν προσεκαλούμεθα νὰ πράξωμεν τοῦτο, πλὴν ἐὰν ἔχωμεν ἐξουσίαν, καὶ δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν τὸν λαὸν ὅτι κεῖται ὑπὸ πλάνην, ἄνευ τινὸς φόβου ὅτι ἐκ ταύτης ἡμῶν τῆς διαβεβαιώσεως θέλει προκύψει σκάνδαλον ἢ βλάβη μεγαλειτέρα παρὰ ἐκ τῆς διαμονῆς τοῦ λαοῦ εἰς τὴν πλάνην ὅτι ἡ Εἰκὼν ἢ τὸ Λεῖψανον ἐκεῖνο εἶναι ἀληθινόν.

Ὁ λόγος δι' ὃν ὀφείλομεν ἐπιμελῶς νὰ ὑποθάλλωμεν πνεῦμα εὐσεβοῦς καὶ διακριτικῆς περισκέψεως, καὶ ἀποφυγῆς ταχείας εὐπιστίας, καὶ ἐπὶ περιπτώσεων ἔτι καθ' ὅς τὸ πρᾶγμα αὐτὸ

καθ' ἑαυτὸ φαίνεται ἀβλαβὲς ἢ καὶ οἰκοδομικόν, εἶναι οὗτος· ὅτι ἡ εὐπιστία καὶ δεισιδαιμονία ἔχει τάσιν εἰς τὸ ἐπιφέρειν ἐπὶ τέλους ἀντίθετον ὑπερβολὴν δυσπιστίας καὶ ἀπιστίας. Ὁ πο-
νηρὸς, ὁ πατὴρ τοῦ ψεύδους, δὲν εἶναι τοσοῦτον εὐήθης ὥστε νὰ ἐποτρύνῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ ἐπινοεῖν ψεύδη ἀπ' εὐθείας καὶ ἀπολύτως κατὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ συμφέροντος. Ἄγιός τις λέγεται ὅτι κατάρθωσε διὰ τῶν προσευχῶν του νὰ ἐκριζωθῇ μέγα τι δέν-
δρον τοῦ δάσους καὶ νὰ φυτευθῇ πάλιν τοὺς μὲν κλάδους ἔχον πρὸς τὴν γῆν τὴν δὲ ῥίζαν πρὸς τὸν αἶρα· ἕτερος δὲ τις λέγεται ὅτι ἐντὸς δύο ἡμερῶν καὶ δύο νυκτῶν ἰστάμενος ἐπὶ πέτρας περιέ-
πλευσε τὸν Ὠκεανόν, τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν, τὸν ποταμὸν Νεῦαν, τὴν λίμνην Λαδογίαν, καὶ τὸν ποταμὸν Βολκόβαν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης ἕως εἰς τὴν Μεγάλην Νοβογοροδίαν· καὶ ἐάν τις διστάζῃ νὰ παράσχω πίστιν εἰς τοιαῦτα διηγήματα, ἐν-
δεχόμενον νὰ ἐρωτηθῇ διὰ τί, ἐάν ταῦτα δὲν εἶναι ἀληθινὰ θαύ-
ματα, νὰ ἐπινοήσῃ ὁ διάβολος τοιούτους θριάμβους καθ' ἑαυ-
τοῦ, ἢ τοιαύτας μαρτυρίας ὑπὲρ τῆς δυνάμεως τοῦ Σταυροῦ, τὸ ὅποιον εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό· ἀλλὰ ὁ διάβολος γινώσκει κάλ-
λιστα ὅτι, ὅταν ἡ ἐπισώρευσις ἀλλοκότων θυμάτων φθάσῃ εἰς τινα βαθμὸν, οἱ ἄνθρωποι ἀρχίζουσι τότε νὰ γελῶσι (καὶ ἐνίοτε τὸ θαῦμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι οὐχὶ μόνον ἀλλόκοτον ἀλλὰ καὶ γελοῖον) ἐφεξῆς δὲ ἀνακαλύπτουσιν ἐπὶ τινων παρα-
δειγμάτων σαφῇ σημεῖα δόλου ἢ μωρίας· καὶ τότε, ἀφοῦ τὸ σύνολον φανῇ ὅτι συνηζήθη εἰς ἓν σύστημα, καὶ ὅτι κατέστη εἰς ὄγκος συμπαγῆς μετ' αὐτῆς τῆς πίστεως καὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, ἢ ἐκ ξύλων, χόρτου, καλάμης ἐποικοδομῇ γίνεται ἀφορμὴ ἀνατροπῆς καὶ αὐτῶν τῶν θεμελίων.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον, καὶ διὰ τὸν κίνδυνον παντελοῦς ἀπιστίας, ἣτις ὑποθάλλεται διὰ τῆς ἀδιακρίτου ὑπερασπίσεως πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ πιστευομένων Ἐκκλησιαστικῶν διη-
γημάτων, θέλομεν συντόμως καταδείξει ἐνταῦθα τινὰς τῶν κυ-
ριωτέρων πηγῶν ψευδῶν καὶ συμμιγῶν διηγημάτων, ἀφίνοντες εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὰς ἔπειτα καὶ ἐπὶ ἄλλων

παράδειγμάτων, καὶ νὰ προσθήσῃ ὁ ἴδιος καὶ ἄλλας πηγὰς παρομοίας·

α'. Μία τῶν ἀπλουστάτων καὶ ἀθωοτάτων πηγῶν ψευδῶν θαυματουργημάτων εἶναι ἡ παρανόησις τοῦ λεχθέντος ἢ ὀφθέντος ἢ πραχθέντος νοερῶς, μεταφορικῶς, ἢ πνευματικῶς, ὡς ἔαν εἶχε λεχθῇ, ἢ ὀφθῇ, ἢ πραχθῇ σωματικῶς. Οὕτως ὅτε ὁ Σάξων Ἅγιος Δουνστάνης Ἀρχιεπίσκοπος Καντουαρίας ἐπέβαλεν ἐπὶ τὸν Βασιλέα Ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον, καὶ τινες τῶν συγχρόνων καὶ μαθητῶν αὐτοῦ ἔλεγον ἐντόνως καὶ μετ' ἐμφάσεως ὅτι εἶχε πιάσει τὸν διάβολον ἐκ τῆς ῥίνος, καὶ οἱ ζωγράφοι ἐζωγράφησαν ὁρατὸν τὸ λεκτικὸν τοῦτο σχῆμα, ὁ λαὸς ἐξέλαβεν ὅτι ἡ φράσις καὶ ἡ ζωγραφία ἐσήμαινον γεγονὸς ἀληθές κατὰ γράμμα. Ἄλλος τις Ἅγιος, ἐπιθυμῶν ἵνα ἐλέγξῃ καὶ νουθετήσῃ ῥάθυμόν τινα μοναχὸν ἀποκοιμηθέντα εἰς τὸ στασιδίον τοῦ ἐν καιρῷ τοῦ Ὁρθρου, εἶπεν ὅτι εἶδε μέγιστον ὄφιν συνεσπειραμένον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· ὑπέθεσαν δ' ἐκ τούτου ὅτι ὁ Ἅγιος εἶχεν ἰδεῖ σωματικὸν ὄφιν.

β'. Ἐτέρα πηγὴ εἶναι ἡ παρανόησις τοῦ ἀλληγορικῶς λαληθέντος ἢ γραφθέντος, καθὼς ἐν τῇ βιογραφίᾳ τῆς Σικελιώτιδος παρθένου Ἀγαθῆς, πειραζομένης ὑπὸ πέντε διεφθαρμένων θυγατέρων, αἵτινες εἶναι προδηλότατα αἱ πέντε αἰσθήσεις.

γ'. Ἐτέρα πηγὴ εἶναι ἡ δημώδης παρανόησις συμβολικῶν τελετῶν. Οὕτως ἡ ἐκ νέου ἐμφάνισις φωτὸς ἐκ τοῦ Ἁγίου Τάφου, ἀφοῦ σθεσθῶσιν ὅλα τὰ ἄλλα φῶτα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὑπελαμβάνετο ὡς θαυματουργήμα (ἄλλοτε καὶ ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἀρμενίων, καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἔτι δὲ καὶ νῦν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων,) ἂν καὶ ᾖναι σαφέστατα σημαντικωτάτη μόνον καὶ προσφυστάτη Ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ, ἡ αὐτὴ ὡς ἡ τελουμένη κατὰ πάσας τὰς Λατινικὰς Ἐκκλησίας ἄνευ τινὸς ιδέας θαυματουργήματος.

δ'. Τετάρτη πηγὴ εἶναι ἡ ὁμωνυμία, τῆς ὁποίας κατὰλληλον παράδειγμα ἔχομεν τὴν ἱστορίαν εἰδικῶν τινῶν Εἰκόνων ἀποδιδομένην εἰς τὸν Ἅγιον Λουκᾶν τὸν Εὐαγγελιστὴν. Ὅτε τῶν

Χριστιανῶν ἡ προσοχὴ ἤρχισε νὰ προσέλκηται εἰς τὰς τότε με-
ταξὺ αὐτῶν ὑπαρχούσας Εἰκόνας, καὶ ἀνεφύοντο ζητήματα πε-
ρὶ αὐτῶν, εἶναι φανερόν ὅτι οἱ ἔχοντες ἢ οἱ ζωγραφήσαντες αὐ-
τὰς ἔπρεπε νὰ ὁμολογῶσιν ἢ ὅτι ἦσαν ἀπλῶς φαντασίας δη-
μιουργήματα καὶ οὐδεμίαν εἶχον ἀξίωσιν νὰ θεωρῶνται ὡς
ὁμοιώματα, ἢ ὅτι ἐπεδείκνυν ὁμοίωμα κατὰ παράδοσιν ἐξ Εἰ-
κόνων ὑπὸ συγχρόνων ζωγράφων τὸ πρῶτον ἱστορηθεῖσων, καὶ
ἐξ ἀντιτύπων ὑστερον τῶν τοιούτων Εἰκόνων. Τὸ ὁμοίωμα λοι-
πὸν ἐν ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ Εἰκόνι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἢ τῆς Πα-
ναγίας Θεοτόκου ἐλέγετο ὅτι ἦτον ἐκ τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ, ὅ-
στις ὑπετίθετο ὅτι ἱστόρησε πρῶτος εἰκόνας αὐτῶν· καὶ ἐπει-
δὴ τὸ ἐν τῇ Εἰκόνι ὁμοίωμα καὶ ἡ Εἰκὼν αὐτὴ ἐξεφράζοντο
διὰ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως, καὶ οὕτως ὑπέκειντο εὐκόλως
εἰς σύγχυσιν ἀπ' ἀρχῆς, ἡ ὕλικὴ αὐτὴ εἰκονογραφία πολλάκις
ἐπιστεύετο ὅτι ἦτον ἡ πρωτότυπος, καὶ ἡ ὑπὸ τῶν χειρῶν τοῦ
Εὐαγγελιστοῦ ἱστορηθεῖσα. Ἐπειτα δὲ, ἀφοῦ ἄλλα ἀντίτυπα
ἐφθασαν νὰ λαμβάνωνται ἐκ τοιούτων Εἰκόνων, καὶ ταῦτα ὡσαύ-
τως ἐλέγοντο πολλάκις, πρὸς διάκρισιν αὐτῶν ἀπ' ἄλλων νεω-
τέρου σχεδίου, ὅτι ἦσαν τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ· τουτέστιν, ὅτι ἦσαν
νέα ἀντίτυπα τοῦ εἰδικοῦ ἐκείνου σχεδίου καὶ ὁμοιώματος τοῦ
τῆς παλαιότερας Εἰκόνης ἐξ ἧς ἀντεγράφησαν ταῦτα· καὶ τὸ ἐπὶ
τῆς παλαιότερας γεγόμενον ἐπανελαμβάνετο πάλιν καὶ ἐπὶ τούτων,
καὶ τὰ ἀντίτυπα κατήντησαν νὰ ἐκλαμβάνωνται ὅτι ἦσαν οὐχὶ
μόνον κατὰ τὸ ἐν αὐτοῖς ὁμοίωμα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὕλην καὶ
τὸν χρωματισμὸν ἐξ αὐτῶν τῶν χειρῶν τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ. Ἔτερον
διπλοῦν παράδειγμα τοῦ αὐτοῦ εἶδους ἦτον οὐχὶ σπάνιον ἐν τῇ
Δύσει. Τὰ Λεῖψανα Μάρτυρός τινος ἢ Ἁγίου, καὶ ὁ Μάρτυς ἢ ὁ
Ἅγιος αὐτός, εἶναι κατὰ τινὰ τρόπον ἐν καὶ τὸ αὐτό· καὶ ἐὰν
τὰ Λεῖψανα μετεκομίζοντο εἰς τινὰ τόπον, ἐλέγετο πολλάκις ὅτι
αὐτὸς ἦλθεν ἐκεῖ, καὶ ὅτι ἠϋλόγει καὶ ἐφρούρει τὴν Ἐκκλησίαν
ἐκείνην ἢ τὴν πόλιν διὰ τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας καὶ προστασίας.
Ὡσαύτως τὸ ἄγαλμα ἢ εἰκὼν Ἁγίου τινὸς ἢ Μάρτυρος ἐλέγετο
ὅτι ἦτον ὁ Ἅγιος αὐτός, τουτέστι τὸ ὁμοίωμα αὐτοῦ. Ἦτο δὲ

σύνηθες νὰ παριστάνωσι καρατομηθέντα τινὰ Μάρτυρα κρατοῦν-
τα τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν εἰς τὰς χεῖρας ἢ ὑπὸ τὸν βραχίονά του,
ἵνα ἐκ τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ ἡ τῆς εἰκόνος δεικνύηται ὁ τρόπος
τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἀναφύησαν μετὰ τοῦ λαοῦ διη-
γήματα περὶ τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ Μάρτυρος (τοῦ ὁποίου τὰ ἀ-
γάλματα ἦσαν ἴσως εἰθισμένοι νὰ βλέπωσι γεγλυμμένα ἔξωθεν
τῶν ναῶν ἔχοντα τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὸν βραχίονα,) ὅτι ἐκαρατο-
μήθη, καὶ ὅτι μετὰ τοῦτο μετέβη θαυματουργικῶς πρὸς τοῦτον
ἡ ἐκεῖνον τὸν τόπον κρατῶν τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν χεῖρα, ἢ ὑπὸ
τὸν βραχίονα. Τοιαῦτα ὑπῆρχον καὶ παρὰ τοῖς Ἑθνικοῖς διά-
φορα διηγήματα· ὡς ὅπου, παραδείγματος χάριν, τὸ ἐπὶ πλοίου
ὄνομα ἡ σύμβολον συνεχέοντο μετὰ τοῦ σημεινομένου πρωτοτύ-
που. Ἡ Εὐρώπη ἀναμφιβόλως διεπέρασε τὴν θάλασσαν ἐπὶ
πλοίου ἔχοντος ἐπὶ τῆς πρῶρας εἰκόνα Ταύρου, καὶ ὁ Ἀρίων ἐσώ-
θη ὑπὸ πλοίου ἔχοντος παράσημον Δελφῖνα.

ε. Ἐτέρα δὲ πηγὴ ἀνεφαίνετο, ὅτε ἀνεφέροντο πράγματα τὰ
ὁποῖα μακρόθεν δὲν ἠδύναντο ὀρθῶς νὰ ἐνοηθῶσιν, ἢ ἀποτελέ-
σματα ἐβλέποντο τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποδοθῶσι πρὸς
οἰανδήποτε γνωπτὴν δύναμιν ἢ ἐνέργειαν. Ἐπὶ τοιούτων περι-
πτώσεων εἶναι φυσικὸν καὶ εἰς Χριστιανούς ἐπίσης καὶ εἰς Ἑθني-
κοὺς ν' ἀποδίδωσι τὰ πράγματα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πλήττουσιν
αὐτοὺς ὡς θαυμάσια, οὐχὶ μόνον ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Θεόν,
ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλας τοιαύτας κατωτέρας δυνάμεις μετὰ τῶν
ὁποίων ἐνδέχεται νὰ φαίνωνται συνηρημένα κατὰ συνειρμόν
τινα ἰδεῶν. Οὕτως ὑπέρογκα ἐρείπια ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀποδίδον-
ται εἰς τὸν Σολομῶντα ἐπιτάττοντα τὰς τοιαύτας οἰκοδομὰς εἰς
τὰ Πνεύματα· καὶ ἡ οἰκοδομὴ μεγάλων τινῶν ναῶν διασω-
ζομένων ἔτι ἐν Σκανδιναβίᾳ ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς πα-
ρομοίαν ἀόρατον δύναμιν τεταγμένην ὑπὸ τὰ νεύματα Χριστι-
ανῶν Ἐπισκόπων καὶ Ἀγίων. Τὸ πρῶτον ἐμφανιζόμενον πλοῖον
πρὸς ἀγρίους ἀπείρους τῆς ναυτιλίας καθίσταται ὃν ἔμπνουν
τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιον Δράκων ἐκπνέων πῦρ καὶ καπνόν. Οἱ
πρῶτοι ἵππεῖς ἐγένοντο Κένταυροι. Εἶναι δὲ ἔτι οἰκειοτάτη πρὸς

ἡμᾶς ἢ ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης διάπλασις μυθολογημάτων, ὅταν λαὸς σχετικῶς ἀμαθὴς καὶ βάρβαρος ἴδῃ ἔμπροσθέν του πρῶτην φορὰν τὰ θαυμάσια τῆς τέχνης, καὶ τῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς ἐκπολιτεύσεως.

5'. Ἐτέρα δὲ ὑπάρχει πηγὴ ἢ αὐτὴ κατ' οὐσίαν ὡς ἡ προσηρμένη ἀλλὰ μόνον διάφορος αὐτῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ ὁ συνειρμὸς τῶν ἰδεῶν δυνάμει τοῦ ὁποῦ ἀναφέρομεν εἰδικόν τι ἀποτελεσμα οὐχὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπ' εὐθείας ἀλλὰ πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ὑποταγῇ δύναμιν, ἢ τὸ θαῦμα αὐτό, ἢ καὶ ἀμφοτέρω, εἶναι τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν αὐθαίρετος ἢ ἐκ συνηθείας ἐπίνοια. Ὁ Θεός, ὅστις εἶναι παντοδύναμος, ἄπειρος, καὶ τοῦ παντός συντηρητῆς, ἐμπεριλαμβάνει τὰ σύμπαντα, καὶ ἄνευ τοῦ θελήματος Αὐτοῦ οὐδὲν τῶν γιγνομένων γίγνεται· πάντοτε λοιπὸν ὁρθῶς πράττομεν ζητοῦντες παρ' Αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι εἶναι εὐλογον νὰ ζητῶμεν, καὶ εἰς τὸ θέλημα ἢ τὴν συγχώρησιν Αὐτοῦ ἀποδίδοντες πᾶν ὅ,τι συμβαίνει εἴτε κατὰ τὸ φαινόμενον ὡς ἀπάντησις σύμφωνος πρὸς τὰς ἡμετέρας δεήσεις, εἴτε τὸν κτήν. Ἀλλ' ὅταν ἔλθωμεν εἰς τὰς ὑποταγεῖς καὶ περιορισμένας δυνάμεις, δὲν ἔχει πλέον οὕτω τὸ πρᾶγμα· καὶ ὅμως εἶναι φυσικώτατον καὶ συνηθέστατον, δυνάμει νύξως τινὸς ἢ συνειρμοῦ ἰδεῶν, πρῶτον ν' ἀποδίδωμεν γενικὴν ἢ μερικὴν διοίκησιν, ἐπίρροιαν, ἢ διακονίαν, πρὸς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν Ἄγγελον, ἢ Ἄγιον, ἢ κτίσμα, καὶ ἔπειτα νὰ ζητῶμεν παρ' αὐτοῦ, ἢ δι' αὐτοῦ, τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀποτέλεσμα· καὶ ἐὰν ἐπέλθῃ τὸ ἀποτέλεσμα, ν' ἀποδίδωμεν αὐτὸ εἰς τὴν ἐνέργειαν ἢ μεσιτείαν ἐκείνην εἰς τὴν ὁποίαν ἀπέβλεπεν ἡ ἡμετέρα διάνοια. Ἐπειδὴ ὁ Προφήτης Ἠλίας μετὰ μακρὰν ἀνομβρίαν κατήγαγε διὰ τῶν δεήσεών του βροχὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Καρμηλίου, οἱ Χριστιανοί, ἕνεκα τοῦ συνειρμοῦ τῶν ἰδεῶν, μεταποιοῦσι τὸ ἐγγύτατον τῆς πόλεως ἢ τοῦ Μοναστηρίου των ὅρος εἰς Καρμηλίον, καὶ ἐγείρουσιν ἐπ' αὐτοῦ παρεκκλήσιον τοῦ Προφ. Ἠλίου· καὶ ἐὰν προσευχηθῶσιν ἐκεῖ ἐν καιρῷ ἀνομβρίας καὶ ἐπέλθῃ βροχὴ, τοῦτο εἶναι θαῦμα ἐπιτελεσθὲν ἐκ τῶν δεήσεων τοῦ Προφήτου. Τὰ πλοῖα τῶν

Βαρβάρων τὰ ἐπερχόμενα κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐναυά-
γησαν πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Θεοτόκου ἐν Βλαχέρναις·
καὶ ὁ Πατριάρχης εἶχεν ἐμβάψει εἰς τὴν θάλασσαν τὸν ὑποτιθέμενον
αὐτῆς Χιτῶνα πρὶν ἐγερθῇ ἡ ἀνεμοζάλη, καὶ εἶχε ψάλλει Παρά-
κλησιν Ἀκάθιστον ἐπικαλούμενος τὴν προστασίαν αὐτῆς· ἐπειδὴ
δὲ τὸ ποθούμενον ἐπηκολούθησε, οὐδόλως εἶναι θαυμαστὸν, ἂν οἱ
Χριστιανοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οἱ Βάρβαροι αὐτοὶ μά-
λιστα, ἀπέδωκαν ταῦτα εἰς τὴν μεσιτείαν αὐτῆς. Βλέποντες ὅμως
ὅτι καὶ βροχὴ μετ' ἀνομβρίαν, καὶ τρικυμία, καὶ περιπέτεια
κινδύνων καὶ σωτηρίας, συμβαίνουσι βεβαίως ἐπὶ ἀνθρώπους, καὶ
πόλεις, καὶ ἔθνη, δυνάμει τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενικῆς Κυβερ-
νήσεως τοῦ κόσμου, πάντοτε εἴμεθα ἀναγκαίως μᾶλλον ἢ ἥτ-
τον ἀβέβαιοι ὅταν ἀποδίδωμεν τοιαῦτα γινόμενα καὶ εἰς ἄλλην
τινὰ προσέτι δευτερεύουσαν δύναμιν, ἐνόσω ἢ δευτερεύουσα αὐ-
τῇ δύναμις εἶναι τῆς ἰδίας ἡμῶν ἐκλογῆς καὶ ἐπινοίας, καὶ
ἐνόσω τὰ πράγματα αὐτὰ δὲν εἶναι κατάδηλος καὶ πληκτικὴ
ἀνατροπὴ τῆς συνήθους πορείας τῆς φύσεως. Ἦθελε δ' εἶναι
τὸ πρᾶγμα πολὺ διάφορον, ἐάν τις ἔκαμνε τὸν σίδηρον νὰ κο-
λυμβᾷ ἐπικαλούμενος τὴν βοήθειαν τοῦ Ἑλισσαιῆ, ἢ ἐάν ἐπικα-
λούμενος τὴν βοήθειαν τῆς Παναγίας ἔκαμνε τὸν ἐκ γενετῆς
τυφλὸν ν' ἀναβλέψῃ, ἢ ἐάν ἀνίστανε νεκρὸν εἰς τὴν ζωὴν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ταύτην ἀρχὴν, ἀφοῦ ὁ Ἅγιος Λουκᾶς κα-
τήνησε νὰ θεωρῇται ὡς ὁ πρῶτος εἰκονογράφος καὶ προστά-
της τῆς ζωγραφικῆς, Βικίων τις εὑρεθεῖσα ἐν σπηλαίῳ, ἄνευ
γνωστοῦ τινος προγεγονότος περὶ αὐτὴν, ἐπεκεκαλυμμένη μετὰ
κισσοῦ καὶ ἄλλων φυτῶν, ἤθελε νομισθῇ ὡσεὶ ζωγραφηθεῖσα
καὶ καταλειφθεῖσα ἐκεῖ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀγίου Λουκᾶ· καὶ ἐάν
μάλιστα, μετὰ τὴν κατάκαυσιν τῶν πέριξ χόρτων καὶ τὴν
ἐκκάθαρσιν τοῦ σπηλαίου, ἐφαίνετο ὅτι ὑπῆρξέ ποτε καὶ θυ-
σιαστήριον ἐγκεκολλημένον εἰς τὸν βράχον, καὶ ἐρημικὸν κελ-
λίον, πλὴν τῆς Εἰκόνης, τοῦτο ἀντὶ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν πρώτην
ιδεάν ἥθελε προσθέσει καὶ ἄλλας· δηλαδή, ὅτι ὁ Ἅγιος Λου-
κᾶς ἦτον ὁ ἐκεῖ διαζήσας ἐρημίτης, καὶ ἐλειτούργει ἐπὶ τοῦ

Θυσιαστηρίου ἐκείνου, καὶ ὅτι μάλιστα ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιόν του ἐν ἐκείνῳ τῷ σπηλαίῳ· καὶ πάντα ταῦτα ἤθελον ἐπιβεβαιουῖσθαι διὰ τῆς ιστορικῆς παραδόσεως ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀληθῶς εἶχεν ἔλθει εἰς Ἀχαίαν, καὶ ἐτάφη ἐν Θήβαις. Ἵνα εὕρωμεν τὴν ἐξήγησιν ὅλου τούτου διηγήματος, δὲν ἔχομεν χρεῖαν νὰ ὑποθέσωμεν ἄλλο τι εἰμὴ τοῦτο, ὅτι οἱ ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ἀδελφοί, ὅτε πρῶτον εἶδον τὴν Εἰκόνα ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἐξεφώνησαν τοιαύτας τινὰς λέξεις· « Πῶς ἡδύνατο ἡ Παναγία νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα ; Φκίνεται ὡς ἐὰν ἐβλάστησεν ἀφ' ἑαυτῆς μεταξὺ τοῦ κισσοῦ ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ σπηλαίου· ἢ μᾶλλον ὡς ἐὰν ὁ Ἅγιος Λουκᾶς αὐτὸς ἐζωγράφησε καὶ κατέλιπεν αὐτὴν ἐνταῦθα, ἵνα εὕρωμεν ἡμεῖς αὐτὴν, καὶ ἵνα βοηθῇ τὴν ἡμετέραν ἀποστολήν. » Αἱ λέξεις αὗται πίπτουσαι ἐπὶ τὰ ὦτα ἄλλων Χριστιανῶν ἤθελον ἐξαρκέσει· καὶ κατὰ τὴν ἐπομένην γενεάν τῶν μαθητῶν καὶ ὁπαδῶν αὐτῶν τὸ ὅλον ἤθελον ἀναφέρεσθαι ὡς γεγονὸς, ἢ ὡς παράδοσις παραδοθεῖσα πιθανῶς πρὸς τοὺς Ἁγίους τοὺς πρῶτους εὐρετὰς τῆς Εἰκόνης ἐν ὀπτασίᾳ, ἢ κατ' ὄναρ.

Ζ'. Ἐτέρα δὲ πηγὴ εἶναι ἀνεπαίσθητος καὶ ἀπροβούλευτος ἐπαύξεισις περιστάσεων, ἕνεκα τῆς ἀτελείας τῆς ἀπὸ στόματος παραδόσεως, καὶ ἕνεκα τῆς ἀχαλινώτου φαντασίας καὶ φιλοκοσμίας ἐκείνων οἵτινες πρῶτοι μετὰ λυπρᾶς μόνον ὕλης ὤρισαν καὶ συνέπηξαν τὴν ἀπὸ στόματος ποικίλην ἄστατον παράδοσιν διὰ τῆς συγγραφῆς. Ἀπαντες οἱ Μοναχοί, καθὸ τοιοῦτοι, ἐτάχθησαν κατὰ τινα τρόπον ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ μεσιτείαν τῆς Παναγίας Θεοτόκου. Μοναχὸς τις κτίζων Μονὴν τινα ἐπιθυμεῖ κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ εὕρῃ ὕδωρ πρὸς χρῆσιν τῶν ἐν αὐτῇ μοναζόντων· καὶ ὅταν σκάπτων εὕρῃ ὕδωρ, προσηκόντως θέλει εἰπεῖ οὐχὶ μόνον « Ἐνταῦθα, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ, κτλ. » ἀλλὰ « Ἐνταῦθα, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Παναγίας Θεοτόκου, εὗρον ὕδωρ διὰ τοὺς ἀδελφούς. » (καθὼς ὅταν ὁ Διάκονος ὑπάγῃ ν' ἀναγνώσῃ τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὁ Ἀρχιερεὺς εὐλογεῖ αὐτὸν δεόμενος ἵνα αὐτὸς ὡς Θεός, ταῖς πρεσβείαις τοῦ ἀναγνωσθησομένου Εὐαγγελιστοῦ δώῃ αὐτῷ

ῥῆμα τῷ εὐαγγελιζομένῳ δυνάμει πολλῇ ἢ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν παρεστῶτων.) Οἱ μαθηταὶ δὲ τοιοῦτου Μοναχοῦ ἢ Κτίτορος κατὰ τὴν ἐφεξῆς γενεὰν θέλουσι διηγεῖσθαι ὅτι « Ἐνταῦθα ἡ Παναγία Θεοτόκος ἐβοήθησε τὸν Ἅγιον νὰ εὕρῃ τὸ ὕδωρ » ἢ ἐφεξῆς δὲ πάλιν γενεὰ θέλει λέγει, « Ἐνταῦθα ἐπεφάνη αὐτῇ πρὸς τὸν Ἅγιον, καὶ ἔδειξε τὴν πηγὴν. » Τότε ἀναφαίνεται τις, συγγράφων κατὰ πρῶτον τὸν Βίον τοῦ θεμελιωτοῦ, ὅστις οὐχὶ μόνον τὴν ἐμφάνισιν τῆς Παναγίας Θεοτόκου θέλει ἐξιστορήσει, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς λέξεις τοῦ διαλόγου τοῦ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἀγίου θέλει διαγράψει δραματικώτερον· καὶ πιθανώτατα θέλει εἰκάζει καὶ παραστήσει ὅτι δὲν ὠδήγησεν ἀπλῶς τὸν Ἅγιον ποῦ νὰ εὕρῃ πηγὴν ὑπάρχουσαν ἤδη, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐκάλεσεν αὐτὴν εἰς ὑπαρξιν χάριν αὐτοῦ.

Ἡ. Ἐτέρα δὲ πηγὴ πλουσιοπάροχος εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς καινοτομίας καὶ τοῦ ῥητορικοῦ καλλωπισμοῦ τὸ συνηθέστατον παρὰ τοῖς Συναξαρισταῖς. Ἐπειδὴ ὀλίγαι πολλάκις λεπτομέρειαι εἶναι γνωσταὶ ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ βίου τοῦ ἐξιστορουμένου Ἀγίου, ἡ παράδοσις περὶ διαπρεπῶν τινων ἀρετῶν αὐτοῦ, ἢ ἡ γενικὴ ἰδέα ἢ περὶ ἀρετῶν τινων πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν κλάσιν Ἀγίων ἀνηκουσῶν, ὑπαγορεύει λεπτομερείας τινάς, καὶ τὰ ἡμιθαύματα τοῦ ἐγκωμιαστοῦ ἐξογκοῦνται εἰς πραγματικὰ θαύματα. Τὸ θαῦμα τοῦ τρέφειν τοὺς ἀδελφοὺς διὰ θαυματουργικῆς τινος χορηγίας, ἢ διὰ τῆς πολυπλασιάσεως μικρῶν τινων καταλειμμάτων, καὶ ἄλλα τοιαῦτα παρὰδοξα διηγήματα ἀπαντῶνται ἀπειράκις εἰς τοὺς Βίους διαφόρων Ἀγίων οἵτινες ἦσαν Ἡγούμενοι, ἀπαραλλάκτως καθὼς ἐὰν οἱ βιογράφοι νεωτέρων Ἀγίων ἐδανείζοντο ἀμύπολλα ἐκ τῶν Βίων τῶν ἀρχαιοτέρων.

Θ. Ἐτέρα δὲ πηγὴ εἶναι ἢ ἐκ τῶν ἀποκρύφων καὶ νόθων συγγράφων. Οὕτως αἱ λεπτομέρειαι τοῦ πρωϊαιτέρου βίου τῆς Παναγίας Θεοτόκου παραδεδεγμέναι σήμερον παρὰ τῷ λαῷ ἐκ παραδόσεως καὶ ὑμνολογούμεναι διὰ τινων ὕμνων τῆς Ἐκκλησίας φαίνεται ὅτι ἐλήφθησαν ἐκ τῶν νόθων Εὐαγγελίων τῶν παλαιῶν αἰρετικῶν.

ε'. Ἐτέρα δὲ πηγή πολλάκις προτιθεμένη εἰς μίαν ἢ καὶ πλείοτάς τῶν προειρημένων εἶναι ἡ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιρροίας καὶ αὐθεντίας, ὡς ἀγίου τινος ἀνδρός, ἢ πρωτεύοντος ἱεράρχου, ἢ περιφήμου Μοναστηρίου, καὶ ὡς Αὐτοκρατόρων, Βασιλέων, πόλεων, ἢ ἔθνων, τῶν ὁποίων τὸ παράδειγμα παραδεχομένων καὶ σεβομένων θαυμά τι, ἢ Ἅγιον, ἢ Εἰκόνα, κατακολουθοῦσι καὶ ἄλλοι. Ὑπάρχει προσέτι καὶ ἡ ὑψηλότερα ἔτι ἐπιρροία τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν ἰδιωτικαὶ καὶ δημόδεις ἰδέαι καὶ εὐλάβειαι περὶ γεγονότα τινὰ καταντήσωσι νὰ εὗρωσι προστασίαν, καὶ κατὰ τινα βαθμὸν καὶ παραδοχὴν, παρ' αὐτῇ, καὶ συντεθῶσι μάλιστα καὶ Ἀκολουθίαι καὶ ὕμνοι καθιεροῦντες τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ εἰδικὸν θαῦμα.

ια'. Ἐτέρα δὲ πηγή εἶναι ἡ ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν ἐξαρκεῖται συνάγον λογικὰ συμπεράσματα ἐκ τῶν γεγονότων ἢ τῶν διδασκαλιῶν τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, ἀλλὰ προχωρεῖ περαιτέρω, ὥστε νὰ ἰσχυρίζηται νέα γεγονότα, τὰ ὁποῖα, τὸ πολὺ πολὺ, δύνανται μόνον νὰ λεχθῶσιν ὡς πιθανά. Οὕτω, λόγου χάριν, ἐκ τῆς Ἐνσαρκώσεως φαίνεται ὡς σαφῶς ἐπόμενον τοῦτο, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἡμῶν φύσις, καὶ εἰδικώτερον ἡ ἐν τῇ Παναγίᾳ Θεοτόκῳ, ἐλήφθη εἰς οἰκειοτέραν ἔνωσιν μετὰ τῆς Θεότητος παρὰ οἰαδήποτε ἄλλη φύσις· καὶ ἐνῶ πρότερον ἦτον ἐλάχιστων βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους, δόξῃ νῦν καὶ τιμῇ ἐστεφανώθη, δηλαδὴ ἀνυψώθη ὑπεράνω πασῶν τῶν κυριοτήτων καὶ δυνάμεων. Ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν θεωροῦντες τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν ἐν αὐτῇ, δὲν εἶναι δεισιδαιμονία τὸ νὰ διδάσκωμεν καὶ νὰ ψάλλωμεν ὅτι ἡ εὐλογημένη Παρθένος Μαριάμ εἶναι « τιμιωτέρα τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξοτέρα ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφείμ. » Καὶ ὅταν συνάγωμεν ὅτι, ἐὰν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ « πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἠγέρθησαν, » (καὶ τινες τῶν Πατέρων ὑποθέτουσιν ὅτι τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ μετὰ τῶν σωμάτων τότε ἐγερθέντες οὐδέποτε πλέον ἔμελλον ν' ἀποθάνωσι) εἶναι δύσκολον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν ἔλαβε καὶ ἡ Παναγία Θεοτό-

κος ἐπίσης τὴν τιμὴν ταύτην· καὶ ὅτι ἐπομένως οὐχὶ μόνον εἶναι δυνατόν, ἀλλὰ καὶ πιθανόν, ὅτι καὶ αὐτὴ ἀνέλαθεν ὡσαύτως τὸ σῶμά της ὀλίγον ὕστερον μετὰ τὸν θάνατόν της· μέχρι τούτου οὐδὲν ἔμεθα δεισιδαιμονίας ἔνοχοι. Ἄλλ' ὅταν, ἐπὶ τῇ δυνάμει τοῦ συλλογισμοῦ τούτου ἐρειδόμενοι, ἢ ἐπὶ τῇ αὐθεντίᾳ νόθου τινὸς ἢ ἀνωνύμου συγγραμματος νεωτέρου παρὰ τὸ συμβᾶν κατὰ πολλοὺς αἰῶνας, καὶ ἀπάθοντος πρὸς τὰς γνώμας ἀρχαιοτέρων Πατέρων, προχωρήσωμεν καὶ περαιτέρω, διαβεβαιωσύντες ὡς γεγονὸς ὅτι αὐτὴ πραγματικῶς ἀνέλαβε τὸ ἑαυτῆς σῶμα· ὅτι μετήχθη ἐν σώματι εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπὸ Ἀγγέλων τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ὅτι οἱ Ἀπόστολοι συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ὁ Θωμᾶς πάλιν ἐδίσταζεν· ὥστε νὰ κατασταθῇ ὅλη ἡ ἱστορία αὕτη παρῳδία τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν· καὶ ὅταν πάντα ταῦτα γείνωσι δεκτὰ παρὰ τῷ λαῷ καὶ παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ συντάττωνται ὕμνοι καὶ ὁμιλίαι καὶ τελεταὶ περὶ αὐτῶν, ἢ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐπιπολάζει βλάβστημά τι δεισιδαιμονίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ πρέπει θαρρόχλως νὰ διαβεβαιώσωμεν ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐγνωστοποιήθη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν δι' ἀποκαλύψεως μεταγενεστέρας, καὶ ἴσως μάλιστα ἐν μέρει (ὡς θέλωμεν ἀναγκασθῇ νὰ παραδεχθῶμεν καὶ ἐπὶ ἄλλων ὡσαύτως παρομοίων περιπτώσεων,) διὰ μέσου μαρτυρίας καὶ λογικῶν ἐπιχειρημάτων τὰ ὅποια δὲν θέλουσιν ἀντέχει πρὸς ἐξέτασιν αὐτὰ καθ' ἑαυτά· ὥστε αἱ μὲν προτάσεις νὰ ᾔναι ψευδεῖς τὸ δὲ συμπέρασμα ἀληθινόν, τὰ μὲν θεμέλια σαθρὰ ἢ δ' ἐποικοδομὴ κατὰ θεῖαν πρόνοιαν ἀκατάβλητος.

ιβ'. Ἑτέρα δὲ πηγὴ εἶναι ἡ τῆς παραβλέψεως, τῆς σιωπῆς, ἢ τῆς οἰκονομίας (ἄνευ τινὸς πραγματικῆς διαβεβαιώσεως ψεύδους τινός,) ὥστε νὰ βοηθῶσι τῶν ἀπλοϊκῶν καὶ ἀμαθῶν ἀνθρώπων τὴν φαντασίαν ἵνα δημιουργῇ καὶ παραδίδῃ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τεράστια. Οὕτω περὶ τοῦ Ἁγίου Φωτὸς ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ Κλῆρος διὰ λόγον οἰονδήποτε δὲν λέγει πρὸς τὸν λαόν, ὅτι τὸ ὡς θαῦμα ἐορταζόμενον εἶναι Ἐκκλησιαστικὴ ἀπλῶς τελετή. Ἄς προσθέσωμεν δὲ καὶ ἕτερον παράδειγμα τού-

του· Εἰς τὸ πολὺ περίεργον ἐκεῖνο διήγημα περὶ τοῦ νέου μοναχοῦ τοῦ Δοχειαρίου τοῦ Ἀγίου Ὁρους, τοῦ διασωθέντος ὑπὸ τῶν Ἀρχαγγέλων, ἐξήρκει ὅτι ὁ μοναχὸς αὐτὸς καὶ ὁ Ἡγούμενος καὶ ὁ θυρωρὸς ἐφύλαττον τὸ μυστικόν, καὶ δὲν ἐδημοσίευσαν πῶς ἐξέφυγε τὸν πνεγμὸν, ἢ πῶς ἔτυχε νὰ εὑρεθῇ ὑπὸ πάντων τῶν Πατέρων κατακείμενος ἔμπροσθεν τῆς Εἰκόνης τῶν Ἀρχαγγέλων ἐν τῷ ναῷ, ἔχων εἰς τὸν λαμὸν προσδεδεμένην τὴν πέτραν.

ιγ'. Τελευταῖον, ἀναντιρρήτως ὑπῆρξαν, καὶ δυνατὸν πάλιν νὰ ὑπάρχωσι, πολλὰ φανερά πλάσματα, ἐν οἷς ἐγένετο χρῆσις τοῦ ψεύδους κατὰ τινα βαθμὸν οἰονδήποτε πρὸς ὠρισμένον τινὰ σκοπὸν, ἂν καὶ συχνότατα, ὡς καὶ ὅπου φαίνεται κατὰ πρώτην ἔποψιν ἔλλογος ὑπόνοια πλάσματος, θέλει εὑρεθῇ μετ' ἀκριβεστέραν ἔρευναν ὅτι τὸ ἀρχέτυπον διήγημα οὐδὲν τοιοῦτον περιλάμβανε, καὶ ὅτι ὕστερον προσετέθησαν περιστάσεις θαυματουργικαὶ ἐκ μιᾶς ἢ πλειοτέρων ἐκ τῶν προειρημένων πηγῶν. Ὅθεν ὀφείλομεν εὐλαβῶς νὰ προσέχωμεν πάντοτε, ὥστε νὰ μὴ διαβεβαιώμεν ἢ ὑπονοῶμεν ὡς πλάσματα, πλὴν ἐὰν ἡμεῖς ἀπολύτως ἠναγκασμένοι νὰ πράττωμεν οὕτως.

Ἐπὶ τέλους δέ, ὡς πρὸς ὅλην τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι πᾶν γεγονός μὴ πραγματικῶς ἐπιμαρτυρούμενον ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ἢ ὑπὸ σαφοῦς καὶ καθολικῆς παραδόσεως ἀνέκαθεν ἐξ αὐτῆς τῆς ιδίας αὐτοῦ φύσεως ἀποκλείεται ἐξω τῶν ὁρίων τῆς πίστεως. Οὐχὶ μόνον ἄτομα, ἀλλὰ καὶ Σύνοδοι, καὶ οὐχὶ μόνον τοπικαί, ἀλλὰ καὶ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, καὶ ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ καθ' οἰονδήποτε τόπον, ἢ κατὰ σύμπαντας ἅμα τοὺς τόπους, ἐνδεχόμενον νὰ ἀπατηθῶσιν ὡς πρὸς γεγονότα, ὅσα καὶ ἂν ᾖναι ταῦτα συνδεδεμένα μετὰ τῆς θρησκείας. Οἰκουμενικὴ μὲν τις Σύνοδος ἐστιγματίσει τούτους ἢ ἐκεῖνους τοὺς Πάπας ὡς αἰρετικούς· ἀλλ' ὅμως ἐνδέχεται ὡς πρὸς τὸ πρᾶγμα νὰ ᾖσαν προσωπικῶς οἱ Πάπαι οὗτοι ὀρθόδοξοι. Ἐτέρα δέ τις Σύνοδος, ἢ ἡ διεσπαρμένη Ἐκκλησία, παρεδέχθη τινὰ πρόσωπα ὡς Ἀγίους· καὶ ὅμως ἐνδέχεται νὰ ᾖσαν ἁμαρτωλοὶ ἢ αἰρετικοί. Ἡ ῥήσις τινὲς ἀναφέρονται πρὸς ὑπα-

στηρίζιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ δόγματος ὑπὸ οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἢ ἐπάγονται γεγονότα ἱστορικά· ἀλλὰ καὶ αἱ ῥήσεις ἐνδέχεται νὰ ᾔναι κίβδηλοι ἢ παρεξηγημένοι, καὶ τὰ γεγονότα ἀνύπαρκτα. Ἡ Ἐκκλησία ἐνός τινος αἰῶνος ἐνδέχεται νὰ ὑπελαμβανεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἀκίνητος καὶ ὁ ἥλιος κιχᾷται περὶ αὐτήν, καὶ ὅτι ἡ διαθεβαίωσις περὶ τοῦ ἐναντίου εἶναι ἀντίρρῃσις πρὸς τὰς θείας Γραφάς· ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἔσφαλλε. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, οἰκδήποτε γεγονότα ἢ θαύματα παρεδέχθησαν εἴτε Πάπαι, εἴτε Σύνοδοι, ἢ καὶ ἡ διεσπαρμένη Ἐκκλησία αὐτή, δὲν ὑπόκεινται ἔνεκα τούτου ὀλιγώτερον εἰς ἐπίκρισιν καθὼς γεγονότα· καὶ οἰαυδήποτε ἀναπτύξεις, οἰαυδήποτε ἔθιμα, ἐνιαύσιοι ἑορταί, ἀκολουθίαι, εὐλαβεῖς Ὀδοιπορίαι, ἢ καὶ ἄλλα θαυματουργήματα, ἐπηκολούθησαν τὴν πίστιν καὶ παραδοχὴν αὐτῶν, ταῦτα πάντα ὡς ἐπὶ τοῦ ὑποτιθεμένου γεγονότος μόνον στηριζόμενα ὑπόκεινται εὐλόγως, μετὰ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, εἰς ἐξέτασιν καὶ ἐπίκρισιν, ἄνευ τινὸς κινδύνου αἵρέσεως· καὶ ἐὰν καθ' οἰονδήποτε τοιοῦτον ζήτημα τὸ ὑποτιθέμενον αὐτὸ γεγονὸς (ὡς, λόγου χάριν, ἡ μετακομιδὴ οἰκίας τινὸς ἀπὸ Ναζαρέτ εἰς Λωρῆτιαν ἐν Ἰταλίᾳ, τὰ Εἰσόδια τῆς Εὐλογημένης Παρθένου Μαρίας εἰς τὸν Ναὸν, καὶ ἡ διατροφή αὐτῆς ἐκεῖ ὑπὸ Ἀγγέλων, ἢ ἡ ἐν σώματι μετástασις αὐτῆς, ἢ ἡ Ἄχραντος Σύλληψις, ἢ γνησιότης τῶν λεγομένων Δεσχεταλίων, κ.τ.λ.) τύχη ποτὲ νὰ ἀμφιβάλληται ἢ νὰ ἀπιστῇται, πάντα τὰ ἐποικοδομηθέντα ἐπὶ τοιούτων γεγονότων δύνανται νὰ πέσωσι μετὰ τῆς πεποιθήσεως περὶ τῶν γεγονότων αὐτῶν, χωρὶς νὰ ὑπομένῃ ἐκ τούτου τὸ περὶ τοῦ ἀναμαρτήτου τῆς Ἐκκλησίας δόγμα τὸν ἐλάχιστον κίνδυνον, ἢ τὴν ἐλαχίστην ἐλάττωσιν· οὐδ' ἤθελεν ἐπιφέρει εἰς τοῦτο τὴν ἐλαχίστην διαφορὰν, ἂν ἡ Ἐκκλησία ἐθέσπισέ ποτε ὅτι ἡ περὶ τοιούτου τινὸς γεγονότος ἐπικρατοῦσα δοξασία εἶναι ἄρθρον πίστεως· καὶ τοῦτο οὐδόλως περισσότερον, παρὰ ἐὰν ἡ Ἐκκλησία εἶχε θεσπίσει ὅτι τοῦ μὲν Κοπερνίκου ἡ γνώμη εἶναι αἵρεσις, ἢ δὲ ἀρχαιοτέρα δοξασία ὅτι εἶναι μέρος τῆς πίστεως. Ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐπαγγελία ἡ τὰ

ἀλάνθαστον ἐπιχορηγοῦσα πρὸς αὐτὴν ἵνα διδάσκη τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀναγκαίαν πίστιν, καὶ ἵνα καταδικάζῃ τὰς αἱρέσεις, δὲν καθιστᾷ αὐτὴν ἀσφαλῆ κατὰ τοιούτων πλανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Πράγματα εὐκατὰ ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου ἡτοι Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (ἐν μέρει ἐπαναλαμβανόμενα ἐκ τῶν προηγουμένων Διατριβῶν).

α. Ἡ μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουσα σήμερον διαφωνία ὡς πρὸς τὸ Βάπτισμα τὸ ὑπὸ αἱρετικῶν ἢ ὑπὸ λαϊκῶν ἐπιτελούμενον, ἢ ἄλλως πως ἢ διὰ τριττῆς Καταδύσεως, νὰ καταργηθῇ· ἢ α. διὰ θεσπισματος μικτῆς Συνόδου· ἢ β. διὰ θεσπισμάτων ἰδίων γενησομένων, μετὰ προηγουμένησαν ἀλληλογραφίαν, παρ' ἑκατέρου μέρους· ἢ γ. διὰ τῶν Ἑλλήνων Πατριαρχῶν ἐκδιδόντων ἐκ νέου τὰς Συνοδικὰς καὶ Πατριαρχικὰς τῆς ἑαυτῶν Ἐκκλησίας Ἀποφάσεις περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, καὶ ἀντὶ τῶν νεωτέρων καὶ ὀλιγώτερον αὐθεντικῶν εἰσαγόντων πάλιν τὰς ἀρχαιοτέρας καὶ αὐθεντικωτέρας ὡς κανόνα πράξεως· ἢ τελευταῖον, δ. διὰ παραδοχῆς ἀπὸ μέρους τῶν Ἑλλήνων Τύπου τινὸς ὑποθετικοῦ εἰς ἀναβαπτισμὸν τοιούτων προσηλύτων ὁποίους οἱ Ῥῶσσοι δὲν ἀναβαπτίζουσιν, ἢ διὰ συγχωρήσεως ὑποθετικῆς τινὸς ἐννοίας προσκολλημένης ἐπὶ τὸν καθεστῶτα Τύπον, ὡς ἀνωτέρω ὑπεσημάνθη, σελ. 165. ιη.

β. Νὰ καταργηθῇ ἡ μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας σήμερον ὑπάρχουσα διαφωνία ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν Βαθμῶν τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας, κτλ., ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀπαγορεύεται ὁ γάμος·

γ. Νὰ καταργηθῇ ἡ μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας ὑπάρχουσα νῦν διαφωνία περὶ Μικτῶν Γάμων.

δ. Νὰ καταργηθῇ ἡ μεταξὺ τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τῶν Δυ-

τικῶν σήμερον ὑπάρχουσα διαφωνία περὶ τὰ Καλενδάρια, παραδεχομένων τῶν Ἀνατολικῶν τὸ διορθωμένον Καλενδάριον, ἥτοι Νέαν Χρονολογίαν, τὸ ὅποῖον ἡδύνατο νὰ κατορθωθῇ σχεδὸν ἀνεπαισθήτως, ἐὰν ἕκαστος ἐνικυτὸς ἐγίνετο βίσεκτος, ἕως οὗ συμπέσωσι τὰ δύο Καλενδάρια·

ε. Νὰ καταργηθῇ ἡ μεταξὺ τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τῶν Δυτικῶν ὑπολογισμῶν διαφωνία περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, παραδεχομένων τῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀκριβεστέρους ὑπολογισμοὺς καὶ Πίνακας τῶν Λατίνων·

ς. Νὰ ἀνεγερθῇ ἡ χρῆσις τοῦ δημοσίου Ἀφορισμοῦ καὶ δημοσίων Ἐπιτιμίων κατὰ σκανδαλωδῶν καὶ δημοσίων ἀμαρτημάτων·

ζ. Ὅσοι Χριστιανοὶ κρίνονται ὑπὸ τῶν Πνευματικῶν των ἄξιοι νὰ Κοινωνῶσι τῶν ἀχράντων Μυστηρίων νὰ ἐνθαρρύνωνται καὶ νὰ προτρέπωνται νὰ πράττωσι τοῦτο συχνότερα· καὶ ἵνα εὐκολυνθῇ ἡ συχνότερα τῶν τοιούτων ἀνθρώπων Κοινωνήσις, νὰ τροπολογηθῇ κατὰ τοῦ Πνευματικοῦ τὴν διάκρισιν (ὅπως τῷ ὄντι γίνεται τοῦτο ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν Ῥωσσίαν,) ἡ συνήθης κατὰ τοὺς τύπους προπαρασκευὴ διὰ νηστείας μιᾶς ἐβδομάδος καὶ παρουσίας καθ' ἐκάστην εἰς τὰς Ἀκολουθίας τῆς Ἐκκλησίας·

η. Νὰ συνταχθῇ Τυπικὸν, ὡς τὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὰς ἐν Ῥωσσίᾳ ἐνοριακὰς Ἐκκλησίας, διατάττον πῶς νὰ συτμηθῶσι δι' αὐτάς αἱ εἰς χρῆσιν τῶν Μοναστηρίων μακραὶ Ἀκολουθίαι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Βιβλίων, καὶ μάλιστα αἱ ἀναγνώσεις καὶ αἱ ψαλμωδίαι· καὶ ὁ ἱερεὺς παρὰ τοῖς Ἕλλησι ν' ἀπαλλαχθῇ τῆς υποχρεώσεως τοῦ ἀναγινώσκειν τὰ παραλειπόμενα ἐκ τῶν μακρῶν Ἀκολουθιῶν οὐχὶ μόνον ὅταν ἡ Ἀκολουθία συντέμνηται κατ' ἀρέσκειαν ἐν ἰδιωτικῷ οἴκῳ, ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνηται χρῆσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς κατὰ τὸ συντομώτερον Τυπικὸν συντμηθείσης Ἀκολουθίας·

θ. Νὰ ἀπαιτῆται παρὰ πάντων ὅσοι ἀναγινώσκωσι τι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ν' ἀναγινώσκωσι μετ' εὐκρινείας καὶ εὐλαβείας· καὶ οἱ Ἀναγνώσται καὶ πάντες οἱ Κληρικοὶ νὰ γυμνάζωνται

εἰς τοῦτο· ἐὰν δὲ ἄξιοι Ἀναγνώσται δὲν εὐρίσκωνται, ν' ἀναγινώσκωσιν ἐκ τῶν ἱερῶν αὐτῶν ἢ Διακόνων τινές, ἢ εὐσεβὲς τις λαϊκὸς πεπαιδευμένος· ἢ καὶ νὰ ἐγκαταλιμπάνηται μᾶλλον ὅλως ἡ ἀνάγνωσις παρὰ νὰ γίνηται μετὰ βεβήλου βατταρισμοῦ·

ι'. Νὰ γείνη διάταξις τις ὡς πρὸς τὰς Νηστείας πρὸς ὁδηγίαν ἐκείνων τῶν ὁποίων ἡ ὑγεία, ἡ ἡ ὑπηρεσία, ἡ ἄλλαι περιστάσεις, ἡ διαμονὴ μεταξὺ ἀλλοθρήσκων, ἐνδέχεται ν' ἀπαιτῶσιν ἀναγκαιῶς ἢ εὐλόγως μετρίασιν τινα· καθὼς, λόγου χάριν, ἐὰν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς μεταξὺ Λατίνων διατρίβοντας νὰ ἀκολουθῶσι τὸν κατ' ἐκείνην τὴν χώραν ἰσχύοντα Λατινικὸν κανόνα μᾶλλον παρὰ νὰ παραμελῶσιν ὅλως τὴν Νηστείαν διότι ἐνδέχεται νὰ ᾖναι δύσκολον νὰ φυλάττωσιν αὐτὴν κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τύπον· καὶ ἐὰν διὰ τὰς τρεῖς μικροτέρας Νηστείας, τὴν πρὸ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τὴν πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, καὶ τὴν πρὸ τῆς Κοιμήσεως τῆς Παναγίας, μιᾶς μόνον ἐβδομάδος νηστεία ἀπηρτεῖτο ὡς ὑποχρεωτική, ὅπως ἐγένετο κατ' ἄλλους αἰῶνας, ἀπελείπετο δὲ εἰς τὴν προαίρεσιν ἢ τὴν εὐλάβειαν ἐνὸς ἐκάστου ἢ τήρησις τῆς ὅλης νηστείου περιόδου.

ιἀ'. Νὰ ἐπεκταθῇ πλατύτερον ἡ παιδαγωγία τοῦ τε Κλήρου καὶ τῶν λαϊκῶν, τῶν τε ἀρρένων καὶ τῶν κορασίων· καὶ ἡ γνῶσις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, καὶ μάλιστα τῆς Κατηχήσεως, νὰ ᾖναι ἀπαραίτητον μέρος αὐτῆς·

ιβ'. Αἱ ἱεραὶ Γραφαὶ καὶ αἱ Ἀκολουθαί τῆς Ἐκκλησίας νὰ ᾖναι ἐκτετυπωμέναι εἰς σχῆμα εὐμεταχειρίστον κατὰ τὴν καθομιλουμένην διάλεκτον ἐκάστου τόπου, καὶ μετὰ τοῦ πρωτοτύπου κειμένου εἰς στήλας παραλλήλους· ἢ, ὅπου ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς τοῦ κειμένου καὶ τῆς κοινῆς διαλέκτου εἶναι μικρά, μετὰ τῶν ἀναγκαίων σχολείων καὶ σημειωμάτων εἰς τὰ κάτω ἐκάστης σελίδος·

ιγ'. Νὰ ἐνθαρρύνηται ἡ κτίσις Μοναστηρίων καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ νὰ δίδηται πλήρης ἄδεια εἰς τοὺς Μοναχοὺς νὰ ἔχωσι καὶ νὰ καλλιεργῶσι γαίαν, ὑποκείμενοι εἰς μη-

δεμίαν ἄλλην ἐνόχλησιν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰμὴ εἰς ὅσας ὑπόκεινται καὶ οἱ ἄλλοι ἰδιοκτῆται·

ιδ'. Νὰ διοργανωθῶσι Μοναστήριά τινα εἰδικώτερον καὶ πρὸς εἰδικούς σκοποὺς, πλὴν τοῦ γενικοῦ ἐκείνου, τοῦ μοναστικοῦ βίου· ὡς, λόγου χάριν, πρὸς τὸν σκοπὸν εἰδικῶν Ἀποστολῶν, ἐκπαιδεύσεως, ἔργων ἐλεημοσύνης καὶ φιλανθρωπίας, καὶ πρὸς γεωργίαν καὶ οἰκισμὸν ἐρήμων τόπων·

ιε'. Νὰ καταστραφῇ τὸ Κράτος τῶν ἀπίστων ὅταν τύχῃ εὐλογός τις εὐκαιρία, καὶ νὰ προσελκυσθῶσι πάλιν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν αἱ χῶραι καὶ τὰ ἔθνη τῆς Ἀνατολῆς·

ισ'. Ν' ἀνεγερθῇ πάλιν ἐν τῇ Ῥωσικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ ὑπὸ τῶν Κανόνων ἀπαιτουμένη Πρωτεύοντος Ἐπισκόπου ἀναγνώρισις· καὶ νὰ συγχωρηθῇ ἡ προσήκουσα ἐλευθερία πρὸς τὸν Ῥώσσον Πατριάρχην (ἥτοι Μητροπολίτην, ἥτοι Ἀρχιεπίσκοπον,) καὶ τοὺς ἄλλους Ἐπισκόπους τῆς Ῥωσσίας νὰ συγκροτῶσι Συνόδους, καὶ νὰ θέτωσι κανόνας περὶ τὰ πνευματικά· νὰ ἔχωσι καὶ νὰ διαχειρίζουσιν ἀκίνητα κτήματα μετὰ τῆς αὐτῆς ἐλευθερίας μετ' ἧς διαχειρίζουσιν αὐτὰ καὶ ἄλλοι ἰδιοκτῆται· καὶ νὰ διορίζωσι, νὰ ἀνταμείβωσι καὶ νὰ μεταθέτωσι τοὺς ἑαυτῶν ὑπηρέτας· ὅπως ἐγένετο ἐν Ῥωσίᾳ πρὸ τῆς 15. Ἐκατονταετηρίδος· ἢ, τοῦλάχιστον, ἐὰν ἡ παρούσα Συνοδικὴ Διοίκησις διατηρηθῇ, τὸ καταστατικὸν τῆς Συνόδου νὰ διορθωθῇ κατὰ τινα τοιοῦτον τρόπον καθ' ὃν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπεχείρησαν τῷ 1850 νὰ διορθώσωσι καὶ νὰ διοργανώσωσιν ἐκ νέου, συνδρομῇ τῆς πολιτικῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ Βασιλείῳ ἐκείνῳ·

ις'. Νὰ καταργηθῇ ἡ ἐν τοῖς Βιβλίοις καὶ Κανόσι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν ταῖς διανοαῖς καὶ τῇ γλώσσῃ τῶν μελῶν αὐτῆς ὑπάρχουσα σήμερον ἀνακολουθία ὡς πρὸς τὸν ὀρισμὸν τῆς ὁρατῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· καὶ νὰ διαδηλωθῇ σαφῶς ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀντιποιεῖται τι πλειότερον ὑπὲρ ἑαυτῆς εἰ μὴ νὰ ᾔηται μέρος τῆς καθόλου· (ὅπως ἐμφάνει καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα αὐτῆς *Ἀνατολική*·) καὶ ὅτι παραδέ-

χεται τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν ὡς μέρος καὶ αὐτὴν οὖσαν, καὶ ἐπιθυμεῖ τὴν διόρθωσιν περὶ δευτερεύοντά τινα πράγματα καὶ οὐχὶ τὴν ριζικὴν ἐπιστροφὴν ἢ καταστροφὴν ταύτης·

ιβ. Νὰ ἐννοῇται καὶ νὰ διδάσκηται πλατύτερον μεταξὺ τῶν Ἀνατολικῶν ἡ ἀποστολὴ καὶ τὸ καθῆκον τῆς ἀληθινῆς καὶ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας νὰ κηρύττῃ καὶ νὰ γνωστοποιῇ τὸν Χριστιανισμόν πρὸς «πάντα τὰ ἔθνη» καὶ τὸν τέλειον Χριστιανισμόν πρὸς πάσας τὰς Ἐκκλησίας, ἔθνη, ἢ ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἐπαγγέλλονται μὲν ἡδὴ τὸν Χριστιανισμόν, ἀλλὰ μετὰ πλείονος ἢ ἐλάσσονος μίγματος πλάνης· καὶ νὰ ἐγερθῇ μετὰ αὐτῶν πνεῦμα παροτρῦνον αὐτοὺς εἰς ἀκριβεστέραν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος τούτου·

ιθ'. Ὡς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἡδὴ ὄντας, νὰ τεθῇ ἡ ἐπομένη ἀρχή· Νὰ μὴ προσκαλῇ αὐτοὺς ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία νὰ καταδικάζωσιν ἢ ν' ἀπαρνῶνται τι τὸ ὁποῖον καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἀληθινόν, ἢ ἀγαθόν, ἢ ἀδιάφορον ἐξ ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἔχουσιν, ἢ φρονοῦσιν ὅτι ἔχουσιν, ἡδὴ· μηδὲ ν' ἀπαγορεύῃ τὸ κρθεῖν τι ἀγαθὸν καθ' ἑαυτὸ, ἢ ἀβλαβές, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ εἰς μόνος προσήλυτος εἶναι εἰθισμένος· μηδὲ νὰ ἐπιβάλλῃ χωρὶς ἀνάγκης νέον τι ἔθρος, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι εἰθισμένος· ἀλλὰ ν' ἀπαιτῇ μόνον ν' ἀπαρνῶνται ὅ,τι εἶναι ψευδές ἢ κακόν, τελειοποιούσα τὸν μέχρι τοῦδε ἀτελῆ Χριστιανισμόν αὐτῶν, ὥστε νὰ καθιστᾷ αὐτὸν σύμμορφον οὐχὶ πρὸς Ἑλληνικόν τινα ἢ Ῥωσσικόν ἢ Ἀνατολικόν τύπον, ἀλλὰ πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν πίστιν, καὶ παιδεῖαν, καὶ παράδοσιν·

κ'. Νὰ διαμένωσιν ἐν Ῥώμῃ συνεννοούμενοι μετὰ τῆς Ῥωσικῆς Πρεσβείας πεπαιδευμένοι τινὲς Κληρικοὶ ἢ ἄλλοι ἐπιτετραμμένοι τὸ καθῆκον τοῦ πεφροντισμένως μελετᾶν τὰ ζητήματα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα φαίνονται ὅτι εἴτε δογματικῶς εἴτε πολιτικῶς εἶναι ἐμπόδια πρὸς τὴν ἔνωσιν· τοῦ φροντίζειν ὑπὲρ εὐρέσεως τρόπου τινός δι' οὗ δύνανται ν' ἀναιρεθῶσιν ἢ νὰ ἐλαττωθῶσι πάντα τὰ τοιαῦτα ἐμπόδια, ἢ τινὰ τούτων, ἢ καὶ ἓν μόνον· τοῦ προτείνειν κατὰ καιροὺς πρὸς τὸν Θρόνον τῆς Ῥώ-

μης καὶ τοὺς Θεολόγους αὐτῆς τοιαύτας ἐκθέσεις ἢ διασαφήσεις ὁποίας αὐτοὶ δυνήθωσι νὰ ἐπινοήσωσιν, ἢ ὁποίας διαταχθῶσι νὰ προτείνωσιν, ἵνα εὐκολυνθῇ ἡ ἔνωσις· καὶ τοῦ ζητεῖν ἢ λαμβάνειν παρὰ τῶν τῆς Ῥώμης παρομοίας διακοινώσεις πρὸς τὸν αὐτὸν τεινύσας σκοπὸν·

κά. Νὰ διερευνηθῇ πληρέστερον ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ἱστορία τῶν φράσεων «*Filioque*» καὶ «*e Filio procedere*,» καὶ ἡ βαθμυδὸν αὐξήσις ἢ ἀνάπτυξις τοῦ περὶ τῆς Διττῆς Ἐκπορεύσεως δόγματος ἐντὸς τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας· καὶ νὰ συλλεχθῶσι καὶ ἐξετασθῶσι μετὰ κριτικῆς ἀκριθείας ἅπασαι αἱ περικοπαὶ τῶν Λατίνων Πατέρων καὶ συγγραφέων ἐν αἷς ἀπαντῶνται αἱ φράσεις ἐκεῖναι ἢ τὸ δόγμα, ὥστε τὸ πόνημα τοῦ Ζορνικαβίου (ὅστις, καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τοὺς Ἕλληνας Πατέρας ἐξήντησε τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς Λατίνους ἀπέλιπέ τι ἀναπληρωτέον παρ' ἄλλων,) ν' ἀποκατασταθῇ πληρέστατον.

κβ'. Νὰ προσφέρῃ πάλιν, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ποτὲ Βουλγαρίας Θεοφυλάκτου, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία Κοινωνίαν πρὸς Αὐτικούς, εἴτε Κληρικούς εἴτε λαϊκούς, ἐπὶ μόνῃ τῇ συνθήκῃ τοῦ ν' ἀπαγγέλλωσι τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἄνευ τῆς προσθήκης, καὶ νὰ περιμένωσι μεθ' ὑπονοουμένης εὐπειθείας καὶ ὑποταγῆς τὴν τελικὴν διάλυσιν ταύτης καὶ ἄλλων ἀμφισβητήσεων παρὰ μελλούσης Οἰκουμενικῆς Συνόδου·

κγ'. Ἱεραὶ Ἀποστολαὶ, ἵνα λαμβάνωσι καὶ διαπέμπωσιν ἀκριβεῖς πληροφορίας, καὶ συγχρόνως ἐνεργῶσι τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν κρινόμενα ὡς συντελεστικά, νὰ καθιδρυθῶσι, συνδεδεμένοι μετὰ Ῥωσικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ προστασίας, μεταξὺ ἢ πλησίον τῶν Κοινοτήτων ἐκείνων αἵτινες, καίτοι αἰρετικαὶ οὔσαι, διετήρησαν διοργάνωσιν Ἐκκλησιῶν· ὡς α'. ἡ τῶν Νεστοριανῶν ἐπὶ τῶν Καρδουχίων ὁρέων μεταξὺ τῆς Μοσοῦλ καὶ τῆς Οὐρουμίας· β'. ἡ τῶν Ἀρμενίων, τῶν ὁποίων ἡ Πατριαρχικὴ Μονὴ τοῦ Ἑτσμιιάδζιν κεῖται σήμερον ἐντὸς τῆς Ῥωσικῆς ἐπικρατείας· γ'. ἡ τῶν Σύρων Ἰακωβιτῶν, πλησίον τῆς Μαρδίν· δ'. ἡ τῶν Κοπτῶν τῆς Αἰγύπτου· καὶ ε'. ἡ τῶν

Ἀβυσσινίων· τὸ καθήκον δὲ τοιούτων Ἀποστολῶν πρὸς ἐκαστὴν τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων νὰ ᾔηται, *πρῶτον* μὲν, νὰ μαθητεύωσιν ἐντελῶς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν διάλεκτον, καὶ νὰ μελετῶσιν ἀκριβῶς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς ἱεροτελεστίας ἐκάστης· *δεύτερον* δὲ, ἀποκτήσαντες οὕτω τὴν ἀναγκαίαν ἱκανότητά, νὰ προτείνωσι πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας δι' ἐπικύρωσιν ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν διόρθωσιν τῆς ἱεροτελεστίας ἐκάστης Ἐκκλησίας, μετὰ τῆς ὅσῃ τὸ δυνατόν ἐλαχίστης μεταβολῆς, ἣτις ἐνδέχεται νὰ ᾔηται ἀναγκαίᾳ πρὸς συμμόρφωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς Οἰκουμενικῆς πίστεως, παιδείας, καὶ παραδόσεως· *τρίτον* δὲ, ἀφοῦ ὀρίσθῃ ἡ τοιαύτη διόρθωσις, νὰ παραδέχωνται εἰς τὴν Κοινωνίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πάντας τοὺς Χριστιανούς, εἴτε ἄτομα, εἴτε ομάδας ἀνθρώπων, ὅσοι θέλωσι νὰ δεχθῶσι τὴν τοιαύτην διόρθωσιν τῆς ἱεροτελεστίας των, καὶ νὰ μὴ συγκοινωνῶσι τοῦ λοιποῦ εἰς προσευχὰς ἢ Μυστήρια μετὰ τῶν μὴ δεχομένων αὐτήν·

κδ'. Νὰ γείνη τὸ αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐν τῇ Δύσει πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τοῦτο, εἰ δυνατόν, χωριστὰ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐν Σκωτίᾳ, καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἐπειδὴ διαφέρουσιν ὅπως οὖν ἐν ἐκάστῃ τῶν χωρῶν τούτων αἱ περιστάσεις τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας· ἐν ταύταις ὅμως ταῖς χώραις αἱ Ὀρθόδοξοι Ἀποστολαὶ πρέπει νὰ ᾔηται ἀπηλλαγμένοι πάσης ὑπονοίας ὅτι ἐξήρτηνται ἀπὸ πολιτικῆς Πρεσβείας, ἢ Προξενείου, ἢ πράκτορος τῆς Ῥωσσίας· καὶ οἱ Ἱεραπόστολοι δ' αὐτοὶ πρέπει νὰ γείνωσι πολῖται τοῦ Κράτους ὅπου μέλλουσι νὰ ἐργάζωνται·

κε. Παρόμοιον τι πρέπει νὰ γείνη πρὸς τοὺς Λουθηρανούς τῆς Φινλανδίας, ἢ δι' Ἀποστολῆς συνδεδεμένης μετὰ τῆς Ῥωσικῆς Κυβερνήσεως, ἢ ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ Ἰπουργοῦ τῶν Ἀνεκτῶν Ὁρησκείων· διότι, ἀφοῦ οἱ Λουθηρανοὶ τῆς Φινλανδίας, ὡς οἱ τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας, καίτοι ἐστερημένοι ἀληθινῆς Ἱεραρχίας, διετήρησαν τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς ὄψιν, καὶ εἰδὸς τι ἱεροτελεστίας, καὶ ἀποδίδουσι (κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Λουθηρανισμοῦ,) ἐξουσίαν ὑπερτέραν τῆς τῶν Ἐπισκόπων εἰς τὸν πολιτι-

κὸν Ἄρχοντα περὶ τὰ ἐξωτερικὰ τῆς θρησκείας, ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας ἠδύνατο, ἄνευ τινὸς παραβιάσεως τῶν συνειδήσεων αὐτῶν, νὰ μεταχειρισθῇ ἐμφρόνως τὴν ἐξουσίαν ταύτην· καὶ οὕτως ἠδύνατο κατὰ καιροὺς νὰ προτρέπῃ αὐτοὺς εἰς διάσχεψιν ἂν δὲν ὑπάρχῃσι μέρη τινὰ τῆς Ἱεροτελεστίας, ὅσα καὶ ἂν ᾤναι μικρὰ, κατὰ τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ προσεγγίζωσιν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν· καὶ οὕτως, οὐχὶ διὰ μιᾶς ἀλλὰ βαθμηδόν, ἢ τὸ ὅλον σῶμα ἠδύνατο νὰ κατὰσταθῇ ἱκανὸν πρὸς ἔνωσιν, ἢ, τοῦλάχιστον, ἤθελε σχηματισθῇ τις πυρὴν εἰς ἀπαρτισμὸν ὀρθοδόξου Μερίδος μεταξὺ τῶν Φινλανδῶν, ἣτις ἤθελε πορίσῃ πολλὰς εὐκολίας πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν λοιπῶν τῶν ἔτι προσκολλημένων εἰς τὸν Λουθηρανισμόν·

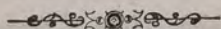
κς'. Ὑπὲρ πάντων τῶν ἐκ Λουθηρανῶν καὶ Καλβινιστῶν καὶ ἄλλων αἱρέσεων προσερχομένων εἰς τὴν Ὀρθοδόξιν νὰ γείνη δεκτὸς Τύπος τις ἑνώσεως σύντομος καὶ ἀπλοῦς, παρόμοιος πρὸς τὸν τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ὁποίου δέχεται σήμερον εἰς Κοινωνίαν τοὺς Ῥασκόλνικας λεγομένους, (δηλαδὴ Σχισματικούς). καθ' ὃν νὰ προσκαλεῖται ὁ προσήλυτος οὐχὶ ν' ἀπαρνήται ποσῶς τὸ πρότερον θρησκευτικὸν του σύστημα κατὰ τὸ σύνολον, ὥστε καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς ἄλλους νὰ φαίνεται ὅτι ἀπαρνεῖται ἢ ἀπορρίπτει ἀγαθόν τι ἢ ἀληθές τι· τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον ν' ἀπαρνήται πάσας ἐν γένει τὰς αἱρέσεις, καὶ ἰδίως τὰς τοῦ προτέρου συστήματός του, καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν· νὰ ὁμολογῇ δὲ ὅτι πιστεύει πάντα ὅσα αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία παρέδωκαν· καὶ νὰ Βαπτίζεται, ἢ ὑποθετικῶς ν' ἀναβαπτίζεται, ἐὰν ᾤοντο ὅπως ἀβάπτιστος πρότερον, ἢ ἐὰν ἐφαίνετο ἀβέβαιον ἂν εἶχε Βαπτισθῇ μετὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, καὶ μεθ' ὕδατος πραγματικῶς ἐγγίζαντος αὐτόν·

κζ'. Νὰ καθιδρυθῶσιν Ἀποστολαὶ μεταξὺ τῶν Ἑθνικῶν τῆς Κίνας καὶ τῶν Ἰνδιῶν· καὶ οἱ Ἱεραπόστολοι νὰ γείνωσιν ὑπῆκοοι τῶν ἐπικρατειῶν ὅπου μέλλουσι νὰ ἐργάζωνται· τὰ τῶν Ἱεροτελεστιῶν δὲ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς ἐκεῖ προση-

λύτους μεθρημνευμένα εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν, ἀπλη-
λαγμένα τῶν ἀνευλαβῶν θατταρισμῶν καὶ πολυπληθῶν νεκρῶν
καὶ ἀκάρπων τύπων· τουτέστιν, ἡλαττωμένα κατὰ τὸ ποσὸν ἐκ
τῆς παραλείψεως τῶν νῦν ἢ πρακτικῶς παραλειπομένων ἢ ἀ-
νευλαβῶς διατρεχομένων ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἢ Ῥωσικαῖς Ἐκ-
κλησίαις, καὶ πάντων τῶν τοπικῶν ἀπλῶς ἢ ἔθνικῶν ιδιωμάτων,
ὡς ὕμνων καὶ διηγημάτων περὶ Ῥώσων ἢ Ἑλλήνων ἢ Γεωργι-
ανῶν Ἀγίων ἢ θαυμάτων τῶν μὴ ἐχόντων Οἰκουμένην ἀξίαν·

κῆ. Νὰ ἐγερθῇ κεντρικόν τι Ἀποστολικὸν Καθίδρυμα ἢ ἐν
τῇ Κριμαίᾳ, ἢ ἐν τῇ Τίφλιδι τῆς Γεωργίας, ἢ ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει
τοῦ Ἀθῶνος, τεταγμένον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ῥώσου Πα-
τριάρχου καὶ τῆς Συνόδου αὐτοῦ, ἢ μικτῆς Ἐπιτροπῆς διοριζομέ-
νης ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν Ἑλλήνων Πατριαρχῶν· αἱ πρῶται δ' ἐ-
κεῖθεν ἐκπεμπόμεναι Ἀποστολαὶ νὰ ᾔναι μὲν μοναστικάι, ἀλλ'
οἱ ἁγῶνες ἐκάστης αὐτῶν ν' ἀπευθύνωνται εἰς τὸ νὰ συστηθῇ ὅσα
τάχιστα ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἐνεργείας τῆς αὐτοχθονικῆς σύ-
στημα ἱεροτελεστικὸν μετ' ἰδίων κοσμικῶν ἱερέων καὶ Σχολείων
συνητημένων μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Περὶ δύο ἄλλων πραγμάτων, τῶν εὐκταισιότατων πάντων τῶν
λοιπῶν, θέλομεν πραγματευθῇ ἰδιαιτέρως ἐν τῇ ἐπομένῃ Διατριβῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ εὐχεσθαι ἰδίως ὑπὲρ ἀνεγέρσεως
τῆς ἐνότητος τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλη-
σίας· καὶ ὑπὲρ συγκροτήσεως Οἰκουμένης Συνόδου.

« Ὁ Θεὸς κατοικίζει μονοτρόπους ἐν Οἴκῳ. » π' Ἰδοὺ δὴ τί
καλὸν ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ
αὐτό ; » Ἡ θεία αὕτη μονοτροπία ἦτοι ὁμόνοια ἐν τῷ Οἴκῳ,
τοῦτο τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό, τὸ ὅποῖον εἶναι
ποσοῦτον καλὸν καὶ τερπνόν, ἤρχισε, μετὰ τοῦ Οἴκου αὐτοῦ,

δηλαδή μετὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, ἀπὸ τῆς καταβάσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἀπὸ τοῦ Βαπτίσματος ἐκείνου τὸ ὅποιον περιελάμβανε πάντα τὰ λοιπὰ Μυστήρια. Τότε αἱ πρὸς σύγχυσιν καὶ διχόνοιαν ἄλλοτε διαιρεθεῖσαι καὶ χωριστὰ συμπαγεῖσαι γλῶσσαι συνεκράθησαν πάλιν δι' ἐλαστικοῦ καὶ πολυποικίλου πυρὸς, τὸ ὅποιον διμερίζετο μὲν ἀλλὰ δὲν διεσπᾶτο εἰς ἀντιμαχόμενα μέρη· καὶ τὰ ἐκ τοῦ Πύργου τῆς Βαβέλ (ἥτοι συγχύσεως) ἄλλοτε διασκορπισθέντα ἔθνη συνεκλήθησαν πάλιν ὑπὸ τὴν Κλίμακα τοῦ Ἰακώβ· ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, ἡ «πόλις τῆς εἰρήνης», ἤρchiσε ν' ἀνεγείρηται ἐκ τῶν ἑρειπίων τῆς Αἰγύπτου, τῆς Χαναάν, καὶ τῆς Βαβυλώνος· καὶ ἐπὶ ἐννεαχόσια ἔτη ἡ τοσαῦτα περίπου ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἐνότης ἦτο σαφῶς ὁρατὴ πρὸς τὸν κόσμον.

Ἄλλως ὅμως ἔχει σήμερον τὸ πρᾶγμα· ἀκούομεν οὐχὶ «τὴν Ἐκκλησίαν» πλέον, ἀλλὰ «τὰς Ἐκκλησίας»· ἡ «Ὁρθοδοξία» διαστέλλεται ἀπὸ τῆς «Καθολικότητος», καὶ ἡ Καθολικότης ἀπὸ τῆς Ὁρθοδοξίας· ὁ κοινὸς νοῦς (οὗτω λέγεται τοῦλάχιστον,) τὰ γράμματα, ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἡ Ἁγία Γραφή διαστέλλονται ἀπ' ἀμοτέρων· ἡ «πνευματικὴ θρησκεία» ἀντιτάσσεται πρὸς τὴν «ἱεροτελεστικὴν καὶ μυστηριώδη λατρείαν», καὶ ταῦτα πρὸς ἐκείνην· ὁ Τάφος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ Ἀνατολικὸν ἥμισυ τῆς Χριστιανικῆς Οἰκουμένης ἀπὸ πολλῶν ἤδη αἰώνων κεῖται εἰς τὰς χεῖρας ἀπίστων, οἵτινες μόνον ἐμποδίζουσι τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Λατίνους καὶ τοὺς Ἀρμενίους ἀπὸ τοῦ διασπαράττειν ἀλλήλους ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ ἐκείνου ὅπου ὁ Χριστὸς ἐξέτεινε τὰς χεῖρας ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐκείνου τῆς Σιών ὅπου τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κατήλθεν ἵνα μετατρέψῃ τὴν διχόνοιαν εἰς εἰρήνην.

Ὅποιον μέλλει γὰρ ἦναι τὸ τέλος τῶν σκανδάλων τούτων; ἡ ποία εἶναι ἡ θεραπεία αὐτῶν; Ὁ μὲν Λατῖνος ἀτενίζει ἴσως πρὸς τὸν ζήλον καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῶν ἱεραποστόλων του, καὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐπιρροὴν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐλὴν· ὁ δὲ Ἕλλην, ἐὰν δὲν τυφλῶται ὑπὸ ζηλοτυπιῶν μικρονοίας, ἀτε-

νίζει πρὸς τὴν ὁσημέραι αὐξάνουσαν δύναμιν τῆς Ῥωσσίας. Ἄλλ' ἵνα μάθωμεν πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀνεγερθῇ πάλιν ἡ ἐνότης, ὁ πρὸς πάντας ἄριστος ἴσως τρόπος εἶναι τὸ νὰ ἐξετάσωμεν πῶς κατ' ἀρχὰς ἀπεκτίθη.

Ποῖται λοιπὸν ἦσαν ἀπὸ μέρους τῶν ἀνθρώπων αἱ συνθήκαι κατὰ τὰς ὁποίας ἐδόθη τὸ πρῶτον ἡ ἐνότης; Ἦσαν αὗται· Ἄνδρες ἤδη προπαρεσκευασμένοι, οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἄλλοι μαθηταί, ἐν οἷς περιελαμβάνετο σύμπασα ἡ μέλλουσα Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἱεραρχία αὐτῆς, αὐτὴν γυναιξὶ καὶ Μαρίᾳ τῇ Μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, κατέμενον ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ ὑπερῶν τοῦ τελευταίου Μυστικοῦ Δείπνου ἐπὶ ὄρους Σιών· κατέμενον προσκαρτεροῦντες ἐκεῖ ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει.

Οἱ Χριστιανοὶ λοιπὸν πρέπει, ὡς φαίνεται, νὰ καταμένωσιν ὁμοθυμαδὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τῇ ἑαυτῶν Σιών, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ, τῷ ἑαυτῶν ὑπερῷ, καὶ νὰ προσεύχωνται ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τῆς ἐνότητος.

Πρὸς τοῦτο θέλουσιν ἀπαντήσῃ Ἕλληνες, καὶ Ἄγγλοι βέβαια ὡσαύτως, ὅτι οὕτω πράττουσιν ἤδη αἱ Ἐκκλησίαι των· καὶ ὁ ταῦτα λέγων Ἕλλην θέλει ἀναφέρει ἐκ τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας του τοιαύτας περικοπὰς· «ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως·» «Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν καὶ ἀνυμνεῖν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά Σου» κτλ. καὶ ἐκ τῶν ὑμνωδιῶν τοιαύτας ὁποῖαι εἶναι αἱ πρὸς τὸν Ἀρχάγγελον· «Θραῦσον τὰ φρυάγματα τῶν ἐξ Ἄγάρ τῇ ποιμνῇ Σου συνεχῶς ἐπερχόμενα· κόπασον τὰ σχίσματα τὰ τῆς Ἐκκλησίας·» κτλ. «Ὁ Γαβριὴλ αὐθις νῦν εὐαγγελίζεται Ἐκκλησιῶν τὴν ἑνωσιν, καὶ καθαίρεσιν πάσης τῆς ἐναντίας αἱρέσεως·» «Τῆς Ἐκκλησίας τὰς αἱρέσεις καὶ πάντα τὰ σκάνδαλα ταῖς ὑμῶν λύσατε πρεσβεΐαις·» «Νεκρώσατε τῶν παθῶν τὰς καταγιγίδας, καὶ παύσατε σὺν αὐτοῖς τὰ σκάνδαλα ἅπαντα τῆς πίστεως.»

Τὸ νὰ ὑπάρχωσιν ἐν ταῖς ἱεραῖς Ἀκολουθίαις τοιαῦται περικοπαὶ ὁποῖαι αἱ ἀνωτέρω, τὰς ὁποίας δύναται πᾶς τις ἐν τῇ

ἑαυτοῦ καρδίᾳ νὰ ἐφαρμόσῃ ἐπὶ τῆς νῦν καθεστῶσης διχονοίας τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἂν ἱστορικῶς δὲν ἔχωσιν αἱ περικοπαὶ αὗται τοιαύτην ἐφαρμογὴν, τοῦτο εἶναι ἀναντιρρήτως μέγα εὐτύχημα· ἀλλ' ὅμως, ἐὰν σκεφθῶμεν, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι ἡ ὑπαρξίς τοιούτων περικοπῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς Ἀκολουθίαις, καὶ ἡ ἰδιωτικὴ αὐτῶν ἐφαρμογὴ παρὰ Χριστιανῶν τινων κατ' ἐιδικήν τινα ἔννοιαν, δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς κατεδάφισιν τοῦ μεσοτοίχου τῆς διαιρέσεως.

Ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει ὅτι ἐὰν δύο ἢ τρεῖς τῶν μαθητῶν Αὐτοῦ συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ οἵουδήποτε πράγματος, πᾶν πρᾶγμα ὃ ἐὰν αἰτήσωται ἐν τῷ ὀνόματι Αὐτοῦ γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Πατρὸς Αὐτοῦ τοῦ ἐν οὐρανοῖς· καὶ ὅτι πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτῶμεθα πρέπει νὰ πιστεύωμεν ὅτι λαμβάνομεν, καὶ ἔσται ἡμῖν· ὥστε, ὡς πρὸς τὰς ἐπαγγελίας ταύτας, α'. πρέπει νὰ αἰτηθῇ πρᾶγμα τι ὠρισμένον· β'. πρέπει νὰ αἰτηθῇ οὐχὶ χωριστὰ ὑπὸ ἀτόμων ἐν ταῖς ἑαυτῶν καρδίαις εἴτε ἐν δημοσίᾳ εἴτε ἐν ἰδιαιτέρᾳ προσευχῇ, ἀλλ' ὑπὸ δύο ἢ τριῶν, τουλάχιστον, οἵτινες πρῶτον συμφώνησαν νὰ αἰτήσωσι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, καὶ νὰ ἐνώσωσι τὰς εὐχὰς τῶν εἰς αἴτησιν αὐτοῦ· γ'. πρέπει νὰ αἰτηθῇ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ· καὶ δ'. νὰ πιστεύωσιν οἱ αἰτοῦντες ὅτι λήφονται αὐτό.

Ἐκ τούτων τὸ μὲν πρῶτον, ὅτι δηλαδὴ ἡ αἴτησις πρέπει νὰ ᾔηται εὐκρινὴς καὶ ὠρισμένη, εἶναι οἷκοθεν πρόδηλον· διότι ἐὰν δὲν ᾔηται τοιαύτη, ἀδύνατον νὰ προῦπάρξῃ περὶ αὐτῆς συμφωνία. Οὐδὲ γενικὴ τις αἴτησις ὑπὲρ ἐνότητος, καθὼς οὐδ' ὑπὲρ χάριτος ἢ ὑπὲρ μετανοίας, θέλει κατορθώσῃ ἀσφαλῶς πάντα τὰ καθεκαστα τὰ ὁποῖα φαίνονται ἔως ἐμπεριλαμβανόμενα δυνάμει ἐν αὐτῇ. Ἐνδεχόμενον μὲν νὰ γείνῃ τοῦτο, καθόσον ᾔηται τελεία πρὸς τὸν Θεὸν ἡ καρδία τοῦ προσευχομένου, καὶ δὲν παραμελῇ ἀξιωμαμπῶς τι τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ προσέλκῃ τὴν προσοχὴν του καὶ νὰ ᾔηται ὑποκείμενον ἰδιαιτέρας προσευχῆς· ἀλλὰ καθόσον δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα, γενικὴ προσευχὴ

εἶναι, τὸ πολὺ πολὺ, ἄκαρπος, ἢ τὸ πιθανώτερον καὶ ἁμαρτω-
λῇ, καθότι γίνεται χρήσις αὐτῆς ὡς μέσον φρεναπάτης, οὐχὶ
πρὸς ἐπίτευξιν πραγματικὴν τῶν ἐν αὐτῇ ὡς φαίνεται ἐμπερι-
λαμβανομένων, ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν εὐκρινοῦς καὶ εἰδικῆς
σκέψεως περὶ εἰδικῶν πραγμάτων τὰ ὅποια εἶναι ἐπαισθητῶς
ὀχληρὰ, καθὼς ἐπὶ τοῦ ἐπομένου παραδείγματος·

Παῖς τις ἐδιδάχθη ἴσως νὰ εὐχῇται ἐν γένει εἰς τὸν Θεὸν
νὰ αὐλογῇ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς
καὶ τὰς ἀδελφάς καὶ πάντας τοὺς φίλους του, πρὸς τοὺς δὲ
νὰ εὐλογῇ καὶ αὐτὸν, καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἀγαθὸν καὶ
εὐσεβῆ· » εὐχὴν, ἥτις ὑπὸ γενικὸν τύπον ἐμπεριλαμβάνει πᾶν
ὅ,τι δύναται νὰ ἐπιθυμήσῃ εἴτε ὑπὲρ αὐτῶν εἴτε ὑπὲρ ἑαυτοῦ.
Ἀλλ' ἐδείξεν ἴσως ἀπειθειάν τινα, ἢ φθόνον, καὶ προτρέπεται
ὑπὸ τῶν γονέων του νὰ μετανοήσῃ διὰ τὴν ἁμαρτίαν του, καὶ νὰ
παρκαλῇ τὸν Θεὸν νὰ τὸν συγχωρήσῃ, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐ-
τὸν ταπεινόφρονα, καὶ εὐπειθῆ, καὶ φιλόστοργον τοῦ λοιποῦ.
Τοῦτο μὲν, ἐν ὅσῳ κεῖται ὑπὸ τὴν ἐπὶ ῥοίαν τοῦ κακοῦ, δὲν θέ-
λει νὰ πράξῃ· ἀλλ' οὐδὲ θέλει νὰ ὁμολογήσῃ πρὸς ἑαυτὸν ὅτι
εἶναι τοσοῦτον κακὸς, ὥστε νὰ ᾔναι ἀνάξιος ἢ ἀνίκανος ὅλως
νὰ προσεύχεται· ὥστε θέλει κλίνει τὸ γόνυ καὶ ἀπαγγέλλει τὰς
αὐτὰς γενικὰς εὐχὰς τὰς ὁποίας ἔχει τὴν ἔξιν τοῦ ἀπαγγέλ-
λειν μᾶλλον ἢ ἥττον μηχανικῶς, καὶ θέλει μάλιστα φρονεῖ
ἴσως, ἐὰν σκέπτεται ποσῶς, ὅτι αὐταὶ ἐμπεριλαμβάνουσι πᾶν
ὅ,τι παρηγγέλθη ὑπὸ τῶν γονέων του νὰ εὐχῇται, καὶ θέλει
γενικῶς ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκπληρωθῶσι, καὶ νὰ κατασταθῇ κατὰ τινα
μέλλοντα χρόνον ἀγαθὸς καὶ εὐσεβής. Πᾶς τις δύναται νὰ ἴδῃ
ὅποια εἶναι ἡ φύσις τοιαύτης γενικῆς προσευχῆς παιδὸς, καὶ ὅ-
πόσον πρέπει νὰ ᾔναι ἀπρόσδεκτος ἐνώπιον Θεοῦ.

Ἡ αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι καὶ ἡ νῦν ἐριστικῶς γινομένη χρήσις
τῶν ὑπὲρ τῆς ἐνότητος γενικῶν ἐκείνων εὐχῶν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ
καὶ ἐν τῇ Ἀγγλικῇ Ἐκκλησίᾳ, αἵτινες ἢ ἀρχαιότεραι εἶναι τοῦ
χωρισμοῦ αὐτῶν ἀπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἢ καὶ, ἂν νεώ-
τεραι, οὐδεμίαν κυρίως ἢ ἱστορικῶς ἔχουσιν ἀναφορὰν πρὸς

αὐτόν· καὶ αἵτινες προβάλλονται μόνον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ καθήκοντος τοῦ σκέπτεσθαι μετ' ἀκριθείας καὶ τοῦ ζητεῖν ὥστε ἡ διάθεσις καὶ ἡ διαγωγή ἡμῶν ὡς πρὸς τὸν χωρισμὸν τοῦτον νὰ ᾔναι πρέπουσα καὶ θεάρεστος.

Πᾶς Χριστιανὸς, ἐὰν εἰλικρινῶς ἐπόθει τοῦτο, ἔπρεπε τοῦλάχιστον νὰ προσεύχεται καθ' ἐκάστην ὡς ἄτομον τοιαύτην τινὰ εὐχὴν· « Ὁ Θεὸς, παῦσον τὰς διαιρέσεις τῆς Λατινικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῶν λοιπῶν Ἐκκλησιῶν· καὶ ἀξιώσον με νὰ φρονῶ ταπεινῶς, καὶ συνετῶς, καὶ εὐσεβῶς, καὶ ὀρθῶς, περὶ ἐκείνων ἰδίως τῶν πραγμάτων ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα φαίνονται διχρημέναι, καὶ μάλιστα περὶ τῆς ἐνότητος, ὁρατότητος, καὶ καθολικότητος τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῆς Κυριαρχίας τὴν ὁποίαν ἀντιποιεῖται ὁ θρόνος τῆς Ῥώμης, περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, » κτλ. (ἀναλογιζόμενος νοερῶς τοῦλάχιστον ἕκαστον τῶν κεφαλαίων ἐκείνων τὰ ὁποῖα γνωρίζει ὅτι εἶναι τὰ αἷτια τῆς διαιρέσεως,) « διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἀμήν. » Ἡ ἑξὶς τοῦ ἀπαγγέλλειν τοιαύτην εὐχὴν ἤθελεν εἶναι ὁπωσδήποτε σωτήριος πρὸς τὸν Χριστιανὸν, (εἴτε Ἕλληνα εἴτε Ἀγγλον,) καὶ ἤθελε τείνει εἰς ἐλάττωσιν τοῦ κινδύνου τοῦ νὰ κατασταθῇ καὶ αὐτὸς προσωπικῶς ἔνοχος τοῦ ἀμαρτήματος τοῦ διαιωνίζειν ἢ τοῦ δεινοποιεῖν τὰς διαιρέσεις.

Ἀλλὰ πρὸς ἀνέγερσιν τῆς ἐνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν δὲν ἐξαρκοῦσιν ἀτόμων εὐχαί. Οἱ Χριστιανοὶ πρέπει κατὰ τὰ προμνημονευθέντα νὰ συμφωνήσωσιν ὁμοῦ νὰ ζητήσωσιν αὐτήν, καὶ νὰ ζητήσωσιν αὐτήν ἐκ συμφώνου, ἐὰν θέλωσιν ν' ἀπολαύσωσιν αὐτήν· διότι τοῦτο εἶναι ἐργωδέστερον ἢ ἡ μετακίνησις ὁρέων, ἐργωδέστερον ἢ τὸ ἐκβάλλειν πολλὰ ἄγρια καὶ ἰσχυρὰ δαιμόνια. Ὑπάρχει ὅμως τοιαύτη ἐπαγγελία πρὸς τὴν συμφωνημένην καὶ ἡνωμένην εὐχὴν καὶ δύο μόνον ἢ τριῶν Χριστιανῶν, ὥστε ἐὰν ὑπῆρχόν δύο μόνον ἢ τρεῖς ψυχαὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἤτοι Ὁρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ ἔχουσιν τὴν χάριν τοῦ νὰ αἰσθάνωνται λύπην διὰ τὴν ὑπάρχουσαν διαίρεσιν, καὶ νὰ ποθῶσι τὴν ἐνότητα, ὀφείλον νὰ φροντίσωσι νὰ ἐκζητήσωσιν ἀλλήλας, καὶ νὰ συμ-

φωνήσωσι νὰ αἰτήσωσιν αὐτὴν ὁμοῦ· τουτέστι, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων, καὶ πρὸς τοῦτοις, εἰ δυνατὸν, κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον· καθὼς εἶναι γεγραμμένον περὶ ἀτόμων τινῶν ἐπὶ παρομοίων ὁπωσοῦν περιστάσεων ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ Οἰκονομίᾳ, ὅτι « Ταῦτα κατελάλησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· καὶ προσέσχε Κύριος, καὶ εἰσήκουσε, καὶ ἔγραψε βιβλίον μνημοσύνου ἐνώπιον Αὐτοῦ τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον καὶ εὐλαβουμένοις τὸ ὄνομα Αὐτοῦ. » Μκλαχ. γ'. 12.

Ἄλλ' ἂν καὶ δύνανται νὰ προσεύχωνται ἐκ συμφώνου καὶ δύο μόνον, ἢ τρεῖς, καὶ προτρέπονται νὰ πράττωσι τοῦτο, καίτοι λαῖκοὶ ὄντες, ἢ γυναῖκες, ἢ παῖδες, ὅταν ὁμως τὸ περὶ οὗ προσεύχονται ἐνδιαφέρει τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ ὅτι τὸ μικρότερον καθῆκον ὑπερβαίνει τὸ μεγαλύτερον. Ἐὰν δίδεται ἐπαγγελία πρὸς τὴν ὁμόφωνον εὐχὴν καὶ δύο μόνον ἢ τριῶν λαϊκῶν, πολὺ μᾶλλον δίδεται ἢ αὐτὴ ἐπαγγελία πρὸς τὴν ὁμόφωνον εὐχὴν δύο, ἢ τριῶν, ἢ πολλῶν Κληρικῶν· ἔτι δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν συμφωνημένην καὶ συνεκφωνουμένην, τὴν ἐν πνεύματι καὶ διανοίᾳ γινομένην, ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου τῶν Πρεσβυτέρων καὶ τῶν Διακόνων συλλειτουργούντων μεθ' ὅλης τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας· καὶ πλεῖστον πάντων πρὸς τὴν ἡνωμένην εὐχὴν τοῦ ὅλου Ἀποστολικοῦ Συνεδρίου, δηλαδὴ Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων αὐτῶν. Οἱ Ἀπόστολοι κυρίως ἦσαν οἱ προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ ἐν τῷ ὑπερώῳ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών ὅτε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κατῆλθε πρῶτον ἐπὶ τὴν Συνάθροισιν αὐτῶν καὶ ἐπλήρωσε τὸν Οἶκον· καὶ τοῦ Χριστοῦ ἡ ἐπαγγελία περὶ τῆς ἰσχύος τῆς προσευχῆς ἀπευθύνθη ἀπ' εὐθείας μὲν καὶ κατὰ πρῶτον πρὸς τοὺς Ἀποστόλους· « Ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσι κ.τ.λ. ἔσται ὑμῖν » (τουτέστι δύο ὑμῶν, ἢ τῶν διαδόχων ὑμῶν τῶν Ἐπισκόπων)· δεύτερον δὲ, ἐμμέσως, καὶ δι' αὐτῶν, πρὸς τοὺς λοιποὺς τοὺς πιστεύοντας διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν. Καθ' οἷονδ' ἴποτε λοιπὸν βαθμὸν εἶναι καθῆκον καὶ δύο μόνον ἢ τριῶν τῶν ποιούντων τὴν εἰρήνην τῆς Ἱερουσαλὴμ νὰ ἐκζητῶσιν ἀλλήλους,

καὶ νὰ εὐχωνται ὁμοῦ ὑπὲρ αὐτῆς, κατὰ τὸν αὐτὸν καὶ ἔτι ὑψηλότερον βαθμὸν εἶναι καθήκον παντὸς Πρεσβυτέρου ἐντὸς τοῦ ἰδίου αὐτοῦ κύκλου, παντὸς Ἐπισκόπου ἐν τῇ ἑαυτοῦ Παροικίᾳ ἢ τοῖς Ἐπαρχίᾳ, καὶ παντὸς Ἀρχιεπισκόπου ἢ Πατριάρχου, ὅστις μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Ἐπισκόπων παριστάνει τὴν ὅλην Σύνοδον μεγάλου τινὸς ἢ αὐτοκεφάλου τμήματος τῆς Ἐκκλησίας.

Ζηλωταὶ τινες τῆς εἰρήνης ἐν τῇ Δύσει προὔτειναν νὰ εὐχωνται οἱ Χριστιανοὶ κατὰ πᾶσαν Πέμπτην ἐν καιρῷ τῆς Λειτουργίας εἰδικὴν τινα εὐχὴν ὑπὲρ ἐνότητος· καὶ ἠδύναντο νὰ ἐπινοηθῶσιν ἐκ συμφώνου καὶ πολλὰ ἄλλα μέθοδοι· οὐδ' εἶναι ἀνάγκη νὰ ᾔναι πανταχοῦ ἡ αὐτή. Ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ τις τόπος ἢ χρόνος προτιμώτερος ἄλλου, καθ' ὃν ἤθελέ τις ἐπιθυμεῖ νὰ ἔδῃ τοιαύτας εὐχὰς προσφερομένας ὑπὸ Ἐπισκόπου συλλειτουργοῦντος μετὰ τοῦ Κλήρου του, ἢ μᾶλλον ὑπὸ Συνόδου Ἐπισκόπων, οὗτος ὁ τόπος ἀναντιρρήτως ἤθελεν εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἰπερέφου ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών ἐν Ἱερουσαλὴμ (κατεχομένη ἀτυχῶς σήμερον ὑπὸ τῶν ἀπίστων,) καὶ ὁ χρόνος ἤθελεν εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Τοιοῦτόν τι δὲ ἦτον ἴσως δυνατόν νὰ γίνηται ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων καὶ τοῦ Κλήρου τῶν ἐν πάσῃ Μητροπόλει, καὶ ὑπὸ Συνόδου μάλιστα Ἐπισκόπων ἐν ταῖς κορυφαίαις Πατριαρχικαῖς Ἐκκλησίαις, ὅπου ὑπάρχουσιν ἀριθμὸς τις Ἐπισκόπων διαμενόντων ἐκεῖ καὶ ἀπαρτιζόντων μικροτέραν Σύνοδον παριστάνουσαν τὴν μεγαλειτέραν Σύνοδον πάντων τῶν ἀπόντων.

Τὰ εἰρημένα ἐξηγοῦσιν ἀρκούντως τὴν ἔννοιαν μεθ' ἧς ἡ ἐπομένη Ἀναφορὰ ἐπεδόθη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1850 πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τινος μέλους τῆς Ἀνατολικῆς ἢ τοῦ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

« Βλέποντες ὅτι ἡ Καθολικὴ ἦτοι παγκόσμιος Ἐκκλησία εἶναι ἀπὸ πολλῶν ἡδὴ αἰώνων διηρημένη εἰς δύο μεγάλας πολεμίας Κοινότητας ἀλλήλας ἀφορίζουσας, καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου σχίσματος τούτου ἐπηκολούθησαν πολλὰ ἄλλα μικρότεροι διαιρέσεις αἰρέσεων καὶ σχισμάτων, μετὰ σκληρῶν ἀπεχθειῶν καὶ

ζηλοτυπιῶν, ὥστε σήμερον καὶ εἰς τὸν Τάφον αὐτὸν τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν, καὶ πέραν τοῦ ὅρου Σιών, ὅπου πρῶτον ἐξέλαμ-
ψεν ὁ Χριστιανισμὸς, ἀκούεται συγκεχυμένη διαφωνία τῆς Βα-
βέλ μᾶλλον ἢ ἡ πολύφωνος ἀρμονία τοῦ Παρακλητοῦ, τῶν μὲν
Ἀνατολικῶν κατηγορούντων τοὺς Λατίνους ὡς ἑτεροδόξους χωρὶς
νὰ δεικνύωσι πολὺ ἐνθερμον ζῆλον ἢ ἀγάπην Χριστιανικὴν ὑπὲρ
τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν, τῶν δὲ Λατίνων πάλιν ἀποστελλόντων
ιεραποστόλους μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων κηρύττοντας πρὸς αὐτοὺς
διδασκαλίαις ἀγνώστους πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν, καὶ ἐρίζον-
τας πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς κατοχῆς τῶν Ἁγίων τόπων.

« Χριστιανοὶ τινες, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ δημοσιευθῶσι
τὰ ὀνόματά των, παρακαλοῦσι τὴν Ἑμετέραν Παναγιότητα νὰ
διατάξῃτε ὥστε τὸ ἔτος τοῦτο καὶ κατὰ πᾶν ἔτος τοῦ λοιποῦ
μῖαν τινὰ ἡμέραν τοῦλάχιστον, καὶ, ἂν ᾖναι δυνατόν, αὐτὴν τὴν
ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, νὰ ἐπιτελῇται Λειτουργία Συνοδικὴ τῶν
Ἐπισκόπων, μετ' εὐχῶν εἰδικῶν ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τῶν Λατί-
νων καὶ ἄλλων Δυτικῶν εἰς τὴν τελείαν Ὀρθοδοξίαν, καὶ ἐν γέ-
νει ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου πάντων τῶν καλουμένων Χριστιανῶν
πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀγάπην τῶν πρώτων
αἰώνων· ἵνα Ὁ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἀνακαλέσας
διὰ τῆς καταβάσεως διαμεριζομένων γλωσσῶν πυρὸς τὰ διε-
σπαρμένα καὶ ἀντιμαχόμενα ἔθνη εἰς ἐνότητα, εὐδοκῇ καὶ σή-
μερον, ἐν ταύταις ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, νὰ ἐπακούσῃ τῶν Συ-
νοδικῶν εὐχῶν τῆς Ἱεραρχίας, καὶ νὰ δωρήσῃ ἀνανέωσιν τινὰ
τῆς θείας ἐκείνης ἐκχύσεως τοῦ Πνεύματος ἀνάλογον πρὸς τὰ
δεῖνὰ τὰ καταθλίβοντα τὴν Ἐκκλησίαν· ὥστε μετὰ πάντων τῶν
καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἐπικαλουμένων τοῦ Χριστοῦ ἐν μιᾷ καρδίᾳ
καὶ ἐνὶ στόματι νὰ δοξάζωμεν τὸ μέγα καὶ ἅγιον Ὄνομα τοῦ
Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· Ἀμήν. »

Τελευταῖον δὲ, πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι οὐχὶ μόνον τὸ
πρᾶγμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, τουτέστιν, ἡ ἐκ νέου ἔνωσις τῶν Ἐκ-
κλησιῶν, πρέπει εὐκρινῶς νὰ ποθῇται ὑπὸ δύο ἢ τριῶν τουλά-
χιστον, καὶ νὰ γείνη ὑπὲρ τούτου εὐχὴ ἐκ συμφώνου ὑπ' αὐτῶν,

ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ ἐξακολουθῇται σταθερῶς ἡ συμφωνη-
μένη αὕτη εὐχή. Ὅτε ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν ὅτι πᾶρ πρᾶγμα θ
ἐὰν αἰτήσωνται δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομα Αὐτοῦ,
γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ Πατρὸς Αὐτοῦ τοῦ ἐν οὐρανοῖς·
καὶ ὅτι πάντα ὅσα ἂν αἰτήσωμεν ἐν τῇ προσευχῇ, πιστεῦον-
τες, ληφόμεθα· τὸ ῥῆμα αἰτήσωνται **ν** καὶ αἰτήσωμεν **η** δὲν
ἐσήμαινε μόνον τὸ αἰτεῖν ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταυτὴς σπου-
δῆς καὶ τοιαύτης ἐπιμονῆς καὶ τοιούτων ἄλλων βοηθημάτων ὁ-
ποῖα εἶναι πρόσφορα πρὸς τὴν αἴτησιν. Ἐὰν δὲ καὶ ἐπὶ προσω-
πικῶν ἀπλῶς αἰτήσεων εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἐπιμονή, καθὼς ἐν τῇ
Παραβολῇ τῇ περὶ ἀνθρώπου αἰτοῦντος ἄρτους ἐν καιρῷ νυ-
κτὸς παρὰ τοῦ φίλου του, καὶ ἐν τῇ περὶ τῆς χήρας ἐνο-
χλοῦσης τὸν ἀδίκον δικαστὴν μέχρις οὗ ἐξεδίκησεν αὐτήν,
πολὺ μᾶλλον εἶναι τοῦτο ἀναγκαῖον ἵνα ἀπολαύσωμεν τοσοῦτον
μέγα ἔλεος ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας ὅποῖον εἶναι ἡ θερα-
πεῖα τῶν σχισμάτων τῶν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας αὐξηθέντων καὶ
συμπαγόντων. Οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἐν τῷ ὑπερφῶ
ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών δὲν ἠύχθησαν ἅπαξ μόνον καὶ ἔλαβον εἰς
ἀμοιβὴν τὴν ἐπαγγελίαν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ κατέμενον ἐκεῖ
ὁμοῦ ἅπαντες προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει,
καὶ ἀναμένοντες ἕως οὗ ὁ Θεὸς ἤθελεν εὐδοκήσῃ νὰ δωρήσῃ
πρὸς αὐτοὺς τὸ αἰτούμενον. Οὕτω καὶ σήμερον, ἐὰν ὑπάρχωσι
καὶ δύο μόνον ἢ τρεῖς (ἂν Πατριάρχαι καὶ Ἐπίσκοποι δὲν θέ-
λωσιν, ἔστωσαν καὶ παῖδες ἢ γυναῖκες,) οἵτινες ἔλαβον τὴν χά-
ριν νὰ διαλογίζωνται τοιοῦτον διαλογισμὸν, καὶ νὰ συμφωνῶσι
νὰ εὐχῶνται ὑπὲρ ἐνώτεως, πρέπει νὰ ἀποβλέπωσιν οὐχὶ πρὸς
ἄμεσον τι αἰσθητὸν ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ πρὸς τὴν πιθανότητα
ὅτι θέλουσι διαπεράσει ὅλον αὐτῶν τὸν βίον εἰς τὴν διηνεκῇ
χρῆσιν τῆς συμφωνημένης ταύτης ἱκεσίας, ἀπολαύοντες ἕως
τὴν παρηγορίαν ὅτι βαθμυκτὸν προστίθενται εἰς αὐτοὺς πλειότερα
ἐκάστοτε ἄτομα τῶν ὁμοίων τὰς καρδίας θέλει διανοίξῃ ἡ χάρις
τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καταλείποντες τὰς προσευχὰς των καὶ τὴν
ἀπ' αὐτῶν ἀρχίσασαν συμφωνίαν, καὶ ἑταιρείαν, νὰ ἐξακο-

λουθῶνται μετὰ τὸν θάνατόν των, καὶ ἂν ἔτι ὁ βίος αὐτῶν
ἦτο μακροχρόνιος, εἰς μέλλουσιν γενεάν· καὶ τοῦτο ἄνευ καὶ
τῆς ἐλαχίστης ἐλαττώσεως τοῦ θάρρους ὅτι θέλουσιν εἰσακου-
σθῇ καὶ ἀπολαύσει τὸ ποθούμενον ἐπὶ τέλους. Ἐὰν τοῦτο ἦναι
τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θέλουσιν εὐρεθῇ μετὰ τῶν μελῶν τῆς
Ὁρθοδόξου ἡτοι Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ψυχὰι, τὰς ὁποίας
Αὐτὸς θέλει ἀνακινήσει ὥστε ν' ἀφιερωθῶσιν εἰς τοιαύτας προ-
σευχάς· καὶ ὅσω καὶ ἂν φαίνηται μέγα ἔργον τὸ νὰ ζητῇ μία
τις ἀτομικὴ ψυχὴ, ἢ καὶ δύο ἢ τρεῖς ἀτομικαὶ ψυχὰι, μετὰ
τοιαύτης πίστεως (α πιστεύουσαι ὅτι λαμβάνουσι, β) διὰ τῆς
ὁποίας θέλουσι δυνηθῇ ν' ἀπολαύσωσι τὸ ποθούμενον, δύνανται
ὅμως ν' ἀγαλογίζωνται πρὸς αὔξησιν τοῦ θάρρους των, ὅτι ἂν
μόνον λάβωσι τὴν χάριν τοῦ ἐπιθυμεῖν νὰ πράττωσι τοῦτο,
δὲν δύνανται νὰ ἦναι ἄτοπον τὸ νὰ συμπροσεύχωνται ὁμοθυμα-
δὸν ὑπὲρ τοῦ πράγματος ἐκείνου ὑπὲρ οὗ αὐτὸς ὁ Αὐτρωτῆς
καὶ Σωτὴρ αὐτῶν προσήχετο τοσοῦτον ἐνθέρμως κατὰ τὴν νύ-
κτα τῆς ἀγωνίας Του, δηλαδὴ, ἵνα οἱ πιστεύοντες εἰς Αὐ-
τὸν (νῦν δὲ οἱ πιστεύσαντες) διὰ τοῦ λόγου τῶν Ἀποστόλων
ᾧσι πάντες ἐν, καθὼς ὁ Πατὴρ ἐν Αὐτῷ καὶ Αὐτὸς ἐν τῷ
Πατρὶ· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ καὶ γινώσκῃ ὅτι ὁ Πατὴρ ἀ-
πέστειλε τὸν Υἱόν, καὶ ἀγαπᾷ τὴν Ἐκκλησίαν καθὼς ἀγαπᾷ
τὸν Υἱόν. Ὑπάρχει δὲ προσέτι καὶ ῥητόν τι τοῦ Κυρίου ἡμῶν
διαδεδομένον εἰς ἡμᾶς ἐξ ἀρχαιοτάτης παραδόσεως, καίτοι μὴ
γεγραμμένον διὰ τούτων τοῦλάχιστον τῶν λέξεων, τὸ ὁποῖον
οἱ ἔχοντες τὴν χάριν καλῶς θέλουσι ποιεῖ μελετῶντες· « Αἰ-
τεῖτε τὰ μεγάλα, καὶ τὰ μικρὰ προστεθήσεται ὑμῖν. » Καὶ
ἐὰν παραγγελλώμεθα νὰ πράττωμεν οὕτως αἰτοῦντες ὑπὲρ ἡμῶν
αὐτῶν, οὕτω πρέπει ἀναντιρρήτως νὰ πράττωμεν καὶ ὑπὲρ ἄλ-
λων καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἀδελφῶν ἱκετεύοντες. Τοιοῦτόν τι
ὑπαγορεύεται καὶ ὅταν διδασκώμεθα ὅτι καὶ τοσαύτη μόνον
πίστις ὅσος εἶναι ὁ κόκκος σινάπεως εἶναι πᾶν ὅ,τι ἀπαι-
τεῖται ὥστε νὰ μεταβιβάσῃ τις ὄρη καὶ νὰ βάλῃ αὐτὰ εἰς τὴν
θάλασσαν, ἢ νὰ ἐκριζώσῃ δένδρα καὶ νὰ φυτεύσῃ αὐτὰ εἰς τὴν

θάλασσαν, ἔργα τὰ ὁποῖα πρὸς τὴν ἡμετέραν φυσικὴν διά-
νοιαν φαίνονται ὅλως τοσοῦτον ἀπίθανα ὅσον καὶ ἡ ἐκ νέου ἔ-
νωσις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλ' ἐὰν ὑποτεθῇ παραδεδεγμένον τὸ περὶ προσευχῆς κα-
θῆκον, καὶ περὶ ὁμοφώνου προσευχῆς, ὑπὲρ ἀνεγέρσεως τῆς ἐνό-
τητος, καὶ πράττωσι συμφώνως πρὸς τοῦτο τινὲς τοῦλάχιστον,
καίτοι ὀλίγοι κατ' ἀρχάς, ἐκ τῶν Κληρικῶν καὶ ἄλλων μελῶν
τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, δυνατόν νὰ ἐρωτηθῇ ἂν δὲν υπάρ-
χωσι καὶ δευτερεύοντά τινα ἀνθρώπινα μέσα πρὸς τὰ ὁποῖα
πρέπει ν' ἀποβλέψωσιν ὡς πρόσφορα κατὰ θεῖαν Πρόνοιαν εἰς
ἀπόλαυσιν τοῦ ποθομένου. Πρὸς τὴν ἐρώτησιν ταύτην πᾶς
Χριστιανὸς ἐχέφων θέλει ἀπαντήσῃ ὅτι τὸ μέσον τὸ ὁποῖον
πρέπει νὰ προσβλέπωμεν καὶ νὰ ποθῶμεν, καὶ νὰ προτρέπωμεν
ἀλλήλους εἰς τὸ ποθεῖν καὶ προπαρασκευάζειν, εἶναι Οἰκουμε-
νικὴ Σύνοδος.

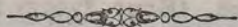
Ὅσω καὶ ἂν φαίνεται δυσχερὲς καὶ σχεδὸν ἀδύνατον ἐπιχεί-
ρημα ἡ ἐκ νέου ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τοσοῦτον μακρὸν
χρόνον διηρημένων, υπάρχουσί τινες περιστάσεις ἐξ ὧν δύνα-
ταί τις οὐχὶ ἀλόγως νὰ ἐλπίσῃ ὅτι ἐγγίζει καιρὸς καθ' ὃν, ἐὰν
γείνη ἡ προσήκουσα συνεννόησις, δύναται καὶ εὐκολώτερον νὰ
συγκροτηθῇ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, καὶ μετὰ πλειοτέρας ἐλευθε-
ρίας νὰ διασκεφθῇ παρὰ ἄλλοτε, καὶ καθ' ὃν αἱ πολιτικαὶ Κυ-
βερνήσεις καὶ οἱ πνευματικοὶ Ἱεράρχαι θέλουσιν ἔχει λόγους ἰσχυ-
ροτάτους ὥστε εἰλικρινῶς νὰ ζητῶσιν ἔνωσιν ἐπὶ θάσεως ἀλη-
θείας καὶ Χριστιανικῆς ἀγάπης.

Ἀφ' ἐνὸς μὲν μέρους ἡ δύναμις τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίας
καὶ ἡ ἔκτασις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι πιθανὸν ὅτι
θέλουσι κατασταθῇ τοιαῦται, ὥστε ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας
δύναται νὰ συντελέσῃ ὡς ἴσος τοῦλάχιστον μετὰ τοῦ Βασιλείου
τῆς Ἰταλίας καὶ ἄλλων Δυναμειῶν τῆς Δύσεως, ἂν οὐχὶ ὡς
ἀπόλυτος ἀρχηγέτης, εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς μελλούσης Συνό-
δου. Τοῦτο δὲ μόνον θέλει χορηγήσῃ εἰς τὰς διασκέψεις αὐτῆς
τοιαύτην ἀσφαλῆ ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν ὁποῖαν οὐδέποτε

οὐδεμία ἡδύνατο νὰ ἔχῃ Σύνοδος εἰς τὴν συνήδρευον δυστυχεῖς ἀπλῶς Ἕλληνες ἐπὶ γῆς ἀλλογενῶν Λατίνων, καὶ ὑπὸ τὴν δύναμιν τούτων, καὶ προσέτι ὑπὸ τοῦ ιδίου αὐτῶν Ἡγεμόνος παρενοχλούμενοι ἔνεκα τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀναγκῶν. Ἐκὰς τὰ μέρη θέλουσι τέλος συνέλθει ὡς ἴσοι. Ὅσα δὲ μεγάλη καὶ ἂν ἦναι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἡ ἔκτασις, ἢ τοῦ Ῥωσικοῦ Κράτους ἡ ὕψωσις, οὐδεὶς θέλει ὑπάρχει φόβος μὴ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εὐρεθῇ εἰς θέσιν τοιαύτην ὥστε ν' ἀπαίτησῃ ἢ νὰ σφετερισθῇ τι πλειότερον ἢ τὴν δικαίαν αὐτῆς ψῆφον καὶ ἐπιρρόην, ὡς ἀποτελοῦσα μέρος ἐπιφανές μὲν ἀλλ' ὑποδεέστερον τοῦ συνόλου τῆς Ἐκκλησίας. Τούναντίον δὲ, ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας θέλει ἔχει πολιτικούς λόγους ἰσχυροὺς ὥστε νὰ ἐπιθυμῇ διαλλαγὴν στερεὰν οὐχὶ μόνον πρὸς συμπαγέστεραν πολιτικὴν ἑνωσιν τῶν νῦν διηρημένων Λατίνων ὑπηκόων του (πολλῶν ἑκατομμυρίων,) ἐντὸς τῆς ἑαυτοῦ ἐπικρατείας, ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς μεγίστης ἐκείνης αὐξήσεως τῆς ἐν τῇ Δύσει ἐπιρροῆς καὶ ἐπιφανείας τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἀπολαύσει γινόμενος ὁ Αὐτοκράτωρ, ἡ πρώτη Δύναμις, ἐντὸς τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου ἡνωμένου, ἀντὶ νὰ ἦναι ὅπως σήμερον φοβερός ἀπλῶς γείτων ἔξωθεν τῆς Δυτικῆς Χριστιανικῆς χώρας, πολλαχῶς ἀποκλειόμενος ἔνεκα τῆς θρησκευτικῆς διαφορᾶς ἀπὸ τοῦ ἐξασκεῖν τὴν ἄλλως ἔννομον αὐτοῦ ἐπιρρόην ἐντὸς αὐτῆς. Ἡ Ῥωσικὴ προσέτι καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἱεραρχία ταπεινωθεῖσαι παραπολὺ ὑπὸ τὴν ὑπεροχὴν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐντὸς τῆς ἑαυτῶν Κοινωνίας ἀφ' οὗτο ἔχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Δύσεως, ἤθελον ἔχει λόγους ἰσχυροὺς νὰ ἐπιθυμῶσι διαλλαγὴν, ἐὰν ἡδύνατο νὰ κατορθωθῇ ἄνευ βλάβης τῆς ἀληθείας, μετὰ τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου ὅπου ἔτι διασώζεται ἐν τοῦλάχιστον κεντρικὸν σημεῖον, εἰς Ἀποστολικὸς θρόνος, τοῦ ὁποίου ἡ Ποιμαντικὴ ἐξουσία, καθὸ τοιαύτη, οὐδέποτε κατέπεσεν ἐξ ὁλοκλήρου ἔμπροσθεν Βασιλέων καθὼς μανθάνομεν ἐπὶ ἀρχαιότερων χρόνων, ὅτε ὁ Ἕλλην Αὐτοκράτωρ ἐπέσπευδε τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἐν Φλωρεντία μέλλουσαν

Σύνοδον, ὅτι ὁ Πατριάρχης εἶχεν ἰδιαίτερόν τινα λόγον, ὁπώ-
σοῦν ἰσχύοντα, ἵνα δώσῃ τὴν συγκατάθεσίν του, δηλαδή τὴν
ἐλπίδα ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης ἠδύνατο νὰ
φανερῶσιν εἰς αὐτὸν τὸ ἀπόρρητόν του, καὶ νὰ τὸν διδάξῃ πῶς
ν' ἀποσείσῃ καὶ αὐτὸς ἢ ν' ἀνακουφίσῃ τὸν ζυγὸν τὸν ὑπὸ τῶν
Αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιβεβλημένον καὶ ἐπ'
αὐτὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους Ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν Ῥώμην δὲ αὐτὴν, βλέποντες οὐχὶ μόνον τῆς
Διαμαρτυρίας καὶ τῆς ἀπιστίας τὰς ἐπιδρομάς, ἀλλὰ καὶ τῆς
Δημοκρατίας τὸν ἀπειλητικὸν κλύδωνα, καὶ τὴν ἀσθένειαν ἐν
ταυτῇ καὶ χλιαρότητα καὶ αὐτῶν ἐκείνων τῶν θρόνων οἵτινες
εἶναι ἔτι κατ' ὄνομα Ῥωμαιοκαθολικοί, ἐνῷ σύμπασα ἡ Κοινο-
νία ἐν τῇ Δύσει διασείσεται ἐκ θεμελίων, ἔχοντες δὲ πρὸ ὀφθαλ-
μῶν ὅτι δύνανται νὰ κερδήσωσι προσθήκην τοσοῦτον ὑπερμεγέθη
ὡς τὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ῥωσικῆς Αὐτο-
κρατορίας, καὶ τὸν κραταιότατον πάντων τῶν νῦν ἀκμαζόντων
μοναρχῶν ὡς πολιτικὸν προστάτην, καὶ 60 ἢ 70 ἑκατομμύρια
Χριστιανῶν ζώντων ἔτι μετὰ τῆς ἀπλοϊκῆς πίστεως τῶν μέσων
αἰώνων ὡς ἀντιστήκωμα πρὸς τὸν Δυτικὸν ψευδοφωτισμὸν, οἱ Πά-
παι, οἵτινες διαφημίζονται ὡς ὀξυδερκεῖς περὶ τὰ τῆς πολιτικῆς
καὶ τοῦ συμφέροντος, θέλουσιν ἐκτιμήσει τὴνπρακτικὴν τούτων
ἀξίαν ἀρκούντως ὥστε νὰ δράξωσι τὴν εὐκαιρίαν ὁπόταν ἀ-
ναφανῇ πραγματικὴ ἐλπίς ἐπιτυχίας, καὶ νὰ πράξωσι πᾶν ὅτι
δύνανται, συμφώνως πρὸς τὰς ἐαυτῶν θρησκευτικὰς παραδόσεις
καὶ ἀξιώσεις, ἵνα εὐκολύνωσι τὴν ἔνωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

*Περὶ τῶν ἐπτὰ Ἀποκαλυπτικῶν Ἐπιστολῶν τῶν ἀποτει-
νομένων πρὸς τὰς ἐπτὰ Ἐκκλησίας τῆς Ἀσίας.*

Ἐν ταῖς ἐπτὰ Ἀποκαλυπτικαῖς Ἐπιστολαῖς ταῖς πρὸς τὰς
ἐπτὰ Ἐκκλησίας τῆς Ἀσίας ἀποτεινομέναις δυνάμεθα εὐλόγως
νὰ υποθέσωμεν ὅτι προβάλλονται νουθεσίαι καὶ προτροπαί

οὐχὶ μόνον πρὸς τὰς ἑπτὰ τοπικὰς ἐκείνας Ἐκκλησίας κατ' ἐ-
 κεῖνον τὸν χρόνον ἀκριβῶς εὐάρμοστοι, ἀλλὰ δι' αὐτῶν καὶ
 πρὸς τὴν Καθολικὴν ἤτοι παγκόσμιον Ἐκκλησίαν καὶ ὡς διε-
 σπαρμένην κατὰ τοπικὴν ἔκτασιν ἀόριστον, ὡς καὶ μεταλαμβά-
 νουσιν διαδοχικὰς φάσεις κατὰ χρόνον. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ
 ἀριθμὸς ἑπτὰ, καθολικότητα σημαίνων, καὶ τοῦ πράγματος
 αὐτοῦ ὁ λόγος, (ἀφοῦ τὸ ὅλον βιβλίον εἶναι γεγραμμένον καὶ
 συντετηρημένον εἰς γενικὴν πάντοτε καὶ πάντων τῶν Χριστια-
 νων διδασκαλίαν,) καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως ἡ
 αὐθεντία. Ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν δὲ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας
 κατὰ χρόνον, ὑπάρχει τάξις τις ἐν τῇ διατάξει τῶν ἑπτὰ Ἐκ-
 κλησιῶν καὶ ἐν ταῖς πρὸς αὐτὰς Ἐπιστολαῖς ἥτις δεικνύει
 οἰκοθεν ὅτι συνεγράφησαν οὕτως ὥστε νὰ θεωρῶνται καὶ κατὰ
 ταύτην ὡσαύτως τὴν ἔποψιν. Εἶναι πάραυτα κατάδηλον ὅτι ἡ
 κατὰ πρῶτον παρεχομένη νοθεσία πρὸς τὴν Ἐφεσίνην Ἐκ-
 κλησίαν περὶ ἀρχιζούσης φύξεως ἢ ὑφέσεως τῆς θερμότητος
 τῆς πρώτης ἀγάπης ἀρμόζει πρὸς ἐκείνην τὴν κατάστασιν
 καὶ χρονικὴν περίοδον ἥτις ἐπακολουθεῖ τὴν πρώτην φύτευ-
 σιν τῆς πίστεως καὶ τὴν πρώτην ἑναρξιν τῆς πνευματικῆς
 ζωῆς εἴτε μιᾶς μόνης ψυχῆς, εἴτε τοπικῆς τινος Ἐκκλησίας,
 ἢ ἔθνους, εἴτε τῆς καθόλου Ἐκκλησίας. Εἶναι ὡσαύτως κα-
 τὰδηλον ὅτι αἱ δεινὰ καὶ ἐξεγερτικὰ ἐπιπλήξεις ἐπὶ τέλους
 κατὰ τῆς ἀφρόντιδος χλιαρότητος τῶν Λαοδικέων ἀρμόζει πρὸς
 ἐκείνην τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἥτις προεῖρήθη ὡς
 χαρακτηρίζουσα τοὺς ἐσχάτους καιροὺς τοὺς πρὸ τῆς δευτέρας
 Παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως ἔχομεν ἤδη εὐάρμοστιαν τινὰ
 τῆς πρώτης καὶ τῆς ἐβδόμης Ἀποκαλυπτικῆς Ἐπιστολῆς πρὸς
 τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν ἱστορικὴν περίοδον τῆς Ἐκ-
 κλησίας ὅλης, ἥτις ἐξαρκεῖ ὥστε νὰ παροτρύνῃ ἡμᾶς εἰς ἐξέτα-
 σιν ἂν δὲν ἐνδέχεται καὶ αἱ μεσολαβοῦσαι πέντε Ἐπιστολαὶ νὰ
 ἔχωσι παρομοίαν ἀναφορὰν πρὸς πέντε διαδοχικὰς ἱστορικὰς
 περιόδους μεταξύ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἐσχάτου αἰῶνος τοῦ
 Χριστιανισμοῦ.

Πρὸς τοὺς παρατηρήσαντας τὴν ἀντιστοιχίαν ἤτοι ἀναλογίαν τὴν μεταξὺ φύσεως καὶ Ἀποκαλύψεως καθεστῶσαν οὐδόλως θέλει εἶναι νέον τὸ ἄκουσμα, ὅτι ὑπάρχει ἐν τοῖς πνευματικοῖς πολλάκις εὐδιάκριτος κανονικὴ τις συμμετρία ἢ ἀναλογία, ἤτοι ἁρμονία, συμμετρῶν μερῶν ἢ ἀριθμῶν ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν συμμετρίαν ἀναλογίαν καὶ ἁρμονίαν ἀριθμῶν, γραμμῶν, ἤχων, χρωμάτων, καὶ τῶν τοιούτων, ἐν τῷ ὕλικῳ κόσμῳ. Οὕτως αἱ ἐπτὰ αἰτήσεις τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς συναπαρτίζουσιν ἐν ὅλῳ σύμμετρον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ διαγραφῇ ὡς ἔπεται, γραφομένων αὐτῶν κατὰ παραλλήλους γραμμάς, οὕτως:

Ἀ γ ι α σ θ ἡ τ ω τ ὁ ὄ ν ο μ ᾶ σ ο υ ·

Ἐ λ θ έ τ ω ἡ Β α σ ι λ ε ί α σ ο υ ·

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν Οὐρανῷ κτλ.

Τὸν ἄρτον κτλ.

Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφ. κλ, ὡς καὶ ἡμεῖς κτλ.

Κ α ι μ ἡ εἰ σ ε ν έ γ κ η ς ἡ μ ᾶ ς κ τ λ.

Ἀ λ λ ᾶ ρ ὕ σ α ι ἡ μ ᾶ ς ἀπὸ τοῦ Πονηροῦ.

Ἡ μὲν πρώτη αἴτησις ἀντιστοιχεῖ ὡς παράλληλος πρὸς τὴν ἐσχάτην, ἡ δὲ δευτέρα πρὸς τὴν ἕκτην, ἡ δὲ τρίτη πρὸς τὴν πέμπτην. Αἱ μὲν ἄνωθεν τρεῖς πρῶται ἀναφέρονται πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀπὸ τῆς μεγίστης καὶ περιληπτικωτάτης εὐχῆς συστέλλονται βαθμηδὸν μέχρι τῆς κατωτέρας καὶ ἐγγυτέρας πρὸς τὴν ἀτομικὴν ψυχὴν τὴν εὐχομένην ἐπὶ τῆς γῆς· αἱ δὲ τελευταῖαι τρεῖς αἰτήσεις ἀναφέρονται τὸναντίον πρὸς τὸ πονηρὸν, καὶ ἀπὸ τῆς στενωτάτης ἀναθεωρήσεως τοῦ πονηροῦ καὶ τῆς ἐγγυτάτης πρὸς τὴν προσευχομένην ἀτομικὴν ψυχὴν (περὶ τῶν ἡμετέρων ὀφειλημάτων καὶ τῶν γειτόνων μας,) εὐρύνεται καὶ βυθίζεται μέχρι τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ κατωτάτου βάθους καὶ τοῦ μεγίστου πλάτους τοῦ κακοῦ, καὶ μέχρι τοῦ αἰτίου αὐτοῦ τοῦ κακοῦ. Αἱ ἀντίθετοι δὲ δύο τριττύες τῶν αἰτήσεων, κατὰ τὴν ἀντίστροφον τάξιν των, συνάπτονται πρὸς τὸ κέντρον, ὡς πρὸς τι σημεῖον, διὰ τῆς προσωπικῆς αἰτήσεως ὑπὲρ τῆς

ἡμετέρας ἀναγκαίας διατροφῆς διὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐνῷ τὸ ἄτομον τὸ ὁποῖον προσεύχεται, καὶ τὸ ὁποῖον ἕνεκα τοῦ αὐτεξουσίου εἶναι κατὰ τινα ἔννοιαν κέντρον εἰς ἑαυτὸ, συνδέεται πρὸς πᾶν ὅτι εἶναι ἀγαθὸν (καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ὑψίστον καὶ ἄπειρον ἀγαθόν,) ὑπεράνω, καὶ ἔχει χρεῖαν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ ἀπντὸς κακοῦ (καὶ τοῦ ἐλαχίστου καὶ ἐγγυτάτου καθὼς καὶ τοῦ δεινοτάτου καὶ ἀπωτάτου,) ὑποκάτω. Ὁ παραλληλισμὸς δὲ ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν ἀντιστοιχοῦσων αἰτήσεων, ἂν καὶ οὐχὶ κατὰ τὰς λέξεις καὶ τὰ γράμματα, ὥστε ἐὰν ἡ τρίτη αἴτησις ἢ πρὸς τὸ κέντρον ἐγγυτάτη ἀνωθεν ᾗναι διηρημένη καὶ ἔχῃ προσηρητημένην τὴν φράσιν «ὡς ἐν οὐρανῷ κτ.λ.», καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν ἀντιστοιχοῦσα πέμπτη αἴτησις καὶ ἐγγυτάτη πρὸς τὸ κέντρον κάτωθεν ἔχει ὡσαύτως προσηρητημένην τὴν φράσιν αὖς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. » Ὁ συντάξας τὰς αἰτήσεις τῆς Κυριακῆς Προσευχῆς εἶναι ὁ αὐτὸς Θεὸς ὁ ὀρίσας τοὺς κύκλους τοῦ Οὐρανοῦ, καὶ πῆξας τὰς πλευρὰς καὶ γωνίας πάσης κρυσταλλώσεως ἐν τῇ φύσει, α ὁ πάντα μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ καὶ σταθμῷ διατάξας. »

Μεθ' ὁμοίας συμμετρίας ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία θεωρεῖται, ὡς φαίνεται, ἐν ταῖς Ἀποκαλυπτικαῖς Ἐπιστολαῖς ταῖς πρὸς τὰς ἑπτὰ Ἐκκλησίας τῆς Ἀσίας ἀποτεινομέναις ὑπὸ τὸν τύπον ἢ τὴν εἰκόνα πυραμίδος ἢ ὄρους· καθὼς εἶναι γεγραμμένον περὶ τοῦ λίθου τοῦ ἄνευ χειρῶν ἐξ ὄρους ἀποσχισθέντος ὅστις ἐπάταξε τὴν εἰδωλολατρικὴν Εἰκόνα τῶν τεσσάρων Ἐθνικῶν αὐτοκρατοριῶν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτῆς, ἐπὶ τῆς τετάρτης ἤτοι τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὅτι « ἐγενήθη Ὁρος μέγα, καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν. » Διερχόμενοι δὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ χρόνον ὁδηγούμεθα ν' ἀρχίσωμεν τρόπον τινα ἀπὸ τῆς ῥίζης τοῦ ὄρους κατὰ τὴν μίαν πλευράν, ἀριστερόθεν, λόγου χάριν, ἤτοι κατὰ τὴν *Δυτικὴν πλευρὰν*, (καθότι ἡ Ἔφεσος κεῖται πρὸς Δυσμὰς τῆς Διοδικείας,) καὶ ν' ἀναβῶμεν πρὸς τὴν κορυφὴν διὰ τριῶν διακεκριμένων τμημάτων ἤτοι

σταθμῶν (εἰκονιζομένων ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἐφέσου, τῆς Σμύρνης, καὶ τῆς Περγᾶμου,) καὶ ὕστερον ἀφοῦ σταθῶμεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς (εἰκονιζομένης ὑπὸ τῆς ἐν Θουατείροις Ἐκκλησίας,) νὰ καταβῶμεν διὰ τριῶν ἄλλων τμημάτων ἢ σταθμῶν ἀπὸ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς (Σάρδεων δηλαδή, Φιλαδελφείας, καὶ Λαοδικείας,) ἀντιστοιχοῦντων πάντων πρὸς πάντα ἐκεῖνα δι' ὧν ἀνέβημεν, οὕτως·

4

Θουάτειρα

Πέργαμος 3

5 Σάρδεις

Σμύρνη 2

6 Φιλαδέλφεια

Ἐφεσος 1

7 Λαοδικεία

Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν καθ' ὅσον δυνάμεθα ὅποια εἶναι αἱ παραινέσεις ἐκεῖναι αἵτινες ἀποτείνονται πρὸς τὰς διαδοχικὰς περιόδους ἢτοι ἀναπτύξεις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καὶ αἱ ὅποια οὕτω πλαγίως ἐμπεριλαμβάνουσι σκιαγραφίαν τῆς ἱστορίας αὐτῆς προδιαγεγραμμένην ὑπὸ τῆς Κεφαλῆς Αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἄς πράξωμεν δὲ τοῦτο οὐχὶ χάριν κενოდόξου φιλοπραγμοσύνης, ἀλλ' ἵνα ζητήσωμεν τὴν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἐπαγγελλομένην εὐλογίαν ἐφαρμόζοντες ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τὰ μαθήματα αὐτῆς, καὶ μάλιστα ἵνα ἐκζητήσωμεν καὶ ἐφαρμόσωμεν ἐκεῖνο τὸ μάθημα τὸ εἰδικώτερον ἀποβλέπον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν (καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς πάντας τοὺς Χριστιανούς) τῆς ἡμετέρας χρονικῆς περιόδου.

Καὶ πρῶτον, πρὶν ἢ ἔλθωμεν εἰς τὰ κεθέκαστα ἐκάστου παραγγέλματος πρὸς τὰς Ἐκκλησίας, παρατηρητέον ἐν γένει ὅτι, καθὼς ἀφ' ἐνὸς μέρους διὰ τῆς ἐκλογῆς ἐπὶ διακεκριμένων Ἐκκλησιῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πρὸς ἐξεικόνισιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας οὐδεμία γίνεται ὑποδήλωσις ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι ἀπασαι ὀφείλουσι νὰ συγκεφαλαιωθῶσιν εἰς μίαν τοπικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Ῥωμαιοκλήν, οὕτως ἀφ' ἐτέρου δὲν ὑπάρχει τι ἱκανὸν νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν νεωτέραν ἰδέαν τῶν Δικηματορομένων ὅτι ἡ

Καθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι συναθροισμὸς ἑτερογενῶν Κοινοτήτων κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων ἑξωτερικῶς. Ἄν δὲ καὶ αἱ ἑπτὰ Ἐκκλησίαι ἐπαινοῦνται καὶ ἐπιτιμῶνται κατὰ διαφόρους βαθμοὺς, καὶ ἐκάστη αὐτῶν ἔχει ἴδιον χαρακτῆρα, εἶναι ὅμως ἅπασαι ὑπὸ τοὺς ἑαυτῶν Ἀγγέλους ἢ τοὶ Ἐπισκόπους διὰ τῶν ὁποίων δίδονται αἱ παραινέσεις, ἔχουσαι πλήρη ἑξωτερικὴν συγκοινωνίαν πρὸς ἀλλήλας, ὑπὸ ἓνα Μητροπολίτην τὸν τῆς Ἐφέσου, καὶ ὁμολογοῦσαι ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον, τὸν Ἅγιον Ἰωάννην.

Α'. Ἐφεσος. Ἄπαντες οἱ Χριστιανοὶ συνεύρουσιν ἱστορικῶς τὴν τῆς Ἀποστολικῆς καὶ ἀρχετύπου Ἐκκλησίας ιδέαν μετὰ τινος θερμότητος ὁποία εἶναι ἡ τῆς πρώτης ἀγάπης, μεθ' ὕψηλότερου βαθμοῦ πίστεως, καὶ ἀγάπης, καὶ ζήλου, παρ' ὅσος ἡδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακράν· καὶ ἐν τοῖς διασωθεῖσι συγγράμμασι τῶν πρώτων Χριστιανῶν εὐρίσκομεν ἤδη ἐξομολογήσεις θρηνώδεις περὶ τῆς ἐκπτώσεως καὶ ὑφέσεως τῆς πρώτης ἐκείνης ἀγάπης. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα Ἐφεσος φαίνεται συννημένον μετὰ τῆς λέξεως Ἐφεις, ἢτοι πρώτη ἀπόπειρα ἢ κίνησις ὡς εἰς στάδιον ἢ πρὸς σκοπὸν, ἥτις ἐκ τῆς παραφθορᾶς ἐνὸς μόνου φωνήεντος, τοῦ πρώτου αὐτῆς γράμματος, γίνεταί ἄφεις, ἢτοι ὕφεις.

Β'. Σμύρνη. Τὸ ὄνομα Σμύρνη σημαίνει μύρρον· ἡ δὲ μύρρα, εἶναι γνωστὸν, συνήπτετο πρὸς τὰς ιδέας πικρίας καὶ πόνου, θαλαμώσεως νεκρῶν καὶ προφυλάξεως ἀπὸ σήψεως· ἐκδίδει δὲ, καθὼς ἄλλα ἀρώματα, ὀσμὴν, ὅταν τρίβηται. Μετὰ ποίας δ' ἐμφάσεως προσηνέχθη σμύρνα πρὸς τὸν Χριστὸν, ὅτε ἦτο θρέφας, καὶ ὅτε ἐσταυρώθη, καὶ δι' αὐτῆς ἐβαλσαμώθη τὸ σῶμά του, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξηγηθῇ ἐνταῦθα· θέλομεν δὲ μόνον ὑποδείξει ὅτι καθὼς, μετὰ τὴν νοουθεσίαν πρὸς τὴν Ἐφεσίνην Ἐκκλησίαν διὰ τὴν ὕφειν τῆς πρώτης ἀγάπης τῆς εὐρίσκομεν ἔπειτα τοὺς Σμυρναίους ἐπαινουμένους ἄνευ μίγματος τινὸς μομφῆς, καὶ προτρεπομένους εἰς καρτερίαν καὶ ἀτρόμητον ὑπομονὴν φυλακίσεων, θλίψεων, καὶ θανάτου, μετ' ἐπαγ-

γελίας στεφάνου ζωῆς, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τὴν ζέσιν τοῦ πρώτου αἰῶνος καὶ τὰ φαινόμενα σημεῖα τοῦ ταχέως αὐτῆς μαρτυροῦν, ἡ ὑφέσεως, ἐφέλκουν ἐπειτα τὴν προσοχὴν ἡμῶν τὰ ἐνδοξα πάθη τῶν Μαρτύρων, ἅτινα ἔφθασαν εἰς τὸν κολοφῶνα ἐπὶ τοῦ μεγάλου διωγμοῦ τοῦ Διοκλητιανοῦ, ὅτε ὁ Οἶκος τῆς Ἐκκλησίας ἐπλήσθη τῆς εὐωδίας τῆς πνευματικῆς τριβομένης μύρρας.

Γ'. Πέργαμος· ἡ ἐν Περγᾶμω Ἐκκλησία παριστάνεται ὡς κατοικοῦσα ὅπου εἶναι ὁ θρόνος τοῦ Σατανᾶ· διότι ἡ Πέργαμος ἦτον ἡ πρωτεύουσα ἐνὸς τῶν τεσσάρων βασιλείων τῶν ἐντὸς τοῦ τρίτου ἦτοι Μακεδονικοῦ Κράτους ἐγερθέντων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἦτο δὲ μία τῶν κεφαλῶν τοῦ τρίτου μυστικοῦ Θηρίου τὸ ὅποῖον ἦτο τετρακέφαλον, καὶ ὕστερον (α) μία τῶν κεφαλῶν τοῦ τετάρτου καὶ ἐσχάτου ἐκείνου

(α) Ἡ ἐπομένη ἔκθεσις περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡ Πέργαμος ἐγένετο πρωτεύουσα ἐνὸς τῶν τεσσάρων Ἑλληνομακεδονικῶν βασιλείων, καὶ ὕστερον συνεσωματώθη ἄνευ ὑποδουλώσεως εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν, καὶ διέμενεν ὡς ἡ πολιτικὴ πρωτεύουσα τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἀσίας, ἐλήφθη ἐκ τοῦ Στράβωνος·

α Ἐπεὶ δὲ διεληλύθαμεν τὴν Τρωϊκὴν ἕμα καὶ τὴν Αἰολικὴν παραλίαν ἐφεξῆς ἦν εἴη τὴν μεσόγειον ἐπιδραμεῖν μέχρι τοῦ Ταύρου, φυλάσσοντας τὴν αὐτὴν τῆς μεθόδου τάξιν. Ἐχει δὲ τινα ἡγεμονίαν πρὸς τοὺς τόπους τούτους τὸ Πέργαμον, ἐπιφανὴς πόλις, καὶ πολὺν συνευτυχῆσασα χρόνον τοῖς Ἀτταλικαῖς Βασιλεῦσι. Καὶ δὴ καὶ ἔνθεν ἀρχιτέον τῆς ἐξῆς περιοδείας. Ἦν μὲν δὴ τὸ Πέργαμον Λυσιμάχου γαζοφυλάκιον τοῦ Ἀγαθοκλέους ἐνὸς τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων, αὐτὴν τὴν ἄκραν τοῦ ὄρους συνοικουμένην ἔχον. Ἔστι δὲ στροβιλοειδὲς τὸ ὄρος εἰς ὁδεῖαν κορυφὴν ἀπολήγον. Ἐπεπίστευτο δὲ τὴν φυλακὴν τοῦ ἐρμήματος τούτου καὶ τῶν χρημάτων (τὴν δὲ τάλαντα ἑννακισχίλια.) Φιλέταρος ἀνὴρ Τυανεύς, θλιβίας ἐκ παιδός... Τέως μὲν οὖν εὖνους διέμενε τῷ Λυσιμάχῳ διενεχθεὶς δὲ πρὸς Ἀρτινόην τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, διαβάλλουσιν αὐτὸν, ἀπέστητε τὸ χωρίον, καὶ πρὸς τοὺς καιροὺς ἐπολιτεύετο, ὁρῶν ἐπιτιγδείσας πρὸς νεωτερισμὸν. Ὅτε γὰρ Λυσίμαχος κακοῖς οἰκείαις περιπεσιών, ἠγαγκάσθη τὸν υἱὸν ἀνελεῖν Ἀγαθοκλέα, Σελευκὸς δὲ ἐπελθὼν ὁ Νικάτωρ ἐκείνόν τε κατέλυσε, καὶ αὐτὸς κατέλυθη

Θηρίου τὸ ὅποιον περιελάμβανε καὶ τὰ τρία, καὶ τὸ ὅποιον φθάσας εἰς τὴν πλήρη ἀνάπτυξίν του εἶχεν ἑπτὰ κεφαλὰς ἀντιστοιχοῦσας πρὸς τὰ ἑπτὰ στόματα τοῦ ποταμοῦ τῇν Αἰγύπτου, τὰ ἑπτὰ ἔθνη τῆς Χαναάν, τοὺς ἑπτὰ λόφους τῆς Ῥώμης, καὶ τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς τοῦ Δράκοντος τὰς ἀνταγωνιζομένας πρὸς τὰ ἑπτὰ κέρατα καὶ ὀφθαλμοὺς τοῦ Ἀρνίου. Εἴτε λοιπὸν ἡ Πέργαμος, εἴτε ἡ

δολοφονηθεὶς ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ· τοιούτων δὲ θορόθεν ὄντων διεγένετο μένων ἐπὶ τοῦ ἔρματος ὁ εὐνοῦχος, καὶ πολιτευόμενος δι' ὑποσχέσεων καὶ τῆς ἄλλης θεραπείας αἰετὸς πρὸς τὸν ἐσχύοντα καὶ ἐγγὺς παρόντα· διετέλεσε γοῦν ἔτη εἴκοσι κύριος ὢν τοῦ φρουρίου καὶ τῶν χρημάτων.

« Ἦσαν δὲ αὐτῷ δύο ἀδελφοί, πρεσβύτερος μὲν Εὐμένης, νεώτερος δὲ Ἀτταλος. Ἐκ μὲν οὖν τοῦ Εὐμένους ἐγένετο τῷ πατρὶ ὁμώνυμος Εὐμένης, ὅσπερ καὶ διεδέξατο τὸ Πέργαμον, καὶ τὴν ἦδη δυνάστης τῶν κύκλῳ χωρίων· ὥστε καὶ περὶ Σάρδεϊς ἐνίκησε μάχῃ συμβαλὼν Ἀντίοχον τὸν Σελεύκου· δύο δὲ καὶ εἴκοσιν ἄρξας ἔτη τελευτᾷ τὸν βίον. Ἐκ δὲ Ἀττάλου καὶ Ἀντιοχίδος, τῆς Ἀχαιοῦ, γεγονώς Ἀτταλος διεδέξατο τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνηγορεύθη Βασιλεὺς οὗτος πρῶτος, νικήσας Γαλάτας μάχῃ μεγάλῃ. Οὗτος δὲ καὶ Ῥωμαίοις κατέστη φίλος, καὶ συνεπολέμησε πρὸς Φίλιππον μετὰ τοῦ Ῥοδίων ναυτικοῦ· γρηαῖς δὲ ἐτελεύτα, βασιλεύσας ἔτη τρία καὶ τεσσαράκοντα· κατέλιπε δὲ τέσσαρας υἱοὺς ἐξ Ἀπολλωνίδος Κυζικηνῆς γυναικὸς, Εὐμένη, Ἀτταλον, Φιλέταιρον, Ἀθήναιον. Οἱ μὲν οὖν νεώτεροι διετέλεσαν ἰδιῶται· τῶν δ' ἄλλων ὁ πρεσβύτερος Εὐμένης ἐβασίλευσε· συνεπολέμησε δὲ καὶ οὗτος Ῥωμαίοις πρὸς τε Ἀντίοχον τὸν μέγαν, καὶ πρὸς Περσέα· καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἅπασαν τὴν ὑπὲρ Ἀντιόχῳ τὴν ἐντὸς τοῦ Ταύρου. Πρότερον ἦν τὰ περὶ Πέργαμον οὐ πολλὰ χωρία μέχρι τῆς θαλάττης τῆς κατὰ τὸν Ἑλαίτην κόλπον καὶ τὸν Ἀδραμυττηνόν. Κατεσκευάσε δ' οὗτος τὴν πόλιν, καὶ τὸ Νικηφόριον ἄλλος κατεφύτευσε, καὶ ἀναθίματα, καὶ βιβλιοθήκας, καὶ τὴν ἐπὶ τοσόνδε κατοικίαν τοῦ Περγάμου τὴν νῦν οὖσαν ἐκείνος προσεφιλολόγησε· βασιλεύσας ἔτη τεσσαράκοντα καὶ ἑννέα ἀπέλιπεν υἱῷ τὴν ἀρχὴν Ἀττάλῳ, γεγονότι ἐν Στρατονίκῃ τῆς Ἀριαράθου θυγατρὸς, τοῦ Καππαδόκων Βασιλέως. Ἐπίτροπον δὲ κατέστησε καὶ τοῦ παιδὸς νέου τελείως ὄντος καὶ τῆς ἀρχῆς τὸν ἀδελφὸν Ἀτταλον. Ἐν δὲ καὶ εἴκοσιν ἔτη βασιλεύσας γέρων οὗτος τελευτᾷ, κατορθώσας πολλὰ καὶ

Κωνσταντινούπολις (τὴν ὁποίαν ἰδίως φαίνεται ἴσως ὅτι προεισ-
νίζει,) εἴτε ἡ Ῥώμη, εἴτε οἰαδήποτε ἄλλη πόλις εἶναι πρω-
τεύουσα τῆς κοσμικῆς πολιτείας ἐντὸς τοῦ ἐσχάτου μυστικοῦ
Θηρίου ἢτοι Κράτους, ἡ Πέργαμος ἐνταῦθα θέλει παριστάνει οἰαν-
δήποτε αὐτῶν ἢ πάσας ὁμοῦ· καὶ ἡ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ Ἱεραρ-
χία αὐτῆς ἐγκατοικοῦσαι εἰς τοιαύτας Μητροπόλεις καὶ ὑπὸ τὴν
ἐπὶ ῥοίαν τούτων ἐπιπλήττονται καὶ ἀπειλοῦνται διὰ τοῦτο,
ὅτι τινὲς αὐτῶν κρατοῦσι τὴν διδασχὴν τοῦ Βαλαάμ, τοῦ Προ-
φήτου ἐκείνου ὅστις, καίτοι γνώσκων τὰ καλλίτερα, ἐδίδα-
σκε Βαλὰμ τὸν Βασιλέα τοῦ Μωάβ (λαοῦ γεννηθέντος ἐξ
αἰμυμιξίας,) νὰ ἐλθῇ σκάνδαλον ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ,
νὰ φάγωσιν εἰδωλόθυτα καὶ νὰ πορνεύσωσι. Καὶ ἐνταῦθα, πάλιν
ἀκολουθοῦντες τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας προσωτέρω ἔχο-
μεν ὅτι φαίνεται ἀντιστοιχοῦν· διότι μετὰ τὸν αἰῶνα τῶν
Μαρτύρων ἐρχόμεθα εἰς περίοδον καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ
Ἱεραρχία αὐτῆς φαίνονται σφιγκτὰ συνδεδεμένοι μετὰ τῆς πο-
λιτείας· ὅτε τιμῆς χάριν, καὶ πρωτοκαθεδρίας, καὶ κέρδους, καὶ
ἄλλων κοσμικῶν ὠφελημάτων, ἡ Ἱεραρχία κατηγορεῖται ὑπὸ
συγχρόνων συγγραφέων ὅτι πολλάκις ἐβοήθει τὴν πολιτικὴν
ἐξουσίαν τοῦ κόσμου τούτου ὥστε νὰ ἀποπλανᾷ τὸν πνευμα-
τικὸν Ἰσραὴλ νὰ τρώγῃ εἰδωλόθυτα πρὸς πνευματικὰ εἰδωλα
θυόμενα, καὶ νὰ πορνεύῃ ἀμφοτέρων καὶ πνευματικῶς δι' αἰρέ-
σεως, καὶ σαρκικῶς διὰ παραλύσεως τῆς Παιδείας τῆς Ἐκ-
κλησίας.

Δ'. *Θυάτεια*. Οὕτω φθάνομεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, ὅ-

γὰρ Δημήτριον τὸν Σελεύκου συγκατεπολέμησεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Ἀν-
τιόχῳ· καὶ συνεμάχησε Ῥωμαίοις ἐπὶ τὸν Ψευδοφιλιππον· ἐχειρώσα-
το δὲ καὶ Διήγγυλον τὸν Καινῶν Βασιλέα στρατεύσας εἰς τὴν Θράκην·
ἀνείλε δὲ καὶ Προυσίαν, ἐπισυστήσας αὐτῷ Νικομήδην τὸν υἱόν· κατέλιπε
δὲ τὴν ἀρχὴν τῷ ἐπιτροπευθέντι Ἀττάλῳ. Βασιλεύσας δὲ οὗτος ἔτη
πέντε, καὶ κληθεὶς Φιλομήτωρ, ἐτελεύτη νόσῳ τὸν βίον· κατέλιπε δὲ
κληρονόμους Ῥωμαίους· οἱ δ' Ἐπαρχίαν ἀπέδειξαν τὴν χώραν, Ἀσίαν
προσαγορεύσαντες ὁμώνυμον τῇ ἡπείρῳ. » Βιβλ. ιγ'. Κεφ. δ'.

που εὐρίσκομεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θουατέρων (τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα συνάπτεται κατὰ τὸν ἦχον μετὰ θυσίας, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς μετὰ τῆς ἐμπορίας τοῦ βάπτειν καὶ πωλεῖν πορφύραν,) μυστήριον δυσνοητότερον παρ' οἰονδήποτε ἄλλο ἐκ τῶν ἑπτὰ· διότι ἐνῷ αἱ περὶ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἔπαινοι ἐμφαίνουσιν ὑψηλότερα χαρίσματα καὶ ἀρετὰς καὶ μεγαλειτέρας ἐνεργείας παρὰ τοὺς εἰς οἰονδήποτε τῶν ἄλλων ἀποδιδόμενους, (διότι αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Σμυρνης καὶ τῆς Φιλαδελφείας, αἵτινες ἐπαινοῦνται ἄνευ μίγματος μομφῆς, μνημονεύονται μόνον ὡς πάσχουσαι ἢ ἀσθενεῖς μᾶλλον, καὶ ἀπηλλαγμέναι ἀξιώσεων καθ' ἑαυτάς,) οἱ ἔπαινοι οὗτοι συνάπτονται μετὰ νοουθεσιῶν καὶ ἀπειλῶν δι' ἐλαττώματα τὰ ὁποῖα εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ τις ὡς συνυπάρχοντα μετὰ τοιούτου χαρακτῆρος. « Οἶδά σου » (εἶναι γεγραμμένον,) « τὰ ἔργα, καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν διακονίαν, καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ὑπομονὴν σου, καὶ τὰ ἔργα σου, καὶ τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων. » Ὅποιοι ἔπαινοι εἶναι οὗτοι! καὶ ὅμως, « Ὁ ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὡς φλόγα πυρὸς, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιθῶν, (τουτέστιν, ἄνευ τινὸς σπίλου ἰοῦ ἢ ἀκαθαρσίας,) παρατηρεῖ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ (εἰς τῆς ὁποίας τὴν πορείαν ἄλλος τις ὀφθαλμὸς ἤθελεν ἰδεῖ μόνον ὅτι μέγα καὶ ἐνδοξον,) ὅτι ἐπιτρέπει ἐν τούτοις εἶς τινα ψευδοπροφῆτιν Ἰεζαβὴλ νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ πλανᾷ τοὺς δούλους τοῦ Χριστοῦ νὰ πορνεύσωσι καὶ νὰ φάγωσιν εἰδωλόθυτα. Πρὸς ταύτην τὴν ψευδοπροφῆτιν δίδεται χρόνος ἵνα μετανοήσῃ ἐκ τῆς πορνείας αὐτῆς, καὶ δὲν μετανοεῖ· καὶ ἐκ τούτου αὕτη καὶ οἱ μοιχεύοντες μετ' αὐτῆς ἀπειλοῦνται διὰ φρικαλέων κρίσεων καὶ μεγάλης θλίψεως, καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς θέλουσιν ἀποκταθῇ ἐν θανάτῳ· καὶ γινώσκονται πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι ὅτι ὁ Κύριος ἐστὶν ὁ ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας. Πρὸς τοὺς λοιποὺς δὲ τοὺς ἐν Θουατέροις, ὅσοι οὐκ ἔχουσι τὴν διδαχὴν ταύτην τῆς Ἰεζαβὴλ, καὶ οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν τὰ βάθη τοῦ Σατανᾶ, ὁ Χριστὸς λέγει ὅτι δὲν θέλει βᾶλει ἐπ' αὐτοὺς ἄλλο βᾶρος· πλὴν ὁ ἔχουσι παραγγέλλει νὰ κρατήσωσιν ἕως οὗ

ἔλθῃ, καὶ ἔπειτα «πρὸς τὸν νικῶντα καὶ τὸν τηροῦντα ἄχρι τέλους τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ ὁ Χριστὸς θέλει δώσει τὰ λαμπρότατα βραβεῖα τῆς ὑψίστης φιλοτιμίας, δηλαδή, τὰ ἔχη ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ τὰ ποιμαίνειν αὐτὰ ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, καὶ τὰ συντερίβῃ ὡς τὰ κεραμικὰ σκεύη, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς παρέλαβε παρὰ τοῦ Πατρὸς του· καὶ θέλει προσέτι δώσει πρὸς αὐτὸν τὸν ἄστέρα τὸν πρωϊνόν· Ταῦτα εἶναι αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ πράγματα τὰ ὅποια κατ' ἄλλην ἔννοιαν ἠδύναντο νὰ ᾔναι πειρασμοὶ πρὸς κοσμικόν τινα Ἐωσφόρον.

Ὅτι δὲ εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ τις καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν προφητείαν ταύτην δὲν εἶναι παράδοξον, ὅτε καὶ ἡ Γραφὴ συνάπτει αὐτὴν πρὸς «τὰ βάθη τοῦ Σατανᾶ» ἢ ἀλλὰ σημειωτέον τοσοῦτον· ὅτι πολλάκις λαμβάνεται γυνὴ ὡς σύμβολον πόλεως ἢ κοινότητος, ὅπως ἀλλαχοῦ ἐξεικονίζεται ἡ Βαβυλὼν· καὶ ὅτι τὸ ὄνομα Ἰεζαβὴλ δυνατὸν νὰ δώσῃ νύξιν πρὸς τὴν ἐρμηνείαν· διότι ἡ Ἰεζαβὴλ ἦτον ἐθνικὴ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῶν Σιδωνίων, συνδεδεμένη δι' ἀνοσίῳ γάμου μετὰ τοῦ Ἀχάθ, βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ, τὸν ὅποιον παρώτρυνεν εἰς πᾶν εἶδος δυσσεβείας. Αὕτη συνέστησε καθ' ὅλον τὸν Ἰσραὴλ τὴν λατρείαν τοῦ Βάαλ τῶν Σιδωνίων, καὶ ἐφόνευσε τοὺς Προφῆτας τοῦ Κυρίου, καὶ κατεδίωκεν ἰδίως τὸν Ἠλίαν, (τὸν ἄγγελον τῆς μετανοίας τὸν εἰς τὰς ἐσχάτας ἡμέρας τηρούμενον,) καὶ ἐνήργει καὶ εὐημέρει, μέχρις οὔ ἐκεῖνος ὑπελάμβανε, καίτοι ἐσφαλμένως, ὅτι αὐτὸς μόνος ὑπελείφθη πιστὸς ἐν Ἰσραὴλ. Ἀλλὰ πῶς δύνανται τοιαῦτα ἔργα, ἢ ἡ πρὸς τοιαύτην ψευδοπροφητὴν ἄδεια τοῦ διδάσκειν, νὰ συνυπάρχωσι μετὰ τοιούτων ἐπαίνων ὅποιοι ἀπονέμονται πρὸς τὴν ἐν Θουατείροις Ἐκκλησίαν; Τοῦτο εἶναι τῷ ὄντι μυστήριον.

Ἐὰν δὲ ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, τὸ ἐπόμενον κατὰ χρονικὴν σειρὰν μέγα φαινόμενον τὸ ὅποιον παρίσταται μετὰ τὰς τρεῖς προηγουμένας φάσεις τῆς Ἐκκλησίας, τῆς φυομένης, τῆς διωκομένης, καὶ τῆς πολιτικῆς, εἶναι τὸ τῆς Παπικῆς Κυριαρχίας, ὡς συνημμένον πρὸς τὸν τόπον καὶ

τὸ πνεῦμα τῆς Παλαιᾶς Ρώμης. Καὶ ἐκ τούτων ἤθελέ τις ἀνα-
πεισθῆναι νὰ παραδεχθῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μὲν ἐν Θουατείροις
Ἐκκλησία εἰκονίζει τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ἡτοι Κοινωνίαν
τῶν διαμέσων αἰώνων, ἡ δὲ ψευδοπροφητίς Ἰεζαβὴλ τὴν πόλιν
αὐτὴν τῆς Ρώμης καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πόλεως ἐκείνης. Ἀλλὰ καὶ
ὑπετεθέντος ὅτι ἐνδέχεται νὰ ἔχῃ οὕτω, πάλιν ὅμως δὲν θέ-
λομεν καταντήσῃ εἰς τοιαύτην ἐρμηνείαν ὅποια θέλει εἶναι
πρόσφορος πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους· διότι οὐδὲν λέγεται
ικανὸν νὰ δικαιολογήσῃ τὴν μομφὴν ψευδοῦς πίστεως ἢ δογμα-
τικῆς διαφθορᾶς κατὰ τοῦ Ἀγγέλου τῆς ἐν Θουατείροις Ἐκκλη-
σίας, ἢ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, καθὼς τοιαύτης· οὐδὲ
λέγεται περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης, ὡς ἀλλαχοῦ περὶ τῆς Βα-
βυλῶνος, « Ἐξέλθετε ἐξ αὐτῆς ὁ λαὸς μου » τὸναντίον δὲ, τὰ
χαρίσματα καὶ τὰ προτερήματα αὐτῆς ἐξυμνοῦνται ὑπεράνω
πασῶν τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν· δὲν εἶναι δὲ αὐτῆς τὰ τέκνα,
καθὼς τοιαῦτα, ἀλλὰ τῆς Ἰεζαβὴλ τὰ τέκνα, (εἰς τὴν ὅποιαν
ὅμως ἐπιτρέπει νὰ διδάσκῃ,) τὰ διὰ θανάτου ἀπειλούμενα.
Ἀναφέρονται δὲ δύο εἶδη Χριστιανῶν ὡς ἐν Θουατείροις συνυπάρ-
χοντα, καὶ ἀμφοτέρω ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης, οἱ μὲν
κρατοῦντες, οἱ δὲ μὴ κρατοῦντες τὴν διδαχὴν περὶ τῆς Ἰε-
ζαβὴλ, ὅτι εἶναι προφητίς· καὶ ὁ Ἀγγελὸς αὐτὸς φαίνεται
ὅτι εἶναι μετὰ τῶν προτέρων, καὶ ἐπιτρέπει εἰς τὴν ψευδοπρο-
φητίαν νὰ διδάσκῃ. Πρέπει ὅμως ἀναντιρρήτως νὰ ὁμολογηθῇ
ὅτι αἱ κατὰ τῆς Ἰεζαβὴλ καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς ἀπειλούμεναι
τιμωρίαι ἀντιστρέφονται πῶς καὶ ἐπὶ τὸν Ἀγγέλον καὶ τὴν Ἐκ-
κλησίαν Θουατείρων, καθότι ἐξ ἐκείνων τῶν τιμωριῶν ἀγνώ-
σκονται πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι ὅτι ὁ Κύριός ἐστιν αὐτῶν ἐρευνῶν
νεφροῦς καὶ καρδίας, » καὶ ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑψίστων χαρι-
σμάτων καὶ τῶν γενναιοτάτων ἐνεργειῶν ἀνακαλύπτων καὶ αὐτὰ
τὰ βάθη τοῦ Σαταῆ. »

Ε'. Σάρδεις. Καταβαίνοντες ἤδη καθὼς ἀπὸ τῆς ἐτέρας
πλευρᾶς τοῦ Ὄρους φθάνομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Σάρδεων,
ἥτις ἐπιτιμᾶται ὡς ἔχουσα τὸ ὄνομα ὅτι ζῇ ἀλλ' ὡς νεκρά

οὔσα, καὶ νουθετεῖται νὰ γρηγορή, καὶ νὰ στηρίξη τὰ λοιπὰ ἄτινα μέλλουσι ν' ἀποθάνωσι, νὰ μνημονεύῃ πῶς ἔλαβε καὶ ἤκουσε, (δηλαδή, νὰ μνημονεύῃ τὴν πρώτην κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου,) καὶ νὰ μετανοήσῃ· εἰ δὲ μὴ, ὁ Κύριος ἤξει ἐπ' αὐτὴν ὡς κλέπτῃς λεληθότως.

Καὶ τῷ ὄντι ἡ ἐπομένη ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ φάσις πρὸς τὸν νοῦν παρισταμένη μετὰ τὰς προηγουμένας τέσσαρας εἶναι ἡ τῆς δημώδους προσκολλήσεως εἰς τοὺς τύπους, τὰς τελετάς, τὸ ὄνομα τῆς Ὀρθοδοξίας ἢ τῆς Καθολικότητος, γενικοῦ ζήλου ὑπὲρ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς θρησκείας, καὶ δεισιδαιμονίας μάλιστα, συνδεδεμένη μετ' ἐσωτερικῆς νεκρώσεως, μεγάλης καὶ ἐπὶ πολὺ διαδεδομένης ἀποστάσεως ἀπὸ τῆς ἠθικῆς τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ γενικῆς παραλυσίας ἢ παραμελήσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Παιδείας. Ἐνδέχεται μὲν τινες νὰ διαφώνωσιν ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς περιόδου ταύτης, καὶ ὡς πρὸς τὸν βαθμὸν καθ' ὃν θέλουσιν ἴσως νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι ἐπικρατεῖ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κακόν· ἀλλ' ἅπαντες σχεδὸν θέλουσιν ὁμολογήσει ὅτι ἐπῆλθε μεταβολὴ τις μεγαλειτέρα ἢ μικροτέρα ἐπὶ τὸν Χριστιανισμόν, ὥστε, ἐνῶ οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι ἐπολυπλασιάσθησαν, τὸ πνεῦμα τὸ ἐντὸς ζῶν ἐμαράνθη, καὶ στερῶν πολλὰκις δὲ καὶ ἀμαθῆς καὶ δεισιδαιμονικῆς προσκόλλησις εἰς Ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις ἀντικατέστησε τὸ ζῶν ἐκεῖνο καὶ ἑλαστικὸν πνεῦμα τὸ ὑποῖον ἐπὶ παλαιοτέρων αἰῶνων προῆγεν ἢ κατῆργει, διεποικίλλε, καὶ μετέβαλλε τὰ πράγματα τὰ στερεωθέντα ὑστερον καὶ συμπαγέοντα ὑπὸ μίαν ἀκαμπτον μορφήν.

Τὰ σφάλματα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Σάρδεων (καὶ τῆς ὑπὸ ταύτης ἐξεικονιζομένης φάσεως τῆς καθόλου Ἐκκλησίας,) ἔχουσιν ἀναφορὰν τινα ἢ ἀντιστοιχίαν ἢ ἀντίθεσιν πρὸς τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Περγᾶμου, καθότι αἱ Ἐκκλησίαι αὗται κατέχουσιν ἀντιθέτους πρὸς ἀλλήλας θέσεις ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τοῦ Ὄρους. Ἡ μὲν Πέργαμος ἦτον ὁ ἔσχατος σταθμὸς πρὶν φθάσωμεν εἰς τὴν κορυφὴν· αἱ δὲ Σάρδεες εἶναι ὁ πρῶτος σταθμὸς ὅταν ἀπὸ τῆς κορυφῆς καταβκίνωμεν ἐπὶ τὴν ἄλλην πλευ-

ράν. Ἐν μὲν τῇ Περγάμῳ ἐσημειώθησαν σφάλματά τινα τῆς Ἱεραρχίας τῆς διεπούσης τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν· ἐν δὲ ταῖς Σάρδεσι τὰ ἀντιστοιχοῦντα σφάλματα τοῦ λαοῦ· ἐνῶ ἐν Θυατείροις, τὰ ὅποια εἶναι ἡ συνάπτουσα αὐτὰς κορυφή, ἀμφοτέροι φαινόνται ὑποδηλούμενοι, καὶ ὁ Ἐκκλησιαστικὸς ἄρχων καὶ ὁ λαὸς ὡς πολιτικὴ κοινωνία. Αἱ Σάρδεις, ὡς εἶναι γνωστὸν, ἦτο πόλις πλουσία καὶ τρυφήλῃ, ἡ πρωτεύουσα τῆς Λυδίας τὸ πάλαι, τῆς ὁποίας ὁ λαὸς κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο φιλοπόλεμος, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας του διεπαιδωγεῖτο συστηματικῶς ὑπὸ τῶν δορικητόρων ἵνα κατασταθῶσι δούλοι τῆς φιληδονίας καὶ ἡθικῆς διαφθορᾶς· ὥστε ὁ Ἕλλην ιστοριογράφος Ἡρόδοτος διηγεῖται ὅτι ἅπασαι αἱ γυναῖκες ἐκεῖ ἦσαν πόρνοι. Καθὼς λοιπὸν ἐν Περγάμῳ εἶδομεν τὴν Χριστιανικὴν Ἱεραρχίαν, ἡ πολλοὺς ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς, ὑπηρετοῦντας τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας ἵνα χειραγωγῶσι τὸν λαὸν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Σάρδεων βλέπομεν τὸν Χριστιανικὸν λαὸν προσηλωμένον εἰς ἄπνουν καὶ ὑποκριτικὴν θρησκείαν ἐξωτερικῶν τύπων, ζηλωτὴν ἴσως εἰς προσκύνησιν εἰκόνων, καὶ Ἐπίκλησιν Ἀγίων, καὶ εἰς ὑπεραύξησιν ἀθελαίων θαυμάτων, εἰς πολυπλασίαν Κανόνων, καὶ εἰς βατταρισμὸν ψαλμῶν καὶ εὐχῶν, ἀλλ' ἀμελοῦντα τὰ κυριώτερα πράγματα τοῦ νόμου, τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ἐλέου, καὶ τῆς ἀληθείας, καὶ θεβουσιζόμενον εἰς τὴν λέπραν τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἀπαγορευομένων ὑπὸ τῶν δέκα Ἐντολῶν τοῦ Παλαιοῦ Νόμου. Τίς δὲ εἶναι ἡ ἀληθὴς αἰτία τοῦ κακοῦ τούτου δεικνύεται μεθ' ἱκανῆς σαφηνείας ἐκ τῶν λέξεων δι' ὧν ἐνθαρρύνονται ὅσοι εἶναι ἀπηλλαγμένοι τῆς ἐπικρατούσης ἐξαχρειώσεως· «Ἐχeis ὀλίγα ὀνόματα καὶ ἐν Σάρδεσιν ἃ οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν» (τὸ Βαπτιστικὸν ἱμάτιον τῆς ἀθωότητος, δηλαδή) καὶ περιπατήσουσι μετ' ἐμοῦ ἐν λευκοῖς· ὅτι ἄξιοι εἰσίν.»

ΣΤ'. Φιλαδέλφεια. (β) Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν,

(β) Αἱ περὶ Φιλαδελφείας ἐπόμεναι παρατηρήσεις τοῦ Στράωνος δὲν εἶναι ἀνεπίδεκτοι πνευματικῆς ἐφαρμογῆς·

(τῆς ὁποίας καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ὄνομα ὑποδεικνύει πρὸς ποῖον μᾶθημα ἀποβλέπει ὁ λόγος,) εἰς Ἑκκλησίαν πάλιν ἥτις ἐπαινεῖται ἄνευ τινὸς μίγματος μομφῆς ἢ νοουθεσίας. Αὕτη κατὰ τὴν θέσιν τῆς ἐπὶ τοῦ ἄλλου μέρους τοῦ ὄρους, δηλαδὴ ὅταν καταβαίνωμεν, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν Ἑκκλησίαν τῆς Σμύρνης ἐπὶ τοῦ μέρους δι' οὗ ἀνέβημεν, καὶ εἰκονίζει τὴν ἀρετὴν ἐκείνην ἥτις ἰδίως ἐπιζητεῖται καὶ ἐπαινεῖται ἐπὶ τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν τῶν πρὸ τοῦ τέλους ἀμέσως κειμένων, ὅπως ἡ Ἑκκλησία τῆς Σμύρνης ἐξεικόνιζε τὴν ἀρετὴν ἐκείνην τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἡρωϊκῶν παθῶν ἥτις ἰδίως ἐχαρρακτήριζε τοὺς παλαιοὺς τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰῶνας τοὺς μετὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐπακολούθησαντας. Ἡ εἰδικὴ αὕτη χαρακτηριστικὴ ἀρετὴ τῆς ἀληθινῆς Ἑκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀληθινῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς ἐσχάτους αἰῶνας εἶναι ἀδελφικὴ ἀγάπη, ἥτοι ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν, στήριζομένη ἐπὶ τῆς πίστεως καὶ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν Αὐτοῦ· τουτέστιν, εἶναι ἡ ἀρετὴ ἡ ἀντίθετος πρὸς τὸ χαρακτηριστικὸν σφάλμα τῶν ἐσχάτων αἰώνων ὅτε «φυγῆσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν.» Καὶ ἀφοῦ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο σφάλμα, ἡ ἔκπτωσις καὶ ἔλλειψις τῆς ἀγάπης, ἀποδίδεται εἰς ἡθικὰς αἰτίαις, «διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν,» οὕτω δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ὅτι τὸ ἀπόρρητον ἔλαιον, τὸ ὁποῖον θέλει διαφυλάττει τὴν λυχνίαν τῆς ἀγάπης μετὰ τῶν ἀληθινῶν Φιλαδελφῶν ὥστε νὰ μὴ σβέσθῃ, θέλει εἶναι τοῦτο, ὅτι σπουδάζουσι νὰ «ἀποστῶσιν ἀπὸ τῆς ἀδικίας,» καὶ «ἀσπίλους ἑαυτοὺς νὰ τηρήσωσιν ἀπὸ τοῦ κόσμου.» Αἱ καρδίαι αὐτῶν δὲν θέλουσι προσηλωθῆναι εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν, τὸ ἀγοράζειν καὶ πωλεῖν, τὸ νυμφεύεσθαι καὶ

« Μετὰ δὲ Λυδούς εἰσιν οἱ Μυσοὶ, καὶ πόλις Φιλαδέλφεια, σεισμῶν πλήρης· οὐ γὰρ διαλείπουσιν οἱ τοῖχοι διυστάμενοι, καὶ ἄλλοτ' ἄλλο μέρος τῆς πόλεως κακοπαθοῦν. Οἰκοῦσιν οὖν ὀλίγοι τὴν πόλιν διὰ τοῦτο· ἀλλὰ καὶ τῶν ὀλίγων θαυμάζειν ἐστίν, ὅτι οὕτω φιλοχωροῦσιν, ἐπισφαλεῖς τὰς οἰκίσεις ἔχοντες· ἐτι δ' ἂν τις μᾶλλον θαυμάσειε τῶν κτισάντων αὐτήν. »

νυμφεύειν· ἀλλὰ θέλουσιν εἶναι ἀτενίζοντες πρὸς τὴν κατασκευαζομένην Κιβωτὸν, καὶ προπαρασκευαζόμενοι νὰ ἐκφύγῳσι πρὸς τὴν ἀληθινὴν Ζόαρ.

Ζ'. Λαοδίκεια. Τελευταῖον, καταβάντες ἤδη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὄρου, δυνάμεθα, καὶ χωρὶς νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς τὰ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἐπόμενα νὰ εἴπωμεν ὅποια θέλουσιν εἶναι τὰ σφάλματα τῆς Ἐκκλησίας (δηλαδὴ τῶν ἐπαγγελλομένων Χριστιανῶν) κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας· καὶ ὅποια ἐπιτιμῆσεις καὶ νουθεσίαι θέλουσιν ἀποταθῇ πρὸς αὐτούς· διότι γινώσκομεν τί ὁ Χριστὸς καὶ οἱ δούλοι Αὐτοῦ ἐπροφήτευσαν ἀλλαχοῦ περὶ τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅτι καθὼς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε, καὶ ὡς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Αἰῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὅταν ἔλθῃ δὲν θέλει εὑρεῖ σχεδὸν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς· ὅτι πρὸ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος θέλει ὑπάρχει ἀποστασία, καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἁμαρτίας· ὅτι καθὼς οἱ Ἄγγελοι, τὰ πρωτόγονα κτίσματα, ἐξέπεσαν ἀπὸ τῆς πρώτης καταστάσεώς των, καὶ εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας τιροῦνται, καὶ καθὼς ὁ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐλευθερωθεὶς λαὸς ἀπωλέσθη ὕστερον ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτω θέλει συμβῆ καὶ ἐπὶ πολλοὺς καὶ αὐτῆς τῆς ἐσχάτης καὶ τελειοτέρας οἰκονομίας, οἵτινες θέλουσιν ἀναστρώσει ἑαυτοὺς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδειγματίσει αὐτόν· τῶν ὁποίων τὸ σύνολον συγκεφαλαιοῦται ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰς μίαν σύντομον προφητείαν· «Διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυγῇσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν» (τουτέστι, τῆς φαινομένης πλειοψηφίας.) Οἱ μὲν πολῖται τῆς πνευματικῆς «Φιλαδελφείας» καὶ τῆς «οὐρανίου Ἱερουσαλὴμ» θέλουσιν εἶναι ὀλίγοι, οἱ δὲ τῶν Σοδόμων, τῆς Αἰγύπτου, καὶ τῆς Βαβυλῶνος πολλοί· καὶ ἐν τῷ μέσῳ μεταξὺ τῶν δύο τούτων θέλει ὑπάρχει Ἐκκλησία τις ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν τῶν Λαοδικέων, δηλαδὴ Χριστιανῶν ἀπολαύνοντων τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, κρινόντων ὑπὲρ ἑαυτῶν, πεποιθότων εἰς δημῳδὴ δοξασίαν, καὶ φρονούντων ἑαυτοὺς ἀρχούντως εὐσεβεῖς καὶ δικαίους διότι,

καίτοι μὴ ὄντες Φιλαδελφεῖς, δὲν εἶναι ὅμως ἀναφανδὸν Αἰγύπτιοι ἢ Βαβυλώνιοι, τουτέστιν ἀποστάται· Ὅθεν ὁ Χριστὸς λέγει πρὸς αὐτούς· « Οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ, οὔτε ζεστός· ὄφελον ψυχρὸς εἶης ἢ ζεστός· οὕτως, ὅτι χλιαρὸς εἶ, καὶ οὔτε ψυχρὸς, οὔτε ζεστός, μέλλω σε ἐμέσαι ἐκ τοῦ στόματός μου· ὅτι λέγεις, ὅτι πλούσιός εἰμι, καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρεῖαν ἔχω· Καὶ οὐκ οἶδας ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος, καὶ ἐλεεινός, καὶ πτωχός, καὶ τυφλός, καὶ γυμνός. Συμβουλεύω σοι ἀγοράσαι παρ' ἐμοῦ χρυσίον πεπυρωμένον ἐκ πυρός, ἵνα πλουτήσῃς· καὶ ἱμάτια λευκά, ἵνα περιβάλῃ, καὶ μὴ φανερωθῇ ἡ αἰσχύνη τῆς γυμνότητός σου· καὶ κολλούριον ἔγχρισον τοὺς ὀφθαλμούς σου, ἵνα βλέπῃς. » Τοιαύτη τρομερὰ νοουθεσία προφέρεται ἵνα ἐξεγείρῃ τὴν νεκρότητα καὶ ἀδιαφορίαν τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν.

Ἢδη δὲ, ἀφοῦ τὰ θεῖα ταῦτα μαθήματα εἶναι τέλεια καὶ κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην αὐτῶν ἐφαρμογὴν ἐπὶ τὰς ἑπτὰ τοπικὰς Ἐκκλησίας τὰς ὡς σύμβολα ληφθείσας, καὶ κατὰ τὴν γενικωτέραν αὐτῶν ἐφαρμογὴν καὶ ἐπὶ ἄλλας τοπικὰς Ἐκκλησίας, καὶ ἐπὶ ἀτομικὰς ψυχὰς, καὶ ἐπὶ τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν, εἴτε ἀσχέτως πρὸς χρόνον θεωρουμένης, εἴτε σχετικῶς πρὸς τὰς διαδοχικὰς αὐτῆς ἐν χρόνῳ ἀναπτύξεις, ἃς ρίψωμεν ἐν βλέμμα πρὸς τὴν πραγματικὴν ἱστορίαν τῶν ἑπτὰ ἐκείνων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀσίας εἰς τὰς ὁποίας ἀπευθύνοντο αἱ παραινέσεις ἐκ τῆς Πάτμου. Καὶ ἐκ τῶν ἑπτὰ (οἰαιδήποτε καὶ ἂν μνημονεύονται χάριτες ἢ προτερήματα ἐν οἰαδήποτε αὐτῶν,) ἐκάστη μᾶλλον ἢ ἥττον ψέγεται, καὶ νοουθετεῖται, καὶ ἀπειλεῖται, δύο μόνων ἐξαιρουμένων. Δύο μόνων, ἡ τῆς Σμύρνης καὶ ἡ τῆς Φιλαδελφείας, ἐπαινοῦνται ἄνευ μίγματος μομφῆς, καὶ λαμβάνουσιν ἐνθάρρυνσεις καὶ ὑποσχέσεις ἄνευ μίγματος ἀπειλῶν ἢ νοουθεσιῶν, ἡ μὲν παριστάνουσα τὰς κακουχίας καὶ πάθη τῶν Μαρτύρων ἐπὶ τῶν πρωϊαιτέρων αἰώνων, ἡ δὲ τὴν προσκαρτεροῦσαν ἀγάπην τοῦ πιστοῦ καταλείμματος ἐπὶ τῶν ἐσχάτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μέχρι τῆς σήμερον δὲ δεκαοκτὼ σχεδὸν παρ-

ἤλθον ἑκατονταετηρίδες ἀφ' ὅτου αἱ ἐπτὰ ἐκεῖναι Ἐκκλησίαι ἐξ-
 ελέχθησαν ὡς σύμβολα, καὶ σὺνδεμία ὑπάρχει δυσκολία πρὸς
 ἐξακριβώσιν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἥ, ἐὰν θέλωμεν, καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι
 τῶν τοποθεσιῶν, ὁποῖον ἐφ' ἑκάστην αὐτῶν ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα·
 ἂν αἱ πέντε, ἥ οἰαδὴποτε αὐτῶν ὠφελήθη ἐπὶ τέλους ἐκ τῶν
 νοθεσιῶν ἢ ἀπειλῶν τῶν πρὸς αὐτὰς γενομένων, ἢ ἂν αἱ δύο,
 καίτοι ἐκλεχθεῖσαι ποτε ἵνα φέρωσι τύπον ἀμικρῶν ἐνθαβρύνσεων
 καὶ ἐπαγγελιῶν, συνεχωρήθη ἕκτοτε νὰ προσκόψωσι καθ' ὅτι-
 καὶ Ἐκκλησίαι, καὶ ἐγκατελείφθησαν ὑπὸ τοῦ λαλήσαντος πρὸς
 αὐτὰς μετὰ τοιούτων λόγων εὐδοκίας. Ἡ ἀπάντησις λοιπὸν
 ἣτις θέλει δοθῇ πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἡμῶν εἶναι αὕτη· Καὶ αἱ
 πέντε αἱ κατὰ τινα βαθμὸν νοθευθεῖσαι ἢ ἀπειληθεῖσαι, ἢ
 Ἐφέσος, ἢ Πέργαμος, τὰ Θουάτειρα, αἱ Σάρδεις, καὶ ἡ Λαοδί-
 κεια ἔπαυσαν πρὸ πολλοῦ τοῦ νὰ ὑπάρχωσιν ὡς Ἐκκλησίαι· αἱ
 λυχνίαι αὐτῶν ἐκινήθησαν ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν· αἱ πλείσται τῶν
 πόλεων τούτων εἶναι σήμερον σωρεῖα ἐρειπίων, τινῶν δὲ διαμ-
 φισθητεῖται καὶ αὐτὴ ἡ θέσις. Δυνατὸν μὲν νὰ ὑπάρχῃ ἔτι κατ'
 ὄνομα Μητροπολίτης τῆς Ἐφέσου, ἀλλ' ἡ Ἐφεσὸς αὐτὴ δὲν ὑ-
 πάρχει πλέον, οὐδὲ ὑπάρχει ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς οὔτε Κλῆρος
 οὔτε Χριστιανῶν συνάθροισις· Δυνατὸν μὲν νὰ ὑπάρχωσι Χρι-
 στιανοὶ καὶ ἱερεῖς ἐν Περγάμῳ, ἀλλ' ἡ Πέργαμος δὲν ὑπάρχει
 πλέον Ἐκκλησία μετὰ τοῦ ἰδίου Ἀγγέλου ἦτοι Ἐπισκόπου τῆς,
 ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ συνεχωρεύθη, ὡς τὰ Θουάτειρα καὶ αἱ Σάρ-
 δεις καὶ ἡ Λαοδικεα, εἰς ἄλλην Ἐπισκοπικὴν Παροικίαν. Μόνη
 ἡ Σμύρνη καὶ ἡ φιλαδέλφεια διαμένουσιν ὀρθοὶ μετὰξὺ ἐρει-
 πίων, ὑποδείγματα ἢ μὲν ὑπομονῆς ἢ δὲ προσκαρτερούσης ἀ-
 γάπης· αὗται μόνον αἱ δύο διετήρησαν ἀδιάκοπον ὑπαρξίν·
 τούτων τῶν δύο αἱ λυχνίαι οὐδέποτε ἀπεσθῆσθαι καὶ αὗται
 φέρουσιν ἔτι ὁρατῶς, ὅπως ἔφερον καὶ πρὸ 1800 ἐτῶν, τὸν
 τύπον τῶν ἐνθαβρύνσεων καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν ἀποταθειῶν
 πρὸς τὰς ἀρετὰς ἐκεῖνας τὰς ὁποίας εἰκονίζουσιν. (γ)

(γ) Ὁ ἄπιστος ἱστοριογράφος Γίββων διαγράφων τὴν κατάκτη-

Ἦδη δὲ πρὸς ἡμᾶς, εἴτε ὡς πρὸς ἄτομα, εἴτε ὡς πρὸς τοπι-
κὰς Ἐκκλησίας ἢ κοινότητας, ἐκάστη τῶν ἐπτά Ἀποκαλυπτι-
κῶν Ἐπιστολῶν παρέχει ἀνντιρρήτως προσφιέστατον μάθημα.
Ἄπαντες ἔχομεν χρεῖαν νὰ ἐνθυμώμεθα καὶ ν' ἀναθεωρῶμεν τὴν
Ἑρεσιν ἡμῶν, τὴν ἀρχὴν τοῦ ἡμετέρου Χριστιανισμοῦ, τὸ Βά-

σιν καὶ διανομὴν τῆς Ἀνατολῆς μεταξὺ τῶν Τούρκων Ἐμιρῶν (Α. Χ.
1300.) λέγει ταῦτα· «Ἡ παραλία χώρα, ἡ ἀπὸ τῆς Προποντίδος
ἕως εἰς τὴν Μαϊάνδρον καὶ τὴν νῆσον Ῥόδον, τοσοῦτον χρόνον ἀπειλου-
μένη καὶ τοσάκις ἐκπεπορημένη, ἀπωλέσθη τέλος περὶ τὸ τριακοστὸν
ἔτος Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου. Δύο στρατηγοὶ (Ἐμιροὶ) Τούρκοι, ὁ
Σαρουχὰν καὶ ὁ Αἰδὶν, κατέλιπον τὰ ὀνόματά των ἐπὶ τῶν κατακτῆ-
σεων των, καὶ τὰς κατακτῆσεις των εἰς τοὺς ἐνυτῶν ἀπογόνους. Ἡ
ὑποδούλωσις ἢ ἡ καταστροφή τῶν ἐπτά Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀσίας ἀπε-
τελέσθη καὶ οἱ θάρβαροι τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Αὐδίας δεσπόται κατα-
πατοῦσιν ἔτι τὰ μνημεῖα τῆς κλασσικῆς καὶ τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιό-
τητος. Στερηθέντες τὴν Ἑρεσον οἱ Χριστιανοὶ ἐθρήνουν τὴν πτώσιν
τοῦ πρώτου Ἀγγέλου, τὴν ἀπόσβεσιν τῆς πρώτης λυχνίας τῶν Ἀπο-
καλύψεων· ἡ ἐρήμωσις εἶναι πληρεστέρα· καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος·
καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Μαρίας διαφεύγουσιν ἐπίσης τὴν ἔρευναν τοῦ φι-
λοίστορος ὁδοιπόρου· τῆς Λαοδικείας ὁ ἱππόδρομος καὶ τὰ τρία με-
γαλοπρεπῆ θέατρα κατοικοῦνται σήμερον ὑπὸ λύκων καὶ ἀλωπέκων·
αἱ Σάρδεις κατήντησε χωρίον ἐλκεῖν· ἐν Θυατείροις καὶ ἐν Περγάμῳ
ὁ Θεὸς τοῦ Μωάμεθ εἶναι ὁ λατρευόμενος Θεός, ἀνευ ἀντιξίλου ἢ
υἱοῦ· τῆς Σμύρνης ὁ πολὺς πληθυσμὸς συντηρεῖται ἐκ τῆς ξενικῆς ἐμ-
πορίας τῶν Φράγκων καὶ τῶν Ἀρμενίων» [Ἡ τῶν Σμυρναίων Ἐκκλη-
σία ὅμως διασώζεται ἐντελής μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τοῦ Κλήρου
αὐτῆς οὐχ ἦσαν ἢ τῶν Φιλαδελφῶν.] Μόνη ἡ Φιλαδέλφεια διεσώθη
διὰ προφητείας ἢ ἀνδρείας· οἱ ἀνδρεῖοι κάτοικοι ταύτης, μακρὰν τῆς
θαλάσσης κειμένης, καὶ παρημελημένης ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ
ὑπὸ τῶν Τούρκων πανταχόθεν περιετοιγισμένης, ὑπὲρ τὰ ὀγδοήκοντα
ἔτη ἡγωνίζοντο ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἐπὶ τέλους συνεβίβη-
σθησαν μετὰ τῶν ὑψηλοφρονεστάτων Ὀθωμανῶν. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν
ἀποικιῶν καὶ Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀσίας μόνη ἡ Φιλαδέλφεια ἵσταται ἔτι
ὀρθία, ὡς στήλη μία μεταξὺ παμπληθῶν ἐρείπων, δεικνύουσα εὐάρε-
στον παράδειγμα, ὅτι ἡ τῆς τιμῆς καὶ ἡ τῆς σωτηρίας εἶναι ἐνίοτε μία
καὶ ἡ αὐτὴ ὁδός.» (Τ. 8, σελ. 59. τῆς ἐν Ὁξονίᾳ Ἐκδόσεως.)

πτισμα ἡμῶν, τὴν πρώτην ἀγάπην καὶ σπουδὴν, καὶ νὰ ἐρευνῶ-
μεν καὶ ἐρωτῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἂν τυχὸν δὲν συνέβη ὕψισ-
τις, ἢ ψῦξις, ἢ παρακμὴ. Ἄπαντες ἔχομεν χρεῖαν ν' ἀναλογι-
ζώμεθα τοὺς ἀρχαίους Μάρτυρας, καὶ νὰ ζητῶμεν τὴν θείαν
χάριν ἵνα κατασταθῶμεν ἱκανοὶ νὰ πάσχωμεν μετὰ τοῦ Χρι-
στοῦ, καὶ ν' ἀποθάνωμεν μετ' Αὐτοῦ, (ἀφοῦ ἀνάγκη πᾶσα νὰ
πάσχωμεν καὶ ν' ἀποθάνωμεν ἅπαντες,) ἂν καὶ κατὰ τὰς ἐσχά-
τας ταύτας ἡμέρας δὲν δοκιμαζώμεθα διὰ τοῦ πυρὸς τοῦ σωμα-
τικοῦ διωγμοῦ, ὅπως ἐδοκιμάζοντο οἱ πρῶτοι Χριστιανοί. Ἄπαν-
τες οἱ ἱεράρχαι, ὅσοι ζῶσιν ἐν ταῖς πρωτεύουσαις τοῦ πολιτικοῦ
κόσμου ἢ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτῶν, ἔχουσι χρεῖαν νὰ προσέχωσι
μετὰ πολλῆς σπουδῆς μὴ τύχη νὰ βοηθῶσι τοὺς πολιτικοὺς ἄρ-
χοντας εἰς διαφθορὰν καὶ νόθευσιν τῆς γνησιότητος τοῦ Εὐαγ-
γελίου, καὶ χάριν κοσμικῶν συμφερόντων νὰ ἐβάλλωσι σκάνδαλα
ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ Ἰσραὴλ. Οἱ ἔχοντες δὲ τὰ μέγιστα
χαρίσματα, καὶ τὰς γενναιοτάτας ἐνεργείας, καὶ τὴν ὑψίστην
ὑπεροχὴν ἐν τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ, δύνανται νὰ ἐξετάζωσιν
ἐαυτοὺς ἂν δὲν ὑπάρχη τις ψευδοπροφητεία, ἐθνικῆς ἐξουσίας θυ-
γάτηρ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιτρέπουσι νὰ διδάσκη, πρὸς τὴν ὁποίαν
ἐδόθη μακρὸς χρόνος ἵνα μετανοήσῃ, καὶ δὲν μετενόησεν. Ὁ
Χριστιανικὸς δὲ λαὸς ἀπανταχοῦ δύνανται νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ ἐξε-
τάζῃ αὐτὸς ἑαυτὸν ἂν δὲν εἶναι τῶν τύπων μόνον σπουδασταὶ
καὶ ὑποκριταὶ κατὰ τὴν θρησκείαν ἢ δεισιδαιμονίαν των· ἂν δὲν
ἔχωσι τὸ ὄνομα μόνον τῆς Ὁρθοδοξίας ἢ τῆς Καθολικότητος
ὥς ζῶντες, ἐνῶ ἀληθῶς εἶναι νεκροὶ, ὥς μὴ φυλάττοντες τὰς ἐν-
τολὰς τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. Πάντα τὰ μαθήματα ταῦτα εἶ-
ναι προφανῶς ἔτι μᾶλλον ἢ ἥττον προσφυῇ ἢ ἀναγκαῖα πρὸς
πάντας τοὺς Χριστιανούς, ἢ πρὸς τινες τούτων· πρὸς πάσας τὰς
Ἐκκλησίας, ἢ πρὸς τινες τούτων, κατὰ τὴν ἰδίαν ἐκάστης κατὰ-
στασιν καὶ περιστάσεις. Ἀλλὰ τὸ εἰδικὸν μάθημα καὶ ἡ παραί-
νεσις ἢ πρὸς ἡμᾶς ἀποβλέπουσα, καὶ πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς αἰῶ-
να τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, εὐρίσκεται ὑπὸ τῆς Φιλαδελ-
φείας τὸ σύμβολον. Ἄπαντα τὰ κακὰ ὅσα πλεονάζουσι σήμε-

ρον, τὸ βαθύτατον καὶ μακροχρόνιον σχίσμα τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἡ μετα ταῦτο πολυπλασίασις νεωτέρων αἱρέσεων καὶ σχισμάτων, ἡ αὔξησις ἀμυβολίας, ἀδιαφορίας, ἀπιστίας, καὶ ὑλισμοῦ, καὶ ὁ κλύδων τῆς παρναμίας καὶ κακοθείας ὁ ἐπικλύσας τὴν πεπολιτευμένην κοινωνίαν, πάντα ταῦτα δύνανται ν' ἀναχθῶσι, τὰ μὲν πρότερα ἀπ' εὐθείας, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἔσχατα πλαγίως ἢ δι' ἀντιδράσεως, εἰς τὴν μίαν ἐκείνην ῥίζαν καὶ πηγὴν, τὴν ψύξιν τῆς ἀγάπης· καὶ μία μόνη θεραπεία ἢ ἀντίδοτον κατὰ πάντων τῶν κακῶν τούτων εἶναι τὸ ν' ἀγαπῶσιν ἀλλήλους μετὰ θερμότηρας ἐκαστοτε σπουδῆς οἱ θέλοντες νὰ διάγωσι κατὰ τὸν νόμον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἄς ζητήσωμεν λοιπὸν νὰ ἔχωμεν τὴν μερίδα ἡμῶν μετὰ τῶν Φιλιδελφῶν, καὶ οὐδένα θέλωμεν ἔχει κίνδυνον οὗτ' ἐκ τῆς εὐθαρτοῦς χλιμρότητος τῶν ἐσχάτων χρόνων, τῶν μυστικῶν Λαοδικῶν, οὗτ' ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκείνων ἀμαρτιῶν, τῆς σπουδοτύπου ὑποκρισίας τοῦ λαοῦ, ἢ τῆς κοσμικῆς τοῦ Κλήρου δουλοπρεπειᾶς πρὸς πολιτικούς Ἄρχοντας, αἵτινες, ἂν καὶ ἡ πρώτη ἀνάπτυξις αὐτῶν εἶναι παλαιά, οὐχὶ μόνον δὲν ἐξέλιπον, ἀλλ' εἶναι ζῶντα ἔτι καὶ ἐπὶ πολλὴν ἔκτασιν διαδεδομένα κακὰ. Δυνάμεθα προσέτι νὰ ἐλπίζωμεν, καὶ ἂν ἡ μερίς ἡμῶν εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Θιατέρων, ὅτι θέλωμεν εἶναι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ ἐκείνων οἵτινες « οὐκ ἔχουσι τὴν διδασκίαν ταύτην, » καὶ οἵτινες « οὐκ ἔγνωσαν τὰ βάθη τοῦ Σατανᾶ » καὶ ὅτι θέλωμεν σωθῇ ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης, χωρὶς νὰ κατασταθῶμεν τέκνα τῆς ψευδοπροφητίδος εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιτρέπει ὁ Ἄγγελος νὰ διδάσκη.

« Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν Ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἢ ἥχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. Καὶ ἐὰν ψωμίζω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου

ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται· ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ· ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς· οὐ παροξύνεται· οὐ λογίζεται τὸ κακόν· οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ· συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέργει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει· τοῖς πᾶσι γίνεται τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσῃ· Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. Καὶ τριῶν οὐσῶν τῶν τοῦ Χριστιανοῦ ἀρετῶν, πίστεως, ἐλπίδος, ἀγάπης, μείζων τούτων ἡ ἀγάπη. » (Α΄ Κορινθ. ιγ'. κχι θ'. 22.)

ΤΕΛΟΣ.

21.12.22

876799

HB OHY

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

Αἱ Διατριβαὶ αὗται πωλοῦνται παρὰ τῷ Τυπογράφῳ Ν. Ἀγγελίδῃ καὶ ἐν τοῖς βιβλιοπωλείοις τῶν Κ.Κ. Α. Κορομηλᾶ καὶ Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως πρὸς δραχμὰς τρεῖς ἑκαστον ἀντίτυπον. Δύναται δὲ ὁ βουλόμενος νὰ προμηθευθῇ τὸ πόνημα τοῦτο καὶ διὰ τοῦ Αἰδ. Ι. Χίλλ.

Ἐν τοῖς αὐτοῖς βιβλιοπωλείοις εὐρίσκονται καὶ τινὰ ἀντίτυπα τοῦ πέρυσι τυπωθέντος πονήματος τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως « Περὶ τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας, » πωλούμενα ἑκαστον πρὸς δραχμὰς ἑξ.

ΕΒ ΟΗΥ ΜΟΝΟΤΥΠΟΝ
ΑΠΟΤΥΠΩΣΙΣ
1891

1891-4

1891

Наукowa бiблiотeка
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені І. І. МЕНШКОВА

H-59469

60.226.

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова